

The Institute of Ancient Manuscripts after Mesrop Mashtots
“MATENADARAN” and “Friends of the Matenadaran” Benevolent
Fund express their gratitude to “JTI ARMENIA” CJSC for sponsoring
the publication of this book

Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանը և «Մատենադարանի
բարեկամներ» բարեգործական հիմնադրամը երախտագիտություն են
հայտնում «ՋԵՅ ԹԻ ԱՅ ԱՐՄԵՆԻԱ»
ՓԲԼ-ին սույն գրքի հրատարակությանն աջակցելու համար

“МАТЕНАДАРАН”
ИНСТИТУТ ДРЕВНИХ РУКОПИСЕЙ ИМ. МЕСРОПА МАШТОЦА

**ИОАНН ДАМАСКИН
АРМЯНСКИЕ ПЕРЕВОДЫ**

Том I
ДРЕВНЕАРМЯНСКИЕ ПЕРЕВОДЫ “ДИАЛЕКТИКИ” ИОАННА
ДАМАСКИНА. КРИТИЧЕСКИЕ ТЕКСТЫ И ИССЛЕДОВАНИЕ

Издание подготовила Гоар Мурадян

Ереван - 2019

“MATENADARAN”
MESROP MASHTOTS INSTITUTE OF ANCIENT MANUSCRIPTS

**JOHN OF DAMASCUS
ARMENIAN TRANSLATIONS**

Volume I
OLD ARMENIAN VERSIONS OF THE *DIALECTICS* BY JOHN OF
DAMASCUS. CRITICAL TEXTS AND STUDY

Edited by Gohar Muradyan

Yerevan - 2019

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ
ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՅԻ ԱՆՎԱՆ ՀԻՆ ԶԵՌԱԳՐԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

**ՀՈՎՀԱՆ ԴԱՄԱՍԿԱՅԻ
ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՎԱԾ ԵՐԿԵՐ**

ՀԱՏՈՐ Ա.

**ՀՈՎՀԱՆ ԴԱՄԱՍԿԱՅՈՒ «ԴԻԱԼԵԿՏԻԿԱ» ԵՐԿԻ ՀԱՅԵՐԵՆ
ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ՔՆՆԱԿԱՆ ԲՆԱԳՐԵՐ ԵՎ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ**

Աշխատասիրությամբ Գոհար Մուրադյանի

ԵՐԵՎԱՆ
2019

ՀՏԴ 1/14

ԳՄԴ 87

Հ 851

Տպագրվում է Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարանի
գիտական խորհրդի որոշմամբ

Խմբագիր՝ փ. գ. թ. Օլգա Վարդազարյան

Հ 851

Հովհան Դամասկացի հայերեն թարգմանված երկեր / Աշխատասիրություն
թյամբ Գ. Մուրադյանի. - Եր.: Մատենադարան, 2019.

Հատոր Ա: Հովհան Դամասկացու «Դիալեկտիկա» երկի հայերեն
թարգմ.: Քննական բնագրեր և ուսումնասիրություն. 317 էջ:

Հովհան Դամասկացու հայերեն անտիպ պատկանելի ժառանգությունը, որ ծրագրում ենք հրատարակել երեք հատորով, բացի աստվածաբանական գրվածքներից, պարունակում է «Դիալեկտիկա» տրամաբանական երկի երկու միմյանցից անկախ թարգմանություն՝ հունարենից և վրացերենից: Դրանց բնական բնագրերը կազմում են առաջին հատորը:

Որպես հավելված գրքում զետեղված են Գրիգոր Երուսաղեմացու կազմած՝ հունարենից թարգմանված անանուն փիլիսոփայական սահմանումների ժողովածուներ:

ՀՏԴ 1/14

ԳՄԴ 87

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՌԱՋԱԲԱՆ	11
Հովհան Դամասկացին և նրա երկերը	11
Հովհան Դամասկացու երկերի գրվածքների հայերեն թարգմանությունը	14
Հովհան Դամասկացու «Իիսկեկտիկա» երկը	15
«ԴԻԱԼԵԿՏԻԿԱՅԻ» ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՈՒՆԱՐԵՆԻՑ	18
Բազարատ Մամիկոնյանի թարգմանության լեզվական բնութագիրը.....	21
ԲՆԱԳԻՐ	33
ՍՐԲՈՅՆ ՅՈՀԱՆՆՈՒ ԴԱՄԱՍԿԱՑԻՈՅՆ ԱՍՏՅԵԱԼ ԵՒ ԹԱՐԳՄԱՆԵԱԼ Ի ՀԱՅ ԼԵՋՈՒ Ի ՅՈՒՆԱՐԷՆ ԳՐՈՅ ԲԱԳԱՐԱՏ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ: ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ ԻՄԱՍ- ՏԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ, ՈՐ Է ԻՍԱԳՈԺԻԿԻ, ԶԿՆԻ ԱՅՍՐ և ԶԱՄԵՆԱՅՆ ԻՄԱՍՏԱ- ՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆ, ՈՐ Է ՂԱՆՈՆՆ ԸՍՏ ՀԵԼԼԷՆԱՑԻՈՅ ԲԱՐԲԱՌԻ	35
Ա. Յաղագս գոյի, էութեան և պատահման	35
Բ. Յաղագս սեռի, սեռականի և տեսակի, տեսականի և միմեանց	36
Գ. Յաղագս անհատի	42
Դ. Յաղագս տարբերութեան	46
Ե. Յաղագս պատահման	47
Զ. Յաղագս յատկի	48
Է. Յաղագս ստորոգյութանց	49
Ը. Յաղագս հոմանուն և փաղանուն ստորոգյութան	51
Թ. Յաղագս թէ զինչ ստորոգյութան և զինչ որակոյթին ստորոգյութան	52
Ժ. Յաղագս անձնատրոյթան և որ յանձնատրոյթան	53
ԺԱ. Յաղագս էութեան և բնութեան և կերպի, անհատի և դիմի և անձնատ- րոյթան	54
ԺԲ. Յաղագս բաժանման և առանց բաժանման	55
ԺԳ. Յաղագս բնութեամբ կանխագունի	57
ԺԴ. Յաղագս սահմանի	58
ԺԵ. Յաղագս հոմանունաց	60
ԺԶ. Յաղագս փաղանունաց	61
ԺԷ. Յաղագս բազմանունաց	61
ԺԸ. Յաղագս այլևայլ անունաց	61
ԺԹ. Յաղագս գերադրականացն	62

Ի. Յաղագս տասն սեռականության սեռականից	62
ԻԱ. Յաղագս համասեռից և համատեսակաց, և այլասեռից և այլատեսակաց և թուոց տարբերութանց	63
ԻԲ. Յաղագս որ առընչի	64
ԻԳ. Եւս յաղագս էութեան	65
ԻԴ. Յաղագս բնութեան	65
ԻԵ. Յաղագս կերպի	66
ԻԶ. Յաղագս անձնատրութեան	67
ԻԷ. Յաղագս դիմի	68
ԻԸ. Յաղագս որ յանձնատրութեան	68
ԻԹ. Յաղագս անանձնատրութեան	69
Լ. Բաժանումն գոյի և էութեան	69
ԼԱ. Յաղագս ֆանակի և ֆանակութեան	70
ԼԲ. Յաղագս առընչի	74
ԼԳ. Յաղագս որակի և որակութեան	76
ԼԴ. Յաղագս առնելոյ և կրելոյ	81
ԼԵ. Յաղագս կալոյ	82
ԼԶ. Յաղագս որ առ ուրն	82
ԼԷ. Յաղագս որ առ երբ	83
ԼԸ. Յաղագս ունելոյ	83
ԼԹ. Յաղագս ներհակի	83
ՀՈՒՆԱՐԵՆԻՅ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՌՈՏ ՏԱՐԲԵՐԱԿԸ	86
[Ա.] Յաղագս, էութեան և պատահման, թարգմանեալ Բագարատ Մամիկոնեան յունարէն գրոց	88
[Բ.] Վասն սեռի, տեսակի, տեսականի և միմեանց	88
[Գ.] Յաղագս անհատի	89
[Դ.] Վասն տարբերութեան	89
[Ե.] Յաղագս պատահման	90
[Զ.] Յաղագս յատկի	90
[Է.] Ստորոգի	91
[Ը.] Յաղագս փաղանդուան և հոմանդուան ստորոգութեան	92
[Թ.] Թէ զինչէ ստորոգութիւն և զինչ որակութիւն ստորոգութեան	92

[Ժ.] Յաղագս անձնատրություն և որ յանձնատրություն և անձնատրու- թեան	93
[ԺԱ.] Յաղագս էություն և բնության և կերպի, անհատի, դիմի և անձնատ- րության	93
[ԺԲ.] Յաղագս բաժանմանց	94
[ԺԳ.] Յաղագս բնության կանխագունի	94
[ԺԵ.] Յաղագս հոմանունաց	94
[ԺԶ.] Յաղագս փաղանդունց	94
[ԺԷ.] Յաղագս բազմանունաց	94
[ԺԸ.] Յաղագս այլևայլ անունաց	95
[ԺԹ.] Յաղագս գերադրականաց	95
[Ի.] Յաղագս տասն սեռականից սեռականության	95
[ԻԱ.] Յաղագս համասեռից և այլասեռից, համատեսակաց և այլատե- սակաց և թուոց և տարբերությանց	95
[ԻԲ.] Յաղագս որ առընչի	96
[[ԻԳ.] Յաղագս բնության	96
[ԻԶ.] Յաղագս անձնատրության	96
[ԻԷ.] Յաղագս դիմի	96
[ԻԸ.] Յաղագս որ յանձնատրության]	96
[ԻԹ.] Անանձն	97
[Լ.] Գոյ	97
[ԼԱ.] Քանակ	97
[ԼԲ.] Յաղագս առընչի	98
[ԼԳ.] Յաղագս որակի և որակության	99
[ԼԴ.] Յաղագս առնելոյ և կրելոյ	99
[ԼԵ.] Յաղագս կալոյ	100
[ԼԶ.] Յաղագս որ առ ուր	100
[ԼԷ.] Երբ	100
[ԼԸ.] Ունել	100
[ԼԹ.] Յաղագս ներհակի	100
«ԳԻԱԼԵԿՏԻԿԱՅԻ» ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎՐԱՅԵՐԵՆԻՅ	101
Սիմեոն Պղնձահանեցու թարգմանության լեզվական բնութագիրը	102

ԲՆԱԳԻՐ	115
Գլուխ՝ գրոցն Յոհաննու Դամասկացոյ	116
Պատասխանի թղթոյն Կոզմայի Մամիացոյ եպիսկոպոսի: Արժանագով և աստուածապատիւ հաւրդ Կոզմայի արքեպիսկոպոսի Մամիացոյ: Նուաստ կրանատուր Յոհաննէս: Ողջոյն տեւամբ	118
ՍՐԲՈՅ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱԶԳԵԱՅ ՀԱԻՐ ՄԵՐՈՅ ՅՈՀԱՆՆՈՒ ԴԱՄԱՍԿՈՅՈՅ ՀԱ- ՄԱՌԱՒՏԵԱԼ ԲԱՆՍ Ի ՍՏՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆՅ ՀՌԵՏՈՐԻՅՆ, ԶՆՈՅԱՅՆ ՀԱՃԵԱԼՄՆ ԱՍԵԼՈՎ ԵՒ Ի ԲԱՅ ԹՈՂԵԱԼ ԶՀԱԿԱՌԱԿԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՅԼՈՅ ԵՒ ԶԸՆԴՈՒՆ- ՆԱՅՆԱԲԱՆ ԱՌԱՍՊԵԼՄՆ, ԶԱՅՆ ՅԻՇԵԼՈՎ, ԶՈՐ ԸՆԴՈՒՆՆԻ ԵԿԵՂԵՅԻ	121
Ա. Յաղագս էութեան եւ գոյութեան եւ պատահման: Պրաքս առաջին	121
Բ. Վասն սեռի եւ սեռականագոյն սեռի եւ տեսակի եւ տեսակագոյն տեսակի եւ որ առ միմեանս են	122
Գ. Վասն բաժանման	128
Դ. Վասն պատահման	129
Ե. Վասն բաժանացելոյն	130
Զ. Վասն լոյ եւ լսողականի	131
Է. Վասն համանունութեան	133
Ը. Վասն զինչէ-ի եւ որ[պիսի]զինչի լոյ	134
Թ. Վասն սեռականի եւ անսեռականի	136
Ժ. Վասն գոյութեան եւ բնութեան եւ կերպարանի եւ անհատի եւ դիմաց եւ սեռի	136
ԺԱ. Վասն բաժանելոց	138
ԺԲ. Վասն բնութեամբ առաջնոյ	141
ԺԳ. Վասն սահմանադրութեան	142
ԺԴ. Վասն յարանունութեան	144
ԺԵ. Վասն փաղանունութեան	145
ԺԶ. Վասն բազմանունութեան	146
ԺԷ. Վասն այլ եւ այլ անուանութեանց	146
ԺԸ. Վասն յարանունութեանց	146
ԺԹ. Վասն տասանցն ազգական ազգի, այսինքն՝ ստորոգութեանց	147
Ի. Վասն համազգեաց եւ համատպից եւ այլազգեաց եւ այլակերպից եւ բարժանմանց թուոց	148

ԻԱ. Վասն յորում է	150
ԻԲ. Վասն գոյացութեան	151
ԻԳ. Դարձեալ վասն գոյացութեան	152
ԻԴ. Վասն բնութեան	153
ԻԵ. Վասն պատկերի, տպի եւ կերպարանի	154
ԻԶ. Վասն սեռի մարմնոյ, որ է անձն	155
ԻԷ. Վասն դիմաց, զի դէմք երիւ. եւ սեռ եւ տեսակ եւ անձն մի են	156
ԻԸ. Վասն անհատիցն	157
ԻԹ. Վասն էականի, որ է անձն	157
Լ. Վասն անսեռի	159
ԼԱ. Բարժանումն էութեան եւ դպրութեան	159
ԼԲ. Դարձեալ վասն համազգեաց եւ հոմանուանց, այլազգաց եւ այլա- նուանց եւ այլ տեսակաց, եւ որք թուով բարժանեալք են	160
ԼԳ. Վասն փանակի եւ փանիւնութեան	161
ԼԴ. Վասն առընչի	165
ԼԵ. Վասն ոյր եւ որպիսութեանն	168
ԼԶ. Վասն առնելոյ եւ հանդիպելոյ	172
ԼԷ. Վասն անկալոյ եւ կալոյ	174
ԼԸ. Վասն ուրին	175
ԼԹ. Վասն երբի	175
Խ. Վասն ունելոյ	175
ԽԱ. Վասն ներհակացն հակառակ	176
ԽԲ. Վասն ունելոյ եւ պակասութեան	178
ԽԳ. Վասն առաջնոյ եւ վերջնոյ	179
ԽԴ. Յաղագս ի միասին համանգամայնց	181
ԽԵ. Վասն շարժողն գոյոյ եւ շարժողութեան	181
ԽԶ. Վասն ունելոյ	184
ԽԷ. Վասն ճատելոյ եւ անճատելոյ, որ է այո եւ ոչ	185
ԽԸ. Վասն սահմանի եւ յառաջադիմութեան եւ ներհապրեալ խորհրդոյ	186
ԽԹ. Վասն անձնական միատրութեան հոգաց	187
ՀԱՎԵԼՎԱԾ: ԳՐԻԳՈՐ ԵՐՈՒՍԱՆԴԵՄԱՅՈՒ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ ԲՆԱԳՐԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆ	190

Առաջաբան	191
ԲՆԱԳՐԵՐ	206
ԳՐԻԳՈՐԻ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԱՅԻՈՅ ՍԱՀՄԱՆՔ ԶԱՆԱԶԱՆՔ ԱՐՏՈՐՈՇԵԱԼՔ ԸՍՏ ՍՐԲՈՅ ԵՎ ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՅ	207
Ա.1 ՅԱՂԱԳՍ ՏԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ԱՆՈՒԱՆՅ	207
Ա.2 ՀԱՐՅՄՈՒՆՔ ԿԱՐՃԱՌԱԻՏԱԲԱՐ	208
Ա.3 ԲՆՈՒԹԻՒՆ Է, ՈՐ Ի գոյացողականաց ոմանց բաղկանայ	218
Բ. ՍԱՀՄԱՆՔ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆՔ	221
Գ. ԲԱՐՈՅԱԿԱՆԻ ՅԵՂԱՆԱԿԻ ՍԱՀՄԱՆ	239
Դ. ՍԱՀՄԱՆՔ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆՔ ՄԻՋԱԿ	244
Ե. ԲԱՆԱԿԱՆԻ ՄԱՍԻՆ ՍԱՀՄԱՆՔ	248
Զ. ՄԱՍՈՒՆՔ ՄԱՐՄՆՈՅ	254
Է. ՅԱՂԱԳՍ ՏՆԿՈՅ ՎԵՐՋԻՆ ԳԼՈՒԽ	256
Ը. ՆԻՒՍԱՅԻՈՅՆ	257
Ժ. ՍԱՀՄԱՆ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ԻՔՐ ՀԱՐՅՄԱՄԲ	258
ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	290
Древнеармянские переводы “Диалектики” Иоанна Дамаскина. Критические тексты и исследование. Резюме	310
Old Armenian Versions of the <i>Dialectics</i> by John of Damascus. Critical Texts and Study. Summary	313
Հապավումներ	316

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Հովհան Դամասկացին և նրա երկերը

Ուղղափառ եկեղեցու հայր Հովհան Դամասկացին (Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός)¹ ասորի վանական և փանաֆա էր: Ծնվել է Դամասկոսում 675/676 թ., մահացել 749 թ. դեկտեմբերի 4-ին (որը սրբի հիշատակի օրը դարձավ) Երուսաղեմի մոտ գտնվող Սուրբ Սաբասի (արաբ. Մար Սաբայի) վանքում: Կաթոլիկ եկեղեցու վարդապետ է 1890 թվականից:

Դամասկացու մասին կենսագրական տեղեկությունների հիմնական աղբյուրը Հովհան Երուսաղեմացու անունով պահպանված՝ չափազանցություններով լեցուն ու առասպելախառն վարձատիպ հունարեն երկն է՝ հատվածաբար թարգմանված արաբ վանական Միֆայելի հեղինակած 1084 թ. արաբերեն «հոգեշահ» գրվածքից²:

Հովհանը ծնվել է Դամասկոսի երեկի փրստոնյա Մանսուր քնտանիքում, որն այդ անունը ստացել է նրա պապ՝ Հերակլ կայսեր օրոք Ասորիքի հարկահավաք Մանսուր իբն Սարջունից: Մանսուրը հայտնի է նաև որպես ֆաղափ մահմեդականներին հանձնելու ակտիվ մասնակից: Մի կարծիքի համաձայն՝ այդ ասորի փրստոնյա ընտանիքը արաբական ծագում ուներ: Հովհանը մեծացել է Դամասկոսի փրստոնյա արաբական միջավայրում: Ըստ որոշ պատումների՝ պատանեկության տարիներին կապ է ունեցել ապագա խալիֆ Յազիդ I-ի և արժանի փրստոնյա բանաստեղծ ալ-Ախթալի հետ:

Երբ 630-ականներին արաբները գրավեցին Ասորիքը, Դամասկոսի արհուրիքը պահեց փրստոնյա իր մեծաֆանակ պաշտոնյաներին, այդ թվում՝ Հովհանի պապին: Հայրը՝ Սարջուն-Սերգիուսը, Ումայյադ խալիֆների արհուրի ֆարտուղարը դարձավ: Անվավեր տեղեկություն կա, որ Հովհանն ինքն էլ ծառայել է արհուրիքում, մինչև բոլոր ստրուկներին ազատ արձակելը և իր որդեգրյալ եղբայր Կոսմասի հետ Երուսաղեմի մոտ ս. Սաբասի վանք մտնելը (հավանաբար 706 թ.) և 734 թ. նույն վանքում փանաֆա ձեռնադրվելը:

Ուսումնառության տարիներին Հովհանը ուսումնասիրել է ինչպես արաբների, այնպես էլ հույների գրքեր (հեթանոսական և փրստոնեական)՝ տիրա-

¹ Նրա մականունն էր Χρυσορροας (բառացի՝ «ոսկի հորդող», այսինքն՝ ճարտարախոս): Այդպես է նրան անվանել արդեն Թեոփանես Խոսովանողը (758-818), “*Theophanis chronographia*, vol. 1”, ed. de C. Boor, Leipzig: Teubner, 1883, Repr. 1963, էջ 408.26:

² Ն. Ակինյանի բնորոշումն է, տե՛ս Ն. Ակինեան, *Սրմէոն Պղնձահանեցի և իւր թարգմանութիւնները վրացերէնէ, Վիեննա, 1951, էջ 57:*

պետելով երկու լեզուներին: Ղուրանի նրա ֆննդատությունը վկայում է, որ նա ծանոթ էր այդ գրքին:

726 թ., երբ Լևոն III Իսավրացի կայսրը պատկերներ պաշտելու և հասարակական վայրերում դրանք ցուցադրելու դեմ հրովարտակ հրապարակեց, Հովհանն Երեմ ճառով հանդես եկավ կայսեր և նրա որոշման՝ պատկերամարտության խիստ ֆննդատությամբ: Պարզ ու մատչելի ոճի շնորհիվ դրանք մեծ ժողովրդականություն էին վայելում և կարևոր դեր խաղացին Նիկիայի երկրորդ ժողովում (787 թ.), որը վերջ դրեց այդ վեճերին:

Դամասկացի գիտնականի հետաքրքրությունների շրջանակն ընդգրկում էր օրենք, աստվածաբանություն, փիլիսոփայություն, երաժշտություն: Նա բեղուն գրիչ է ունեցել, հեղինակել է ֆրիստոնյա դավանանքի լուսաբանող աշխատություններ ու հիմներ, կատարելագործելով ուղղափառ եկեղեցու կանոնը, և դրանք մինչ օրս էլ ծեսի մասն են կազմում:

Նրա գրվածքներն են՝

1. Երեմ ճառ պատկերների մասին (*Orationes de imaginibus tres*):

2. Մեծակտավ «Գիտության աղբյուրը» (*Fons scientiae*)՝ բաղկացած երեմ մասից.

ա. Տրամաբանական «Դիալեկտիկա» (*Dialectica sive capita philosophica*) երկը՝ երկար (68 գլուխ) և համառոտ (50 գլուխ) խմբագրություններով: Համառոտը երկու անգամ թարգմանվել է հայերեն՝ հունարենից Բագարատ Մամիկոնյանի և վրացերենից՝ Սիմեոն Պղնձահանեցու ձեռքով (վերջինս՝ ի թիվս Դամասկացու մյուս երկերի):

բ. «Հերձվածների մասին» (*De heresibus*). վերջին գլուխը նվիրված է «խամայեական» հերձվածին, որ իսլամի առաջին հերձումն է ֆրիստոնեա հեղինակի կողմից:

գ. Աստվածաբանական՝ «Աւանդութիւն ուղղափառ հաւատոյ» (*Expositio fidei*): Սա ֆրիստոնյա աստվածաբանության և փիլիսոփայության համակարգված շարադրանքի առաջին փորձն է¹: Թարգմանված է հայերեն:

¹ О. Б. Ионайтис, “Традиции Иоанна Дамаскина в русской средневековой философии,” *Verbum*, Вып. 6: *Аристотель и средневековая метафизика, Альманах центра изучения средневековой культуры при философском факультете Санкт-Петербургского университета*, СПб, 2002, с. 203.

3. «Համառոտ ներածություն հրամանակարգ աստուածաբանության»¹ (*Institutio elementaris*)՝ «Գիտության աղբյուրի» նախապատրաստական աշխատություն:

4. «Բանք բնդդիմադրականք ի փակումն հերձուածոց Յակոբիկ Ասորոց» (*Contra Jacobitas*): Թարգմանված է հայերեն:

5. «Ընդդիմադրություն Նեստորիանոսի» (*Contra Nestorianos*): Թարգմանված է հայերեն:

6. «Երկխոսություն մանիքեացիների դեմ» (*Contra Manichaeos*):

7. «Բաղադրյալ բնության մասին կամ ակեփալների² դեմ» (*De natura composita sive Contra acephalos*):

8. «Քրիստոնյայի և սարակենոսի վեճը» (*Disputatio Christiani et Saraceni*):

9. «Նամակ երիցս սրբասացության մասին» (*Epistula de hymno trisagio*):

10. «Ճիշտ կարծիքի մասին» (*De recta sententia*):

11. «Բանք վասն հաւատոյ եւ բնդդիմադրութիւն Նեստորիոսի» (*De fide contra Nestorianos*): Թարգմանված է հայերեն:

12. «Վասն որ ի Քրիստոս երկու բնութեանց, եւ այլ ամենայն բնութեանց ինքնութեանց համառատեալ» (*De duabus in Christo voluntatibus, nam et monothelitismum*)՝ միականականների դեմ): Թարգմանված է հայերեն:

13. «Սուրբ զուգակշիռ»³ (*Sacra Parallela*)՝ հոգեշահ գործ՝ պահպանված հատվածաբար:

14. «Սուրբ պահքի մասին» (*De sacris jejuniis*):

15. «Ի ննջումն Աստուածածնի» (*Homilia in dormitionem Virginis Mariae*): Թարգմանված է հայերեն:

¹ Ն. Ակինյանի բնորոշումն է, նշվ. աշխ., էջ 62: Սակայն նրա վկայակոչած էջերը սխալ են. PG 95, 99-112-ի փոխարեն կարդում ենք PG 95, 9-18:

² «Ակեփալներ» (հուն. ἀκεφαλοί, բառացի՝ «անգլուխներ») էին կոչվում Ե. դարավերջին Ալեքսանդրիայի եկեղեցու այն անդամներ, ովքեր բաժանվեցին Պետրոս Մոնգոսից, երբ նա 482 թ. քնդումեց Զենոն կայսեր՝ Քաղկեդոնի ժողովի բանադրանք չպարունակող «Հե-նոտիկոնը»: Անվանումը բացատրվում է նրանով, որ հերձվածողները չունեին իրենց առաջնորդող եպիսկոպոս: Այդ միջավայրից էր միաբնակների առաջնորդ Սկերոս Ամաիոֆացին (512-519), իսկ հետագայում ուղղափառ հեղինակները, այդ թվում և Դամասկացին, այդպես էին կոչում միաբնակներին առհասարակ (*Православная энциклопедия*, т. I, с. 390: “акефалы”):

³ Այսպես է թարգմանել Ն. Ակինյանը, նշվ. աշխ., էջ 62:

16. «Պողոսի թղթերի մեկնություն» (*Commentarii in epistulas Pauli*)՝ ծաղկափաղ Հովհան Ոսկեբերանից, Թեոդորեոսու Կյուրացուց և Կյուրեղ Աղեֆսանդրացուց:

17. Այլևայլ հաոեր, երգեր և շարականներ հունաց եկեղեցու երգարաններում:

18. Հովհանին ձեռագրերում վերագրված «Բարադամ և Հովասափ»¹ (*Vita Barlaam et Joasaph*) վեպի հեղինակակային պատկանելության վերբերյալ տարբեր կարծիքներ կան, օրինակ՝ որ հեղինակը Եվրոպիոս Իբերացին է, և այն հունարեն է թարգմանվել ԺԱ. դարում վրացերենից²: Ըստ Կաթդանի՝ այն գրվել է Թ. դարում ումն Մար Սաբասի վանական Հովհանի ձեռնով³:

Հովհան Դամասկացու երկերի գրվածքների հայերեն թարգմանությունը

Դամասկացու մի շարք գրվածքների հայերեն թարգմանությունը ԺԳ. դարի առաջին կեսին («Իբր 1240-ին»⁴) իրականացրել է հայ փաղկեղունիկ Սիմեոն Պղնձահանեցին⁵ վրացերեն թարգմանությունից:

Պղնձահանը (Գուգարք) ԺԳ. դարում Իվանե Զաֆարյանի միջնորդությամբ անցել էր Վրաց եկեղեցու իրավասության տակ⁶:

¹ Հայերեն թարգմանությունը տե՛ս *Նկարագրություն հոգևորական վարուց Յովասափու որդւոյ թագաւորին հնգկաց, գրեալ Յովհաննու կրանաւորի, աշխատասիրեց Մ. Տէր-Մովսեսեան, Վաղարշապատ, 1898*:

² Օրինակ այստեղ՝ S. Der Nersessian, *L'illustration du roman de Barlaame et Joasaph*, préface de Charles Diel, Bocard, 1937:

³ A. Kazhdan, "Where, when and by whom was the Greek Barlaam and Ioasaph Written," *Zu Alexander d. Gr. Festschrift G. Wirth zum 60. Geburtstag am 9.12.86*, vol. 2, Amsterdam, 1988, pp. 1187-1209.

⁴ Ն. Ակինեան, *Սիմէոն Պղնձահանեցի...*, էջ 67:

⁵ Նրա մասին տե՛ս Ն. Ակինեան, *Սիմէոն Պղնձահանեցի...*, էջ 4-9: Սիմեոնի մյուս թարգմանություններն են՝ Պրոկղ Դիադոխոսի «Շաղկապ աստուածաբանական», Հովհաննես Սինայեցու «Սանդուղ աստուածային ելից» (ընդ որում առաջին ֆասն գլուխներն հունարենից թարգմանել է Մինասր Տրապիզոնից, իսկ Սիմեոնը շարունակել է), «Պատմութիւն վրաց», «Ժամագիրք հունաց» (այս թարգմանությունը ևս արված է նույն Մինասի մասնակցությամբ), անդ, էջ 8-9, էջ 132, 190: Տե՛ս Պրոկղ Դիադոխոս, *Շաղկապ աստուածաբանականը և Իսանե Պետրիժիի Լուծմունք, հայերեն թարգմանություն*, III, հետազոտությունը հավելել և տեխտը տպագրության է պատրաստել Մայա Ռափավան, ֆինական ապարատը և քառարանը պատրաստել են Մայա Ռափավան, Խաթունա Գափրինդաշվիլին և Իրմա Խոսիտաշվիլին, Թբիլիսի, 2016 (գիրքն ունի վրացերեն, հայերեն ու անգլերեն «Ամփոփում» և հայերեն-վրացերեն բառացանկ, բնագիրը կազմվել է երկու ձեռագրի համեմատությամբ՝ ՄՄ 1500 և ՄՄ 1832):

⁶ Տե՛ս Կիրակոս Գանձակեցի, *Պատմութիւն հայոց*, աշխատասիրությամբ Կ. Մելիք-Օհանջանյանի, Երևան, 1961, էջ 222. «Վախճանեցաւ և Խանէ, եղբայր Զաֆարէի, և թաղեցաւ ի Պղնձահանմն, ի դոտն եկեղեցոյն, գոր շինեաց իմնն, առեալ ի հայոց վրացի վանս-

Վերը տեսանք, որ «Գիտության աղբյուրից» Սիմեոնը թարգմանել է առաջին և երրորդ մասերը՝ զանց առնելով «Հերձվածների մասին»-ը: Հայերեն ունենք նաև «Բանք ընդդիմադրականի ի ֆակումն հերձուածոց Յակոբիկ Ասորոց», «Ընդդիմադրութիւն Նեստորիանոսի», «Բանք վասն հաւատոյ եւ ընդդիմադրութիւն Նեստորիոսի», «Վասն որ ի Քրիստոս երկու բնութեանց, եւ այլ ամենայն բնութեանց ինքնութեանց համառատեալ», «Ներքողեան ի ննջումն ամենասուրբ Աստուածածնին և միշտ կուսին Մարիամու» (Վատիկան, Բորգեան 41 (ԺԸ դ.), 57ա-63բ, Զմմառ 86 (ԺԸ դ.), 82բ):

Դամասկացու անունով կա նաև մի ֆանի անհարազատ՝ միայն հայերենով պահպանված երկ՝ «Բանք յաղագս Հոովմէացոց, թէ որպէս եղեն անմիաբան ի սոցանէ չորից եկեղեցեաց», «Պատասխանի առ հայս»¹, որ Դամասկացու անունով պահպանված՝ մինչ այժմ միակ հրատարակված երկն է², «Պատասխանի առ հրեայս»:

Հովհան Դամասկացու «Դիալեկտիկա» երկը

«Դիալեկտիկա» երկն ունի մի նախաբան՝ ուղերձ որդեգրյալ եղբայր՝ Մայումայի Կոսմաս եպիսկոպոսին, որ պարունակում է «Գիտության աղբյուր» եռագրության նախագիծը. նախ խոստանում է ներկայացնել հելլենացի իմաստունների լավագույն նվաճումները («Յառաջագոյն գիելլենացոց իմաստնոցն առադրեցից այլ զընտրեալսն ի նոցանէ»), որ համապատասխանում է «Դիալեկտիկա» երկին, երկրորդ՝ հերձվածողների ստահող բարբաջանքները («Եւ զկնի նոցա կարգեցից զաստուածատեաց հերձուածոցան բարբաջմունսն, որպէս զի ծանաւութեամբ ստութեան նոցա»), հմմտ. «Հերձվածների մասին»), երրորդ՝ բացահայտել ճշմարտությունը, այսինքն՝ ուղղափառ ուսմունքը (հմմտ. «Աւանդութիւն ուղղափառ հաւատոյ»):

տատեաց»: Տե՛ս նաև A. Bozoyan, “Le traductuer Siméon Plndzahank et la question d’identité nationale,” *Actes du colloque “L’Europe et le Caucase. Les relations interrégionales et la question de l’identité*, sous la direction de M. Dokhturichvili, G. Dédéyan, I. Auge, édition Université d’état Ilia, 2012 (pp. 164-172), p. 167:

¹ Հստ Ակիմյանի՝ երկի իրական հեղինակը Նիկիայի մետրոպոլիտ Եվստրատիոսն է: Սրա դեմ գրվել է «Լուծումն գրպարտութեանց Յովհան Դամասկացոյ» (եղմ. 1040, 1737 թ., էջ 251-274), տե՛ս Ն. Ակիմեան, *Սիմէոն Պղնձահանեցի...*, էջ 97:

² Տե՛ս Բ. Կիլեսերեան, «Հին էջեր. Յովհաննէս Դամասկացի եւ Հայ եկեղեցին», *Լոյս շաբաթաթերթ*, 1905, էջ 1008-1012, 1065-1066 (նախաբան), 1066-1068, 1112-1115, 1906, էջ 45-48, 116-119, 213-216, 355-359, 474-479, 589-592, 810-815, 957-960, 981-984, 1075-1079, 1124-1126, 1196-1199: Հիմքում մեկ ձեռագիր է՝ Ղալաթիայի Ազգային մատենադարանի ձ. 77, 1-86: Երկը պահպանվել է նաև հետևյալ ձեռագրերում՝ ՄՄ63 (ԺՋ դ.), 198ա-229բ, ՄՄ 5495 (1696-1697), 92ա-107բ (բնագիրը թերի է), ՄՄ 5859 (ԺԵ դ.), 374ա-440բ:

Բուն երկը պահպանվել է համառոտ խմբագրությամբ (50 գլուխ), որ սովորաբար ձեռագրերում նախորդում է «Աւանդութիւն ուղղափառ հաւատոյ» (*Expositio fidei*) գրվածքին, և ավելի երկար տարբերակով (68 գլուխ). դա հեղինակակի հետագա հավելումների արդյունք է:

«Դիպեկտիկայի» առաջին գլուխները (2-6) նվիրված են այն հինգ տրամաբանական հասկացությունների (πέντε φωναί) բնութագրմանը, որոնք Պորփյուրիոսը (234-305) Արիստոտելի «Կատեգորիաներ» երկի իր հոչակավոր «Ներածության» մեջ արտաբերել էր 10 կատեգորիաներից («սեռ», «տեսակ», «տարբերություն», «յատուկ», «պատահում»), իսկ Դավիթ Անհաղթը բնորոշում է որպես πέντε φωναί՝ հինգ «նայն»¹ կամ «բարբառ»²: Կան բուն արիստոտելյան կատեգորիաներին նվիրված գլուխներ (23, 33-40), մնացածներում բնկվում են ստորոգության հետ կապված այլևայլ հարցեր: Ուստի «Դիպեկտիկայի» հիմքում արիստոտելյան տրամաբանությունն է՝ «Ստորոգությունները» և Պորփյուրիոսի՝ դրանց ներածությունը³: Հովհանն Բնիկ է նաև աստվածաբանության համար կարևոր հասկացություններ, ինչպես, օրինակ՝ ὑπόστασις եզրը, որի համար հունարենից թարգմանիչ Բագարատ Մամիկոնյանն օգտագործել է «անձնատրություն» համարժեքը, հմմտ. նաև՝ ἄνυπόστατον – «անանձատրություն» (գլ. ԻԹ.), իսկ Սիմեոն Պղնձահանեցու թարգմանության մեջ գտնում ենք տարբեր համարժեքներ՝ «անձն» (գլ. Բ.⁴, Դ., ԼԲ., ԽԹ.), «առանձնատրություն» (գլ. Դ., ԽԹ.), «սեռ» (գլ. ԼԴ.), «անհատ» (գլ. Ը., Ի. F⁵ «սեռ» ուղղված «անհատ»), «էակ» (գլ. Թ., F «սեռ» ուղղված «էակ»), «անձնատրություն սեռի» (գլ. ԽԹ.), «մարմին» (գլ. ԽԹ.), նաև «անձնատրություն» (գլ. ԼԴ.), նաև՝ ἄνυπόστατον – «անսեռ», «անանձն» (գլ. Լ.), ὑποστατικός – «սեռական, այս իմն անձնական» (գլ. ԽԹ.), οὐσία,

¹ Դաւ. Պորփ. 2.1, 2, 3, 7, 4.2, էջ 64, 65, 70, 86:

² Դաւ. Պորփ. 4.2, 5, 6, 6.2, 7.3, 10.1, 4, 12.2, 3, +1.1, էջ 86, 88, 102, 114, 126, 128, 140, 274:

³ Արիստոտելյան տրամաբանական հասկացություններն ու հնարքները Հովհանն կիսով է նաև իր զուտ աստվածաբանական երկերում, օրինակ՝ պատկերամարտության դեմ գրված երեք հատում մեծ դեր է խաղում πρόσωπον – «դէմ»/ «դէմք»-ը՝ աստծու, հրեշտակների և մարդու համար, տե՛ս Joseph Koterski, S.J. “On the Aristotelian Heritage of John of Damascus,” *The Failure of Modernism: the Cartesian Legacy and Contemporary Pluralism*, ed. B. Sweetman, American Maritain Association Publications, 1999, pp. 58-71 (<https://maritain.nd.edu/ama/Sweetman/Sweetman05.pdf>):

⁴ Հղումները շճանրաբեռնելու համար նշում ենք միայն հայերեն թարգմանությունների գլուխները:

⁵ F-ն ՄՄ 116 ձեռագիրն է, որում առավել ցայտուն է դրսևորվել վրացերենից թարգմանված բնագրի՝ հունարենի համեմատությամբ խմբագրելու աշխատանքը. այդ մասին տե՛ս ստորև, էջ 102, 105-112:

որ Բագարատը միշտ թարգմանել է «էութին», միայն մեկ անգամ՝ «էականութին», իսկ Սիմեոնը՝ «գոյացութին» (գլ. Բ., ԺԴ., ԺԵ., Ի., ԻԳ., ԻԶ., ԼԱ., ԼԲ., ԼԵ., Խ., ԽԵ., ԽԶ.), «գոյութին» (գլ. Բ., Զ., Է., Ը., Թ., ԺԳ., ԺԸ., ԺԹ., Ի., ԻԲ., ԻԳ., ԻԴ., ԻԵ., ԻԶ., ԻԷ., ԻԹ., ԼԵ., ԼԶ., Խ., ԽԶ.), «էութին» (գլ. Ա.), «դպրութին» (գլ. ԼԱ.), «գոյական» (գլ. ԼԴ.), «ազգ գոյութին» (գլ. Խ.):

Դամասկացին դիմել է նաև այլ փիլիսոփաների գրվածքների¹: Լինոս Բենակիսը մասնավորապես նշում է Դավիթ Անհաղթի «Սահմանք իմաստասիրութեան» և «Վերլուծութիւն Ներածութեանն Պորփիրի» երկերի ազդեցությունը²: Առհասարակ երկը բնորոշվում է որպես կոմպիլատիվ: Հովհանն ինքն էլ խոստովանում է դա. «Այլ ասացից զիմ և յիմոցս մտաց և ոչ ինչ, որպէս նախ ասացի, այլ զմեծ և զհոշակելի և զյառաջ ընտրեալ վարդապետաց եկեղեցոյ զվաստակս ի մի ժողովելով և համառօտելով զբանս նոցա, որչափ կարողութիւն է» (Կոսմասին հասցեագրված նամակի վերջին պարբերությունից):

«Դիալեկտիկան» շարունակում է տրամաբանության փիստոնեական դասագրքերի ավանդույթը, ըստ որի՝ դոգմատիկ երկերին երբեմն տրամաբանական գլուխներ էին նախորդում: «Դիալեկտիկան» թարգմանվել է ասորերեն (VIII դ.), արաբերեն (X դ.), վրացերեն (XI դ.) և հին բուլղարերեն (1073 թ.)³: Հայերեն թարգմանությունները հրատարակված չեն, և դրանց գոյությունը հայտնի է միայն հայագիտության մեջ:

¹ Երկի աղբյուրներն ուսումնասիրված են հետևյալ աշխատության մեջ՝ G. Richter, *Die Dialektik des Johannes von Damaskus: eine Untersuchung des Textes nach seinen Quellen und seiner Bedeutung*, Ettal, 1964 (Studia Patristica et Byzantina, 10):

² Լ. Բենակիս, «Դավիթ հայր Արիստոտելի բյուզանդական մեկնիչների երկերում», *ՊԲՀ*, 1981, 1 (էջ 46-55), էջ 48-49:

³ Հմմտ. «Иоанн Дамаскин», *Православная энциклопедия*, т. 24, сс. 27-66.

«ԴԻԱԼԵԿՏԻԿԱՅԻ» ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՈՒՆԱՐԵՆԻՑ

«Դիալեկտիկան» հունարենից թարգմանել է Բագարատ Մամիկոնյանը, ինչպես նշված է թարգմանության վերնագրում (բոլոր ձեռագրերում)՝ «Սրբոյն Յոհաննոս Դամասկացոյն ասացեալ և թարգմանեալ ի հայ լեզու ի յունարէն գրոյ Բագարատ Մամիկոնեան: Ներածութիւն իմաստասիրութեան, որ է Իսաղոոթիկի, զկնի այս և զամենայն իմաստասիրութեան գործարան, որ է դանոնն ըստ հելլէնացոց բարբառի»:

Բագարատի անձի և ժամանակի մասին տեղեկություն չի պահպանվել: Վնտկ. 1598 (1708 թ.) ձեռագրի հիշատակարանում կարդում ենք, որ այն արտագրված է 1339 թ. մի ձեռագրից¹: Իսկ Թյուրքինգենի 74 (ԺԳ դ.) ձեռագրում այդ թարգմանության առկայությունը ցույց է տալիս, որ այն արվել է ԺԳ դարից առաջ²:

Ակիմյանը ենթադրում է, որ Բագարատը Կոստանդին Ծիրանածնի հիշատակած՝ Տարոնի իշխան Գրիգորիկ (Κριτορίκιος) Մամիկոնյանի որդի Պանկրատիոսն (Παγκράτιος) է և Ռոմանոս կայսրից (919-944) ստացել էր պատրիկ տիտղոսը³, ուստի թարգմանությունն արվել է Ժ. դարում:

Համեմատությունը ցույց տվեց, որ ինչպես այս, այնպես էլ Սիմեոն Պղնձահանեցու թարգմանությունը «Դիալեկտիկայի» համառոտ տարբերակից է:

Ստորև ներկայացվող բնագրերը չեն հրատարակվել՝ բացառությամբ P ձեռագրի սկզբից թերի բնագրի (սկսվում է ԼԲ. գլխի կեսից և պարունակում է ողջ բնագրի մոտ 2/5 մասը) Մատուռ Զոնտայի (կից անգլերեն թարգմա-

¹ «Փառք ամենասուրբ երրորդութեան, Հօր եւ Որդոյ և Հոգւոյն սրբոյ, աւարտեցաւ ի թուաբերութեան հայկազուն տումարի ԹՁԼերորդի (1339) եւ հին օրինակի. իսկ եւ սա նորս՝ ՌՃԾԵ (1708) ամին ի փառս սրբոյ երրորդութեան» (թ. 144բ), տե՛ս Ս. Ճեմնեմեան, *Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վենետիկ*, հատոր Ը, Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1996, էջ 396, նաև Գ. Զարպհանալեան, *Մատենադարան հայկական թարգմանութեանց նախնեաց (դար Դ-ԺԳ)*, Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1889, էջ 579:

² Հմմտ. Հր. Անտեան, *Հայոց անձնանունների բառարան*, հ. 1, Երևան, 1942, էջ 358-359:

³ Ն. Ակիմեան, *Սիմէոն Պղնձահանեցի...*, էջ 70-71. Ակիմյանի ենթադրությունը հիմնված է այն փաստի վրա, որ Բագարատ անունը հատուկ էր Բագրատունիներին, և սա աղբյուրներից հայտնի միակ Մամիկոնյան Բագարատն է: Տե՛ս Constantinus Porphyrogenitus, *De adminsitrande imperio* 43, հմմտ. *Կոստանդին Ծիրանածին*, թարգմանություն բնագրից, առաջաբան և ծանոթագրություններ Հրաչ Բարթիկյանի, Երևան, 1970 (Օտար աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին 6, Բյուզանդական աղբյուրներ Բ), էջ 5. «Գրիկորիկ», էջ 8-9. «Պանգրատ» (էջ 223-ում Բարթիկյանը ծանոթագրում է վերջին անունը. «Բագարատ անվան բյուզանդական արտահայտությունն է»):

նությամբ) և մեր հրատարակությունների¹: «Մատենագիրք հայոց» մատենաշարի Ի հատորի համար «Դավիթ Անյաղթին վերագրուած եւ նրա անունն առնշուող գրութներ» հավելվածը պատրաստելիս այդ ձեռագրի (Aldini 178) անհայտ բնագիրը գետեղեցինք այլ երկերի շարքում, քանի որ դեռևս չէինք պարզել նրա ծագումը²: Զոնտային նույնպես բնագրի հեղինակային պատկանելությունը հայտնի չէր: Վերլուծելով այն՝ նա ենթադրություն է հայտնում, որ հեղինակը կարող էր ԺԲ. դարի կաթոլիկ դավանության հայ լինել³: Ուշագրավ է, որ Զոնտան նմանություն է նկատել Դավթի Պորփյուրի Ներածության մեկնության հետ⁴: Հետագայում Զոնտան և Բենեդետտա Կոնտինը վերահրատարակեցին Ալդինի 178 ձեռագրում պահպանված հատվածը՝ խնամքով վերանայելով, շտկելով բազմաթիվ ընթերցումներ և նշելով առանձին հատվածներին համապատասխանող տեղիները Հովհան Դամասկացու հունարեն բնագրում⁵:

Ակինյանն իր ուսումնասիրության մեջ ներկայացրել է գլխակարգությունը և Ա. գլուխն ու Բ. գլխի կեսը Թյուրինգենի ձեռագրից՝ «նաշակ մրտալու ընթերցողներու»⁶:

Բագարատի թարգմանությունը հունարենից ամբողջական չէ՝ թարգմանված չեն 50 գլուխներից մի քանիսը՝ 30-րդ գլխի զգալի մասը, 31. Փերի տօ՛ւ տի՛ նփարչեի լծիօն տի՛չ օսփօս (այսինքն՝ *«Յաղագս քէ զինչ է յատուկն էութեանն») և 32. Է՛տի քերի՛ ծօցեյնօն քալ՛ ծօցեյնօն էքերօցեյնօն տե քալ էքերօցեյնօն քալ ծօցեյնօն քալ ծօցեյնօն քալ ծօցեյնօն քալ ծօցեյնօն (այսինքն՝ *«Դար-

¹ Մատենագիրք հայոց, Ի հատոր, ԺԲ. դար, Մխիթար Գոշ, զիրք Բ, Երևան, 2014, «Յատենաշար», էջ 740-744՝ «Արիստոտելի «Ստորոգութիւնների» անանուն մեկնությունը Պավիայի գրադարանից», M. Zonta, "An Unpublished Fragment of a Medieval Commentary on Aristotle's *Categories* (Pavia, Biblioteca Universitaria, Aldini 178, Folios 110^r-114^v), First Edition and English Translation," *Բազմավէպ*, 2013, էջ 94-120:

² Իտալիայի գրադարանների հայկական ձեռագրերի ցուցակում Գ. Ուլուհոջյանն անվանել է այն "Testo Filosofico non identificato: Commente alle *Categorie* di Aristotele?", տե՛ս G. Uluhogian, *Catalogo dei manoscritti Armeni delle biblioteche d'Italia*, Roma, 2010, 62, pp. 248-252:

³ Անդ, էջ 97: Զոնտան միշտ չէ, որ ճիշտ է տառադարձել և թարգմանել բնագիրը, ինչը բնական է. այն հասկանալի է դառնում միայն հունարեն սկզբնագրի հետ համադրելուց հետո:

⁴ Անդ, էջ 98-99:

⁵ Mauro Zonta – Benedetta Contin, "A Fragment of a Classical Armenian Version of John of Damascus' *Dialectica*, Revised Critical edition," *Rassegna degli Armenisti Italiani*, vol. XVI (Anno 2015), pp. 5-18: Տողատակում հոդվածագիրները նշում են, որ մենք ենք մի նամակով հուշել իրենց բնագրի հեղինակային պատկանելությունը, էջ 6, ծան. 6:

⁶ Ն. Ակինեան, *Սիմէոն Պղնձահանեցի...*, էջ 74-79:

ձեալ յաղագս համաստեղից և համատեսակաց, և այլաստեղից և այլատեսակաց և թոնց տարբերութեանց») գլուխները, 41-րդ գլխի վերջին հատվածը (38-46 տողեր) և վերջին ինը՝ 42-50 գլուխները¹: Գ. «Յաղագս անհատի» գլխի մեջ երկու հատված կա, որ համապատասխանում են հունարեն ընդարձակ խմբագրության 47.4-21², իսկ հաջորդը՝ համառոտ խմբագրության 30.6-23 հատվածին (երկուսն էլ Διαίρεσις το ὄντος καὶ τῆς οὐσίας. գլխից են, հմմտ. [Լ.] «Բաժանումն գոյի և էութեան», որտեղից այն տեղափոխված է, այդ պատճառով [Լ.] գլխում մնացել է մեկ նախադասություն):

ՄՄ 8132 (մեր A) և ՄՄ 8444 (մեր B) ձեռագրերում ԻԱ. գլխի («Յաղագս համաստեղից և համատեսակաց, և այլաստեղից և այլատեսակաց և թոնց տարբերութեանց») մեջտեղում՝ նախադասության կեսից ներմուծված է մի մեծ հատված (ԻԸ.՝ «Յաղագս որ յանձնատրություն» գլխի կեսից մինչև ԼԲ.՝ «Յաղագս առընչի» գլխի կեսը). հավանաբար նախագաղափար օրինակում պրակների շփոթություն է տեղի ունեցել: Դրա հետևանքով նաև փոխվել են գլուխների համարները: Հետևաբար տեղափոխելով ՄՄ 8132-ի 167բ-169բ ու 169բ-172բ, իսկ ՄՄ 8444-ի 331ա-333բ ու 333բ-337բ էջերի

¹ Գլուխ 42. Սերի չէջեօս և սերի չէջեօս («Ունենալու և գրկվելու մասին»): Արիստոտելի համապատասխան հասկացությունների հայերեն համարժեքները գտնում ենք նրա երկերի հին թարգմանության մեջ, որն ուղեկցվում է մեկնությամբ (հմմտ. Անանուն, *Մեկնութիւն «Ստորոգութեանցն» Արիստոտելի, Մատենագիրք հայոց*, Ժէ հատոր, ԺԱ դար, Երևան, 2016, էջ 960. «ունակութիւն և պակասութիւն»): Գլուխ 43. Սերի քոթէրօս և սթէրօս («Առաջինի և վերջինի մասին», հմմտ. անդ, էջ 971. «Յաղագս նախկնի»): Գլուխ 44. Սերի տօմ օմա («Միաժամանակի մասին», հմմտ. անդ, էջ 973. «Յաղագս համանգամայն»): Գլուխ 45. Սերի քոնի չէջեօս («Շարժման մասին», հմմտ. անդ, էջ 975. «Յաղագս շարժութեան»): Գլուխ 46. Սերի տօմ օնչէյն («Ունենալու մասին», հմմտ. անդ, էջ 978. «Յաղագս ունելոյ»): Գլուխ 47. Սերի օթօթան չէջեօս, օթօթան չէջեօս և օթօթան չէջեօս («Պնդման, բացասման և հաստատման մասին», հմմտ. Անանուն, *Յաղագս մեկնութեան Պերիարմենիաս, Մատենագիրք հայոց*, Ժէ հատոր, էջ 796. «գի՛նչ է բացասութիւն և ստորաստութիւն և բացերեւութիւն»): Գլուխ 48. Սերի օթօս և քոթան չէջեօս և սլլօցիսմօս («Եզրի, նախադրյալի և սիլլոգիզմի մասին»): Գլուխ 49. Օրիսմօս տիջ փլօսօփիայ չէջեօս օնչէյն («Փիլիսոփայության սահմանումները վեցն են»): այդ վեց սահմանումները բառացի համընկնում են Դավիթ Անհաղթի «Սահմանի իմաստասիրութեան» երկի հունարեն սկզբնագրի հետ, տե՛ս *Davidis Prolegomena et in Porphyrii Isagogen Commentarium*, ed. A. Busse, Berolini, 1904, pp. 20.26-31): Գլուխ 50. Սերի տիջ քաթ՝ սթօստասիւն չէջեօս («Ըստ անձնավորության միավորման մասին»), նաև կրկին 49 համարը կրող Եթօրօն քեօթալօն («Մյուս գլուխը»):

² Հավանաբար թարգմանելու պահին համառոտ խմբագրությունը փոփոխվել է այլ էջերի և մեջ է հասել հետագայում փոփոխության ենթարկված տեսքով: Համարյա նույն հատվածը (47.6-21) թարգմանել է նաև Սիմեոն Պղնձահանեցի վրացերենից՝ «ԼԱ. Բարձանումն էութեան և դպրութեան» գլխում, որ համապատասխանում է հունարեն 30. Διαίρεσις տօմ ὄντος և տիջ οὐσίας գլխին, ուստի թարգմանության նախօրինակում այն ներմուծված է եղել այդտեղ:

հատվածները և հերթականությամբ համարակալելով գլուխները, ստանում ենք բնագրի նախնական վիճակը: Նույնպիսին է դասավորությունը Թյուրինգենի ԺԳ. դարի ձեռագրում, Վնտկ. 1598-ում և հավանաբար (ձեռագրացուցակներում գլուխների ցանկեր չկան) մնացած ձեռագրերում՝ եղմ. 1213 (1635-36), եղմ. 898, Նոր-Ջուդա 394:

ՄՄ 1686 (մեր C), ՄՄ 1739 (մեր D) և ՄՄ 1740 (1634-1636 թթ., 411ա-416ա), ՄՄ 1744 (1637 թ., 370բ-377բ) ձեռագրերում բնագիրը թերի է. այն ընդհատվում է է. գլխի վերջին պարբերության «Զի եթէ ծիծաղիլ ասի կապիկն» բառերից հետո, և ավելացված է մի այսպիսի հատված. «Կատաղարիսա՝ Ստորոգութիւն: Ի պերիարմէնիսա՝ Յաղագս մեկնութեան: Անաղատիկի՝ Վերլուծական: Ապաղիկտիկի՝ Ապացուցական: Դիաղիֆդիկի՝ Շարաքանութիւն: Կատաֆասիս՝ Ստորասութիւն: Ապաֆանէս (ՄՄ 1740 Ապաֆանէս)՝ Բացասութիւն: Ապաֆանսիս՝ Բացերևական: Պրաֆասիս՝ Նախադասութիւն»: Սա երկում արծարծվող հիմնական հասկացությունների հունարեն եզրերի, իսկ առաջին երեքը՝ Արիստոտելի երկերի վերնագրերի տառադարձումն է: Հունարեն բառերին կցված են հայերեն համարժեքները:

Վերնագրից և էջերի ֆանակից դատելով՝ այդպիսի բնագիր է պարունակում նաև եղմ. 925 (1634, էջ 610-619) ձեռագիրը: Վերնագրից դատելով՝ հավանաբար այս նույն թերի բնագրի սկզբի հատվածն է պարունակում նաև ՄՄ 698 (1719, 133բ-134ա):

Բագարատ Մամիկոնյանի թարգմանության լեզվական բնութագիրը

Թարգմանիչը մի կողմից ձգտել է կիրառել հունարան թարգմանությունների տառացիության հասնող նշգրտության սկզբունքը, պատճենելով բառեր, երբեմն էլ՝ շարահյուսական կառույցներ, սակայն մյուս կողմից շատ հաճախ խախտել է տարրական շարահյուսական կապերը՝ խաթարելով բնագրի իմաստը:

Ա. Կան մի շարք թարգմանական սխալներ, որոնց հիմքում արտասանական նմանությունն է (որոշ սխալներ կարող են նաև հունարեն հիմք ձեռագրի այլևայլ ընթերցումների հետևանքով ծագած լինել).

προσληφθεῖσα – «առ ի պակասեալ» (ԻԸ.), հմմտ. «առեալն» (զր.¹ ԻԹ.).

¹ Համեմատությունները Սիմեոն Պղնձահանեցու վրացերենից արված թարգմանության նույն հատվածների հետ են (որի գլուխների համարների անհամապատասխանությունը պայմանավորված է տեղափոխություններով ու բացթողումներով):

προσ- նախաձանցով λαμβάνω («վերցնել, ստանալ») բայի կրավորական աորիստը (έλήφθην) շփոթված է λείπω («թողնել», կրավորականում՝ «չունենալ, գրկված լինել») բայի նույն ձևի (έλείφθην) հետ, իսկ նախաձանցը թարգմանված է որպես համապատասխան նախդիր:

άντιδιηρημένως – «զհակառակասացեալսն» (ԻԵ.), *հմմտ.* «հակառակ բաժանելեաց» (*վր.* ԻԵ.). դերբայի երկրորդ մասը՝ διηρημένως, αἰρέω («ընտրել», իսկ δια նախաձանցով՝ «բաժանել») բայի պերֆեկտի կրավորական դերբայն է, որ շփոթվել է εἶρω «խոսել» բայի ձևի հետ:

ἔξις – «յորմէ» (ԼԳ.)՝ չորս անգամ, *հմմտ.* «շինուած» (*վր.* ԼԵ., նաև ԽԶ.),

«արտաբոյ» (ԼԳ.), *հմմտ.* «շինուած» (*վր.* ԼԵ.),

«արտաբին» (ԼԳ.), *հմմտ.* «շինուած» (*վր.* ԼԵ.),

«են», «մինն», «ի յարտաբելոյն» (ԼԹ.), *հմմտ.* «ունակութեան» (*վր.* ԽԱ.): Հավանաբար շփոթվել է ἔξ ἧς («որից») նախդրավոր կապակցության հետ: *Հմմտ.* Arist. Cat. 9a.4 – Արիստ. Ստորոգ. 939 «ունակութիւն»:

τέκτονα – «զծնող» (ԼԳ.): Շփոթված են τέκτων «հյուսն», *հմմտ.* «զհիւսն» (*վր.* ԼԶ.) և τί κτω «ծնել», ներգործական աորիստի τεκών դերբայը: Նույն գլխում կա նաև ճիշտ թարգմանություն՝ «արհեստատու» (ԼԳ.):

πρὸς ἀνάγκησιν – «առ կոչումն» (ԼԵ.): Շփոթված են ἀνάγκησιν «պառկած դիրք», *հմմտ.* «յեցեալն լինել ուրեք» (*վր.* ԼԵ.), «բազմական» (*վր.* ԼԲ.) և ἀνάγκησιν «դիմում, կանչ» գոյականները:

τὴν παρατροπήν τῆς φύσεως – «զառանց յեղանակի բնութեանն» (ԼԹ.): παρατροπή՝ «կանխում, հակադարձում», *հմմտ.* «հակադարձմունսն բնութեան» (*վր.* ԽԱ.), գոյականն ընկալվել է որպես տրոπή («շրջվելը») կամ τρόπος («եղանակ») գոյական՝ παρὰ նախդրով (բազմիմաստ է, հայցական հոլովի հետ մասնավորապես նշանակում է «բացառությամբ»):

ἀκολασία – «անպատահար», «առանց պատահարի» (ԼԹ.): ἀκολασία-ի հետ նույնաբան աκόλαστος ածականը (երկուսն էլ ածանցյալ են κολλάω «էտել, զսպել, պատժել» բայից) նշանակում է «անզուսպ, անառակ», *հմմտ.* «բղջախոհոթիւն», «անառակութիւն» (*վր.* ԽԱ.), նաև՝ «անպատիժ», որով հավանաբար և պայմանավորված է «անպատահար» մեկնաբանությունը:

ήλιθιότης – «փարանմանն» (ԼԹ.). «հիմարություն» իմաստով գոյականը թարգմանիչը սխալմամբ կապել է λίθος «փար» բառի հետ, *հմմտ.* նույն սխալը Սիմեոնի մոտ՝ «փարանալն գոլ» (*վր.* ԽԱ.):

ὑπερβολή – «վերադու» (ԼԹ.): Շփոթված է ձնաթոշնի բառի հետ, իսկ իրական իմաստն է «առավելություն, չափազանցություն», հմմտ. «աւելազանցութիւնն» (Վր. ԽԱ.):

ἐπιπολῆς – «ի բազում» (ԼԳ.): Իրական իմաստն է «մակերեսին», հմմտ. «վեր ի վերոյ միայն» (Վր. ԼԵ.): Շփոթված է ἐπὶ πολλῆς բառակապակցության հետ:

ἐπιφάνεια – «ըստ յայտնութեան» (ԼԳ.): Իրական իմաստն է «հայտնություն»: Դարձյալ ἐπὶ նախածանցն ընթերցվել է որպես նախդիր, բայց և թարգմանվել սխալ:

ἡ ποιητικὴ δύναμις – «որակական զարուքին» (ԼԳ.): ποιητικός («ստեղծարար, արարչական») ածականը բխեցված է ոչ թե ποιέω («անել») բայից, այլ ποιόν («որակ») գոյականացված ածականից¹: Հմմտ. նաև ποιέω – «որականամ» (ԼԳ.):

μόνιμα – «միանուն» (ԼԳ.): Իրականում նշանակում է «մնայուն», հմմտ. «կայուն» (Վր. ԼԵ.), սակայն ընկալվել է որպես *μονώνυμος գոյություն չունեցող ածական:

Կան նախածանցները նախդրով թարգմանելու ևս այլ դեպքեր՝
καθολικώτερα – «ըստ ամենայնի» (Է.),
καταγινομένη – «ըստ լինելոյ» (ԺԳ.),
καταχρηστικῶς – «ըստ տկարութեան» (ԼԲ.), «ըստ շնորհի» (ԼԳ.),
ἐνυπόστατον – «որ յանձնատրութեան» (ԻԼ.):

Բ. Կա հունարենից փոխառյալ մի քանի բառ.

«Իսագոծիկի» (վերնագիր) – εἰσαγωγική, «ղանոն» (վերնագիր) – κανών, «աղաւմանդ քար» (Գ.) – ὁ ἀδάμας λίθος, «պրատկ» (ԼԳ.) – πρᾶττειν, πρᾶττόμενον, «որ պրատենն» (ԼԳ.) – τοῦ πρᾶττοντος, «անդրիանդ» (ԺԳ.)՝ իրականում՝ թարգմանության ուղեկցությամբ. «կոտմ... է... և կոչի անդրիանդ» – ἀνδριάς:

¹ Այդ սոսկ հնչողությամբ իրար նման հունարեն բառերն իրար հետ կապել է արդեն Փիլոնի թարգմանիչը, երբ ποιοί-ի դիմաց օգտագործել է «որակք արարուածք», ποióτης-ի դիմաց «որակութիւն արարչութեան» և «որակութիւն և արարուածք», իսկ ποióς-ի դիմաց՝ «անորակ և անարարուած», տե՛ս Գ. Մուրադյան, «Փիլոն Ալեքսանդրացու գրաբար թարգմանությունների լեզվական որոշ առանձնահատկություններ», ՊԲՀ, 1997, 1, էջ 173:

Գ. ա. Տրամաբանական բառապաշարը, որ հայտնի էր Արիստոտելի և Դավիթ Անհաղթի թարգմանություններից, հիմնականում նույնն է, ինչը վկայությունն է այդ եզրաբանության ընդունված լինելու փաստի.

«անանջատական պատահումն» (Ե.) – ἀχώριστον συμβεβηκός,

«անբան» (ստեպ) – ἄλογος, բայց և՛ «անասնաման» (ԼԳ.),

«անդրադարձիմ» (Է.), «անդրադարձուցանեմ» (ԺԴ.), «անդրադառնամ» (ԺԴ.) – ἀντιστρέφω, բայց և՛ «դարձուցանեմ» (Է., ԺԴ.), «անդրէն դառնայ» (ԺԴ.), ἀντιστρέφονται – «անդրադարձ» (ԼԲ.), «անդրադարձեալ» (ԼԹ.), բայց և՛ «յարադարձ» (ԼԲ.) (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 5.8, 13.1 «անդրադարձիմ»),

«յանգգալի» (Բ.) – ἀναίσθητον (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 23.5 «անգգալ»),

«անհատ» (Բ., Գ., Ե., Է., ԺԱ., ԻԱ., ԻԵ., ԻԶ, ԻԸ., ԼԲ.) – ἄτομον,

«անշունչ» (Բ., ԺԲ, ԻԶ., ԼԳ., ԼԴ., ԼԸ.) – ἄψυχον,

«առինչ» (Ի., ԼԲ., ԼԴ., ԼԹ.) – πρὸς τι (հմմտ. Arist. Cat. 8a – Արիստ. Ստորոգ. 920-921 «առինչ», բայց Դաւ. Պորփ. 11.5, 15.1, 2, 7, 16.1, 20.7, +2.1, +3.4. «առինչունակ»),

«բաժանելի», «բաժանական» (Բ., ԻԱ.) – διαιρετικός, բայց և՛ «կայուն» (ԻԱ.), «բաժանմունք» (ԼԲ.),

«բաժանեմ» (Բ., Զ.) – διαίρω,

«բաժանումն» (ԺԲ., ԻԲ., Լ.) – διαίρεσις, բայց և՛ «հատուած» (Բ.), τὸ διαιρούμενον – «որ բաժանի» (Բ.), «բաժանելի» (Բ.), «որ հատանի» (Բ.),

«բաղկացական» (ԺԴ., ԻԱ., ԼԲ.) – συστατικός, բայց նաև՛ «դադարի» (Բ.), «հաստատական» (Բ. Դ.), «կացումն» (ԼԲ.), «կայուն» (Թ., ԻԱ.), «շարակցութիւն» (ԻԱ.), σύστασις – «կայումն» (ԻԳ.),

«բանական» (ստեպ) – λογικός,

«բառ» (ԺԴ., ԺԹ., ԼԱ.) – λέξις,

«բացալինի» (Ե.) – ἀπογίνεται,

«բացասութիւն» (ԼԹ.) – ἀπόφασις, բայց և «վերն» (ԼԳ.), «ուրանալն» (ԼԳ.), ἀποφατικῶς – «յայտնական» (ԼԳ.), «յայտնաբար» (ԼԳ.),

«բնութիւն» (ստեպ) – φύσις,

«բոլոր» (ԻԲ.) – ὅλος,

«գոյ» (Ա., Է., ԺԲ., ԻԴ.) – τὸ ὄν (հմմտ. նաև Դաւ. Պորփ. «գգոլն», «էակ», «իւնչ»),

«դիւրաթողի» (ԼԳ.) – εὐαπόβλητος (*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. «դիւրակոր-
ծանելի» – εὐανάτρεπτος),

«դիւրաշարժելի» (ԼԳ.) – εὐκίνητος,

«ենթակայ» (Ա., ԺԳ., ԺԸ., ԻԲ., ԼԱ., ԼԳ., ԼԹ.) – ὑποκείμενον, բայց և՛
«առաջիկայ» (Դ., Ե.), «ընդ իւրի կալ» (Ը.), թաթ՝ ὑποκειμένου – «որ ընդ
նմին կայ» (Ը.),

«զգայական» (ԻԵ., ԼԱ., ԼԲ.) – αἰσθητικός,

«ընդմիմեան» (ԻԱ.) – ὑπάλληλα, բայց և՛ «միմեանց» (Բ.), «ի մի-
մեանց բաժանեալ» (Բ.),

«ընդունակ» (ԺԳ.) – δεκτικός,

«ի բաց կատարեմ» (ԻԵ.) – ἀποτελέω (*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. «բացակա-
տարեմ»), բայց և՛ «կատարիմ» (ԻԵ., ԻԸ.),

«կիրք եւ կրական որակութիւնք» (ԼԳ.) – πάθος καὶ παθητικὴ ποιότης
(*հմմտ.* Arist. Cat. 9a.28 – Արիստ. Ստորոգ. 943՝ παθητικὴ ποιότης –
«կրական որակութիւն», Arist. Cat. 11b.1 – Արիստ. Ստորոգ. 955՝ πάσχειν
– «կրել»), բայց նաև՝ «ախտական որակութիւն» (ԼԳ.), πάθος – ախտ (ԼԳ.)
(*հմմտ.* Arist. Cat. 9a.29 – Արիստ. Ստորոգ. 943՝ ախտ),

«համաստեռ» (ԻԱ., ԻԵ.) – ὁμογενής (*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. 28.5 «հոմա-
ստեռ», 27.8 «նմանաստեռ» – ὁμοιογενής),

«համատեսակ» (Դ., ԻԱ.) – ὁμοειδής, բայց և՛ «համատեսական» (ԻԶ.),

«հոմանուն» (Ը., ԺԲ., ԺԵ., ԺԹ., Լ.) – ὁμώνυμος, «հոմանուն» (ԼԳ.) –
ὁμωνύμως,

«ծիծաղական, ուղղագնացիկ, լայնեղունկն» ԺԳ. – γελαστικόν, ὀρθο-
περιπατητικόν, πλατώνυχον, «լայնեղունգութիւն» (Զ.) – τὸ πλατώνυχον
(*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. 2.5, 5.8, 10.2, 13.3, 14.2, 19.2, 24.3, 27.5, 28.2, 5-7, 10-
15, +4.1 «ծիծաղական», «ուղղորդագնաց», «լայնեղունկն»),

«մակացութիւն» (Ը., ԺԳ., ԻԱ.) – ἐπιστήμη, բայց նաև՝ «աւրհեստ»
(ԼԳ., ԼԸ.),

«յատկութիւն» (ԻԱ.) – ἰδιότης,

«յատուկ» (ԼԲ. և այլուր), «յատկութիւն» (ԺԳ.) – τὸ ἴδιον, բայց և՛ ἴδια
– «տեսակ» (ԼԳ.),

«ներգործութիւն» (ԻԷ.) – ἐνέργημα,

«ներկայ, անցեալ, ապառնի» (ԼԷ.) – ἐνεστώζ, παρωχημένος, μέλλον,

«ներհակութիւն» (ԼԳ.), «ներհակ» (ԼԳ.), «ներհակայ» (ԼԹ.) – ἐναντίον, «ներհակ» (ԼԹ.) – ἀντικείμενον, «ներհակ կայ» (ԼԹ.) – ἀντίκειται, բայց և՛ «հակառակ կայ» (ԼԹ.),

«ներհակութիւն» (ԼԳ., ԼԴ.) – ἐναντιότης,

«նիւթ» (Ա., ԺԴ., ԻԲ.) – ὕλη,

«շարաքառմամ» և կրավորական՝ «շարաքառնիմ» (ԼԲ., ԼԹ.) – συναναιρέω, բայց նաև՝ συναναιροῦν – «որ ընդ նմին հատանի» (ԺԳ.),

«շարաքերեմ» (ԺԳ., ԼԲ.) – συνεισφέρω, բայց նաև՝ «որ ընդ նմին բաժանի» (ԺԳ.) – συνεισφερόμενον, «որ արտաքերի» (ԺԳ.) – συνεισφέρον,

«շարադրելի» (ԻԵ.), «շարադրական» (ԻԵ., ԻԸ.) – σύνθετος,

«շարադրեալ» (ԻԸ.) – συντιθέμενος, բայց նաև՝ «գոյացեալ» (ԻԵ.), «յարմարեալ» (ԻԸ.),

«շարամանութիւն» (Ի.) – συμπλοκή,

«որակ» (Ի., ԻԱ., ԼԳ.) – ποιόν,

«որակութիւն» (Բ., Դ., ԻԱ., ԼԳ., ԼԴ.) – ποιότης,

«պատահումն» (Ա., Դ., Ե., Է., ԺԱ., ԺԲ., ԺԴ., ԺԸ., Ի., ԻԳ., ԻԴ., ԻԶ., ԻԸ., ԻԹ., Լ., ԼԱ., ԼԸ.) – συμβεβηκός,

«սահման» (Ը., ԺԴ., ԺԷ., ԺԸ., ԺԹ.) – ὄρος, (ԺԲ., ԺԴ., ԼԳ., ԺԵ., ԺԶ.) – ὄρισμός,

«սահմանեմ» (Բ.) – ὀρίζω, բայց ὠρισμένον – «սահմանական» (ԼԱ.),

«սեռ» (Բ., ԺԴ., Ի., ԻԱ., ԻԲ., ԻԸ., Լ., ԼԲ.) – γένος,

«ստորա[զ]րական» (ԺԴ.) – ὑπογραφικός,

«ստորագրել» (Զ., ԺԶ., ԺԷ.) – ὑπογράφω,

«ստորագրութիւն» (ԺԵ., ԺԶ., ԺԸ.), «ստորագիր» (ԺԴ.) – ὑπογραφή,

«ստորասութիւն» (ԼԹ.) – κατάφασις,

«ստորոգութիւն» (Է., Ը., Ի., ԻԱ., ԼԱ., ԼԲ., ԼԳ., ԼԴ., ԼԶ., ԼԷ.) – κατηγορία, բայց նաև՝ «ստորոգունութիւն» (ԻԱ., ԼԲ.), հմմտ. նաև «ստորոգունիմ» (Բ., Է., Ը., ԼԹ.) – κατηγοροῦμαι,

«տեսակ» (Բ., Զ., Է., ԺԱ., ԺԴ., ԻԱ.)՝ հմմտ. «տիպ», «տեսակ» (զր. Ի., ԻԲ., ԻԵ., ԻԶ., ԻԸ., Լ., ԼԲ., ԼԴ., ԼԵ., ԼԶ., ԼԷ.) – εἶδος, որ բարգմանված է նաև «յատուկ» (ԼԲ.),

«տարբերութիւն» (Բ., Դ., Ե., Է., ԺԴ., ԼԲ., ԼԶ., ԼԷ., ԼԸ.) – διαφορά,

«փաղանուն» (Ը., ԺԶ., ԺԶ., ԺԹ.) – συνώνυμος (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 14.8), բայց նաև՝ «փաղանունութիւն» (ԺԹ.) – συλλαβή:

Գ.ա.1 Թարգմանությունը պարունակում է նաև նույն ճշգրտության սկզբունքով պատճենված բառեր.

«այլաբողբոջ» (ԻԵ.) – էτεροφύης,

«այլաէութիւն» (ԻԵ.) – էτεροούσιος,

«այլանուանֆ» (ՓԸ.) – էτερώνυμα, բայց նաև՝ «այլևայլ անուանֆ» (ՓԸ.),

«այլասեռ» (ԻԱ.) – էτερογενής,

«այլատեսակ» (ԻԱ.), «այլակերպ» (ԻԵ.) – էτεροειδής, բայց նաև՝ «այլ տեսակ» (ԻԶ.),

«բազմանունֆ» (ՓԷ.) – πολώνυμα,

«դժուարահատ» (Գ.) – δύσμητος (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 20.9 «դժուարանջատական» – δυσχώριστος),

«դժուարաշարժելի» (ԼԳ.) – δυσκίνητος,

«համաբողբոջ» (ԻԵ., ԻԷ.) – ὁμοφύης,

«շարագալոցն» (Զ.) – συνερχομένων,

«վերածիմ» (ԼԸ.) – ἀνάγομαι, բայց նաև՝ «վերագայիմ» (ԼԳ.), «յարածիմ» (ԼԳ.), «ածիմ» (ԼԲ.), «երևեցուցանեմ» (ԼԳ.), «յարածգիմ» (ԼԳ.), «գոյանամ» (ԼԳ.),

«փաղակերպ» (ԻԵ.) – σύμμορφος,

«փոխատուէ» (Բ.), «փոխատուեմ» (Բ.) – μεταδίδωμι,

«փոխարկիմ» (ԻԳ., ԼԳ., ԼԹ.) – μεταβάλλω:

Գ.բ. Կան նաև նախորդ շրջանի տրամաբանական երկերի թարգմանություններից տարբերվող, մեծ մասամբ՝ ձևական համապատասխանությունից զուրկ համարժեքներ.

«անդրաստորոգութիւնֆ» (Է.) – ἀντικατηγορούμενα (հմմտ. Դաւ. Պորփ. +9 «ւիմեանց ստորոգիւն» – ἀντικατηγοροῦνται),

«առանձինն» (ԻԳ.) – αὐθυπόστατος (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 8.3, 19.5 «իմֆնաստորակայ», 23.1 «իմֆնագոյ»),

«առանց պատահման» (Ե.) – χωριστὸν συμβεβηκός (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 2.5, 7, 14.10, 20.2-5, 21.1, 23.1, 29.2, 4, 5 «անջատական պատահումն»),

«առանց քանակի» (Գ., ԼԱ.) – ἄποσα (սպասելի էր «անքանակ»),

«առասութիւն» (ՓԹ.) – προσήγορία (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 7.1 «սոկոչութիւն»),

«բազում» (ԻԸ.) – διάφορος (հմմտ. «տարբեր»),

«ի բաժանմանէ» (ՓԲ.) – ὑποδιαίρεσις,

«բացասութիւն» (ԼԹ.) – ἀπόφασις (*հմմտ.* Arist. *Interp.* 16a.2 – Արիստ. Մեկն. 796 «բացերևութիւն»),

«բացարկելի» (ԼԳ.) – εὐμετάβλητος (սպասելի էր «դիւրափոխարկելի», կամ թերևս՝ «դիւրափոփոխ»),

«բուն նիւթ» (ԺԱ.), «բնականն» (ԺԱ.) – τὸ πεφυκέναι, «գոյանամ» (ԻԳ.) – πέφυκα (*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. 27.1, 3, 20.4, +1.6, +2.2, +6, +7, +8 «բնատրիւ»),

«բնական» (ԼԳ.) – κατάρφασις (*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. 25.6, +3.6 «ստորասութիւն»), «յայտնաբար» (ԼԳ.) «յայտնագոյն» (ԼԳ.), «ծածկաբար» (ԼԳ.) – καταφατικῶς,

«գերադրական» (ԺԹ.) – παρώνυμος,

«գոյանամ» (Ժ., ԺԱ., ԻԸ.), «ի բաց կամ» (ԻԶ., ԻԷ.), – ὑφίσταμαι (*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. 3.7, 7.1, 8.2, 9.1, 3, 4, 10.3, 12.1 «ենթակայանամ»),

«զգալի» (Բ., Ը., ԺԴ.) – αἰσθητικός (*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. 6.8, 10.3 «զգալի» – αἰσθητός),

«զգայաւան» (Բ., ԺԱ.) – αἰσθησις (*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. 9.8, 8.3, 16.5, 6, 25.1 «զգայութիւն»),

«էական» (Բ., Գ., Դ., ԺԴ., ԼԲ.), «իշխանագան» (ԺԴ.), «ի յէութենէ» (ԻԵ.), «էութեան» (ԼԳ.) – οὐσιώδης (*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. 2.5-8, 5.7, 8, 8.2, 18.3, 6, 19.5, «եղութ», 21.1-3, 5, 6, 9, 23.3, 24.1, 25. 3, 27.5, 7, 10, 28.1, 11, +9, «գոյեղ», 21.1. «գոյեղութ»),

«էական» (ԺԴ.), «էականագոյն» (ԺԴ.), «ըստ էութեան» (Դ.), «ի վերայ էութեան» (Զ.), «էութիւն» (ԺԴ.) – ἐπουσιώδης (*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. 2.5, 7, 8, 5.7, 8, 8.2, 18.3, 6, 19.5, «մակեղութ», 21.2, 3, 27.8, 28.1, 3, 11, 13, +5.2, +9, «մակագոյեղ», 21.1. «մակագոյեղութ»),

«էութիւն» (Ա., Է., Ը., ԺԱ., ԺԲ., ԺԴ., ԺԵ., ԺԶ., ԺԸ., ԺԹ., Ի., ԻԱ., ԻԳ., ԻԴ., ԻԵ., ԻԶ., ԻԸ., Լ., ԼԲ., ԼԴ., ԼԸ.), «էականութիւն» (ԻԶ.), «էութեան» (ԼԳ.) – οὐσία (*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. 29 անգամ՝ «գոյացութիւն», նաև 6 անգամ՝ «էութիւն», 4 անգամ՝ «գոյ», 1 անգամ՝ «էակ»),

«ընդմիմեանս» (ԻԱ.), «ցմիմեանց» (ԼԲ.) – ὑπάλληλα (*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. 16.4, 19.2, 3 «ընդմիմեամբ»),

«ի բաց կատարեմ» (ԻԵ.) – ἀποτελέω (*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. 3.8 «բացակատարեմ»),

«ինչականութիւն» (ԼԲ.), «ինչ ունի» (ԼԲ.), «տենչումն» (ԼԲ.), ԼԹ. – *σχέσις* (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 7.6, 8.2, 11.2, 6, 12.4, 5, 15.6, 16.3 «բաղադրութիւն», 36.5 «կալումն»), *ἀσχέςτος* – «յանտենչութեան» (ԼԲ.),

«ինքնագոյ» (Ա., Բ.) – *αὐθόπαρκτος* (հմմտ. Դաւ. Պորփ. *αὐθόποστατος*), «կիսամասնի» (ԺԲ.), «կիսամասն» (ԺԲ.) – *ὁμοιομερής* (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 17.2, 3 «նմանամասնեայ»),

«ի կիսամասնէ» (ԺԲ.), «առանց կիսամասանց» ԺԲ. – *ἀνομοιομερής* (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 17.2 «աննմանամասնեայ»),

«համատեսական» (ԻԶ.) – *ὁμοειδής* (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 22.2 «համատեսակ»),

«հոմանուն» (ԼԳ.) – *ὁμωνύμως* (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 17.6 «հոմանունաբար»),

«հրաշագործալ» (ԺԱ., ԼԳ.) – *ὁ δημιουργός* (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 9.4 «արարիչ»),

«հրաշագործեալն» (ԼԳ.) – *τὸ δημιουργούμενον* (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 16.6 «արարած» – *δημιουργημα*),

«հրաշակերտութիւն» (ԼԳ.) – *δημιουργία* (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 8.1 «արարչութիւն», 16.5 «արարչականն»),

«մակադրեալ» (ԼԳ.) – *παρωνύμως* (հմմտ. *Arist. Cat.* 10a.28 – Արիստ. Ստորոգ. 138 «յարանունաբար», Դաւ. Պորփ. 11.2 «յարանունաբար ասեմ» – *παρονομάζω*),

«մակընդունիմ» (ԺԲ.), «ընդունիմ» (ԺԲ.) – *ἐπιδέχομαι* (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 3.1, 21.4, 7, 8, +8 «ընդունիմ»),

«յայլմէ անձնատրական» (ԻԸ.) – *ἑτεροῦπόστατον* (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 16.5 «այլատրական»),

«յատուկ» (Դ.) – *ἰδιαιτάτα* (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 20.2-6, 10, 11, 21.4-6, 9, 22.1, 24.1 «յատկեղ»),

«յարակայի» (ԼԳ.) – *διάκειται* (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 6.1 «յարակայանամ» – *παράκειμαι*),

«յինչն այն» (Թ.), «զինչէ» (Թ.) – *ἐν τῷ τί ἐστι* (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 2.6 «ի զինչէումն», 2.6, 7, 13.5 «ի ներ զինչէումն», 13.1 «ի ներում զինչէն», 13.3, 4, 14.1, 15.4, 5, 7, 20.1, +1.5, +2.5, +5.3, +6 «ի ներում զինչէին»),

«ներհակաբաժին» (ԺԲ.), «փոխանակ բաժանման» ԺԲ. – *ἀντιδιαρούμενα* (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 28.13 «ընդդիմաբաժանեալ»),

«շարայարեմ» (Բ., Թ., ԺԴ., ԻԱ.) – συνίστημι (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 3.7, 19.4, 20.4, 24.4, + 2.3, +3.6, +11 «բաղկանամ»),

«շնչատւ» (Բ., Գ., Ը., ԺԲ., ԺԴ., ԻԱ., ԻԵ., ԻԶ., ԼԳ., ԼԴ., ԼԸ.) – ξμψυχος (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 16.6, 22.5, 24.2, +2.3, +3.2-4 «ներշնչական», 22.4 «ներշնչատւ», բայց և 3.5, 13.4, 14.3, 16.4, 23.5 «շնչական», 3.6, 23.3 «շնչատւ»),

«որակացեալ» (ԻԵ.) – εἰδοποιηθεῖσα (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 23.3 εἰδοποιέω – «տեսակարարեմ»),

«որակութիւն» (Թ.), «զինչ որակութիւն» (Թ.), «յորակութեանն երէ և զինչ» (Թ.) – ἐν τῷ ὁποῖόν τι ἐστί (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 2.7 «յորպիսիինչեւմն», 2.6, 7, 13.5 «ի ներ որպիսիինչեւմն», 13.5 «ներ որպիսիինչէն», 13.3, 20.1, 26.1, 4, +1.5, +2.5, +5.3 «ի ներում որպիսիինչէին»),

«սեռական» (Բ., ԻԱ., ԼԲ.), «սեռականից» (Բ.), «սեռականաց» (Բ.), «սեռականի» (Բ., Ի.) «սեռականութեան» (Ի.) – γενικώτατος (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 3.1, 16.1, 2, 4, 17.1, 6, 7, 9, 10, 18.1, 3, 4, 6, 22.1-3, +3.6 «սեռականագոյն»),

«տեսական», «տեսականից», «իրական» (Բ.), «յատկագոյն» (ԺԱ.), «յատկական» (ԺԱ., ԻԱ.) – εἰδικώτατος (հմմտ. Դաւ. Պորփ. 15.7, 16.2, 4, 17.1, 7, 18.1, 3-6, 19.2-4, 22.1 «տեսակա(ն)ագոյն»):

Դ. Առանձնացնենք մի քանի կարևոր փիլիսոփայական և աստվածաբանական եզր.

«անձնատրոփիւն» (Բ., Գ., Դ., Ե., Է., ԺԱ., ԻԱ., ԻԵ., ԻԶ., ԻԷ., ԻԸ., ԼԲ.) – ὑπόστασις, բայց և «գոյանալ» (ԻԸ.),

«գոյ» (Ա.), «գոլ» (Բ., ԺԱ.), «իսկութիւն» (ԻԱ., ԻԳ., ԻԶ., ԻԸ., ԻԹ.), «իւրական իսկութիւն» (ԻԸ.) – ὕπαρξις,

«գոյ» (Ա., Է., ԺԲ., ԻԴ., Լ., ԼԳ., ԼԸ.) – τὸ ὄν,

«գոլ» (ԼԹ.) – ὑπάρχω,

«ինքնագոյ» (Ա., Բ., ԻԳ.) – αὐθόπαρκτον,

«համաէութիւն» (Դ.), «համագոյական» (ԻԵ.), «համագոյ» (ԻԷ.) – ὁμοουσιός:

Ե. Հունարան քերականական ձևերից արձանագրել ենք հետևյալը.

ἐν τῷ χρώματι – «ի գոյնում» (ԻԳ.)՝ տրական հոլովի «-ում» վերջավորության ընդլայնված կիրառություն,

ἐκάτερος αὐτῶν – «երկաֆանչիւրոց նոցա» (ԺԵ.)՝ «երկաֆանչիւր» արհեստական դերանունը և մասնակի սեռականը, նաև հոգնակիի վերջավորությամբ՝ «երկաֆանչիւրֆն» (ԼԹ.)

κατὰ τοῦνομα – «ստոր անուն» (ԺԵ.)՝ «ստոր» արհեստական նախդիրը և հունարենի հետևությամբ հայցական հոլովը, բայց և՛ «ըստ անունն» (ԺԵ.),

κατὰ τινος – «ըստ ոման» (Ը.)՝ «ոմն» անորոշ դերանվան տրականի ճիշտ ձևն է «ոմեմն» (*հմմտ.*, Դաւ. Պորփ. 7.7, 24.5 «նոյնում», 6.10 «նոյնին»),

αὐτῇ – «այսի» (ԻԶ.)՝ «այս» ցուցական դերանվան գործիականի ճիշտ ձևն է «այսու»,

λαμβάνεται – «առու» (ԻԱ.)՝ արհեստական կրավորական ձև է «առնում» բայից, հունաբան թարգմանություններում սովորական ձև էր «առնանի»¹:

ἐκάστου – «փաֆանչիւրոյ» (ԺԴ.)՝ սեռական հոլովի վերջավորությունը կցված է դասական գրաբարում չհոլովվող դերանվանը:

Զ. Սկզբնագրի քերականական ձևերն ու շարահյուսական կապերը հաճախ ճիշտ չեն արտացոլված.

Զ.1 Գործիականի իմաստով հունարեն տրականով գոյականներ՝ չնայած պատճենված են, բայց թարգմանված ուղղական հոլովով.

«դրութինֆ» (ԼԳ.) – *θέσει* (սպասելի էր «դրութեամբ»),

«զաւրութին» (ԼԳ.) – *δυνάμει* (*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. 6.4, 22.7, 24.2, 7, 25.1, 4, 6, 8, 28.10, 14, +2.5, +3.6 «զաւրութեամբ»):

«ներգործութին» (Զ., ԺԱ., ԻԶ., ԼԳ., ԼԴ.) – *ἐνεργεία* (*հմմտ.* Դաւ. Պորփ. 22.7, 24.2, 6, 7, 25.1, 4-8, 29.5, 10, 12, +3.6 «ներգործութեամբ»):

Զ.2 Փորձ չի արված արտացոլելու ներգործական և կրավորական սեռի տարբերությունը.

«ջերմանալ... ցրտանալ, ... ջերմանալ եւ ցրտանալ» (ԼԴ.) – *θερμαίνειν... ψύχειν, ... θερμαίνεσθαι... ψύχεσθαι*²:

Զ.3 Գոյականները թարգմանված են ածականներով, դերբայները՝ գոյականի սեռականով և այլն.

¹ Տե՛ս Գ. Մուրադյան, *Հունարանությունները դասական հայերենում*, Երևան, 2012, էջ 122:

² Այնինչ հունաբան թարգմանություններում ոչ միայն «-իլ»-ով կրավորական անորոշ դերբայն էր տարածված, այլև դրա օգնությամբ «ա» և «ու» լծորդության բայերի համար արհեստական կրավորական ձևեր էին ստեղծվում՝ «փմանիլ», «բացաբառնիլ», «թողանիլ» և այլն, տե՛ս անդ, էջ 120-122:

τυφλότης καὶ κωφότης – «կոյր եւ խոլ» (ԼԳ.),
 οὐσία τίς ἐστὶ τοιῷσδε ἐνεργοῦσα ἢ πάσχουσα – «էութիւն իմն է
 ներգործականի եւ կրականի» (ԼԳ.),

οὐσιωδῶς ἤγουν φυσικῶς – «էական, այսինքն՝ բնական» (ԻԳ.)՝
 մակբայները թարգմանված են ածականներով,

οὐσιωδῶς – «էութեամբ» (ԼԳ.), «էական» (ԻԳ., ԻԳ.)՝ մակբայը թարգ-
 մանված է գոյականի գործիականով և ածականով (*հմմտ. Դաւ. Պորփ.*
 21.2, 5, 22.2, 27.1, 3, 28.2, +2.3, 4 «գոյեղաբար»):

**Զ.4 Բացարձակ սեռական դարձվածք թարգմանված է նկարագրական
 եղանակով.**

ἀναιρουμένου γὰρ καὶ μὴ ὄντος ζώου – «ի բառնալ և ոչ լինել կեն-
 դանայ» (ԺԳ.),

Ἀνθρώπου ἀναιρουμένου καὶ μὴ ὄντος – «ի յոչ լինել մարդոյն» (ԺԳ.),
 εἰσφερομένου ἀνθρώπου πάντως καὶ ζῶον εἰσφέρεται – «ի լինել
 մարդոյ ամենայն անասունք լինին» (ԺԳ.),

Παύλου εἰσφερομένου οὐ συνεισφέρεται Πέτρος – «յորժամ Պաւղոս
 յիշի, ոչ ևս յիշի Պետրոս» (ԺԳ.):

Կան շարահյուսական անհամապատասխանության բազում այլ դեպ-
 քեր: Բոլորը թվարկելն անհնար է:

Ամփոփենք. Բազարատ Մամիկոնյանի թարգմանությունը խիստ զի-
 ջում է հունարան շրջանի՝ ճշգրտությամբ աչքի ընկնող թարգմանություննե-
 րին, չնայած նրանում կիրառված են այդ շրջանում կետոված բազմաթիվ
 եզրեր:

ԲՆԱԳԻՐ

Ձեռագրերը բավական միօրինակ բնագիր են պարունակում՝ ոչ մեծաթիվ գրչական սխալներով: Հիմնական բնագրում զետեղել ենք հունարեն սկզբնագրով հաստատվող, ուստի և նախնական ընթերցումները:

Բնագիրը կազմել ենք հետևյալ ձեռագրերի համեմատությամբ.

A – ՄՄ 8132 (ԺԴ դ.), 156ա-177բ,

B – ՄՄ 8444 (ԺԷ դ.), 317ա-344բ,

C – ՄՄ 1686 (1634), 279բ-292բ, թերի (Ա-է գլուխները). այս ձեռագրի մեջ երկու օտարամուտ թերթ է ներմուծված՝ 282ա-283բ, որոնք բառի կեսից խաթարում են Բ գլխի բնագրի ընթացքը, պարունակում են անսկիզբ ու անվերջ մի հատված, որը թերևս իմաստային որոշ առնչություն ունի հիմնական բնագրի հետ:

D – ՄՄ 1739 (1646 թ.), 334ա-338բ, թերի (գլուխ Ա-է):

P – Pavia, Bibliotheca Universitaria, Ms. Aldini 178 (ԺԲ և ԺԴ դդ.), 110ա-114ա. սկզբից թերի է, պարունակում է գլուխ ԼԲ. «Յաղագս առընչի» կեսից սկսվող բնագիրը:

T – Թյուր. 74 (Ա և Բ գլուխները՝ ըստ Ակինյանի մասնակի հրատարակության, տե՛ս էջ 19, ծան. 6):

Փաստորեն ամբողջական բնագիր են պարունակում միայն A և B ձեռագրերը, C և D՝ միայն սկիզբը, P՝ միայն վերջը, իսկ T ձեռագրից, թեև այն ամբողջական է, մեզ մատչելի են միայն Ակինյանի հրատարակած Ա. և Բ. գլուխները:

Նույն բնագիրն են պարունակում նաև հետևյալ ձեռագրերը՝ եղմ. 1213 (1635-36 թթ.), էջ 963-976, Թյուր. 74 (ԺԳ. դ.), թթ. 2ա-35բ.¹, եղմ. 898 (1619 թ.),

¹ F.N.Finck und L. Gjandschezian, *Systematisch-Alphabetische Hauptkatalog der Königlichen Universitätsbibliothek zu Tübingen*, Tübingen, 1907, p. 111. «Յաղագս գոյի, էութեան, Բագրատ Մամիկոնէինն: Ներածութիւն իմաստասիրութեան, որ է Իսաղոյժիկի, զկնի այսր և զամենայն իմաստասիրութեան գործարան, որ է դանոն ըստ հելլենացոց բարբառի» վերնագրին հետևում է մի բառատող. «Դամասկացի ս[ուր]բ Յոհան / զոր ընկալաւ զյոյս ընդ մըքան / խաւար մտաւս տաժի ի բան / Սմբատ անունս հայկական / և գունդստաբլ հայոց գնդեան. / ձեզ աղաչեմ զամենեսեան / զի ուժ է սա իմաստութեան / և նանապարհ խոր գիտութեան»: Ձեռագրացուցակում թվարկված են երկի գլուխների համարները՝ Դամասկացու հունարեն բնագրի գլուխների համեմատությամբ. դրանց անհամապատասխանությունը (օրինակ, ա = 4, գ = 14, ժա = 30, իզ = 37 և այլն) վկայում է, որ համեմատությունն արվել է ընդարձակ խմբագրության հետ, այնինչ թարգմանությունը համառոտ խմբագրությունից է, և գլուխները համընթաց են վերջինիս գլուխներին: Գլուխների դասավորությունն այս ձեռագրում էլ նույնպիսին է, ինչպես A և B-ում:

թթ. 316-334ա, եղմ. 925 (1634 թ.), էջ 610-619, Վնտկ. 1598 (ԺԲ. դ.), էջ 1-43, Նոր-Ջուղա 394 (ԺԶ-ԺԷ. դ.), թթ. 354ա-328բ (այսպես՝ սխալ գրված, վերջը պակաս է)¹:

Ծանոթագրություններում Dial. (նաև գլխի ու տողի նշումով) մեջբերվում են հունարեն բնագրի գլուխների վերնագրերն ու հայերենից շեղվող ընթերցումները՝ ըստ ֆննական հրատարակության՝

Die Schriften des Johannes von Damaskos, vol. 1, ed. B. Kotter, Berlin, 1969, pp. 47-111: *Dialectica sive Capita philosophica* (recensio brevior):

Տողատակում՝ հունարեն բնագրից շեղումների դեպքում բերում ենք Սիմեոնի վրացերենից թարգմանության համապատասխան հատվածը՝ «հմմտ. Սիմ. թարգմ.» նշումով:

Եթե տարընթերցումները վերաբերում են մեկից ավելի բառերի, տողատակում բերում ենք հիմնական բնագրի համապատասխան հատվածը և //-ով նշում ձեռագրերի կամ հունարեն սկզբնագրի այլ ընթերցումները:

Նույն ծանոթագրության մեջ ամփոփված մեկից ավելի բառերի վերաբերող տարընթերցումներն իրարից բաժանված են | նշանով:

Որևէ ձեռագրում կամ հունարեն սկզբնագրում առկա լրացուցիչ բառերից կամ հատվածներից առաջ օգտագործել ենք + նշանը, իսկ դրանց բացակայության դեպքում չէք նշումը:

Գրքի վերջում գետեղված ծանոթագրությունների հղումները նշել ենք արաբական քվերով, իսկ տողատակի ծանոթագրություններին՝ լատիներեն տառերով:

¹ Մի ֆանի ձեռագիր մեր բնագրից անմիջապես հետո պարունակում են միևնույն երկերը. եղմ. 898 (էջ 334ա-337ա. «Սահմանֆ փիլիսոփայական», էջ 337ա-338բ. «Գիրք Եկլիտեայ»), Վնտկ. 1598 (էջ 44-49. «Սահմանֆ փիլիսոփայական», էջ 50-56. «Գիրք Եկլիտեայ»), Թյուր. 74 (էջ 35բ-38բ. Գիրք Եկլիտեայ), P («Սահմանֆ փիլիսոփայական», էջ 114բ-116բ): «Սահմանֆ փիլիսոփայական»-ն այլևայլ ձեռագրերում մաս է Գրիգոր Երուսաղեմացու կազմած փիլիսոփայական սահմանումների ժողովածուի, որի (ինչպես նաև նրանից ածանցյալ «Սահման իմաստասիրական իբր հարցմամբ»-ի) ֆննական բնագրերը գետեղել ենք սույն գրքի հավելվածում:

**ՍՐԲՈՅՆ ՅՈՀԱՆՆՈՒ ԴԱՄԱՍԿԱՅԻՈՅՆ^a ԱՍԱՅԵԱԼ ԵՒ^b ԹԱՐԳՄԱՆԵԱԼ Ի ՀԱՅ
ԼԵՋՈՒ Ի ՅՈՒՆԱՐԷՆ ԳՐՈՅ ԲԱԳԱՐԱՏ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ: ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ
ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ, ՈՐ Է ԻՍԱԳՈԺԻԿԻ, ԶԿՆԻ ԱՅՍՐ Ե ԶԱՄԵՆԱՅՆ
ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱՐԱՆ, ՈՐ Է ՂԱՆՈՆՆ ԸՍՏ ՀԵԼԼԷՆԱՅԻՈՅ
ԲԱՐԲԱՌԻ^c:**

Ա. Յաղագս գոյի, էություն և պատահման¹:

Գոյ է հասարակ անուն ամենայն գոյից. և այս^d արդեւ գոյ հատանի յէություն և պատահումն: Էություն իր իմն է ինքնագոյ, ոչ ինչ մաղթելով յայլ-մէ^e, այս^f ինքն՝ յինքեանն գոյով^g և ոչ յայլոյ^h ունել զգոյնⁱ: Քանզի էություն^j ենթակայ է, որպէս նիւթ իրաց, իսկ պատահումն յէություն տեսանի, իբր մարմին և գոյն, քանզի ոչ է մարմին ի^k գունոյ, այլ գոյն մարմնոյ: Է արդեւ մարմին էություն, իսկ գոյն պատահումն, սոյնպէս ոգի և միտք, քանզի ոչ է ոգի մտաց, այլ միտք ոգւոյ^l:

Է արդեւ և^m ոգի էություն, իսկ միտք՝ պատահումն. քանզի ի պակասել ոգւոյն պակասինⁿ և միտք^o, զի մինչ չիցէ ոգի, յո՞ իցէ հանճարն: Իսկ ի պակասել մտացն^p ոչ ամենևին^q պակասի ոգի. լինել վայել է ոգւոյն առանց մտաց: Սոյն իսկ և ի վերայ ամենայն գոյից, որ յինքեան ունի^r զգոյն^s. և ոչ

^a B Դամասկացոյ

^b CD չիւ արդոյն Յոհաննու Դամասկացոյն ասացեալ և

^c B չիւ | ի հայ լեզու ի յունարէն... ըստ հելլենացոց բարբառի // CD քարգմանած Բագրատունոյ Մամիկոնէի. յունարէն գրով

^d B աստ

^e Dial. 1.8 + $\pi\rho\delta\varsigma$ $\sigma\upsilon\sigma\tau\alpha\sigma\iota\nu$

^f AB այլ

^g CDT գոյ

^h CD յայլ T յայլոց

ⁱ ABT զգոյն | Dial. 1.11-13 + $\sigma\upsilon\mu\beta\epsilon\eta\kappa\omicron\varsigma$ $\delta\epsilon$ $\tau\omicron$ $\mu\eta$ $\delta\upsilon\nu\acute{\alpha}\mu\epsilon\nu\omicron\nu$ $\acute{\epsilon}\nu$ $\acute{\epsilon}\alpha\nu\tau\tilde{\omega}$ $\acute{\epsilon}\tilde{\iota}\nu\alpha\iota$ $\acute{\alpha}\lambda\lambda'$ $\acute{\epsilon}\nu$ $\acute{\epsilon}\tau\acute{\epsilon}\rho\omega$ $\acute{\epsilon}\chi\omicron\nu$ $\tau\eta\nu$ $\tilde{\upsilon}\pi\alpha\rho\zeta\iota\nu$, *հմտ. Սիմ. Թարգմ. (այսինքն՝ Սիմեոնի Թարգմանությունը)*. Իսկ պատահումն է ինչ ի գոյութեան տեսանելի, ոչ կարող լեալ ինքն ինքեամբ գոյ, այլ յայլում ունելով զէություն

^j C յէություն

^k ABT չիւ

^l Dial. 1.34-38 + $\Delta\iota\omicron$ $\omicron\upsilon\delta\acute{\epsilon}$ $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\epsilon\tau\alpha\iota$ $\tau\omicron$ $\sigma\tilde{\omega}\mu\alpha$ $\tau\omicron\tilde{\upsilon}$ $\chi\rho\acute{\omega}\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$ $\acute{\alpha}\lambda\lambda\grave{\alpha}$ $\tau\omicron$ $\chi\rho\tilde{\omega}\mu\alpha$ $\tau\omicron\tilde{\upsilon}$ $\sigma\tilde{\omega}\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$, $\omicron\upsilon\delta\acute{\epsilon}$ η $\psi\upsilon\chi\eta$ $\tau\eta\varsigma$ $\varphi\rho\omicron\nu\eta\sigma\epsilon\omega\varsigma$ $\acute{\alpha}\lambda\lambda'$ η $\varphi\rho\omicron\nu\eta\sigma\iota\varsigma$ $\tau\eta\varsigma$ $\psi\upsilon\chi\eta\varsigma$, *հմտ. Սիմ. Թարգմ.* Եւ այսու աղագս ոչ ասի մարմին գունոյն լեալ, այլ գոյն մարմնոյ է առինչ, և ոչ անձն գիտութեան, այլ գիտութիւն՝ յանձին լեալ առինչ

^m CD չիւ

ⁿ CD պակասի

^o T միտքն

^p ABT + յիւրիք պատճառէ

^q T + իմն

^r ինքեան ունի // C ինքենէ անուանի | T ունել

^s AB զգոյն CD զգոն

յայլումն էութիւն ասի, իսկ որ ոչ կարէ իմեամբ գոյանալ, նա^a պատահումն է^b:

Բ. Յաղագս սեռի^c, սեռականի և տեսակի, տեսականի և^d միմեանց²:

Սեռ եռակի ասի. ըստ միոյ աղագի^e ի ծննդենէ, որպէս յիւրայելէ իւրա-յելացի^f ասին, իսկ ըստ այլ աղագի^g որպէս յերոսաղեմէ երոսաղեմացի^f, և ի Պաղեստինոյ պաղեստինացի^f: Իսկ^h ըստ երից աղագիⁱ սեռ ասի^j, որ բաժանի ի^k տեսակ^l, սակս որոյ առ իմաստասէրս է բան, յոր^m և սահմա-նեալ ասինⁿ. «Սեռ է, որ ըստ բազմաց և տարբերութեան տեսակի յառինչ իցէ^o ստորոգունել»:

Իսկ տեսակն երկուս^p նշանակութիւնս ունի. ասի իսկ տեսակ և կերպ^q, որզան, տեսակ անդրիանտաց^r: Ասի դարձեալ տեսակ, զոր դասեալ^s ընդ սեռի, այս իմնն^t որ ի սեռէ հատանի: Յաղագս այսորիկ առ իմաստասէրս է բանս:

Ապա^u իսկ և յաղագս սեռից ասացան^v, զտեսակս յիշեցաք ասելով, զի՝ «սեռ է, որ բաժանի ի տեսակս», և դարձեալ յաղագս տեսակաց ասել^w զսեռից յիշեցաք, զի «տեսակ է, որ ի սեռից հատանի»: Հարկ է գիտել, եթէ որպէս յաղագս հաւր յասել^x ի հարկէ^y և զորդոյ յիշեմք (ֆանգի այն է հայր,

^a CD գոյանա | Dial. 1.59-60 + ἀλλ' ἐν ἐτέρῳ ἔχον τὴν ὕπαρξιν

^b CD գպատահումն

^c T սեռից

^d D չիք

^e DC ազգի

^f CD իւրայելացիք յիւրայելէ

^g CD ազգի | Dial. 2.21-22 + ἀπὸ τῆς πατρίδος = Սիմ. Թարգմ. ի հայրենեացն

^h T չիք

ⁱ CD ազգի

^j C ասին

^k C չիք

^l Բաժանի ի տեսակս // B ի տեսակս բաժանի

^m BT որ

ⁿ B ասի

^o B յառինչեումն

^p B գերկուս

^q Dial. 2.36 τὸ σχῆμα καὶ ἡ μορφή

^r CD անդրիանտայի

^s ABT չիք զոր դասեալ

^t ABT չիք

^u B չիք

^v B + և

^w B յասելն

^x ACDT ասել

^y B չիք ի հարկէ

որ ունի որդի), և վասն որդւոյ ասել ի հարկէ և զհայր յիշեմք (ֆանգի այն է որդի, որ ունի հայր^a), սոյնպէս և աստ անհնարին է^b յաղագս սեռից իմանալ բաց ի տեսակէ, կամ յաղագս տեսակաց բաց^c ի սեռէ: Քանզի սեռ ամեննինն^d ի տեսակս բաժանի, և որ ոչ ունի տեսակ յիւրմէ բաժանելի, ոչ է^e սեռ^f: Եւ^g տեսակ^h ի սեռից բաժանին, և որⁱ ոչ ունին սեռ, ոչ են տեսակ^j:

Եւ որպէս առաջին մարդն ոչ ունէր հայր, այսինքն է Ադամ^k, ոչ ասի որդի, բայց հայր ասի, զի ունէր որդիս: Իսկ Սէթ և որդի ասի ծնողին իւրոյ^l, զի^m ունէր հայր զԱդամ, և հայր ծնելոյնⁿ ի նմանէ^o, զի ծնաւ որդի^p, բայց Աբել որդի իմն ասի, ֆանգի ունէր հայր^q, և հայր ոչ ասի, զի ոչ ունէր որդի, այսպէս և ի վերայ սեռից և տեսակաց^r:

Առաջին^s սեռ, որ^t ոչ բաժանի ի^u սեռէ և ոչ ունի յառաջագոյն այլ ինչ^v սեռ, սեռ միայն է և ոչ^w տեսակ, և^x ասի սեռական սեռ, որ և սահմանեալ ասին^y. «Սեռական սեռ է, որ սեռ գոլով^z ոչ իցէ տեսակ՝ վասն ոչ ունելոյ ի վերայ նորա^{aa} սեռ»: Իսկ որ^{bb} ի նմանէն բաժանին տեսակս^{cc}, եթէ ունիցի ի

^a B զհայր

^b C չիք

^c ACD բայց... բայց

^d CD չիք T ամենեւիմ

^e C չիք

^f CD չիք

^g B զի

^h ADT տեսակս

ⁱ T որ

^j CD որ ոչ ունի սեռ, ոչ է նա տեսակ

^k Dial. 2.56 + $\mu\eta$ ἐσχηκὼς πατέρα = Սիմ. Թարգմ. չունելով հայր

^l CD նման

^m T ֆանգի

ⁿ T ծնընելոյն

^o B յիւրմէ ծնիցելոյն

^p Dial. 2.59 τὸν Ἐνῶς

^q Dial. 2.60 τὸν Ἀδάμ

^r B + ասի

^s CD առաջի

^t C + որ D + ոչ

^u Dial. 2.62 + ἐτέρου

^v CD ինչ այլ

^w B + ասի

^x B այլ

^y B սահմանի սոսա

^z ABT չիք սեռ գոլով

^{aa} B + այլ

^{bb} B որ

^{cc} Dial. 2.65 չիք

ներեոյ այլ ինչ տեսակս՝ ի նոցանէ բաժանեալս, և տեսակս իցեն կանխագումից նոցա, այսինքն^ա ի վերուստ, յորոց հատանին, և սեռ, որ ի նոցանէն [հատանին], այսինքն^բ ստորագումից, և ասին սեռ և տեսակ ի միմեանց բաժանեալ: Իսկ տեսակս յետինս և ստորագոյնս^դ, որ^ե ոչ ունին ի ներեոյ այլ տեսակ, ոչ^զ ասին սեռ, այլ տեսակ միայն՝ վասն ոչ ունելոյ ի ներեոյ, որպէս ասացի^զ, այլ^հ տեսակ ի նոցանէ բաժանեալ: Քանզի անհնարին է ասել՝ սեռ, եթէ ոչ ունի^կ ի ներեոյ իւր տեսակ ի նմանէ բաժանեալ: Բայց տեսակ,

^ա C + տէ մանրագոյն և ֆննել: Եւ արդ ի սոսա եղանին պատահմունք իննունք, որք և սոքա սեռք ասին: Եւ եղանին սեռք այսպէս. վասն որոյ և սոքա ի բազումս բաժանին: Արդ մարմնական որակոյթին բաժանի յերկուս նախկինս յայսորիկ՝ յունակոյթին և ի տրամադրոյթին: Եւ ունակոյթին ասի բնական և դժուարափոխ, այսինքն՝ զորս ի ծննդէնէ առնուցումք զգոյնս մարմնականս կամ հոգեկանս խարդէլոյթին, թխոյթին կամ իմաստութիւն, առաքինութիւն: Իսկ տրամադրութիւնք, զոր ի տանս մեք, ստանամք կամ կրեմք զվերասացեալ մարմնեկեանս կամ հոգեկանս: Եւ դարձեալ մարմնեկանն բաժանի ի գոյնս՝ ի կարմրութիւն, ի դեղնութիւն, յառողջութիւն, ի հիւանդութիւն, ի գորոյթին, ի տկարութիւն: Իսկ համակամք մարմնոյն բաժանի փողոց և ի դառն: Իսկ հոտք հոտեկեացն բաժանին յունշոցն ի բազում տեսակս՝ ի մուշկ, ի շուշան, ի մանիշակ ևս: Իսկ նմանապէս սոցին ըստ հոգոյն որակոյթինքն բաժանի նախկին յերկուս յիմաստութիւն, յանմտութիւն: Եւ դարձեալ սոքա մի մի բաժանին յերկուս տեսակս՝ յառաքինութիւն, ի շարութիւն: Եւ դարձեալ առաքինութիւն բաժանի ի հեզութիւն, ի խոնարհութիւն և յայլս: Եւ շարութիւն բաժանի ի բարկութիւն, յամբարտաանութիւն, յագահութիւն և յայլս: Սոյնպէս և ֆանակն բաժանի նախ յերկուս՝ ի մարմին և ի բան, իսկ բանն բաժանի ի վանգս, ի թիւ և ի դասական և ի թուական: Եւ վանգքն բաժանին ի բազումս, այսինքն՝ ի բովանդակութիւն բանի: Եւ դասականն ի բազումս, որք զկնի միմեանց տողին՝ առաջին, երկրորդ, երրորդ և որ ի կարգին: Նմանապէս և թիւքն բաժանին ի բազումս՝ ի մի, յերկուս, յերիս: Եւ են սոքա որիշք ի միմեանց, վասն զի ոչ հարկատրապէս տողին միմեանց, զի ոչ են հինգքն տասինն միայն մասունք, կամ ինն՝ իննուն, այլ բազում հանդիպին: Սոյնպէս երրորդն և չորրորդն տասներորդն: Եւ վասն այս որիշք և որոշեալք ասին և սակս այսորիկ ֆանակն յերկուս սահմանեալ եղև ի տարոշ և ի շարունակ: Սոյնպէս և բանն որոշեալք և տարորոշք ասին, վասն զի վանգս գայս՝ արհայութիւն ոչ միայն արհայութեան գոլ հանդիպին մասունք, այլ ի բազումս և յայլս ումանս պատկանին և շարայարին: Սոյնպէս և արհայութեանդ անուն ոչ եթէ մի ումեք յարմարի, այլ բազմաց: Զի հարկատր է պարզն գոլ և միշտ գոլ: Նմանապէս և աստուած ոչ նիւթական է: Ապա ոչ գոլն և գոլն միշտ էակին հարկատր իք են, իսկ կարելին գոլն և ոչ գոլն կարելի գոն, զի որ գոլն: Եւ երբեմն զի ոչ գոյ, զի կարէ և ոչ գոլն և ոչն գոյն է երբեմն, զի գոյ զի կարէ գոյ ելոյ և Սոկրատայ կարէ և գոլ: Որպէս ոչ ելոյ Սոկրատի կարէ և ոչ գոլ: Զի ըստ փոքից յեղանակաց այսոս

^բ T + որ

^գ T + է ի

^դ D գտեսակս գլետինս և գտորոգոյնս

^ե B որք

^զ CD որ

^զ Dial. 2.73 + αὐτῶν *չիք* որպէս ասացի

^հ AB + ինչ

^ի ABT *չիք* ի նոցանէ բաժանեալ

^յ Dial. 2.75 ἐνθ' ἐνταῖς

^կ B ունիցի

^լ T *ձեռագիրն Ակինյանը մեջբերել է մինչև այստեղ:*

որ ոչ է սեռ, ասի տեսականից տեսակ, որպես սեռ, որ ոչ է տեսակ, ասի սեռականից սեռ:

Հարկ է իսկ^a գիտել^b, եթե տեսակ և զանուն^c սեռից նոցա և զսահման^d ընդունել ի սեռից մինչև ցսեռականս, իսկ զմիմեանց տեսակացն ոչ կարեն^e զսահմանս ընդունել:

Առդ առաջին և սեռականաց սեռ էութիւնն է, քանզի թէպէտ և հատանի^f ի գոյէն էութիւն և պատահումն, այլ ոչ է սեռ նոցա^g գոյ^h, ապա եթէ զանուն գոյին ընդունի, իսկ զսահմանն ոչ ընդունիⁱ: Քանզի գոյ այսպէս սահմանի. «Գոյ է իր ինքնագոյ և ոչ մաղթէ յայլմէ առ ի կայան^j կամ ոչ ըստ ինքեան կարող լինել, այլ յայլմէ ունել զգոյն^k»: Իսկ էութիւն՝ իր ինքնագոյ, և ոչ^l մաղթէ յայլմէ առ ի կայան միայն: Եւ պատահումն՝ իր, որ^l ոչ ըստ ինքեան կարող է լինել, բայց յայլմէ ունել զգոյն^m: Ահա ոչ էութիւնⁿ ընդունի զամեմայն սահման գոյին, և ոչ պատահումն, այլ էութիւն զկէսն և պատահումն՝ զայլ կէսն սահմանին^o:

Իսկ <զ>տեսակ և՛ զանուն և՛ զամեմայն սահման սեռից կատարելապէս ընդունին^p: Իբր էութիւն ոչ է տեսակ, զի^q ոչ ունի ի վերայ իւր սեռ, այլ այս է առաջին և սեռականի սեռ: Այս արդեւ էութիւն հատանի ի մարմին և յանմարմին: Առդ մարմինն և անմարմին տեսակ են էութեան:

Դարձեալ մարմինն^r բաժանի ի շնչատու և յանշունչ: Ահա դարձեալ մարմինն^s տեսակ է էութեան, և սեռ է շնչատուի և անշունչ: Եւ շնչատուն բաժանի ի զգալի և յանզգալի. և զգալին է կենդանի, որ կեանս և զգայա-

^a C չիք

^b Dial. 2.84-85 + ὅτι ἀνάγκη ἐστίν = Սիմ. Թարգմ. եթէ կարևոր է

^c A անուն

^d A սահման

^e D կարելն

^f B հատանիին

^g CD նոցա սեռ

^h B գոյն

ⁱ B + իսկ զսահմանն ոչ ընդունի

^j CD + պատահումն իր

^k B + ընդունի և կամ

^l C չիք

^m Dial. 2.120 + μόνον

ⁿ CD էութիւն ոչ

^o Dial. 2.125 չիք

^p Dial. 2.135 θέλει οὖσι δέχασθαι = Սիմ. Թարգմ. կամին ընդունել

^q ACD չիք

^r AB մարմին

^s AB մարմին

րանս^a ունի, իսկ անզգալի՝ տունկն, որ ոչ ունի զգայարան^b: Բայց շնչատու ասի^c, վասն զի ունի սննդական և անական և սեռական^d զօրութիւն: Եւ կենդանին դարձեալ բաժանի ի բանական և յանբան. բանականն՝ ի մահկանացու և յանմահ, մահկանացուն՝ ի մարդ բանական և յանասունս^e՝ ձի, շուն^f և որ սոցին նման, որ ոչ բաժանին յայլ և յայլ տեսակս, այլ յանհատս միայն, այսինքն՝ յանձնատրութիւնս: Քանզի բաժանի մարդ ի Պետրոս, Պաւլոս, Յոհաննէս և յայլսն ըստ մասին մարդոց, որք ոչ իցեն տեսակք^g: Քանզի տեսակս, որպէս ասացաք, ոչ ընդունին զսահման միմեանց, որզան, մարմին ոչ ընդունի զսահման անմարմնոյ, և մարդ ոչ ընդունի զսահման ձիոյ: Իսկ Պետրոս և Պաւլոս և Յոհաննէս զմի^h սահման ընդունինⁱ մարդոյ, սոյն և այլ^j մարդիկք, իբր ոչ են տեսակ մարդոյ^k, այլ անհատ^l, այսինքն՝ անձնատրութիւնք:

Դարձեալ տեսակ բաժանեալ փոխատրէ^m այնոցիկ, որ ի ներքոյ նորա՝ անուամբ և սահմանաւ: Եւ Պետրոս բաժանի ի հոգի և ի մարմին և ոչ զհոգւոյն փոխատուէ զանուն և զսահման նորին, և ոչ զմարմնոյ:

Եւ ամենայն հատուած ի սեռէ և ի տեսակ լինի մինչև ցերկոսⁿ կամ երիս և^o ցշորս հասեալ: Քանզի անհնարին է բաժանել զսեռ ի հինգ տեսակէ և ի վեր: Իսկ մարդ յամենայն որ ըստ մասին մարդոյ է, բաժանի^p, ոյք անհաս իցեն բոլին^q: Վասն որոյ ումանք և ոչ ասելով բաժանումն ասեն զ՛առ ի տեսակէ ի հատումն^r, այլ պարաթուեն^s: Ուստի յայտ է, թէ ոչ են Պետրոս և Պաւլոս և Յոհաննէս տեսակ, այլ անհատ, այսինքն՝ անձնատրութիւն: Եւ ոչ

^a C սգարանս

^b C սգարան

^c Dial. 2.148 + τὸ φυτόν

^d A չիք և սեռական

^e Dial. 2.150 չիք բանական և անասունս

^f Dial. 2.151 βόυν

^g A տեսակ | Dial. 2.154 + ἄλλ' ὑποστάσεις

^h C զի մի

ⁱ C ընդունի

^j Dial. 2.158 + κατὰ μέρος

^k B չիք սոյն և այլ մարդիկք, իբր ոչ են տեսակ մարդոյ

^l այլ անհատք // AB բայց անհատ ասի

^m C փոխադրէ

ⁿ CD յերկուս

^o Dial. 2.165 + σπανίως = Սիմ. Թարգմ. հազիւ

^p CD + և

^q A թիվ B թուով

^r Dial. 2.168 εἰς ἄτομα = Սիմ. Թարգմ. յանհատս

^s C պարաթուումեն | Հմմտ. Dial. 10.168 ἀπαρίθμησιν

մարդ իցէ սեռ Պետրոսի և^a այլոց անձնատրութեանց, այլ տեսակ: Վասն որոյ իրական^b տեսակ է մարդ, քանզի տեսակ է վերնոյն^c և տեսակ որոց ի ներքոյ: Նոյնպէս^d ձի և շուն և որ^e սոցին նման տեսակ^f միայն իցեն և ոչ սեռ, վասն որոյ^g իրական^h իցեն: Իսկ որⁱ ի մէջ սեռականի սեռի և տեսականի տեսակի, սեռ իցեն և տեսակ միմեանց՝ տեսակ իմն վերնոցն, իսկ սեռ՝ որոց ի ստորինս:

Եւ այսոքիկ իցեն էական և բնական տարբերութիւնք և որակութիւնք, զորս ոմանք բաժանելիք ասին և դադարելիք՝ բաժանական վերնոցն և հաստատականք ներքնոցն: Քանզի մարմին և անմարմին բաժանեն զէութիւն, սոյնպէս շնչական և անշունչ բաժանեն^j զմարմինն, սոյնպէս զգայականք և անզգալիք բաժանեն զշնչատրն^k: Եւ արդ այսոքիկ^l շարայարի կենդանին: Քանզի ընդունի^m էութիւն շնչատր զգալի, և որակⁿ կենդանի: Զի կենդանի է էութիւն շնչատր^o, զգայական: Առնու^p դարձեալ էութիւն անշունչ անզգալի^q որակութիւն քարի^r: Դարձեալ առնու^s էութիւն շնչատր անզգալի, և է որական^t տունկ^u:

Դարձեալ բանականն և անբանն բաժանեն զկենդանին^v, և մահկանացուն և անմահն բաժանեն զբանականն:

^a Dial. 2.171 + Παύλου καὶ Ἰωάννου καὶ

^b Dial. 2.172 εἰδικώτατον

^c C վերնոցն

^d A չիք B և

^e CD որոց

^f B նմանք տեսակք

^g Dial. 2.186 չիք միայն իցեն և ոչ սեռ, վասն որոյ

^h AB սեռական

ⁱ AB այսպէս

^j AB չիք զէութիւն, սոյնպէս շնչական և անշունչ բաժանեն

^k A ի շնչատրս

^l AB այսոքիկք

^m CD ընդունիք | Dial. 2.195 λαμβάνω (*«ընդունիմ»)

ⁿ Dial. 2.195 ποιῶ (*«առնեմ»)

^o AB անձնատր

^p Dial. 2.195 λαμβάνω (*«առնում»)

^q A + որ է

^r Dial. 2.195 ποιῶ τὸν λίθον (*«առնեմ զքար»)

^s Dial. 2.195 λαμβάνω (*«առնում»)

^t CD որան B որ է որակ | Dial. 2.195 ποιῶ (*«առնեմ»)

^u B տնկոյ

^v AB բաժանին ի կենդանիս

Եւ ընդունիմ արդեամբ զկենդանին սեռ գոլով^a, և զբանականն և^b մահկանացու՝ շարայարեալ^c զմարդն, քանզի մարդ կենդանի է բանական մահկանացու: Եւ առնում զկենդանին և զանբանն և զմահկանացուն և^d շարայարեմ ձի կամ շուն և որ սոցին նման^e:

Իսկ տարբերութիւնմ ասին էական և բնական, զի սոքա առնեն տարբերութեան^f տեսակ այլոյ տեսակի, և բնութիւն և էութիւն՝ այլոյ էութեան և բնութեան:

Գ. Յաղագս անհատի³:

Անհատն եռակի^g ասի, քանզի անհատ ասի^h, որ ոչ հատանի և ոչ բաժանի, որպէս գիծⁱ և կէտ^j և կամ մի, որք և առանց քանակի ասին: Անհատ ասի և^k դժուարահատն, այսինքն՝ որ հազիւ հատանի, որպէս ադամանդ քար, և որ սոցին նման: Անհատ ասի և տեսակ^l, որպէս մարդ, ձի և այսպիսիք: Անհատ իսկապէս ասի, որ հատանի իսկ և ոչ կեայ^m յետ հատանելոյն յառաջին տեսակն, իբր Պետրոս հատանի ի յոգի և ի մարմին, այլ ոչ ոգի յինքնէ մարդ կամ Պետրոսⁿ կատարեալ^o, և ոչ մարմին^p: Վասն այսորիկ^q առ իմաստասէր է բանս, որ^r յայտնէ զանձնատրութիւն^s:

^a ACD գոլ

^b C չիք

^c Dial. 2.206 σὺνιστῶ (*«շարայարեմ»)

^d C չիք

^e B + եւ

^f Dial. 2.217 διαφέρειν (*«տարբերել»)

^g Dial. 3.2 τετραχῶς (*«քառակի») = Սիմ. Թարգմ. չորք ազգ

^h Dial. 3.2 ἐστὶ (*«է»)

ⁱ Dial. 3.3 չիք

^j Dial. 3.3 + καὶ τὸ νῦν

^k CD + որ

^l Dial. 3.6 + ὅπερ οὐκ ἐτι εἰς ἕτερα εἶδη τέμνεται ἥτοι τὸ εἰδικώτατον εἶδος (*«որ ոչ ևս յայլ տեսակս հատանի, կամ տեսակազոյն տեսակ»)

^m CD կայ | Dial. 3.8 σῶζει (*«ապրեցուցանէ»)

ⁿ AB չիք կամ Պետրոս

^o C կատար

^p A մարմինն

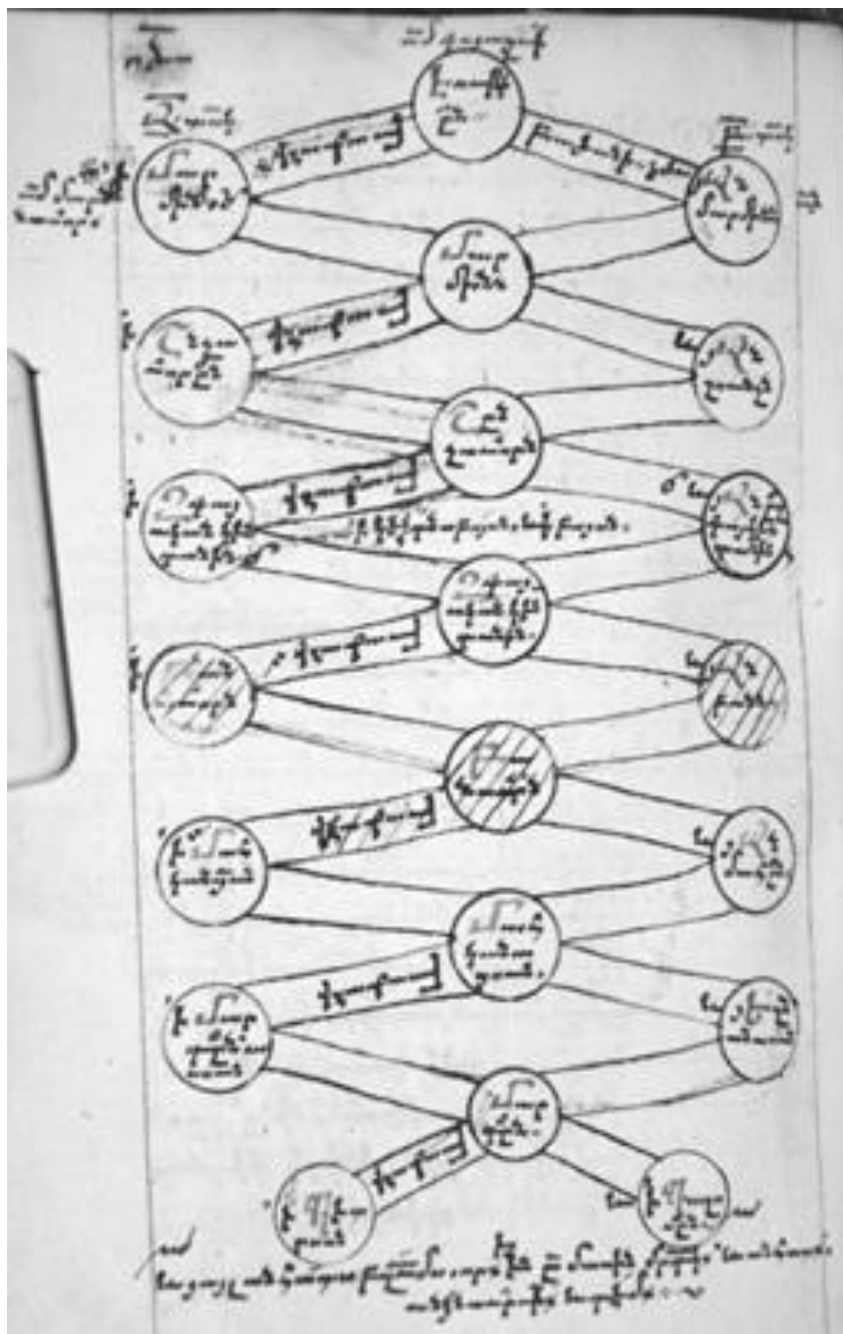
^q Dial. 3.11 + τοῦ ἀτόμου

^r Dial. 3.11 + ἐπὶ τῆς οὐσίας

^s B + Աստանաւ ի ձեռն առեալ բաժանեցոյք զսեռական սեռն, այսինքն՝ զէութիւնն, մինչև զանհատն իջնելով, զի դիրքն լինիցի հետևողացն բանի, և ըստ այսմ օրինակի է: Սրան հետևում է աղյուսակ, տե՛ս նկ. 2:

Նկ. 1. Ձեռագիր A (ՄՄ 8132), ք. 154ա:

Նկ. 2. Ջեռագիր B (ՄՄ 8444), ք. 32 բ:

էութին սեռականի^a սեռ է. ինքն բաժանի.
 [ա.] մարմին՝ տեսակ էութեան և սեռ^b շնչատրին,
 [բ.] շնչատրին^c տեսակ մարմնոյ և սեռ զգայական կենդանոյ^d,
 [գ.] զգայական կենդանի՝ տեսակ շնչատրի և սեռ բանական կենդանոյ^e,
 [դ.] բանականն՝ տեսակ կենդանոյ և սեռ մահկանացոյի,
 [ե.] մահկանացուն^f տեսակ բանականի^g և սեռ մարդոյ,
 մարդն՝ տեսականի տեսակ, զի տեսակ է մահկանացոյի^h և տեսակ
 Պետրոսի և Պաղոսի, որ է բնութին ևⁱ կերպ և էութին՝ ըստ սրբոց հարցն⁴:
 էութին^j ի մարմին և յանմարմին,
 մարմին^k ի շնչատր և յանշունչ,
 շնչատր^l ի զգայական^m (կենդանի) և յանզգալի (կենդանաբոյս և բոյսⁿ).
 կենդանոյ^o ի բանատր և յանբան,
 բանատրն^p ի մահկանացուն և յանմահ:
 Մահկանացոյ^q ի մարդ, եզն, շուն^r և յայսպիսիք,
 մարդն^s ի Պետրոս, ի Պաղոս և այլք ըստ մասին մարդիք, որք իցեն
 անհատք, անձնատրութին և դէմք^t 5:

^a Dial. 47.4 γενικώτατον

^b Dial. 47.7 γένους = Սիմ. Թարգմ. սեռի

^c C շնչատր

^d Dial. 47.9 չիք

^e Dial. 47.11 չիք

^f A մահկանացոյ

^g B զգայականի կենդանոյ

^h C մահկանացուաց D մահկացութին

ⁱ C չիք

^j CD չիք էութին | A + բաժանի յի. | Dial. 30.4-5 + γενικώτατον γενοϛ ἐστίν, αὐτὴ διαιρεῖται

^k CD չիք | A + բաժանի յի.

^l CD չիք | A + բաժանի ի Դ.

^m CD զգալի

ⁿ (կենդանի) և յանզգալի (կենդանաբոյս և բոյս) // CD կենդանատունկ և տնկոյ // Dial. 30.10-11 καὶ ἀναίσθητον (ζῶον, ζῳόφυτον καὶ φυτόν)

^o A զգայական կենդանի բաժանի յի. // Dial. 30.12 τὸ ζῶον

^p CD բանական | A + բաժանի յի.

^q C մահկանացուն | A + բաժանի յԴ.

^r Dial. 30.17 չիք

^s A + բաժանի ի բազում անհատս

^t B չիք էութին ի մարմին... անձնատրութին և դէմք

Այս^a ի մէջ սեռական սեռի, որ են^b էութիւն, և տեսականի տեսակ, որ են^c մարդոյ, եզին, սեռք իցեն և տեսակ^d միմեանց. այսոսիկ ասին էական և բնական տարբերութիւն և որակութիւն, բաժանական վերնոցն և հաստատական մերհնոցս^e և որակութիւն տեսականի տեսակի հաստատելով^e զայս. և բաժանի^f բնութիւն ի^g բնութեանց, իսկ բնութիւն ի վերայ տեսական տեսակի արտադրի⁷:

Դ. Յաղագս տարբերութեան⁸:

Տարբերութիւն երկակի^h ասի՝ հասարակ և յատուկ և յատուկ են այսⁱ: Քանզի անհնարին է գտանել երկու ոմանց, որ^j ոչ տարբերին^k ի միմեանց ըստ իրիք պատճառաց^l: Ըստ այլոց^m արդ տարբերի տեսակի տեսակⁿ, և այլոց՝ անձնատրութիւն համատեսակի և համաէութեան^o անձնատրութիւն, և այլ՝ անձնատրութիւն յիմեմէ: Քանզի տարբերի տեսակն մարդոյ և տեսակ ձիոյ ըստ բանականի և անբանի: Եւ ասի բանական և անբան, և այս է էական տարբերութիւն: Նոյնպէս և ամենայն, յորս տարբերի տեսակի տեսակս, բնական և էական և հաստատական և յատկական^p տարբերութիւն և որակութիւն ասի^q, որ կոչի առ իմաստասիրաց իսկ յատուկ այս են տարբերութիւն, որ յատկագոյնն են բնութեանն^r, բնութեան^s կայան: Դար-

^a B այսոսիկ որք են

^b B այսինքն

^c B տեսական տեսակի, այսինքն

^d B սեռ... տեսակ

^e ACD հաստատել

^f ACD բաժանին

^g C չիք բնութիւն ի

^h Dial. 4.11 τριχῶς (*«եռակի»)

ⁱ և յատուկ են այս // Dial. 4.11 καὶ ἰδιαίτατα

^j B որք

^k գտանել երկու ոմանց, որ ոչ տարբերին (*εὐρεῖν δύο τινὰ μὴ διαφέρειν ἀλλήλων), հմմտ. Սիմ. Թարգմ. գտանել երկուց իրաց ոչ իւրիք բաժանել ի միմեանց // Dial. 4.12 μὴ διαφέρειν ἀλλήλων δύο

^l CD չիք ըստ իրիք պատճառաց

^m C այլոյ AB չիք ըստ այլոց

ⁿ AB տեսակս

^o D համաէութիւն

^p Dial. 4.17 չիք, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. և տեսակագործական

^q Dial. 4.18-19 + καὶ φυσικὸν ἰδίωμα, ὅπερ παντὶ τῷ εἶδει ἐνυπάρχει ἀπαραλλάκτως

^r իսկ յատուկ այս են տարբերութիւն, որ յատկագոյնն են բնութեանն // Dial. 4.19-20 ἰδιαίτατα διαφορὰ ὡς οἰκειότερα

^s AD բնութեանցն

ձեռք^a տարբերի մարդ ի մարդոյ, ձի ի ձիոյ, շուն ի շանէ^b, որպէս մինն է երկայն և միւսն կարճ, մինն ծեր և միւսն մանուկ^c, մինն հանճարեղ և միւսն անմիտ: Այս ամենայն ըստ էութեան տարբերութիւն և որակութիւն ասին, որ է^d պատահումն^e:

Ե. Յաղագս պատահման⁹:

Պատահումն է որ լինի և բացալինի բաց^f յառաջիկայ ապականութենէ^g: Եւ դարձեալ մարթի^h նմա լինել և ոչ լինել. և քանզի մարթի մարդոյ սպիտակ լինել և ոչ լինել սպիտակ, սոյնպէս և երկայն և ուշիմ և յաւէտⁱ:

Իսկ այս պատահումնս բաժանի յերկուս՝ ի հասարակ^j տարբերութիւն և ի յատուկ տարբերութիւն: Հասարակ տարբերութիւն է, որ առանց պատահման, իբր «նստի որք» և «միւսն յառնէ»: Մարթի յառնել նստելոյն և նստել՝ որ յոտն կայ, բաժանել զտարբերութիւնս նոցա և առնուլ նոցա^k այլ փոխանակ այլոյ: Եւ նորա իսկ ոմն ասէ տարբերել ըստ բաժանեալ պատահման, քանզի տարբերէ զիրն ի նստելն և յառնելն, ի մանկանալն և ի ծերանալն, ի հիւանդանալն^l և առողջանալն և որ սոցին նման^m: Իսկ յատուկ տարբերութիւն է անանջատական պատահումն, որզան էⁿ ոմն նշանատու. անհնարին է նմա ի բաց կալ ի նշանէն^o, նոյնպէս և խարտեշին ի խարտեշութենէն^p, և որ^q այսպիսիք: Ըստ այսմ արդեամբ անանջատական պատահմանց անհատ

^a C չիք

^b Dial. 4.21-22 + τουτέστιν ἄτομον ὁμοειδοῦς ἀτόμου (*«այսինքն՝ անհատն ի համատեսակ անհատն»)

^c Dial. 4.22 + ὁ μὲν σιμὸς ὁ δὲ γρυπὸς (*«մինն նշանատու և միւսն արծողունկն», հմմտ. Դաւ. Պորփ. 2.5)

^d B որք են

^e Dial. 4.25 + περὶ οὗ ἀκολούθως ἐροῦμεν

^f CD բայց ի

^g A առաջիկայ ապականութենէն | բաց յառաջիկայ ապականութենէ // Dial. 5.3 χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς, հմմտ. համառոտ տարբերակը առանց ենթակային ապականութեան

^h AB մարթ է

ⁱ Dial. 5.5 σιμόν = Սիմ. Թարգմ. նշանատու

^j Dial. 5.12 + λεγομένην

^k CD չիք | Dial. 5.16 չիք, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. նոցա

^l CD չիք ի հիւանդանալն և

^m CD + է

ⁿ CD որ զանուանէ

^o CD + և

^p խարտեշին ի խարտեշութենէն // Dial. 5.21 τὴν γλαυκότητα = Սիմ. Թարգմ. լուրջակնութեանն

^q B որք

անհատի, այսինքն՝ անձնատրոսին անձնատրոսեան^a տարբերի, ինքն իսկ յինքեան՝ ոչ երբեք. լինի նշանատր^b: Եւ ոչ լինել և բացալինել խարտեշութեան ոչ բնաւ մարդն մնայ^c մարդ:

2. Յաղագս յատկի^d 10:

Յատուկն քառակի ասի. առաջին՝ որ միայնոյ տեսակի է և ոչ ամենայնի^f, որպէս երկրաշափութիւնն մարդոյ^g, զի^h միայն մարդⁱ է երկրաշափ, այլ ոչ ամենայն մարդ երկրաշափ: Երկրորդ, որ ամենայնի է^j և ոչ միայնոյ, որպէս երկոտանութիւն մարդոյ^k. զի^l ամենայն մարդ երկոտանի^m, և ոչ եթէ մարդ միայն, այլ և աղանիւիⁿ և^o որ սոցին նման են^p:

Երրորդ, որպէս^p ամենի և միոյ՝ և հասարակաց^q, որպէս ալեւորել մարդոյ^r:

Չորրորդ, որ լինի երիցն առաջնոցն շարագալոցն, այսինքն է՝ ամենեցուն և^s միոյ^t, որպէս ծիծաղականութիւն մարդոյ և խրխնջականութիւն^u ձիոյ և որ^v այսպիսիք: Զի^w միայն մարդ ունի զծիծաղականութիւն և^x ամէն մարդ

^a D անձնութեան

^b լինի նշանատր // Dial. 5.23-25 Ταῦτα δὲ οὐ συντελοῦσιν εἰς τὸν ὁρισμὸν τῆς φύσεως. ἐνδέχεται γὰρ ἄνθρωπον εἶναι σιμὸν καὶ μὴ εἶναι, *հմմտ. Սիմ. թարգմ.* այլ այստիկ ոչ անկանին ընդ սահմանելոյ, զի կարողութիւն է մարդոյ նշանատր լինել և աննշան

^c ոչ բնաւ... մնայ // Dial. 5.25 οὐδὲν ἦττον μένει, *հմմտ. Սիմ. թարգմ.* նոյնպէս մնայ

^d CD չիք Յաղագս յատկի

^e AB + եւ

^f ACD չիք և ոչ ամենայնի

^g CD մարդկանոյ

^h ACD չիք

ⁱ B մարդն միայն

^j Dial. 6.5 τῷ εἶδει ὑπάρχει

^k Dial. 6.5 չիք

^l ACD չիք

^m B + է բայց

ⁿ AB + այլ ինչ

^o AB + հաւք

^p B չիք

^q և հասարակաց // Dial. 6.7 οὐκ αἰεὶ δέ

^r Dial. 6.8-9 + Τοῦτο γὰρ παντὶ μὲν καὶ μόνῳ ἀνθρώπῳ ἀρμόζει, οὐκ αἰεὶ δὲ ἀλλ' ἐν τῷ γήρῳ, *հմմտ. Սիմ. թարգմ.* վասն զի այս հասարակաց է և առանձին մարդում հաճաշի, այլ ոչ միշտ, այլ ի ծերութեան միայն

^s CD + ի

^t Dial. 6.10 + καὶ αἰεὶ ὅπερ καὶ ἀντιστρέφει = Սիմ. թարգմ. և մշտնջենատր, որ և անդրադարձի

^u AB խրխնջականութիւն

^v B որք

^w ACD չիք

^x CD չիք

և միշտ, թէպէտ և ոչ յաւէտ^a պարտ է նորա^b: Յաղագս այս նշանութեանս առ իմաստասէրս է բանս. որ ստորագրեալ^c ասեմք. «Յատուկ է, որ ամենայնի և միայն ուրոյն^d և^e հանապազորդ է»: Իսկ այս եռակի բաժանին^f ի գործա-
րանութենէն^g, իբր լայնեղընգութիւն^h մարդոյ, և ի ներգործութենէ, իբր հոյ
վերագոյն բերումնⁱ, և ի զարութենէ, որպէս ասեմք հոյ է ջերմական զա-
րութիւնն^j առաւելեալ ի վերայ այլ^k ջերմութեանցն: Ասի իսկ յատուկն ի
վերայ էութեան:

Է. Յաղագս ստորոգութեանց^l 11:

Ամենայն ստորոգութիւն կամ^m ի վերայ բազմաց ասի կամ ի միոյ իրիⁿ,
ի վերայ նուազից իսկ^o ոչ երբէք: Եւ ի վերայ յոլովից՝ յորժամ ըստ ամենայնի
ստորոգումեն զ'առ ի մասնականացն^p, և առ ըստ ամենայնի են՝ որ ի վե-
րոյ, իսկ մասնական^q որ ի ներոյ: Եւ բոլորովիմք ամենայնի իցէ գոն^r, որով
և ամենեցունն ստորոգումի, քանզի և էութիւն գոյ ասի, և պատահումն գոյ
ասի: Ոչ կարեմք ասել, եթէ գոյն էութիւն^s է, քանզի ոչ միայն էութիւն է^t գոն,
այլ և պատահումն: Նոյնպէս և սեռական^u ստորոգումեն զտեսականցն^v, որ-
պէս բոլորովիմք, տեսակս ոչ ստորոգումին ի սեռս^w, քանզի տեսակք մաս-

^a B + և

^b C նոր | պարտ է նորա // Dial. 6.13-15 κέχρηται αὐτῷ. Αἰ τι γὰρ ἄνθρωπος, πάντως γελαστικόν, καὶ εἰ τι γελαστικόν, πάντως ἄνθρωπος. Τοῦτ' ὅστις τὸ ἀντιστρέφειν

^c A ստորոգեալ

^d Dial. 6.16 τῷ εἶδει (*«տեսակի»)

^e CD չիք

^f B բաժանի

^g Dial. 6.18 + τουτέστι διαπλάσεως

^h Dial. 6.18 + καὶ τὸ ὀρθοπεριπατητικόν

ⁱ C չիք և ի ներգործութենէ, որպէս հոյ վերագոյն բերումն

^j B ջերմական զարութիւնն է

^k Dial. 6.21 τῶν ἄλλων σωματίων

^l A ստորոգութեան

^m CD չիք

ⁿ CD չիք | AB + կամ | ի միոյ իրի // Dial. 7.1 ἐπίσης

^o AB + բայց

^p B իմաստասիրացն | AB + բան

^q B + և

^r A գո B գոյ

^s AB + միայն

^t էութիւն է // CD գոն էութիւն

^u CD + են սեռիցն // Dial. 7.8 τὰ γένη

^v A + էն

^w Dial. 7.10 + αὐτῶν

նականք են սեռիցն: Ստորոգունի յաւէտ էութիւն կենդանոյ, և կենդանին՝ մարդոյ, քանզի կենդանին էութիւն է, և մարդն կենդանի է, և ոչ դարձուցանէ իսկ, քանզի ամենայն մարդ՝ կենդանի, այլ ոչ ամենայն կենդանի՝ մարդ:

Զի և ձի և շուն կենդանի են. նոյնպէս և ամենայն^a կենդանի էութիւն է, այլ ոչ ամենայն էութիւն կենդանի է^b, զի^c քաւ և փայտ էութիւն է, որք ոչ իցեն կենդանիք^d: Եւ տեսակ ստորոգունի որ ի յիւրոյ առաւելու անհատ, այսինքն՝ անձնատրութիւն, որպէս ըստ ամենայնի բոլոր: Իսկ անհատն, այսինքն՝ անձնատրութիւն, ոչ ստորոգունի ի տեսակս, քանզի մասնական է տեսակին անձնատրութիւն: Նաև Պետրոս և Պաւլոս մարդիկ են, այլ ոչ^e ամենայն մարդ Պետրոս կամ Պաւլոս^g. զի^h իցեն և այլ անձնատրութիւնք ի տեսակէ մարդոյ: Եւ տարբերութիւնք ստորոգունին զտեսակացնⁱ, որ են^j, և անհատք ի նոցանէ^k, քանզի բոլորովիմք^l իցեն տարբերութիւնք տեսակացն, զի բանականն բոլորովիմք իցէ տեսակի մարդոյ: Քանզի ամենայն մարդ բանական, այլ ոչ ամենայն բանական մարդ, զի և հրեշտակ բանական է^m, այլ ոչ էⁿ մարդ:

Եւ այս իցեն հոլովական ստորոգութիւնք, իսկ որ միոյ ստորոգունի^o յորժամ դարձուցանէ^p: Ստորոգունին ի տեսակս^q տեսակացն, որ^r են յատուկն^s, բայց և տեսակք ստորոգունին ի տեսակաց^t իւրեանց, զի ամենայն մարդ ծիծաղական, և ամենայն ծիծաղական մարդ: Զի եթէ ծիծաղիլ ասի

^a C չիք կենդանի են. նոյնպէս և ամենայն

^b ACD չիք այլ ոչ ամենայն էութիւն կենդանի է

^c ACD այսինքն // Dial. 7.15 καὶ

^d CD որք ոչ իցեն կենդանիք, էութիւն է

^e Dial. 7.16 + ὁμοίως = Սիմ. թարգմ. նոյնպէս

^f B + են

^g CD Պաւլոս կամ Պետրոս

^h ACD չիք

ⁱ ACD ի տեսակացն

^j B որք են // Dial. 7.22 οἷς ἐνυπάρχουσιν

^k անհատք ի նոցանէ // Dial. 7.22 τῶν ἀτόμων αὐτῶν

^l B բոլորովիմք

^m B հրեշտակք բանականք են

ⁿ B են

^o B որք... ստորոգունին // Dial. 7.27 ἡ δὲ ἐπίσης κατηγορία, ἡ δὲ ὁμοίωσις. Սիմ. թարգմ. իսկ հասարակաբար ստորոգութիւն է

^p B դարձուցանին | CD չիք իսկ որ միոյ... դարձուցանէ

^q ի տեսակս // Dial. 7.28 τὰ ἴδια (*«յատուկքն»)

^r Dial. 7.28 ὧν (*«որոց»)

^s B որք են յատուկք

^t ի տեսակաց // Dial. 7.29 τῶν ἰδίων (*«յատկացն»)

կապիկն^a, ոչ ծիծաղի ի սրտե^b, բայց միայն ձևով, քանզի նմանական կենդանի է։ Որպես ոմանք սեռից ըստ տեսական ստորոգումին, և որ ըստ տարբերությանցն՝ ըստ տեսակացն, և որք ըստ տեսակացն ըստ անհատից ի վերայ բազմաց ասի, և տեսակացն՝ հաւասարութեամբ։ Եւ այսոսիկ հաւասար անդրադարձին և անդրաստորոգութիւնք ասին։

Ը. Յաղագս հոմանուն և փաղանուն ստորոգութեան¹²:

Փաղանունն ստորոգութիւն է, յորժամ զանուն և զսահման իւրոյ անունն ընդունի^c, իբր կենդանին ստորոգումի մարդոյ։ Եւ ընդունի մարդ զանունն և զսահման կենդանոյն, քանզի կենդանին է էութիւն շնչատու, զգալի։ Եւ մարդն ընդունի զսահմանս զայս^d. և զի էութիւն է մարդ և շնչատու և զգալի։

Իսկ հոմանունն ստորոգութիւն է, յորժամ զանուն ընդունի, իսկ զսահմանն՝ ոչ բնաւ. իբր նկարեալ^e պատկեր մարդոյ զանուն մարդոյ ընդունի, իսկ զսահման մարդոյ՝ ոչ։ Քանզի սահման մարդոյ^f. «կենդանի շնչատու^g բանական, մահկանացու, մտաց և մակացութեան ընդունակ», իսկ պատկերն՝ ոչ կենդանի է, զի և ոչ շնչատու է, և ոչ բանական^h, և ոչ մտաց և մակացութեան ընդունակ։

Ապա պարտ է գիտել, եթէ որչափ ստորոգումի ըստ ոմանⁱ, որ ընդ նմին կայ, այսինքն՝ փաղանուն, և յայնմանէ, որ ընդ նմին կայ, ստորոգումի, իբր կենդանին ի մերձաւորէն^j ըստ մարդոյ, այսինքն՝ փաղանունաբար, և մարդն՝ Պետրոսի, այսինքն^k մարդոյ Պետրոս։ Ստորոգումի արդեամբ և Պետրոսի կենդանին, քանզի և Պետրոս կենդանի է։

^a CD Բապիկն | B + այլ | CD (նաև ՄՄ 1740, ՄՄ 1744) *Δδ-ում բնագիրն այստեղ ավարտվում է. CD (և ՄՄ 1740) + Կատաղաւորիս՝ Ստորոգութիւն։ Ի պերիարմէնիս՝ Յաղագս մեկնութեան։ Անաղատիկի՝ Վերլուծական։ Ապադիկտիկի՝ Ապացուցական։ Դիալիֆիկի՝ Շարաբանութիւն։ Կատաֆասիս՝ Ստորասութիւն։ Ապաֆանէս (ՄՄ 1740 Ապաֆանսէս)՝ Բացասութիւն։ Ապաֆանսիս՝ Բացերևական։ Պրաֆասիս՝ Նախադասութիւն*

^b B ի սրտէ ծիծաղի

^c Dial. 8.3 + τὸ ὑποκείμενον

^d B զայս սահմանս

^e Dial. 8.9 *չիք*

^f B + է

^g Dial. 8.11 *չիք*

^h B + է

ⁱ B ոմանք

^j ի մերձաւորէն // Dial. 8.16 *ὡς καθ' ὑποκειμένου κατηγορεῖται*

^k Dial. 8.17 + *ὑπόκειται, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. ենթակայեալ ունի*

Եւ^a պարտ է գիտել, եթե^b ընդ իւրիս կալ երկակի ասի՝ մինն իսկականն, և միւսն՝ առ ի ստորոգութիւն: Եւ առ ի իսկականն՝ որպէս ի վերայ կայ^c էութիւնն պատահման, քանզի յինքեան ունի զգոյն, և բաց ի նմանէ ոչ կան: Իսկ որ առ ի ստորոգութիւն ընդ իւրում իսկ իցէ մասնական, քանզի ներքոյ կայ մասնական բոլորովին առ ի ստորոգութիւն, և ապա բոլորովին ստորոգունի ի մասնականէն, որպէս կենդանին ստորոգունի ի մարդոյ: Եւ ասի իսկ մինն բոլորովին որ ընդ նմին կայ, և մասնականագոյնն հնազանդի առ ի ստորոգութիւն: Իսկ ասի պատահումն առ ի հնազանդել էութեանն, և էութիւնն հնազանդի առ ի սկսումն:

Թ. Յաղագս թէ զինչ^d ստորոգութեան և զինչ որակութիւն^e ստորոգութեան¹³:

Եւ գիտել պարտ է, եթե^f այլ է^g ստորոգութիւն, և այլ որակութիւն: Զի յորժամ հարցանեն, թէ «զի՞նչ է մարդ», ասեմք՝ «կենդանի», իսկ ըստ որակութեան^h յորժամ հարցանեն. «ո՞ր կենդանի», և ասեմք՝ «բանաւոր մահկանացու»: Որպէս թէ սեռ և տեսակ յինչն այն ստորոգունիⁱ, իսկ տարբերութիւնն՝ եթէ յէականն և յէութեանն^j, այսինքն՝ պատահման, և յատուկն յորակութեանն եթէ և զինչ^k ստորոգունին^l:

Իսկ անձնատրութիւնն^m ոչ յերթ զինչն ցուցանէ և ոչ թէ որակութեանն ինչ, բայց զի-ըն միայն. ի հարցանելն թէ «ո՞վ է սա», ասեմք՝ «Պետրոս»: Դարձեալ հարցանեն. «զի՞նչ է Պետրոս», ասեմք՝ «մարդ»: Դարձեալ հարցանեն. «ո՞րպէս մարդ», ասեմք՝ «երկայն կամ կարճ»:

Իսկ պարտ է գիտել, եթէ որⁿ ըստ բնութեան տարբեր են, այլ և այլ ասին, զի ասեմք՝ այլ է^o մարդ, և այլ է ձի: Իսկ այլ^p ըստ բնութեան. զի և այլ

^a B իսկ

^b Dial. 8.20 չիք եւ պարտ է գիտել, եթէ, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. եւ զայս գիտել է, զի

^c Dial. 8.21 ὑπόκειται, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. ենթադրեալ ունի

^d A զինչ

^e A որակութեան

^f Dial. 9.4 չիք եւ պարտ է գիտել, եթէ

^g Dial. 9.4 + ἐν τῷ τί ἐστὶ

^h Dial. 9.16-17 ἐν τῷ ὀποῖόν τί ἐστὶ

ⁱ B + որ է գոյացական հարցումն

^j B չիք եթէ յէականն և յէութեանն

^k յորակութեանն եթէ և զինչ // B յորն

^l A ստորոգունի | B + որ է որակական հարցումն

^m B + այսինքն՝ անհատն

ⁿ A որ

^o B այլ է ասեմք

^p B չիք

տեսակ մարդոյ և այլ ձիոյ: Իսկ որ ըստ թոյոյ տարբերին, այս ինքն՝ անձնատրոփին^ա, այլ և այլ ոչ՝ ասին: Ասեմք իսկ՝ այլ է Պետրոս և այլ՝ է Պաղոս, բայց ոչ կարեմք ասել՝ այլ Պետրոս և այլ՝ Պաղոս, զի ստեմք: Քանզի մի իսկ են բնութեամբ, և ոչ են^դ ի թիւս:

Հարկ է գիտել, եթե^բ էութիւն այլ կոչի, նոյնպէս և էական տարբերութիւնն այլ են^գ: Վասն զի^գ յաղագս տեսակի, այսինքն՝ յաղագս բնութեան է տեսանելի և նովաւ շարայարին, իսկ պատահումն՝ յաղագս անհատութեանն. զի կայումք են անձնատրոփեանն պատահմունքն: Արդ այլ է մարդ, և այլ է ձի, այլ և այլ իսկ է Պետրոս, և այլ է և այլ է Պաղոս: Ամենայն տարբերութիւն էական է և ընդ էութեամբ՝ այլք որակութիւնք^հ: Քանզի այլ որակութիւն նշանակէ և զայլ և զայլսն: Եւ^ի եթէ զինչ նշանակէ, իսկ անձնատրոփինն՝ որ զայս ինչ և զայն ինչ: Իսկ ամենայն տարբերութիւն որակութիւն է:

Ժ. Յաղագս անձնատրոփեան և որ յանձնատրոփեան¹⁴:

Անձնատրոփեանն անունն զերկուս^լ նշանակութիւնս ունի^կ, և պարզ ասելի է նշանակէ զպարզ էութիւն, իսկ որ ըստ իւրում անձնատրոփին՝ զանհատութիւն նշանակէ և զբաժանական դէմ: Եւ որ յանձնատրոփեան է, զերկուս^լ նշանակէ, քանզի նշանակէ և զպարզն, որպէս նշանակի ոչ միայն զպարզ էութիւնն, այլ և զպատահումն ընդ անձնատրոփեամբ կոչեմք: Նշանակէ իսկ և զոր ընդ իւրում անձնատրոփեան, այսինքն՝ զանհատն: Եւ որ առանց անձնատրոփեան է, երկակի ասի, քանզի ասի առանց անձնատրոփեան և ոչն ոչ բնաւ է: Ասի դարձեալ առանց անձնատրոփեան^մ պատահումն, վասն զի պատահումն ոչ ունի իւրական իսկութիւն, այլ յէութեան գոյանայ:

^ա Dial. 9.51 չիք

^բ Dial. 9.52 ἄλλος... ἄλλος («այլ... այլ»՝ արական սեռ)

^գ Dial. 9.53 ἄλλο... ἄλλο («այլ... այլ»՝ չեզոք սեռ)

^դ Dial. 9.54 + εἷς («մէկ»)

^ե B + որպէս

^բ A տարբերութիւն | այլ են // Dial. 9.57 τὸ δὲ συμβεβηκὸς ἄλλοις, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. իսկ որ ի պատահմանքն՝ այլայլակ և այլակերպ

^գ Dial. 9.58 + αἱ μὲν οὐσιώδεις διαφοραὶ = Սիմ. Թարգմ. գոյացողական տարբերութիւնն

^հ այլք որակութիւնք // Dial. 9.64 ἐτεροῖον ποιεῖ

^ի Dial. 9.65 + ἡ μὲν φύσις

^լ A երկու

^կ A + և երկուս այլս

^լ A երկու

^մ A անձնատրոփեամբ

ԺԱ. Յաղագս էութեան և բնութեան և կերպի, անհատի և դիմի և անձնատրութեան¹⁵:

Արդ իմաստասէրքն^a ըստ առաջին ասացուածոցն զհառս^b յոլովս ասացին էութեանն և բնութեանն, էութիւն ասելով զպարզ լինիլն^c, իսկ բնութիւն և էութիւն՝ յատկագոյն յեական տարբերութեանց, և յորոց պարզագոյն իցեն և գնոյն^d գոլն ունիցին՝ կամ զբանական կամ զանբան, եթէ մահկանացու, եթէ անմահ, այսինքն՝ զայս, որպէս ասեմք, զանփոխարկելի և զանփոխադրելի զսկիզբն և զպատճառ և զգօրութիւն, զոր առ ի հրաշագործողէն^e եղաւ յիւրաքանչիւր իւր^f առ ի շարժումն՝

հրեշտակաց՝ առ ի յիմանալ և առանց յայտնութեան բանի տառ միմեանց զիմացութիւն,

իսկ մարդկան՝ առ ի յիմանալ և բանատրել և ի ձեռն յայտնական բանի տառ միմեանց զսրտից իմացութիւն,

իսկ^g անասնոց՝ զկենդանականն և զզգալին և զշնչատրական շարժումն,

իսկ անկոց՝ զսննդական և զանողական և զծննդական գօրութիւն,

իսկ^h քաւանց՝ զջերմանալն և զցրտանալն և զ՛ի տեղտէ ի տեղի այլոց շարժելով զփոխադրելն, այսինքն՝ զանշունչն:

Զայսոսիկ կոչեցին բնութիւն, էութիւն անշունչⁱ, այսինքն՝ յատկագոյն ինչ^k, իբր հրեշտակ, մարդ, ձի և որք սոցին նման կենդանի^l, որպէս բոլորագոյն և տարածական անձնատրութեան^m, նոյնպէս և անփոփոխելի կան մնան: Զի կիսոց մասնականագոյն կոչեաց զանձնատրութիւնն, իսկ զայ-

^a Dial. 11.3 Οὐ μὲν ἔξω φιλόσοφοι = Սիմ. Թարգմ. արտաքին իմաստասէրքն

^b A հառս

^c A լինելն

^d B ի նոյն

^e B հրաշագործէն

^f A իւրաքանչիւր

^g B և

^h B և

ⁱ Dial. 11.16 չիք էութիւն անշունչ

^j B + և

^k Dial. 11.16 շէծդ

^l Dial. 11.17 չիք

^m Dial. 11.18-19 + καὶ ἐν ἐκάστῃ τῶν ὑπ' αὐτῶν περιεχομένων ὑποστάσεων, հմտ. Սիմ. Թարգմ. և իւրաքանչիւր նոցա ընդ նովաւ առանձնատրութեան արտասահմանով

լոցն բոլորովիմբ և առաւելագոյն անձնատրութիւն կոչեցին բնութիւն, իսկ զպարզ^a գոլն՝ էութիւն:

Բայց սուրբ հարֆն ի բաց թողին զբազում բարբաջմունսն՝ և զհասարակաց և զոր ըստ բազմաց ասացուածս, այսինքն՝ զյատկական տեսակս էութիւն և բնութիւն և կերպարան կոչեցին, որզան հրեշտակ, մարդ, ձի, շուն և որ^b այսպիսիք: Եւ քանզի էութիւն առ ի յէէն ասի, և բնութիւն՝ առ ի բուն նիւթոյ, քանզի էն և բնականն նոցին^c է, և կերպն և տեսակն զնոյն նշանակէ բնութեամբ: Իսկ զմասնականն կոչեցին անհատ և դէմ և անձնատրութիւն, որպէս Պետրոս, Պաւղոս: Իսկ անձնատրութեանն պէտք է ունել էութիւն ընդ պատահմանն և ըստ նմին գոյանալ և զգայարան, այսինքն՝ ներգործութիւն տեսանել: Իսկ անհնարին է երկու անձնատրութեանց ոչ տարբերիլ ի միմեանս՝ ի պատահմունս և ի թիւս տարբերեալ ի միմեանս: Պարտ է գիտել իսկ, եթէ նկարագրական տեսակս պատահմանց է, որ նկարագրեն զանձնատրութիւնն:

ԺԲ. Յաղագս բաժանման և առանց բաժանման¹⁶:

Բաժանումն է առաջին հատումն իրացն, իբր թէ կենդանին բաժանի ի բանական և յանբան: Իսկ որ ի բաժանմանէ, այսինքն՝ մին մասին յերկուս հատուած՝ հատումն և բաժանումն, որզան, կենդանոյն բաժանիլ ի բանական և յանբան, մին մասն, այսինքն՝ բանականն^d, բաժանի^e ի մահկանացու և յանմահ:

Իսկ որ ի բաժանմանէ, յորժամ առնես բաժանումն իրաց, դարձեալ առնես^f այլ բաժանումն նոյն իրաց, իբր բաժանի մարդ յարու և յէգ, ահա բաժանումն, այլ և դարձեալ բաժանի մարդ յոգի և ի մարմին, ահա բաժանումն յայլ: Զի ոչ հանապազ լինի բաժանումն և ապա բաժանումն, այլ ոչ ամենայնիւ ունին ի կենդանեացս^g յառաջմէ զբաժանումն. ահա յարու և յէգ տեսաւորի հոգի և մարմին:

^a B զպարզն

^b B որք

^c Dial. 11.27 ταύτόν = Սիմ. Թարգմ. մի և նոյն

^d A չիք

^e Dial. 12.14 διαίροῦμεν (*«բաժանեմք»)

^f Dial. 12.22 ποιήσω

^g Dial. 12.30 չիք ի կենդանեացս

Հարկ է գիտել, եթե փոխանակ բաժանման ասի երկու ինչ^a, որք ի յայսմ սեռէ հատանին^b, իբր կենդանին բաժանի ի բանական և յանբան. արդ բանականն և անբանն^c ներհակաբաժին^d ասին:

Իսկ են բաժանական եղանակս ուր՝

ա. Երայէս սեռ ի տեսակս, իբր կենդանին բաժանի ի բանական և յանբան,

բ. Դորայէս տեսակ ի յանհատ, որզան մարդ բաժանի ի Պետրոս և ի Պաղոս և ի յայլս ըստ մասին մարդիկս,

գ. Զորայէս ամենայն ի մասն (և այս^h առանց կիսամասնի կամ ի կիսամասնէ. և կիսամասունք են այսք, յորժամ մասունքն ընդունին զանուն և զսահման միմեանցⁱ, իբր յորժամ հատանեմք զմարմին ի բազում մարմինս, և իւրաքանչիւր մասն մարմնոյ մարմին ասի և զսահման մարմնոյ մակընդունի. առանց կիսամասանց իսկ, յորժամ մասունք ոչ անուն և ոչ սահման ընդունին, և ոչ զբոլորին և ոչ զմիմեանց, իբր յորժամ զՍոկրատէս հատանեմք ի գլուխ, յոտս և ի ձեռս, քանզի ոչ գլուխ, և ոչ ոտք և ոչ ձեռք մակընդունին զանունն կամ^j զսահման Սոկրատայ և ոչ զմիմեանց),

դ. Կորայէս հոմանունն ձայն՝ ի բազումս նշանակեալ (և այս երկուս՝ եթէ որպէս բոլոր, եթէ որպէս մասն. որպէս բոլորն իսկ՝ իբր շուն ձայն, քանզի բերի ըստ երից, այսինքն^k երկրային, աստեղական և ծովային, յորս բոլոր ինչ իցեն, և ոչ մասն կենդանոյ: Իսկ որպէս մասն՝ զլեզւոյ ոք զանուն բերէ ըստ վայրի կոշկի և վայրի այլոյ^m, և ճաշակական մասին կենդանոյ, որք մասունք են և ոչ բոլոր),

ե. Դիբր էոփին՝ ի պատահումն, որպէս յորժամ ասեմք^o զմարդոյ՝ կեսք իցեն սպիտակ, իսկ այլք՝ սեւաք,

^a Dial. 12.40 εἶδη

^b A որ... հատանի

^c արդ բանականն և անբանն // Dial. 12.42 ἄ (*«որք»)

^d A ներհակաբաժին

^e B + նախ // Dial. 12.49 ἦ (*«կամ»)

^f B + երկրորդ // Dial. 12.52 ἦ (*«կամ»)

^g B + երրորդ // Dial. 12.55 ἦ (*«կամ»)

^h Dial. 12.56 + διχῶς = Սիմ. Թարգմ. երկու յեղանակ է

ⁱ Dial. 12.60 τοῦ ὅλου καὶ ἀλλήλων, Տմմտ. Սիմ. Թարգմ. բոլորին

^j A և

^k B + չորրորդ

^l Dial. 12.79 ἡ/ε երից, այսինքն

^m Dial. 12.84 τοῦ αὐλοῦ, Տմմտ. Սիմ. Թարգմ. փող կոչեալ երգարանին

ⁿ B + հինգերորդ

^o Dial. 12.94 εἶπω (*«ասեմ»)

ա. ^aորպես պատահումն յեութին, իբրև յորժամ ասեմք^b զսպիտակոյ՝ զկիսոց շնչաւորս, և զկիսոց անշունչս,

է. ^cորպես պատահումն ի պատահման յեութեան^d, իբր յորժամ ասեմք^e զգրտոց՝ զկիսոց չորին և զկիսոց՝ գիշին,

ը. ^fորպես^g զոր եթէ ի միոջէ և առ մի. ի միոջէ իսկ՝ որպէս ի բժշկականէ բժշկական գիրք, բժշկական գործարան, իսկ առ մի՝ իբր առողջական դեղք, առողջական կերակուրք, քանզի առ ի մի տեսանեն՝ զառողջութիւն:

Հստ այսոցիկ արդեամ եղանակաց բաժանի գոյն յեութին և ի պատահումն:

Եւ ապա պարտ է իսկ գիտել, եթէ ոչ ի մի մի եղանակ բաժանման տեսաւորի հատմամբ բնութիւն յառաջագոյն և յետոյ, և ոչ կակոզ և խոշոր^h ի միոյ և առ մի:

ԺԳ. Յաղագս բնութեամբⁱ կանխագոյնի¹⁷:

Բնութեամբ կանխագոյն է, որ արտաբերի և ոչ շարաբերի և ընդ նմին հատանի և ոչ ընդ նմին բաժանի, իբր անասուն բնութեամբ կանխագոյն է քան զմարդ: Քանզի ի բառնալ և ոչ լինել կենդանոյ՝ անդ և ոչ մարդ է. զի՝ կենդանի իսկ է մարդ: Իսկ ի յոչ լինել մարդոյն՝ հնար է լինել անասնոց իսկ՝ ձի, շուն և որ այսպիսիք^k, որք են կենդանիք: Դարձեալ ի լինել մարդոյ ամենայն^l անասունք լինին, քանզի կենդանի է մարդ: Եւ անասունք լինին առ նովա^m, զի երբ մարդ լինիⁿ, և անասունք^o ձի, շուն և որ սոցին նման^p. զի անասունք են և նոքա: Զի և ոչ Պետրոս է բնութեամբ յառաջագոյն, քան

^a B + վեցերորդ

^b Dial. 12.89 εἰπω (*«ասեմ»), հմմտ. Սիմ. Թարգմ. ասի

^c B + եօթներորդ

^d Dial. 12.97 չիք

^e Dial. 12.98 εἰπω (*«ասեմ»), հմմտ. Սիմ. Թարգմ. ասի

^f B + ութերորդ

^g B + ել

^h B + և խոշոր // Dial. 12.136 τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, εἰ μή = Սիմ. Թարգմ. մեծ կամ փոքր, բայց միայն

ⁱ A բնութեան

^j A չիք

^k B այսինքն՝ ձիոյ, շան և այլոց այսպիսեաց

^l Dial. 13.9 πάντως = Սիմ. Թարգմ. ստուգապէս

^m Dial. 13.10 + οὐ πάντως, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. ոչ... աներկաբայ

ⁿ B + լինին // Dial. 13.11 συνεισφέρεται

^o և անասունք // Dial. 13.11 ἀλλ' = Սիմ. Թարգմ. այլ

^p B որք... նմանք

զՊաւղոս, և ոչ բանական կենդանին՝ քան զանբան անասունս^ա: Քանզի յոչ լինել Պետրոսի, է Պաւղոս: Եւ յորժամ Պաւղոս յիշի, ոչ ևս յիշի Պետրոս, և ոչ զՊետրոս յիշելով, յիշի Պաւղոս ընդ նմին: Եւ ոչ Պետրոս է մանաւանդ աւելի, քան զՊաւղոս մարդ կամ անասուն^բ, և ոչ Պետրոս քան զՊաւղոս^գ: Գտանի դեղ առողջագոյն քան զդեղ, և գիրք բժշկական՝ գրոց որիշ:

ԺԴ. Յաղագս սահմանի¹⁸:

Սահման է քան կարճառատ, յայտնական բնութեան ենթակայ իրացն, այսինքն՝ քան, որ^դ սակաւով նշանակէ զբնութիւն ենթակայ իրաց, իբր «մարդ է կենդանի բանաստ, մահկանացու, մտաց և մակացութեան ընդունակ»: Քանզի բազումք արարին յաղագս բնութեան մարդոյ ճառս յորովս^ե, այսինքն՝ տարածեալ պարզս^զ և մեծամեծս, այլ ոչ են կարճառատս, զի և ոչ սահմանք են^զ: Այլ իցեն^հ և կարճառատ ճառս, որպէս ստուգաբարբառս, բայց վասն զի ոչ յայտնեն զբնութիւն իրին, ոչ են սահմանք^ի:

Նաև անունն բազում անգամ յայտնէ զբնութիւն ենթակայ իրացն, այլ ոչ է սահման. քանզի անուն մի բառ է, իսկ սահմանն՝ քան է. և քանն յերկուց նուազից բառից կայ: Որպէս թէ սահմանն պէտս ունի բազմաց բառից ենթականալոյ և կարճառատ լինել և յայտնել զբնութիւնն, որ ընդ նորին սահմանական իրաց է:

Եւ շարայարի սահմանն ի սեռից և ի կայուն տարբերութեանց, այսինքն՝ էականաց, որպէս ի վերայ սահմանի կենդանոյն. քանզի կենդանին է էութիւն շնչատու զգալի: Ահա էութիւն սեռ է, իսկ շնչատուն և զգայականն՝ կայուն տարբերութիւնք: Ընդունի^լ և^կ ի նիւթոյ և ի տեսակէ, իբր անդրիանտն^լ է՝ ի պղնձոյ արարելոյ առն տեսակ նշանակէ: Արդ որ ի

^ա B զանբանս

^բ Dial. 13.18 չիք կամ անասուն, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. կամ կենդանի

^գ Dial. 13.19 Παῦλος τοῦ Πέτρου

^դ քան, որ // B քանիս

^ե Dial. 14.7 κατεπεκτάδην, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. ընդարձակ

^զ Dial. 14.7 չիք

^զ B են սահմանք

^հ B են

^ի B սահմանք ոչ են

^լ A ընդունին

^կ B չիք

^լ B անդրիանոյ

պղնծոյն՝ նիւթ է, իսկ առնատեսակ՝ [տեսակ]^a. յայտնէ նիւթն զսեռ, իսկ տեսակն՝ զտարբերութիւն:

Առնու և յենթակայէ և ի կատարելոյ, իբր բժշկական է արուեստ յաղագս մարդկային մարմնոյ ըստ լինելոյ առողջութեան գործարան: Ահա ենթակայք են բժշկութեան մարդկային մարմինք, և կատարուն՝ նորին առողջութիւնն:

Իսկ ստորա[գ]իր^b ի էութենէ ենթակայի, այսինքն՝ յատուկ և պատահումն ենթակայի, իբր մարդ է ծիծաղական ուղղագնացիկ, լայնեղունկն. այս^c ամենայն էականք են: Վասն որոյ և ստորա[գ]իր^d ասի, որ հովանակէ և ոչ զիսկութիւնն ենթակային յայտնէ, այլ զհետևումն: Իսկ ստորա[գ]րական^e սահմանն խառն է՝ իշխանագան և էականագոյն, իբր «մարդ է կենդանի բանական, ուղղագնացական, լայնեղունկն»:

Ասի իսկ սահման^f յեղափոխմանէ, որ յերկրի սահմանադիրն, քանզի որպէս սահմանադիրն որոշէ գյատկութիւն իւրաքանչիւրոյ^g, այսպէս և սահման՝ զբնութիւն իւրաքանչիւրոյ^h որոշէ ի յայլոյ բնութենէⁱ:

Առողջութեամբ սահման է, որ ոչ նուազի և ոչ յաւելու ի բառսն, յշար է նուազիլն և յաւելու^k: Իսկ^l կատարեալ սահման է, որ դարձուցանէ առ սահմանեալն, իսկ առանց կատարելոյ^m որ ոչ դարձուցանէ: Եւ ոչ նուազի ի բառնսն, դարձուցանէ և յաւելուⁿ, քանզի յորժամ յաւելու^o ի բառսն, պակասէ^p յիրացն, իսկ յորժամ պակասի ի բառսն, յաւելու^q յիրացն: Իբր կատարեալ սահման մարդոյ՝ «բանական մահկանացոյ», ահա անդրադարձոյց,

^a Dial. 14.23 τὸ δὲ τοῦ ἀνδρὸς εἶδος εἶδος.

^b AB ստորադիր

^c B այսք

^d AB ստորադիր

^e A ստորադրական

^f B սահմանք

^g B + ագարակաց, գետից և այլոց

^h B + ենթակայ իրաց

ⁱ B ի յայլոց բնութեանց և յատկացուցանէ

^j B + զի

^k B յաւելանիլն

^l B եւ

^m B անկատար է

ⁿ B յաւելանի

^o B յաւելանի

^p B պակասի

^q B յաւելանի

^r Dial. 14.49 + ζῶον = ὅρις. Թարգմ. կենդանի

ֆանգի ամենայն կենդանի բանական մահկանացու մարդ է, և ամենայն մարդ՝ կենդանի բանական մահկանացու: Արդ եթե պակասե՞ մի բառ, յաւելու՞^a յիրսն, իբր «կենդանի բանական»։ անա պակասեաց^b ի բառսն, զի ոչ ասաց^c «մահկանացու», և յաւելեաց^d յիրսն, զի ոչ միայն մարդ է կենդանի բանական, այլ և հրեշտակ^f։ և ոչ անդրադառնայ: Եթե ասեմ^e «կենդանի բանական մահկանացու ֆերական», անդրէն ոչ դառնայ, զի յաւելաւ^e ի բառսն, վասն որոյ ասացաւ^f «ֆերական», և պակասեաց^g յիրացն, ֆանգի ոչ ամենայն մարդ սահմանէ, այլ միայն զֆերականսն: Զի ամենայն կենդանի բանական մահկանացու ֆերական մարդ է, այլ ոչ ամենայն^h մարդ՝ ֆերական:

ԺԵ. Յաղագս հոմանունաց¹⁹:

Հոմանունն են, որ անուանց հաղորդին, իսկ սահմանացն ի ստորագրութենէնⁱ տարբերին, իբր շուն անուն հոմանուն է և յայտնէ զերկրաւորականն^j և զծովայինն^k, վասն զի և այլ բնութիւն և այլ: Ստորագրութիւն հոմանունացն այս է. «Հոմանունն է, որ զանուն^l միայն հասարակ, իսկ իւրաֆանչիւր անուան բան էութեան այլ»²⁰: Բան աստ զսահմանն ասաց և զստորագրութիւնն. ստոր անուն ասաց, այսինքն՝ եթէ այլ է սահման իւրում անուան, որպէս լինին հոմանունն, որզան երկրական և ծովային շուն ըստ անուան^m հասարակաց են հոմանունն: Զի եթէ կամիցիⁿ ոք զսահման երկրայնոյս շան տալ և ծովայնոյն, իբր շուն կոչի երկաֆանչիւրոց նոցա, և այլ սահման կան երկրայնոցս, և այլ ծովայնոցն: Քանզի մարթի նոցա և հասարակ լինել սահմանին անդրէն, նաև անուամբ. կենդանիք ապին երկոքեանն և զսահման կենդանոյ ընդունին, բայց ոչ են ըստ անուանն^o կենդանոյ

^a B յաւելանի

^b B պակասեցաւ

^c B ասացաւ

^d B յաւելեցաւ

^e B յաւելանի

^f A ասացաւ

^g B պակասեցաւ

^h Dial. 14.61-63 + ἄνθρωπος ζῶον λογικόν, θνητόν, γραμματικόν ἐστίν, οὐ γὰρ πᾶς

ⁱ A ստորագրութենէն B ստորագրութենէն

^j B երկրայինն

^k Dial. 15.4-5 + κύνα· ἕτερον δὲ ὀρισμὸν ἔχει ὁ χερσαῖος καὶ ἕτερον ὁ θαλάσσιος, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* շունսն: այլ այլ ունի սահման ցամաքայինն և այլ այլքն

^l B յանուն

^m Dial. 15.10 + τοῦ κυνός

ⁿ A կամի

^o A անուանցն

հոմանուն, այլ մանաւանդ փաղանուն: Վասն զի հոմանունացն երրորդ ցուցանէ՝^a թէ զինչ^b իցեն հոմանունն, և ըստ Բանեաց նշանակեալ տարբերի^c, և յաղագս որոյ նշանակի հարցումն լինի:

ԺԶ. Յաղագս փաղանունաց²¹:

Փաղանունն են որք^d սահմանաց հաղորդին կամ ստորագրութեան իւրում անուանն, իբր կենդանի յայտնէ զմարդ և զծի. և ըստ անուան այսմ^e, այսինքն՝ կենդանւոյն, փաղանունն են. իւրաքանչիւր ի նոցանէ զանուն և զսահման կենդանւոյն ընդունի: Այլ և^f ստորագրեն զփաղանունսն այսպէս. «Փաղանունն՝ որ զանունն հասարակ, և որ ըստ անուանն բան էութեանն յայտնի»^g 22:

ԺԷ. Յաղագս բազմանունաց²³:

Բազմանունն են, որք սահմանաց հաղորդին և անուամբ^h տարբերին, այսինքն՝ յորժամ նոյն իրքⁱ բազում անուամբ կոչին, իբր նիզակ, թուր, դանակ, սուր, Բանգի այս ամենայն անուանն մի սահման ընդունին, այսինքն՝ երկաթ երկսայրի, իբր թէ՛ երկաթ յերկուց կողմանց սրեալ: Ստորագրին^k այս բազմանունսն^l ի յաւելի անուանս^m ըստ միոյ իրիⁿ ասացեալ:

ԺԸ. Յաղագս այլևայլ անունաց²⁴:

Եւ որք ըստ երկոցունց^o տարբերին, որ ենթակայ ունին մի և ասին այլևայլ անուանս, որպէս ել և էջ, զի ունին մի ենթակայ՝ զսանդղղսն, զի^p եթէ ոչ ունին մի ենթակայ և ասին այլ ինչ, որպէս էութիւն և պատահումն.

^a երրորդ ցուցանէ // Dial.15.17 τρία δεῖ ζῆτεῖν = Սիմ. Թարգմ. երիս ինչ խնդրելի է

^b Dial.15.17 չիք, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. ոք

^c B նշանակեալ տարբերին | Dial.15.18 φέρεται = Սիմ. Թարգմ. բերեալ լինի

^d Dial.16.2 + καὶ τῷ ὀνόματι καὶ

^e A զայս

^f A չիք

^g Dial. 16.7 ὁ αὐτός = Սիմ. Թարգմ. նոյն

^h B անուամբ

ⁱ A իրս

^j A այս ինքն

^k A ստորագրի

^l Dial. 17.7 + οὕτω

^m B անուան

ⁿ Dial. 17.7 κυρίου

^o Dial.18.2 + ἵγουν τῷ ὀνόματι καὶ τῷ ὀρισμῷ

^p Dial.18.4 ἦ = Սիմ. Թարգմ. կամ

ֆանգի և այտփիկ այլ ևս անուն ունին և այլ ստորագրություն և ոչ ունին^a ենթակայ: Սոցա երկոցունց՝ և այլոց անուանց և այլոց, ստորագրություն այս է^b. որ է անուն և սահման այլ:

ԺԹ. Յաղագս գերադրականացն²⁵:

Իսկ իցեն, որ ի մէջ հոմանուանցն և փաղանուանցն հաղորդեալս և տարբերեալս որ անուամբ և սահմանաւ, որք ասին գերադրական, որպէս ի ֆերականութենէ ֆերական: Հաղորդին իսկ անուանն և տարբերին ըստ բառի^c անուանն, այսինքն՝ զյետին փաղանունութիւնն^d: Եւ դարձեալ սահմանին հաղորդին և տարբերին, ֆանգի «ֆերականութիւնն» գիտութիւն է, իսկ «ֆերականն» էութիւն, յորս գիտութիւն:

Գերադրական լինի, որչափ յումեմէ տարբերի ի յոլովս, այսինքն՝ որ ի կոչումն անուանն առաստութիւն ունի:

Պարտ է իսկ գիտել, եթէ «ֆերականութիւն» և «երաժշտականն» ոչ են գերադրական^e, բայց «երաժիշտն» և «ֆերականն», զի^f «ֆերականն» ի «ֆերականութենէն» գերադրի, և «երաժշտականն»՝ «յերաժշտէն»^g:

Պարտ է գիտել, եթէ գերադրականմն ունին զերկուս գերադրութիւնսն^h, որպէս «ֆերականն» «գֆերականութիւն», և «արդարն» «զարդարութիւն», այս ի միոջէ ոչ բնաւ, ֆանգի ոչ յաւելում ի բժշկական գործարանն զբժշկականն:

Ի. Յաղագս տասն սեռականութեան սեռականից²⁶:

Զասացեալսն պարզ և առանց շարամանութեան ասեն էութիւն և պատահումն և որքⁱ այսպիսիք, իսկ որ ընդ շարամանութեամբ՝ որպէս «ծի ընթանայ», «Սոկրատէս իմաստասիրէ»: Եւ պարզ ասացեալսն և առանց շարամանութեան՝

ա. էութիւն նշանակէ, որպէս մարդ, ձի,

^a Dial.18.6 + էն

^b այս է // B ասէ

^c Dial. 19.5 κατὰ τὴν λήξιν, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. կատարածի

^d Dial. 19.6 συλλαβήν

^e A գերադրական

^f Dial. 19.11 չիք «երաժիշտն» և «ֆերականն», զի

^g Dial. 19.12 + καὶ ὁ δίκαιος ἐκ τῆς δικαιοσύνης = Սիմ. Թարգմ. և «արդար»՝ «յարդարութենէն»

^h զերկուս գերադրութիւնսն // Dial. 19.13-14 τὰ ἀφ' ὧν παρωνομάσθησαν, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. զյարանունութեան նիւր

ⁱ A որ

բ. իսկ ֆանակն, որզան երկու, երեք, երկականգնեան, եռականգնեան,
 գ. իսկ առինչն՝ որպէս հայր, որդի,
 դ. իսկ որակն՝ որպէս սպիտակ, սեւա,
 ե. իսկ ուրն, իբր «ի տանար», «ի յագարակ»^ա,
 զ. իսկ երբն^բ «այսօր»,
 է. իսկ կալն, որպէս «կանգնեալ», «նստեալ»,
 ը. իսկ ունելն՝ որպէս «զգեմուլ», «ագանել»,
 թ. իսկ առնելն՝ որպէս «այրել», «հատանել»,
 ժ. և կրելն՝ որպէս «այրեալն», «կտրեալն»:

Այսք տասնեւեան ասին ստորոգութիւնք, որպէս ի յասելն վասն ումեք,
 զի ստորոգութեան ասել է:

Պարտ է գիտել, եթէ յայտոսիկ տասանցս իւրաքանչիւր սեռականի սեռ
 է, իսկ այսոցիկ տասն ստորոգութեանցս, որք^գ են սեռականի սեռ, մին էութիւն
 է^դ ֆանակ, առինչ, որակ, ուր, երբ, կալ, ունել, առնել^ե, կրել:

ԻԱ. Յաղագս համաստեօց և համատեսակաց, և այլաստեօց և այլատեսակաց և թուոց տարբերութեանց²⁷:

Համաստեօք իցեն, որք ըստ սորին ստորոգութեան հնազանդին, իսկ այլաստեօք իցեն, որք ընդ այլում և այլ ստորոգութեան^ֆ են. այս այլաստեօք են: Համատեսակք են, որ ի նոցանէ տեսակ հնազանդին, և հաղորդին^զ բանի էութեանն՝ Պետրոս և Պաւլոս: Այլատեսակ իցեն, որք զտեսակս ի^հ միմեանց տարբերեն, այսինքն՝ որչափ բանի էութեան տարբերին, որպէս մարդ, ձի: Իսկ թուով տարբերին այսք, որ անանջատական պատահումն^ի, զյատկութիւն իւրեանց անձնատրութեանցն բաժանել և զոր ըստ նմին ունին զիսկութիւնն, այսինքն՝ զանհատն, որպէս Պետրոս և Պաւլոս և իւրաքանչիւր ի մարդոց:

^ա Dial. 20.7 ἐν ἀγορᾷ = Սիմ. Թարգմ. ի հրապարակի

^բ Dial. 20.8 + πέρυσιν = Սիմ. Թարգմ. հերոսն

^գ A որ

^դ Dial. 19.15 + αἱ δὲ ἐννέα συμβεβηκότα. Εἰς δὲ αὐται, οὐσία = Սիմ. Թարգմ. իսկ ինունգ պատահումնք: Որք են այսոքիկ՝ գոյութիւն

^ե B + և

^ֆ A ստորոգութեան

^զ Dial. 21.6 | A (167բ) և B (331ա) այստեղ սկսվում է ԻԸ գլխի «կատարեալ անձնատրութիւն»-ով սկսվող և ԼԲ գլխի «դատել զարհեստատրն, այսինքն»-ով ավարտվող մեծ հատվածը՝ նախադասության օրինակում պրակների շփոթություն հետևանքով:

^հ A որ զտեսակ

^ի անանջատական պատահումն // Dial. 21.8-9 τῇ συμπλοκῇ τῶν συμβεβηκότων = Սիմ. Թարգմ. շարամանութեամբ պատահմամբքն

Ամենայն այլասեռից այլ էն տեսակ^a և տարբերություն, իբր «կենդանոյ» և «մակացութեան»: Քանզի կենդանին յէութենէ կատարի, իսկ մակացութիւն՝ յորակութենէն: Նաև կենդանիք բազում^b են. կայունք իմն և «շնչատուն» և «զգալին», բաժանականքն են^c «բանականն» և «անբանն», «երկրայինն»^d: Իսկ մակացութեան կայունք իմն շնչատունքն են և բանականքն ևս և դժուարափոխարկելիք, և բաժանական «Ֆերական», «խմաստասիրություն»: Քանզի ստորոգումութեան գոլով է նա՝ սեռ և տեսակ, և տեսակաց տարբերություն: Իսկ զոր ի միմեանց սեռից և տեսակաց ոչ ինչ արգելու գնոսա լինել տարբերություն, թէպէտ և ոչ ամենայն: Տարբերություն աստանաւ համբաւէ շարակցութիւն նոցա:

Պարտ է իսկ գիտել, թէ և ինն ստորոգությունք են, և բաց յէութենէ ունին իւրաքանչիւր գիւրն, թէպէտ և պատահմունք իցեն, այլ կայուն և բաժանական տարբերությունք, և իւրաքանչիւր ի նոցանէ սեռական սեռ է և ունի սեռ և տեսակ ընդմիմեանս և յատկական տեսակ: Քանզի^e ուր սեռ, և յոլով^f բաժանականք իցեն. նոքա են, որ բաժանեն զսեռ ի տեսակս, և ուր տեսակք, իցեն և կայուն տարբերությունք, զի նոքա են, որ շարայարեն զտեսակս:

Եւ^g երբակի առու՝ սեռ, իբր ասացաք՝ «մարդ» և «նի» սեռիւ և նոքոք^h, զի ի մի սեռ իցեն՝ ընդ կենդանեան. տեսակնⁱ, որպէս «զՍոկրատին» ասացաք և «զՊղատոնին» մի տեսակ գոլ՝ մարդկան, մի տեսակ և նոցա, զի մի լինել նոցա, թուով՝ որպէս զՍոկրատին ասացաք նոցա և այլոց մարդոց որոշմամբ:

ԻԲ. յ Յաղագս որ առնչի^k 28:

Որ առինչ տասն են, ա. որպէս սեռ ի տեսակս, որպէս կենդանին ի թիւ մարդոյ^m, բ. որպէս տեսակ ի սեռ, իբր մարդ ի բաժանման կենդանոյ, գ.

^a B տեսակք

^b կենդանիք բազում // Dial.21.13-14 Τοῦ μὲν οὖν ζῶου διαφορά, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ. տարբերությունք*

^c B + բաժանականք են

^d Dial.21.15 τὸ πτηνόν, τὸ ἔνυδρον, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ. ցամաքային և ջրային*

^e Dial.21.25 Πάντως γάρ, ծի

^f Dial.21.25 διαφορά = Սիմ. Թարգմ. տարբերությունք

^g Dial. 21.29 + Τὸ ἔν, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ. մի ի նոցանէ*

^h Dial. 21.29-30 ἔν τῷ γένει καὶ ταύτῳ = Սիմ. Թարգմ. մի և նոյն են սեռիւ

ⁱ B տեսակքն

^j AB ԻԶ.

^k A առինչ

^l Dial. 22.2 Τὸ ἔν τιτι ἐνδεκαχῶς = Սիմ. Թարգմ. Յորում է մետասան ազգ ասի

^m B թիւ մարդոյ | Dial. 22.2-3 ἐν τῷ ὅρισμῳ τοῦ ἀνθρώπου γένος ὅν τοῦ ἀνθρώπου, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ. ի տեսակ մարդոյ*

որպես ի տեղի, որպես «հարանայ ի տանարի», դ. և որ ի ժամանակի, իբր «նոյ ի ժամանակ^a ջրհեղեղին», ե. որ յաման, որպես «գինի ի սկին», գ. որպես բոլորն ի մասունս, որպես Սոկրատես իւրում յանդամս՝ գլուխ և ձեռք և ոտք (և սա^b թէ «առիյինչ», բայց «յումեք»), է. որպես մասն ի բոլորն, որպես գլուխ, ձեռք և ոտք՝ Սոկրատայ, ը. որպես տեսակ ի նիւթ, որպես տեսակ անդրիանդի ի պղինձ, թ. որպես յորակութեանն պատճառ, իբր <յ>ամենայն յաստուած, ժ. որպես ի կատարունական^d պատճառ, իբր մահինս առ ի մարդկան հանգիստ (հանգի վասն^e հանգստեան մարդկան լինի բազմականն), [ժա.] որպես յենթակայի իրն, որպես սպիտակ ի մարմնի. հանգի^f մասունք բոլորին ասին, իսկ բոլորն մասանց՝ ոչ բնաւ, այլ բոլորն ի մասունս:

ԻԳԶ. Եւ յաղագս էութեան^h 29:

էութիւն է իր ինքնագոյ, ոչ մաղթեալ յայլմէ առ ի կայումն: Եւ դարձեալ էութիւն է ամենեւինն որⁱ ինքն առանձինն կայ և ոչ յայլմէ ունի զգոյն, այսինքն՝ որ ոչ այլով գոյ և ոչ այլի ունի զիսկութիւն և ոչ աղերսէ յայլմէ առ ի կայումն, այլ ինքեամբ գոյանայ, որով և զպատահումն ունի և զիսկութիւն: Քանզի գոյնն վասն մարմնոյն^j եղև, զի ներկեցէ զնա, և ոչ մարմինն վասն գոյնոյ: Եւ գոյնն ի մարմնի կայ, և ոչ մարմին ի գոյնում^k, ուստի և գոյն մարմնոյ ասի, և ոչ մարմին գոյնոյ: Զի բազում անգամ փոխի գոյնն և <ոչ> փոխարկի, իսկ էութիւնն ոչ յեղափոխի, այսինքն՝ մարմին, այլ մնայ ի նմին: Եւ ասի էութիւն առ ի գոյէն:

ԻԴԷ. Յաղագս բնութեան^m 30:

Բնութիւն է սկիզբն իւրաքանչիւր գոյից շարժման և կայանի, որգան՝ երկիր շարժի առ ի բողբոջել, իսկ կայ, եթէ ի տեղուջէ ի տեղի <չ>փոխեալ.

^a B ժամանակս

^b B իսկ այս

^c Dial. 22.8 չիք, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. ոտք

^d A կատարական

^e B չիք

^f Dial. 22.12 ἵστέον, ὅτι = Սիմ. Թարգմ. եւ զայս գիտեա, զի

^g AB Իէ.

^h B + ևս

ⁱ B որ ամենեւինն

^j B մարմնոյ

^k A գոյն

^l AB Իէ.

^m B + և ևս

զի ոչ շարժի ի տեղոջէ ի տեղի: Որ է սկիզբն և պատճառ շարժման և կայանին. և որպէս գոյանայ, այնպէս է շարժելն և կալն էական, այսինքն՝ բնական^a և ոչ ըստ պատահման, և բնութիւն ասի առ ի յումեմնէ^b գոյացեալ իսկ և գոյանալ:

Իսկ այս ոչ այլ ինչ է, բայց միայն էութիւն, զի յէութենէ ունի զայսոսիկ զաւրութիւն, այսինքն՝ զշարժումն և զկայանն: Եւ էութիւն է^c շարժման նորին և կայանի: Այլ ասի բնութիւն ի գոյացողէն:

Ի՛նժ. Յաղագս կերպի³¹:

Կերպ է ի յէութենէ բազմաց, որգոն կերպացեալ և որակացեալ էութիւն, որ նշանակէ զյատկական տեսակ, իբր էութիւն կերպացեալ և որակացեալ ի մարմնոյ շնչատուէ և ի զգայականէ և ի բաց կատարէ զկենդանին, դարձեալ առնու «գբանական և զմահականացուն» և կատարի տեսակ մարդոյ. իբր յատկական տեսակ կերպ ասի և էութիւն կերպարանացեալ:

Որպէս սուրբ հարքն ի յատկական տեսակս համարին զէութեան, զբնութեան և զկերպի անուն, և զայսոսիկ ասացին էութիւն և բնութիւն և կերպարան յատկական տեսակ: Եւ համագոյական և համաբողբոյ և համասեռ և փաղակերպ ասին որք ընդ նորին յատկական տեսակաւ անհատ: Իսկ այլաէութիւն^e և այլաբողբոյ և այլակերպ^f:

Բայց պարտ է գիտել, եթէ անհնարին է ի յերկուց էութեանց, այսինքն՝ բնութեանց, մի բնութիւն շարադրելի լինել, քանզի անհնարին է զսոփոք ի մի զհակառակասացեալսն շարադրել իսկութեամբ բազմաւ^g: Իսկ անձնատուրութիւն միական շարադրեալ^h, որպէս մարդ՝ ի յոգոյ է գոյացեալ և ի մարմնոյ: Թէպէտ և մի բնութիւն ասի մարդոց, այլ ոչ միաբնութեամբⁱ ասին

^a B չիք

^b Dial. 25.7 τοῦτοδε = Սիմ. Թարգմ. այսպէս

^c Dial. 24.9 + ἡ αἰτία = Սիմ. Թարգմ. պատճառ

^d AB ԻԹ.

^e A այլէութիւն

^f Dial. 25.12-15 + καὶ ἑτερογενεῖ καὶ ἑτερόμορφα τὰ εἰδικώτατα εἶδη λέγουσιν. Οὐ δυνατὸν γὰρ εἶδος ἄλλω εἶδει ἢ φύσιν ἄλλῃ φύσει ἢ οὐσίαν ἄλλῃ οὐσίᾳ μὴ εἶναι ἑτεροοῦσιον καὶ ἑτεροφύῃ καὶ ἑτερόμορφον, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. և այլատեսակս և այլակերպս զտեսական տեսակսն ասացին: Զի անհնար է տեսակի առ այլ տեսակ և բնութիւն և էութիւն յայլ էութիւն, եթէ ոչ այլ գոյութիւն և բնութիւն և այլ տեսակ և այլ պատկեր եղիցի

^g Dial. 25.18 συστατικῶς ὑπάρχει διαφοράς

^h Dial. 26.19 + ἐκ διαφόρων φύσεων δυνατὸν γενέσθαι, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. յիւրահանչիւր բնութեանց, կարողութիւն է լինել

ⁱ B միաբնութեամբ | Dial. 25.21 + ὁ ἀνθρώπος

իւրաքանչիւր: Զի մի բնութիւն մարդկան^a շարադրեալ ասի, զի ի միոյ տեսակէ ամենայն մարդկան կատարին շարադրական անձնատրութիւն^b: Այլ մի բնութիւն իւրաքանչիւր մարդ ոչ ասի, վասն զի իւրաքանչիւր մարդկան անձնատրութիւն ի յերկուց պատճառաց՝ գոյացաւ բնութեանց՝ ի յոգոյ ասեմ և ի մարմնոյ, և անխառնակելի զնոսա յինքեան պահեալ: Եւ վկայ է, որ ի մահուանէ լինի բաժանումն:

ԻԶ^d. Յաղագս անձնատրութեան^e 32:

Անձնատրութեան^f անուն երկուս նշանակէ՝ երբեմն զպարզ իսկութիւն, որպէս նշանակեն զայս, Բանգի այս է էութիւն և անձնատրութիւն, ուստի և ոմանք ի սրբոց հարցն ասացին^g զբնութիւնն^h, այսինքն՝ անձնատրութիւն: Երբեմն՝ զոր ըստ նոցին և յատկական իսկութիւն, իբր նշանակելով զանհատն ցուցանէ զբիւն տարբերելով, այսինքն՝ զՊետրոս, զՊաւլոս և զոմանս ձիⁱ:

Պարտ է իսկ գիտել, եթէ ոչ էութիւն առանց տեսակի ի բաց կայ ըստ նմին, և ոչ բազում էութիւն, և ոչ տեսակ, և ոչ պատահումն, բայց միայն անձնատրութիւն, որք են անհատք, և նոքոք էութիւն և էականութիւնք բազումք, որով տեսակք և պատահմունք տեսաւորին: Եւ է պարզ էութիւն յամենայն անձնատրութիւնս նոյնպէս երևելի իսկ՝ ի յանշունչս և ի շնչատուս, ի բանականս և յանբանս, ի մահականացուս և յանմահս:

Իցեն էականութիւնք բազումք, բայց այլք են անշունչք, և այլք^k շնչատուք, ի բանականս այլք և յանբանս այլք, նոյնպէս ի մահականացուս են այլք և յանմահս այլք, և յայտնապէս ասել՝ իւրաքանչիւրոյ յատկական տեսակացն անձնատրութեանցն այսուիկ ժողովելով զոսոսա առ միմեանս բանիւ էութեան, ոչ ինչ պէտս ունելով սոցա այլոյ տեսակի անձնատրութեանց: Նոյն-

^a B չիք

^b B անձնատրութիւն շարադրական

^c Dial. 25.24 չիք

^d AB Լ.

^e B + դարձեալ

^f A զանձնատրութեան

^g Dial. 26.4 + αὐτὰς

^h A զբնութիւնն

ⁱ B ձիս

^j B որովք | Dial. 26.11 չիք

^k A այլ... այլ

պէս և պատահումն ի նոսա զանձնատրութիւնս տեսանեն^a, որոշելով զիրա-
 ֆանչիր անձնատրութիւն ի համատեսական^b անձնատրութեանցն: Վասն որոյ
 և զանհատն իսկապէս զ՝ի զանձնատրութեանցն ժառանգեաց անուն, ֆանզի
 այսիւ էութեամբ ներգործութիւն ի բաց կացեալ առնդունի զպատահումն:

Իէ^c. Յաղագս դիմի³³:

Դէմ է որ վասն յատկութեան ներգործութեանն և տեսական յայտնի և
 վերասահմանեալ զհամաբողբոյից նորա, առաւել տայ մեզ յայտնութիւն.
 Իբր Գաբրիէլ սրբունոյն Աստուածածնին ասացեալ պատմեաց, որ էր մի
 հրեշտակացն, ինքն միայն անդ եկեալ ասէր, մեկնելով ի համագոյից հրեշ-
 տակաց վասն ի տեղին գալոյ և յանդիման լինելոյ^d, և Պաւղոս ի վերայ
 աշտինանէն ճարտասանէր³⁴ և մի ի մարդկանէ էր, բայց վասն տեսական
 և ներգործութեանն իւրոյ յայլոց մարդկանէ մեկուսանայ:

Իսկ պարտ է գիտել, եթէ սուրբ հարքն անձնատրութիւն և անհատն և
 դէմ զինքն^e կոչեցին, որ ըստ ինքեան իւրական շարակարգութիւն իշխանու-
 թեան^f և պատահման ի բաց կացումն^g, և թուով տարբերեալ և զոր ինչ է
 մեկնեալ^h, իբր Պետրոս, Պաւղոս, իսկ ի յայլ զծի և զեզնⁱ, ֆանզի անձնատ-
 րութիւն վասն ի բաց կալոյն է^j:

ԻԸ^k. Յաղագս որ յանձնատրութեան³⁵:

Եւ որ յանձնատրութեան իսկ երբեմն զպարզ իսկութիւն նշանակէ,
 որպէս նշանակելի է ոչ միայն զպարզ էութիւն յանձնատրութեան ասեմբ^l,
 այլ և զպատահումն, իբր իսկութիւն ոչ յանձնատրութեան է, բայց յայլմէ
 անձնատրական, երբեմն իսկ և զըստ ինքեան անձնատրութիւն, այսինքն՝
 զանհատն ցուցանէ, իբր իսկութիւն ոչ յանձնատրութեան, այլ անձնատրու-

^a զանձնատրութիւնս տեսանեն // Dial. 26.20 ταῖς ὑποστάσεσι θεωροῦνται, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* ի յէակս մարմնոյն տեսանին

^b B համատեսակ

^c AB ԼԱ.

^d վասն ի տեղին գալոյ և յանդիման լինելոյ // Dial. 27.6 διὰ τῆς ἐν τῷ τόπῳ παρουσίας καὶ διαλέξεως

^e B զինքեան Dial. 27.11 τὸ αὐτὸ

^f Dial. 27.11 ἐξ οὐσίας = Սիմ. Թարգմ. ի գոյութենէ

^g A կայումն

^h Dial. 27.12 δηλοῦν, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* յայտնէր

ⁱ Dial. 27.13 *չիք* և զեզն

^j Dial. 27.13 εἴρηται = Սիմ. Թարգմ. ասի

^k AB ԼԲ.

^l B անեմբ

թին է և ասի: Իսկություն յանձնատրութեան որ ըստ ինքեան է ոչ ի բաց կալով, այլ անձնատրութեամբ տեսաւորեալ, իբրև տեսակ, այսինքն՝ բնութին մարդկան իսկ յատուկ անձնատրութեամբ ոչ տեսաւորի, բայց ի Պետրոս և ի Պաւլոս և յայլոց մարդկան անձնատրութիւնսն^a, ընդ նոսին այլոց բազմաց ըստ էութեանն, ի յայլոյ ումեքն սեռի շարադրեալ և մի կատարեալ անձնատրութիւն շարադրական, որգոն, մարդն ի հոգւոյ^b և ի մարմնոյ յարմարեալ. ոչ ոգին միայն ասի անձնատրութիւն և ոչ մարմին, այլ յանձնատրութեան^c, իսկ ի յերկոցունցն^d կատարեալ անձնատրութիւն երկոցունց: Քանզի անձնատրութիւն իսկութիւն է ըստ ինքեան, յատուկ շարայարմար ի բաց կացեալ և ասել^e:

Ասի դարձեալ անձնատրութեամբ, որ յայլմէ յանձնատրութենէ առ ի պակասել^f բնութեանն և ի նմա ունել զիւրական իսկութիւնն: Ուստի և մարմինն Տեառն՝ ոչ գոյացեալ ըստ ինքեան և ոչ յառժամեայ ներկայիս, ոչ անձնատրութիւն, այլ մանաւանդ յանձնատրութեան է: Քանզի ի գոյանալ Աստուծոյ Բանին գոյացաւ, առ ի պակասեալ ի նմանէ և զնա, ունէր և ունի անձնատրութիւն:

ԻԹԶ. Յաղագս անանձնատրութեան³⁶:

Եւ անանձնատրութիւնն երկակի ասի. զի երբեմն ոչ բնաւ և ոչ երբեք էր նշանակէ, այսինքն՝ զանգոյականն, իսկ երբեմն՝ ոչ յինքեան ունել զգոյն, այլ յայլմէ ունել զիսկութիւնն, այսինքն՝ զպատահումն:

Լ^h. Բաժանումնⁱ գոյի և էութեան³⁷:

Գոյն բաժանի յէութիւն և ի պատահումն՝ ոչ որպէս^j սեռ ի տեսակս, այլ հոմանուն ձայն, որպէս ի միոջէ և առ մի^k:

^a B յանձնատրութիւնսն

^b A յոգւոյէ

^c B անձնատրութիւն

^d Այստեղ A և B-ում ԻԱ. գլխի մեջտեղը՝ «հնազանդին և հաղորդին» բառերից հետո տեղափոխված հատվածի սկիզբն է:

^e B ասեալ | Dial. 28 ἐστὶ τε καὶ λέγεται

^f առ ի պակասել // Dial. 28.17 προσληφθεῖσα, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. առեալն

^g AB ԻԲ.

^h AB ԻԳ.

ⁱ B յաղագս

^j A չիբ

^k Dial. 30.2-3 Τὸ δὲν διαιρεῖται εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός, οὐχ ὥς γένος εἰς εἶδη ἀλλ' ὥς ὁμώνυμος φωνὴ ἢ ὥς τὰ ἀφ' ἐνὸς καὶ πρὸς ἕν. | Այս գլխի շարունակությունը տեղափոխված է Գ. գլխի մեջ: Նաև հունարենի 32 գլուխը բաց է թողնված:

ԼԱ.^a Յաղագս ֆանակի և ֆանակութեան³⁸:

Քանակն է ժողով միոց, զի մին ոչ ասի ֆանակութիւն, այլ սկիզբն ֆանակութեան: Արդ միոցն և միացելոցն գալ ի միասին, երկու լինին, զի ոչ եթէ բաժանումն իցէ ֆանակ, այլ ժողով և հաւաքումն միոց: Զի երկուսն յորժամ բաժանին ի^b մի և մի, առանց մասին^c այս բաժանումն է, իսկ մին և մին երկու են՝ այս մանաւանդ հաւաքումն է յետին^d:

Իսկ^e եթէ ֆանակն ինքնաշափ և թիւ՝ չափոց և թուոց^f, ֆանակն համարոցն և չափոցն ենթակայ է, այսինքն՝ զչափե[ա]լն և զթուե[ա]լն: Իսկ ֆանակացն կէսք իցեն սահմանեալ, և այլք խառնեալ: Խառնակ է յորժամ մի է համարն, իբրև ի փայտ գտանի երկականգնեան^g, եռականգնեան, կամ քառ և որ այսպիսիք, և գոլով են չափովք, և վասն այսորիկ ասի խառնակ: Սահմանեալք են, որ ի միմեանց որոշեալ են, որպէս ի վերայ Ժ. ֆարանց և Ժ. արմաւենեաց, բայց և այսք որոշեալ^h են ի միմեանց: Այսո[ւ]միկⁱ շարաթիւք ասին, բայց ի սակաւուց և բազմաց չափին գրուաւ և կամ այսպիսեալ, իբր ցորեան ցորենոյ^j:

Այսպէս սահմանին^k որպէս զհատուածս^l անդամոց առ միմեանս ժողովեալ հասարակաց սահման է: Իսկ միոյ գոլ փայտի, յորժամ երկականգնեան ասեն^m, կատարն առաջնոյն և սկիզբն երկրորդին մի ասիⁿ, ֆանգի կցեալք են և ժողովեալք ի մի, և ոչ ունին ի միմեանս հատուածս^o: Իսկ բաժանականքն^p իբր ի վերայ Ժ. ֆարանց: Եթէ համարես հինկ և հինկ, ոչ

^a AB ԻԳ.

^b B չէք

^c Dial. 33.5 ἀνὰ μέρος, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. ուրոյն և ուրոյն

^d Dial. 33.7 չէք

^e Dial. 33.8 + Ἰστέον δέ, ὅτι = Սիմ. Թարգմ. եւ զայս գիտես

^f Dial. 33.8-9 αὐτὸ τὸ μέτρον καὶ ὁ ἀριθμὸς ὁ μετρώων καὶ ἀριθμῶν = Սիմ. Թարգմ. չափ է և թիւ՝ թուող և չափող

^g B երկականգնեան

^h B որոշեալք

ⁱ A այսորիկ B այսոցիկ, հմմտ. համառոտ տարբերակը այսոմիկ

^j Dial. 33.17 ἢ τι τοιοῦτον

^k Dial. 33.18 + τὰ μὲν συνεχῆ, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. խառնակեալք

^l որպէս զհատուածս // Dial. 33.18 τὰ... συνεχῆ, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. խառնակեալք

^m Dial. 33.19 + ἡγούον δύο πήχεις ἔχοντος

ⁿ B ասին

^o A հատուածն

^p Dial. 33.22 + ὧν τὰ μόρια πρὸς τινα κοινὸν ὅρον οὐ συνάπτουσιν, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. որոց կողմանքն ոչ մերձեանս առ շարունակացն սահման

ունին հաղորդ սահմանի^a, զի եթէ տաս ի միջոյ տասանց^b սահման, լինի մետասան և ոչ տասն: Եւ այս ինքն զանունն ցուցանէ զխառնելոցն և զբաժանելոցն: Ի բաժանելոց իսկ քանակ ասի^c թիւն և բանն: Համարով ասի, քանակ բանի ծանուցանի^d: Զի եթէ ասես բանի տասն, մի ոչ ունել ի միջի, ոչ կարես բաժանել զհինկն ի հնկէ^e, այլ եթէ սահմանես ի մէջ զբաժանականն, լինի մետասան^f: Սոյնպէս և բառ, եթէ ոչ ունի զկէտ^g ի միջոյ, ոչ կարես սահմանել^h, իբր «Սոկրատէս», ոչ ունելով ի միջի՝ ի «սո» և ի «կրատ»ⁱ կէտ^j, ոչ է հասարակ սահման շարայարելոցն:

Զի խառնակ է զքանակութիւնն և քանակ^k ի մարմին, ի յերևումն, ի գոյն^l, ի տեղի, և ի ժամանակ:

Հարկ է գիտել, զի գիծն^m առանց քանակի է, զի ոչ չափի և ոչ թոյի, իսկ քանակութիւն ի միոյ և ի միոյէ հանաչի ի մարմինⁿ: Այլ և մարմին քանակու-

^a Dial. 33.24 + τὸν συνάπτοντα αὐτοῦς, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* կողմամբ մերձեցուցանողս ի միմեանց, միատուր զնոսս

^b Dial. 33.25 τῶν πέντε καὶ τῶν πέντε, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* հնգի և հնգի

^c Dial. 33.27 ἀνάγεται, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* հետևողք եմ

^d Համարով ասի, քանակ բանի ծանուցանի // Dial. 33.29-31 Καὶ ὁ λόγος δὲ διωρισμένος ἐστίν, ὁ γὰρ λόγος ἀριθμούμενος ταῖς λέξεσιν οὐκ ἔχει κοινὸν ὅρον τὸν συνάπτοντα τὰ μόρια αὐτοῦ, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* Եւ քան սահմանադրեալ է, վասն զի քան թուեալ բառի ոչ ունի զշարունակացն սահման՝ ընդմիջողս և յանգողս կողմանց նոցա

^e ասես բանի տասն, մի ոչ ունել ի միջի, ոչ կարես բաժանել զհինկն ի հնկէ // Dial. 33.31 ἔχῃ δέκα λέξεις ὁ λόγος καὶ διέλης αὐτάς = *Սիմ. Թարգմ.* ունիցի տասն բառ քանն և բաժանես զնոսս

^f այլ եթէ սահմանես ի մէջ զբաժանականն, լինի մետասան // Dial. 33.32-33 οὐκ ἔχουσι κοινὸν ὅρον τὸν συνάπτοντα αὐτάς, ἐὰν γὰρ παρενθεθῇ τι ἐν τῷ μέσῳ, γίνονται ἑνδεκα καὶ οὐ δέκα, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* ոչ ունին նոքա զհասարակաց սահման խառնակողս զնոսս ի մի, զի եթէ յառաջադրես ինչ ի միջի, լինի մետասան և ոչ տասն

^g A կէտ

^h եթէ ոչ ունի զկէտ ի միջոյ, ոչ կարես սահմանել // Dial. 33.34-35 ἀριθμουμένη συλλαβαῖς οὐκ ἔχουσι κοινὸν ὅρον τὸν συνάπτοντα τὰς συλλαβάς, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* թուեալ ի մասունն ոչ ունի հասարակաց սահման կցողս նոցա ի միմեանս

ⁱ B «սոկ»... «րատ»

^j Dial. 33.35 *չիք*

^k քանակութիւնն և քանակ // Dial. 33.37 ποσὰ πέντε

^l Dial. 33.37 γραμμῇ

^m Dial. 33.38 στιγμή = *Սիմ. Թարգմ.* կէտ

ⁿ իսկ քանակութիւն ի միոյ և ի միոյէ հանաչի ի մարմին // Dial. 33.39-47 ἐπειδὴ οὐκ ἔχει οὐδεμίαν διάστασιν. Ἡ δὲ γραμμὴ ἔχει μίαν διάστασιν, ἔστι γὰρ μῆκος ἀπλατὲς οἶον αὕτη οὖν ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀνάγεται. Μία γὰρ οὕσα μετρεῖται καὶ τὰ μόρια αὐτῆς ἔχουσι κοινὸν ὅρον συνάπτοντα αὐτὰ τὴν μεταξὺ στιγμήν. Ἐπιφάνεια δὲ ἐστὶ τὸ ἔξω μέρος τοῦ σώματος, παρὰ τὸ φαίνεσθαι. Ἐχει δὲ δύο διαστάσεις, μῆκος καὶ πλάτος. Καὶ αὕτη δὲ μία οὕσα μετρεῖται, καὶ τὰ μόρια αὐτῆς ἔχουσι κοινὸν ὅρον συνάπτοντα αὐτὰ τὴν μεταξὺ γραμμὴν. Χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ἡ μὲν ὁμαλὴ καὶ ἴση ἐπιφάνεια

թին ունի, զի ամենայն^a մարմին եռակի է՝ ունի^b խորություն^c, երկայնություն և լայնություն: Այլ և ի շնչական մարմին թուին և անդամ^d և երկինն ի միմեանց բաժանական հատուածով^e: Այլ և տեղի երևումն է ի մէջ օդից, զի ի մէջ երկոցունց տեղեացն օդի միջոցեալ, լինին բաժանմունք տեղեացն^f: Այլ և ժամանակ ի յերիս թուեալ ճանաչի ֆանակութեամբ՝ ներկայս, անցեալն, ապառնին^g. և երեքն մի են, ֆանգի ներկայս կատարումն է անցելոյն և սկիզբն ապառնոյն^h: Իսկ որⁱ առանց թոյն են և ֆանակութեան, այս են՝ զիծ և կէտ և մի: Եւ իսկական իմն այսոքիկ եւրն ասին՝ տրամադրություն, ժամանակ, տեղի, սահման, երևումն, բան^j:

Եւ զպատահմանցն ասեմք ֆանակություն և թիւ ինչ ի գունոց կամ ի նշանից. ի գունոց՝ իբր ի մի գոյն բազում գոյնս, իսկ ի նշանիցն^k իբր ի նշանատր տեղի, և այլ նշանս^l:

ἐπίπεδος λέγεται, ἡ δὲ ἀνώμαλος καὶ σκολιὰ ἀπλῶς ἐπιφάνεια, *Հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* որով և ոչ մի ինչ ունի սփռեալ սեռ և տեսալ: Իսկ «դրամ» սփռեալ ունի սեռ, զի ունի յինքն երկայնություն միայն առանց լայնութեան, և սա ի շարունակ ֆանակություն վերաբերի: Զի միոյ ունող թոյն չափեալ լինի, և կողմանքն իւր ունին հասարակաց սահման ընկղմողս ի մի զկողմանս իւր, որ ի միջի նորա է զկէտն: Իսկ եպիփանիա է արտաքին կողմն սեռի՝ իւրոյ երևելի: Եւ ունի սփռեալ ստեղս յերկոց կողմանց՝ երկայնություն և լայնություն: Եւ զայսորիկ ի մի ունելով և չափելի է, և կողմանք նորա ունին հասարակաց ինչ շարունակական սահման, որք յանգեն ի միմեանս զոր ի միջի նորա է զգիծսն: Այլ զիտել պարտ է, եթէ հարթ և հաասար եպիփանիա դաշտային կոչի, իսկ անհարթն և թիւարթեկն միայն եպիփանիա կոչի

^a Dial. 33.47 *չիք* մարմին ֆանակություն ունի, զի ամենայն

^b A ունել | Dial. 33.47 *էքեի* տրեւէ տաստասեւս

^c Dial. 33.48 + *իյցուն* *պաչոս* = *Սիմ. Թարգմ.* որ է թանձրություն

^d A *ի լուս.* ֆանգի ի մարմնոյ սեռին անդամք

^e Այլ և ի շնչական մարմին թուին և անդամք և երկիննն ի միմեանց բաժանական հատուածով // Dial. 33.48-50 *καὶ ἐν ὑπάρχον μετρεῖται, καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ ἔχουσι κοινὸν ὅρον συνάπτοντα αὐτὰ τὴν ἐπιφάνειαν*

^f B *չիք* օդի միջոցեալ, լինին բաժանմունք տեղեացն | զի ի մէջ երկոցունց... բաժանմունք տեղեացն // Dial. 33.48-50-52 *ὁ γὰρ τόπος σου ἐπιφάνεια ἦγουν τὸ τέλος τοῦ περιέχοντός σε ἄερος ἐστὶ καὶ ὡς ἐπιφάνεια ὑπὸ τὸ συνεχές ποσὸν ἀνάγεται*

^g ի յերիս թուեալ ճանաչի ֆանակութեամբ՝ ներկայս, անցեալն, ապառնին // Dial. 33.52-53 *μετρεῖται εἰς τὸν παρελθυσθότα καὶ εἰς τὸν μέλλοντα*

^h և երեքն մի են, ֆանգի ներկայս կատարումն է անցելոյն և սկիզբն ապառնոյն // Dial. 33.53-54 *καὶ ἔχουσι τὰ μόρια αὐτοῦ κοινὸν ὅρον συνάπτοντα αὐτὰ τὸ νῦν*

ⁱ B *nrk*

^j տրամադրություն, ժամանակ, տեղի, սահման, երևումն, բան // Dial. 33.56-57 *ποσά· ἀριθμός, λόγος, χρόνος, τόπος, γραμμή, ἐπιφάνεια, σῶμα*

^k B *նշանից*

^l Եւ զպատահմանցն... և այլ նշանս // Dial. 33.58-62 *Κατὰ συμβεβηκὸς δὲ λέγομεν ποσὰ καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς θεωρούμενα, πρᾶξις, κίνησις, χρῶμα καὶ τὰ τοιαῦτα, οἷον, εἰ ἐν πολλῷ χρόνῳ γένηται ἡ πρᾶξις καὶ ἡ κίνησις, φαιδὲν πολλὴν πρᾶξις καὶ πολλὴν κίνησις, εἰ δὲ ἐν ὀλίγῳ ὀλίγην. ὁμοίως καὶ, εἰ ἐν πολλῷ σώματι λευκότης εἴη, φαιδὲν*

Այլ և ի ֆանակին է որ սահմանական, և են որ անսահման: Եւ սահմանական և են, որ^a կարող եմք չափել և կամ ընդ թուով արկանել, իսկ անսահման^b որ ի թիւ երևինն, բայց ոչ թուին, իբր բազմութիւն աստեղաց^b:

Հարկ է գիտել, եթէ Արիստոտել զմեծն և զփոքրն, զբազումն և զնուազն^c ի յառինչ ստորոգումն: Ասեմ իսկ, ֆանգի կարող է այդմ իսկ իրիդ ըստ այլ և այլ դիտատրութեան յայլ և յայլ ստորոգութիւնս անցանել: Իբր համարով, ըստ մասանց և ըստ բոլորից իսկ առընչութեամբ իբր մեծ առ փոքր, այսինքն մարմնով ճանաչի և էութեամբ, եթէ մեծութեամբ է, եթէ բազմութեամբ, և մեծութեամբ չափի, իսկ ֆանակութեամբ համարի^d:

Եւ յատկութիւնն են ֆանակին երեք համար, չափ և բաժանումն, ֆանգի բաժանումն ցուցանէ զսահմանն և ի սահմանին լինի, եթէ բազում^e են համար, և եթէ մեծ է չափ: Եւ այս^f ոչ ունին հակառակութիւն: Իսկ որք հակա-

πολὺν λευκὸν, εἰ δὲ ἐν ὀλίγῳ, ὀλίγον, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* Իսկ պատահումն ի ֆանակի է նոցա, որ ի նմայն տեսանին՝ գործք, շարժմանց, գունաց, և այլ այդպիսեաց, իբրև այն զի թէ բազում ժամանակաց լինին գործ և շարժութիւն, ասեմք, թէ յոյժ գործ է, և յոյժ շարժ է, և թէ փոքր ժամ լինի, փոքր ասի: Նոյնպէս և թէ ի բազում սեռս մարմնաց լինի սպիտակութիւն, ասեմք յոյժ սպիտակ, իսկ եթէ ի փոքունս, փոքր ասի գոլ

^a B գորս

^b որ ի թիւ... աստեղաց // Dial. 33.64-67 τὸ ὑπεροχῇ τι νι ὑπερβάλλον πᾶν μέτρον καὶ πάντα ἀριθμόν, καὶ λέγεται μέγα καὶ πολὺ ἀορίστως, ὥς λέγομεν, πολλὴν ἢ εὐσπλαγχνίαν τοῦ θεοῦ, μέγα τὸ μυστήριον τῆς τοῦ θεοῦ λόγου οἰκονομίας, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* որ առաւել բարձրացեալ և անցեալ ֆան գչափ և գրիւ. և ասի մեծն և բազումն առանց սահմանելոյ գոլ, որպէս գոր ասեմք, թէ բազում է ողորմութիւն Աստուծոյ, և մեծ է խորհուրդ տնաւէնութեան Բանին Աստուծոյ

^c Dial. 33.69-70 + καὶ τὸ μεῖζον καὶ τὸ μικρότερον καὶ ὀλιγώτερον καὶ πλείω καὶ διπλάσιον καὶ ἥμισυ καὶ τὰ τοιαῦτα, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* զփոքրաթիւ և զբազմաթիւ, և զերկապատիկ և զկէս և զայլ այդպիսիքս

^d ըստ մասանց և ըստ բոլորից... ֆանակութեամբ համարի // Dial. 33.72-80 καὶ μέτρον δηλοῦντα τὰ προεξημένα πρὸ τὸ ποσὸν ἀνάγονται, ὥς δὲ σχέσιν ἔχοντα πρὸς ἄλληλα καὶ ὥς πρὸς ἄλληλα λεγόμενα ὑπὸ τὰ πρὸς τι, τὸ γὰρ μέγα πρὸς τὸ μικρὸν λέγεται μέγα καὶ τὸ διπλάσιον πρὸς τὸ ἥμισυ, ὁμοίως καὶ τὰ λοιπά. Τὸ δὲ σῶμα, καθὸ μὲν φυσικόν ἐστιν, ὑπὸ τὴν οὐσίαν ἀνάγεται, καθὸ δὲ μαθηματικὸν ἦγουν μετρούμενον, ὑπὸ τὸ ποσόν. Ἔτι τοῦ ποσοῦ τὸ μὲν μέγεθος, τὸ δὲ πλῆθος. Τὸ μὲν οὖν μέγεθος μετρεῖται, τὸ δὲ πλῆθος ἀριθμεῖται. Ἀκολουθεῖ δὲ τὸ πηλίκον τῷ μεγέθει, τὸ δὲ ποσὸν τῷ πλῆθει, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* և ի չափոյ սակս ասացեալն բան, առա ի ֆանակին կողմն վերաբերեալ լինին, իսկ որպէս ընդանութիւն ունելով առ միմեանս ասելի է ել զնոսա առ առինչ: Զի մեծն առ փոքուն ասի մեծ, և երկապատիկն առ կէսն, նոյնպէս և այլք: Զի և մարմին ըստ իւրով էութեան գոյացութեան գոլ հետևող կարգի, իսկ որպէս ուսանելով, այսինքն չափաւ ֆանակի հետևինն: Եւ դարձեալ ֆանխանութեան ոմն մեծ է և ոմն բազում. և մեծութիւն չափեցի, իսկ բազմութիւն թուեցի, և առնէ մեծութիւն գորչափն, իսկ բազմութիւն՝ զֆանխանութիւն

^e B բազում

^f A այս

ռակուքին^ա ունին, սոքա որակութիւնմ կոչին և պատահումն. և որակութիւն^բ իբր դառն և քաղցր, կամ խոշոր և ողորկ, զի դառն հակառակ է քաղցրին, և խոշորն՝ ողորկին: Իսկ պատահմամբ^բ իբր սեաւ և սպիտակ, զի սեաւն սպիտակին հակառակ է^բ:

ԼԲ.^c Յադագս առընչի³⁹:

Առինչն այս է իբր թէ առ իմն կամ յիմենէ կամ առ այլ ոք: Եւ առ իմն^d իբր հայր որդոյ, զի ոչ է ամենեցուն հայր, այլ որդոյն^e: Իսկ առ այլ ոք իբր առ մեծ փոքր և բազում առ սակաւս. զի ոչ ասի առ սակաւ բազում, այլ բազում^f առ սակաւս:

Պարտ է իսկ գիտել, եթե յորժամ ինչ ըստ ինքեան տեսաւորի, ոչ է առինչ, այլ թէ ինչակամութիւն ունի առ այլ, յայնժամ ասի առինչ: Իբր այս և որ լինի առ այլ ինչ, և այս նոցա է անձնատուրութիւն, ի յասելն առ այլ, այսինքն է՝ ունել ինչ առ միւսն: Զի եթէ ընդ միմեանս ինչ ունի, առնէ զառինչ:

Իսկ այնուհետև, որ առինձ նոյն անուամբ անուանին, որպէս սիրելի սիրելի սիրելի, թշնամի թշնամոյ թշնամի, իսկ այլ անուամբ՝ որպէս հայր որդոյ հայր, վարդապետ՝ աշակերտի վարդապետ:

^a B հակառակություն

ճ հաւմար, չափ և բաժանումն, Բազիք բաժանումն ցուցանէ գահահաճն... զի սեռն սպի-
տակին Կալառակ է // Dial. 33.81-91 λέγονται παρακολουθήματα. πρῶτον τὸ μὴ ἔχει
έναντίον καθ'αὐτό. τὸ γὰρ σῶμα αὐτὸ καθ' αὐτὸ οὐκ ἔχει τι έναντίον, καθὼ δέ ἐστι
τυχὸν λευκόν, ἔχει τι έναντίον, τὸ μέλαν. Χρή δὲ γινώσκειν, ὅτι τῷ δύο ἀριθμῷ οὐκ
ἔστιν έναντίος ἄλλος ἀριθμός. εἰ γὰρ ἔσται, πολλοὶ ἔσσονται. Πάντες γὰρ οἱ ἄλλοι
ἀριθμοὶ έναντίοι ἔσσονται, καὶ εὗρίσκεται ἡ φύσις ἄδικος ἐνὶ πολλὰ ἀντιτάξασα. οὐ γὰρ
ἐνδέχεται ἐνὶ πολλὰ εἶναι έναντία. Δεύτερον τὸ μὴ ἐπιδέχεσθαι τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον.
Οὐδὲ γὰρ οἱ δύο φοίνικές εἰσι μᾶλλον δύο ἢ περ οἱ δύο ἄνθρωποι. Τὸ δὲ μὴ ἔχον
έναντίον οὐκ ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον. Τρίτον δέ, ὃ μόνῳ καὶ παντὶ τῷ ποσῷ,
τὸ ἴσον καὶ ἄνισον. Γραμμὴ γὰρ γραμμῆς ἴση ἐστὶ καὶ ἄνισος, *հմմտ. Միմ. Թարգմ.* միս
որի յարին ի նմա՝ նախ ոչ ունելով Կալառակ ինչ ինքն ինկեսամբ, վասն զի սեռ, որ է մար-
մին, ինքն ոչ ունի ինկեսամբ իւր Կալառակ ինչ, այլ որպէս են կամ սպիտակ, կամ սև, նոյն-
պէս է։ եւ գայս գիտելի է, եթէ ի թիւ երկրորդին ոչ Կալառակի այլ թիւ, զի եթէ եղիցի այլ
Կալառակ իւր թիւմ, բազումք լինին։ Վասն զի այլն ամենայն թիւմ Կալառակ լինին նորա, և
գտանի բնութիւնն անիրաւ զբազումս միմեանց Կալառակս փոխաբերելով, վասն զի ոչ է
հասար, իբրև թէ բազումք միոյն Կալառակ եղիցին։ Երկրորդ ոչ ընդունողը գտով փոխու
և մեծի, զի ոչ երկու ամուսն մեծ են Բան Երեւոյն, նոյնպէս և ոչ երկու մարդ։ Զի որ ոչ ունի իւր
Կալառակս, ոչ ընդունի զվեժութիւն և զգիտութիւն։ Իսկ երրորդ, որ ինքն միայն և ամենայն
Բանիաւնութեան է, Կաւասար և ոչ Կաւասար։ Զի զիր և զիր Կաւասար են և անԿաւասար

$$^c \text{AB} \text{ 16.}$$

^d uun hũfũ // Dial. 34.3 ἑτέρων εἶναι μὲν εἶναι λέγεται

^e զի ոչ է ամենեցուն հայր, այլ որդւոյն // Dial. 34.4 ὁ γὰρ πατήρ πάντως υἱοῦ λέγεται πατήρ = ՍԻՏ. Թարգմ. զի հայր որդւոյ կոչեսցի հայր

^f Dial. 34.5 *h₂* բազում

Դարձեալ առինչ ըստ առաւելութեան՝ որպէս մեծն քան զփոքրն մեծ (և ըստ որ դատէ և դատի՝ որպէս արհեստ արհեստատորի արհեստ^a, քանզի արհեստն դատէ զարհեստատորն, այսինքն^b գիտութիւնն ցուցանէ զգիտականն, և զգայումն՝ զգայականի զգայումն, և դրութիւն՝ դրողի դրութիւն, և կայումն՝ կացողի կայումն, և բազմական՝ բազմեցելոյ բազմական և որ այսպիսիք), իսկ որ՝ ըստ զարութեան և անզարութեան. զարութիւն իմն՝ որպէս ջերմացեալ և ջերմացուցեալ, իսկ անզարութիւն է պակասումն զարութեան, որպէս ասեմք՝ անկարութիւն է ունել զերեսս, տեսանել զաստեղական ցից^c, և որ՝ ըստ պատճառի և պատճառատորի, որպէս հայր որդոյ հայր:

Իսկ յատուկ առինչ՝ առ յարադարձ ասել, զի սիրելի սիրելոյ սիրելի, և սիրելոյ՝ սիրելի սիրելի, ^dև աշակերտ՝ վարդապետի աշակերտ: Եւ որ համաբնութեամբ եմ. համաբնութիւն՝ որ շարաբերի և շարաբերէ, և շարաբառնի և շարաբառնայ: Քանզի երբ որդի է, և ի հաւրէ հանաչի^e, և երբ որդի է, և հայր է ամենիւնմբ, և հաւր ոչ գոլ՝ և ոչ որդի է, զի ո՞ւմ իցէ որդի^f, և որդոյ ոչ գոլ՝ և ոչ հայր է, զի որ ոչ ունի որդի, ոչ է հայր: Որպէս շարաբառնի որդի ընդ հաւր, և հայր ընդ որդոյ, այլ ոչ շարաբառնի անձնատրութիւն նորա, այլ մնայ ի նոյն^g, զի թէ մնայ որդի, բայց ոչ որպէս^h մնայ, զի մինչ՝ ոչ ունի հայր, զի ա՛րդ իցէ որդի: Իսկ եթէ ասեմք որդի վախճանելոյն, ոչ ի սպառ ասեմք, այլ ըստ տկարութեանⁱ, զի ի յոչ կորնչիլ հաւրն և ոչ որոշին^k վասն անմահ լինելոյ հոգոյն:

Հարկ է գիտել, եթէ իւրաքանչիւր ի^l ստորոգութեանց սեռական սեռ իցէ և ունի սեռս և տեսակս ցմիմեանց^m, և բաժանմունք սեռից, և կացումն տե-

^a B արուեստ արուեստատորի արուեստ

^b AB սրան հետևում է ԻԱ. գլխի «բանի էութեանն՝ Պետրոս»-ով սկսվող և ԻԲ գլխի «յանձնատրութեան, իսկ ի յերկոցունցն»-ով ավարտվող մեծ հատվածը:

^c զաստեղական ցից // Dial. 34.22 τὴν ἀναστρον σφαῖραν, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. զանաստղ գնդակն՝ սփեռ երկնից

^d Dial. 34.25 + διδάσκαλος μαθητοῦ διδάσκαλος = Սիմ. Թարգմ. վարդապետ աշակերտին վարդապետ

^e Քանզի երբ որդի է, և ի հաւրէ հանաչի // Dial. 34.28 πατρός γὰρ ὄντος πάντως καὶ υἱὸς ἔσται = Սիմ. Թարգմ. Վասն զի մինչ հայր է, ստուգիւ և որդի է

^f Dial. 34.30 + μὴ ὄντος πατρός

^g այլ մնայ ի նոյն // Dial. 34.33 ἄλλ' ἢ σχέσις, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. այլ անխզելին՝ ընդանութիւն

^h Dial. 34.33 υἱὸς = Սիմ. Թարգմ. որդի

ⁱ P ձեռագիրն այստեղից է սկսվում:

^j AB մակադրութեան

^k ոչ որոշին // Dial. 34.36 εἰς τὸ μὴ εἶναι χωρήσαντος, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. ոչ անգոյ եղելոյ հօրն

^l A չիք

^m P տեսակաց միմեանց

սակաց տարբերութեանց, և յատկական տեսակ և անհատ. եւ ոչ բաղկացական^a տարբերութիւնս ասին էականս, բայց միայն էութեանն^b:

Պարտ է իսկ^c իմանալ, թէ և այս իսկ էութիւն՝ որպէս սեռ և տենչումն ունի^d առ միան^e, յայսմէ^f որ առինչ ածի, քանզի սեռ տեսակաց իցէ սեռ, և տեսակէ^g սեռից իցեն յատուկ, և որոց առինչ իցեն: Եւ և առինչ և առ անդրադարձին են ասացեալ^h: Այլ ըստ յանկարծակալ բնութեանն եթէ բնականագոյն էⁱ, իբր հայր՝ որոյ^k: Իսկ եթէ ոչ բնականագոյն^l, իբր տէր և ծառայ, եթէ արուեստական, որպէս աշակերտ և վարդապետ, եթէ հաճոյական, իբր սիրելի և թշնամի, իսկ^m կրկնակ և կէսն, որ ոչ բնական:

Պարտ է գտինչնⁿ ի յայլ ինչ ստորոգոնութիւնս^o ավել, որպէս առանձին տեսանելի, և ապա տենչումն ունել առ միան, յորոց առինչ. զի պարտ է յառաջագոյն լինել յանտենչութեան և ապա տեսանել յինքեան գտենչումն:

ԼԳ. Յաղագս որակի և որակութեան^p 40:

Որակութիւն իցէ առանձին, և որ առ այլս անուանին: Դարձեալ որակութիւն է^q առանձին գերադրական, զորս ոչ ունելն իւր^r ասէ, զի ի հանճարոյ հանճարեղ ասի, որ ունի հանճարն, և ջերմ ասի, որ հաղորդի ջերմութեան:

^a P բաղկացան

^b Dial. 34.42 + οὐδὲ τὰ ἄτομα λέγονται ὑποστάσεις, εἰ μὴ τῆς οὐσίας μόνης = Սիմ. Թարգմ. և ոչ անհատս ասին անձնատրութիւն, բայց միայն ի գոյականէն

^c P էակ

^d AB ունի

^e B միմեանս

^f Dial. 34.45 չիք

^g AP տեսակ

^h Dial. 34.46-48 + ἡ ἐν τοῖς ἀυθεδράστοις ἔχουσι τὴν σχέσιν ἥγουν οὐσίαις ἡ οὐκ ἐν τοῖς ἀυθεδράστοις ἥγουν συμβεβηκόσι, *հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* ոչ ինքնագոյն, այսինքն՝ ի պատահմունսն տեսանին

ⁱ Dial. 34.48 + ἡ σχέσις = Սիմ. Թարգմ. ընդամութիւն նոցա

^j B մայր

^k Dial. 34.49 + ἡ οὐ φυσική = Սիմ. Թարգմ. և կամ ոչ բնութեամբ

^l Dial. 34.49 + ἡ τυχή = Սիմ. Թարգմ. կամ բախտի է

^m թշնամի, իսկ // Dial. 34.50-52 φίλος, ἐχθρός καὶ ἐχθρός. Εἰ δὲ οὐκ ἐν τοῖς ἀυθεδράστοις ἀλλ' ἐν τοῖς συμβεβηκόσιν, ἡ φυσική ὡς = Սիմ. Թարգմ. առ բարեկամ է, կամ թշնամի առ թշնամի: Իսկ եթէ ոչ ինքնագոյն, այլ ի պատահմունս գոյով, կամ բնական է, որպէս

ⁿ Dial. 34.53 + πρότερον

^o A ստորոգութիւն B ստորոգումութիւնս

^p B + դարձեալ

^q B չիք և որ առ այլս անուանին: Դարձեալ որակութիւն է

^r AB ունել | զորս ոչ ունելն իւր // Dial. 35.3 τὰ μετέχοντα αὐτῆς = Սիմ. Թարգմ. որք նորա հաղորդակիցն են

Հարկ է իմանալ, եթե որակն բոլորագոյն ինչ իցէ քան գորակութիւնն, զի որակն նշանակէ գորակութիւն և զմերձակայն նորին, այսինքն՝ զջերմութիւնն և զջերմն, որ ունի զջերմութիւնն: Զի որակք են, որք ունին գորակութիւնք, իբր ունելով զջերմութիւնն՝ ջերմք ասին: Իսկ ջերմայինքն որակք են, և ջերմութիւնն՝ որակութիւնք: Ասի բազում անգամ և այս որակութիւնս որակ, նոյնպէս^a և ի քանակացն և ի^b քանակութիւնն:

Իսկ որակութեանն շնչատրացն գոյով մարմնականք՝ որպէս ի վերայ արհեստի և առաքինութեան, հիւանդութիւնք և առողջութիւնք, և ասին արտաքինք և ստորադիրք, իսկ շնչատրքն^c որպէս ի ջերմութենէ, ցամաքեալ^d, կերպարան, ձև, զաւրութիւն և անզաւրութիւն: Այսոցիկ^e կէսք իցեն զաւրութիւնք, իսկ կէսք ներգործութիւնք^f, կամ խորութեամբ որոշելիք, որպէս ջերմ ի ձեռն բոլորի հոռոյ, և սպիտակք՝ ի ձեռն բոլոր կարին և ձեան, և առնէ ախտ և ախտական որակութիւն, և ի բազումս առնեն ձև և կերպարան:

Իցեն իսկ որակութեան տեսակք^g չորս՝ յորմէ տրամադրին, զաւրութիւն և տկարութիւն, կիրք և կրական որակութիւնք, ձև և կերպ:

Տարբերի իսկ և արտաբոյ տրամադրութեանն^h, արտաքինն դժուարափոխարկելի է և ժամանակագոյն, իբր հանճարն. դիւրաւ փոխարկելի ի խելաց յանսեռութիւն: Նոյնպէս և արհեստն, յորժամ զգուշագոյն ոք գիտենայ, դժուարին փոխարկելի նմա գիտութեան, յորմէ իցէ և արիութիւնն և ողջախոհութիւնն և արդարութիւն նմանապէս: Իսկ տրամադրութիւնք են դիւրաշարժելիքն և վաղավաղակի փոխարկին, զիարդ ջերմ ի ցամաքⁱ, ի հիւանդութիւն՝ առողջութիւն, և որ այսպիսիք: Քանզի սոքամ յարակայի մարդն, բայց վաղվաղակի և^j ի ջերմայնոյն ցուրտ լինելով^k և ի հիւանդութենէ՝ առողջ: Եւ սոքա են այսպիսիք, իբր ցամ և առողջութիւնք և որ սոցին նման^l, իցեն միանունք և դժուարափոխելիք, յորմէ իցեն: Բոլորագոյն իսկ

^a P քանեացն

^b A չիք և ի

^c Dial. 35.14 + καὶ τοῖς ἀνύχοις = Սիմ. Թարգմ. և յանանձն

^d Dial. 35.14 ψύξις = Սիմ. Թարգմ. ցրտութիւն

^e P այսոքիկ

^f Dial. 35.16-17 + καὶ εἰ μὲν δυνάμει, ποιοῦσι δύναμιν καὶ ἀδυναμίαν. εἰ δὲ ἐνεργείᾳ

^g A տեսակ

^h A + և

ⁱ Dial. 35.27 ψύξις

^j B + և վաղվաղակի | Dial. 35.28 + μεταβάλλεται

^k AB լինի

^l B որք... նմանք

տրամադրութիւնք, քանզի երկոքեանն տրամադրութիւն ասին, որով կայ սոքաւ և սնանի^a մարդն, այլ դժուարափոխելի տրամադրութիւնն յորմէ ասի, իսկ է բացարկելի տրամադրութիւն միայն:

Երկրորդ տեսակ որակութեան՝ զաւրութիւն և տկարութիւն, որք ոչ իցեն ներգործութիւնք, բայց ունին ի վերայ գյաջողութիւն^b, որպէս ասացաք՝ մանուկն^c զաւրութիւն երաժշտական, զի թէպէտ և ոչ ունի ներգործութիւն երաժշտական, այլ ունի ի վերայ գյաջողութիւնն առ ի յընդունել զերաժշտականն, իսկ անասնանմանն^d որ ոչ ունի ներգործութիւն ունել զերաժշտականն և ոչ է կարող գնա ընդունել^e. և խստասիրտն իսկ զաւրութիւն ունի, որ ոչ կանուխ հատանի:

Երրորդ տեսակ՝ կրական որակութիւն և կիրք, իբր ջերմութիւն, ցրտութիւն, սպիտակութիւն^f և որ^g այսպիսիք: Քանզի կիրքն դիւրաթողի է, իբր տրամադրութիւն, որպէս ոք վասն ամաւոյ կարմրագունի կամ վասն անի դեղնի, իսկ կրական որակութիւն դժուարաշարժ և^h դժուարափոխելի է: Եւ կրական որակութեանցն կէտք ի կրիցն ոչ եղանին, այսինքն՝ ոչⁱ յայլուստ, այլ ըստ էութեանն են, որպէս հոյ ջերմութիւն և մեղեր^j քաղցրութիւն: Զի ոչ հոյ ընդդիմանայ ջերմութիւն, և ոչ մեղեր քաղցրութիւնն, և ոչ յառաջագոյն ոչ գոյին այսոքիկ և յետոյ ընկալան զջերմութիւն և զքաղցրութիւն, նոյնպէս և գնոյն կիրս կրել ըստ մերում զգայարանի: Քանզի հուրն ջերմ է և ջերմացուցանէ զմեզ, եւ մեղրն քաղցր է եւ քաղցրացուցանէ զմեզ^k: Իսկ ոմանք ի յումեքէ կրից՝ խառնակութենէ եղանին և որականան, որպէս յորժամ կիրք^l ըստ մերում զգայութեանս, այլ ոչ գնոյն կիրք և գնոյն որակութիւն^m, զոր ունին որ են գոյնք: Քանզի սպիտակն յորմէ կրից և խառնակութենէ լինի, կիրք լինին ի ձեռն տեսութեանն, այս ինքն՝ զբաղդատութիւն և զպարզու-

^a Dial. 35.32 չիք

^b Dial. 35.36-37 + καὶ δύναμιν φυσικὴν ἢ ἀνεπιτηδεϊότητα

^c B + ունի

^d Dial. 35.39 + ἄμουσον

^e P ընդունել գնա

^f Dial. 35.43 + μελανία = Սիմ. Թարգմ. սևութիւն

^g B որք

^h B չիք դժուարաշարժ և

ⁱ AB չիք

^j P մեղու ուղղված մեղեր

^k AB չիք եւ մեղրն քաղցր է եւ քաղցրացուցանէ զմեզ

^l որականան, որպէս յորժամ կիրք // Dial. 35.53 ποιοῦσιν ἐνίοτε πάθος = Սիմ. Թարգմ. առնեն գայն ոմն պատուհաս

^m A որակութիւն

թին և զլուսատրություն, զի ոչ եթէ զմեզ սպիտակացուցանէ^a: Թէ արդեամբ կրականն ոչ իցէ ստացական, կամ յամենայն տեսակս իցէ գոյացեալ, որպէս ջերմն^b բոլոր հրոյ է, թէպէտ ոչ յամենայնի, իբր սևութին եթովպացոյ. զի ոչ ամենայն մարդիկ սեւաւ: Այս ամենայն^c յաղագս մարմնոյ տեսաւորի, այլ և յաղագս հոգւոյ:

Չորրորդ որակութիւն՝ ձև և կերպ: Արդ ձևն ի շնչատու և յանշունչս տարբերի, իսկ կերպն՝ ի շնչատու միայն: Իսկ եթէ ասի յանշունչս կերպ կամ կերպարան, ոչ իսկապէս, այլ ըստ շնորհի ասի: Բոլորագոյն իցէ ձևն, զի և^d կերպարան ձև կոչի^e: Ուղղորդ^f և թիւ, այսինքն՝ թիւութիւն, որակութեանն իցեն:

Պարտ է իսկ գիտել, եթէ որակի ի յաւելմն իցեն մակադրեալ, որք ի յորակութեանց ասին, որպէս ի ջերմութենէ՝ ջերմն, իցեն իսկ և՛ հոմանունն, որպէս երաժշտական կամ արհեստ և երաժշտական անուն կնոջ, որ ունի զերաժշտական արհեստ, նաեւ քարանձ^g, որպէս այլանուն ասի, որպէս յառաքինութենէ արագ, զի առաքինին^h արագ ասի:

Իսկ պարտ է գիտել, եթէ կիրքն պարտելիⁱ են, քանզի տեսակն ցանկալի^j ասի, և յարածի յորակութենէն, իբր սպիտակացեալ^k հանդերձ ասի սպիտակ^l, և այժմու կրիւն^m յարածիⁿ ի կրեալ ստորոգութիւն, որպէս թէ ոչ էր սպիտակացեալ, բայց այժմ սպիտակացաւ^o:

^a A սպիտացուցանէ

^b P ջերմ

^c Dial. 35.60 οὐ μόνον = Սիմ. Թարգմ. ոչ միայն

^d P չիք

^e Dial. 35.66-67 + Tδ δὲ τῶν ἀψύχων σχῆμα οὐ καλεῖται μορφή

^f Dial. 35.67 + ἥγουν ὁρθότης, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. որ է արդարութիւն

^g B քարան

^h AP առաքինութիւն

ⁱ Dial. 35.74 διττόν = Սիմ. Թարգմ. երկու ազգ

^j տեսակն ցանկալի // Dial. 35.74 ἢ γὰρ ἐν τῷ ἥδῃ πεπονθέναι = Սիմ. Թարգմ. կամ նախ պատուհասելն

^k B սպիտակեալ

^l B սպիտակ ասի

^m B այժմ կրելն

ⁿ AP յերածի

^o Dial. 35.78-81 + Χρή γίνεται, ὥς οὐκ εἰσιν αἱ ποιότητεσ σώματα ἀλλὰ ἀσώματα. Εἰ γὰρ ἦσαν σώματα, ὑπὸ τὴν οὐσίαν ἦσαν· καὶ πάντα δὲ τὰ συμβεβηκότα ἀσώματά εἰσι καὶ καθ' ἑαυτὰ ἀνύπαρκτα, εἰ μὴ ἐν τῇ οὐσίᾳ θεωρηθῶσι, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. Եւ զայս գիտել պարտ է, եթէ ոչ միայն մարմնաւոր սեւն, և այլ անսեւն գոն որպիսութիւն: Չի եթէ սեւականք էին, ընդ գոյացութեամբ ստորոգելին: Վասն զի ամէն պատահականն անսեւն են և յինքեանս անլուծեան են, եթէ ոչ ի գոյութիւն երևին

Հարկ է իսկ գիտել, եթէ էութեան որակութիւնն^a ընդ էութեամբ յարաձգին, զի մասունք մորա եւ, որ բաժանեն զնա եւ ի սահմանէ տեսական մորին առնուցուն. յորմէ ստորոգութիւնն^b բոլորին, ընդ նովիմբ եւ մասանց մորին երեւցուցանեն: Զծանրն եւ զթեթեւն, թէպէտ եւ կշռով տեսաւորի, որպէս ի վերայ կշռոց եւ յարածի ի քանակաց, կամ էութեամբ. իբր ի տարերց, այսինքն՝ հոյ եւ հողոյ, եւ վերագային^c թանձր և նուրբ, այսինքն՝ նաւար, քանզի էութիւն ի տարերց, գոյանայ եւ յէութենէ, իբր ներկ^d ի հանդերձի, եւ յարաձգին ի կայուն ստորոգութենէ, քանզի դրութիւնն են:

Երեւ եւ տեսակն են որակութեանն, այսինքն հետեւողութիւնն: ա. Նախ առաջին, ներհակութիւնն առ յընդունելութիւն, զի ջերմն^e հակառակ է ցրտոյն, եւ սպիտակն՝ սեւին: բ. Երկրորդ, կակուղն եւ խոշորն^f, վասն զի աստ ներհակութեան իցեն եւ կակղոյն եւ խոշորին^g գտանելոյ: Իսկ սեւան^h է ստիպումնⁱ եւ նուազ որոշումն: Մարթի իսկ ասել զտեսակն կակղոյ^j եւ զսպիտակն եւ զխոշորն^k ցուրտ: Իսկ երրորդ հետեւութիւն եւ յատկութիւն որակի՝ նմանն եւ աննմանն: Հարկ է իսկ գիտել, եթէ տեսակն ոչ ունի ներհակ:

Եւ պարտ է իմանալ, եթէ^l ամենայն մեկուսական յայտնական ասի, այլ եւ մեկուսիք իցեն, որք յայտնաբար ասացան, իբր կոյր եւ խուլ: Եւ դարձեալ ոչ եթէ ամենայն տեսակ յայտնագոյն անուանի, այլ եւ այլ ցուցանելով, իբր անտաժանելի տեսականն ոչ ծածկաբար, այլ յայտնաբար^m անուանեալ: Քանզի ստորադրութիւնն բնական ասի, իբր «բարի է», իսկ ուրանալն՝ վնիւ, եթէ «ոչ է բարի»: Զի յորժամ ասեմք «անարէն»ⁿ, զյառաջուրացութիւնն նշանակէ, իբր թէ ոչ:

^a AP որակութիւն

^b P ստորոգութիւն

^c Dial. 35.87-88 + ὑπὸ τὴν οὐσίαν ὡς οὐσιώδεις διαφοραί, ὁμοίως καὶ = Սիմ. Թարգմ. առ գոյացութիւն, իբրև զգոյական բաժանմունս, նոյնպէս և

^d իբր ներկ // Dial. 35.90 ἐπεισάκτως, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. կամ յարանունս իբրև զանգումն

^e P ջերմ

^f Dial. 35.94 τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον = Սիմ. Թարգմ. լաւն և վատբարն

^g Dial. 35.95 τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον = Սիմ. Թարգմ. լաւն և վատբարն

^h Dial. 35.95 μᾶλλον, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. լատրութիւն

ⁱ B + սպիտակումն

^j Dial. 35.96 μᾶλλον, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. առաւել

^k Dial. 35.97 ἥττον = Սիմ. Թարգմ. վատբար

^l Dial. 35.100 + οὐ

^m B յայտնապէս

ⁿ Dial. 35.106 + εἶ, τὸ α

Իսկ որ ասի՝ «այս ինչ սպիտակ հաւասար է այլոյ ինչ սպիտակի», ոչ ըստ որակութեանսն ասի հաւասար լինել, այլ ըստ քանակի, եւ գոյն ըստ յայտնութեանս այսմիկ իցէ, այն յայտնութեամբ, որպէս եւ ի քանակի գնոյնն եւ զանմանն տեսանել ոչ ըստ քանակի, այլ ըստ որակութեան:

ԼԴ. Յաղագս առնելոյ և կրելոյ⁴¹:

Հարկ է գիտել, եթէ առնելն եւ կրելն, այսինքն՝ որակական զաւրութիւն եւ կրական ընդ որակութեամբ են: Իսկ առնելն եւ կրելն էութիւն իմն է ներգործականի եւ կրականի:

Առնելն այն է, որ յինքեան ունի զպատճառ ներգործութեանն, իսկ կրելն՝ որ յինքն և յայլս ունի զպատճառ կրիցն, որպէս հրաշագործողն եւ հրաշագործեալն: Քանզի հրաշագործողն յինքեան ունի զպատճառս ներգործութեանն, իսկ հրաշագործեալն՝ ի հրաշագործողէն զսկիզբն հրաշակերտութեանն եւ յինքեան զյատկութիւն կրիցն: Հրաշագործող աստ^a զարհեստաւորն^b ասեմք, իբր գծող^c. հրաշագործելով՝ զնիւթն, որ ենթակայ է արհեստաւորին^d, որպէս փայտ, զի նա ինքն ենթակայ է արհեստաւորին:

Իսկ առնելոյն եւ կրելոյն կէսք պարզ ասին առնել, որպէս յորակութեան^e արհեստից, իբր բով^f պղնձագործի եւ որ այսպիսիք, որք եւ^g յետ դադարելոյ զարարն^h մնայ արարեալնⁱ, զի շինողն յորժամ դադարէ ի շինելոյն, մնայ շինուածն: Իսկ որ ասի պրատկ^j, յորում ոչ մնայ պրատկն^k, յորժամ դադարէ որ պրատենն, զի յորժամ դադարէ փողահարն, ոչ մնայ, այլ կորնչի փողահարութիւնն: Իսկ որ ասի տեսանել, որպէս աստեղագիտել, երկրաչափել, իմանալ եւ որ այսպիսիք եւս, եւ զերեւելիս տեսակ անշնչոց, իբր հրոյ, քարի, փայտի եւ որ սոցին նման: Առաջինքն ի բանականսն^l, իսկ յետինքն՝ յանշունչս եւ յանբանս, զի ոչ որպէս շնչատուն առնէ, այլ որպէս մարմին մատաւոր է մարմնոյ:

^a B ասէ

^b P զարվեստաւորն ուղղված զարհեստաւորն

^c Dial. 36.10 τέκτονα = Սիմ. Թարգմ. գիւսն

^d A արհեստին

^e AB որակութեան

^f բովք // Dial. 36.13 τεκτονικῆς = Սիմ. Թարգմ. ի նիւսնութեան

^g B և որք

^h Dial. 36.14 τὸν ποιοῦντα, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. արուեստաւորին

ⁱ B յարարեալն

^j B պրատիկ

^k AB պրատն

^l A բնականսն

Եւ երկու ունի տեսակս. առաջին՝ որ ընդունի զներհակութիւն, քանզի ջերմն ներհակ է^a ցրտոյն, երկրորդ՝ այլոց եւ խոշորի^b, զի մարթի կակղոյն ջերմանալ եւ խոշորին ցրտանալ, նոյնպէս եւ ջերմանալ եւ ցրտանալ:

Արդ ամենայն ստորոգութեամբ տեսանելի է առնելն եւ կրելն. ա. յէութեան^c իմն՝ ծնունդն եւ ծնանիլն, բ. իսկ ի քանակն՝ թուելն եւ համարելն, եւ գ. յառինչն՝ կրկնել եւ կրկնակիւն, դ. որակութեանն՝ սպիտակ եւ սպիտակացեալն, եւ ի կալն՝ նստելն եւ նստուցանելն, զ. ի^d յունելն՝ ազանել եւ ագուցանել, իսկ է. յորն՝ ի կալ եւ յունել, եւ ը. յերբն՝ յունել եւ ի կալ^e:

ԼԵ. Յաղագս կալոյ⁴²:

Կալն է ունել դրութիւն զիարդն առ այլոյ, իբր մարմին որ^f կայ մերձ առ այնպիսի դրութիւն կամ առ կոշտմն, կամ նիստ, կամ կայան: Տեսալք իսկ կալոյն^g երեք՝ կանկնեալ, նստեալ, բազմեալ: Զի ուղղորդ^h կալն առնէ զկանգնելն, իսկ ըստ մասին ինչ կալնⁱ, ըստ մասին կալն՝ առնէ զնստելն, իսկ ամբողջ կալն առնէ զբազմելն: Բայց ոչ յայտնէ զկալն եւ ոչ զկանգնեալն եւ ոչ զտեղին, այլ զնոյն դրութիւնն զկանգնելոյն ի տեղին:

Իսկ կալն՝ այլք ըստ բնութեան կան, որպէս տարերքն յիւրեանց տեղիսն, իբր երկիր, ջուր, անձրեւ^j եւ որ այսպիսիք իսկ դրութեան եւ արհեստի^k, որպէս անդրիանդաց, սիւն, եւ այսպիսիք: Ապա բաժանին ասացեալս, զի կացելոցն կայունք, որպէս երկիր, իսկ շարժելոցն՝ իբրեւ երկնային մարմինք: Եւ որ^l կայունք են, զի զաւրութիւնք կան, այսինքն՝ զաւրաւորքն կան, իսկ ներգործութիւն՝ իբր թէ ուր կան:

ԼԶ. Յաղագս որ առ ուրն^m 43:

Ուրն տեղի նշանակէ, քանզի հարցանեմք. «ո՞ւր է այս անուն», ասեմք

^a B ներհակի

^b Dial. 36.24 τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον = Սիւն. Թարգմ. զլաւն և գլորին

^c P յէութիւն

^d AB չիք

^e Dial. 36.32-33 + ἐν τῷ ἐνεστώτι καὶ παρελθυσθότι καὶ μέλλοντι χρόνῳ

^f A չիք

^g B + են

^h A յուղղորդ

ⁱ AB կալ

^j անձրեւ // Dial. 37.10 ἀήρ, πῦρ

^k B արուեստի

^l B որք

^m B ուրի և երբի

թէ «ի տան, ի ֆաղափի». այս տեղիք նշանակեն: Իսկ տեսակն^a որ ստորոգութեան՝ ըստ տարբերութեան տեղեացն^b վեր, վայր, աջ, ահեակ, առաջի, յետոյ:

ԼԷ. Յաղագս որ առ երբ^c 44:

Երբն ժամանակ նշանակէ^d. հարցանեմք՝ «ե՞րբ եղև այս», ասեմք. «հերոս, հերվինամ^e». այս ժամանակ նշանակէ: Իսկ տեսակ երբին ստորոգութեան իցեն այսֆան, եւ որքան և^f իցեն ժամանակին տարբերութիւնք եւ են երեքեան տֆա՝ ներկայ, անցեալ, ապառնի:

ԼԸ. Յաղագս ունելոյ^g 45:

Ունելն է էութիւն ի վերայ գոյական: Եւ յայտնէ գունելն եւ գունելին և վասն ոչ ունելոյն կամ ունելոյն^h եւ ոչ լինել ինչ մասնⁱ իրաց: Եւ ի վերայ ունելն^j իբր պատմութեան^k եւ զէնք եւ որ այսպիսիք^l:

Իսկ յաղագս ունելոյն եւ ունողին էութիւն նշանակէ, զի է ինչ որ էութիւն, եւ է ինչ որ պատահումն, իբրու արհեստից եւ արհեստ, ոչ եւս ընդ ունելեան վերածի: Զի ունելն բազումք լինին ըստ տարբերութեան գոյից, քան զի^m շնչատու է կամ անշունչ: Իսկ շնչատուն ունել ասեմք, որպէս մանուկ, ձի եւ որ այսպիսիքⁿ: Ասի եւ ունելն եւ ըստ բազմաց այլոց նշանակելոց համանուն գոյ^o, գլխորդն ասեմք:

ԼԹ. Յաղագս ներհակի⁴⁶:

Ամենայն ներհակ որպէս իր հակառակ կայ, իբր բան: Եւ որպէս բանի բան, որ առնէ ստորաստութիւն եւ բացասութիւն: Արդ ստորաստութիւն է իր

^a AB + ով (B ջնջված է)

^b A տեղեաց B + այսինքն

^c B երբի

^d AB ասի P տողի վերևում ուղղված ասի

^e P հերզինամ

^f A որչափ և P և որչափ

^g B գոյին

^h Dial. 40.2 չիք վասն ոչ ունելոյն կամ ունելոյն

ⁱ B մասն ինչ

^j B ունելոյն

^k A պատմութեանք

^l Dial. 40.4 + περιέχεται δὲ δακτύλιος καὶ εἴ τι ἕτερον τοιοῦτον σμικρόν = Սիւմ. Թարգմ. Իսկ պարագրի մատանի կնիք և այլ ինչ որ այդպիսիք են փոքունք

^m B վասն զի

ⁿ Dial. 40.9-10 + ἄψυχον δὲ ὡς δακτύλιον, ὑπόδημα καὶ τὰ τοιαῦτα, Սիւմ. նույնպէս չունի

^o Dial. 40.11 περὶ ὧν = Սիւմ. Թարգմ. յաղագս որոյ

իրի^a, որզան «բարոն է»: Բացասություն իսկ է ասել^b իր իրի^c գոլ, իբր «ոչ է բարոն»: Ասի եւ երկուս բացասություն^d: Որպէս իր ներհակ կայ^e կամ որպէս անդրադարձեալ ասին, եւ առնէ զառինչ, որ^f եւ ժողովին ի միմեանս, եւ շարաբառնին, եւ^g եթէ ոչ առ անդրադարձեալն ոչ ունին տենչումն: Եւ այս իբրու թէ ոչ փոխարկի ի միմեանս եւ շարաբառնին ոչ անդրադարձեալն^h ոչ ունին տենչումն: Եւ այսոսիկⁱ թէպէտ եւ^j ոչ փոխարկի^k ի միմեանս, բայց սակայն երկոքեանն բնականն են եւ առնէ զհակառակն, որպէս չեմ եւ ցուրտ, զի մինն փոխարկի ի միան, իսկ մինն^l ոչ փոխարկի: Զի նոցա կէսն բնական է, եւ կէսն արտաքին բնութեան, եւ առնէ զորոշումն եւ են ներհակայն^m, որպէս լուսատւ եւ կոյր: Քանզի միննⁿ է լուսատւ, իբր յունելոյն, իսկ որոշումն ի յարտաբերոյն^o, այսինքն ի տեսչութենէ կուրութիւն:

Իսկ ներհակայիցն կէսն իցեն առանց միջոյ եւ կէսն միջատւոյ: Արդ առանց միջոյ են, որ հարկատրագոյն է^p քան զընկերն, այսինքն՝ մինն^q գոլով ենթակայից նոցունց, որոց ստորոգունին, իբր հիւանդութիւն եւ առողջութիւն ի մարմնի^r, որ կամ հիւանդ է կամ առողջ: Հիւանդութիւն ասացաւ^s զամենայն զառանց յեղանակի բնութեանն: Միջատւոյ են, որ ոչ հարկ է զմիւսն գոլ ընդ ենթակային, այլ ի նոցանէ ստորոգունին, իբր սպիտակն եւ սեւան: Ներհակայն են, եւ ոչ ամենեւին հարկ է նոցա գոլ մարմնոյ. զի ոչ հարկ է ամենայն մարմնոյ սպիտակ լինել կամ սեւաւ, քանզի իցեն մարմինն

^a իր իրի // Dial. 41.4 τὸ εἰπεῖν, τί τινα ὑπάρχει, *Հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* է ինչ ումեք

^b B չիբ իր իրի, որզան «բարոն է»: Բացասություն իսկ է ասել

^c Dial. 41.5 + οὐχ = *Սիմ. Թարգմ.* ոչ

^d Dial. 41.5 ἀπόφανσις, *Հմմտ. Սիմ. Թարգմ.* հակառակախասություն

^e P ներհակա

^f B որք

^g B չիբ

^h AB + առ անդրադարձեալն և

ⁱ P այսոցիկ

^j Dial. 41.8 չիբ ոչ փոխարկի ի միմեանս եւ շարաբառնին ոչ անդրադարձեալն ոչ ունին տենչումն: Եւ այսորիկ թէպէտ եւ

^k B փոխարկին

^l AB մին... մին

^m B ներհակք

ⁿ AB մին | Dial. 41.13 ἔξις

^o Dial. 41.13 τῆς ἔξεως = *Սիմ. Թարգմ.* ունակութեանն

^p B որք հարկատրագոյն են

^q AB մին

^r Dial. 41.18 + ζῶον ὑποκειμένω, καὶ ἀνάγκη πάντως ἐν τῷ σώματι = *Սիմ. Թարգմ.* ի յանձն կենդանոյն, <և ենթակայ նոցա է մարմին կենդանոյն>: Եւ հարկ է ստուգիլ յանձին

^s P ասաց

գոշ^a եւ խարտեաշ^a: Զիարդ ոչ իցէ մինն ներհակայիցն որոշեալ բնութեամբ, որպէս ջերմն հրոյ եւ ցուրտ ձեան: Արդ կէսքն միջատոբ, եւ կէսքն ունին անուանք, իբրու ի մէջ սպիտակի եւ սևի եւ սեւին^b ասի գոշ, եւ այլքն ոչ ունին անուանք, զի ի մէջ արդարոյ եւ անիրաւի ոչ գոյ անուն, այլ բացասութեամբ երկախանչիւրքն ի միջոյ նանաչին, որգան ոչ իրաւ, եւ ոչ անիրաւ:

Իսկ հետեւողք են ներհակայից տեսակք չորքս^c: Նախ զի մինն^d բարի ի հարկէ շարն հակառակ, շարին՝ երբեմն բարի, երբեմն^e շար. մինն^f ողջախոհութիւն ներհակ կամ անպատահար, իսկ առանց պատահարի՝ երբեմն ողջախոհութիւն, իսկ երբեմն՝ փարանմանն: Քարանմանն այս ինչ է, որ ոչ շարժելի եւ ոչ յառնելի կիրքն: Արդ առանց պատահարի պակասումն է ողջախոհութեան, իսկ փարացեալն՝ վերարկու: Եւ ներհակն վերարկու է պակասման: Երկրորդ, եթէ անհնարին է^g ներհակային ի վերայ անհատիցն լինել ըստ նմին, զի ոչ մարթի^h Սոկրատայ առողջանալ եւ հիւանդանալⁱ:

^a B գորշք եւ խարտեաշք

^b Dial. 41.26 չիք եւ սեւին

^c P չորս

^d A մին

^e Dial. 41.32 + ἄλλο = Սիմ. Թարգմ. այլ

^f A մին

^g Dial. 41.36 + ἄμα, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. ի մի և նոյն ժամն միանգամայն

^h Dial. 41.37 + ἄμα, հմմտ. Սիմ. Թարգմ. յանկարծակի միանգամ

ⁱ P + Եւ այսք ել այլուստ. Ի գլուխ լուսատւութիւն, խելք ի յղի, ի պարանոցի հանկիստ, ի բագուկս՝ գարութիւն, ի ձեռս արարչութիւն: Հպարտութիւն ի բերան: Ծաղր՝ ի թաղանթի, ցանգութիւն՝ ի լեղտոջ, սրամտ[ութիւն...], գոթ՝ ի փայծղան: Ագահութիւն՝ ի ստամոքս, ի քիթս՝ սեր: Հանճար՝ յերկամունս, ի սրտի՝ խորհուրդ:

ՀՈՒՆԱՐԵՆԻՅ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՌՈՏ ՏԱՐԲԵՐԱԿԸ

Այս տարբերակում ԺԴ. «Յաղագս սահմանի», ԻԳ. «Եւ յաղագս էութեան», ԻԵ. «Յաղագս կերպի», ԻԸ. «Յաղագս որ յանձնատրութեան» գլուխներն ընդգրկված չեն. այսպիսով մնացել է 36 գլուխ՝ չհամարակալված: Քառակուսի փակագծերում բերել ենք նախնական բնագրի համապատասխան գլուխների համարները:

Համառոտված են նաև գլուխների բնագրերը՝ հանված են նախադասություններ և մեծ ու փոքր հատվածներ: Գլուխները համառոտված են տարբեր չափով. ԺԵ., ԺԶ., ԺԷ., ԺԸ. և ԻԶ.-ն ներկայացված են մեկական նախադասությամբ: Իսկ ԻԹ. արդեն իսկ խիստ համառոտ գլուխը ներկայացված է նույնությամբ, միայն վերնագիրը՝ «Յաղագս անանձնատրութեան», համառոտվել-դարձել է «Անանձն»:

Երբեմն առկա է նաև բուն թարգմանությունից իմաստային տարբերություն: Օրինակ՝ «Իսկ մարդ յամենայն, որ ըստ մասին մարդոյ է, բաժանի, ոյ՛ք անհաս իցեն, թո՛ւին» (գլ. Բ.) նախադասությունը դարձել է «Իսկ մարդ յամենայն, որ ըստ մասին մարդոյ է, բաժանի, քանզի հասու իցեն, թո՛ւին», ուստի ստացվել է հակառակ իմաստ: Նույնը՝ «Ըստ այսմ արդեամբ անանջատական պատահմանց անհատ անհատի» (գլ. Ե.), իսկ ձևափոխված տարբերակում՝ «Ըստ այսմ և անջատական պատահումն անհատ անհատի» («անանջատական»-ը համառոտում դարձել է «անջատական»):

«Յաղագս բաժանմանց» ծավալուն գլխի (ԺԲ.) փոխարեն համառոտ տարբերակում կարդում ենք մեկ նախադասություն. «Բաժանմանց յեղանակ ուրն են, զոր ի «Սահմանաց գիրքն» ասէ Դաւիթ. անդ տե՛ս»¹:

Այս համառոտությունն արվել է նախնական բնագրում հատվածների մեխանիկական տեղափոխությունից հետո. այնտեղ ԻԱ. գլխի մեջտեղում՝ նախադասության կեսից ներմուծված է մի մեծ հատված (ԻԸ.՝ «Յաղագս որ յանձնատրութեան» գլխի կեսից մինչև ԼԲ.՝ «Յաղագս առընչի» գլխի կեսը): Ուստի գլուխների ճիշտ հերթականությունը վերականգնելուց հետո [ԻԱ.] գլուխը մնում է շատ կարճ ու թերի, իսկ [ԻԸ.] գլուխը սկսվում է թերի նախադասությամբ (այն ձեռագրերում շարունակում է [ԻԱ.] գլխի թերի նախադասությունը):

¹ Տե՛ս Դավիթ Անհաղթ, *Սահմանք իմաստասիրութեան*, աշխատասիրութեամբ Ս. Ս. Արեշատյանի, գլ. ԺԸ, *Մատենագիրք հայոց*, Գ հատոր, 2 դար, Անթիլիաս-Լիբանան, 2004, էջ 189. «Եւ պարտ է գիտել, եթէ ոմանմ ուր յեղանակս ասեն զոլ բաժանման, եւ են այսոքիկ: Որպէս ի սեռէ ի տեսակս, որպէս ի տեսակէ յանհատս, որպէս ի բոլորէ ի մասունս... Որպէս ի հոմանուն ձայն է ի զանազան նշանակեալս, որպէս յէութենէ ի պատահումն, որպէս ի պատահմանէ յէութին, որպէս ի պատահմանէ ի պատահումն, որպէս ի միոջէ եւ առ մի»:

ԲՆԱԳԻՐ

Բնագիրը կազմել ենք հետևյալ ձեռագրերի համեմատությամբ.

L – ՄՄ 3883 (ԺԶ դ.), թթ. 356ա-369ա¹,

M – ՄՄ 2332 (ԺԷ դ.), թթ. 55բ-60ա,

N – ՄՄ 2333 (ԺԷ դ.), թթ. 56ա-61բ:

Բնագրի այս տարբերակն առկա է նաև հետևյալ ձեռագրում՝ ՄՄ 2334 (ԺԷ դ.), թթ. 95բ-101բ, որը չենք ներառել համեմատության մեջ:

Այս բոլոր ձեռագրերում ևս մի քանի գրույթ է կցված վերջին՝ «Յաղագս ներհակի» գլխից հետո, ասես բնագրի մաս կազմելով՝ «Վասն աղոց», «Յաղագս բնութեան»՝ հարց ու պատասխանի ձևով, «Յաղագս բնութեան յայլմէ», «Յաղագս անձին», «Դարձեալ յայլմէ յաղագս բնութեան»: Դրանց անմիջապես հետևում է «Դարթի անյաղթ փիլիսոփայի Յաղագս էական» բնագիրը²:

Տողատակերում առկա պայմանական նշանների բացատրությունը տե՛ս նախորդ բնագրից առաջ: Բուն թարգմանության ամբողջական տարբերակի հետ համեմատությունը ներմուծվում է «*Թարգմ.*» նշումով:

¹ Հավանաբար սա Դադյանի 84 ձեռագիրն է, տե՛ս Յ. Թօփեեան, *Յուցակ ձեռագրաց Խաչիկ վարդապետի Դադեան ժողոված 1878-1898*, Վաղարշապատ, 1898, էջ 106բ, ձ. 84, 344ա-370բ:

² Տե՛ս *Մատենագիրք հայոց*, Ի հատոր, Յանևուած, էջ 708-723՝ «Դարթի փիլիսոփայի էական գիրք»:

[Ա.] Յաղագս, էութեան և պատահման, թարգմանեալ Բագարատ Մամիկոնեան յունարէն գրոց:

Գոյ հասարակ անուն ամենայն գոյից. և սա հատանի յէութիւն և¹ պատահումն: Եւ էութիւն իր իմն է ինքնագոյ, ոչ մաղթել յայլմէ, զի էութիւն ենթակայ է, որպէս նիւթ իրաց: Իսկ պատահումն յէութեան տեսանի, որպէս մարմին և գոյն², զի ոչ է մարմին գունոյ, այլ գոյն մարմնոյ: Սոյնպէս ոգի և միտք, և ոչ ասի ոգի մտաց, այլ միտք ոգոյ:

է արդեաւ ոգի էութիւն, իսկ միտք պատահումն, զի պակասել մտացն, այսինքն՝ հանճարոյ, է ոգի, և ի պակասել ոգոյ միտք ոչ է: Եւ յամենայն իրի տես, որ ինքեամբ գոյանալ ոչ կարէ պատահումն:

[Բ.] Վասն սեռի, տեսակի, տեսականի և միմեանց:

Սեռ եռակի ասի. ըստ միոյ աղագի՝ ի ծննդէն, որպէս իսրայելացիք յիսրայելէ, և ըստ այլ աղագի, որպէս յերուսաղեմէ երուսաղեմացիք և ի պաղեստինացիք: Իսկ երեք աղագի սեռ ասի, որ բաժանի ի տեսակս, վասն որոյ առ իմաստասիրիս բանս է, որ սահմանեալ ասին. «որ ըստ բազմաց և տարբերութեան տեսակի յառընչիցն է ստորոգումն»:

Իսկ տեսակ երկու նշանակութիւնս ունի՝ տեսակ, կերպ, կերպ, որզան անդրիանոսաց: Տեսակութիւն ի սեռէ հատանի, որպէս վասն հաւր ասել և որդոյ. յայտնեն զիրար: Նոյնպէս տեսակ, որ ոչ ունի տեսակ, ոչ է սեռ, և որ ոչ ունի սեռ, ոչ է տեսակ, որպէս Ադամ ոչ որդի, բայց հայր, և Աբել հայր ոչ ասի հայր, այլ որդի:

Եւ սեռական սեռ է, որ ոչ ունի սեռ ի վերոյ նորա քան զինքն: Եւ տեսակ միայն է, որ ոչ ունի ի ներքոյ իւր այլ տեսակ: Զի է, որ ասի սեռ և տեսակ: Տեսակ սեռի, որ նախ քան զինքն է, սեռ, որ ի նմանէ հատանի:

Սեռականաց սեռ էութիւնն է, թէպէտ և հատանի ի գոյէն էութիւն և պատահումն, այլ ոչ է գոյն սեռ նոցա: Թէ և զանուն գոյին ընդունի, այլ ոչ զսահման, զի գոյ է, որ հատանի յէութիւն և ի պատահումն: Եւ էութիւն՝ զի³ գոյ է և ոչ յայլմէ առեալ, և պատահումն՝ որ ոչ ըստ ինքեան կարող է լինել: Ունի էութիւն զկէս սահմանի գոյին և պատահումն՝ զմիւս կէսն:

էութիւն հատանի ի մարմին և յանմարմին, որք են տեսակք էութեան:

¹ N + ի

² N գոյնն

³ N ի

Մարմին բաժանի ի շնչատուր և յանշունչ, զի մարմինն տեսակ է էութեան և սեռ է շնչատուրի և անշնչի: Շնչատուրն բաժանի ի զգալի և յանզգալի. զգալին է, որ կեանս և զգայարանս ունի, իսկ անզգալի՝ տունկն, որ ոչ զգայարան: Բայց շնչատուր ասի, զի ունի սննդական և անողական և սերմնական գորութիւն: Եւ կենդանին բաժանի ի բանական և յանբանն, բանականն՝ ի մահկանացուն և յանմահն, և մահկանացուն՝ ի մարդ և ի Պետրոս և ի Պաւղոս՝ յանհատս, այսինքն՝ անձնատրութիւնս, և որ ոչ տեսակ: Զի տեսակքն ոչ ունին զսահման միմեանց. մարմինն ոչ ունի զսահման անմահի, կամ մարդ՝ զծիոյ: Բայց Պետրոս և Յովհաննէս և Պաւղոս ունին զսահման միմեանց, զի մարդիկ են և ոչ զանուն:

Այլև¹ Պետրոս բաժանի ի հոգի և ի մարմին և ոչ զհոգւոյն փոխատրէ զսահման և զանուն, և ոչ մարմնոյ:

Եւ ամենայն հատած ի սեռէ տեսակ լինի, մինչև յերկուս կամ յերիս և չորիս հասեալ, զի անհնարին է բաժանել զսեռ ի հինգ տեսակէ և ի վեր: Իսկ մարդ յամենայն որ ըստ մասին մարդոյ է, բաժանի, քանզի հասու իցեն թոլին: Վասն այսորիկ ոմանք ոչ ասին բաժանումն զ՛առ ի տեսակէ հատումն, այլ պարաթոլին: Ուստի յայտ է, թէ ոչ են Պետրոս և Պաւղոս և Յովհաննէս տեսակ, այլ անհատ, և ոչ մարդն իցէ սեռ Պետրոսի, այլ տեսակ: Վասն այսորիկ իւրական տեսակ է մարդոյ:

[Գ.] Յաղագս անհատի:

Անհատն եռակի ասի. անհատ է, որ ոչ բաժանի և ոչ հատանի, որպէս զիծ և կէտ և կամ մի, որք առանց քանակի ասին: Անհատ ասի և դժուարահատն, որ հազիւ հատանի, որպէս անդամանդ քար, և որ սոցին մման: Անհատ ասի և տեսակ, որպէս մարդ, որ հատաւ ի Պետրոս և ի Պաւղոս, որ հատանի և ոչ կեայ յետ հատանելոյն յառաջին տեսակէն, իբր Պետրոս հատանի յոգի և ի մարմին, և ոչ ոգի է մարդ կատարեալ, և ոչ մարմին: Վասն այսորիկ առ իմաստասէրս է² բանս:

[Դ.] Վասն տարբերութեան:

Տարբերութիւն երկակի ասի՝ հասարակ և յատուկ: Եւ յատուկն՝ քանզի անհնարին է երկուց ոմանց, որ ոչ տարբերին ի միմեանց: Ըստ այլոց՝ տե-

¹ ML չիք

² L իմաստասիրէ

սակ ի տեսակս, և այլոց՝ անձնատրոփին համատեսակի և համանձնատրոփին և այլ անձնատրոփին¹ յինքեն²: Զի տարբեր է տեսակ մարդոյ և տեսակ ձիոյ ըստ բանականի և անբանի: Եւ այս է էական տարբերութիւն: Նոյնպէս և ամենայն, յորս տարբերի տեսակի տեսակս, բնական և էական և հաստատական և յատկական տարբերութիւն և որակութիւն ասի, որ կոչի առ իմաստասիրաց, իսկ յատկագոյն³՝ որ բնութեանցն կայանան: Դարձեալ տարբերի մարդ ի մարդոյ, ձի ի ձիոյ, շուն ի շան⁴՝ երկայն և կարճ, ծեր և մանուկ, հանճարեղ և անմիտ: Այս ամենայն ըստ էութեան տարբերութիւն⁵ և որակութիւն⁶ ասին, որ է պատահումն:

[Ե.] Յաղագս պատահման:

Պատահումն է որ լինի և բացալինի առանց ենթակային ապականութեան: Դարձեալ որ մարդ ի³ լինել և ոչ լինել՝ մարդ սպիտակ լինել և թուխ, կարճ և երկայն և ուշիմ և յաւիտ:

Իսկ այս պատահումն բաժանի յերկուս՝ ի հասարակ տարբերութիւն և յատուկ. հասարակ⁴՝ որ առանց պատահման, իբր «նստի ոք» և «միւսն յառնէ»: Մարթի յառնելոյն⁵ նստելոյն և նստել և տար, որ յոտն կալ: Տարբերութիւն ըստ պատահման, զի բաժանէ զիրն ի նստելն և յառնելն, ի մանկանալն և ի ծերանալն, ի հիւանդանալն և յողջանալն և որ սոցին նման է: Իսկ յատուկ տարբերութիւն անանջատական պատահումն, որզան՝ ոմն նշանատր. անհնարին ի բաց կալոյ, նոյնպէս խարտեաշն ի խարտեշութենէ: Ըստ այսմ և անջատական պատահումն անհատ անհատի, այսինքն՝ անձնատրոփին անձնատրոփեան տարբերի: Ինքն իսկ յինքեան՝ ոչ երբէք. լինի նշանատր: Եւ ոչ լինել և բացալինել խարտեշութեան ոչ մնայ մարդ:

[Զ.] Յաղագս յատկի:

Յատուկն երկակի ասի. առաջին՝ որ միոյ տեսակի է, որպէս երկրաչափութիւն մարդոյ է: Երկրորդ, որ ոչ է միոյ, որպէս երկոտանութիւն, որ մարդոյ է և թռչնոց:

Երրորդ, որ ամենայնի է և միոյ և հասարակաց, որպէս ակտրել մարդոյ:

¹ L չիբ և այլ անձնատրոփին

² M չիբ

³ Հմմտ. Թարգմ. մարթի = Dial. 5.3 ἐνδέχεται

⁴ L չիբ տարբերութիւն և յատուկ. հասարակ

⁵ L յառնելոյ

Չորրորդ, որ լինի երիցն առաջնոցն, այսինքն է՝ ամենեցուն և միոյն, որպէս ծիծաղականութիւն մարդոյ և խրխնջականութիւն ձիոյ:

«Յատուկ է, որ ամենայնի է և միայնոյ ուրոյն և հանապազորդ է»:¹ Իսկ այս եռակի բաժանի՝ ի գործարանութենէ, իբր լայնեղունկն մարդոյ, և ի ներգործութենէ, որպէս ի վեր բերումն հրոյ, և ի զաւրութենէ, որպէս ասեմք՝ հրոյ է ջերմական զաւրութիւն առաւել քան այլ ջերմոց: Իսկ յատուկն՝ ի վերայ էութեան:

[Է.] Ստորոգի:

Ամենայն ստորոգութիւն ի վերայ բազմաց ասի կամ ի միոյ, ի վերայ նուազից իսկ՝ ոչ երբէք: Եւ ի վերայ յոլովից՝ յորժամ ըստ ամենայնի ստորոգումին զ'առ ի մասնականացն: Արդ ըստ ամենայնի են, որ ի վերոյ, իսկ մասնական՝ որ ի ներքոյ: Եւ բոլորովմբ ամենայն¹ իցէ գոյն, որով և ամենայն ստորոգումի, զի և էութիւն գոյ ասի, և պատահումն գոյ ասի: Եւ ոչ² կարեմ ասել զգոյն էութիւն, զի ոչ միայն գոյ է, այլ և պատահումն: Նոյնպէս և սեռական ստորոգումին զտեսակացն, որպէս բոլորովմբ, տեսակք ոչ ստորոգին ի սեռս, զի տեսակք մասնականք են սեռիցն: Ստորոգումին յաւետ յէութիւն կենդանւոյ, և կենդանին՝ մարդոյ, զի կենդանին էութիւն է, և մարդն կենդանի է: Եւ ոչ դարձուցանէ իսկ, զի ամենայն կենդանի մարդ ոչ է, այլ և ձի և շուն:

Նոյնպէս և ոչ ամենայն էութիւն կենդանի, այլ և քաւ կամ փայտ: Եւ տեսակ ստորոգումի, որ ի յիւրոյ առաւելու անհատ: Իսկ անհատն ոչ ստորոգումի ի տեսակս, զի մասն է տեսակին: Նաև Պետրոս և Պաղոս՝ մարդիկ, և ոչ ամենայն մարդ՝ Պետրոս և Պաղոս:

Բայց և տեսակք ստորոգումի ի տեսակաց իւրեանց, զի ամենայն մարդ ծիծաղական, և ամենայն ծիծաղական մարդ: Թէ և ծիծաղիլ ասի³ կապիկ, այլ ոչ ի սրտէ, այլ ձևով, զի նմանական կենդանի է: Որպէս ոմանց սեռից ըստ տեսակաց ստորոգումին և ըստ տարբերութեանցն՝ ըստ տեսակացն, և որք ըստ տեսակացն՝ ըստ անհատիցն ի վերայ բազմաց ասի: Հաւասար անդրադարձին և անդա ստորոգութիւնք:

¹ L ամեն

² L չիք

³ LN ասէ

[Ը.] Յաղագս փաղանդուն և հոմանդուն ստորոգութեան:

Փաղանդունն ստորոգութիւն է, յորժամ զանուն և զսահման իւրոյ անդունն ընդունի, իբր կենդանին ստորոգունի¹ մարդոյ: Եւ ընդունի մարդ զսահման կենդանոյն, զի կենդանին² է էութիւն շնչատու, զգալի: Եւ մարդ ընդունի զայս սահման:

Իսկ հոմանունն ստորոգութիւն է, որ զանունն ընդունի, իսկ զսահմանն՝ ոչ բնաւ, իբր պատկեր մարդոյ:

[Թ.] Թէ զինչէ ստորոգութիւն և զինչ որակութիւն ստորոգութեան:

Ստորոգութիւն՝ յորժամ հարցանեմք. «զի՞նչ է մարդ», և ասեմք՝ «կենդանի», իսկ ըստ որակութեան՝ ասելն «զի՞նչ կենդանի է», ասեմք՝ «բանատու մանկանացու»: Որպէս թէ սեռ և տեսակ յինչն ստորոգունի, իսկ տարբերութիւն՝ պատահումն, և յատուկն որակութիւն է՝ զի՞նչ ստորոգունի:

Անձնատրութիւնն ոչ եթէ զինչն ցուցանէ և ոչ որակութիւն ինչ, բայց զիւր միայն, ի հարցանելն ասեմք. «ո՞վ է սա», ասեմք՝ «Պետրոս»: Ասեմք³՝ «մարդ է», թէ ասեն. «զի՞նչ է Պետրոս»: Դարձեալ հարց. «ո՞րպէս մարդ», «երկայն, կարն»:

Իսկ պարտ է զիտել, թէ որ ըստ բնութեան տարբերին, այլ և այլ ասեն, զի ասեմք՝ այլ է մարդ, և այլ է ձի: Իսկ որ ըստ թոյլ տարբերին, այլ և այլ ոչ ասին, զի Պաւլոս և Պետրոս բնութեամբ մի են, թէ ոչ անուամբ:

Պարտ է զիտել, թէ էութիւն այլ կոչի, նոյնպէս և էական տարբերութիւնմ այլ են: Զի յաղագս բնութեան է տեսանելի և նովաւ շարայարին ըստ տեսակի, իսկ պատահումն՝ յաղագս անհատութեանն: Զի կայունք են անձնատրութեան պատահմունքն: Այդ այլ է մարդ, և այլ է ձի: Ամենայն տարբերութիւն էական է և բ. էութեամբ՝ այլ՝ որակութիւնմ, քանզի այլ որակութիւն նշանակէ զայսն: Եւ եթէ զինչ նշանակէ, իսկ անձնատրութիւն՝ որ զայս ինչ և զայս ինչ: Իսկ ամենայն տարբերութիւն որակութիւն է:

¹ L + ի

² MN կենդանի

³ L ասեմ

[Ժ.] Յաղագս անձնատրութեան և որ յանձնատրութեան և անձնատրութեան¹:

Անձնատրութեան անուն բ. իր նշանակէ՝ զպարզն, իսկ որ ըստ իւրում անձնատրութեան՝ զանհատութիւն նշանակէ և զբաժանական դէմ: Եւ որ յանձնատրութենէ, երկու նշանակէ, զի նշանակէ զպարզն, որպէս նշանակի ոչ միայն պարզ էութիւն, այլ զպատահումն ընդ անձնատրութեան կոչիմք: Նշանակէ իսկ և զոր ընդ իւրում անձնատրութեանն, այսինքն՝ զանհատն: Եւ որ² առանց անձնատրութեան, երկակի ասի, քանզի ասի առանց անձնատրութեան և ոչն ոչ բնաւ է: Ասի դարձեալ անձնատրութեամբ պատահումն, քանզի պատահումն ոչ ունի իւրական իսկութիւն, այլ յէութեան գոյանայ:

[ԺԱ.] Յաղագս էութեան և բնութեան և կերպի, անհատի, դիմի և անձնատրութեան:

Առաջին իմաստասէրքն էութիւն ասացին ի պարզ լինելն, իսկ բնութիւն յատկագոյն յէական տարբերութեանց, յորոց պարզագոյն իցեն և³ ի նոյն գոլ ունիցին՝ կամ զբանականն կամ զանբանն, զանփոխարկելի և զանփոխադրեալ սկիզբն և պատճառ և զօրութիւն, զոր առ ի հրաշագործողէն եղաւ յիւրաքանչիւս առ ի շարժումն⁴

հրեշտակաց առ ի յիմանալ և առանց յայտնութեան բանի տառ միմեանց զիմացութիւն,

իսկ մարդոյ՝ առ ի յիմանալ և բանատրել և ի ձեռն յայտնական բանի տառ միմեանց զստից իմացութիւնս,

իսկ մարդանոյ առնոց՝ զկենդանականն և զգալին,

տնկոց՝ զսննդականն,

բարանց՝ զշերմանալն և զցրտանալն:

Զայս կոչեցին բնութիւն, այսինքն՝ յատկագոյն ինչ, որպէս հրեշտակ, մարդ, այլ որ նոյնն կան և մնան միշտ: Զկիսոց մասնականագոյն կոչեաց անձնատրութիւն, իսկ զայլոց բոլորովիմբ և առաւելագոյն կոչեցին անձնատրութիւնն բնութիւն, իսկ պարզ գոլն՝ էութիւն:

¹ Հմմտ. Թարգմ. Յաղագս անձնատրութեան և որ յանձնատրութեան // Dial. 10.t1-2 Περί ὑποστάσεως καὶ ἐνυποστάτου καὶ ἀνυποστάτου

² Լ չիք

³ Լ չիք

⁴ Լ շարժումն

Իսկ սուրբ հարքն¹ թողեալ զնոցա բարբառանսն՝ զյատկական տեսակս էութիւն և բնութիւն և կերպարան կոչեցին, որզան հրեշտակ, մարդ, ձի, շուն: Ձի էութիւն յէնն ասի, և բնութիւն՝ առ ի բուն նիւթոյ նոցին, և կերպն և տեսակն: Իսկ մասնական կոչեցին անհատ և դէմ և անձնատրութիւն, որպէս Պետրոս, Պաւղոս: Իսկ անձնատրութեանն պէտք է ունելութիւն ընդ պատահմանն և ըստ նմին գոյանալ և զգայարան, այսինքն՝ ներգործութիւն տեսանել: Իսկ անհնար է երկու անձնատրութեանց ոչ տարբերիլ ի պատահմունս և ի թիւս: Եւ պարտ է գիտել, թէ նկարագրական տեսակս ի պատահմանց է, որ նկարագրէ զանձնատրութիւն:

[ԺԲ.] Յաղագս բաժանմանց:

Բաժանմանց յեղանակ ուրն են, զոր ի «Սահմանաց գիրքն» ասէ Դաւիթ. անդ տե՛ս:

[ԺԳ.] Յաղագս բնութեան կանխագունի:

Բնութիւն կանխագոյն է, որ արտաբերի և ընդ նմին հատանի և ընդ նմին բաժանի, իբր անասուն բնութիւն կանխագոյն է մարդոյ: Ոչ լինել անասնոց՝ և ոչ մարդ կարէ գոլ: Եւ առանց մարդոյ կարէ նոցա գոլ: Դարձեալ գոլ մարդոյ լինին կենդանիք, զի կենդանի է մարդ: Եւ ոչ Պետրոս յառաջ² է բնութեամբ, քան զՊաւղոս, և ոչ գոլ Պետրոս կարէ գոլ Պաւղոս: Եւ ոչ դեղ յառաջագոյն քան զդեղ, և զիրք բժշկական՝ բժշկական գրոց:

[ԺԴ.] Յաղագս հոմանունանց:

Հոմանունն են, որ անուանց հաղորդին, և սահմանաւ տարբերին, իբր շուն երկնային և զծովային և ցամաքային: Այլ երկնայինն և ծովայինն անուամբ միայն կցորդին:

[ԺԵ.] Յաղագս փաղանունանց:

Փաղանուն է որ հասարակաց հաղորդին կամ ստորագրութեան իւրում անուանն, իբր կենդանի յայտնէ զմարդ, զձի և զշուն:

[ԺԶ.] Յաղագս բազմանունանց:

Բազմանունն են, որք սահմանաց կցորդին և անուամբ տարբերին, իբր երկաթ՝ սուտեր, թուր, դանակ, նիզակ և այլն:

¹ M հայրքն

² L յառաջն

[ԺԸ.] Յաղագս այլևայլ անուանց:

Որ ենթակայ ունին մի և ասին այլևայլ անուամբ, որպես մարմին և գոյն և որպես ել և էջ, որպես մի ունի ենթակայ զսանդուխտն:

[ԺԹ.] Յաղագս գերադրականաց:

Որ ի մէջ հոմանունաց և փաղանունացն հաղորդին և տարբերին, որպես ի ֆերականութենէ ֆերական, որ տարբերի ըստ բառի անուանն: Եւ դարձեալ սահմանին հաղորդին և տարբերին, զի «ֆերականութիւնն» գիտէ, և «ֆերականն» էութիւն, յորս գիտութիւն:

Եւ պարտ է գիտել, թէ «ֆերականութիւն» և «երաժշտականութիւն» ոչ է գերադրական, բայց¹ «երաժիշտն» և «ֆերականն», որք գերադրին յարուեստէն և լինի, որ ունի երկու գերադրութիւնս՝ «արդարութիւն» և «ֆերականութիւն»:

[Ի.] Յաղագս տասն սեռականից սեռականութեան:

Պարզ ասացեալն առանց շարամանութեան

[ա.] էութիւն է, որպէս մարդ, ձի,

[բ.] ֆանակն՝ երկկանգուն,

[գ.] առինչն՝ որպէս հայր, որդի,

[դ.] որակն՝ սպիտակ, սեւան,

[ե.] ուրն՝ իբր «ի տան», «յագարակի»,

[զ.] երբն՝ «այսաւ»,

[է.] տառն՝ որպէս «կանգնել», «նստել»,

[ը.] ունելն՝ «ազանել»,

[թ.] առնելն՝ «այրել», «հատանել»,

[ժ.] կրիլ՝ «հատանիլ»:

Այսք ժ. ստորոգութիւնմ ասին, որպէս ի ասելն վասն ումեք, զի ստորոգելն ասել է:

Եւ պարտ է գիտել, թէ այս տասանց իւրաքանչիւր սեռականի սեռ է:

[ԻԱ.] Յաղագս համասեռից և այլասեռից, համատեսակաց և այլատեսակաց և թուոց² և տարբերութեանց:

Համասեռք են, որք ըստ միոյ ստորոգութեանց հնազանդին, իսկ այլասեռք, որ ընդ այլ և այլ ստորոգութեամբ են: Համատեսակք են, որ հաղորդին³:

¹ Լ բաց

² Լ թուոյ

³ Նախնական բնագրում հատվածների տեղափոխության հետևանքով այստեղին հետևում է [ԻԶ.] գլխի «անձնատրութեամբք, զի անձնատրութիւն իսկութիւն է» խոսքերով սկսվող հատվածը:

[ԻԲ.] Յաղագս որ առինչ:

Որ առինչ տասն է, [ա.] որպէս սեռ ի տեսակ, [բ.] որպէս տեսակ ի սեռ, [գ.] որպէս ի տեղի՝ որպէս «ճանանայ ի տանարի», [դ.] և որ ի ժամանակի՝ իբրու «ի ժամ ջրհեղեղին», [ե.] որ յաման՝ որպէս «գինի ի սկիհ», [զ.] որպէս բոլորն ի մասունս՝ Սոկրատէս իւրում յանդամսն՝ ի գլուխ և ոտս (իսկ այս ոչ է «առինչ», այլ «յումեմ»), [է.] որպէս մասն ի բոլորն, [ը.] որպէս տեսակ ի նիւթ, [թ.] որպէս յորակութեան պատճառ, [ժ.] որպէս յենթակայէ յիրն:

[ԻԴ.] Յաղագս բնութեան:

Բնութիւն է սկիզբն իւրաքանչիւր գոյից շարժման և կայանի, որզան՝ երկիր շարժի առ ի բողբոջել, իսկ կայ, եթէ չփոխի: Որ է սկիզբն և պատճառ շարժման և կայանի, որպէս գոյանայ, այնպէս է շարժիլն և կայն, և ոչ ըստ պատահման. և բնութիւն ասի յումեմնէ գոյացեալ, յամենայնէ յէէ:

Այլ ասի բնութիւն առ ի գոյացողէն:

[ԻԶ.] Յաղագս անձնատրութեան:

Անձնատրութեան անուն երկուս նշանակէ՝ երբեմն զպարզ իսկութիւն, այս է զէութիւն, երբեմն՝ զանհատն՝ զՊետրոս:

[ԻԷ.] Յաղագս դիմի:

Դէմ է, որ վասն յատկութեան ներգործութեանն և տեսակացն յայտնի, որպէս Գաբրիէլ ասէր առ կոյսն զդէմս իւր, և Պաւղոս ի վերայ աստիճանին ճարտասանէր: Եւ սուրբ հարբն դէմ և անձնատրութիւն զնոյն կոչեցին:

[ԻԸ. Յաղագս որ յանձնատրութեան:]

...անձնատրութեամբ, զի անձնատրութիւն իսկութիւն է ըստ ինքեան, յատուկ: Ասի դարձեալ անձնատրութեամբ, որ յայլմէ անձնատրութենէ առ ի պակասել բնութեան¹ և ի նմա ունել զիւրական իսկութիւն: Ուստի և մարմինն Տեառն ոչ գոյացեալ ըստ ինքեան, և ոչ յառժամեայ ներկայիս յոչ յանձնատրութենէ², այլ մանասանդ յանձնատրութենէ: Զի ի գոյանալ Աստուծոյ Բանին գոյացաւ, առ ի պակասել ի նմանէ և ցնա ունէր անձնատրութիւն և ունի:

¹ Լ բնութենէ

² Լ անձնատրութենէ

[ԻԹ.] Անանձն:

Անանձնատրություն երկակի ասի. երբեմն ոչ բնաւ և երբեք էր նշանակէ՝ զանգոյականն, իսկ երբեմն՝ ոչ յինքեան ունել գոյն, այլ յայլմէ ունել զիսկությունն, այսինքն՝ զպատահումն:

[Լ.] Գոյ:

Գոյն բաժանի յէություն և ի պատահումն, որպէս ի միոջէ և առ մի:

[ԼԱ.] Քանակ:

Քանակն ժողով ասի, զի մինն ոչ ասի քանակություն, այլ սկիզբն քանակութեան: Արդ միոցն և միացելոցն զալ ի միասին, լինին բ.: Զերկուսն, յորժամ բաժանեն մի և մի, առանց մասին, այս բաժանումն է, իսկ մին և մին երկու են. այս հաւաքումն է յետին:

Քանակն համարոց և չափոց ենթակայ է, այսինքն՝ զչափելն և զքուելն: Քանակացն կէտ¹ իցեն սահմանեալք, և այլք խառնեալք: Եւ խառնակ² են յորժամ մի է համարն, իսկ յորժամ փայտ գտանի երկականգնեան, եռականգնեան, կամ քար, այսպիսիք, և գոլով են չափովք, և վասն այսորիկ ասի խառնակ: Սահմանեալք են, որ ի միմեանց որոշեալք են, որպէս ի վերայ Ժ. քարանց և Ժ. արմաւենեաց: Այսոքիկ շարաքիմ ասին, բաց ի սակաւուց և ի բազմաց չափին գրուաւ և այսպիսեաւ, իբր ցորեան ցորենոյ:

Այսպէս սահմանին որպէս զհատուածս անդամոց առ միմեանս ժողովեալ հասարակաց³ սահման է: Իսկ մի գոլ փայտին, յորժամ երկականգնեան ասեն, կատարն առաջնոյն⁴ և սկիզբն երկրորդին մի ասին, զի կացեալք են և ժողովեալք ի մի, և ոչ ունին հատուածս: Իսկ բաժանականքն՝ ի վերայ Ժ. քարանց: Եթէ համարես հինկ և հինկ, ոչ ունին հաղորդս սահմանի, զի թէ տաս ի միոջոյ տասանց սահման, լինի մետասան, այս ինքն զանունն ցուցանէ զխառնելոցն և զբաժանելոցն: Ի բաժանելոցն իսկ քանակ ասի թիւն և բանն: Համարով ասի, զի բանիւ ծանուցանի: Զի թէ ասեն բանի տասն, մի ոչ ունելով ի միջի, ոչ կարես բաժանել զհինկն ի հինկէ, եթէ սահմանես ի մէջ զբաժանականն, լինի մետասան: Սոյնպէս բառ, եթէ ոչ ունիցի կէտ ի

¹ N կէտք

² N խառնակք

³ N հասարակ

⁴ L յառաջնոյն

մէջ, ոչ կարէ սահմանել, իբր «Սոկրատէս», ոչ ունելով «սո» և «կրատ»՝ կէտ, ոչ է հասարակ սահման շարայարելոցն:

Զի խառնակ է զֆանակութիւնն և ֆանակ է ի մարմին, ի յերևումն, ի գոյն, ի տեղի, և¹ ի ժամանակ:

Հարկ է գիտել, զի զիծն առանց ֆանակի է. ոչ չափի և ոչ թուի, իսկ ֆանակութիւն ի միոյ և ի միոջէ նանաչի ի մարմին: Իսկ մարմին ֆանակութիւն ունի, զի ամենայն մարմին եռակի է՝ ունել երկայնութիւն և լայնութիւն և խորութիւն: Այլ և ի շնչական մարմին թուին և անդամֆ հատուածովֆ: Այլ և տեղի միջոցաւ բաժանի: Այլ և ժամանակ գ. թուեալ նանաչի ֆանակութեամբ՝ ներկայս, անցեալն, ապառնին. և երեմն մի են, զի ներկայս կատարումն է անցելումն և սկիզբն ապառնոյն: Իսկ առանց թուոյ և ֆանակութեան այս են՝ զիծ, կէտ, մի: Եւ իսկական իմն այսոքիկ երբն ասին՝ տրամադրութիւն, ժամանակ, տեղի, սահման, երևումն, բան:

Եւ պատահումն ասեմֆ ֆանակութիւն և զթիւ ինչ ի գունոց կամ ի նշանաց. գոյն՝ ի բազում գոյն, և նշանաց՝ իբր նշանաւոր տեղի, և այլ նշանս:

Այլ և ֆանակին է որ սահմանական, և է որ անսահման սահման: Սահման՝ որ կարող եմֆ չափել և կամ թուել, անսահման՝ որ ի թիւս երեւինն, բայց ոչ թուին, որպէս բազմութիւն աստեղաց:

Եւ յատկութիւնֆ են համարին երեմ֊ համար, չափ² և բաժանումն, զի բաժանումն ցուցանէ զսահմանն և ի սահմանին լինին, թէ բազումֆ են համար, և թէ մեծ է չափ: Եւ այս ոչ ունի հակառակութիւն: Իսկ որ հակառակ ունի, որակութիւնֆ են և պատահումն. որակութիւն՝ իբր դառն և ֆաղցր, կամ խոշոր և ողորկ, պատահմամբ՝ իբր սեւաւ և սպիտակ:

[ԼԲ.] Յաղագս առընչի:

Առինչ է իբր թէ առ ինքն կամ յինքենէ առ այլ ոք: Առ ինքն՝ իբր հայր յորդոյ, զի ոչ է ամենեցուն հայր, այլ որդոյն: Իսկ առ այլ ոք՝ իբր մեծ առ փոքր և բազում առ սակաւս:

Զի յորժամ ըստ ինքեան տեսակաւոր ոչ է առինչ, այլ յորժամ անկութիւն ունի առ այլ, որպէս սիրելի սիրելոյ և թշնամի թշնամոյ, աշակերտի առ վարդապետն:

Դարձեալ որ դատէ և դատի, որպէս արհեստաւորի արհեստ, զի արհեստն դատէ զարհեստաւորն, այսինքն՝ բանի էութիւն Պետրոս և Պաւլոս:

¹ N չիբ

² L համարաչափ

[ԼԳ.] Յաղագս որակի և որակութան:

Որակություն՝ է որ առանձին, և է որ առ այլս անուանին: Դարձեալ որակություն է առ անձին գերադրական, որպէս ի հաննարոյն հաննարեղ ասի, և ջերմ ասի, որ հաղորդի¹ ջերմութեան:

Եւ պարտ է գիտել, թէ որակն բոլորագոյն է քան գորակութիւնն, զի նշանակէ զինքն և զմերձակայն՝ զջերմն և զջերմութիւնն: Ջերմայինքն որակէ են, և ջերմութիւնն՝ որակություն:

Եւ ասի կերպարան և ձև և զարութիւն, ներգործութիւն, և գոյն՝ սպիտակ և սեւա:

Որակութեան տեսակք են չորս՝ յորմէ տրամադրին զարութիւն և տկարութիւն, կիրք և կրական որակութիւնք, իբր ցաւ և առողջութիւնք, և կիրք, իբր ջերմութիւնք և ցրտութիւնք:

Է կիրք, որ դիւրաթողի է, իբր տրամադրութիւն, որպէս ոք վասն ամառոյ կարմրի կամ վասն ահի դեղնի, իսկ կրական որակութիւն դժուարափոխելի է: Եւ կէտք ոչ ուստէ են, այլ ըստ էութեանն, որպէս հրոյ ջերմութիւն, մեղեր քաղցրութիւն, և զնոյն կիրքն և ի մեզ կան ի հպիլն: Իսկ ոմանք յոմեքէ կրից խառնին՝ սեւա և սպիտակ, և ի մեզ ոչ կրին ի հպիլն: Իսկ եթովպացոյն ոչ ամենայն տեսակ է:

Եւ ոչ միայն մարմնոց է որակութիւն, այլ և ոգոց՝ ձևն և կերպ. ձևն ի շնչաւոր և յանշունչս արտաբերի, իսկ կերպն՝ ի շնչաւորս միայն: Իսկ թէ ասի յանշունչ կերպ և կերպարան, ոչ իսկապէս, այլ ըստ շնորհի: Բոլորագոյն իցէ² ձևն, զի և կերպարանն ձև կոչի՝ ուղղորդ³ և թիւ:

[ԼԴ.] Յաղագս առնելոյ և կրելոյ:

Առնելն և կրելն՝ որակական զարութիւն եւ կրական, ընդ որակութեամբ են:

Առնելն է, որ յինքեան ունի զպատճառն ներգործութեանն, և կրել՝ որ⁴ յինքեան և յայլմէ ունի զպատճառ կրիցն, որպէս հրաշագործողն եւ հրաշագործեալն: Զի հրաշագործեալն զսկիզբն ի հրաշագործողէն ունի և յինքեան զյատկութիւն կրիցն, որպէս Հիւսն և նաեւ:

¹ M N + ի

² L բոլորագունիցն է

³ N ուղղորդ

⁴ L կրելո

Զի յետ առնելոյն մնան կիրքն, իսկ է որ ոչ մնայ, որպէս փողահարութիւն, իսկ տեսանել միայն՝ որպէս աստեղագիտել, երկրաչափել:

[ԼԵ.] Յաղագս կալոյ:

Կալն զիարդն է առ այլոյ, իբր մարմին, որ կայ մերձ առ այսպիսի դրութիւն: Տեսակք կալոյն երեք են՝ կանգնել, նստել, բազմել: Ուղղորդ տառն առնէ զկանգնելն, իսկ ըստ մասին տառն առնէ զնստելն, իսկ ամբողջ տառն առնէ զբազմելն: Բայց ոչ յայտնէ զկալն և ոչ զկանգնելն, այլ զնոյնութիւնն կանգնելոյն ի տեղին:

Որ ըստ բնութեանն կան, այլ են, որպէս տարերք, իսկ դրութիւն և արհեստ՝ անդրիանդաց, սիւն, եւ այսպիսիք: Եւ բաժանին իսկ ոմանց կայուն, որպէս երկիր, իսկ շարժեցելոցն՝ որպէս երկին¹:

[ԼԶ.] Յաղագս որ առ ուր:

Ուրն տեղի նշանակէ. հարցումն՝ թէ «ո՞ւր է», պատասխանի՝ «ի տան, ի ֆաղափ», իսկ տեսականն ով, ուր ըստ ստորոգութեան՝ ըստ տարբերութեան տեղեաց՝ վեր, ի վայր, յաջ, յահեակ, յետ և յառաջ:

[ԼԷ.] Երբ:

Երբն ժամանակ է՝ «հերու, հերովմամ»: Եւ տարբերութիւն² երեք՝ ներկայ, ապառնի, անցեալ:

[ԼԸ.] Ունել:

Ի վերայ գոյականին. և յայնքանէ զունելն և զունելին: Ի վերայ՝ պատմունան եւ զէն:

Ունողին³ էութիւն նշանակէ, զի է ինչ որ էութիւն է, և է որ պատահումն, իբր արհեստից, և արհեստ ոչ ևս ընդ ունելեան վերածի: Զի ունելն բազումք լինին ըստ տարբերութեան գոյից, ֆանգի շնչաւոր է կամ անշունչ. շնչաւոր է, որպէս մանուկ, ձի ունել:

[ԼԹ.] Յաղագս ներհակի:

Ներհակ՝ որպէս իր հակառակ, իբր բան: Եւ որպէս բանի բան, որ առնէ ստորասութիւն եւ բացասութիւն: Ստորասութիւն է իր իրի գոյ, և բացասութիւն՝ որպէս իրն: Ստորասութիւն՝ դրութիւն, և բացասութիւն՝ բարձումն:

¹ L M երկնային

² L տարբերութիւն

³ M N ունողն

«ԴԻԱԼԵԿՏԻԿԱՅԻ» ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎՐԱՅԵՐԵՆԻՅ

Այս բնագիրը ձեռագրերում սովորաբար նախորդում է Հովհան Դամասկացու մեծ աստվածաբանական աշխատությանը՝ «Աւանդութիւն ուղղափառ հաւատոյ», երկուսին էլ նախորդում է «Դիալեկտիկայի» գլուխների ցանկը՝ Ա.-ԾԱ., և «Աւանդութիւն ուղղափառ հաւատոյ»-ի գլուխների ցանկը՝ Ա.-Ճ.¹ (ՄՄ 63, ՄՄ 3156 ու ՄՄ 5859-ում), մինչ ՄՄ 116 ձեռագրում վերջին ցանկը զետեղված է անմիջապէս «Աւանդութիւն»-ից առաջ:

«Դիալեկտիկայի» գլուխների ցանկում վերջին երկուսը՝ Ծ. («Սահմանման աստատարութեան») և ԾԱ. («Բանման վասն անձին մարդկայնոյ»), սոսկ վերնագրեր են, դրանց համապատասխանող գլուխներ չկան:

«Դիալեկտիկային» նախորդում է Հովհանի նամակն իր որդեգրյալ եղբայր՝ Մայումայի Կոսմաս եպիսկոպոսին, որը հունարեն համառոտ խմբարոյքան նախաբանն է: Բազարատ Մամիկոնյանի թարգմանության մէջ այդ նամակը չկա:

Երրորդ գլուխը տեղափոխված է և դարձել է ԻԸ. «Վասն անհատիցն»: Հունարեն 31՝ Περι τοῦ τί ὑπάρχει ἴδιον τῆς οὐσίας (այսինքն՝ *«Յաղագս թէ զինչ է յատուկն էութեանն») գլուխը թարգմանված և զետեղված է *Հուլ.* 23-րդ (= ԻԲ. «Վասն գոյացութեան») գլխից հետո՝ որպէս «ԻԳ. Դարձեալ վասն գո[յ]ացութեան»: ԼԱ. գլխում (այն համապատասխանում է հունարենի գլուխ 30-ին) ներմուծված է մի հատված, որ համապատասխանում է հունարեն 47 գլխի 6-21 հատվածին, իսկ Բազարատի թարգմանության մէջ համարյա նույն հատվածը (47.4-21) ներմուծված է Գ. «Յաղագս անհատի» գլխում:

Հունարեն 49-րդ գլուխը թարգմանված չէ (ինչպէս նաև կրկին 49 համարը կրող Ἐτερον κεφάλαιον՝ «Մյուս գլուխը»): Նրա վերնագիրը՝ «Փիլիսոփայության սահմանումները վեցն են» (Ὅρισμοὶ τῆς φιλοσοφίας εἰσὶν ἔξι), արցագանք է գտնում հայերեն ցանկի նախավերջին՝ Ծ. գլխի «Սահ-

¹ Ու ևս յոթ վերնագիր՝ «Այս ի գրոց աստուածայնոց յաւանդ եկեղեցոյ՝ համառօտեալ բանք: Եւ աստի յապստամբութիւն հերձուածողացն: ա. Վասն հաւատոյ բան խոստովանութեան և ընդդիմաբանութիւն նետորի: բ. Բանս յերկարածգեալս առ ի քակտումն շար հերձուածոյն նետորի: գ. Բանս արուեստականս առ յակոբիկ ասորիքն և առ նոցայն հերձուած: դ. Առ նոսին դարձեալ և առ ամենայն միաբնակս բանքն: ե. Վասն ֆրանկաց բանք ինչ: զ. Առ հրեայսն պատասխանիք և դիմադրականք բանք յերկարք: է. Վկայութիւնք յամենայն հարց բանից»:

մանք իմաստասիրութեան» վերնագրում, որին, սակայն, ինչպես վերն ասվեց, որևէ գլուխ չի համապատասխանում:

Այս թարգմանությունը մի խմբագիր վերանայել է՝ համեմատելով հունարեն սկզբնագրի հետ և ներմուծելով տրամաբանական կարևորագույն եզրերի՝ հունարեն, հատկապես՝ Դավիթ Անհաղթի երկերի, թարգմանություններից հայտնի համարժեքներով: Այդ աշխատանքի հետևերը, որ տարբեր ձևով են արտահայտված ձեռագրերում, լուսաբանել ենք ստորև՝ թարգմանության լեզվին նվիրված ակնարկում:

Սիմեոն Պղնձահանեցու թարգմանության լեզվական բնութագիրը

Ա. Թարգմանությունը ուղիղ հունարենից չէ, այլ վրացերենի միջնորդությամբ, ուստի տրամաբանական և աստվածաբանական եզրերի համարժեքներն էլ ավելի հեռու են վաղ շրջանի, հատկապես՝ հունարեն թարգմանություններում, նաև Բագարատի թարգմանության մեջ կիրառված եզրերից: Օրինակ՝

άντιστρέφω – «յետս դարձող» (վր. ԼԳ.), «զյետս դարձեալ» (վր. ԽԱ.), հմմտ. «անդրադարձ» (հուն. ¹ ԼԲ.), «անդրադարձեալ» (հուն. ԼԹ.),

άντιστρέφει – «շրջադարձի» (վր. Զ.), «կարէ յետս դառնալ» (վր. Զ., ԺԳ.), «դառնայ անդրէն» (վր. ԺԳ.), «յետս դառնայ անդրէն» (վր. ԺԳ.), «անդրադառնի» (վր. ԺԳ.), «դառնայ յետս» (վր. ԺԳ.), «յետսընդդէմ է» (վր. ԽԶ.),

ἀόριστον – «որ ոչ է սահմանեալ», «առանց սահմանի» (վր. ԼԳ.), հմմտ. «անսահման» (հուն. ԼԱ.),

αὐθύπαρκτος – «իմքն իմքեամբ էացեալ» (վր. Ա.), «իմքեամբ էացեալ» (վր. ԻԲ.), «իմքն իմքեամբ գոյ» (վր. Բ.), հմմտ. «իմքնագոյ» (հուն. Ա., Բ., ԻԳ.),

αὐλητής... αὐλῆσις – «երգիչ... երգ, ձայն և երգ» (վր. ԼԶ.), հմմտ. «փողահար... փողահարութիւն» (հուն. ԼԴ.),

ἄχωριστον συμβεβηκός – «անմեկնելի պատահումն» (վր. Դ.), հմմտ. «անանջատական պատահումն» (հուն. Ե.),

γενεστικός – «ծիծաղող», «ծաղրող» (վր. Զ.), հմմտ. «ծիծաղական» (հուն. Է.),

¹ Համեմատությունները Բագարատ Մամիկոնյանի հունարենից արված թարգմանության նույն հատվածների հետ են (որի գլուխների համարների անհամապատասխանությունը պայմանավորված է տեղափոխություններով ու բացթողումներով):

γελαστικόν, ὀρθοπεριπατητικόν, πλατωνώνυχον – «ծաղրածու, յոռնագնաց, ոտնիլայն» (վր. ԺԳ.), «ի վեր կոյս յոտս կեալ գնալով լայնաքաթ» (վր. ԺԳ.), հմմտ. «ծիծաղական ուղղագնացիկ, լայնեղունկն» (հուն. ԺԳ.),

τὸ πλατωνώνυχον – «լայնոտնութիւն» (վր. Ե.), հմմտ. լայնեղնգութիւն» (հուն. Զ.),

γραμματική – «դպրութիւն» (վր. ԺԸ., Ի), հմմտ. «ճերականութիւն» (հուն. ԺԹ.), «ճերական» (հուն. ԻԱ.),

γραμματικός – «հոգեւոր» (վր. ԺԳ.), «դպիր» (վր. ԺԸ.), հմմտ. «ճերական» (հուն. ԺԳ., ԺԹ.),

διάκειται – «ազգանայ» (վր. ԼԵ.), հմմտ. յարակայի (հուն. ԼԳ.),

διάκρισις – «ընտրողութիւն» (վր. ԼԵ.), հմմտ. «քաղղաստութիւն» (հուն. ԼԳ.),

διάθεσις – «ազգ» (վր. ԼԵ.), հմմտ. «տրամադրութիւն» (հուն. ԼԳ.),

δισσωδς – «երկու ազգ» (վր. Լ.), հմմտ. «երկակի» (հուն. ԻԹ.),

ἔμψυχος – «անձնական» (վր. Բ.), «անձնատու» (վր. Բ., Է., ԺԳ. Ի., ԻԵ., ԻԶ., ԼԱ.), «անձնատու և շնչատու» (վր. ԻԶ.), «անձնատրութիւն» (վր. ԼԱ., ԼԵ., ԽԶ.), «հոգևոր» (վր. ԽԹ.), հմմտ. «շնչատու» (հուն. Գ., ԺԳ., ԻԱ., ԻԵ., ԻԶ, ԼԳ.),

ἐπιστήμη – «վարժումն արհեստից» (վր. ԺԳ.), «արուեստ» (վր. Է., Ի.), «արուեստական» (վր. Ի.), հմմտ. «մակացութիւն» (հուն. Ը., ԺԳ., ԻԱ.),

ἐτερογενής – «այլազգի» (վր. Ի.), հմմտ. «այլաստ» (հուն. ԻԱ.),

ἐτεροειδής – «այլակերպ» (վր. Ի.), հմմտ. «այլատեսակ» (հուն. ԻԱ.),

εὐαπόβλητος – «ի բաց ձգելի» (վր. ԼԵ.), հմմտ. «դիտարողի» (հուն. ԼԳ.),

θέσις – «դիր, տեղի» (վր. ԼԵ.), հմմտ. «դրութիւն» (հուն. ԼԵ.),

κατάθεσις – «հանութիւն» (վր. ԼԵ.), հմմտ. «ստորադրութիւն» (հուն. ԼԳ.),

μεταβάλλει – «ազգանայ», «փոփոխին», «փոփոխի» (վր. ԼԵ.), հմմտ. «փոխարկի» (հուն. ԼԹ.),

μεταδίδωσι – «կարէ տալ» (վր. Բ.), հմմտ. «փոխատուէ» (հուն. Բ.),

ὁμογενής – «համազգի» (վր. Ի., ԻԵ.), հմմտ. «համաստ» (հուն. ԻԱ., ԻԵ.),

ὁμοειδής – «միատեսակ» (վր. Գ.), «համատիպ» (վր. Ի.), հմմտ. «համատեսակ» (հուն. Գ., ԻԱ.),

ὁμοειδης – «պատկերակից և համատեսակ իւրն» (վր. ԻԶ.), հմմտ. «համատեսական» (հուն. ԻԶ.),

ὁρισμός – «սահմանադրութիւն» (վր. ԺԳ., ԻԳ., ԼԵ.), հմմտ. «սահման» (հուն. ԺԲ, ԺԳ., ԼԳ.), հմմտ. ὁροθέσιον – «սահմանադիր» (հուն. ԺԳ.),

πάθος – «հանդիպումն» (վր. ԼԵ.), հմմտ. «կիրք» (հուն. ԼԳ.),

πάθους – «հանդիպելություն» (վր. ԼԶ.), հմմտ. «կիրք» (հուն. ԼԳ.),

πάσχειν – «հանդիպել» (վր. ԼԶ.) հմմտ. «կրել» (հուն. ԼԳ.),

πάθος καὶ παθητικὴ ποιότης – «զպատումասս և զպատումասական նրախություն» (վր. ԼԵ.), հմմտ. «կիրք եւ կրական նրախություն» (հուն. ԼԳ.),

τὸ ποίον – «գորպէսն, որ է նրախութեան» (վր. ԺԹ.), «նրախություն» (վր. Ի.), «որ» (սեռական՝ «ոյր», «ոյրոյ» [վր. ԼԵ.]), «որպէսություն» (վր. ԽԵ.), հմմտ. «որակ» (հուն. ԼԳ., Ի.), «որախություն» (հուն. ԻԱ.),

ποιότης – «որախություն», «որպէս», «որախի» (վր. ԼԵ.), հմմտ. «որախություն» (հուն. ԼԳ.),

ποσόν – «ֆանիանություն» (վր. ԺԹ., ԼԵ., ԼԶ., ԽԶ.), «ֆանի» (վր. ԼԵ.), «ֆանիան և ֆանակ» (վր. ԼԳ.), «ֆանիան ֆանակ» (վր. ԼԳ.), հմմտ. «ֆանակ» (հուն. Ի., ԼԱ., ԼԳ.),

ποσότης – «ֆանիօնություն» (վր. ԼԳ., ԼԵ.), «ֆանի» (սեռ. «ֆանոն») (վր. ԼԳ.), «ֆանակ» (վր. ԼԳ.), «ֆանիանություն, այսինքն՝ ֆանակ» (վր. ԼԳ.), հմմտ. «ֆանախություն» (հուն. ԼԱ.), «ֆանակ» (հուն. ԼԱ., ԼԳ.),

προσλαβοῦσα – «առնելով յինքն» (վր. ԻԶ.), հմմտ. «առընդունի» (հուն. ԻԶ.),

στοιχεῖον – «նիր/նիր» (վր. ԼԵ., ԽԹ.), «անդամ» (վր. ԼԵ., ԼԵ.), հմմտ. «տարր» (հուն. ԼԳ., ԼԵ.),

συλλαβή – «մասն», «ի միմեանս» (վր. ԼԳ.), հմմտ. «փաղանունություն» (հուն. ԺԹ.),

συναναίρειν – «ի միասին փոյր սպանանել» (վր. ԼԳ.), «ընդ միմեանս բարձրին լուծեալ» (վր. ԽԱ.), հմմտ. «շարաբառնի» (հուն. ԼԲ., ԼԹ.),

συνεισφέρει – «ընդ նմա աներկաբայ մտանէ» (վր. ԺԲ.), «ընդ ինքն ի ներքս բերէ» (վր. ԽԲ.), հմմտ. «շարաբերէ» (հուն. ԺԳ.),

συνεισφέρειν καὶ συνεισφέρεισθαι – «շարինեմբերումն¹ և ընդինքն-բերումն» (վր. ԼԳ.), հմմտ. «որ շարաբերի և շարաբերէ» (հուն. ԼԲ.)

σύνθετος – «խառնուած» (վր. ԻԹ.), հմմտ. «շարադրական» (հուն. ԻԸ.),

συντιθέμενος – «խառնեալ» (վր. ԻԹ.), հմմտ. «շարադրեալ» (հուն. ԻԸ.),

σῶμα – «սեռ» (վր. ԻԵ., ԼԳ., ԼԶ.), հմմտ. «մարմին» (հուն. ԻԵ.),

«գոյացություն» (վր. ԼԱ.), հմմտ. «մարմին» (հուն. Գ.),

¹ ՏՄՆ- նախաձանցին համապատասխանեցված է կանոնավոր «շար»-ը, իսկ երկրորդ՝ ընդ- նախաձանցին՝ «իներքս» մակբայը, ինչն իմաստային առումով ճիշտ է, իսկ բառա- կազմական առումով՝ արտառոց:

«սեոֆ էիցս» (վր. ԼԳ.), «սեոֆ մարմնոց» (վր. ԼԳ.), «սեո, որ է մարմին» (վր. ԼԳ.),

«մարմին սեո» (վր. ԼԵ.), հմմտ. «մարմնական» (հուն. ԼԳ.),

«մարմնատր սեո» (վր. ԼԵ.), «սեոական» (վր. ԼԵ.),

σωφοροσύνη και ἡ δικαιοσύνη – «սրբութիւն, առողջութիւն» (վր. ԼԵ.), հմմտ. «ողջախոհութիւնն և արդարութիւն» (հուն. ԼԳ.),

ὑπογραφή – «վերնագիր» (վր. ԺԳ., ԺԷ.), «վերագիր» (վր. ԺԳ.), հմմտ. «ստորագիր» (հուն. ԺԳ.), «ստորագրութիւն» (հուն. ԺԵ., ԺԶ., ԺԸ.),

ὑπογράφω – «գրել» (վր. ԺԵ., ԺԶ.), հմմտ. «ստորագրել» (հուն. ԺԶ. ԺԷ.),

ὑποκείμενον – «յառաջադրեալ», «ենթակայ ի ստորև եղեալ» (վր. ԺԳ.), հմմտ. «ենթակայ» հուն. (Ա., ԺԳ., ԺԸ.),

ὑπόκειται – «է ստորադրեալ» (վր. ԻԳ.), Բագարատն այս գլուխը չի թարգմանել,

ὑπόστασις – «էակ, այսինքն՝ անձն» (վր. ԻԵ.), «սեո, որ է անձն» (վր. ԻԶ.), «սեո» (վր. ԻԶ.), «էութիւն մարմնոյն» (վր. ԻԶ.), «էութիւն» (վր. ԻԶ.) «էակս» (վր. ԻԶ.), հմմտ. «անձնատրութիւն» (հուն. Բ., Գ., Դ., Ե., Զ., ԺԱ., ԻԱ., ԻԵ. ԻԶ., ԻԸ.), «անձն» (վր. ԻԹ., ԽԹ.), հմմտ. «գոյամալ» (հուն. ԻԸ.), «էակ», (հուն. ԻԹ.):

Մարդու Արիստոտելյան բնորոշումը՝ ζῶον λογικόν, θνητόν, νοῦ και ἐπιστήμης δεκτικόν (8.12, 14.5-6), Բագարատը թարգմանել է «կենդանի շնչատր, բանական, մահկանացու, մտաց և մակացութեան ընդունակ» (ԺԳ.), «կենդանի բանատր, մահկանացու, մտաց և մակացութեան ընդունակ» (Ը.), իսկ Սիմեոնը՝ «կենդանի բանատր, մահկանացու, մտաց և արուեստից գտակ» (Է.), «մտաց և հնարից ընդունող» (Է.), «կենդանի մտատր, բանատր, մահկանացու, մտաց և վարժմանց արուեստից ընդունարան» (ԺԳ.): Բագարատինն ավելի մոտ է հունաբան թարգմանիչների տարբերակին¹:

Բ. Զեռագրերի ուշադիր ընթերցումը երևան հանեց մի զարմանալի փաստ. հետագա մի խմբագիր համեմատել է Թարգմանությունը հունարեն սկզբնագրի հետ և ձգտել կարևոր եզրերի դիմաց օգտագործված «անսովոր» բառերը փոխարինել դրանց հայտնի համարժեքներով: Ի դեպ, խմբագիրը բոլորովին անկախ է Բագարատի թարգմանությունից, ուստի որոշ դեպքերում վրացե-

¹ Հմմտ., օրինակ՝ Դաւ. Պորփ. 2.6. «մտաց և մակացութեան ընդունակ», 3.10. «կենդանի բանատր, մահկանացու, մտաց և հանճարոյ ընդունակ», 9.2, 14.15. «կենդանի բանատր, մահկանացու, մտաց և մակացութեան ընդունակ»:

րենից արված թարգմանության մեջ հանդիպում ենք բառերի ավելի նշգրիտ՝ «հունաբան» համարժեքների, քան հունարենից արված թարգմանության մեջ է, օրինակ՝

άντιστρέφει – «հակադարձի» (վր. ժԳ.), բայց «դարձուցանել» (հուն. ժԳ.),
 γενικώτατος – «սեռականագոյն» (վր. Բ., ժԹ.), բայց «սեռական» (հուն. Բ., ԻԱ., ԼԲ.), «սեռականից» (հուն. Բ.), «սեռականաց» (հուն. Բ.),
 «սեռականի» (հուն. Բ., Ի.), «սեռականութեան» (հուն. Ի.),

δημιουργός – «արարիչ» (վր. ժ., ԼԶ.), բայց «հրաշագործալ» (հուն. ժԱ., ԼԳ.),

δημιουργούμενον – «արարած» (վր. ԼԶ.), բայց «հրաշագործեալն» (հուն. ԼԳ.),

είδικώτατος – «տեսակագոյն» (վր. Բ.), բայց «տեսական», «տեսականից», «փրական» (հուն. Բ.), սակայն և նախնական թարգմանությունը՝ «տպատրական» (վր. Ի., ԻԵ., ԻԶ., ԼԳ.), հմմտ. «յատկական» (հուն. ԻԱ., ԻԵ., ԻԶ., ԼԲ.),

ἐπιδιάρσεις – «վերաբաժանումն» (վր. ժԲ.), բայց «որ ի բաժանմանն» (հուն. ժԲ.),

ἐπίκτητος – «վերաստացական» (վր. ԼԵ.), բայց «ստացական» (հուն. ԼԳ.),

ἐπουσιώδης – «մակագոյեղ» (վր. ժԳ.), բայց «էականագոյն» (հուն. ժԳ.),
 ἑτερονόμως – «այլանունութեամբ» (վր. ԼԵ.), բայց «որպէս այլանուն ապի» (հուն. ԼԳ.),

ὁμοφυῖ – «համաբնութիւն» (վր. ԻԵ.), բայց «համաբողբոջ» (հուն. ԻԵ.), սակայն և նախնական թարգմանությունը՝ «տոհմական» (վր. ԻԵ.), հմմտ. «համաբողբոջ» (հուն. ԻԵ.),

οὐσιωδῶς – «գոյեղաբար» (վր. ԻԳ.), բայց «էական» (հուն. ԻԳ., ԻԴ.),
 περιέχουσι – «պարագրեն» (վր. ժԸ.), բայց «ունին» (հուն. ժԹ.),
 περιέχει – «պարագրէ» (վր. ժԸ.), բայց «ի վերայ ունելն» (հուն. ԼԸ.), τὸ περιέχον καὶ τὸ περιεχόμενον – «պարագրող և պարագրեալն» (վր. Խ.),
 բայց «ունեղոյն եւ ունողին» (հուն. ԼԸ.),

προαιρετικός – «յառաջընտրութեամբ» (վր. ԼԴ.), բայց «հանդիսական» (հուն. ԼԲ.),

ὑπόκειται – «ենթակայեալ ունի» (վր. է.), «ենթադրեալ ունի» (վր. է.), բայց «ընդ իսրում իսկ իցէ» (հուն. Ը.), «ներքոյ կայ» (հուն. Ը.) «ընդ նմին կայ» (Ը.),

ὠρισμένον – «սահմանեալ» (վր. ԼԳ.), հմմտ. «սահմանական» (հուն. ԼԱ.):

Բ.1 Այդ խմբագրական աշխատանքը հատկապես բացահայտ է F (ՄՄ 116), երբեմն էլ՝ որևէ այլ ձեռագրում, որտեղ, շատ հաճախ հիմնական բնագրի «տարօրինակ» բառերի վերևում տողից վեր, կարմիրով գրված են «կանոնական» համարժեքները, որոնք առկա են նաև մնացած ձեռագրերում: Օրինակ՝

ἀντικείμενον – «հակառակ»՝ F ուղղված «ներհակ» (Խ.),

ἀνυπόστατον – «անսետ»՝ F ուղղված «անչակ» (Թ.)

γένος – «ազգ»՝ F ուղղված «սետ» (բազմիցս),

γενικώτατον γένος – «ազգային ազգ» (Բ., նաև ԽԶ.), «ազգականութեամբ ազգ» (ԺԹ.)՝ F ուղղված «սետականագոյն սետ», «ազգային ազգ»՝ F ուղղված «սետական սետ» (Ի.), «ազգին ազգ»՝ F ուղղված «սետին սետ» (ԼԳ.),

γεννητικός – «բազմամալի»՝ F ուղղված «սերմնական» (Բ.),

διαφορά – «բաժանումն» (այսպէս)՝ F ուղղված «տարբերութիւն» (Զ., Ը., Ժ., Ի., ԻԳ.), բայց διαφέρει – «բաժանի» (Գ., Ը., ԺԳ., ԺԶ., ԺԸ. Ի., ԻԳ., և ոչ մի անգամ ուղղված չէ),

διαφέρειν – «բաժանեալ»՝ F ուղղված «զանազանել» (Գ.), իճնաց ձե՛
διαφορά – «առանձին բաժանումն»՝ F ուղղված «յատկական զանազանութիւն» (Գ.),

είδικώτατος – «տեսական»՝ F ուղղված «տեսակագոյն» (Բ.),

ἔμψυχος – «շնչաւոր»՝ F ուղղված «անձնաւոր» (Բ.),

ἐν τῷ ὁποίῳ τί ἐστὶ – «որզինչիւ»՝ F ուղղված «որպիսիզինչիւ» (Ը.),

ἐνυπόστατον – «սետական»՝ F ուղղված «չական», «սետական, այսինքն՝ անձնաւորական» (Թ., ԻԹ.), E F ուղղված «չական, այսինքն՝ անձնաւորական» (ԻԹ.),

ἐπουσιώδης – «գոյութեան վերոյ են, և վասն այսորիկ վերնագիրս կոչին»՝ F ուղղված «մակագոյեղ են, այսինքն՝ ի վերայ գոյութեան» (ԺԳ.), «վերագո»՝ F ուղղված «մակագոյեղ» (ԺԳ.),

ἐτεροῦπόστατον – «յայլում սետի»՝ F ուղղված «յայլում չակի» (ԻԹ.),

ιδιότης – «ինքնություն»՝ F ուղղված «յատկություն» (Ի.), ιδίωμα – «ինքնություն»՝ F ուղղված «յատկություն» (Ի.), «յինքնութեամբ»՝ F ուղղված «յատկութեամբ» (Ի.),

κατὰ τοῦτον οὗν τὸν τρόπον – «մի ցեղ բարժանմանց» (այսպէս)՝ F ուղղված «բստ միոյ յեղանակի» (ԺԱ.),

κατηγορία – «լսելություն» (Զ., ԺԹ., Ի., ԼԲ.)՝ F ուղղված «ստորոգություն», «լսողություն»՝ F ուղղված «ստորոգություն» (Ի., ԼԲ.), «լսելիք»՝ F ուղղված «ստորոգություն» (ԺԹ.), «լուր»՝ F ուղղված «ստորոգություն» (Զ., ԼԴ., նաև κατηγορούμενον – «լսելի լեալ» Բ.),

κατηγοροῦνται – «լսին»՝ F ուղղված «ստորոգին» (Զ.), «լսելի լինի»՝ F ուղղված «ստորոգի»,

τὰ γένη κατηγοροῦνται – «ազգն լսելի լինին»՝ F ուղղված «սեռն ստորոգին» (Զ.),

κατηγοροῦνται γὰρ τὰ ἴδια τῶν εἰδῶν, ὧν ἐστὶν ἴδια – «լսին բաժանեալս տեսալք, որք են մասնաւորք»՝ F ուղղված «ստորոգին տարբերությունն տեսակացն, որոց մասունք են նոցա» (Զ.),

μερικὸν – «զկողմանականն»՝ F ուղղված «զմասնականն» (ԺԱ.),

ὁμώνυμος – «յարանուն»՝ F ուղղված «հոմանուն» (ԺԳ., ԺԴ.), նաև՝ ὁμωνύμως – «յարանունաբար» (ԼԵ.),

ὁμώνυμος δὲ ἐστὶ κατηγορία – «յարանուն լուր է այս»՝ F ուղղված «հոմանուն ստորոգի» (Է.),

οὐσιώδεις – «գոական»՝ F ուղղված «գոյացողական» (Բ., Ը.), նաև այլուր՝ «գոյական» (Բ., Դ., ԻԳ.), և՛ «գոյացողական» (Դ., Ը.), նաև՝ «էակ, այսինքն անձն» (ԻԳ., Բ՝ «է այսինքն անձն սեռ»), «գոյութեամբ» (ԽԹ.),

οὐσιωδῶς – «գոաբար»՝ F ուղղված «գոյեղաբար» (ԻԴ.),

ποιότης – «որպիսություն»՝ F ուղղված «որակություն» (Դ.),

συνώνυμα – «հոմանունք»՝ F ուղղված «փաղանունք» (ԺԵ.), «հոմանունություն»՝ F ուղղված «փաղանունություն» (ԺԴ.),

συνώνυμος μὲν κατηγορία ἐστίν – «համանուն լսելություն է»՝ F ուղղված «յարանուն ստորոգություն է» (Է.),

συστατικός – «միատրական» (Բ.), «հաստատական» (Դ.)՝ F ուղղված «բաղկացական»,

ὕπ’ ἄλληλα γενῶν – «ընդմիմեամբք սեռիցն» (Ի.)՝ F «առ միմեանս ազգաց, այսինքն ընդմիմեամբք սեռիցն»,

ὕπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν – «սա ի շարունակ ֆանակութիւն» (ԼԳ.)՝ F + «և սա խառնակմամբ ի ֆանիաւնութիւն»,

ὕπόστασις – «սեռ»՝ F *ուղղված* «անհատ» (Բ.), F *ուղղված* «էակ» (Թ., ԻԶ., ԻԷ., ԻԸ., ԻԹ.), F *ուղղված* «էութիւն» (ԻԶ., ԻԷ.),

ὕπογραφικός – «վերագրութեամբ»՝ E *ուղղված* «ստորայդրական» (ԺԳ.),

Ἡ δὲ ὑπογραφή ἐκ τῶν ἐπουσιωδῶν – «Իսկ վերնագիր ի վերայ գոյացութեանց» (ԺԳ.)՝ F *ուղղված* «Իսկ ստորագրութիւն ի մակագոյեղաց»,

ὑπεστάναι – «սեռանալ»՝ F *ուղղված* «էանալ» (Թ., ԻԷ.),

Ὡστε ἡ μὲν τῶν γενῶν κατὰ τῶν εἰδῶν κατηγορία καὶ ἡ τῶν διαφορῶν κατὰ τῶν εἰδῶν καὶ ἡ τῶν εἰδῶν κατὰ τῶν ἀτόμων ἐπὶ πλεον λέγεται – «որովհետև ազգաց առ տեսակսն լուր և բարժանմանց առ տեսակսն, և տեսակաց առ անհատսն, ի մեծագոյն են ասի»՝ F *ուղղված* «որովհետև սեռ տեսակացն ստորոգին, և տարբերութիւն տեսակացն, և տեսակ տարբերութեանցն, յայտ է թէ ի մեծագունէն ասի» (Զ.):

Բ.2 Կան դեպքեր, երբ ոչ միայն F (ՄՄ 116), այլև մյուս ձեռագրերում ունենք «տարօրինակ» բառը, և միայն F-ում (կամ մեկ այլ ձեռագրում)՝ տողից վեր կարմիրով ուղղված տառացի համարժեքը.

ἀπογίνεται – «անյայտ լինի»՝ F *ուղղված* «բացալինի» (Դ.),

ἀπόφασις – «յետասացութիւն»՝ E *ուղղված* «բացասութիւն», F *ուղղված* «ազգ բացասացութիւն» (ԽԱ.),

ἐνυπόστατον – «սեռական»՝ F *ուղղված* «էական» (Դ.),

ἐπιστήμη – «հանդիպումն»՝ E *ուղղված* «մակացութիւն» (Խ.),

κατάφασις – «առաջասացացութիւն»՝ E *ուղղված* «զստորասութիւն», F *ուղղված* «ազգ ստորասացութիւն» (ԽԱ.),

συνεισφέρεται μὲν, οὐ συνεισφέρει δέ – «ընդ ինքն ի ներս բերէ և ոչ ինքն ընդ այլում բերեալ լինի»՝ F *ուղղված* «շարաբերէ շարաբերի ըն» (ԽԳ.),

Ἡ δὲ ὑπογραφή ἐκ τῶν ἐπουσιωδῶν – «Իսկ վերնագիր ի վերայ գոյացութեանց»՝ F *ուղղված* «Իսկ ստորագրութիւն ի մակագոյեղաց» (ԺԳ.),

χωριστὸν (συμβεβηκός) – «հեռանալի (պատահումն)»՝ F *ուղղված* «անշատական» (Դ.),

ὧν ἡ γένεσις ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, οἷον δύο τινὲς ἐγεννήθησαν ἐν τῇ αὐτῇ ῥοπῇ – «որոց լինելն ի մի եւ ի նոյն ժամ լինիցի, որպէս երկու, որ ծնանին ի մի և նոյն ակնարկել»՝ F *լուսանցքում* «ազգ է, որոց ծնունդն ասի տիրապէս, որ երկու ի մի և նոյն ժամ ծնանին, և նոյն ժամանակի, որպէս երկու ծնեալք ի միում ռուպէի» (ԽԴ.):

Բ.3 Երբեմն էլ F (ՄՄ 116) և/կամ մեկ այլ ձեռագրում պարզապես նախնական ընթերցումն է, և այն ուղղում չի պարունակում, իսկ ուղղված ձևը մնացած ձեռագրերում է.

ἀνααιρεῖται – «ընդ նմին բառնի» (Ա., հունաբան թարգմանություններին հատուկ արհեստական կրավորականի ձև է)՝ EF «ընդ նմին բառնա»,
 ἀνομοιομερῆ – «աննմանայմասնաբար»՝ F «կողմանք ոչ նմանք» (ԺԱ.),
 ἀνυπόστατον – «անսեռական»՝ F «անէ» (Թ.), «անէական»՝ F «անսեռ էական» (Թ.),

ἀχώριστα (συμβεβηκότα) – «անանջատական»՝ F «անհեռանալի (պատահումն)» (Դ.),

διαφορά – «տարբերություն»՝ F «բարձանումն» (Ը.) (այսպէս),

διαφέρει – «զանազանի»՝ F «բաժանի» (Դ.),

εἰδικώτατος – «տեսակագոյն»՝ F «տեսակ» (Բ.),

ἐπιστήμη – «մակացություն»՝ F «զհամակացություն» (ԽԶ.),

ἐτεροειδής – «այլատեսակ»՝ F «այլ տեսակ» (ԼԲ.),

κατηγορία – «ստորոգություն»՝ F «լուր» (Զ., ԺԹ.),

ἢ τε οὐσιώδης καὶ ἢ ἐπουσιώδης – «եղութ և մակեղութ»՝ F «գոական և վերագոական» (Ը.), հմմտ. ἐπουσιώδης – «գոյական» (ԻԳ.),

παρώνυμα – «յարանուն»՝ F «յարանունություն»՝ F «փաղայարանուն»,
 «փաղյարանուն», «փաղյարանունություն» (ԺԸ.), παρωνομάσθη – «յարանունեցալ»՝ F «փաղյարանունանեցալ»,

συμβεβηκός – «պատահումն»՝ F «պատահման» (Բ.),

συνιστῶσι – «բաղկացուցանեն»՝ F «հաստատեն» (Բ.):

Բ.4 Երբեմն էլ կողմ-կողմի կարդում ենք նախնական թարգմանությունը և նրա մեկնաբանությունը՝ ճշգրիտ պատհենմամբ (այս կամ այն հերթականությամբ).

ἀπὸ τῆς πατρίδος – «ի հայրենեացն՝ ի ժառանգութենէն» (Բ., F չի բ ժառանգութենէն)

μὴ ἀπολομένου τοῦ πατρὸς – «ոչ կորուսելոյ զհօր, և ոչ անգոյ եղելոյ հօրն» (ԼԴ.),

κατηγορία – «լուր ստորոգություն» (ԼԴ.), «լսողություն և ստորոգություն և կառիդարիա» (ԺԹ.՝ ետեք տարբերակ՝ հին, ուղղված և հունարենից տառադարձված),

λέγονται καὶ γένη καὶ εἴδη ὑπάλληλα – «սեւեւ և տեսալիք ընդմիմեամբ, և կոշիկն ազգ և տեսալիք միմեանց» (Բ.),

ὁμογενῇ – «համասեւեւ, այսինքն՝ ազգական» (ԼԲ.),

καὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον οὐκ εἰσι τῶν ὁμωνύμων – «առաջին և յետին ոչ են ի հոմանունաց, իսկ առաջինն և վերջինն մանաւանդ և նուազն ոչ» (ԽԳ.),

κατὰ τὸ κρῖνον καὶ κρινόμενον, ὡς ἐπιστήμη ἐπιστητοῦ ἐπιστήμη – «իրիւ գնանաչողն և գծանուցեալն, որպէս դատաւորն դատելոյն, որպէս մակացութիւն մակացութիւն մակացու, իբր գիասու լինելն հասու լինելոյն իրի» (ԼԴ.),

συνεχῇ – «ի մի հաւաքեալի և շարունակ» (ԼԳ., Բ չիք և շարունակ),

Ἔτι τῶν κειμένων τὰ μὲν δυνάμει κεῖνται ἥγουν τὰ δυνάμενα μετέρχεσθαι, τὰ δὲ ἐνεργείᾳ, ὡς ὅπου κεῖνται – «Եւ դարձեալ յառդրելոցն ոմանք անկեալ կան, այսինքն՝ կարողք գոյ փոփոխեալ, իսկ ոմանք ներգործութեամբ, որպէս այն, ուր դիմն: Եւ առկայումն կայ ոմն զաւրութիւն, որ զաւրէ գալ, իսկ ի միւսն ներգործութիւն, որպէս ուր կայր» (ԼԵ.՝ խմբագրված տարբերակը նախորդում է նախնականին),

Ἐν μὲν τῇ οὐσίᾳ γένεσις καὶ φθορά – «Զգոյութիւն՝ ծնունդն բերման, և է ի գոյացութիւնն լինելութիւն և ապականութիւն» (ԽԵ.՝ խմբագրված տարբերակը հաջորդում է նախնականին, որում «բերման» բառը վկայում է, որ փոթոր-ի փոխարեն ընթերցվել է փորձ),

Ἡ δὲ ὑπογραφή ἐκ τῶν ἐπουσιωδῶν – «Իսկ ստորագրութիւն ի մակագոյեղաց, իսկ վերնագիր ի վերայ գոյացութեանց» (ԺԳ.՝ Կ և Ի ձեռագրերում խմբագրված տարբերակը նախորդում է նախնականին, իսկ Բ-ում այն հանդես է գալիս որպէս նախնականի ուղղում, «ստորագրութիւն»-ն էլ աւղավաղված տարբերակն է «ստորագրութիւն» բառի):

Բ.5 Հետևյալ օրինակներում բոլոր ձեռագրերում միայն նախնական՝ չուղղված տարբերակներն են՝

διαφοραὶ – «բաժանմունք» (Բ.),

κατηγορεῖσθαι – «լուր» (ԻԳ.), κατηγορία – «լուր» (Ը., ԺԹ., Ի.), «լսողութիւն» (Է., ԼԴ., ԼԵ., ԼԶ.),

κατηγοροῦνται – «լսելի լինին» (Ը.), «լսին» (ԽԱ.), κατηγορεῖται – «լսի» (Է.),

Περὶ τῶν κατηγορουμένων – «Վասն լրոյ եւ լսողականի» (Զ.),

ὁμῶνυμος – «փաղանունություն» (ԺԸ.), «յարանուն» (ԼԱ.), «յարանունություն» (ԽԶ.),

συνώνυμα – «համանունություն» (ԺԸ.), συνώνυμος – «համանունաբար» (Է.), «հոմանունաբար» (Է.):

Բ.6 Խմբագրական աշխատանքը տեսանելի է նաև վերնագրերում: Գլուխներին նախորդող վերնագրերը հաճախ խմբագրված տարբերակն են ներկայացնում, իսկ բնագրից առաջ դրված ցանկում՝ նախնականը, օրինակ՝ «ՓԱ. Վասն բաժանելոց» (Սերի ծախսերից), իսկ ցանկում՝ «Վասն հերձեցելոց և մեկնելոց», բնագրից առաջ՝ «ՓԲ. Վասն բնութեամբ առաջնոյ» (Սերի Երկրի փոփոխությունները), իսկ ցանկում՝ «Վասն բնական նախկին գոյոյ», բնագրից առաջ՝ «ԽԳ. Վասն առաջնոյ եւ վերջնոյ» (Սերի Երկրի փոփոխությունները), ցանկում՝ «Վասն նախնայ և յետնոյ», և այլն: Որոշ վերնագրեր երկու տեղում նույնն են (Ա., Գ., Է., ԺԶ., ԻԳ., ԻԴ., ԻԸ., Խ., ԽԶ.):

Գ. Թարգմանությունը պարունակում է հունարենից տառադարձված մի քանի բառ՝

«Հափեսցին մոդի» (μετρηθῶσι μοδίω) (ԼԳ.). ճիշտ է, ըստ ՆԲՀԼ-ի՝ այս Հափի միավոր բառն ավելի վաղ վկայություններ էլ ունի (մասնավորապես՝ Անանիա Շիրակացու մոտ), այնուամենայնիվ մոծիոց-ի համարժեքը «գրի»-ն է, որը գտնում ենք Բագարատի թարգմանության մեջ (ԼԱ. «Հափին գրուա»),

«Եպիփանիա» (ἐπιφάνεια), «դրամմի» (γραμμή) (ԼԳ.), որոնց հայերեն բացատրություն է ավելացված՝ E (տողից վեր) «մակերևություն», «գիծ», իսկ F-ում տառադարձվածները փոխարինված են այդ բառերով, բայց և այլուր երկու տարբերակը կողք-կողքի են հանդես գալիս:

τὴν ἄναστρον σφαῖραν – «զանաստղ գնդակն՝ սփեռ երկնից» (ԼԳ.)¹,
φάσγανον, ἄορ, σπάθη, μάχαιρα, ξίφος – «փասղանոն, այր, ապարի², մաշեռա, ֆսիփոս» (ԺԶ.), հմմտ. «նիզակ, թուր, դանակ, սուր» (հուն. ԺԷ.)³:

Գ. Կան սխալ թարգմանություններ գեպրեր.

ἀνάκλις ἀνακλιτοῦ ἀνάκλις – «վերակոչումն կոչեցելոյն վերակո-

¹ Հմմտ. Բագարատի թարգմանած՝ «զաստեղական ցից» (ԼԲ.):

² Պիտի լինել «սպարի». գրիչը «ս»-ի փոխարեն «ա» է կարդացել:

³ Դիոնիսիոս Թրակացու բնագրում նույն շարքը՝ մի փոքր այլ հերթականությամբ ἄορ, ξίφος, μάχαιρα, σπάθη, φάσγανον, թարգմանված է «խաղ, դաշապ, մահկացու, վաղապատ, սուսեր, նրան», տե՛ս Նիկողայոս Ադոնց, *Երկեր Գ. Հայերենագիտական ուսումնասիրություններ*, Երևան, 2008՝ «Արուեստ Դիոնիսեայ Բերականի և հայ մեկնությունն նորին», էջ 19:

շումն» (ԼԳ.), շփոթված է ἀνάκλησις և նրանից ածանցյալ ածականի հետ¹: Առկա է նաև ուղղում. EHI-ում բառակապակցության սկզբում, իսկ F-ում՝ վերջում ավելացված է «վերաբազմություն»:

Նախաձանցն ընկալվել և թարգմանվել է որպես նախդիր՝ ἐπιδιαίρεσις («լրացուցիչ բաժանում») – «ի վերայ բաժանմանցն» (ԼԵ.): Նույնը՝ κατα-χρηστικῶς («սխալ արտահայտությամբ») – «ըստ պիտանելոյ» (ԼԳ., ԽԳ.՝ «իրբև պատգամ հայտարարելով, վկայելով»):

Ե. Երկու Թարգմանություններում կարելի է գտնել մի քանի՝ միևնույն կերպ Թարգմանված (կամ շատ նման) բառ և արտահայտություն, ինչը թերևս զուգահեռություն հետևանք է.

«ադամանդ բար» (հուն. Գ.), «անդամանդն բար» (վր. ԻԸ.) – ὁ ἀδάμας λίθος,

«անգոյական» (հուն. ԻԹ.), «անգոյ» (վր. Լ.) – ἀνύπαρκτος,

«անխառնակելի» (հուն. ԻԵ), «անխառնակ» (վր. ԻԵ.) – ἀσύγχυτος,

«առինչ» (հուն. Ի., ԼԲ., ԼԳ., ԼԹ., վր. ԺԹ., ԼԳ., ԼԶ., ԽԱ.) – πρὸς τι,

«արհեստատր» (հուն. ԼԳ.), «արուեստատր» (վր. ԼԶ.) – τεχνίτης,

«բառ» (հուն. ԺԳ., ԺԹ., ԼԱ., վր. ԺԳ., ԼԳ., ԽԸ.) – λέξις,

«դէմ» (հուն. Ժ., ԺԱ., ԻԷ.), «դէմբ» (հուն. Գ., վր. ԻԷ.) – πρόσωπον,

«դժուարահատ» (հուն. Գ., վր. ԻԸ.) – δύσμητος,

«դժուարաշարժ» (հուն. ԼԳ., վր. ԼԳ., ԼԵ.) – δυσκίνητος,

«ի հարկէ» (հուն. և վր. Բ.) – ἐξ ἀνάγκης, «ի հարկէ» (հուն. ԼԹ.), բայց և՛ «ստուգապէս» (վր. ԽԱ.),

«համագոյական» (հուն. ԻԵ.), «համագոյ» (վր. ԻԵ.) – ὁμοούσιος,

«յատկություն» (հուն. ԻԱ., վր. Ի.) – ἰδιότης,

«ներգործություն» (հուն. Զ., ԺԱ., ԻԶ., ԼԳ., ԼԳ., վր. Ե., ԻԶ., ԼԲ., ԽԲ.) – ἐνέργεια,

«ներկայ», «անցեալ», «ապառնի» (հուն. ԼԵ, վր. ԼԹ.²) – ἐνεστώς, παρωχήμενος, μέλλων,

«շարամանություն» (հուն. Ի., վր. ԺԹ.) – συμπλοκή,

«սահման» (հուն. Ը., ԺԳ., ԺԷ., ԺԸ., ԺԹ., վր. ԺԳ., ԺԸ.) – ὅρος:

¹ Հմմտ. Բագարատի թարգմանած՝ «բազմական՝ բազմեցելոյ բազմական» (ԼԲ.):

² Իրականում այստեղ բացատրություն է ավելացված՝ «ներկայն, որ է յորժամ է»:

Զ. Հունարեն գործիականի առումով տրական ձևերը, ինչպես և Բագարատի թարգմանություն մեջ, թարգմանված են ուղղականով:

«գաւրոսին» (ԼԵ.) – δυνάμει,

«ներգործութիւն» (ԼԵ.) – ἐνεργεία:

Է. Բերենք Սիմեոնի թարգմանությունից ևս մի քանի ուշագրավ զուգահեռ (գրանց թվում կան հունարենից պատճենված բառեր, մյուսները հեռու են այդպիսին լինելուց)。

ἀεικίνητος – «մշտաշարժ» (ԽԸ.)՝ պատճենված է,

αὐτοκρατές – «իմնիշխան» (ԽԶ.)՝ պատճենված է,

οἱ ἔξω – «աւտաֆին հոետորֆն» (ԻԳ.),

ἡμίονος – «կողմնաէշ» (ԽԹ.),

ὁμοειδής – «համատեսակ» (ԽԹ.)՝ պատճենված է,

ὁμόχρονος – «ժամանակակից» (ԽԹ.),

οὐσιώδης – «գոյական» (ԺԳ. ԻԳ., ԻԵ., ԼԴ., ԼԵ.),

παραλογισμός – «թիւ խորհուրդ» (ԽԸ.),

περιφορά – «շրջաբերութիւն», «պարառութիւն» (ԽԵ.),

προϋπαρχούση – «նախագոյ» (ԽԹ.)՝ պատճենված է,

συλλογισμός – «ներֆսադրեալ խորհուրդ» (ԽԸ.),

σχέσις – «անխզելի ընդանութիւն» (ԼԴ., ԽԱ.), «անհատանելի ընդանութիւն» (ԼԴ.), «ընդանութիւն» (ԼԴ.), «ազգ» (ԼԴ.), ἀσχετός – «առանց ընդանոյ իմիֆ» (ԼԴ.):

Ամփոփելով նշենք, որ շատ հաճախ հանդիպող և դեռ հունարան թարգմանություններում փաղափացիություն ստացած՝ «սեռ» (γένος), «տաւրբերութիւն» (διαφορά) և «ստորոգութիւն» (κατηγορία) եզրերի փոխարեն նախնական թարգմանությունն ունեւ բոլորովին այլ համարժեքներ՝ «ազգ», «բա(ր)ժանումն», «լսելութիւն»/«լսողութիւն»/«լուր»/«լսելիֆ»:

ԲՆԱԳԻՐ

Այս թարգմանության վրացերեն բնագիրը¹ որպես համեմատության եզր օգտագործելու անհնարինության պատճառով բաղդատությունն արել ենք Հովհաննի հունարեն սկզբնագրի հետ, որը երբեմն օգնել է նիշտ ընթերցում ընտել:

Բնագիրը կազմել ենք հետևյալ ձեռագրերի համեմատությամբ.

E – ՄՄ 63 (ԺԶ. դ.), թթ. 8ա-28բ (այս ձեռագրում մոտ մեկէջանոց հատված՝ ԽԱ. գլխի վերջից և ԽԲ. գլխի սկզբից, կրկնվում է՝ ներմուծված Խ. գլխի վերջին պարբերությունից առաջ),

F – ՄՄ 116 (ԺԶ. դ.), թթ. 1ա-56բ,

H – ՄՄ 3156 (ԺԶ. դ.), թթ. 53ա-74ա,

I – ՄՄ 5859 (ԺԷ. դ.), թթ. 7ա-49բ,

J – ՄՄ 6031 (1404 թ.), թթ. 189բ-191ա (միայն ԽԹ. գլուխը):

Նույն բնագիրն են պարունակում նաև հետևյալ ձեռագրերը՝ Վնակ. 1598 (1708 թ., 1706?, նախագիծ օրինակ՝ 1339 թ.), թթ. 2ա-22բ², ՄՄ 6019 (1672 թ.), թթ. 156ա-8ա (թերի է՝ ունի միայն Ա. և ԽԲ. գլուխները), Եղմ. 1297 (1363 թ.)³, թթ. 15ա-41բ, Վիեն. 1045 (1836 թ.), էջ 180-196, Վիեն. 763 (ԺԸ. դ.), ողջ ձեռագիրը:

Տողատակում՝ հունարեն բնագրից շեղումների դեպքում բերում ենք Բագարատի հունարենից թարգմանության համապատասխան հատվածը՝ «հմմտ. Բագ. Թարգմ.» նշումով:

Եթե տարընթերցումները վերաբերում են մեկից ավելի բառերի, տողատակում բերում ենք հիմնական բնագրի համապատասխան հատվածը և // -ով նշում ձեռագրերի կամ հունարեն սկզբնագրի այլ ընթերցումներ:

Նույն ծանոթագրության մեջ ամփոփված մեկից ավելի բառերի վերաբերող տարընթերցումներն իրարից բաժանված են | նշանով:

Որևէ ձեռագրում կամ հունարեն սկզբնագրում առկա լրացուցիչ բառերից կամ հատվածներից առաջ օգտագործել ենք + նշանը, իսկ դրանց բացակայության դեպքում՝ «չիք»:

¹ Տե՛ս հրատարակությունը՝ M. Rapava, *ioane damaskeli: dialektika*. k'artuli t'argmanebis tek'sti gamosc'a, gamokvleva da lek'sikoni (*John of Damascus: Dialectics. The Text of the Georgian Translation Edited with a Study and Lexicon*), Tbilisi, 1976:

² Տե՛ս Ս. Ճեմենեան, *Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մատենադարանին Մխիթարեանց ի Վենետիկ*, հ. Ը, էջ 395. «Կատարումն վաստակոյ Յոհաննու Դամասկացոյ կոչեցեալ Մանսուր, համառօտ ասացեալ նորոյ շնորհաց աւանդութիւնք եւ թարգմանեալ Սիմէոնի ի վրաց լեզուէ ի հայ բարբառ» (թ. 93ա):

³ Այս ձեռագրի պատվիրատուն Հովհան Որոտնեցին է. հիշատակարանում գրված է. «Գրեցաւ սա ի թուաբերութեանս Հայոց Պ եւ ԺԲ (1363), ի մայրաքաղաքս Տփլիսս, ընդ հովանեաւ սուրբ Ամենափրկչիս, ի խնդրոյ տիեզերալոյս վարդապետին Յովաննիսի, որոյ գաւառն եւ հայրենիքն Որոտն է...», Ն. Ակիմեան, նշվ. աշխ., էջ 68:

Գլուխք գրոցն Յոհաննու Դամասկացոյ

Ա. Վասն էութեան, գոյութեան և պատահման:

Բ. Վասն ազգի և ազգական սերմի^a, և տեսակի և տեսականի և առ միմեանս ենթակայիցն:

Գ. Վասն փոփոխելութեանց^b:

Դ. Վասն պատահման:

Ե. Վասն բարժանման^c:

Զ. Վասն լսելի եղելոցն և լսելոյ:

Է. Վասն համանունութեան:

Ը. Վասն առնչի և զի՞նչ առնչի:

Թ. Վասն սեռականի և անսեռի^d:

Ժ. Վասն գոյութեան և բնութեան և դիմաց և յաղագս անհատիցն^e և անձին:

ԺԱ. Վասն հերձեցելոց և մեկնելոց:

ԺԲ. Վասն բնական նախկին գոյոյ:

ԺԳ. Վասն սահմանեցելոցն:

ԺԴ. Վասն փաղանունութեան:

ԺԵ. Վասն միանունութեան:

ԺԶ. Վասն բազմանունութեան:

ԺԷ. Վասն այլ և այլ անուանց:

ԺԸ. Վասն աւելանունութեան:

ԺԹ. Վասն ժ. ստորոգութեանց^f:

Ի. Վասն համազգի և համանունն և այլազգ և այլասգեց և թիւ բարժանմանց^g:

ԻԱ. Յաղագս որ ուր:

ԻԲ. Վասն գոյութեան:

ԻԳ. Դարձեալ վասն գոյութեան^h:

^a Dial. pinax.13 τοῦ γενικωτάτου

^b Dial. pinax.17 δ' Περὶ διαφορᾶς

^c Dial. pinax.19 ζ' Περὶ ἰδίου

^d Dial. pinax.28-30 ι' Περὶ ὑποστάσεως καὶ ἐνυποστάτου καὶ ἀνυποστάτου

^e Dial. pinax.33 μορφῆς ἀτόμου

^f Dial. pinax.44-45 γενικωτάτων γενῶν

^g F բարժանման

^h Հուն. չիք Դարձեալ վասն գոյութեան:

- ԻԴ. Վասն բնութեան:
 ԻԵ. Վասն կերպարանի:
 ԻԶ. Վասն անձին:
 ԻԷ. Վասն դիմաց:
 ԻԸ. Վասն անհատից^a:
 ԻԹ. Վասն սեռականութեան:
 Լ. Յաղագս անսեռի
 ԼԱ. Վասն բաժանման էին և գոյին^b:
 ԼԲ. Վասն համագեց և համատեսակ^c և այլազգի և այլատեսակի^d և վասն որոց թուով բաժանի:
 ԼԳ. Վասն ֆանոտանութեան և ֆանոանի:
 ԼԴ. Վասն առընչի էից:
 ԼԵ. Վասն ոյրոյ և որպիսոյ:
 ԼԶ. Վասն առնելոյ և դիպուածոյ:
 ԼԷ. Վասն ենթակայի:
 ԼԸ. Վասն ուր ենթակայ:
 ԼԹ. Վասն երբ ստորոգի:
 Խ. Վասն ունելոյ:
 ԽԱ. Վասն դիմամարտից:
 ԽԲ. Վասն եղելութեան և պակասութեան:
 ԽԳ. Վասն նախնոյ և յետնոյ:
 ԽԴ. Վասն հետևելոյն փոյր:
 ԽԵ. Վասն շարժողութեան:
 ԽԶ. Վասն ունելոյ:
 ԽԷ. Վասն անպատմելոյ և ոչ ասելոյ, ասելոյ և ոչ ասելոյ:
 ԽԸ. Վասն սահմանի, առաջադրութեան և ներֆախորհութեան^e:
 ԽԹ. Վասն առանձնատրութեամբ միատրութեանն:
 Մ. Սահմանք իմաստասիրութեան^f:
 ՄԱ. Բանք վասն անձին մարդկայնոյ^g:

^a Dial pinax.16 γ' Περὶ ἀτόμων

^b Dial pinax.60-61 + λα' Περὶ τοῦ τί ὑπάρχει ἴδιον τῆς οὐσίας

^c EHI համատես

^d E այլ տեսակի Dial pinax.64 + καὶ ὁμοῦ ποσάτων

^e H ներֆախորհութեան

^f Հուն. չիք

^g Հուն. չիք

[Առաջաբան]

**Պատասխանի թղթոյն Կոզմայի Մամիացոյ եպիսկոպոսի: Արժանագով և աստուածապատիւ հաւորդ Կոզմայի արքեպիսկոպոսի Մամիացոյ^a:
Նուաստ կրանատու Յոհաննէս: Ողջոյն տեւամբ¹:**

Զնեղութիւն մտաց և տարակուսանս^b լեզոյ իմոյ^c գիտելով յապաղէի, ով երանելի^d, ձեռն արկանել ի վերագոյն քան զկար մեր գործ և հպել^e յանհպելի և յանկարելի ինչ, իբրև զգոռոզ ոմն և զհպարտ և երկուցեալ յայսպիսի յանդգնութենէ, որ պատրաստեալ է շարակրել զիս, լոցեցի^f: Քանզի եթէ Մովսէս աստուածային արէնսդիրն մինչ հեռացաւ յամենայն մարդկային տեսութեանց և թողեալ զերրորդադարձ ալիս կենցաղոյս և զամենայն թանձրութիւնս նիւթականս^g ի բաց ընկեցեալ, սրբեաց զտեսարանս զարութեան հոգոյն եւ այնպէս արժանի եղև տեսութեանն Աստուծոյ, յորում զմարդասէրն Աստուած ընդ մեզ զիջեալ գոլ զԲանին Աստուծոյ, որ ի վեր քան զբնութիւնս զմարմնանալն ի մորենին և յաննիւթ հոսն արժանացաւ տեսանել, որ վառէր և հրացուցանէր զմորենին և առ իւրն պայծառութիւն դարձուցանէր զնա, այլ ոչ այրէր և ոչ սպառէր, և ոչ պակասեցուցանէր և զրկէր ի յիւրն բնութենէ, որ և ստուգապէս^h էին և զճշմարիտ ի վեր քան զգոյսութիւն գոյին, կանխաւ ուսաւ զանուն և իւրոցն և ազգատոհմինⁱ իւրոյ զվերակացութիւնն ի ձեռն ընկալաւ հրամանաւ Աստուծոյ^j, նրբաձայն և ծանրալեզու կոչէր զանձն իւր, իբրև ոչ կարող լինել զսպասատրութիւն աստուածային կամացն կատարել ի նոսա^k և Աստուծոյ և մարդկան միջնորդ լինել, որպէս ես, որ ամենայն բծիւ մեղացն աղտեղացեալ եմ և որ առեալ մուծի յանձն իմ զբազմաշփոթ խորհուրդս ալեկոծութեան և ոչ երբեք ստացեալ եղէ^l զգիտութիւն և զիմացութիւն, զոր իբրև ի հայելոյն իմն աստուա-

^a E մամիացոյց^b F զաննարութիւն ուղղված` զտարակուսանս^c EHI չիք^d Dial. proem. 6 μακάριοι.^e HI հպիլ^f Հուն. չիք^g F նիւթական^h I զստուգապէսⁱ F ազգատոհմի^j EHI + նա^k կատարել ի նոսա // Dial. proem. 20 καὶ τοῦτο πρὸς τοῦμφανὲς ἄγειν^l Dial. proem. 23 κεκαθαρμένους

ծայնոյն զաստուածավայելոյն իւրն^a յայտնութին, միտք յիմքն ընդունելով և ոչ բան ունելով^b իմ բաւական լինել զիմացական իմն զկարելին, եթէ ասել կարող է կամ պատմել^c զաստուածայինսն և զանպատմելիսն, որ վերագոյն ելանեն քան զհասումն մտաց ամենայն բանական ստեղծուածոց:

Զայսոսիկ զմտաւ ավելով հեղգայի առ բանս և երկնչելով սարսէի ի հրամայելոյն, ասեմ զհշմարիտն, զի մի գուցէ կրկին գտայց ծիծաղելի միանգամայն անհետքոյքեամբ անուսումնութեան և անմտութեան. և յանդգնաբար ձեռնարկութեանն: Վասն զի ներելի է վտանգ անուսումնութեան, եթէ ոչ եղիցի ծնունդ ծովութեան: Իսկ ընդ անուսումնութեան ստանալ և ամբարհաւանութիւն և բարձրամտութիւն խտրելի է և մեղադրելի յոյժ և ոչ արժանի թողութեան, առաւել^d նշան անգիտութեան^e գոյով: Այլ վասն զի պտուղ անհնազանդութեան մահ է, իսկ^f խոնարհն և հնազանդն Քրիստոսի նմանեսցի^g և ի բարձրունս հանելով, զլուսատրիչ շնորհս ընդունի յԱստուծոյ, և բանալով զբերան, ձգէ զհոգի^h և սրբի սրտիւ և լուսատրի մտոք: Եւ առնու զբան ի բանալ բերանոյ իւրոյⁱ, ոչ զմասնատր ինչ^j և զշնչին^k ասելոյ, այլ երգարան երկեսցի այնմ, որ ի նմա խաւսի հոգին, արդ ես ի ձէնչ և ի ձեզ ով քանանայապետի^l Քրիստոսի հաւատալով հնազանդիմ հրամանի և բանամ զբերան՝ վստահանալով յաղաքս ձեր^m, որպէս զի լցցիմ հոգով և բղխեցից բանս ոչ պտուղս գոյով իմոց մտացս, այլ ծնունդ լուսատրչին խաւարելոց Հոգւոյն Սրբոյ, որքան ևⁿ էառ, որ զայս ասաց այսպէս^o:

Եւ յառաջագոյն զհելլենացոց իմաստնոցն առադրեցից այլ զընտրեալսն ի նոցանէ, իբր գիտելով, եթէ ամենայն որ ինչ բարի է, ի վերուստ

^a I իւր | իմն աստուածայնոյն զաստուածավայելոյն իւրն // Dial. proem. 23-24 θεοῦ καὶ τῶν θείων χρηματίσαι

^b HI ունել

^c կարող է կամ պատմել // Dial. proem. 25 φθέγγομαι

^d Dial. proem. 32 + ἵνα μὴ λέγω τῆς ἄκρας

^e F գիտութեան

^f F չէր

^g Dial. proem. 33 μαθητῆς καθιστάμενος

^h Dial. proem. 35 πληροῦται τοῦ πνεύματος

ⁱ E իւր

^j HI ինձ

^k մասնատր ինչ եւ զշնչին // Dial. proem. 37 μεριμνῶν

^l FHI քանանայապետ

^m F մեր

ⁿ Dial. proem. 42 δώσει

^o HI սոսա

յԱստուծոյ պարգևեալ է մարդկան: «Զի ամենայն տուրք բարիք և ամենայն պարգև կատարեալք ի վերուստ են իջեալ ի Հօրէն լուսոյ»²: Իսկ որքան են ի նմա, որք հակառակ ճշմարտութեանն են և դիւարձակ մոլորութեան «գիտք խաւար և բարբաճումն ի մտաց դիւարձակ շարեացս»³, որպէս ասէ Աստուածաբանն Գրիգոր, զնոսա ի բաց ընկեցից⁴: Եւ նմանեցոյժ իմաստաբար⁵ ներգործութեան մեղով զ'ի զմեռակայս ճշմարտութեան ժողովելով և ի թշնամեացն զփրկութիւն⁶ կրթելով, իսկ և ի բաց ձգելով, որքան ի նոսա անաւգուտ և սուտանուն գիտութեանն են գտակք: Եւ զկնի նոցա կարգեցից զաստուածատեաց հերձուածողացն բարբաճումնսն, որպէս զի ծանալութեամբ ստութեան նոցա, ևս առաւել խնդրողք և բարեկամք լինիցիմք ճշմարտութեանն: Որպէս ոսկեհոտն զարդոյժ աստուածաշունչ մարգարէիցն և աստուածուսոյց ձկնորսացն և աստուածագգեաց հովուացն և վարդապետացն բանիւք զարդարեալ և պահունեալ⁷ օգնականութեամբն Աստուծոյ և շնորհօք նորա յառաջ կացուցոյժ, որոյ փառքն իւր յինքն պայծառացեալ փայլէ՝ ընդ պատեհական սրբութեան մեռձաւոր լինելով նորա և զխարդախութեան խորհուրդ ի բաց ընկեցելոցն լուսաւորէ սքանչելութեամբ: Այլ ասացից զիմ և յիմոցս մտաց և ոչ ինչ, որպէս նախ ասացի, այլ զմեծ և զհոշակելի և⁸ զյառաջ ընտրեալ վարդապետաց եկեղեցոյ⁹ զվաստակս ի մի ժողովելով և համառօտելով զբանս նոցա, որչափ կարողութիւն է¹⁰, յամենայն հնազանդելով հրամանաց բոց¹¹: Այլ ցաւակից և աւժանդակ լեր մեզ, աղաչեմ, ո՛վ աստուածապատիւ հայր¹², հաւատողի¹³ և յանձնառողի պատուիրանին բռն¹⁴, և ընկալ զմերս¹⁵ հնազանդութիւն և փոխատուեա մեզ¹⁶ զվարձս աղաթից բոց ի տէր¹⁷:

^a HI շարաց

^b Dial. proem. 48 չիք զնոսա ի բաց ընկեցից

^c Dial. proem. 49 չիք

^d HI զգիտութիւն

^e Dial. proem. 53-54 + Εἴτα τὴν τῆς πλάνης ὀλέτειραν καὶ τοῦ ψεύδους ἐλάτειραν

^f Dial. proem. 57 + ἀλήθειαν

^g Dial. proem. 60 չիք զմեծ և զհոշակելի և

^h Dial. proem. 61 չիք

ⁱ Dial. proem. 62 + τὸν λόγον ποιήσομαι

^j E բռն

^k աստուածապատիւ հայր // Dial. proem. 63 θεοτίμητοι

^l F հաւատողի

^m պատուիրանին բռն // Dial. proem. 64 ταῖς ὑμετέραις ἐντολαῖς

ⁿ Dial. proem. 44 չիք

^o փոխատուա մեզ // Dial. proem. 65 ἀντίδοτε

^p բոց ի տէր // Dial. proem. 65 չիք

**ՍՐԲՈՅ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱԶԳԵԱՅ ՀԱՒՐ ՄԵՐՈՅ ՅՈՀԱՆՆՈՒ ԴԱՄԱՍԿԱՅՈՅ
ՀԱՄԱՌԱՏԵԱԼ ԲԱՆՍ Ի ՍՏՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆՅ ՀՌԵՏՈՐԻՅՆ, ԶՆՈՅԱՅՆ
ՀԱՃԵԱԼՄՆ ԱՍԵԼՈՎ ԵՒ Ի ԲԱՅ ԹՈՂԵԱԼ ԶՀԱԿԱՌԱԿԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՅԼՈՅ ԵՒ
ԶԸՆԴՈՒՆԱՅՆԱԲԱՆ ԱՌԱՍՊԵԼՄՆ, ԶԱՅՆ ՅԻՇԵԼՈՎ, ԶՈՐ ԸՆԴՈՒՆԻ
ԵԿԵՂԵՅԻ^ա:**

Ա. Յաղագս էություն եւ գոյություն եւ պատահման: Պրաֆս առաջին¹:

էություն հասարակաց անուն է ամենայն էից: Իսկ էություն տրամատի ի յերկուս^ա ի գոյություն և ի պատահումն: Եւ գոյություն է գործ ինչ ինքն ինքնամբ էացեալ, ոչ կարատելով այլոյ հաստատողի, հիբար, ինքն յանձնէ է գոյով և ոչ յայլ^բ ումեք կարատեալ էանալոյ^գ: Իսկ պատահումն է ինչ ի գոյություն տեսանելի^դ, ոչ կարող լեալ ինքն ինքնամբ գոյ, այլ յայլում ունելով գէություն:

Քանզի գոյացություն ենթակայ է, որպէս նիւթ առ գործս, իսկ պատահումն ի գոյություն տեսեալ լինի, որզան մարմին և գոյն, քանզի ոչ էանայ մարմին ի գոյնն, այլ գոյնն ի մարմնի տեսանի^ե: Եւ է մարմին գոյացություն, իսկ գոյնն պատահումն ելով, սապէս գոյ անձն և պատահումն^զ միտք գիտութեանն, վասն զի ոչ է անձն ի գիտութեան, այլ գիտություն յանձին ստորոգի^զ:

Եւ այսու աղագս ոչ ասի մարմին գունոյն լեալ, այլ գոյնն մարմնոյ է առինչ^ի, և ոչ անձն գիտութեան, այլ գիտութիւն՝ յանձին լեալ առինչ^լ: Եւ է անձն գոյացություն, և գիտութիւն՝ պատահումն, վասն զի եթէ բառնայցէ անձն, ընդ նմին բառնի^կ և գիտութիւնն, քանզի յորժամ ոչ եղիցի անձն, յորո՞ւմ լինիցի գիտութիւնն: Իսկ եթէ բառնան միտք գիտութեան, ոչ ընդ նմա բառնայ և անձն, վասն զի կարողություն է անձին լինել առանց մտաց: Այս-

^ա Dial. չիք վերնագիր

^բ Dial. 1.5 չիք

^գ EF այլում

^դ կարատեալ էանալոյ // Dial. 1.10 ἔχον τὴν ὑπαρξιν

^ե Dial. 1.11 չիք է ինչ ի գոյութեան տեսանելի

^զ Dial. 1.25 չիք

^զ Dial. 1.29 չիք

^ի Dial. 1.31 չիք

^լ Dial. 1.36 չիք

^լ Dial. 1.46 չիք

^կ EF բառնա

պէս և յամենայն էութեանս լինիցի, որ յինքն և ոչ յայլում էանայ, նա^a գոյացութիւն է, իսկ որ ոչ կարէ ինքեամբ ունել զէութիւն, այլ յայլում ունիցի զէութիւն, պատահումն է:

Բ. Վասն սեռի եւ սեռականագոյն սեռի եւ տեսակի եւ տեսակագոյն տեսակի եւ որ առ միմեանս են²:

Սեռ ի յերիս տեսակս լինել ասի. մինն ըստ տեսակի^b ի ծնողացն կոչեալ^c, իբրև յԻսրայելէ իսրայելացիք կոչին: Իսկ ըստ երկրորդ տեսակին՝ ի հայրենեացն՝ ի ժառանգութենէն^d, իբրև այն, զի որք յերուսաղեմէ՝ երուսաղեմացիք, և ի Պաղեստենոյ՝ պաղեստենացիք անուանին:

Իսկ ըստ երրորդ տեսակին սեռ կոչին, որք բաժանին ի վերայ տեսակացն, և վասն այսորիկ բազում են բանք^e իմաստասիրացն, զորս սահմանադրելով ասեն, եթէ՝ «Սեռ է՝ որ ի բազումս բաժանի տեսակաւ առինչ լսելի լեալ»:

Իսկ տեսակ^g երկուս ապացոյցս ունին, վասն զի կոչի տեսակ և հատուած սեռի^h, և տեսանելիքնⁱ, որպէս և տեսակ արձանի: Եւ դարձեալ տեսակ կոչի, որ կարգի ընդ սեռիւ՝ ենթակայիլ, այսինքն՝ բաժանեալ ի սեռէ^k: Եւ վասն սորա են բանք բազում^l իմաստնոցն:

Իսկ յորժամ զսեռէ^m ասելով, յիշեցաք և զտեսակ և ասեմք, եթէ՝ «սեռ է, որ բաժանի ի տեսակս»ⁿ, և դարձեալ մինչ զտեսակէ^o ասեմք, զսեռն^p յիշեցաք ասելով, եթէ՝ «տեսակ է ի սեռէ^q բաժանեալ գոլով», զայս գիտել պարտ

^a F է անուանա

^b Dial. 2.18 չիք ըստ տեսակի

^c Dial. 2.19 չիք

^d F չիք ի ժառանգութենէն

^e բազում են բանք // Dial. 2.29 ὁ λόγος

^f EHI չիք

^g EHI + և կերպարան

^h Dial. 2.36 τὸ σῆμα | E տողից վեր F լուս. հատեալն ի սեռէ HI և հատեալն ի սեռէ և հատուած սեռի

ⁱ F լուս. և կերպարանն

^j F ազգաւ ուղղված սեռիւ

^k F յազգէ ուղղված ի սեռէ

^l բանք բազում // Dial. 2.44 ὁ λόγος

^m F զազգէ ուղղված զսեռէ

ⁿ F ազգ է, որ բաժանի ի վերայ տեսակի ուղղված սեռ է, որ բաժանի ի տեսակս

^o F զսեռակէ

^p F զազգն ուղղված սեռն

^q F յազգէ ուղղված ի սեռէ

է, զի իբրև այն^a ինչ, զի^b յորժամ զհարէ բնախաստելով ու, ի հարկէ յիշեսցի և որդի (վասն զի նա կոչի հայր, որ ունի որդի), և զորդի յիշելով՝ ի հարկէ յիշեսցի և հայրն (վասն զի նա է որդի, որ ունի հայր), նոյնաւորինակ և աստ ոչ կարի ասել ինչ յաղագս սեռի^c առանց տեսակի և ոչ վասն տեսակի ասել ինչ առանց սեռի^d: Վասն զի սեռ^e ի տեսակս բաժանի^f, և որ ոչ ունի յին-
 ֆենէ^g բաժանեալ տեսակս, նա ոչ է սեռ: Եւ տեսակք ի սեռէ^h բաժանին, և որք ոչ ունին սեռⁱ, նոքա ոչ են տեսակք:

Եւ որպէս առաջին մարդն՝ Ադամ, զի ոչ ունէր հայր, ոչ կոչի որդի, այլ անուանի հայր յաղագս ունելոյ^j որդիս: Իսկ Սէթ և^k որդի կոչի իւր ծնողին, զի ունէր հայր զԱդամ, և հայր ևս կոչի իւրումն ծնեղոցն^l, զի գոյր և որդի իւր^m: Իսկ Հաբէլ որդի կոչիւր, զի ունէր հայրⁿ, այլ հայր ոչ կոչիւր, զի ոչ ունէր որդի. այսպէս և իմասցի^o ի վերայ սեռի^p և տեսակի:

Առաջին սեռն^q, որ ոչ բաժանի ի^r սեռէ^s, և ոչ ունի նախագոյն քան զինքն այլ^t սեռ^u, սեռ^v միայն է և ոչ տեսակ, այլ անուանի սեռականագոյն սեռ^w, զոր մինչ սահմանադրեն, այսպէս ասեն. եթէ «Սեռականագոյն սեռ^x է, որ սեռ^y միայն լինիցի^z և ոչ լինիցի տեսակ, ոչ ունելոյ աղագաւ^{aa} վերա-

^a F չիք

^b F չիք

^c F ազգի ուղղված սեռի

^d F ազգի ուղղված սեռի

^e F ազգ ուղղված սեռ

^f Dial. 2.53 + πόντος

^g F ի նմանէ ուղղված յինֆենէ

^h F յազգէ ուղղված ի սեռէ

ⁱ F ազգ ուղղված սեռ

^j F ունելով

^k Սէթ և // F եթէ

^l Dial. 2.59 τεχθέντος

^m Dial. 2.59 τὸν Ἐνὼς

ⁿ Dial. 2.60 + τὸν Ἀδὰμ

^o HI իմասցիս | Dial. 2.61 չիք

^p F ազգի ուղղված սեռի

^q F ազգն ուղղված սեռն

^r Dial. 2.62 + ἔτερος

^s F յազգէ ուղղված ի սեռէ

^t Dial. 2.62 չիք

^u F ազգ ուղղված սեռ

^v F ազգ ուղղված սեռ

^w F ազգաին ազգ ուղղված սեռականագոյն սեռ

^x F ազգաին ազգ ուղղված սեռականագոյն սեռ

^y F ազգ ուղղված սեռ

^z HI լիցի

^{aa} EF ունելով յաղագս

գոյն քան զինքն սեռ^a»։ Իսկ որ ի նմանէ բաժանին տեսակքն^b, եթէ ունիցին ի ներքոյ իւրեանց ստորոգեալ այլ տեսակս՝ ի նոցանէ բաժանեալս, տեսակք են որոց նախ քան զնոսա, այսինքն՝ է վերագունիցն, յորոց ինքեանք հատեալ եղեն, և սեռ^c որոց յիւրեանց են^c հատեալ, այսինքն՝ ի ներքնոցն^d, սեռք և տեսակք ընդմիմեամբ^e, և կոչին ազգ և տեսակք միմեանց։ Իսկ յետինքն և ներքինքն տեսակք, որք ոչ ունին ի ներքոյ նոցա^f այլ տեսակս, ոչ կոչին նոքա սեռ^g, այլ միայն տեսակք՝ յաղագս ոչ ունելոյ ի ներքոյ իւրեանց, որպէս ասացի^h, այլ տեսակս բաժանեալս ի յինքեանⁱ։ Եւ վասն այսորիկ ասի տեսակն, որ ոչ ունի լինել սեռ^j, տեսակագոյն տեսակ, որպէս և սեռ^k, որ ոչ է տեսակ, անուանի սեռականագոյն սեռ^l։

Այլ պարտ է գիտել, եթէ կարևոր է, զի տեսակք զանուն սեռից^m նոցա և զսահմանադրութիւն կրենⁿ մինչև ցետականագոյն^o սեռն^p, իսկ տեսակք ոչ կարեն զմիմեանց կրել զսահմանադրութիւն։

Առաջին ևս^q սեռականագոյն սեռ^r է^s գոյացութիւն, զի թէպէտ և հատանին յէութենէն գոյութիւն և պատահումն, այլ ոչ^t սեռ է^u նոցա էութիւնն, վասն զի զանուն էութեան կրեն, իսկ զսահմանադրութիւն նորա ոչ կրեն։ Զի զէութիւն այսպէս սահմանեն գոյ^v. «էութիւն է^w կամ ինքն^x ինքեամբ գոյ և ոչ

^a F ազգ ուղղված սեռ

^b Dial. 2.65 չիք

^c F ազգ յիւրեանցն ուղղված սեռք որոց յիւրեանց են

^d HI ներքնոց

^e Dial. 2.68 չիք սեռք և տեսակք ընդմիմեամբ

^f F չիք

^g F ազգ ուղղված սեռք

^h Dial. 2.73 չիք որպէս ասացի

ⁱ Dial. 2.75-77 + ἀδύνατον γὰρ ἐνθελῖναι γένος, εἰ μὴ ἔχει ὑποκάτω αὐτοῦ εἶδη ἕξ αὐτοῦ διαιρούμενα = Բազ. Թարգմ. Քանզի անհնարին է ասել սեռ, եթէ ոչ ունի ի ներքոյ իւր տեսակ ի նմանէ բաժանեալ

^j F ազգ ուղղված սեռ | Dial. 2.78-79 τὸ εἶδος τὸ μὴ ὄν γένος

^k F ազգ ուղղված սեռ

^l F ազգաին ազգ ուղղված սեռականագոյն սեռ

^m F ազգի ուղղված սեռից

ⁿ Dial. 2.88 + καὶ τοῦ γένους τοῦ ἀπὸ γένους, հմմտ. Բազ. Թարգմ. ի սեռից

^o EF սեռականագոյն

^p F ազգաին ազգն ուղղված սեռականագոյն սեռն

^q HI + և

^r F ազգական ազգ ուղղված սեռականագոյն սեռ

^s HI չիք

^t H + է

^u F ազգ է ուղղված սեռ է

^v Dial. 2.99 չիք

^w Dial. 2.100 + πρᾶγμα = Բազ. Թարգմ. իր

^x HI չիք

կարօտ յայլմէ հաստատութիւն առնուլ և կամ ոչ կարող^a գոլ ինքեամբ կեալ, այլ յայլում ունել զգոյութիւն»։ Իսկ գոյութիւն գործ է ինքն ինքեամբ էացեալ գոլ և ոչ կարաւա գոլ յայլում ունել զհաստատութիւն։ Եւ պատահումն^b գործ է և ոչ կարող գոլ ինքեամբ էանալ, այլ յայլում ունելով^c զէութիւն^d։ Ահա ոչ գոյութիւն ընկալաւ զամենայն սահման էութեանն, և ոչ պատահումն, այլ գոյութիւն զմի կողմն, և պատահումն՝ զմիւս այլ կողմն^e։

Իսկ տեսակք և զանուն և զամենայն սահման սեռին^f կատարեալ կամին ընդունել։ Որ և^g գոյութիւն ոչ է տեսակ, որպէս ոչ ունելով վերագոյն քան զինքն սեռ^h, այլ նոյն ինքն է առաջին ևⁱ սեռական սեռ^j։ Եւ այս գոյացոյթիւն հատանի ի մարմնատուր և յանմարմին, վասն զի մարմին և անմարմին տեսակք են գոյացութեան։

Եւ դարձեալ մարմնատուրն հատանի ի շնչատուր^k և յանշունչ^l։ և այս մարմնատուր, որ տեսակ էր գոյացութեան^m, սեռ էⁿ շնչատուրի^o և անշնչի^p։ Դարձեալ շնչատուրն^q բաժանի ի զգայական և յանզգայական։ Զգայականն իմն կենդանի ելով, կենաց և զգայութեանց^r տէր գոլով, իսկ անզգայականն՝ տունկ, զի ոչ ունի զգայութիւն։ Այլ կենդանի և^s շնչատուր^t կոչին տունկ և բոյսք, վասն զի ունին^u անողական և սերմնական^v զօրութիւն։ Դարձեալ կենդանին հատանի և բանականն և յանբան^w, և բանականն՝ ի մահկանա-

^a F կար

^b F պատահման

^c EHI ունել

^d Dial. 2.120 + μόνον

^e կողմն... կողմն // Dial. 2.124-125 ἤμισυ... ἤμισυ Հմմտ. Բագ. Թարգմ. զկէսն... կէսն

^f F ազգքին ուղղված սեռին

^g F և որ

^h F զազգս ուղղված սեռ

ⁱ EF չիք

^j F ազգաին ազգ ուղղված սեռական սեռ

^k F ի շնչատուր ուղղված յանձնատուր

^l F յանձն ուղղված յանշունչ

^m F գոյութեան

ⁿ F ազգ է ուղղված սեռ է

^o F անձնատուրի ուղղված շնչատուրի

^p F անձին ուղղված անշնչի

^q F անձն ուղղված շնչատուր

^r EHI անզգայութեանց

^s Dial. 2.148 չիք կենդանի և

^t F անձնատուր ուղղված շնչատուր

^u Dial. 2.148 + θρεπτικὸν καὶ

^v F բազմանալի ուղղված սերմնական

^w F անբան

ցու և յանման, իսկ մահկանացուն հատանի ի մարդ բանական և ի յանբանս^a ի ձի, ի շուն^b և յայլ այդպիսիք, որք ոչ կարեն հատանիլ յայլ տեսակս, այլ յանհատսն, որ են մարմինք^c: Իսկ բաժանի մարդ առ Պետրոս և Պաղոս և Յոհաննէս և յայլ ամենայն իւրաքանչիւր մարդիկ, որք ոչ են տեսակք^d: Զի տեսակք^e ոչ կարեն կրել ի միմեանց բացասանմանեալ մարմինս^f, և^g մարդ ոչ կրէ զսահմանադրութիւն ձիոյ: Իսկ Պաղոս և Պետրոս և Յոհաննէս^h զմիⁱ սահման կրեն, այսինքն՝ զմարդոյ, նոյնպէս և այլ^j մարդիկ, վասն զի ոչ են այսոքիկ տեսակք մարդկան, այլ անհատք նորին^k անձինք:

Դարձեալ մինչ բաժանի տեսակք, յորս ի ներքոյ իւրեանց ստորոգին զանունն կան և զսահմանադրութիւն: Իսկ Պետրէ հատեալ յանձն և ի մարմին, ոչ անձին^l կարէ տալ զանուն և զսահման իւր և ոչ մարմնոյն^m:

Եւ դարձեալ ամենայն բաժանմունք, որ ի սեռէⁿ ի^o տեսակս լինին, մինչև ցերկոս կամ երիս և հազիւ մինչև զչորս երեսցի: Զի ոչ է կարողութիւն բաժանել սեռին^p ի^q հինգ տեսակս կամ աւելի ևս: Իսկ մարդ յամենայն իւրաքանչիւր մարդ բաժանի, որք^r անհասանելի են թոռով: Վասն որոյ ոմանք ոչ բաժանել ասեն զտեսակ յանհատս^s, այլ վերաթուել և անկանել ի թիւ: Որով յայտ է, եթէ ոչ են Պետրոս և Պողոս և Յոհաննէս տեսակք, այլ

^a Dial. 2.150 չիք բանական և ի յանբանս

^b Dial. 2.151 βούν

^c Dial. 2.152 ὑποστάσεις = Բազ. Թարգմ. յանձնատրութիւնս

^d Dial. 2.154 + ἀλλ' ὑποστάσεις

^e HI չիք զի տեսակք | Dial. 2.154 + ὡς εἴπομεν = Բազ. Թարգմ. որպէս ասացաք

^f HI մարմինսն

^g ի միմեանց բացասանմանեալ մարմինս, և // Dial. 2.155-156 τὸν ὁρισμὸν ἀλλήλων, οἷον τὸ σῶμα οὐ δέχεται τὸν ὁρισμὸν τοῦ ἀσωμάτου = Բազ. Թարգմ. զսահման միմեանց, որզան, մարմին ոչ ընդունի զսահման անմարմնոյ, և

^h EF չիք և Յոհաննէս

ⁱ F զի

^j Dial. 2.158 + κατὰ μέρος

^k Dial. 2.159 ἥγουν = Բազ. Թարգմ. այսինքն

^l EF յանձին

^m Dial. 2.163 + οὔτε γὰρ μόνη ἡ ψυχὴ Πέτρος οὔτε μόνον τὸ σῶμα ἀλλὰ τὸ συναμφοτέρον

ⁿ F յազգէ ուղղված ի սեռէ

^o H այլ I առ

^p F ազգին ուղղված սեռին

^q FHI առ

^r H որ

^s F ոչ բարձանեալս զոլ ասացեալ տեսակ են յանհատիցն ուղղված ոչ բաժանել ասեն զտեսակ յանհատս

անհատ, որ են անձինք: Եւ ոչ մարդ սեռ է^a Պետրոսի^b և այլոց անձանց, այլ տեսակ: Վասն որոյ և տեսակագոյն^c տեսակ է մարդ, զի տեսակ է վերնագունին և տեսակագոյն^d տեսակ ներքնագունին: Նոյնպէս և ձի և շուն և այլ այդպիսիք միայն տեսակք են և ոչ սեռ^e, որով և^f տեսակագոյն տեսակք^g են: Իսկ միջինն սեռականագոյն սեռի^h և տեսակագոյնⁱ տեսակի սեռք^j են^k և տեսակք, ընդմիմեամբ^l տեսակք վերնագունից^m, իսկ սեռքⁿ ներքնագոյն:

Եւ այսոքիկ են գոյացողական^o և բնական^p բարժանմունքն և որակութիւնն, որ կոչին բաժանականք և բաղկացականք^q, որպէս բարժանականք՝ զվերինս և բաղկացուցանողականք^r՝ զներքինս: Վասն զի շնչատու^s և անշունչ^t բաժանեն զգոյութիւն, նոյնպէս^u անձնատու և անանձն բաժանեն զանձնականս^v, այսպէս զգայական և անզգայն բաժանեն զանձնատուն: Այսոքիկ բաղկացուցանեն^w զկենդանին: Զի առեալ^x զգոյացութիւն անձնատու և զգայական և արասցէ^y կենդանի: Քանզի կենդանի է գոյացութիւն

^a F ազգ է ուղղված սեռ է

^b Dial. 2.171 + Παύλου καὶ Ἰωάννου καὶ

^c F տեսական ուղղված տեսակագոյն

^d Dial. 2.174 չիք

^e F ազգ ուղղված սեռ

^f Dial. 2.186 չիք միայն տեսակք են և ոչ սեռք, որով և

^g F տեսական ուղղված տեսակագոյն տեսակք

^h F ազգային ազգի ուղղված սեռականագոյն սեռին

ⁱ F տեսակ

^j F ազգ ուղղված սեռք

^k HI չիք

^l F առ միմեանս ուղղված ընդմիմեամբք

^m F վերնագունիցն ուղղված վերնականաց

ⁿ F ազգք ուղղված սեռք

^o F գոական ուղղված գոյացողականք

^p HI չիք և բնական

^q F միատուական ուղղված բաղկացականք

^r F հաստատողականք ուղղված բաղկացուցանեն HI բաղկացուցականք

^s F անձնատու ուղղված շնչատու

^t F անանձն ուղղված անշունչ | Dial. 2.192 τὸ σῶμα καὶ τὸ ἀσώματον = Բազ. Թարգմ. մարմին և անմարմին

^u HI + և

^v F անձնատու և անանձն բարժանեն զանձնականս ուղղված գոյութիւն շնչատու բաղկացուցանեն զանձնատու բաղկացուցանեն | Dial. 2.193 τὸ σῶμα = Բազ. Թարգմ. զմարմինն

^w F հաստատեն

^x Dial. 2.195 λαμβάνω (*«առնում»)

^y 10.195 ποιῶ (*«առնեմ»)

անձնական^a և զգայական: Եւ դարձեալ առնու^b զգոյացութիւն^c անանձն և զանզգայական^d, և լինիցի^e քար^f: Եւ առեալ^g զգոյացութիւն անձնատուր և անզգայական, և լինիցին^h տունկիⁱ և բոյս^f:

Դարձեալ բանական և անբան բաժանէ զկենդանին, մահկանացուն^j և անմահն բաժանէ զբանականն: Առեալ^k զկենդանին, որ և սեռ է^l և բանատուր^m և մահկանացու, և լինիցիⁿ մարդ, զի մարդ է կենդանի բանատուր և մահկանացու: Առից զկենդանին զանբան և մահկանացուն^o և արարից ձի և^p շուն և այլ այդպիսիք:

Իսկ բաժանմունք ասին գոյական^q և բանական^r, զի սոքա առնեն զբաժանմունս տեսականցն յայլմէ տեսակէ և զբնութենէ և զգոյութենէ՝ յայլմէ գոյութենէ և ի բնութենէ:

Գ. Վասն բաժանման³:

Տոչ է կար գտանել երկուց իրաց ոչ իւրիք բաժանել ի միմեանց^t, վասն զի այլով իւրիք բարձանի տեսակ ի տեսակէ, և այլ իւրիք՝ առանձնատուրութիւն ի միատեսակ և ի համագոյ իւր անձնէ^u: Վասն զի բաժանի տեսակ մարդոյ ի տեսակէ ձիոյ բանատուրութեամբ և անբանութեամբ: Եւ կոչին բանականութիւն^v և անբանութիւն գոյացողական բաժանմունք: Այսպէս և ամենայն,

^a E անձնատուր

^b Dial. 2.195 λαμβάνω (*«առնում»)

^c EFH գոյացութիւն

^d F անզգայական

^e Dial. 2.195 ποιῶ (*«առնեմ»)

^f E քարն

^g Dial. 2.195 λαμβάνω (*«առնում»)

^h Dial. 2.195 ποιῶ (*«առնեմ»)

ⁱ E տունկ | Dial. 2.198 γῆρ

^j EF մահկանացու

^k Dial. 2.204 λαμβάνω (*«առնում»)

^l F ազգ է ուղղված սեռ է

^m HI + բանականն

ⁿ Dial. 2.206 συνιστῶ (*«արարից»)

^o HI զմահկանացուն

^p ձի և // EHI ձև // Dial. 2.211 τὸν ἵππον τυχὸν ᾧ

^q HI գոյականք

^r Dial. 2.216 φυσικαί = Բագ. Թարգմ. բնական

^s Dial. 4.11 + Αὕτη δὲ τριχῶς λέγεται, κοινῶς τε καὶ ἰδίως καὶ ἰδιαίτατα

^t E + երկուց իրաց ոչ իւրիք բարձանել ի միմեանց

^u Dial. 4.14 + καὶ ἅλλοις ὑπόστασις ἑαυτῆς = Բագ. Թարգմ. և այլ՝ անձնատուրութիւն յինքենէ

^v E բանատուրութիւն

որով բաժանի տեսակ ի տեսակէ, բնական և գոյական և հաստատական^a և տեսակագործական^b բաժանումն և որակութիւն^c կոչիմ^d, և սա անուանի յիմաստասիրացն^e ընդհանրական բաժանումն՝ որպէս զընդանի և բնական^f գոյով^g:

Եւ դարձեալ բաժանի մարդ ի մարդոյ, կամ ձի ի ձիոյ, կամ շուն ի շանէ^h, իբր այն զի ոմն է երկայն և ոմն կարճ, ոմն հին և ոմն նորⁱ, այլ մարդ իմաստուն և այլ յիմար: Այս ամենայն ի վերայ գոյացութեան բաժանմունք և որակութիւնք ասին^j, որք են պատահմունք^k:

Դ. Վասն պատահման⁴:

Պատահումն է^l իրք, որ լինի եւ դարձեալ անյայտ լինի^m առանց ապականութեան ենթակայացելոյն: Եւ դարձեալ որոյ կարողութիւն է նորա լինել և ոչ լինել, վասն զի կարողութիւն է մարդոյ սպիտակ լինել և ոչ լինել սպիտակ, նոյնպէս ևⁿ երկայն և իմաստուն և նշանատու լինել:

Այս պատահումն հատանի յերկուս՝ հասարակական^o և յատկական տարբերութիւնս^p: Եւ հասարակական բաժանումն է, որ հեռանալի^q պատահումն է, իբր այն զի «նստեալ ոմն է» և «ոմն կայ»: Եւ կարողութիւն է յառնել նստելոյն և նստել^r կացելոյն և հեռանալ բաժանմանց նոցա^s և առ-

^a F *ուղղված բաղկացական*

^b Dial. 4.17 *չիք, հմմտ. Բազ. Թարգմ. և յատկական*

^c F որպիսութիւն *ուղղված որակութիւն*

^d Dial. 4.18-19 + καὶ φυσικὸν ἰδίωμα, ὅπερ παντὶ τῷ εἶδει ἐνυπάρχει ἀπαραλλάκτως

^e EF իմաստասիրացն

^f F բանական

^g Dial. 4.20 *παραστατική, հմմտ. Բազ. Թարգմ. կայան*

^h Dial. 4.21-22 + τουτέστιν ἄτομον ὁμοειδοῦς ἀτόμου (*«այսինքն՝ անհատն ի համատեսակ անհատէ»)

ⁱ Dial. 4.22-23 + ὁ μὲν σιμὸς ὁ δὲ γρὺπὸς (*«մինն նշանատու և միան արձուներէն», *հմմտ. Դաւ. Պորփ. 2.5*)

^j F այս ամենայն գոացութեամբ վերագոյն բաժանմունս և որակութիւնս ասեն *ուղղված Այս ամենայն ի վերայ գոյացութեան բաժանմունք և որակութիւնք ասին*

^k Dial. 4.25 + περὶ οὗ ἀκολούθως ἐροῦμεν

^l F + և

^m F *ուղղված բացալինի*

ⁿ EF *չիք*

^o Dial. 5.12 + λεγομένην

^p F ի հասարակաց բաժանմունս և յատկական բաժանումն *ուղղված հասարակական և յատկական տարբերութիւնս և ի յատկական տարբերութիւն*

^q F *ուղղված անջատական*

^r F *ուղղված անջատիլ*

^s EF *չիք*

նույն նոցա^a այլ^b փոխանակ այլոյ: Եւ ինքն յինքենէ ասի բաժանեալ^c ըստ պատահման բաժանման, և վասն զի զանազանի^d յանձն իւր, նստելով և յառնելով, մանուկ ելով և վերանալով, հիւանդանալով և առողջանալով և^e այդպիսեալ: Իսկ յատկական զանազանութիւն^f է անմեկնելի պատահումն ինչ, որպէս այն որ լինի ոք նշան ունելով, զի անհնար է մեկնիլ^g ի նմանէ նշանատրութեանն, նոյնպէս և լուրջակնութեանն և այլ այդպիսեացոյ: Եւ ըստ այսպիսի անանջատական^h պատահմանց զանազանի անհատ յանհատէ, այսինքն՝ անձն յանձնէ, իսկ ինքն յինքենէ բաժանի և ոչ երբէք: Այլ այսոքիկ ոչ անկանին ընդ սահմանելոյⁱ, զի կարողութիւն է մարդոյ նշանատր լինել և աննշան, զի մինչև մեկնի ի նմանէ նշանն^j, նոյնպէս մնայ մարդ մարդն այն:

Ե. Վասն բաժանացելոյն⁵:

Բաժանեալ ասի ըստ հինգ տեսակս^k. և նախ այն, որ միայն միոյ տեսակի լինի, այլ ոչ հասարակաց, որպէս և է երկրաշափն լինել մարդոյ, վասն զի միայն մարդ է երկրաշափ, այլ ոչ ամենայն մարդ եղիցի երկրաշափ^l: Երկրորդ՝ որ հասարակաց^m լինի, այլ ոչ նմա միայն, որպէս և է երկոտանիⁿ լինելն մարդոյ^o, զի ամենայն մարդ երկոտանի է, այլ ոչ միայն մարդ երկոտանի, այլ և աղանի և ամենայն թռչուն^p:

Երրորդ, որ հասարակաց ևս է, և միայնն նորա, այլ ոչ միշտ լինելով, որպէս և է ալևորն գոլ մարդոյ, վասն զի այս հասարակաց է և առանձին մարդով^q հանաչի, այլ ոչ միշտ, այլ ի ծերութեան միայն:

^a Dial. 5.16 չիք, հմմտ. Բագ. Թարգմ. նոցա

^b HI չիք

^c F ուղղված զանազանել

^d F բաժանի

^e EHI + այլ

^f F առանձին բաժանումն ուղղված յատկական զանազանութիւն

^g F մեկնել

^h F աննոսանալի

ⁱ Dial. 5.24 + τῆς φύσεως

^j Dial. 5.25 τῆς γλαυκότητος, հմմտ. Բագ. Թարգմ. խարտէշութեան

^k Dial. 6.2 τετραχῶς = Բագ. Թարգմ. քառակի

^l F չիք այլ ոչ ամենայն մարդ եղիցի երկրաշափ

^m Dial. 6.5 + τῷ εἶδει

ⁿ F երկոտասան

^o Dial. 6.5 չիք լինելն մարդոյ

^p Dial. 6.7 τὰ τοιαῦτα, հմմտ. Բագ. Թարգմ. որ սոցին նման են

^q F մարդոյ HI մարդումն

Չորրորդ, որ ընդ սոսա միաբանի երրորդ տեսակս^a, այսինքն է^b հասարակաբար և միայն առանձնական նմա մի^c և մշտնջենատու, որ և^d անդրադարձի, որպես^e և է ծիծաղելին գոլ մարդոյ միայն և խխընջող ձիոյ և այլ այդպիսիք: Վասն զի^f միայն մարդ ունի զծաղր և ամենայն մարդ և մշտնջենատու, թէպէտ և ոչ միշտ ներգործէ զնա^g: Վասն^h այսորիկ նշանակութեան առ իմաստասէրս է բանⁱ, զոր ստորագրելով ասեմք այսպէս՝ հինկերորդ^j: «Բաժանեալ է, որ հասարակաց և միայնն նորա^k և մշտնջենատու լինիցի»: Եւ զայս յերեք տեսակս բաժանեն^l ի շինուածէն^l, որպէս և է լայնոտնութիւն^m մարդոյ, և ի ներգործութենէ, որպէս է վերընթանալ հոռոյ, և ի զօրութենէ, որպէս ասեմք, երբ հոռոյ է ջեռուցիչն զօրութիւն առաւել ունելով, քան զայլ նիւթսնⁿ ջերմութիւն^o:

2. Վասն լոյս և լսողականի⁶:

Ամենայն ստորոգութիւն^p կամ ի մեծէն գիտէ լինել կամ ի հաւասարէն, իսկ ի փոքուէ իմեքէ և ոչ երբէք: Եւ ի մեծէն այսպէս. յորժամ հասարակացն ստորոգին^q մասնատուաբար, և հասարակաց են^r վերագոյնն և մասնատու^r ներքինն: Զի հասարակաց ուրեմն է ամենայնի էութիւն, որ ամենայնի ստորոգի^s: Զի և գոյութիւն ևս էութիւն կոչի^t: Այլ ոչ կարեմք ասել, երբ էութիւն

^a Dial. 6.9-10 ὅπερ γίνεται τῶν τριῶν τῶν πρώτων συνερχομένων = Բագ. Թարգմ. որ լինի երիցն առաջնոցն շարագալոցն

^b F չիք

^c F չիք | Dial. 6.10 չիք նմա մի

^d F + յետս

^e F դառնատուապէս

^f E + մի

^g Dial. 6.13-15 + Εἰ τι γὰρ ἄνθρωπος, πάντως γελαστικόν, καὶ εἰ τι γελαστικόν, πάντως ἄνθρωπος. Τοῦτό ἐστι τὸ ἀντιστρέφειν

^h EF + զի

ⁱ F այսոցիկ նշանակելոցս են բանք բազում իմաստասիրացն ուղղված զի այսորիկ նշանակութեան առ իմաստասէրս է բան

^j Dial. 6.16 չիք

^k Dial. 6.16 τῷ εἶδει (*«տեսակի»), հմմտ. Բագ. Թարգմ. ուրոյն

^l Dial. 6.18 + τουτέστι διαπλάσεως

^m Dial. 6.18 + καὶ τὸ ὁρθοπεριπατητικόν

ⁿ Dial. 6.21 τῶν ἄλλων σωμάτων

^o Dial. 6.22 + Λέγεται δὲ τὸ ἴδιον ἐπουσιῶδες, հմմտ. Բագ. Թարգմ. Ասի իսկ յատուկն ի վերայ էութեան

^p F լսելութիւն ուղղված ստորոգութիւն

^q F լսին ուղղված ստորոգին

^r EF ի հասարակացն

^s F լսելի լինի ուղղված ստորոգի

^t Dial. 7.6-7 + καὶ τὸ συμβεβηκὸς ὃν λέγεται = Բագ. Թարգմ. և պատահումն գոյ ասի

գոյութիւն է, վասն զի ոչ գոյութիւն միայն է էն, այլ և պատահումն է: Այսպէս և սեռն ստորոգի^a տեսակացն իբրև և զհասարակաց, իսկ տեսակքն ոչ ստորոգին սեռիցն^b լինել, վասն զի մասունք են սեռիցն^c: Եւ արդ ստորոգեալ^d լինի գոյացութիւն կենդանոյն, և կենդանին՝ մարդոյն: Վասն զի կենդանին գոյութիւն է, և մարդ կենդանի է. այլ ոչ շրջադարձի, զի ամենայն մարդ կենդանի է, իսկ^e ոչ ամենայն կենդանի մարդ է:

Վասն զի ձի և շուն կենդանի են, ^fև ամենայն կենդանի գոյութիւն է, իսկ ոչ ամենայն գոյութիւն կենդանի է: Վասն զի փայտ և քար գոյութիւն են, այլ ոչ և կենդանի են^g: Նոյնպէս և տեսակ ստորոգի^h որոց ի ներոյ ենթակային անհատիցնⁱ, իբրև զհասարակաց: Իսկ անհատք են մարմինք^j և ոչ ստորոգի^k տեսակին, զի առաւել մասնատու է քան զտեսակն անձն: Եւ Պետրոս ուրեմն մարդ է, և Պաւլոս մարդ է^l, այլ ոչ ամենայն մարդ Պետրոս կամ^m Պաւլոս է. զի են և այլ մարմինք անթիւքⁿ ի տեսակ մարդոյն: Իսկ տարբերութիւնք^o ստորոգիքն^p տեսակացն, յորում են, և անհատից նոցա: Քանզի քան զտեսակն հասարակաց են տարբերութիւնք^q, վասն զի բանական հասարակաց է տեսակի մարդոյն: Զի ամենայն մարդ բանական է, իսկ ոչ ամենայն բանական մարդ է, զի և հրեշտակ բանական է^r, բայց մարդ ոչ է:

Եւ այս ի մեծագունէն եղեալ ստորոգութիւն^s, իսկ հասարակաբար^t ստորոգութիւն^u է, որ յետս դառնալ կարէ^v: Վասն զի ստորոգին տարբերու-

^a F ազգն լսելի լինին *ուղղված* սեռն ստորոգին

^b F լսին ազգացն *ուղղված* ստորոգին սեռիցն

^c F ազգացն *ուղղված* սեռիցն

^d F լսելի *ուղղված* ստորոգեալ

^e EHI զի

^f Dial. 7.14 + ὁμοίως = Բագ. *Թարգմ.* նոյնպէս

^g F է

^h F լսելի լինի *ուղղված* ստորոգին

ⁱ Dial. 7.17 + τοῦτέστιν ὑποστάσεων

^j Dial. 7.18 ἥγουν ἡ ὑπόστασις = Բագ. *Թարգմ.* այսինքն՝ անձնատրութիւն

^k F լսին *ուղղված* ստորոգին

^l H չիք և Պաւլոս մարդ է

^m H և

ⁿ Dial. 7.21 չիք

^o F բարձանմունք *ուղղված* տարբերութիւնք

^p F լսելի լինին *ուղղված* ստորոգին

^q F բարձանմունք *ուղղված* տարբերութիւնք

^r EH հրեշտակք բանական են

^s F լուր *ուղղված* ստորոգութիւնք

^t F հաւասարաբար

^u F լուր

^v Dial. 7.88 ὅτε ἀντιστρέφει, *հմմտ. Բագ. Թարգմ.* յորժամ դարձուցանէ

թինն տեսակացն, որոց մասունք են նոցա^a, այլ և տեսակն լսին բաժանելոցն, վասն զի ամենայն մարդ ծիծաղող է, և ամենայն ծաղրող մարդ է: Եւ թէպէտ և կապիկ ասի ծաղրական, այլ ոչ սրտիւ ծաղրանայ, այլ տեսակաւ միայն, զի շաղփալուր^b է նա: Որովհետև սեոք տեսակաց ստորոգին և տարբերութիւն տեսակաց, և տեսակ անհատիցն, յայտ է թէ ի մեծագունէն ասի^c, իսկ տեսակացն առ ստորոգութիւնն և տարբերութեանցն^d առ տեսակսն^e հաւասարապէս: Իսկ այսք հաւասարականք հակադարձականք են և փոխադրական ստորոգին^f:

Է. Վասն համանունութեան⁷:

Յարանուն ստորոգութիւն է^g, յորժամ զանուն և զսահման անուանն պարագրէ^h, այսինքն՝ կենդանի լսի մարդոյ: Եւ բովանդակէ մարդ զանուն և զսահման կենդանոյն, վասն զի կենդանի է գոյութիւն անձնատուր զգայական, և մարդ կրէ զայս սահման, վասն զի գոյութիւն է մարդ և անձնատուր և զգալի:

Իսկ հոմանուն ստորոգիⁱ, յորժամ զանունն^j պարագրէ, իսկ զսահմանն ոչ կրէ^k, որպէս և գրեալն մարդ զանունն^l պարագրէ, իսկ զսահմանն^m մարդոյ ոչ կրէ: Զիⁿ սահման մարդոյ է՝ «կենդանի բանատուր, մահկանացու, մտաց և արուեստից գտակ»: Իսկ գրեալն^o պատկեր ոչ է կենդանի^p, զի ոչ անձն ունի և ոչ բան և ոչ մտաց և հնարից ընդունող է:

^a F լսին բաժանեալս տեսակք, որք են մասնատուք *ուղղված* ստորոգին տարբերութիւն տեսակացն, որոց մասունք են

^b F շաղփալուր

^c EHI ասէ F որովհետև ազգաց առ տեսակսն լուր և բարձանմանց առ տեսակսն, և տեսակաց առ անհատսն, ի մեծագոյն են ասի *ուղղված* որովհետև սեոք տեսակացն ստորոգին, և տարբերութիւն տեսակացն, և տեսակ տարբերութեանցն, յայտ է թէ ի մեծագունէն ասի

^d F բարձանմունսն *ուղղված* տարբերութեանց

^e տեսակացն առստորոգութիւնն և տարբերութեանցն առ տեսակսն // Dial. 7.34 ἡ δὲ τῶν ἰδίων, *հմմտ. Բագ. Թարգմ.* և տեսակացն

^f F լուր ասին *ուղղված* ստորոգին

^g F համանուն լսելութիւն է *ուղղված* յարանուն ստորոգութիւն է

^h Dial. 8.3 + τὸ ὑποκείμενον

ⁱ F յարանուն լուր է այս *ուղղված* հոմանուն ստորոգի

^j HI զանուն

^k Dial. 8.9 οὐδ' αὖτως = *Բագ. Թարգմ.* ոչ բնաւ

^l Dial. 8.9 + τοῦ ἀνθρώπου

^m HI զսահման

ⁿ EF իսկ

^o Dial. 8.11 *չիք*

^p F կենդանին

Պարտ է գիտել, զի որքան և լսին ումեք իբրև զենթակայէ, այսինմն համանունաբար, նոքա ենթակացելոյն լեալ լսին, իբրև զի կենդանին իբրև զենթակացելոյ^a լսի մարդոյ, այսինմն՝ հոմանունաբար, և մարդն՝ Պետրոսի, զի ենթակայեալ^b ունի զմարդ Պետրոս: Լսի և Պետրոս կենդանի, զի Պետրոս և կենդանի է:

Եւ^c զայս գիտել է, զի^d ենթակայ երկու տեսակաւ ասի՝ մինն էութեամբ և միւսն լսողութեամբ: Եւ էութեամբ իբրև ենթադրեալ ունի գոյութիւն զպատահումն, վասն զի ի նմա ունի զէանալն, և բաց^e ի նմանէն ոչ կարին երևել: Իսկ լսողութեամբ ենթակայ է^g մասնաբար, վասն զի ենթադրեալ ունի մասնատու զհասարակացն ի լսողութիւն, որով և հասարակացն լսի կողմնականին^h գոյ, որպէս կենդանին լսի մարդոյն գոյⁱ: Եւ կոչի հասարակացն ենթակայ լեալ, և կողմնականն՝ ենթակայում լսողութիւն: Եւ դարձեալ կոչի պատահումն յենթակայումն լեալ^j, իսկ գոյութիւն ենթակայ յէութիւն լեալ:

Ը. Վասն զինչէ-ի եւ որպիսի զինչէի լուր⁸:

Այլ է զինչէ եւ այլ է որպիսի զինչէ^k: Եւ այս է զինչէ ի լուր՝ իբր զի^l հարցանեն թէ «զի՞նչ է մարդ», լսի թէ^m «կենդանի», իսկ որպիսիինչէⁿ, այս է լուր նորա^o և հարցեալ եթէ՝ «ո՞ր կենդանի», լսի եթէ^p «բանական և մահկանացոյ»: Եւ զի սեռ^q և տեսակ զինչէի լսելի լինին, իսկ տարբերութիւն^r, եղում^s և մակեղում^t պատահումն և յատուկ^u որպիսիինչէի^v լսին:

^a F զենթակացոյ

^b F ենթակայել

^c HI չիք

^d Dial. 8.20 չիք եւ զայս գիտել է, զի, հմմտ. Բազ. Թարգմ. եւ պարտ է գիտել, եթէ

^e F բայց

^f F երևեալ | Dial. 8.22 ὁφίστανται = Բազ. Թարգմ. կան

^g EHI ենթակայի

^h F կողմնական

ⁱ Dial. 8.26 չիք

^j Dial. 8.28 τῇ οὐσίᾳ

^k EF որպիսիինչէ

^l E չիք | Dial. 9.12 չիք ի լուր

^m Dial. 9.14 λέγομεν = Բազ. Թարգմ. ասեմք

ⁿ EF որպիսիինչէ

^o Dial. 9.17 չիք այս է լուր նորա

^p Dial. 9.18 φάμεν = Բազ. Թարգմ. ասեմք

^q զի սեռ // F ազգք

^r F բարձանմումք

^s F գոականք

^t F վերագոականք և | Dial. 9.23 + ἡγούσιν = Բազ. Թարգմ. այսինմն

^u F բարձանական

^v F որպիսիինչի ուղղված որպիսիինչէի

Իսկ անհատ^a ոչ զինչէ յայտնէ և ոչ որ զինչէ^b. զի թէ^c հարցանի, թէ՛ «ո՞վ է սա», լսի, եթէ^d «Պետրոս է», և ասէ^e «զի՞նչ է Պետրոս», լսէ, եթէ^f «մարդ»: Եւ դարձեալ հարցանէ. «ո՞րպիսի մարդ», ասեմք. «կամ երկար^g կամ կարն»:

Եւ զայս գիտել պարտ է, եթէ որք բնութեամբ բաժանեալք են, այլք^h կոչին, զի ասի այլ գոլ մարդ և այլ ձի, այլⁱ և այլք գոլով բնութեամբ^j. զի այլ տեսակ մարդ և այլ տեսակ ձի է: Իսկ որ թոտով բաժանին, որ են անհատք^k, այլ և այլ ասին: Որպէս ասի թէ այլ է Պետրոս և այլ^l Պաւլոս, այլ ոչ կարելի է ասել, թէ այլ Պետրոս և այլ^m Պաւլոս գոյութեամբⁿ: Վասն զի ասեմք^o բնութեամբ մի են, իսկ թոտով ոչ մի:

Պարտ է գիտել, եթէ գոյութիւն^p այլ կոչի, նոյնպէս և գոյացողական տարբերութիւն^q, իսկ որ ի պատահմանցն՝ այլայլակ և այլակերպ^r: Վասն այսորիկ զի գոյացողական տարբերութիւն^s տեսակին, այսինքն՝ բնութեանն, տեսանին^t և զնա ստուգեն, իսկ պատահումն՝ անհատին, վասն զի հաստողական անհատին^u պատահումն են: Այլ է մարդ, և այլ է ձի, իսկ առանձին կացեալ^v իւրաքանչիւր ոք զանհատս յայտ առնէ և զսահմանեալ դէմս, որպէս են Պետրոս և Պօղոս^w: Եւ զայս գիտել հարկ է, եթէ տարբերու-

^a F սեռ ուղղված անհատ

^b Dial. 9.29 + ἄλλὰ τίς ἐστίν, հմմտ. մյուս թարգմ. բայց զի-ըն միայն

^c F չիք

^d F լսէ | Dial. 9.31 λέγομεν = Բազ. թարգմ. ասեմք

^e F + և | Dial. 9.32 Εἶτα ἐρωτώμενοι, հմմտ. Բազ. թարգմ. Դարձեալ հարցանեն

^f Dial. 9.33 λέγομεν = Բազ. թարգմ. ասեմք

^g HI երկայն

^h Dial. 9.47 ἄλλο καὶ ἄλλο = Բազ. թարգմ. այլ և այլ

ⁱ Dial. 9.49 չիք F չիք և ավելացված է

^j գոլով բնութեամբ // F բնութեամբ ուղղված գոլով

^k F չիք և ավելացված է անհատք

^l Dial. 9.52 ἄλλος... ἄλλος

^m Dial. 9.53 ἄλλο... ἄλλο

ⁿ F էի | Dial. 9.54 ἐπεὶ ψευδόμεθα = Բազ. թարգմ. զի ստեմք

^o Dial. 9.54 չիք

^p F գիտութիւն

^q F գոական բաժանմանց ուղղված գոացողական տարբերութիւնք

^r Dial. 9.57 չիք և այլակերպ

^s F գոական բաժանմանց ուղղված գոացողական տարբերութիւնք

^t HI տեսակին

^u F հաստող անհատին ուղղված հաստատող անհատին

^v F + սեռ

^w F չիք

թին^a, զորս բաժանէ, քան զնոսա վատթար է, իսկ առ որս բաժանի, քան զնոսա լուսազոյն է, և որքանիք են էֆն, այնքանիք իբ^b են և բաժանմունքն: Իսկ էֆն կամ գոյութիւն են կամ պատահմունք^c:

Թ. Վասն սեռականի եւ անսեռականի⁹:

Անուն էի^d երկուս նշանակէ իրս^e, վասն զի նշանագրէ պարզ գէ միայն և ըստ այսմ նշանագրութեան ոչ պարզ զգոյութիւն^f միայն, այլ և զպատահումն սեռական^g կոչեմք: Իսկ նշանագրէ և զբարձանեալ^h ինչ էակⁱ, այսինքն՝ զանհատս^j: Եւ դարձեալ անսեռականն^k երկու ազգ ասելի է, վասն զի ասի անէական^l, որ ոչ իրիք ոչ^m ուրեք է, այլ և ասի անէակֆⁿ և պատահումն այն, որ ոչ ունի առանձինն էութիւն, այլ ի գոյութիւն էանայ:

Ժ. Վասն գոյութեան եւ բնութեան եւ կերպարանի եւ անհատի^o եւ դիմաց եւ սեռի¹⁰:

Աւտաֆին իմաստասէրքն ըստ յառաջասացեալ բանին ուրոյն ասացին գոյ գոյութեան և բնութեան. և գոյութիւն ասացին միայն գէանալն, իսկ

^a F բարձանմունք *ուղղված տարբերութիւն*

^b H չիք

^c իսկ առանձին կացեալ իւրաքանչիւր ոք ... գոյութիւն են կամ պատահմունք // Dial. 9.67-69 καὶ ἄλλος ὁ Πέτρος καὶ ἄλλοις καὶ ἄλλος ὁ Παῦλος. Πᾶσα δὲ διαφορὰ οὐσιώδης τε καὶ ἐπουσιώδης ἑτεροῖον ποιεῖ, τὸ γὰρ ἑτεροῖον σημαίνει καὶ τὸ ἄλλο καὶ τὸ ἄλλοιον. Καὶ ἡ μὲν φύσις τὸ τί σημαίνει, ἡ δὲ ὑπόστασις τὸν τινὰ καὶ τόδε τι. Πᾶσα δὲ διαφορὰ ὁποῖόν ἐστιν, *հմտ. Բազ. Թարգմ.* այլ իսկ է Պետրոս, և այլ է և այլ է Պաւլոս: Ամենայն տարբերութիւն էական է և ընդ էութեամբ՝ այլք որակութիւնք: Քանզի այլ որակութիւն նշանակէ և զայլ և զայլսն: Եւ եթէ զինչ նշանակէ, իսկ անձնատարութիւնն՝ որ զայս ինչ և զայն ինչ: Իսկ ամենայն տարբերութիւն որակութիւն է

^d Dial. 10.2-4 + δὺο σημαίνει, ἀπλῶς μὲν γὰρ λεγόμενον σημαίνει τὴν ἀπλῶς οὐσίαν, ἡ δὲ καθ' ἑαυτὴν ὑπόστασις τὸ ἄτομον σημαίνει καὶ τὸ ἀφοριστικὸν πρόσωπον. Καὶ τὸ ἐνυπόστατον δὲ, *հմտ. Բազ. Թարգմ.* գերկուս նշանակութիւնս ունի, և պարզ ասելի է նշանակէ զպարզ էութիւն, իսկ որ ըստ իւրում անձնատարութիւն՝ զանհատութիւն նշանակէ և զբաժանական դէմ: Եւ որ յանձնատարութեան է

^e F + և երկուս այլս

^f F զգոյացութիւն

^g F *ուղղված էական*

^h Dial. 10.7 τὴν καθ' αὐτό = *Բազ. Թարգմ.* զոր ընդ իւրում

ⁱ F սեռ *ուղղված էակ*

^j F զանհատսն

^k F անէն

^l F անսեռ էական

^m EHI չիք

ⁿ F անսեռ *ուղղված անէակ*

^o E անհատի

բնութիւն՝ գտեսակ գոյութեան եղեալ՝ ի ձեռն^a տարբերութեանց^b և ընդ պարզ էանալոյն և այսպիսի իմն գոյութեան ունողի՝ կամ բանական^c կամ անբան^d, և մանկանացու և^e անման, որ է նոյն ինքն և անփոփոխելի^f և անշարժ սկիզբն և պատճառ և զօրութիւն, ի ձեռն արարչին գրեալ^g յիւրաքանչիւր տեսակ շարժողականաց՝

առ հրեշտակս՝ զգիտութիւն և առանց ձայնատուր բանի^h տառ միմեանց զիմանալիⁱ գիտութիւն,

իսկ ի մարդիկ^j ընդ իմացութեան^k և քննող լինելոյն մտօք և ձայնատուր բանի տալով միմեանց զիմացութիւն ի^l խորհրդոց սրտին,

և յանասունսն զկենդանական և զգգայական և զընչական զարութիւն^m,

իսկ ի տունկսն՝ զսննդականնⁿ և զծննդականն զարութիւն,

իսկ ի քարինսն՝ զչեղմականութիւն և զցրտականութիւն և ի տեղուջէ ի տեղիս ի ձեռն այլումն շարժելոյ զփոփոխականութիւն, այսինքն՝ առանց շնչոյ գոլով:

Զսոսա կոչեցին բնութիւն, որք են տպատրական տեսակք, իբրև են հրեշտակք, մարդ, ձի և առ այդպիսիք, իբրև զհասարակացք և շրջապահողական^o անհատիցն^p և իւրաքանչիւր նոցա ընդ նովաւ առանձնատրութեան արտասահմանում^q լեալ և նոյնպէս նման և անպակաս էանալ յամենեսեան ի նոսա: Վասն որոյ զմասնատրականսն^r ինչ անուանեցին անձն, իսկ զհասարակականսն և զշրջապահողսն անձանցն կոչեցին բնութիւն, իսկ զպարզ^s գոլն միայն^t գոյութիւն անուանեցին:

^a Dial. 11.5 + τῶν οὐσιωδῶν, հմմտ. Բագ. Թարգմ. յէական

^b Բարժանմանց ուղղված տարբերութեանց

^c Բթէ բանականապէս

^d Բ անբանար

^e Բ կամ

^f Բ անփոփոխել

^g Dial. 11.8 ἐντεθεῖσθαι = Բագ. Թարգմ. զոր... եղաւ

^h ԲԲ բնութեան

ⁱ ԲԲ զիմանալին

^j Բ մարդ

^k ԲԲ իմացութեանն

^l ԲԲ չիք

^m Dial. 11.13 κίνησις = Բագ. Թարգմ. շարժումն

ⁿ Dial. 11.13 + καὶ αὐξήτικόν = Բագ. Թարգմ. և զանողական

^o ԲԲ զշրջապահող

^p Բ շրջապահող սեփեցն ուղղված շրջապահողէ անհատիցն

^q առանձնատրութեան արտասահմանում // Dial. 11.18-19 περιεχομένων ὑποστάσεων

^r Բ կողմանականս

^s Բ պարզ

^t Dial. 11.21 չիք

Այլ սուրբ հարքն^a և եկեղեցոյ հոետորքն^b անփոյթ արարեալ զնոցայն^c յոյժ շատախասութիւն և զհասարակաց և զբազմացելոցն ասելին, զայն որ^d տպատրական տեսակ գոյութիւն և բնութիւն և կերպարանատրութիւն^e կոչեցին, որպէս և են հրեշտակ և մարդ, ձի և շուն և այլ այդպիսիք: Քանզի գոյութիւն յէութենէ լինի և բնութիւն՝ յէութենէ^f, իսկ է և էութիւն մի և նոյն է, իսկ կերպարանատրութիւն^g և տեսակ զմին^h նշանակեն զբնութիւն: Իսկ զմասնականնⁱ անհատս կոչեցին, և դէմս և սեռ^j, որպէս և են Պետրոս և Պաւլոս: Իսկ մարմինք ունին զգոյութիւն^k ընդ պատահման և առանձինն զհաստատութիւն զգայութեամբ, այսինքն՝ ներգործութեամբ տեսողութիւն: Այլ ոչ է կարողութիւն երկուց գոյ էից^l, եթէ ոչ բաժանեցին ի միմեանց պատահականօք և թոտվք և յատկութեամբ^m: Եւ զայս գիտել պարտ է, զի տպատրական յատկութիւնⁿ պատահմունք են և տպատրեն զմարմին:

ԺԱ. Վասն բաժանելոց¹¹:

Բաժանումն լսի առաջի հատումն^o ենթակայ^p իրին^q, որպէս այն, զի կենդանին բաժանի^r ի բանական և յանբան: Իսկ կողմնատր բաժանումն^s կողմանցն^t երկոցունց հատուածոց հատումն և բաժանումն, իբրև այն զի կենդանւոյն ի բանական և յանբան հատելոյ՝ զմին կողմն, որ է բանական, բաժանեմք^u ի մանկանացու և յանման:

^a F հայրքն

^b Dial. 11.23 չիք և եկեղեցոյ հոետորքն

^c E զնոցա այն // Dial. 11.23 πολλάς = Բազ. թարգմ. զբազում

^d F + է

^e F կերպարանասիրութիւն

^f F չիք լինի և բնութիւն յէութենէ

^g F կերպարանասիրութիւն

^h F զմի

ⁱ F զկողմանականն ուղղված զմասնականն

^j F սեռս

^k EHI + ունին

^l F սեռից ուղղված գալ էից

^m F բաժանմամբ ուղղված յատկութեամբ | Dial. 11.32 διαφέρειν ἀλλήλων = Բազ. թարգմ. տարբերեալ ի միմեանս

ⁿ F ինքնութիւն ուղղված յատկութիւնք

^o H հատումն

^p Dial. 12.2 չիք

^q F + գործոյ

^r HI + այս է մակաբաժանումն

^s E ի լուս. F տողից վեր այս է մակաբաժանումն

^t Dial. 12.11 ἐνὸς μέρους = Բազ. թարգմ. միմ մասին

^u HI բաժանումն

Իսկ վերաբաժանումն^a լսի, յորժամ գործողն բաժանման գործոյն՝ դարձեալ այլ բաժանումն առնէ^b նոցա^c, իբրեւ^d այն զի բաժանի մարդ արու և էգ, սա է^e վերաբաժանումն^f, և դարձեալ բաժանի մարդ ի հոգի և ի^g մարմին, և այս վերահատումն է։ Այլ ոչ լինին բաժանումն միշտ և վերաբաժանումն^h, այլ յայնժամ յորժամ ոչ բովանդակ պաշարեալ լինին յառաջին բաժանմանէն։ Զի ահա յարուաց և յիգաց էգ տեսանի գոլ հոգի և մարմին։

Նա ևⁱ հակառակբաժանեալք կոչին, որ ի մի և նոյն ազգէ երկու տեսակ հատանին, իբր զայն զի կենդանին բաժանի ի բանական և յանբան, իսկ բանական և անբան^j հակառակբաժանումն ասին։

Եւ են բաժանմանց ազգ տեսակք Ը.

[ա.] կամ իբր սեռ ի տեսակ, որպէս կենդանին բաժանի ի բանական և յանբան,

[բ.] կամ իբր գտեսակ ի յանհատս, իբր այն զի բաժանի մարդ ի Պետրոս և ի Պաղոս և յայլ իւրաքանչիւր մարդս^k,

[գ.] կամ իբրեւ զբոլոր ի մասունս (և այս^l իսկ երկու յեղանակ է^m նմանամասնաբար կամ աննմանայմասնաբարⁿ. և նմանամասնաբար^o են, յորժամ մասունքն կրեն^p զանուն և զսահման բոլորին^q, իբրեւ զայն զի^r զմիս հատցեն ի բազում հատորս, և իւրաքանչիւր ի նոցանէ միս կոչի և զանուն և^s զսահման մտոյ կրէ. իսկ աննմանայմասնաբար^t այնք են, յորժամ մա-

^a F ուղղված այս է ստորաբաժանումն

^b H առն | Dial. 12.22 ποιήσω (*«առնիցեմ»)

^c Dial. 12.23 πράγματος τοῦ αὐτοῦ = Բագ. Թարգմ. նոյն իրաց

^d EHI իբր

^e EHI չիք

^f Dial. 12.25 διαίρεσις = Բագ. Թարգմ. բաժանումն

^g F չիք

^h HI չիք և վերաբաժանումն

ⁱ Dial. 12.39 χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι = Բագ. Թարգմ. Հարկ է գիտել, եթէ

^j իսկ բանական և անբան // Dial. 12.42 ἄ, ἡδύνη. Բագ. Թարգմ. արդ բանականն և անբանն

^k F իւրաքանչիւրսն

^l HI + է

^m F ազգ կամ

ⁿ H չիք և աննմանամասնաբար

^o F նմանամասունք

^p F կան

^q Dial. 12.60 + καὶ ἀλλήλων = Բագ. Թարգմ. միմեանց

^r F որ

^s Dial. 12.63 չիք զանուն և

^t F կողմանք ոչ նմանք

սունքն ոչ զանուն և ոչ զսահման կրեն զիրերաց և ոչ զբոլորին^a, իբր այն թէ բաժանեմք զՍոկրատես^b ի գլուխ, ի ձեռս և^c յոտս, և ոչ գլուխ և ոչ ձեռք և ոչ ոտք յանձն առնուն^d զանունն և զսահմանն կրել զՍոկրատեսայ և ոչ զմիմեանց),

[դ.] կամ իբրև զհոմանուն ձայն ի զանազան նշանակեալս (և այս ըստ երկու յեղանակի, այսինքն՝ կամ ըստբոլորէ^e կամ ըստ մասին իրի^f. և ըստբոլորէ^g որպէս շուն ձայն^h, բերեալ լինիⁱ ի վերայ տանոյ^j շան և որ աստեղայինն^k, և ծովային շան, զի^l այս համանգամայն կոչի^m: Իսկ ըստ մասին իրի, իբր զայն զի զանուն լեզուին բերէ ոք վայրի միոյ կոչկիⁿ լեզու կոչելով^o, և զծայրս փող կոչեալ երգարանին, լեզու կոչեն նոյն^p և զհանաչելի^q անդամք կենդանեացն, որ և այս կողմանք են և ոչ բոլորովիմք),

[ե.] կամ իբրև զէութենէ^r ի պատահումն, իբր այն, յորժամ ասեն, եթէ ի մարդկանէ ոմանք սպիտակ և ոմանք սեւաւ^s են,

[զ.] կամ իբրև ի պատահմանէ յէութին, հիբար՝ այն զի ասի^t եթէ սպիտակոցն ոմն հոգևոր և ոմն անանձն է,

[է.] կամ իբրև ի պատահմանէ առ պատահումն, իբր այն զի ասի^u, եթէ ցրտացելոցն զովից ոմանք չոր են և ոմանք գէն,

[ը.] կամ իբրև ի միոյ և առ մի. և ի միոյ՝ իբր այն, զի ի բժշկութենէն բժշկական գիրք և անաբք գոլով, իսկ առ մինն՝ իբրև այն զի առողջացու-

^a կրեն զիրերաց և ոչ զբոլորին // F բոլորին կրեն զիրերաց

^b HI զՍոկրատես

^c EHI ի

^d EHI առնու

^e F առհասարակ HI + ասացեալ

^f ըստ մասին իրիք // F իբրև զկողմնատու ումեքն

^g F վասն հասարակին

^h F անուն շան

ⁱ բերեալ լինի // EHI զի բոլորիմք ասի

^j Dial. 12.79 *χερσαίου* = *Բագ. Թարգմ.* երկրային

^k որ աստեղայինն // EHI աստեղն, որ կոչի շուն

^l EHI այսոցիկ

^m Dial. 12.81 + *καὶ οὐ μέρος ζῶον* = *Բագ. Թարգմ.* և ոչ մասն կենդանոյ

ⁿ HI կոշտի

^o Dial. 12.83 *չիք* լեզու կոչելով

^p Dial. 12.84 *չիք* լեզու կոչեն նոյն

^q Dial. 12.84 *τοῦ γευστικοῦ* = *Բագ. Թարգմ.* հաշակական

^r F յէութենէ

^s FHI սեւա

^t Dial. 12.93-94 *εἶπω, հմմտ. Բագ. Թարգմ.* ասեմք

^u Dial. 12.97 *εἶπω, հմմտ. Բագ. Թարգմ.* ասեմք

ցանողն դեղ և^a առողջացուցանողն կերակուր, զի ի մինն միայն նային՝ յառողջութիւն:

Այսպէս և ըստ այսմ յեղանակի^b բաժանի էն ի գոյացութիւն և ի պատահումն:

Իսկ զայս գիտել պարտ է, եթէ^c ոչ ըստ միոյ յեղանակի^d բաժանմանց տեսանի ի հատորս յայտոսիկ բնութեամբ աւագութիւն կամ կրտերն գոլ և ոչ մեծ կամ փոքր, բայց միայն ի միոյն և ի մինն գոլով:

ԺԲ. Վասն բնութեամբ առաջնոյ¹²:

Բնութեամբ առաջին կոչի այն, որ ընդ ինքն բերէ և ոչ որ^e բերեալն լինի զկնի, և որ ընդ ինքեան շարաքառնայ և ոչ շարաքառնի^f, որպէս այն զի կենդանին առաջին քան զմարդ է բնութեամբ: Վասն զի մինչ շարաքառնի և ոչ ևս եղիցի կենդանին, հարկատու է զի և^g մարդն ոչ լինիցի, զի կենդանի է մարդն: Իսկ մարդ մինչ շարաքառնի, ջնջի և ոչ ևս եղիցի, կարելի է կենդանին լինել, զի լինիցի^h ձի և շուն և այլքն, որ կենդանիքն են: Եւ դարձեալ մինչ ի ներքս բերեալ լինի մարդ, ստուգապէս և կենդանին ի ներքս ածի, զի կենդանի է մարդն: Իսկ կենդանին մինչ ի ներքս ածի, ոչ ընդ նմա աներկաբայ մտանէ մարդն, այլ ձի կամ շուն կամ այլ այդպիսի, զի և նոքա կենդանիք են: Եւ ոչ Պետրոս առաջին քան զՊաւղոս է բնութեամբ, և ոչ բանական կենդանի քան զանբան: Վասն զի կենդանիք են և այդպիսիքⁱ: Եւ վասն այսորիկ եթէ Պետրէ բարձցի ի միջոյ և ոչ եղիցի, եղիցի Պաւղոս ուրեմն: Եւ Պաւղոս մինչ ոչ եղիցի, լիցի^j ուրեմն Պետրոս, զՊաւղոս ի ներքս մուծանելով ընդ նմա բերեալ լինի և Պետրոս, և ընդ Պետրոսի մուծանի Պաւղոս^k: Եւ ոչ

^a F չիք առողջացուցանողն դեղ և

^b F + ու ազգի

^c HI + և

^d F մի ցեղ ուղղված ըստ միոյ յեղանակի

^e EF որ ոչ

^f F ինքն ջնջէ և ոչ որի ուղղված որ ընդ ինքեան շարաքառնայ և ոչ շարաքառնի | Dial. 13.2-3 Φύσει οὐν πρότερόν ἐστι τὸ συνεισφέρων καὶ μὴ συνεισφερόμενον καὶ συναναιρούων καὶ μὴ συναναιρούμενον

^g HI չիք

^h HI լիցի

ⁱ Dial. 13.13-14 չիք վասն զի կենդանիք են և այդպիսիք

^j F չիք

^k Պողոս մինչ ոչ եղիցի, լիցի ուրեմն Պետրոս, զՊողոս ի ներքս մուծանելով ընդ նմա բերեալ լինի և Պետրոս, և ընդ Պետրոսի մուծանի Պողոս, *հմտ.* Dial. 13.15-17 καὶ Παύλου εἰσφορόμενου οὐ συνεισφέρεται Πέτρος, τοῦ δὲ Πέτρος συνεισφερόμενου οὐ

Պետրէ առաւել քան զՊաւղոս^a է, և ոչ Պաւղոս մեծ քան զՊետրոս մարդ կամ^b կենդանի^c: Իսկ գտանի դեղ աւելի ողջացուցանող քան զայլ^d դեղ, և զիրք և բժշկարան՝ քան զայլ զիրս:

ԺԳ. Վասն սահմանադրութեան¹³:

Սահմանադրութիւն է խօսք կարճառօտ յայտնող բնութեան յառաջադրեալ գործոյ^e, որ ի ձեռն փոքու բանից նշանակեցէ զբնութիւն գործոյն առաջակայի, հիբար, թէ «մարդ է կենդանի մտաւոր, բանաւոր, մահկանացու, մտաց և վարժմանց արուեստից ընդունարան»: Վասն զի բազումք արարին վասն բնութեան մարդոյ ընդարձակ սփռեալ բանս, այլ ոչ են նոքա համառատեալ և վասն այսորիկ և ոչ են սահման: Եւ են այլ կարճահատ բանք^f իբրև զվերակոչականք, այլ վասն զի ոչ կարեն յայտնել զբնութիւն գործոյն, ոչ են սահմանադրութիւնք:

Եւ բազումն անգամ անունն յայտնէ զբնութիւն ենթակային գործոյ, այլ ոչ է սահմանադրութիւն, վասն զի անուն մի է բառ, իսկ սահմանադրութիւն՝ բան կատարեալ^g. և բան յերկուց նուաստ բառից ժողովեալ: Այլ սահմանադրութիւն կամի յիւրաքանչիւր բառից ժողովել և համառատել^h, որպէս զի յայտնեցէ զբնութիւն իւրն սահմանադրեալ գործոյ:

Այլ հաստատին սահմանադրութիւնք ի սեռէⁱ և յիւրն հաստատողական տարբերութեանց^j, այսինքն՝ ի սեռին^k գոյականացն, իբրև ի վերայ սահմանին կենդանոյն, քանզի կենդանի է գոյութիւն անձնաւոր զգայական: Եւ աստ գոյութիւն սեռ^l է, իսկ անձնաւոր և զգայական՝ գոյացողական տարբերութեանց նիւթք են: Իսկ բերեալ լինի ի^m նիւթոյն և իⁿ տեսակէն, իբրև զայն

συνεισφέρεται Παῦλος, *հմմտ. Բազ. Թարգմ.* Եւ յորժամ Պաւղոս յիշի, ոչ ևս յիշի Պետրոս, և ոչ զՊետրոս յիշելով, յիշի Պաւղոս ընդ նմին

^a F զՊաւղ

^b HI չիք

^c Dial. 13.18 կամ կենդանի, *հմմտ. Բազ. Թարգմ.* կամ անասուն

^d HI զայդ

^e Dial. 14.3 + ἢ γοὺν ὁ λόγος = *Բազ. Թարգմ.* այսինքն՝ բան

^f E բանքս

^g Dial. 14.13 չիք

^h FHI ժողովեալ և համառատեալ

ⁱ F յազգէ *ուղղված* ի սեռէ

^j F բաժանմանց *ուղղված* տարբերութեանց

^k F յազգին *ուղղված* սեռին | Dial. 14.18 չիք

^l F ազգ *ուղղված* սեռ

^m HI չիք

ⁿ HI չիք

զի կոտֆ պղինձ^a է որակաւ և արարեալ է նշանակ լեալ մարդոյ և կոչի անդրիանդ^b: Արդ ի նմա պղինձն նիւթ է, իսկ անդրիանդին ձեն՝ տեսակ: Եւ յայտ առնէ նիւթն զսեռն^c, իսկ տեսակն՝ զզանազանութիւն տարբերութեանն:

Բերեալ լինի և ի ստորադրելոյն և ի յետնոցն, որպէս և այն զի բժշկութիւն արուեստ է մարդկային մարմնոց վասն տաժելոյ^d առողջութեան գտանող գոլով: Ահա ենթակայ է ի ստորև եղեալ բժշկութեան մարդկան մարմնոյ նիւթ, և կատարելութիւն է նորա առողջութիւն:

Իսկ ստորագրութիւն ի մակագոյեղաց^e, իսկ վերնագիր ի վերայ գոյացութեանց^f ժողովի, այսինքն ի տարբերութեանց^g և ի պատահմանց^h, իբրև զայն եթէ մարդ է ծաղրածուⁱ, յոտնագնաց, ռոնլայն, զի այս ամենայն մակագոյեղ էն, այսինքն՝ ի վերայ գոյութեան: Եւ վասն այսորիկ և^j ստորագրութիւն կոչին^k գոլով^l իբրև զհովանաւոր նկարագիրք ի ստուերի և ոչ յանդիման^m կացուցանող գոյականⁿ էութեանն ենթակայեցելոյն, այլ զյարեալսն նմա^o: Իսկ վերագրութեամբ սահման^p խառնեալ է՝ գոլով ի գոյականաց և որ ի մակագոյեղիցն^q էն, իբրև զայն թէ «մարդ է կենդանի բանական, ի վեր կոյս յոտս կեալ գնալով լայնաթաթ»:

Այլ ասի և սահմանադրութիւն առեալ յերկրաչափութենէ և ի սահմանելոյ, զի որպէս անդ սահման դնելն բարժանէ զիւրն իւրաքանչիւրոյ յայլում^r բնութենէ:

^a HI պղինձի

^b Dial. 14.22 չիք և կոչի անդրիանդ

^c F զազգն

^d F մտածելոյ

^e EF չիք իսկ ստորագրութիւն ի մակագոյեղաց

^f F Իսկ վերնագիր ի վերա գոյացութեանց *ուղղված* իսկ ստորագրութիւն ի մակագոյեղաց

^g Dial. 14.30 *ιδίωv, հմմտ. Բագ. Թարգմ.* յատուկ

^h H տարբերութեանցն և ի պատահմանցն

ⁱ F ծանրացող H ծաղրացոյ I ծաղրացու

^j HI չիք

^k F գոյութեան վերո էն, և վասն այսորիկ վերնագիրս կոչին *ուղղված* մակագոյեղ էն, այսինքն՝ ի վերա գոյութեան, վասն այսորիկ և ստորագրութիւն կոչին

^l F չիք

^m HI յանդամն

ⁿ HI զգոյական

^o EHI + և զպարագայսն

^p E *ուղղված* Իսկ ստորադրական սահմանք HI + ստորադրական սահմանք, իսկ վերագրութեամբ (H վարդապետութեամբ) սահման

^q F վերագոյիցն էն *ուղղված* մակագոյեղիցն

^r Dial. 14.40-4 + οὐτω καὶ ὁ ὀρισμὸς τῆν φύσιν ἐκάστου χωρίζει ἐκ τῆς τοῦ ἐτέρου = *Բագ. Թարգմ.* այսպէս և սահման՝ զբնութիւն իւրաքանչիւրոյ որոշէ ի յայլոյ

Իսկ սահմանին արդարություն է ոչ առաելություն և ոչ պակասություն բառի, և^a յոռություն նորա է պակասություն և յաւելում: Եւ կատարեալ սահման այն իսկ է, որ հակադարձի առ սահմանեալն, իսկ անկատար այն է, որ ոչ կարէ յետս դառնալ: Եւ արդ այն դառնայ անդրէն, որ ոչ յաւելուն բառք և ոչ պակասին, զի յորժամ յաւելուն բառք, պակասին գործն^b: Իբրև այն, զի կատարեալ սահման մարդոյ է «կենդանի բանական, մահկանացու», և այսպէս յետս դառնայ անդրէն, զի ամենայն կենդանի բանական մահկանացու մարդ է, և ամենայն մարդ կենդանի է բանական և մահկանացու: Եւ եթէ պակասէ մի ինչ բառ, յաւելուն գործն^c, իբրև այն թէ «կենդանի բանական»: Ահա պակասեաց բան, զի ոչ սասացաւ «մահկանացու», և յաւելաւ գործն, զի ոչ միայն մարդ է կենդանի բանական, այլ և հրեշտակ ևս, և ոչ ևս անդրադառնի: Իսկ թէ ասեմ «կենդանի բանական մահկանացու հոռետոր», դարձեալ ոչ դառնայ յետս, զի յաւելաւ բառ մի ասելով «հոռետոր», այլ պակասեցաւ գործ, զի ոչ զամենայն մարդիկ սահմանեաց, այլ միայն զհոռետորսն: Զի ամենայն կենդանի բանական^d մահկանացու և հոռետոր՝ մարդ է, իսկ ոչ ամենայն մարդ կենդանի բանական մահկանացու հոռետոր է, վասն զի ոչ ամենայն մարդ հոռետոր է:

ԺԴ. Վասն յարանունութեան^e 14:

Հոմանունն^f կոչին, ոյք անուամբք հաղորդին միմեանց, իսկ սահմանա^g բաժանին, որպէս այն զի անուն շան հոմանունն^h է, վասն զի յայտնէ զցամաքայինն և զջրայինն և զոր յերկինսն էⁱ շունսն: յԱյլ այլ ունի սահման ցամաքայինն և այլ այլ^k, որով այլ և այլ բնութիւնք նոցա: Իսկ գրեն զհոմանունս^l այսպէս. «Հոմանունն^m կոչին, որոց անուանքնⁿ միայն յարին ի մի,

^a EHI + ոչ

^b Dial. 14.48 ὁ ὅτε δὲ λείψει ταῖς λέξεσι, πλεονάζει τοῖς πράγμασιν, = Բազ. Թարգմ. Իսկ յորժամ պակասի ի բառսն, յաւելու յիւացն

^c F գործ

^d F բանատոր

^e F ուղղված հոմանունութեան

^f F յարանունք ուղղված հոմանունք

^g Dial. 15.2-3 + ἡ τῇ ὑπογραφῇ, հմմտ. Բազ. Թարգմ. ի ստորագրութենէն

^h F յարանուն ուղղված հոմանուն

ⁱ Dial. 15.4 չիք և զոր յերկինսն է

^j F + եւ

^k Dial. 15.5 ὁ θαλάσσιος, հմմտ. Բազ. Թարգմ. և այլ բնութիւն և այլ

^l F զյարանունսն ուղղված զհոմանունսն

^m F յարանունք ուղղված հոմանունք

ⁿ HI անունքն

իսկ ըստ անուանն բան գոյացութեանն այլ»։ Բան աստ զսահմանն ասէ^a։ Իսկ ըստ անուանն ասէ, զի յայտ արասցէ, եթէ այլ սահման է անուանն, որով եղեն նոքա հոմանունն^b, որպէս են ցամաքային և ջրային շուն, վասն զի^c լծակ-ցութեան անուանն^d հոմանունն^e են։ Իսկ եթէ ոք զսահման ցամաքային շան ջրայնոյն կամ երկնայնոյն^f տացէ, զի շուն անուն երիցն^g, այլ և այլս գտանէ^h զսահման և զբնութիւն նոցաⁱ։ Եւ թէ կամի^j, դարձեալ կարող է հաղորդս առնել զնոսա միմեանց սահմանաւ և անուամբ, զի կենդանիք կոչին երեքին^k, և զսահման կենդանոյն կրեն, այլ ոչ են անուամբ կենդանոյն հոմանունն^l։ Իսկ առ հոմանունսն^m երիս ինչ խնդրելի է. եթէⁿ հոմանունաց ոք է, և թէ քանի նշանակաւ և մասամբ^o բերեալ լինի հոմանունն^p, և թէ յաղագս որոյ նշանակեցելոյ^q եղև հարցումն։ Եւ այս թէ ոչ է առաւել յարանուն^r գոյն^s։

ԺԵ. Վասն փաղանունութեան^t 15:

Փաղանունն^u են, որոց անունն է սահման^v և վերագիր անուան մի և նոյն ելով, որպէս այն զի կենդանին յայտ առնէ զմարդ և զծի, և ըստ այսմ

^a Dial. 15.8 + καὶ τὴν ὑπογραφήν, *հմմտ. Բագ. Թարգմ.* և զստորագրութիւնն

^b F յարանուն *ուղղված* հոմանուն

^c F զի վասն

^d HI անունն | լծակցութեան անուանն // Dial. 15.10 κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ κυνός, *հմմտ. Բագ. Թարգմ.* ըստ անուան

^e F յարանուն *ուղղված* հոմանուն

^f Dial. 15.11 *չիք* կամ երկնայնոյն

^g Dial. 15.12 καλεῖται ἐκότερος αὐτῶν, *հմմտ. Բագ. Թարգմ.* կոչի երկաւանչիւրոց նոցա

^h F գնանէ HI այլ ստգտանէ

ⁱ այլ և այլս գտանէ զսահման և զբնութիւն նոցա // Dial. 15.12-13 ἄλλον ὀρισμὸν ἀποδίδωσι τῷ χερσαίῳ καὶ τῷ θαλασσίῳ ἕτερον, *հմմտ. Բագ. Թարգմ.* և այլ սահման կան երկրայնոցս, և այլ ծովայնոցն

^j Dial. 15.13 *չիք* եւ թէ կամի

^k Dial. 15.15 ἀμφοτέρα, *հմմտ. Բագ. Թարգմ.* երկոքեանն

^l F յարանունն *ուղղված* հոմանունն | Dial. 15.16 + ἀλλὰ μᾶλλον συνώνυμοι, *հմմտ. Բագ. Թարգմ.* այլ մանաւանդ փաղանունն

^m F յարանունսն

ⁿ HI + ի

^o Dial. 15.18 *չիք* և մասամբ

^p EF հոմանունն Dial. 15.18 *չիք*

^q F նշանակելոյ H նշանակեցեալ

^r F յարանուն *ուղղված* հոմանունս

^s Dial. 15.19 *չիք* եւ այս թէ ոչ է առաւել յարանուն գոյն

^t E հոմանունութեան *ուղղված* փաղանունութեան

^u F հոմանունն *ուղղված* փաղանունն

^v HI սահմանն

անուան^a փաղանուն^b են: Զի իւրաքանչիւրն զանուն և զսահման կենդանոյն կրէ: Իսկ գրեն փաղանունութիւն^c այսպէս. «Փաղանուն^d են^d, որոց անունն^e հասասար, և ըստ անուանն բան գոյացութեան նոյն»:

ԺԶ. Վասն բազմանունութեան¹⁶:

Իսկ բազմանուն կոչին, որք սահմանաւ հաղորդին և գործով^f և անուամբ բաժանին, այսինքն՝ յորժամ մի և նոյն գործ բազմամ կոչեսցի անուամբ^g, որպէս զի փասղանոն^h, այոր, ապաթի, մաշերայ, ֆսիփոս: Զի այս ամենայն անուանք զմի սահման կրեն, որ է երկսայրի սրեալⁱ երկաթ, կոչի և^j երկաթ երկսայրի սրեալ: Իսկ գրեն զբազմանունութիւն այսպէս. յոգնանուն^k են ստոյգաբանապէս^k կոչեցեալ^l ի վերայ միոյն:

ԺԷ. Վասն այլ և այլ անունութեանց¹⁷:

Իսկ որք երկոքումքն^m բաժանինⁿ, կամ զմի ենթակայ ունին և ասին այլանուն, որպէս այն զի ել և էջս ասին^o, զի ունին սոքա մի ենթակայ եղեալ, այսինքն՝ սանդուխք, կամ ոչ ունի մի ենթակայ եղեալ, և ասին այլ, որպէս են գոյութիւն և պատահումն. զի սոցա անուն այլ, և վերնագիրն այլ է, և ոչ ունի մի ենթակայ ել: Վասն այսորիկ երկոցունց սոցա՝ այլանունաց և այլոց վերնագիր այս է. որոց այլ է ասեն անուն և բան գոյացութեան^p և սահման:

ԺԸ. Վասն յարանունութեանց¹⁸:

Այլ են ինչ ի միջի փաղանունութեան^r և համանունութեան՝ հաղորդ և բաժանեալս ելով անուամբ և սահմանիւք, որ կոչին յարանուն^s, որպէս

^a Dial.16.4 + ἡ γοὺν τοῦ ζώου = Բազ. Թարգմ. այսինքն՝ կենդանոյն

^b F հումանուանք ուղղված փաղանուանք

^c F հումանունութիւն ուղղված փաղանունութիւն

^d F հումանունք E կոչին

^e F + միայն

^f Dial. 17.2 չիք և գործով

^g E անուամբ

^h F փաղանուն

ⁱ Dial. 17.5 չիք

^j կոչի և // Dial. 17.5 τουτέστιν

^k Dial. 17.7 κυρίου

^l F կոչեցեալն

^m H1 երկոքումքն | Dial.18.2 + ἡ γοὺν τῶ ὀνόματι καὶ τῶ ὀρισμῶ

ⁿ F բաժան

^o Dial.18.3 չիք

^p Dial.18.8 չիք բան գոյացութեան

^q F փաղանունութեանց

^r F յարփաղանունութեան

^s F փաղայարանունք

այն, որ ի «դպրութենէն» «դպիր»։ Վասն զի հաղորդին անուամբ և դարձեալ բաժանին կատարածիւ անուանն, որ է յետին բառն^ա։ Նոյնպէս և սահմանիւ հաղորդին և բաժանին, զի «դպրութին» գիտութին է, իսկ «դպիրն»՝ գոյացութին, յորում է գիտութին։

Յարանուն^բ են, որ բաժանմամբ ինչ յումեքէ կոչմամբ, այսինքն՝ դնելով աւել անունս, ունի կոչումն անուան^գ։

Այլ «դպրութին» և «արդարութին»^գ ոչ է յարանունութին^դ, այլ «արդար»^է և «դպիր», զի «դպիր» ի «դպրութենէն» յարանուանեցաւ^հ, և^ի «արդար»՝ «յարդարութենէն»։

Եւ^յ յարանուն^կ պարագրեն զյարանունութեան^լ նիւթ, որպէս «դպիր» «զդպրութին» և «արդար»^մ «զարդարութին», իսկ սոքա ի նոցանէ՝ և ոչ երբեք պարփակին, զի ոչ կարէ յինքն կրել բժշկական գիրք զբժիշկ, զի սոքա գոյութին, և նոքա առինչ գոլով^ն։

ԺԹ. Վասն տասանցն ազգական ազգի, այսինքն՝ ստորագութեանց¹⁹։

Յասացելոցն են ումանք, որ շարամանութեամբ ասին, որպէս այն թէ «ձի ընթանայ», «Սոկրատէս^օ իմաստասիրէ», իսկ ումանք^բ շարամանութեան, որպէս գոյութին և պատահումն և այլ այդպիսիք։ Յայսցանէ պարզ և առանց շարամանութեան ասացելոցս

[ա.] ոմն զգոյացութին նշանակէ, հիբար «մարդ», «ձի»,

[բ.] իսկ ոմն՝ զֆանիօնութին, որգան երկու, երեք, չորս կանգուն, հինգ^գ,

[գ.] իսկ ոմն՝ զառինչն, հիբար հայր, որդի,

^ա Dial. 19.6 συλλαβήν, ἡμίση. Բազ. Թարգմ. փաղանունութիւնն

^բ F փաղարանունք

^գ Dial. 19.9 չիք

^դ Dial. 19.10 + δεῖ δὲ γινώσκειν, ὥς = Բազ. Թարգմ. Պարտ է իսկ գիտել, եթէ

^է Dial. 19.10 μουσική = Բազ. Թարգմ. «երաժշտականն»

^ֆ F փաղարանունութիւն

^ց Dial. 19.11 ὁ μουσικὸς ἐκ τῆς μουσικῆς

^հ F փաղարանուանեցաւ

^ի E իսկ

^յ Dial. 19.13 δεῖ δὲ γινώσκειν, ὅτι = Բազ. Թարգմ. Պարտ է գիտել, եթէ

^կ F փաղարանունքն

^լ F փաղարանունութիւն

^մ EF չիք

^ն Dial. 19.16 չիք զի սոքա գոյութին, և նոքա առինչ գոլով

^օ F Սոկրատ

^բ Dial. 20.2 + ἀπλῶς καὶ

^գ չորս կանգուն, հինգ // Dial. 20.6 δίπηχυ, τρίπηχυ = Բազ. Թարգմ. երկականգնեան, երականգնեան

[դ.] իսկ ոմն՝ զորպէսն, որ է որակութեան, որգան սպիտակ, սև,
 [ե.] իսկ ոմն՝ զուրն, հիբար «ի տուն»^a, «ի հրապարակի»,
 [զ.] իսկ ոմն՝ զերբն, իբր զի «հերուն», «յերեկ»^b, «այսօր»,
 [է.] իսկ ոմն՝ զկալն՝ որ է զենթակայելն^c, իբր «զկալ»^d, «զնստել», «զգնալ»^e,
 [ը.] իսկ ոմն՝ զունել, իբրև «զգենուլ», «զագանել», «զտալ»^f,
 [թ.] իսկ ոմն՝ զգործել, իբր «զայրել», «հատանել»,
 [ժ.] իսկ ոմն՝ զկրելն, իբրև «զայրել», «հատանել»^g, «զախտանալ»^h:

Այսոքիկⁱ կոչին լսողութիւնք և ստորոգութիւնք և կատիղարիայ յոմանց ասելոյ^j:

Եւ զայս գիտելի է, զի իւրաքանչիւր ի տասանցս յայսցանէ սեռականագոյն սեռ^k է. այսոցիկ տասանց ստորոգութեանցս^l սեռականագոյն սեռիցս^m միննⁿ գոյացութիւն^o է, իսկ ինունք^p պատահմունք: Որք են այսոքիկ՝ գոյութիւն, ֆանիօնութիւն, որպիսութիւն, առինչ^q, ուր, երբ, կացումն, ունել, գործել, կրել:

Ի. Վասն համազգեաց եւ համատպից եւ այլազգեաց եւ այլակերպից եւ բարժանմանք^r բոլոց²⁰:

Համազգիք այնոքիկ են, որք ի մի եւ ի նոյն լուր ենթակայեալ կարգին: Իսկ այլազգիք են, որք և յայլ և յայլ լսին ենթակայի կարգեալ^s: Եւ դարձեալ^t

^a Dial. 20.7 ἐν ναῶ = Բագ. թարգմ. ի տանար

^b Dial. 20.8 չիք

^c Dial. 20.8 չիք որ է զենթակայելն

^d E ուղղված զկեալ FHI զկեալ | Dial. 20.8 τὸ ἵστασθαι, հմմտ. Բագ. թարգմ. կանգնեալ

^e Dial. 20.9 չիք

^f Dial. 20.9 չիք

^g իբրև «զայրել», «հատանել» // F որպէս

^h Dial. 20.10 չիք

ⁱ Dial. 21.11 + αὐτὸ δέκα, հմմտ. Բագ. թարգմ. տասնեքեան

^j Dial. 21.11-12 + τὸ γὰρ ἀγορεύειν λέγειν ἐστίν, հմմտ. Բագ. թարգմ. զի ստորոգումն են ասել է

^k F ազգականութեամբ ազգ ուղղված սեռականագոյն սեռ

^l F լսելեաց ուղղված ստորոգութեանց

^m F ազգականութեան ազգաց ուղղված սեռականագոյն սեռի

ⁿ HI մին

^o F գոյութիւն

^p HI ինունքն

^q որպիսութիւն, առինչ // Dial. 21.16 πρὸς τι, ποιόν

^r HI բարժանման

^s Dial. 21.4-5 + ταῦτα ἕτερα τῷ γένει εἰσίν, հմմտ. Բագ. թարգմ. այս ալլասեոք են

^t Dial. 21.5 չիք

համատիպ էն, որք ի մի և^a նոյն տիպ ստորոգին և բանի գոյացութեան հաղորդին միմեանց, որպէս «Պետրոս» և «Պօղոս»: Իսկ այլակերպ էն, որք կերպարանօք բաժանին ի միմեանց, այսինքն՝ տպով^b գոյացութեան բաժանելով, իբրև «մարդ» և «ձի»: Իսկ թուով բաժանին, որքանիք շարամանութեամբ պատահամարքն^c բաժանմունս և^d յատկութիւնս^e իւրում էակին^f յատկաբար ունի, ուրոյն ունելով գէութիւն, որք էն անհատքն, որպէս «Պետրոս» և «Պօղոս» և իւրաքանչիւր մարդ:

Իսկ ամենեւինմբ այլազգեացն այլ է տեսակ և այլ^g տարբերութիւն^h, որպէս «կենդանոյն» և «արուեստին»: Վասն զի կենդանին գոյացութեան հետեւին, իսկ արուեստն՝ որակութեան: Եւ կենդանոյն տարբերութիւնⁱ հաստատական էն այսպէս, որպէս «անձնատու», «զգայական», իսկ տարբերութեան մասունք^j «բանական» և «անբան», «ցամաքային»^k և «ջրային»: Իսկ արուեստական հաստմանց ի մի յանձնատու և ի բանատու էանալ և ապա դժուարաբաժանելի^l լինել, իսկ տարբերականն^m «դպրութիւն» և «իմաստասիրութիւն»: Զի որոյ ստորոգութիւնⁿ է սեռն^o, նորա լինի և տեսակն և տարբերութիւն^p տեսակացն: Իսկ^q ընդմիմեամբք սեռիցն և տեսակացն ոչ ոք խափանել կարէ, որպէս զի նոյնք եղիցին տարբերութիւն^r, թէպէտ և ոչ ամենեւեան: Իսկ տարբերութիւն^s ասեմք աստ զհաստոյս նոցա:

Այլ գիտել պարտ է, զի ինունք լուրք բայց միայն ի գոյութենէն ունել ունին իւրաքանչիւրն, թէպէտ և պատահմունք էն, հաստողական և բաժա-

^a HI + ի

^b Dial. 21.7 τῷ λόγῳ = Բազ. Թարգմ. բանի

^c HI պատահամարք

^d Dial. 21.9 չիք բաժանմունս և

^e F ինքնութիւնս ուղղված յատկութիւն

^f F սեռին ուղղված էակին

^g Dial. 21.11 չիք

^h F բարձանմունք ուղղված տարբերութիւնք

ⁱ F բարձանմունք ուղղված տարբերութիւնք

^j F բարձանման մասին ուղղված տարբերութեան մասունք

^k Dial. 21.15 τὸ πτηνόν

^l E դժուարաբարձանեալ

^m F բարձանականքն ուղղված տարբերականքն

ⁿ F լսողութիւն ուղղված ստորոգութիւն

^o F ազգ ուղղված սեռ

^p F բարձանմունք ուղղված տարբերութիւնք

^q F + առ միմեանս ազգաց, այսինքն

^r F բարձանմունք ուղղված տարբերութիւնք

^s F բարձանմունք ուղղված տարբերութիւնք

նողական յատկություն^a, և իւրաքանչիւր նոցա սեռական սեռ^b են և ունին սեռ^c և տեսակ^d առ միմեանս և տպատրական տեսակս: Զի ստոյգ որ սեռ^d լինիցի, անդ և տարբերութիւն են բաժանողական^e, զի սոքա են, որ բաժանեն զսեռ^f և^g զտեսակս, և որ տեսակ^h են, գոյացուցանողնⁱ ևս տարբերութիւն^j են^k, որք հաստատեն զտեսակս:

Արդ մի ի նոցանէ երեք ազգ բերեալ լինին՝ կամ վասն ազգին, որպէս ասեմք, եթէ «մարդ» և «ձի» մի և նոյն են սեռի^l, զի ընդ միոյ սեռի^m ենթակային, որ է կենդանին գոլ, կամ վասն տեսակին, որպէս «զՍոկրատ» ասեմք և «զՊլատոն» ընդ միով տեսակաւ ստորոգիլⁿ ընդ մարդով, և մի տեսակ գոլով և նոյն, կամ վասն թոյոյ, որպէս զՍոկրատ ասեմք, թէ մի և նոյն է բաժանմամբ^o, մեկուսացեալ յայլոց մարդկանէ:

ԻԱ. Վասն յորում է²¹:

Յորում է մետասան ազգ ասի, [ա.] որպէս սեռ ի^p և տեսակի, ըստ որում կենդանին ի տեսակ մարդոյ^q. [բ.] որպէս տեսակ ի սեռի^r, իբրև մարդ ի բաժանումն կենդանոյն. [գ.] ի տեղի ուրեմն, որպէս «ճանաչայ ի տանարին», [դ.] ի ժամանակի^s, որպէս «Նոյ ի ժամու ջրհեղեղին». [ե.] յանաւթինչ, որպէս «գինի ի թակոյկի». [զ.] բոլորն ի մասնատրսն, որպէս Սոկրատէս^t յիւր անդամսն՝ ի գլուխ, ի ձեռս, և յոտս (և այս ոչ է «յորումն է»), այլ

^a F ինքնութիւնս *ուղղված* յատկութիւնս

^b F ազգային ասգ *ուղղված* սեռական սեռ

^c F ազգ *ուղղված* սեռ

^d F ազգ *ուղղված* սեռ

^e F բաժանմունք են հերձողական *ուղղված* տարբերութիւն են բաժանողական

^f F զազգս *ուղղված* սեռ

^g Dial. 21.26 εἰς

^h HI տեսակին

ⁱ F հատողն *ուղղված* գոացուցանողն

^j F բաժանմունք *ուղղված* տարբերութիւնն

^k HI չիք

^l F ազգ *ուղղված* սեռի

^m F ազգաւ

ⁿ Dial. 21.31 ὅντας, հմմտ. Բագ. Թարգմ. գոլ

^o Dial. 21.32 չիք

^p F ազգի *ուղղված* սեռ

^q ի տեսակ մարդոյ // Dial. 22.2-3 ἐν τῷ ὁρισμῷ τοῦ ἀνθρώπου γένος ὅν τοῦ ἀνθρώπου, հմմտ. Բագ. Թարգմ. ի թիւ մարդոյ

^r F յազգի *ուղղված* սեռ

^s FHI ժամու

^t HI Սոկրատ

«յորումֆ»^a). [է.] որպէս մասնատրֆ ի բոլորումն^a իբր գլուխ, ձեռք և ուր^b ի Սոկրատէս. [ը.] որպէս տեսակ ի նիւթս, որպէս և է^c անդրիանդին ի պղնձի. [թ.] որպէս ստեղծեալք ի մի պատճառէն^d, իբրև ամենեւեան յաստուած. [ժ.] որպէս հանգրստարան^e ի յարկս^f, իբրու բազմական ի սենեկի մարդոյ (զի ի սակս հանգստեան մարդոյ դնի^g մահիւնն). [Ժա.] որպէս զենթակայումն, իբրև սպիտակութիւն ի մարմնի: Եւ զայս գիտեա, զի կողմանն ի յամենեկին առինչ^h ասին, իսկ ամենեկնմբնⁱ ի կողման՝ և ոչ երբէք, այլ ամենեկնմբ^j ի մասնատրի գոլ ասի^k:

ԻԲ. Վասն գոյացութեան²²:

Գոյացութիւն է գործ իմն ինքեամբ էացեալ, և ոչ կարաւտ այլոյ հաստողի: Եւ դարձեալ գոյութիւն է ամենայն, որ իմն անձամբ իւրով է և ոչ յայլ ունեւ ունի գէութիւն, այսինքն՝ ոչ յայլում լինի և ոչ առ այլս ունի գէանալն և ոչ կարաւտ է յայլմէ հաստատիլ¹, յորում և պատահումն ունի գէութիւն: Վասն զի գոյնն ի մարմնի էանայ^m, և ոչ մարմին և գոյնն գոլով: Վասն որոյ գոյնն մարմնոյ է և ոչ մարմին գունոյ առինչⁿ, զի գոյնն առինչ մարմնոյ է^o: Ուրով բազում անգամ ի փոփոխել գունոյն^p և ի փոխադրութեան ոչ փոփոխի գոյացութիւն, որ է մարմին, այլ մնայ նոյն իմն: Իսկ գոյացութիւն էութեան^q ասի^r:

^a F բոլոր իմն HI բոլորումբն

^b Dial. 22.8 չիք, հմմտ. Բազ. Թարգմ. ոտն

^c Dial. 22.8 + τὸ εἶδος = Բազ. Թարգմ. տեսակ

^d ի մի պատճառէն // F մի պատճառք եւ HI մի պատճառ եւ

^e E հանգրու տողից վեր տան HI հանգրտան

^f Dial. 22.10 ἐν τῷ τελευτῶν αἰτίῳ = Բազ. Թարգմ. ի կատարունական պատճառ

^g Dial. 22.11 γίνετα

^h Dial. 22.13 չիք

ⁱ F ամենեկն

^j F ամենեկն HI ամենեկնմբն

^k գոլ ասի // Dial. 22.13 չիք

¹ Dial. 23.5 + ἀλλ' ἐν αὐτῷ ὄν, հմմտ. Բազ. Թարգմ. այլ ինքեամբ գոյանայ

^m Dial. 23.6-7 + ἵνα χρώζῃ αὐτό = Բազ. Թարգմ. զի ներկեցէ զնա

ⁿ Dial. 23.8 չիք

^o զի գոյնն առինչ մարմնոյ է // Dial. 23.8-9 ὅθεν καὶ τὸ χρώμα τοῦ σώματος λέγεται καὶ οὐ τὸ σῶμα τοῦ χρώματος = Բազ. Թարգմ. ուստի և գոյն մարմնոյ ասի, և ոչ մարմին գունոյ

^p HI գոյնոյն

^q FHI էութեան Dial. 23.11 παρὰ τὸ εἶναι

^r HI չիք

ԻԳ. Դարձեալ վասն գոյացութեան²³:

Եթէ զինչ գոյացութիւն է^a, ահա ասացաւ^b, և զինչ տարբերութիւն^c գոյացութեան^d առ պատահմունս^e, որպէս ի նմա ունելով^f զէութիւն: Ասացեալ է և վասն նորին տարբերութեան^g, եթէ իւրի բաժանի գոյութիւն^h ի գոյական տարբերութեանցⁱ, և եթէ որ նոքա^j անուանեալ է^k գոյացութիւն զայն ինչ տեսակ կատարեալ է^l և այնպիսի ինչ լինի: Ասացեալ է և այս, թէ զինչ է բնութիւն և կերպարանութիւն, և զինչ էակ^m, այսինքն անձնⁿ, և դէմք և տեսակ^o և անհատքն, և թէ որպէս հանէին խորհել զսա արտաքին հոգեւորքն, և որպէս սուրբ հարքն՝ ճշմարիտ իմաստասիրութեան աշակերտքն և վարդապետքն ուղղաձևութեան:

Եկ արդեաւ և զընտանի ազգսն գոյացութեան ասասցում. առանձին ընտանի^p գոյացութեան է ոչ ի ստորադրեալ ինչ լինել, զի ևս առաւել ինքն է ստորադրեալ պատահմանցն առ լինելութիւն և ոչ ինքն^q յայլում ունի զէութիւն: Իսկ այս գոյական տարբերութեանցն^r է ընտանի յատկութիւն^s, զի որ ի ստորադրեալսն^t էանայ, ոչ թէ է ազգնեալ կեցուցանէ, և ոչ թէ ոչէ ապականէ: Եւ վասն այսորիկ ի սահմանադրութիւնս ոչ յիշեսցի, զի ստոյգ պատահումն է: Իսկ գոյական տարբերութիւնքն^u ոչ են պատահումքն, վասն զի էն կեցուցանեն և ոչէքն ապականեն^v, վասն որոյ և ի սահմանս յիշեալ լի-

^a Dial. 31.2 + καὶ φύσις καὶ μορφή

^b Dial. 31.2-3 + καὶ τί ὑπόστασις καὶ ἄτομον καὶ πρόσωπον ἐνυπόστατον τε καὶ ἄνυπόστατον

^c F բարձանմունք ուղղված տարբերութիւն

^d F նմա ուղղված գոացութեան

^e Dial. 31.4-5 + καὶ ὡς κυριωτέρα ἐστὶν ἢ οὐσία τῶν συμβεβηκότων

^f Dial. 31.5 + τῶν συμβεβηκότων

^g F բարձանման ուղղված տարբերութեան

^h HI գոյացութիւն

ⁱ F բարձանմանց ուղղված տարբերութեանց

^j HI նոքոք

^k Dial. 31.7 εἰδοποιουμένην

^l F կատարէ

^m F է

ⁿ F + սեռ E անձ | Dial. 31.9 չիք այսինքն անձն

^o Dial. 31.9 չիք և տեսակ

^p Dial. 31.12 չիք

^q EF ինչ

^r F բարձանմանց ուղղված տարբերութեանց

^s F ինքնութիւն

^t HI ստորեղեալսն

^u F բարձանմունք ուղղված տարբերութիւնքն

^v F չիք և ոչ էքն ապականեն

նին: Իսկ ընտանի յատկութեան^a է փաղանունաբար լուր, որ է տոտողութիւն անուան և սահմանադրութեան, և ոչ ունելով հակառակ և ոչինչ, վասն զի քարի ոչ հակառակ է նոյն ինքն իւր գոյութիւն քարին^b: Եւ դարձեալ^c ոչ կրեալ յինքն զմեծն և զփոքն, իսկ այս տարբերութիւն^d գոյական տարբերութեանց^e է^f, վասն զի ոչ է մարդ մեծ քան զծի գոյութիւն կամ կենդանի, և ոչ ձի մեծ քան զմարդ. և ընդունող լինել զմիմեանս^g հակառակացն և ոչ ինքն, այլ ընտանութեամբ իւրով փոխադրական գոյ: Եւ զհակառակութիւն ասեմ զպատահմանցն իսկ ի վերայ գոյականացն^h և ոչ երբէ^h, վասն զի բանականն ոչ ընդունի զանբանութիւն, իսկ մարմնականն ջեռնու և փոփոխեալ դարձեալ գովանայ, և անձն երբեմն ընդունի զառաքինութիւն և երբեմն՝ զչարութիւն յինքն:

ԻԿ. Վասն բնութեան²⁴:

Բնութիւն է իւրաքանչիւրոյ էիցս սկիզբն շարժման և հանդարտելոյ, իբրև այն, զի երկիր շարժի բերել զպտուղս և հանդարտէ փոփոխեալ ի տեղոջէ ի տեղիⁱ: Արդ սկիզբն և պատճառ շարժման և հանդարտութեան նորա, յորում սկսեալ էր այսպէս շարժել և հանդարտել գոյեղաբար^j, այսինքն՝ բնութեամբ և ոչ պատահմամբ, սա բնութիւն կոչի, վասն զի այսպէս սկսեալ է և կայ:

Եւ այս այլ ոչ ինչ է, բայց գոյութիւն, զի ի գոյութենէն ունի այսպիսի զօրութիւն, որ են շարժութիւն և հանդարտումն^k: Եւ գոյութիւն է պատճառ շարժման և հանդարտութեան նորա, այլ և ոչ ի բնութիւն և էութիւն, զի սոքա անհատ. էութիւն և գոյութիւն և բնութիւն մի են^l:

^a F ինքնութիւն ուղղված յատկութիւն

^b Dial. 31.20-21 τῷ γὰρ λίθῳ ἥγουν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ τοῦ λίθου οὐδέν ἐστὶν ἐναντίον

^c Dial. 31.22 չիք

^d F բարձանումն ուղղված տարբերութիւն

^e F բարձանմանց ուղղված տարբերութեանց

^f Dial. 31.23 + ἴδιον

^g Dial. 31.25 չիք | + ἀνὰ μέρος

^h Հուն. չիք և ոչ երբէք

ⁱ Dial. 24.4 + οὐ γὰρ κινεῖται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον = Բագ. Թարգմ. զի ոչ շարժի ի տեղոջէ ի տեղի

^j F գոաբար ուղղված գոեղաբար

^k F հանդարտութիւն

^l այլ և ոչ զի բնութիւն և էութիւն, զի սոքա անհատ. էութիւն և գոյութիւն և բնութիւն մի են // Dial. 24.10-11 λέγεται δὲ φύσις παρὰ τὸ πεφυκέναι, ὁδόν. Բագ. Թարգմ. այլ ասի բնութիւն ի գոյացողէն

ԻԵ. Վասն պատկերի, տպի եւ կերպարանի²⁵:

Տպատրութիւն է ի գոյական տարբերութեանց^a իմն կերպարանեալ ինչ եւ տեսակաւոր լեալ եւ պատկերեալ^b գոյութիւն, որ նշանակէ զտպատրականն տեսակ, որպէս զայն զի գոյութիւն կերպարանեալ է եւ տեսակ առդրեալ յանձնաւոր եւ ի զգալի սեռէ եւ կատարելութիւն լեալ կենդանոյն, եւ դարձեալ առեալ «բանական եւ մահկանացու^c», կատարէ զտեսակ մարդոյ. եւ տպատրութիւն անուանի^d, որպէս պատկեր լեալ գոյութիւն:

Արդ սուրբ հաբմն ի վերայ տպատրական տեսակի կարգեցին գոլ զգոյութիւն եւ զբնութիւն եւ զտպատրութիւն^e եւ զպատկեր^f եւ զկերպարան եւ^g զտեսակ: Եւ համագոյ եւ համաբնութիւն եւ^h համատեսակ եւ համազգի եւ համատիպⁱ ասեմ զմի եւ զնոյն^j տեսակի հետեւեալ^k անհատսն: Իսկ այլագոյ եւ այլաբնութիւն եւ այլազգ եւ այլատեսակս եւ այլակերպս զտեսական տեսական ասացին: Զի անհնար է տեսակի առ այլ տեսակ, եւ բնութիւն^l, եւ էութիւն՝ յայլ էութիւն, եթէ ոչ այլ գոյութիւն եւ բնութիւն եւ այլ տեսակ^m եւ այլ պատկեր եղիցի:

Այլ պարտ է գիտել, եթէ անհնար է երկու գոյութեան եւ բնութեան ի նոցանէ, թէ մի բնութիւն խառնեալ եղիցի. զի ոչ կարէ մի եւ նոյն էութիւն առժամայն հետեւանալ հակառակ բաժանելեացնⁿ հաստատողական յատկութեամբ^o: Իսկ մի էակ, այսինքն՝ անձն խառնեալ գոյով^p յիւրաքանչիւր բնութեանց՝ կարողութիւն է^q լինել, իբրեւ մարդ ի հոգոյ եւ ի մարմնոյ խառնեալ գոյով: Զի թէպէտ եւ մի բնութիւն ասի ամենայն^r մարդկան, այլ ոչ այլ եւ այլն

^a F բարձանմանց ուղղված տարբերութեանց

^b F պատկերել ուղղված պատկերեալ | Dial. 25.4 չիք եւ պատկերեալ

^c F մահկանացուի

^d եւ տպատրութիւն անուանի // Dial. 25.6-7 ὅπερ εἰδικώτατον εἶδος μορφῇ λέγεται, *հմմտ. Բազ. Թարգմ.* իբր յատկական տեսակ կերպ ասի

^e Dial. 25.9 + ὄνομα καὶ ταῦτόν λεγούσιν, *հմմտ. Բազ. Թարգմ.* անուն, եւ զայսորիկ ասացին

^f Dial. 25.10 φύσιν

^g Dial. 25.10 + εἰδικώτατον

^h F չիք

ⁱ F համատիպ

^j Dial. 25.11 + εἰδικώτατον, *հմմտ. մյուս Թարգմ.* յատկական

^k Dial. 25.12 չիք

^l Dial. 25.14 + ἅλλῃ φύσει

^m եւ այլ տեսակ // Dial. 25.14 չիք

ⁿ F բաժանելոցն

^o F ինքնութեամբ ուղղված յատկութեամբ

^p FHI չիք

^q F չիք

^r Dial. 25.20 չիք

մի բնութիւն^a ասի, այսինքն^b իւրաքանչիւրն: Վասն զի ի մի բնութիւն ամե-
նայն^c մարդկան ասի, յայն սակս զի ընդ միով տեսակաւ ենթակային միա-
գոյաբար^d խառնեալ ամենայն անձինք մարդկան, և այս յազգին բոլորի^e:
Իսկ ի մի բնութենէ զոլ զիւրաքանչիւրն մարդ ոչ ասի, զի իւրաքանչիւրն էակ^f
մարդոյ յերկուց բնութեանց ժողովեալ է ի հոգոյ ասեմ և ի նիւթոյ^g
մարմնոյ, անխառնակ պահելով զոսա յինքն: Եւ վկայ է, որ ի մահու բա-
ժանումն նոցա:

ԻԶ. Վասն սեռի^h մարմնոյ, որ է անձն²⁶:

Սեռիⁱ անուն երկուս նշանակէ՝ երբեմն զպարզ նորա էութիւն և ըստ որոյ
նշանակեալն^j նոյն մի է գոյութիւն և էութիւն^k մարմնոյն, և վասն այսորիկ
ոմանք ի^l հարցն ասացին, եթէ բնութիւնք, որք են էութիւնք^m: Իսկ երբեմն
ինքն ինքեամբ բաժանաբար հաստեալ էութիւն, և ըստ այսու նշանակելոյ
զանհատսն յայտնէ բաժանեալ թիւս, իբրև զայնⁿ ինչ՝ զայն ոմն Պետրոս,
Պօղոս և զայլսն^o, կամ զայս ոմն ձի:

Եւ զայս գիտել պարտ է, եթէ ոչ սեռք և գոյութիւն տեսանելի է^p ինքն ին-
քեամբ ուրոյն^q հաստատեալ^r և ոչ գոյական տարբերութիւնք^s, ոչ տեսակ և
ոչ պատահումն, այլ միայն սեռք մարմնոց, որք են անհատք, և ի նոսա տե-
սանի գոյութիւն և գոյական տարբերութիւնք^t, տեսակ և պատահումն: Իսկ

^a Dial. 25.21 + ὁ ἀνθρώπος

^b F չիք

^c Dial. 25.22 σύνθετος = Բազ. Թարգմ. շարադրեալ

^d Dial. 25.23 չիք

^e Dial. 25.23 չիք և այս յազգին բոլորի

^f F սեռ

^g Dial. 25.25 չիք HI նիւթոց

^h F ուղղված էակի

ⁱ F սեռի ուղղված էակի

^j FHI նշանակելոյն

^k F սեռ ուղղված էութիւն

^l Dial. 26.4 + ἄγινω = Բազ. Թարգմ. արքոց

^m F սեռք ուղղված էութիւնք

ⁿ HI այն

^o Dial. 26.6 չիք և զայլսն

^p սեռք և գոյութիւն տեսանելի է // Dial. 26.8 οὐσία ἀνείδεος = Բազ. Թարգմ. էութիւն առանց տեսակի

^q F ուր

^r FHI հաստեալ

^s Բարժանմունքն ուղղված տարբերութիւնք

^t F բաժանմունքն ուղղված տարբերութիւնք

միայն պարզ գոյացութիւն յամենայն էակս^a նոյն և մի տեսանի՝ յանձնաւորս և յանանձինս, ի բանականս և յանբանս, ի մահկանացոյս և յանմահս:

Իսկ գոյական տարբերութիւնն^b այլ են, որք յանձնաւորս և շնչաւորս^c են, և այլ որք յանշունչս^d, այլ ի մահկանացոյսն և այլ յանմահսն, և պարզ ասին՝ յիւրաքանչիւր տպաւորական տեսակի որում են յէակի^e, մի և նոյն նոբա, քանզի^f մերձեցուցանեն զնոսա^g բանիւ գոյութեանն, իսկ բաժանեալ մեկնեն զնոսա այլ տեսակաւ էականաւ: Այսպէս և պատահմունք ի նոսա, այսինքն՝ ի էակս մարմնոյն տեսանին, որք մեկնեն ի միմեանց^h զիւրաքանչիւրն էակ՝ ի պատկերակից և ի համատեսակ իւրն էակաց: Վասն այսորիկ և անհատն դասեցաւ զոլ անուն ընտանի էիցնⁱ, վասն զի ի նմա ստացաւ գոյացութիւնն զներգործութիւն իւր առնելով յինքն զպատահմունս:

Ի՛. Վասն դիմաց, զի դէմք երիս. եւ սեռ եւ տեսակ եւ անձն մի են²⁷:

Դէմք կոչի^k, որ իւրովն ներգործութեամբ և յատկութեամբ^l զյայտնի իւրն տոհմական և ուրոյն բաժանեալ սահմանադրութեանն զիմացութիւն տայ մեզ, որպէս և Գաբրիէլ կուսին^m Աստուածածնիⁿ խաւսելով՝ մի գոլով^o ի հրեշտակաց և միայն անդ կացեալ խաւսէր ցնա, բաժանեալ գոլով ի համագոյակից իւրոց հրեշտակացն յայնմ տեղուք կալովն^p և խաւսելովն, և Պաւլոս յաստիճանացն ընդ ժողովրդեանն խաւսելով մի ի մարդկանէ գոլով, իւրովն յատկութեամբ^q և ներգործութեամբ յայլոց մարդկանէ բաժանելով:

^a F սեռս ուղղված էակս

^b F բաժանմունքն ուղղված տարբերութիւնք HI տարբերութիւնքն

^c HI շնչաւորսն

^d HI յանշունչսն | Dial. 26.15 + ἐν ταῖς λογικαῖς ἄλλαι καὶ ἐν ταῖς ἀλόγοις ἕτεραι = Բազ. Թարգմ. ի բանականս այլք և յանբանս այլք

^e F ի սեռի ուղղված էակի

^f HI որպէս զի

^g Dial. 26.18 + ἀλλήλαις = Բազ. Թարգմ. առ միմեանս

^h Dial. 26.20 չիք ի միմեանց

ⁱ F էակ ուղղված սեռ

^j F սեռիցն ուղղված էիցն

^k Dial. 27.2 ἐστὶν = Բազ. Թարգմ. է

^l F յինքնութեամբ ուղղված յատկութեամբ

^m Dial. 27.4 τῇ ὀγίᾳ = Բազ. Թարգմ. սրբութոյն

ⁿ F աստուածածնին

^o EHI գոլ

^p F տեղի չկալովն H տեղուքէ լալովն

^q F ինքնութեամբ ուղղված յատկութեամբ

Եւ զայս գիտել պարտ է, զի սուրբ հարքն զէակ^a և զանհատ և զդէմս մի ասացին գոլ, որ և^b անձն ինքն ինքեամբ հաստատեալ կայր և ի գոյութենէ և ի պատանմանց ժողովեալ էր և թոռով բաժանէր և զայս ոմն յայտնէր, իբր զՊետրոս, զՊաւղոս կամ զայն ոմն ձի: Այլ և էակ^c ասի վասն հաստատաբար^d էանալոյն^e:

ԻԸ. Վասն անհատիցն²⁸:

Անհատ և շորք ազգ ասին, վասն զի անհատ անուանի^f ոչ հատեալն և ոչ մասնատու լեալ, իբրև զկէտ և զայժմ և զմի, զի սոքա առանց ֆանիօնութեան կոչին: Անհատ կոչին դարձեալ և դժուարահատ ինչ^g, որպէս անդամանդն ֆար, զի դժուարահատ է^h: Եւ դարձեալ անհատ կոչին տեսակֆ, որ դարձեալ ոչ կարեն հատանիլ առ այլ տեսակս այն, որ է տպաւորն տեսակ, իբրև զմարդ և զձի և զայլսն տեսակ: Իսկ ստուգապէս անհատանելի կոչի, որ հատանի ուրեմն, այլ ոչ կարող գոյ պահելⁱ զիրն առաջին տեսակ, իբրև Պետրէ հատանի ի հոգի և ի մարմին, այլ և ոչ հոգի է ինքեամբ մարդ կատարեալ գոլ է կամ Պետրէ կատարեալ և ոչ մարմին: Եւ վասն սորա^j են բանք արտաբնոցն^k, որ զէակ^l յայտնէ:

ԻԹ. Վասն էականի^m, որ է անձն²⁹:

Իսկⁿ էական, այսինքն՝ անձնատրական^o, երբեմն զպարզն էութիւն յայտնէ, որոյ ցուցմանն կարգիւ ոչ զլոկ գոյութիւնն միայն էական^p, այսինքն՝

^a F զսեռ ուղղված զէակ

^b F և որ

^c F սեռ ուղղված էակ

^d EF հաստաբար Dial. 27.14 չիք

^e F սեռանալոյն ուղղված էանալոյն

^f Dial. 3.2 έστι (*«է»), հմմտ. Բագ. Թարգմ. ասի

^g Dial. 3.4 + τουτέστι τὸ δυσχερὲς τεμνόμενον = Բագ. Թարգմ. այսինքն՝ որ հազիւ հատանի

^h զի դժուարահատ է // Dial. 3.5 καὶ τὰ τοιαῦτα = Բագ. Թարգմ. և որ սոցին նման

ⁱ Dial. 3.8 + μετὰ τὴν τομὴν = Բագ. Թարգմ. յետ հատանելոյն

^j Dial. 3.11 + τοῦ ἀτόμου

^k Dial. 3.11 παρὰ τοῖς φιλοσόφοις, հմմտ. Բագ. Թարգմ. առ իմաստասէր

^l F զսեռ ուղղված զէակ Dial. 3.11 + ἐπὶ τῆς οὐσίας

^m F սեռականի ուղղված էականի

ⁿ HI + սեռ

^o EF սեռական ուղղված էական, այսինքն՝ անձնատրական HI անձնական

^p F սեռական ուղղված էական

անձնատուր ասեմք, այլ և զպատահմունսն, որ ստուգի միայն ոչ էական^a է, այլ յայլում էակի^b, իսկ երբեմն զբաժանեալն^c էակ^d, այսինքն՝ զանյայտն^e յայտ առնէ, որ ստուգի ոչ էական^f, այլ էակ^g է և անուանի: Իսկ ստուգապէս սեռական^h է կամ որ առանձինն ինչ ոչ անձնատուր է, այլ յայլ անձինս տեսեալ, իբրև է տեսակ, որ և բնութիւն ևս կոչի մարդոյ, որ ինքն յանձն իւր ոչ տեսանի, այլ ի Պետրոս և Պաւլոս և յայլ անձինս մարդկան, կամ ընդ այլում գոյացութեան բնութեամբⁱ բաժանեցելոյ^j առեալ յումեքէ ի բոլորովմբ խառնուածոյ^k և ի^l մի կատարեալ խառնեալ անձին, իբրև այն զի մարդ ի^m հոգոյ և ի մարմնոյ խառնեալ է. և ոչ ևս հոգի միայն ասի անձն և ոչ մարմին միայն, այլ անձնատուր մի՝ այլ յերկուցն կատարեալ անձն երկուցն լեալ անձն: Վասն զի ոչ հոգի միայն ինքեամբ անձն լեալ, և ոչ մարմին միայն, այլ երկուսն ի միⁿ, զի ստոյգ անձն ուրոյն ինքեամբ ինքեամբ կեցեալ ոչ մի, ոչ է և ոչ^o ասի:

Դարձեալ անձնատուր կոչի այլում անձամբ առեալն բնութիւն և ի նմա ստացողի լինել զէութիւն: Վասն այսորիկ մարմինն Տեառն Յիսուսի^p ոչ անձն եղեալ ինքն ինքեամբ և ոչ մասն ինչ ժամու, ուստի ոչ անձն, այլ անձնատուր կոչի և^q է: Վասն զի ի յանձն Բանին Աստուծոյ անձնացաւ ինքեամբ առեալն մարմին զնա ունելով^r իւր անձն:

^a F սեռական *ուղղված էական*

^b F սեռի *ուղղված էակի*

^c Dial. 28.5 τὴν καθ' αὐτό = *Բազ. Թարգմ.* զըստ ինքեան

^d F սեռ *ուղղված էակ*

^e HI զանյայտսն | Dial. 28.5 τὸ ἄτομον = անհատն

^f F սեռական *ուղղված էական*

^g F սեռ *ուղղված էակ*

^h F *ուղղված անձնական*

ⁱ Dial. 28.11 *չիք*

^j HI բաժանելոյ

^k HI խառնուած

^l F *չիք*

^m F *չիք*

ⁿ Dial. 28.15 *չիք* լեալ անձն: Վասն զի ոչ հոգի միայն ինքեամբ անձն լեալ, և ոչ մարմին միայն, այլ երկուսն ի մի

^o Dial. 28.16 *չիք* ոչ մի, ոչ է և ոչ

^p Dial. 28.18 *չիք*

^q Dial. 28.20 *չիք* կոչի և

^r մարմին զնա ունելով // Dial. 28.21 καὶ ταύτην καὶ ἔσχε καὶ ἔχει = *Բազ. Թարգմ.* և զնա, ունէր և ունի

Լ. Վասն անսեռի³⁰:

Եւ անանձն ևս ասի երկու ազգ, վասն զի երբեմն որպէս զոչէ^a նշանակէ, որ է ամենկինմբ անգոյ, և երբեմն՝ զայն, որ ոչ յանձն իւր է է, այլ յայլում ունելով զգոյութիւն, որ եմ պատահումովն էակի, այսինքն՝ անձին^b:

ԼԱ. Բարձանումն էութեան եւ դպրութեան³¹:

էութիւն բարձանի ի գոյացութիւն եւ ի պատահումն՝ ոչ որպէս սեռ առ տեսակ, այլ իբրև գյարանումն ձայն կամ իբրև գ'ի միոյ և առ մի:

[ա.] Իսկ գոյացութիւն^c տեսակ է էութեան և սեռ անձնատրութեան,

[բ.] անձնատր՝ տեսակ գոյի^d և սեռ^e զգայականին,

[գ.] զգայական կենդանի տեսակ է անձնատրի և սեռ^f բանականի,

[դ.] բանական տեսակ է կենդանոյն և սեռ մահկանացոյին,

[ե.] մահկանացուն տեսակ է բանականի և սեռ^g մարդոյ,

մարդ^h տեսակ է մահկանացոյի և տեսակ Պետրոսի կամ Պաւղոսի, որ է բնութիւն և կերպարան և գոյութիւն ըստ հարցն բանիⁱ:

գոյութիւն սեռական ազգին^j ինչ է և բաժանի

ի մարմին և յանմարմին,

մարմին բաժանի

յանձնատր և յանանձն,

անձնատրն հատանի^k

ի զգայուն կենդանի և յանզգայ^l,

կենդանին՝

ի բանական և յանբան,

բանականն՝

ի մահկանացու և յանմահ,

^a Dial. 29.2-3 τὸ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄν, հմմտ. Բագ. Թարգմ. ոչ բնաւ և ոչ երբեք եր

^b Dial. 29.4 չիք էակի, այսինքն՝ անձին

^c Dial. 47.6 σῶμα = Բագ. Թարգմ. մարմին

^d Dial. 47.8 σώματος = Բագ. Թարգմ. մարմնոյ

^e F ազգ ուղղված սեռ

^f F ազգ ուղղված սեռ

^g F ազգն ուղղված սեռ

^h Dial. 47.17-18 + εἰδικώτατον εἶδος, εἶδος γάρ, հմմտ. Բագ. Թարգմ. տեսականի տեսակ, զի

ⁱ F բանի

^j F ազգաին ուղղված սեռական

^k Dial. 30.9 չիք

^l Dial. 30.11 + (ζῶον, ζώοντον καὶ φυτόν), հմմտ. Բագ. Թարգմ. (կենդանի)... (կենդանաբոյս և բոյս)

մահկանացուն հատանի^a

ի մարդ, ի ձի, յեզն և յայլ,

մարդն՝

Պաղոս, Պետրոս և այլ իւրաքանչիւր մարդ, որք են անհատք,
անձն և դէմք:

Իսկ ի միջինք սեռք են, որ են գոյութիւն և կերպարանութիւն և տեսակի
ասին զմարդոյ, ձիոյ և եզին^b և շան և այլք այդպիսիք, որք սեռք և տեսակք
են միմեանց: Եւ սոքա ասին գոյականք և բնականք տարբերութիւնք^c և որա-
կութիւնք, որք բաժանին ի վերնոցն և հաստին ընդ ներքնոցն^{d 32} և տեսակա-
գործին ըստ տպատրական տեսակի և հաստեն զնոսա և բաժանեն զբնու-
թիւն ի բնութենէ³³:

**ԼԲ. Դարձեալ վասն համազգեսց եւ հոմանուանց, այլազգաց եւ այլա-
նուանց եւ այլ տեսակաց, եւ որք թուով բարձանեալք են³⁴:**

Համասեռք, այսինքն՝ ազգականք են, որք ընդ միով ստորոգութեամբ^e
ստորոգին, իբրև զնոսա, որք ընդ գոյացութեամբ ենթակային, այսպէս և ի
տեսակաց^f ինն ստորոգելոցն է^g:

Զի այլասեռք^h են այնոքիկ, որք ընդ այլ և այլ ստորոգութեամբ ստո-
րոգին, և համասեռքⁱ են մարդ և ձի, զի ի ներքոյ գոյացութեան են երկո-
ւեանն, վասն զի այլ սեռ է մարդոյ և այլ արուեստի, զի մարդ ընդ գոյացու-
թեամբ ենթակայի, իսկ արուեստ որակութիւն է մարդոյ^j:

Եւ դարձեալ^k համատեսակք են որքանք ընդ միով տեսակաւ կարգին և
հաղորդին միմեանց բանիւ գոյացութեանն, իբրև են Պետրոս և Պաղոս, զի

^a Dial. 30.16 չիք

^b F մարդ, ձի և եզն

^c F բարձանմունք ուղղված տարբերութիւնք

^d F չիք և հաստին ընդ ներքնոցն

^e F խողութեամբ ուղղված ստորոգութեամբ

^f Dial. 32.4 τῶν ἄλλων

^g Dial. 32.5-11 + δεῖ γὰρ γινώσκειν, ὥς δέκα εἰσὶν αἱ πᾶσαι κατηγορίαι ἧτοι τὰ γενικώτατα γένη, ὅφ' ἂς ἀναφέρεται πᾶσα φωνὴ ἀπλῶς λεγομένη. Εἰσὶ δὲ αὖται· α' οὐσία οἶον λίθος· β' ποσὸν οἶον δύο, τρία· γ' πρὸς τι οἶον υἱός· δ' ποιὸν οἶον λευκόν, μέλαν· ε' ποῦ οἶον ἐν Δαμασκῷ, τοῦτο δὲ τόπου ἐστὶ δηλωτικόν· ζ' ποτέ, χθές, αὔριον· τοῦτο δὲ χρόνου ἐστὶ δηλωτικόν· ζ' ἔχειν οἶον ἱμάτιον φορεῖν· η' κεῖσθαι οἶον ἵστασθαι, καθέζεσθαι· θ' ποιεῖν οἶον καίειν· ι' πάσχειν οἶον καίεσθαι

^h F + ազգիք

ⁱ F + ազգիք

^j Dial. 32.14 չիք

^k Dial. 32.15 չիք

երկոճեանն ի մի տեսակ՝ ի մարդոյն, և մարդ են և անուանին^a: Իսկ այլատեսակ^b, որք տեսակաւ բաժանեալք են, այսինքն բանի գոյացութեանն, որպէս^c ձի և մարդ, զի այլ տեսակ մարդոյ և այլ ձիոյ ունելով^d:

Իսկ սուրբ հարքն զհամաստեոսն^e և զփաղանունսն համագոյս ասեն, այսինքն՝ մի և նոյն տեսակի հետեւեալս անձնատրութեամբ:

Իսկ համէակք են անձամբ, յորժամ երկու բնութիւնք ի մի անձն միատրին, մի անձն^f գոլով և մի դէմք, որպէս և են հոգի և մարմին, զմի անձն կատարելով մարդոյն, ոյք այլում գոյութեանն և այլում բնութեան են^g: Իսկ այլ անձն և թուով բաժանեալք են, որքան շարամանութեամբ պատահմանցն զյատկութիւն անձանց իւրոց ստուգաբանեն, այսինքն՝ որքան ինքնակաճաւն^h բաժանին ի միմեանց և ուրոյն և ինքեամբⁱ ունին զէանալն, որպէս են անհատքն^j, զի այլ սա է և այլ նա^k:

ԼԳ. Վասն ֆանակի եւ ֆանիանութեան³⁵:

Քանակք կոչին ժողովումն միոց, վասն զի զմին ոչ ասեն ֆանի, այլ սկիզբն ֆանոյ, վասն զի միոյ և միոյ ժողովմամբ լինի երկու, վասն այսորիկ ոչ բաժանեալ է ֆանիանութիւն, այլ ժողովող և մի յատող զմիոքն^l: Եւ զի երկուցն^m հերձումն ի մի և մի և ուրոյն և ուրոյն, այս բաժանումն է, իսկ միոյ և միոյ երկու ասել, ևս առաւել միատրութիւն է:

Եւ զայս գիտեա, զի ֆանիանութիւն, այսինքն՝ ֆանակ չափ է և թիւ՝ թուող և չափող լեալ: Իսկ ֆանիան և ֆանակ նոքա են որ ընդ թուով և չափով ենթակային, այսինքն՝ չափեալքն և թուեալքն: Իսկ ֆանիանից ֆանակացն ոմանք բաժանեալք են և տարորիչⁿ, և ոմանք ի մի հաւաքեալք և շա-

^a Dial. 32.18 չիք և մարդ են և անուանին

^b F այլ տեսակք

^c F + են

^d Dial. 32.19 չիք զի այլ տեսակ մարդոյ և այլ ձիոյ ունելով

^e F + ազգիք

^f Dial. 32.23 + σύνθετον

^g Dial. 32.23 չիք զմի անձն կատարելով մարդոյն, ոյք այլում գոյութեանն և այլում բնութեան են

^h Dial. 32.26 τοῦ συµβηηκόσι

ⁱ F ընքեամբ

^j Dial. 32.27 + Πέτρος καὶ Παῦλος

^k E + նա

^l F զմոքն

^m F երկուց

ⁿ F տարորոչ

րունակ^a: Եւ միացեալք կոչին չափականք և շարունակ քանակ, յորժամ մի ինչ լիցի, որպէս և է գերան երկկանգուն, եռականգուն, քառականգուն^b և^c կամ քառ կամ այլ այդպիսիք ինչ, որ մի լինելով, չափին ի բազում թիւս և վասն այսորիկ^d կոչի ի մի յանգեալ: Իսկ հերձեալ կոչին և տարորիշ^e ի միմեանց, իբրև տասն քառ կամ տասն արմամք, զի սոքա բաժանեալք գոյով ի միմեանց: Սոքա և թուեալք ասին ոչ թէ վասն փոքրկութեան կամ շատն գոյոյ, չափեսցին մոդիւ կամ այլ այդպիսի իւրիք, իբրև զցորեան և զալիւրն^f և նմանքն^g:

Այլ և^h սահմանադրին խառնակեալք, որոց կողմունքն ի մի ինչ սահմանին մերձենալ և միատուր եղեալ էⁱ: Վասն զի ի մի գոյ գերանոյն երկկանկնոյ, որով^j ի չափելն ումեք^k, կատարումն ի կանգնոյն սկիզբն երկրորդին լինի, և մի գոն, զի մերձեցեալ են և մի գոն և ոչ են բաժանեալք ի միմեանց: Իսկ սահմանադրեալք են, որոց կողմանքն ոչ մերձենան առ շարունակացն սահման, որպէս ի վերայ տասն քառանց է տեսանել: Զի եթէ թուեն^l հինկ և հինկ, ոչ ինչ ունի հասարակաց ինչ սահման կողմամբ մերձեցուցանողս ի միմեանց, միատուրել զնոսա: Եւ թէ դիցես ինչ ի մէջ հնգի և հնգի, լինին մետասան, և ոչ տասն, և նոյն ինքն անունն յայտնէ զան^m ի մի ընկղմեալն և զբաժանեալն: Եւ արդ սահմանի քանակի հետևողք են թիւ և բան: Իսկ թիւ աստ զթուեալսն ասէ, վասն զի թուեալքն ստուգիւ և սահմանեալք են, որպէս և յայտնի եղև: Եւ բան սահմանադրեալ է, վասն զի բան թուեալ բառիւ ոչ ունի զշարունակացն սահման՝ ընգղմողս և յանգողս կողմանց նոցաⁿ: Զի եթէ ունիցի տասն քառ քանն և քաժանես զնոսա հինգ և հինգս, ոչ ունին նոքա զհասարակաց^o սահման խառնակողս զնոսա ի մի, զի եթէ

^a F չիք և շարունակ

^b Dial. 33.12 չիք

^c F չիք

^d Dial. 33.13 չիք ի բազում թիւս և վասն այսորիկ

^e F տարարոշ բաժանեալքն

^f Dial. 33.17 և զալիւրն չիք

^g F + սոցա կիսաշնշված

^h F չիք

ⁱ F եղեալքն

^j F որ և

^k որով ի չափելն ումեք // Dial. 33.19 ἥγουν δύο πῆχεις ἔχοντος

^l Dial. 33.23 ἀριθμότης = Բազ. թարգմ. համարես

^m F առ

ⁿ Dial. 33.30 չիք զշարունակացն սահման՝ ընգղմողս և յանգողս կողմանց նոցա

^o E հասարակաց

յառաջադրես ինչ ի միջի, լինի մետասան և ոչ տասն: Նոյնպես և բառն թուեալ ի մասունս ոչ ունի հասարակաց սահման կցողս նոցա ի միմեանս^a, և որպես ի Սոկրատի^b: Ի մէջ «սո» մասին^c և «կրա» մասին^d ոչ ունի հասարակաց սահման միատրողս նոցա:

Իսկ շարունակամբ նաև որքանի են^e, իբրև «եպիփանիա»^f, «դրամմի»^g, «տեղի» և «ժամանակ»:

Եւ զայս գիտել պարտ է, եթէ կէտ առանց ֆանիանութեան է, զի ոչ թուելի և ոչ չափելի է, որով և ոչ մի ինչ ունի սփռեալ սեռ և տեսակ^h: Իսկ «դրամ»ⁱ սփռեալ ունի սեռ, զի ունի յինքն երկայնութիւն միայն առանց լայնութեան, և սա^j ի շարունակ ֆանակութիւն^k վերաբերի: Զի միոյ ունող թոյլ չափեալ լինի և կողմանքն իւր ունին հասարակաց սահման ընկղմողս ի մի զկողմանս իւր, որ ի միջի նորա է զկէտն: Իսկ «եպիփանիա»^l է արտաքին կողմն սեռի իւրոյ երևելի: Եւ ունի սփռեալ ստեղս յերկուց կողմանց՝ երկայնութիւն և լայնութիւն: Եւ զայսոսիկ ի մի ունելով և չափելի է, և կողմանքն նորա ունին հասարակաց ինչ շարունակական^m սահման, որք յանգեն ի միմեանս զոր ի միջի նորա է զգիծսն:

Այլ գիտել պարտ է, եթէ հարթ և հաւասար եպիփանիաⁿ դաշտային կոչի, իսկ անհարթն և թիւրաթեկն միայն^o եպիփանիայ կոչի: Իսկ սեռք էիցս ունելով երիս սփռմունս՝ յերկայնութիւն, լայնութիւն, խորութիւն, որ է թանձրութիւն, և միութիւն ունելով չափոյ, կողմանքն նորա ունին շարունակական^p սահմանս միատրեալս զնոսա ի միմեանս ի տեսութիւն: Եւ տեղիքն իմն

^a F միմեանց

^b F Սոկրատ

^c ի մէջ սո մասին // E *տողից վեր* տոյիկ F տիկ

^d E *տողից վեր* կրատին F կրատիկ n մասին

^e Dial. 33.37 + πέντε, σῶμα

^f E *տողից վեր* F մակերևութիւն

^g E *տողից վեր* F և գիծ

^h E *չիք* Եւ զայս գիտել պարտ է, եթէ կէտ առանց ֆանիանութեան է, զի ոչ թուելի և ոչ չափելի է, որով և ոչ մի ինչ ունի սփռեալ սեռ և տեսակ | սփռեալ սեռ և տեսակ // Dial. 33.39 διάστασις

ⁱ EF *տողից վեր* գիծ

^j F *չիք* և սա

^k F + և սա խառնակմամբ ի ֆանիանութիւն

^l E *տողից վեր* մակերևութիւն F մակերևութիւն եպիա

^m Dial. 33.45 *չիք*

ⁿ E *տողից վեր* մակերևութիւն

^o F + մակերևութիւն

^p F + հասարակացս

եպիփանիայ է^a առոյ, վասն զի տեղիք միացեալ և խառնեալ ֆանիանութիւն կոչի^b: Այլ և ժամ չափեալ^c լինի յանցեալ և յէն^d, և ունին կողմանմանորա հասարակաց սահմանմ, որք յառեալ ցնդեն զնոսա^e: Ահա երեք էին առանց ֆանիանութեան, այսինքն անֆանակ գոլ՝ մին, կէտն, մին^f և այժմ: Եւ ստուգապէս եափնեփին սոքա անֆանակ^g ասին^h գոլ՝ թիւ, բան, ժամանակⁱ, տեղի, դրամ, որ է գիծ մի, եպիփանիա^j. և այս գիծ է երկրաչափական^k սեռ:

Իսկ պատահումն ի ֆանակի է նոցա, որ ի նմայն տեսանին՝ գործք, շարժմանց, գունոց, և այլ այդպիսեացոյ, իբրև այն զի, թէ բազում ժամանակաց^l լինին գործ և շարժութիւն, ասեմք, թէ յոյժ գործ է, և յոյժ շարժ է, և թէ փոքր ժամ լինի, փոքր ասի: Նոյնպէս և թէ ի բազում սեռս մարմնոց լինի սպիտակութիւն, ասեմք յոյժ սպիտակ, իսկ եթէ ի փոքունս, փոքր ասի գոլ:

Եւ դարձեալ ֆանակի է որ ինչ է որ^m սահմանեալ, և ոմն է որ ոչ է սահմանեալ: Եւ սահմանեալ է այս, որ կարող է չափիլ կամ ընդ թուով մտանել, իսկ առանց սահմանի է, որ առաւել բարձրացեալ և անցեալ ֆան զչափ և զթիւ, և ասի մեծն և բազումն առանց սահմանելոյ գոլ, որպէս զոր ասեմք, թէ բազում է ողորմութիւն Աստուծոյ, և մեծ է խորհուրդ տնաւեանութեան Բանին Աստուծոյ:

Այլ գիտել պարտ է, եթէ Արիստոտելէս զմեծ և զփոքր, զյաւելն և զպակասն, զփոքրաթիւ և զբազմաթիւⁿ, և զերկապատիկ և զկէս և զայլ այդպիսիք առնչի հետևող գոլ ասէր: Եւ ես ասեմ, թէ^o նոյն ինքն մի և նոյն գործ ըստ այլ և ըստ այլ կարծեաց յայլ և յայլ ստորոգութեան ներքոյ ենթա-

^a F է մակերևութն եպիփանիա

^b միացեալ և խառնեալ ֆանիանութիւն կոչի // Dial. 33.50-52 σου ἐπιφάνεια ἴγουν τὸ τέλος τοῦ περιέχοντός σε ἄερος ἐστὶ καὶ ὡς ἐπιφάνεια ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀνάγεται

^c F չափելի

^d Dial. 33.53 εἰς τὸν μέλλοντα

^e Dial. 33.53 συνάπτοντα αὐτὰ τὸ νῦν

^f Dial. 33.55 *չիք*

^g Dial. 33.56 ποσά

^h E *չիք*

ⁱ F ժամ

^j E *սողից զեր* մակերևութիւն F մակերևութիւն եպիփանիա

^k Dial. 33.57 *չիք* և այս գիծ է երկրաչափական

^l F ժամանակեա

^m որ ինչ է որ // E ինչ որ է

ⁿ Dial. 33.69 + ὀλιγώτερον καὶ πλείω

^o Dial. 33.71 + δυνατόν

կային^a, զի որպէս ի թուոյ և ի չափոյ սակս ասացեալն բան, սոքա ի փանակին կողմն վերաբերեալ լինին, իսկ որպէս ընդանութիւն ունելով առ միմեանս ասելի է ել գնոսա առ առինչ: Զի մեծն առ փոքուն ասի մեծ, և երկպատիկն առ կէսն, նոյնպէս և այլ: Զի և մարմին ըստ իւրում էութեան գոյացութեան գոլ հետևող կարգի, իսկ որպէս ուսանելով, այսինքն չափաւ^b փանակի հետևին: Եւ դարձեալ փանիւնութեան ոմն մեծ է և ոմն բազում. և մեծութիւն չափեսցի, իսկ բազմութիւն թուեսցի, և առնէ մեծութիւն զորչափն, իսկ բազմութիւն՝ զփանիւնութիւն:

Իսկ ընդանիմ փանիւնութեան են երեքեան, սոքա որք յարին ի նմա՝ նախ ոչ ունելով հակառակ ինչ ինքն ինքեամբ, վասն զի սեռ, որ է մարմին, ինքն ոչ ունի ինքեամբ իւր հակառակ ինչ, այլ որպէս են կամ սպիտակ, կամ սև, նոյնպէս է^c: Եւ զայս գիտելի է, եթէ ի թիւ երկրորդին ոչ հակառակի այլ թիւ, զի եթէ եղիցի այլ հակառակ իւր թիւ^d, բազումք լինին: Վասն զի այլն ամենայն թիւ հակառակ լինին նորա, և գտանի բնութիւնն անիրաւ զբազումս միմեանց հակառակս փոխաբերելով, վասն զի ոչ է հնար, իբրև թէ բազումք միոյն հակառակ եղիցին: Երկրորդ ոչ ընդունողն գոլով փոքու և մեծի, զի ոչ երկու արմաւ մեծ են փան գերկու, նոյնպէս և ոչ երկու մարդ: Զի որ ոչ ունի իւր հակառակ, ոչ ընդունի զմեծութիւն և զփոքութիւն: Իսկ երրորդ, որ ինքն միայն և ամենայն փանիւնութեան է, հաւասար և ոչ հաւասար: Զի գիր և գիր հաւասար են և անհաւասար:

ԼԴ. Վասն առնչի³⁶:

Առինչք այնոքիկ կոչին, որք որպէս են իւրեանք յինքեանս, նոյնպէս և այլոցն լինելոց ասին և կամ այլ իմն յայլոյ^e ումեք: Եւ այլ լինելոց ասին, իբրև որդի հաւ, զի հայր^f որդոյ կոչեսցի հայր: Որպէս ընկեր^g առ ընկեր, որպէս մեծ առ փոքր և բազում առ սակաւն, զի ոչ ասի բազումն սակաւին գոլ^h:

^a ներքն ենթակային // Dial. 33.72 ἀνάγεσθαι

^b F չափով

^c կամ սպիտակ, կամ սև, նոյնպէս է // Dial. 33.83-84 τυχὸν λευκόν, ἔχει τι ἐναντίον, τὸ μέλαν

^d Dial. 33.85 չ/ք այլ հակառակ իւր թիւք

^e F յայլու

^f Dial. 34.4 + πάντως

^g Որպէս ընկեր // Dial. 34.4 չ/ք

^h գոլ // Dial. 34.5 ἀλλὰ πρὸς ὀλίγον

Եւ գիտեա, զոր յորժամ ինքն ինքեամբ քննեսցի ինչ, ոչ կոչեսցի նա առինչ, այլ յորժամ ստանայ անխզելի ընդանորթին ընդ այլում, յայնժամ ասի առինչ^a: Եւ այս է անձնատուրթին^b նոցա, իբրու այս իցէ զի լինելն առինչ^c իբր զի առ այլս ասացին, այսինքն՝ յայլում ունելոյ զանխզելի ընդանորթին: Վասն զի առ միմեանս որոշմունքն անհատանելի ընդանորթին զառինչն առնէ ներգործէ:

Իսկ առնչիցն ոմանք նովին անուամբ անուանին, որպէս բարեկամ^d բարեկամին գոլ բարեկամ և թշնամի թշնամոյ թշնամի, իսկ ոմանք՝ այլովք անուամբք, որպէս հայր որդոյ հայր, վարդապետն աշակերտի վարդապետ:

Եւ դարձեալ յառնչիցն^e զմինն ոմանք յաւելմամբ ասին, իբրև զմեծն փոքուն մեծ (իսկ ոմանք իբրև զհանաչողն և զծանուցեալն^f, որպէս դատատուն դատելոյն, որպէս մակացորթին մակացորին մակացու, իբր զհասու լինելն հասու լինելոյն իրի^g. վասն զի հասու լինելն ճանաչէ և քննեալ ընտրէ զհասու եղեալն, այսինքն՝ գիտութիւն դատէ զգիտելին և ընտրէ, և զգայութիւն՝ զգալեաց գոլ զգալի, և դնել ստորեղելոյն դնել, և տառն կացելոյն կայումն, և վերաբազմութիւն և^h վերակոչումն կոչեցելոյն վերակոչումնⁱ), իսկ ոմանք ըստ զօրութեան և^j տկարութեան. զօրութեան՝ որպէս զշեռուցիչն և զշեռուցեալն, իսկ տկարութեամբ՝ պակասութեամբ զօրութեանն, իբր զայն զի ասի, եթէ տկար է ակն, ոչ կարէ տեսանել զանասաղ զնդակն՝ սփեռ^k երկնից, իսկ ոմանք ըստ պատճառի և ի պատճառէն գոլոյ, որպէս հայր որդոյ հայր:

Իսկ ինքնութիւն ընդանի առինչ է կրկնադարձաբար ասացեալ, իբրև այն թէ բարեկամ իւրն բարեկամին բարեկամ^l, և վարդապետ աշակերտին

^a Dial. 34.8-9 + “Ωστε τοῦτό ἐστι τὸ εἶναι τῶν πρὸς τι (= ստորև՝ իբրու այս իցէ զի լինելն առինչ)

^b F սեռ *ուղղված* անձնատուրթին

^c F չիբ իբրու այս իցէ զի լինելն առինչ և *ավելացված է ի լուս.*

^d E չիբ

^e F առնչիցն

^f իբրև զհանաչողն և զծանուցեալն // Dial. 34.16 չիբ

^g որպէս մակացորթին... հասու լինելոյն իրի // Dial. 34.17 ἡ γὰρ ἐπιστήμη κρίνει τὸ ἐπιστητὸν

^h F չիբ և վերաբազմութիւն

ⁱ F *ուղղված* վերաբազմութիւն | վերաբազմութիւն և վերակոչումն կոչեցելոյն վերակոչումն // Dial. 34.19 ἀνάκλις ἀνακλιτοῦ ἀνάκλις

^j E չիբ

^k F չիբ

^l Dial. 34.25 + καὶ φίλος φίλου φίλος

վարդապետ, և աշակերտ վարդապետին աշակերտ^a: Եւ ի միասին փոյթ ընդ փոյթն^b բնութեանն լինել: Իսկ ի միասին բնութեան է զշարինեմբերումն^c և ընդինմբերումն և ի միասին փոյթ սպանանել և սպանանիլ^d: Վասն զի մինչ հայր է, ստուգիւ և որդի է, և որդոյ լինելով, ստուգիւ և հայր է. եթէ հայր ոչ է, և ոչ որդի է, զի ո՞ւմ լիցի որդի^e: Նոյնպէս և որդի ոչ եղեալ, և ոչ հայր է, զի որում ոչ որդի, և ոչ հայր է^f: Եւ զկնի բառնայ ոչ սեռն նորա, այլ անխզելին ընդանութիւն, վասն զի թէպէտ և կայ որդի, այլ ոչ որդի կա. ոչ ունելով հայր և ո՞րպէս լինիցի որդի: Իսկ եթէ ասի որդի և վախճանելոյ ումեք, կամ ոչ ստոյգ, այլ ըստ պիտառելոյ ասի, կամ իբրև ոչ կորուսելոյ զհօր^g, և ոչ անգոյ եղելոյ հօրն^h անձամբ անմահ գոլով, վասն զի երբեմն էր հայրⁱ:

Այլ պարտ է գիտել, զի իւրաքանչիւր լուր ստորոգութիւն^j սեռին^k սեռ^l է և ունին սեռս^m և տեսակս զմիմեանց և ի միմեանս և հատողական ազգս և հաստատողս տեսակացն, տեսակացն տարբերութիւն և տպաւորական տեսակս և անհատս. այլ ոչ հաստատող տարբերական ասին գոյականմ, բայց միայն ի գոյականացն, և ոչ անհատմն ասին անձնատրութիւն, բայց միայն ի գոյականէն:

Եւ զայս գիտելիⁿ է, եթէ և ինքն գոյութիւնն իբրև ազգ և անխզելի ընդանութեան ունող առ տեսական առընչին հետևողս կարգին գոյ, զի ազգ տեսակաց է ազգ, և տեսակք ազգին են տեսակք, և սոքա յառընչէ են: Դարձեալ առինչ և յետս դարձող առինչ ասացուած^o ոչ ինքնագոյք, այսինքն ի պատահմունսն տեսանին: Եւ ինքնագոյքն, և բնութեամբ է ընդանութիւն նոցա,

^a F ի լուս. աշակերտ վարդապետին աշակերտ լինել

^b Dial. 34.25 չիք փոյթ ընդ փոյթն

^c F ի ներքերումն և տողից վեր զշար

^d E սպանանի

^e Dial. 34.30 + μη ὄντος πατρός

^f F չիք զի որում ոչ որդի, և ոչ հայր է | Dial. 34.31-32 + ὥστε συναναιρεῖται ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατήρ τῷ υἱῷ = Բագ. Թարգմ. Որպէս շարաբառնի որդի ընդ հայր, և հայր ընդ որդոյ

^g F չիք և ավելացված է տողից վեր

^h Dial. 34.36 չիք

ⁱ Dial. 34.37 չիք վասն զի երբեմն էր հայր

^j F չիք և ավելացված է լուր-ից վեր

^k F ազգին ուղղված սեռին

^l F ազգ ուղղված սեռ

^m F ազգս ուղղված սեռս

ⁿ E գիտել

^o Dial. 34.46-47 + ἡ ἐν τοῖς ἀυθεδράστοις ἔχουσι τὴν σχέσιν ἡγουν οὐσίαις, ἡ

որպես են հաւր և որդոյ, և կամ ոչ բնութեամբ: Իսկ եթէ ոչ բնութեամբ է, կամ բախտիւ է՝ իբրև զծառայ և զտէր, կամ արուեստիւ՝ իբրև զվարդապետ և զաշակերտ, կամ յառաջընտրութեամբ՝ իբրև զբարեկամ առ բարեկամ է, կամ թշնամի առ թշնամի: Իսկ եթէ ոչ ինքնագոյ, այլ ի պատահմունս գոլով՝ կամ բնական է, որպէս զերկմասն և զկէս, և կամ ոչ բնութեամբ:

Այլ պարտ է և զառընչիցն նախ առ այլ լսողութիւն հանել, իբրև զինքնատեսանելի, և ապա իբրև զընդանիս գոլով այլոց զնոսա ընդ առինչս շարակարգել^a, վասն զի պարտ է, զի նախ գոյ ինչ առանց ընդանոյ իմիք, և ապա տեսանելի լեալ յինքն ազգին լինել այլոյ^b:

ԼԵ. Վասն ոյր եւ որպիսութեանն³⁷:

Որպէս կոչի, որով ոմանք որ կոչին, և դարձեալ որպեսութիւն է, որով որք նորա հաղորդակիցք են, յարանումք կոչին: Վասն զի ի ճանաչմանէն կոչի ճանաչող ծանօթութիւն^c ունողն, և ջերմ ասի, որ ունի ջերմութիւն:

Եւ զայս զիտել պարտ է, եթէ որ հասարակաց է քան զորպիսի, վասն զի որ նշանէ զորպէսն գոլ ունողին գնա, և ջերմ՝ զջերմութիւն և զայն, որ ունի զջերմութիւն^d: Քանզի որք են նոքա, որ զջերմութիւն ունին, իսկ որպիսութիւն է զջերմութիւնն, զոր ունէր^e: Ասի բազում անգամ և որպիսութիւն որ, այսպէս և քանի և քանիաւնութիւն լինի:

Իսկ յորպիսեացն ոմանք յանձնատու^f գոլով մարմին^g սեռք են, որպէս ճանաչումք և առաքինութիւնք, հիւանդութիւն և առողջութիւն, և կոչին կազմութիւն և ազգք, իսկ ոմանք՝ յանձնատու և յանանձն սեռք, իբրև զջերմութիւն, զցրտութիւն, զտեսակ, զհատուած, զպատահումն^h և զտկարութիւն: Եւ ի սոցանէ ոմանք են զաւրութիւն և ոմանք ներգործութիւն: Եւ թէ զաւրութիւնք են, առնեն զզաւրութիւն և զտկարութիւն, իսկ եթէ ներգործու-

^a Dial. 34.55 չիք

^b ազգին լինել այլոյ // Dial. 34.56 σχέςσιν

^c F ծանաթութեանն

^d E չիք և զԱյն, որ ունի զջերմութիւն

^e զջերմութիւն ունին, իսկ որպիսութիւն է զջերմութիւնն, զոր ունէր // Dial. 35.9-10 τὴν ποιότητα, οἷον οἱ ἔχοντες θερμότητα θερμοὶ λέγονται. Οἱ μὲν θερμοὶ ποιοὶ εἰσιν, ἡ δὲ θερμότης ποιότης = Բազ. Թարգմ. զորակութիւնքն, իբր ունելով զջերմութիւնն՝ ջերմք ասին: Իսկ ջերմայինքն որակք են, և ջերմութիւնն՝ որակութիւնք

^f F անձնատու | Dial. 35.12 + καὶ λογικοῖς

^g E զմարմին

^h զհատուած, զպատահումն // Dial. 35.15 σχήμα, δύναμις = Բազ. Թարգմ. ձև, զաւրութիւն

թինք են, կամ ի խորս իջանեն^a, իբրև զջերմութիւն ի բոլոր հուր յամենայն մարմինն^b, և սպիտակութիւն ամենայն կաթին և ձեան, և առնել զպատուհաս և զպատուհասական որպիսութիւնս, և կամ վեր ի վերոյ միայն, և առնեն զհատուած^c և զտեսակ:

Են և այլ որպիսութիւնք չորք՝ շինուածն, ազգն, զարութիւն և անզարն, պատուհասեալն և պատուհասն, հատուածն^d և տեսակն:

Այլ բաժանի շինուած յազգէ, զի շինուած դժուարին ի բաց դնելի է և բազմաժամանակեայ, որ է ծանաւթականութիւն: Զի ոչ ոք կարէ դիւրափոփոխել ի ծանաւթականէն յանձանաւթ: Նոյնպէս և ծանուցումն, յորժամ ոք ստուգիւ ծանուցեալ ինչ, դժուարափոփոխ լինի գիտութիւնն այն, շինուածք են՝ արիութիւն, սրբութիւն, առողջութիւն: Իսկ ազգք^e են այնք, որք դիւրաշարժ և փոյթ փոփոխելի և շարժելիք են^f, իբրև զջերմութիւն, ցրտութիւն, ցաւ, առողջութիւն և այլ այդպիսիք: Վասն զի ազգանայ նոցա մարդ և դարձեալ փութով փոփոխի ի շերմութենէ ցուրտ լեալ, ի ցաւոց՝ ողջացեալ: Այլ և սոքա, որ են ցաւ և առողջութիւն և այլ այդպիսիք, եթէ իցեն կայուն և դժուարափոփոխելիք, շինուած կոչին: Այլ հասարակապէս է ազգ, վասն զի ազգ ասին երկոյքան^g և ազգականք են^h: Եւ ազգանայ նոցա մարդ, այլ դժուարափոփոխելի ազգ շինուած կոչի, այլ դիւրաւⁱ ի բաց ձգելի միայն ազգ ասի:

Երկրորդ տեսակ որպիսութեան՝ զարութիւն և անզարն, որք^j են ներգործութիւնք, և նորուն յաշորդումն^k, որպէս ասի մանուկ երաժիշտ գոլով^l զարութեամբ, զի թէպէտ և զգործ ոչ ունի զերաժշտի վասն տղայն գոլով^m, այլ զարութիւն ունի ընդունող զերգիչն գոլ: Իսկ անասունⁿ ոչ կարէ լինել

^a ի խորս իջանեն // Dial. 35.17 διὰ βάθους κεχωρήκασιν, հմմտ. Բագ. Թարգմ. խորութեամբ որոշելիք

^b Dial. 35.17 չիք յամենայն մարմինն

^c Dial. 35.19 σχιμα

^d Dial. 35.21 σχιμα

^e F ազգ

^f Dial. 35.27 չիք և շարժելիք են

^g F երկուք են

^h F է | և ազգականք են // Dial. 35.33 չիք

ⁱ F իրաւ

^j Dial. 35.35 + οὐκ

^k և նորուն յաշորդումն // Dial. 35.36-37 ἔχουσι δὲ ἐπιτηδεiotητα καὶ δύνανται φυσικῶν ἢ ἀνεπιτηδεiotητα

^l F գոլ

^m Dial. 35.38 չիք վասն տղայն գոլով

ⁿ Dial. 35.39 + ἄμουςον

երգիչ, զի ոչ ունի զարութիւն կամ գործարան երգողի^a, զի ընդունել կարիցէ զնա: Նա և դառն^b համ զարութիւն ունի ոչ փութով հեռանալի:

Երրորդ տեսակ պատուհասականի որպիսութեան և պատուհասի՝ իբրև ջերմութիւն, սպիտակութիւն, ցրտութիւն, սևութիւն և այդպէս^c: Եւ արդ պատուհասդ իրաւ ի բաց ձգելի է իբրև ազգ, որպէս այն զի ոք յամաւորոյ շառագունին դէմք կամ յերկեղէ դեղնանայ^c, իսկ պատուհասական^d որպիսութիւն^e դժուարաշարժ և դժուարափոփոխ է: Իսկ ի պատուհասական որպիսութեանց ոմանք ոչ ի պատուհասէն լինին, այսինքն՝ ոչ այլուստէք ի վերայ գոլով^f, այլ գոյութեամբ էացեալ ի նմա, որպէս ի հուր ջերմութիւն և ի մեղու փաղցրութիւն^g: Զի ոչ եթէ նախ այսպիսիք ոչ էին, և յետոյ եղեն լինել ջերմ և փաղցր, այլ զնոյն նոցա պատուհաս գործեն ի զգայարանս մեր: Վասն զի հուր ջերմութիւն ունելով, ջեռացուցանէ զմեզ, և մեղր փաղցր ելով, փաղցրացուցանէ^h: Իսկ ոմանք ի խառնուածոյ իմեմնէ, այսինքն՝ ի հանդիպմանցնⁱ լինին և առնեն զայն ոմն պատուհաս ի զգայարանս մեր, այլ ոչ զայն հանդիպումն և զորպիսութիւն, զոր իւրեանք ունէին բնութեամբ^j, իբրև են գոյնք: Վասն զի սպիտակութիւն ի պատուհասէ իմեմնէ և ի խառնուածոյ ինչ եղեալ, զհանդիպումն առնէ ի տեսանելիս, այսինքն զընտրողութիւն և զգննութիւն, և զլուսատրութիւն, այլ ոչ սպիտակեցուցանէ զմեզ: Այսպէս պատուհասական որպիսութիւն, եթէ ոչ վերաստացական ինչ է^k կամ ամենայն վերջին^l տեսակին, է իբրև ջերմութիւն ամենայն հրոյն կամ ոչ ամենայնի, իբրև է սևն գոլ երովպացոց: Զի ոչ եթէ ամենայն մարդիկ սև են, այլ այս ոչ միայն մարմնոյ սեռի է տեսանելի, այլ և անձին:

Զորրորդ տեսակութեան հատուածն և տեսակն: Եւ հատուածն ի վերայ շնչատուրաց և անշնչից բերելի է, իսկ տեսակ՝ ի վերայ շնչատուրաց միայն: Իսկ

^a ունի զարութիւն կամ գործարան երգողի // Dial. 35.39 ἐνεργεία ἔχον τὴν μουσικὴν

^b E դռտն

^c F դեղնի

^d F պատահական

^e F որպէսութիւն

^f F գալով | Dial. 35.47 չիք ի վերայ գոլով

^g Dial. 35.48-49 + οὕτε γὰρ τῷ πυρὶ ἐπίκτητος ἢ θερμότης οὐδὲ τῷ μέλιτι ἢ γλυκύτης, ὥσπερ, Բագ. Թարգմ. Զի ոչ հրոյ ընդդիմանայ ջերմութիւն, և ոչ մեղեր փաղցրութիւնն

^h Dial. 35.52 + ἡμᾶς

ⁱ ի խառնուածոյ իմեմնէ, այսինքն՝ ի հանդիպմանցն // Dial. 35.52-533 + ἀπὸ τινος πᾶθους ἡγούσιν κρᾶσεως

^j Dial. 35.55 չիք

^k E չիք

^l Dial. 35.58 չիք

երթ ասի և ի վերայ անշնչից տեսակ^a, ոչ ստոյգ ընդանի, այլ յարանունաբար ասի: Նոյնպէս և բարեւեսակն^b: Եւ հասարակաց է հատուած, վասն զի և տեսակ հատուած կոչի^c: Իսկ պարզութիւն, որ է արդարութիւն և թիրութիւն, այսք ամենայն որպիսութիւնք են:

Եւ զայս գիտել պարտ է, եթէ որ բազում անգամ և բազմամասն կոչելի են, քան զորպիսութիւն անուանատրութեամբ, իբրև այն զի ի ջերմութենէն ջերմութիւն, իսկ ոմանք յարանունաբար, իբրև այն զի երաժշտութեան արուեստն յերաժիշտն կնոջէ, որ գիտէրն զերաժշտութիւն, իսկ ոմանք՝ թէպէտ և հագիւ, այլ այլանունութեամբ, իբրև այն զի յառաքինութենէ ոմն^d փոյթ կոչի:

Այլ զայս գիտելի է, զի երկու ազգ են հանդիպմանց: Զի կամ նախ պատուհասելն^e լինի, և անտի ելանէ առ որպիսութիւն, որպէս և սպիտակացուցեալն կտաւ ասելի է սպիտակ կամ արդ պատուհասի^f և թոյի ընդ պատուհասման^g լսողութեան, իբրև ոչ երբէք սպիտակացեալ, այլ դեռ ևս սպիտակացուցանելի է:

Եւ զայս գիտել պարտ է, եթէ ոչ միայն մարմնատրք սեռք, և այլ անսեռք գոն որպիսութիւնք: Զի եթէ սեռականք էին, ընդ գոյացութեամբ ստորոգէին^h: Վասն զի ամէն պատահականքն անսեռք են և յինքեանս անէութեան են, եթէ ոչ ի գոյութիւն երևին:

Եւ զայս գիտել պարտ է, եթէ գոյական որպիսութիւնքն գոյացութեան հետևողք են, վասն զի կողմանք են նոցին, որպէս բաժանողս գոլ նոցա և ի սահմանադրութիւն տեսակին որպէս ի մէջ առնելիք. իսկ որոյ լսողութեան հետևողքⁱ են բոլորովիմբ, առ ինքն և կողմանքն իւր ի վերայ բերին: Ծանր և թեթև կամ ի թանձրութիւն տեսանին, որպէս ի կշեռս ինչ, անդի ի քանիւնութիւն վերաբերին, և կամ ի գոյացութեան, իբրև այն զի ի նիւթն, այսինքն՝ այս ինչ ի հոտ և յերկիր, և վերաբերին առ գոյացութիւն, իբրև զգոյական բաժանմունս, նոյնպէս և թաւ և լեռք^j. զի կամ գոյական յանդամն են և կարգին ընդ գոյացութեամբ ենթակայիլ, և կամ յարանունս

^a Dial. 35.64 + ἡ εὐμορφον, *հմմտ. Բագ. Թարգմ.* կամ կերպարան

^b Dial. 35.65 *չիք* նոյնպէս և բարեւեսակն

^c Dial. 35.66 + τὸ δὲ τῶν ἀψύχων σχῆμα οὐ καλεῖται μορφή

^d Dial. 35.73 σπουδαῖος· ὁ γὰρ ἐνάρετος σπουδαῖος

^e F պատահելն

^f արդ պատուհասի // F մարդ պատահի

^g F պատահման

^h Dial. 35.79 ἡσαν

ⁱ F հետևող

^j Dial. 35.88-89 + ἡ γοὺν ἀραιόν, *հմմտ. Բագ. Թարգմ.* այսինքն՝ նաւար

իբրև զանգումն ի կտասն գոլով, և վերաբերին հետևողս գոլ ստորև կացելոյ լսողութեան, զի նոքա ոչ ստորև^a կան:

Իսկ երեւեան իմֆնութիւն որպիսութեանն, այսինքն՝ որք յարակցին ընդ նմա. նախ ընդունողն լինել հակառակացն, վասն զի ջերմ հակառակ է ցրտոյ, և սպիտակն^b՝ սև: Երկրորդ, լաւն և վատթարն գոլ, վասն զի ուր հակառակութիւն է, լաւն և վատթարն անդ գտանի: Եւ լատրին է մեծանալն գոլ, իսկ վատթարութիւն՝ պակասումն, և վասն այսորիկ կարելի է ասել վասն տեսակին, եթէ առաւել սպիտակ է կամ վատթար և սև է, և կամ ջերմ և^c ցուրտ: Երրորդ յարակցութիւն նորա, որ և տպաւորական տեսակ է ոյրոյ, նմանն և աննմանն: Այլ այս գիտելի է, եթէ հատուած ոչ ունի հակառակ ինչ:

Եւ այս ևս գիտելի, եթէ ոչ ամենայն պակասութիւն յետասացութեամբ յիշեցի, այլ են և ուղղասացութեամբ ասելի պակասացութիւն, իբրև զկուրութիւն և զխլութիւն: Եւ դարձեալ ոչ ամենայն տեսակ ուղղասացութեամբ անուանադրի, այլ յետասացութեամբ, իբրև այն զի անառակութիւն տեսակ է և ոչ ուղղասացութեամբ, այլ յետասացութեամբ անուանադրեցաւ: Զի հանութիւն^d ուղղասացութեամբ ասի, իբրև այն զի «բարի է», վասն զի խոստովանելին ուղղասացութիւն^e, իսկ ուրացութիւն յետասացութիւն կոչի, իբրև զայն թէ «պատմելի» և «ոչ պատմելի»^f, զոր մինչ ասեմք «անօրէն», «ան»-ն զուրացութիւնն յայտնէ:

Եւ յորժամ ասացի, եթէ «այս ոմն բանական^g հաւասար է այնմ սպիտակի», ոչ ըստ որպիսութեանն այն նմա հաւասար գոլ, այլ ըստ փանիանութեան, իբր թէ հաւասար է այս տեսակ այնու տեսակի: Այսպէս և ի փանիանութիւն տեսանելի է նմանութիւն և աննմանութիւն, ոչ որպէս թէ որ փանի է, այլ որպէս թէ հաղորդ է որպիսութեան:

ԼԳ. Վասն առնելոյ եւ հանդիպելոյ³⁸:

Պարտ է գիտել, եթէ առնել եւ հանդիպել^h որպիսութեան հետևողք են,

^a ոչ ստորև // Dial. 35.91 *θέρει*

^b Ե սպիտակին

^c Dial. 35.97 *չիք* և սև է, և կամ ջերմ և

^d Ե հանոյութիւն

^e Dial. 35.104 *չիք* վասն զի խոստովանելին ուղղասացութիւն

^f զայն թէ «պատմելի» և «ոչ պատմելի» // Dial. 35.104 *‘οὐκ ἔστι καλός’ = Բազ. Թարգմ. «ոչ է բարի»*

^g Dial. 35.107 *τὸ λευκὸν = Բազ. Թարգմ. սպիտակ*

^h Բ հանդել | Dial. 36.2 + *ἡ γοὺν ἡ ποιητικὴ δύναμις καὶ ἡ παθητικὴ = Բազ. Թարգմ. այսինքն՝ որակական զաւրութիւն եւ կրական*

իսկ գործելն և առնելն և հանդիպելն գոյութին ինչ է՝ այնպիսի ինչ արարեալ կամ պատումասեալ^a:

Արդ առնել է ինչ յանձն իւր ունելով զպատճառ^b հանդիպելութեան, որպէս և են արարող և արարած: Վասն զի արարող յանձն իւր ունի զպատճառ արարչութեանն, իսկ արարածն յարարչին ունելով զսկիզբն լինելութեան, իսկ յանձն իւր ունէր զաջողակն գոյ լինելութեան^c: Այլ աստ^d արարիչ զարուեստաւոր, իբր թէ զհիւսն, իսկ արարած՝ զառաջի եղեալ նիւթն^e, իբր զփայտ և զայլ այսոսիկ^f:

Այլ արարածոյ և հանդիպմանց ոմանք պարզ ասին արարեալ, իբրև մշակութեան գործ, որպէս ի հիւսնութեան, դարբնութեան և այլ այդպիսեաց, յորում զկնի դադարելոյ արուեստաւորին կայ մնայ գործ. վասն զի շինող մինչ դադարէ ի շինելոյ, կայ մնայ շինուած: Իսկ երբեմն ասի կազմութիւն, որոց մինչ դադարէ կազմողն, ոչ կարէ կեալ կազմեալն, վասն զի մինչ դադարէ երգիչն, ոչ երևին երգն նորա, այլ կորնչի ձայն և երգ նորա: Այլ երբեմն ասի տեսութիւն, որպէս աստեղաբաշխութիւն և երկրաչափութիւն, իմաստութիւն և այլ այդպիսիք, են և յանշունչն ևս^g տեսանելի տեսակք, իբրև ի հուր, ի փայտ և յայլ նմանիք^h սոցա: Եւ առաջինքն ի վերայ բանականացն են, և յետինքն՝ յանշնչից և յանբանիցⁱ, այլ ոչ որպէս շնչաւոր առնէ, այլ իբրև սեռ մերձակայ լեալ^j սեռի:

Իսկ երկու ունին ինքնութիւնս, նախ կրելով զհակառակսն միմեանց, վասն զի ջերմութիւն հակառակ է ցրտութեան, և երկրորդ՝ զլուսն և զյոռին գոյ, վասն զի կարելի է առաւել ջեռնոյ և փոքր զովմանալ, նոյնպէս և ցրտանալ առաւել^k և ջեռնոյ փոքր^l:

^a F պատահեալ

^b Dial. 36.5-6 + τῆς ἐνεργείας, πᾶσχειν δὲ τὸ ἐν ἑαυτῷ καὶ ἐν ἄλλῳ ἔχειν τὴν αἰτίαν, հմմտ. Բագ. Թարգմ. ներգործութեանն, իսկ կրելն՝ որ յինքն և յայլս ունի զպատճառ

^c Dial. 36.9 τῆς παθήσεως = Բագ. Թարգմ. կրիցն

^d Dial. 36.10 λέγομεν

^e Dial. 36.11 + τῷ τεχνίτη = Բագ. Թարգմ. արհեստաւորին

^f և զայլ այսորիկ // Dial. 36.11 αὐτὴ γὰρ ὑπόκειται τῷ τέκτονι, հմմտ. Բագ. Թարգմ. զի նա ինքն ենթակայ է արհեստաւորին

^g F և

^h F յայլիք

ⁱ E չիք յանշնչից և յանբանից

^j F մերձէկալեալ

^k Dial. 36.25 չիք

^l Dial. 36.26 չիք

Այսպես և յամենայն լսողութիւնս է տեսանել առնել և հանդիպել, ի գոյացութիւն՝ ծնունդ և ծնեալն լեալ, ի քանիսնութիւն՝ թուական լինել և թուելի գոլ, յառին՝ երկու մասն և երկմասնատու, յորպիսութիւն՝ սպիտակացուցանող և սպիտակացեալ, ի տառն՝ նստելն գործել և նստողն լեալ, յունել՝ զգեմուկ և զգեմլի գոլ, ուր՝ պարագրող և պարագրեալն, և յերբն՝ յետս դառնառն և յետս դարձուցեալն^a:

Լէ. Վասն անկալոյ^b եւ կալոյ³⁹:

Կալ իցէ զհարդ ունել զդիրն^c առ այլս, որպէս մարմին եղեալ լինել յայս ինչ տեղի, կամ յեցեալն լինել ուրեք կամ նստելն կամ կալ: Այլ երիս են տեսակ նստեալն գոլոյ՝ կեալ, նստել, կողմանել: Վասն զի ուղիղ յոտին լեալ առնէ զկալն^d, իսկ կէս կալ և կէս դնել^e առնէ զնստելն, իսկ բոլորովիմբ տառն^f առնէ զառդնիլն: Այլ ոչ յայտնէ առդնիլն ոչ զեղեալն և ոչ զտեղի, այլ միայն զառդնիլ եղելոյն ի տեղի ուրեմն:

Իսկ յեղելոցն ոմանք բնութեամբ կան, որպէս անդամք ի տեղի իւրեանց, որ է երկիր, ջուր, ատր և հուր, զի սոքա անդամք են միմեանց^g, իսկ ոմանք դպրութեամբ^h և արուեստիւք, որպէս և են արձանք, կոտք և սիւնք և նմանք սոցին: Սակայն ի վերայ բաժանմանցն ասացեալ զառկայումնⁱ, որպէս երկիր, իսկ զշարժումն, որպէս երկնեան մարմնոյ^j: Եւ դարձեալ յառդրելոցն ոմանք^k անկեալ կան, այսինքն՝ կարողք գոլ փոփոխեալ, իսկ ոմանք ներգործութեամբ, որպէս այն, ուր դնին: Եւս առկայումն կայ ոմն զաւրութիւն, որ զաւրէ գալ, իսկ ի միւսն ներգործութիւն, որպէս ուր կայր^l:

^a յետս դառնալ և յետս դարձուցեալն // Dial. 36.32-33 περιέχεσθαι καὶ περιέχειν ἐν τῷ ἐνεστώτι καὶ παρελθυσθότι καὶ μέλλοντι χρόνῳ

^b E կալո F անգելո *ուղղված* կալո

^c E + եղեալ լինի

^d E զկեալն

^e իսկ կէս կալ և կէս դնել // Dial. 37. 5-6 τὸ δὲ κατὰ μέρος μὲν κεῖσθαι, κατὰ μέρος δὲ ἵστασθαι

^f F հողն

^g զի սոքա անդամք են միմեանց // Dial. 37.10 καὶ τὰ τοιαῦτα = *Բազ. Թարգմ.* եւ որ այսպիսիք
^h Dial. 37.10-11 κατὰ θέσιν, *հմմտ. Բազ. Թարգմ.* դրութեան

ⁱ Dial. 37.10 ὅτι τῶν κειμένων τὰ μὲν στάσιμα = *Բազ. Թարգմ.* զի կացելոցն կայումն

^j EF Սակայն ի վերայ բաժանման... երկնեան (F երկնիան E + շ ժ յ) մարմնոյ *ի լուս.*

^k Dial. 37.13 + *δυνάμει*

^l Dial. 37.14 *չիք* եւս առկայումն կայ ոմն զաւրութիւն, որ զաւրէ գալ, իսկ ի միւսն ներգործութիւն, որպէս ուր կայր (*սա հին Թարգմանութիւնն է, իսկ նախորդ նախադասութիւնը՝ խմբագրված տարբերակը*)

ԼԸ. Վասն ուրին^a 40:

Ուր գտեղի յայտ առնէ, վասն զի հարցեալ, թէ «ո՞ւր է այս ոմն», ասեմք, եթէ «ի կան է», կամ «ի Բաղաբի է»: Իսկ սոքա գտեղիս նշանակեն, և այլք այսպիսիք ուրին ստորոգութիւնք են ըստ տարբերութեան^b տեղեացն՝ վերոյ, ներքոյ, յաջ, յահեակ, յետ և յառաջ:

ԼԹ. Վասն երբի⁴¹:

Երբն զժամն ցոյցանէ, վասն զի հարցանել, թէ «ե՞րբ եղև այս ինչ», ասեմք. «երէկ կամ հերու^c», որք զժամն^d նշանակեն: Իսկ տեսակք իսկ երբի^e ստորոգութիւնք են այնչափ, որչափ են բաժանմունք ժամուց: Եւ երեք են՝ ներկայն^f, որ է յորժամ է^g, և անցեալն և ապառնին:

Խ. Վասն ունելոյ⁴²:

Ունել է գոյացութիւն ի գոյութենէ և յաղագս դրուածոյ^h: Այլ յայտնէ զպարագրեալնⁱ կամ զպարագրողն, և եթէ ոչ է ինչ մասն իրի: Եւ պարագրէ հանդերձ և սպառազէն և այլ այդպիսիք: Իսկ պարագրի մատանի, կնիք և այլ ինչ որ այդպիսիք են փոքունք:

Եւ պարտ է, որպէս զի պարագրող և պարագրեալն ազգ գոյութիւն եղիցին^j, զի եթէ մին գոյութիւն եղիցին, և միսն պատահումն, իբրև զհանդիպեալ և զհանդիպումն^k, ոչ այնուհետև առ ունել^l վերաբերին:

Իսկ տարբերութիւնք^m ունելոյ լինին ըստ նմանութեան բաժանման էիցն, զի կամ շնչատուր է կամ անշունչ: Եւ շնչատուր զհետեւեալսն ասեմք, իբրև զճառայի, զծիոյ և զայլոցն բազմացⁿ: Այս^o իսկ գունելն և ըստ բազմաց այլոց նշանակելով հոմանունս, յաղագս որոյ յետոյ ասեմք:

^a F որ ուր^b F բաժանման ուղղված տարբերութեան^c երէկ կամ հերու // Dial. 39.3 πέρυσσι, προπέρυσσι, հմմտ. Բագ. Թարգմ. հերու, հերվինամ^d F զժամս^e F երբէ^f F ներկայք^g E է, յորժամ որ է^h Dial. 40.2 չիք և յաղագս դրուածոյⁱ F զպարագրելն^j F գոյութիւն եղիցին ազգք, մակացութիւնք և մակացութիւնք^k E սողից վեր մակացութիւն... որպէս և մակացութիւն | Dial. 40.6 ἐπιστήμων καὶ ἐπιστήμη^l F ունեալ^m F + բաժանմունքⁿ Dial. 40.9-10 + ἄψυχον δὲ ὡς δακτύλιον, ὑπόδημα καὶ τὰ τοιαῦτα, Բագ. նույնպէս չունի^o Dial. 40.10 Λέγεται

ԽԱ. Վասն ներհակացն^a հակառակ⁴³:

Ամենայն ներհակ Ընդդիմակաց կամ իբրեւ զգործ Ընդդիմադարձի, կամ իբրեւ զբան: Եւ եթէ իբրեւ զբան Ընդ բան, առնէ գառաջասացութիւն^b և գլետասացութիւն^c, որ են այո և ոչ, ասելի և ոչ ասելի^d: Եւ այս է յառաջասացութիւն՝ և այո^e ասել, եթէ է ինչ ումեք և^f բարի է: Իսկ յետասացութիւն է ասել, թէ ոչ գոյ ինչ ումեք և ոչ բարի է: Եւ կոչին այսոքիկ հակառակախաւսութիւն: Իսկ եթէ իբրեւ զբան Ընդդիմանայ կամ իբրեւ գլետս դարձելոյ ինչ ասին և առնէ զառինչն, որ ի ներքս ածեն զմիմեանս^g և Ընդ միմեանս բարձցին լուծեալք, կամ^h ոչ իբր յետս դարձելովս և ոչ ունին անխզելի Ընտանութիւն: Եւ սոքա կամ ոչ փոփոխին ի միմեանս, այլ բնութեամբ երկոք են և առնեն զհակառակութիւն, իբրեւ զջերմութիւն և զցրտութիւն, կամ ոմն փոփոխի յայլ, իսկ ոմն ոչ փոփոխի: Եւ ոմն ի նոցանէ բնութեամբ է, և ոմն արտաբոյ բնութեան, և առնէ ըստ պակասութեան և ունակութեան զհակառակութիւն, որպէս զտեսանողութիւն և զկուրութիւն: Զի ունակութիւն է տեսութիւն, իբրեւ յունելոյ էութեանն, իսկ պակասութիւն ունակութեանն, այսինքն է տեսութեանն, կուրութիւն:

Իսկ ի հակառակացն են ոմանք որ անընդմիջաբար է, և ոմանք միջնորդով են: Եւ առանց միջնորդի են այնոքիկ, որոց հարկ է, զի ոմն եղիցի ստորեղեալ յենթակայոյ իւր և կամ ի նոսա, որոց լսին լինել նոքա, իբրեւ են հիւանդութիւն և առողջութիւն ի յանձն կենդանւոյն և ենթակայ, նոցա է մարմին կենդանւոյնⁱ: Եւ հարկ է ստուգիւ յանձին կամ ցաւոց լինել, կամ առողջութեան: Եւ ցաւ կոչեմք զամենայն հակադարձմունսն բնութեան: Իսկ միջնորդով նոքա են, որոց ոչ հարկ գոյ միոյն լինել ենթակայ կամ ի նոսա յորոց լինել լսին, որպէս սպիտակն և սեւաւ: Զի հակառակք են, և ոչ ստուգիւ հարկ է միոյն ի նոցանէ յենթակայել անձին: Զի ոչ կարևոր է անձին ստուգիւ^j կամ սպիտակ լինել կամ սեւաւ, վասն զի^k են անձինք գոչք, կարմիրք,

^a F հակառակացն ուղղված ներհակաց

^b E ուղղված զստորասութիւն F ուղղված ազգ ստորասացութիւն

^c E ուղղված բացասութիւն F ուղղված ազգ և բացասացութիւն

^d Dial. 41.3 չիք որ են այո և ոչ, ասելի և ոչ ասելի

^e Dial. 41.4 չիք և այո

^f Dial. 41.5 + οἷον

^g F միմեանց

^h EF կան

ⁱ ի յանձն կենդանւոյն և ենթակայ, նոցա է մարմին կենդանւոյն // Dial. 41.17 ἐν σώματι ζῶον ὑποκειμένω

^j Dial. 41.21 πᾶν

^k F + ոչ

շէկ^a: Ոչ եթէ ոչ զմի ի հակառակաց ընտանաբար ուրոյն ունէր բնութիւն ինչ, որպէս զընտանութիւն հուր և զցրտութիւն ձիւն: Իսկ որ ի միջի սոցա են, ոմանք ունին անուանս, իբրև թէ միջոց սպիտակին և սևինն կոչեսցի գոշ, իսկ ոմանք ոչ ունին զանուն, վասն զի միջին արդարութեան և անարդարութեան ոչ ունի անուն, այլ յերկոցունց կողմանց բաժանեալն միջոց ճանաչի լինել, իբրև այն թէ ոչ արդար է և ոչ սուտ:

Այլ ունին^b հակառակքն յատկութիւնք չորք: Նախ այն, զի բարոյն ստուգապէս հակառակ է չար, իսկ չարին՝ երբեմն բարին ընդդէմ և երբեմն այլ չար. և ողջախոհութեանն հակառակ է բոլջախոհութիւնն, իսկ անառակութեանն՝ երբեմն ողջախոհութիւն և երբեմն փառանալն գոլ: Եւ փառանալն կոչի անախտաշարժ լինել^c: Եւ արդ փառանալն պակասութիւն է սրբութեան, իսկ անառակութիւն՝ աւելագանցութիւնն պակասութեանն^d: Երկրորդ, վասն զի ոչ է կարողութիւն, զի ի մի և նոյն ժամն միանգամայն լինիցին հակառակքն յանհատսն^e, զի ոչ է հնար, որպէս թէ Սոկրատ յանկարծակի միանգամ առողջ և հիւանդ լինիցի, կամ մի և նոյն յանդամի^f յանկարծակի միում ժամու ջերմ գոլ և ցուրտ: Երրորդ, վասն զի հակառակքն ի մի և նոյն ենթակայումն ստորեալ կամ ազգ^g են, կամ տեսակք, կամ թիւք: Եւ ազգ՝ իբրև ի մի պարզ անձն՝ սպիտակն և սեւ, և տեսակ՝ իբրև ի յանձին կենդանոյն առողջութիւն և հիւանդութիւն, իսկ թիւք յայտ է, զի մի և նոյն անձին կարողութիւն է ընդունել զընդդիմադարձս միմեանց ըստ իւրում փոփոխութեանն: Չորրորդ՝ վասն զի հակառակքն կամ նոյն ազգի հետևողք են, որպէս սպիտակ և սև գոյնոյն հետևողք, կամ հակառակ ազգացն են հետևողք, որպէս արդարութիւն և ստութիւն բարոյ և չարի հետևողք են^h, և կամ նոքա իսկ հակառակ ազգ են, որպէս բարի և չար ընդդիմադիր ազգ են:

^a F շէկք, կարմիրք // Dial. 41.23 πύρρα

^b Dial. 41.30 Ἀκολουθοῦσι

^c Dial. 41.34 τὸ μὴ κινεῖσθαι μηδὲ ἐγείρεσθαι τὰ πάθη, *հմմտ. Բագ. Թարգմ.* որ ոչ շարժելի եւ ոչ յառնելի կիրքն

^d Եւ արդ փառանալն պակասութիւն է սրբութեան, իսկ անառակութիւն՝ աւելագանցութիւնն պակասութեանն // Dial. 41.34-36 Ἡ μὲν οὖν ἀκολασία ἔλλειψις ἐστὶ τῆς σωφροσύνης, ἡ δὲ ἡλιθιότης ὑπερβολή, ἐναντία δὲ ἡ ὑπερβολή τῇ ἐλλείψει, *հմմտ. Բագ. Թարգմ.* Արդ առանց պատահարի պակասումն է ողջախոհութեան, իսկ փառացեալն՝ վերարկու: Եւ ներհակն վերարկու է պակասման

^e E անհատսն

^f F անդամն

^g E ազգ

^h Dial. 41.45 + ἄτινα ἐναντία εἰσίν

ԽԲ. Վասն ունելոյ եւ պակասութեան⁴⁴:

Ունել ասի ներգործութիւն ինչ ունելոյ և ունողի, որպէս զսպառազէն և զսպառազինեալ, այսինքն՝ զգէնոյ և զգեցողի^a: Երկրորդ, յարակայ^b ներգործութիւն կայուն և անշարժելի, բնական և անձնական. բնականն՝ իբրև զջերմութիւն ի ջերմականն, իսկ հոգեկանն՝ որպէս զմակացութիւն: Երրորդ, որ ոչ ունի ինչ, այլ ունի յաշողութիւն ընդունել զնա, որ է նախանշանակեալ զաւրութիւն. զօրութիւն իցէ և երրորդին, զոր վասն խառնուածոյ Գալիանոս ասաց^c, որ ոչ դեռ իցէ աշողակ լինել, որպէս ստնդիայ ունի զօրութիւն ֆերականութեան արդի ծնեալ, և կորին շան՝ զօրութիւն որսոյ^d: Չորրորդ, բնական որակութիւն, որ է բնական ունակութիւն^e, իբրև է^f ջերմութիւն հոյ և տեսութիւն երազոյ ննջողին, որ է երկրորդ նշանակեալ^g զզաւրութիւն գոյն, զի հուր^h կարող է կիզելոյ, այլ ոչ ներգործէ զայրելն, այսինքն՝ ըստ առաջին նշանի ներգործութեանն: Հինգերորդ^j, կատարեալ ներգործութիւն, իբրև տեսանողն^k զտեսութիւն և ջերմութիւն^l ջերմացեալն լեալ:

^mԻսկ հակադարձի պակասութիւնⁿ առաջնոյ^o ունակութեան պակասութիւն սպառազինին, այսինքն՝ զգեստին, իսկ^p երկրորդին՝ զրկումն եկամտին հաւասարութիւն ունակութեան, իբրև զայն զի ջեռեալն ցրտացի: Եւ ըստ երրորդին^q, զոր ամենեւին ոչ ստացեալ էր ունել զազգն, որպէս ասէ եթէ աշողէ սնտինդայ ունել զաւրութիւն առ ի լինել երաժիշտ, այսինքն՝ մուսի-

^a F զգէնողի

^b F եկամտաւ *տողից վեր* ազգ *ի լուս.* ազգ զաւրութիւն իցէ և յերրորդին զոր վասն խառնվածո գաղիանոսաց որ ոչ դեռ իցէ աշողակ լինելոյ, որպէս ստնդիայ ունի զաւրութիւն ֆերականութեան արդի ծնեալ և կորին շան զաւրութիւն որսոյ

^c EFHI գալիանոսաց | Գալիանոս ասաց *ընթերցումը առկա է միայն E-ի կրկնված հատվածում*

^d Dial. 42.7 *չիք* զօրութիւն իցէ և երրորդին, զոր վասն խառնուածոյ Գալիանոս ասաց, որ ոչ դեռ իցէ աշողակ լինել, որպէս ստնդիայ ունի զօրութիւն ֆերականութեան արդի ծնեալ, և կորին շան՝ զօրութիւն որսոյ

^e E որակութիւն

^f F ի

^g F նշանակ

^h Dial. 42.10 *չիք*

ⁱ F այս է | Dial. 42.10 *չիք*

^j Dial. 42.11 + *օձ*

^k Dial. 42.11 + *իծոյ*

^l Dial. 42.12 + *իծոյ*

^m Dial. 42.13 + *στέρησις δὲ τῆς ἑξέως ἀποβολή*

ⁿ Dial. 42.13 *չիք*

^o Dial. 42.13-14 + *σημαιομένην*

^p E այսինքն

^q E երկրորդին

կան, իսկ թզենին ոչ բնաւ կարէ լինել երաժիշտ^a: Զի բնաւ պակասի գոլ թզենի ոչ գոլ թզենի ի ձեռն այսորիկ^b, վասն զի ազգ տնգոց ոչ ունի յաշողակութիւն ընդունել^c գերաժտականութիւն: Եւ ոմանք^d յազգս ունի զաշողն գոլ, իսկ ոմանք ի տեսակէ ոչ ունին, զի կենդանին զաւրութիւն ունի տեսանելոյ, իսկ իսլորդն, որ է աշացու մուկն^e, զի տեսակ է կենդանոյ, և ոչ ունի զաւրութիւն տեսութեան: Իսկ չորրորդն, ի բաց ձգելով, զոր ունէրն զաւրութիւն ըստ իրին կարգի, իսկ հինգերորդ, ի բաց ընգենով զկատարեալն զիր ներգործութիւն, զոր վերագոյն յիշեցաւ ըստ պակասութեանն և յաւելման ունակութեան^f շինուածոյն ընդդէմ հակառակացն դնելով, այսինքն է՝ զաւրութեան և որակութեան և հանդիպողականութեան:

Այլ կերպարանի ինքն ի ձեռն երիցս այսոցիկ, որ զոր ստացեալ է ունել և ուր ստացեալ է ունել^g, իսկ որ ամեննինքն ոչ^h ոչ ունի, այլ կատարելապէս պակասեալ էⁱ և երբեմն ստացեալ է ունել: Որպէս քարի ոչ ասեմք կոյր գոլով, զի ոչ ստացեալ է յունակութիւն տեսանելոյն: Եւ ոչ զարդի ծնեալն^j շուն ասեմք կոյր, և ոչ կենդանոյն ասելի է, եթէ ոչ տեսանել կարէ ոտիւք, վասն զի ոչ ստացաւ կենդանին յոտսն ունել զանաւթ տեսութեան^k: Եւ ոչ նորածին տղայոյ ասելի է անատամն գոլ^l: Եւ արդ^m յորժամ ըստ երրորդ այս տեսակի ստացի զունել և զոչ ունել, յայնժամ ասենⁿ պակասեալ:

ԽԳ. Վասն առաջնոյ եւ վերջնոյ⁴⁵:

Առաջինն բաժանի ի չորս նշանադրութիւնս, և տիրապէս^o է ստուգաբանեալ, որ ժամաւ առաջին լինի: Այլ եւ ասի տիրապէս՝ բնաբար ընդանի

^a Dial. 42.17 չիք կարէ լինել երաժիշտ

^b Dial. 42.18 չիք ոչ գոլ թզենի ի ձեռն այսորիկ

^c E + լինել

^d F ոմանք

^e Dial. 42.21 չիք որ է աշացու մուկն

^f F չիք և ի լուս. ազգ ունակութեան

^g Dial. 42.26 չիք և ուր ստացեալ է ունել

^h Dial. 42.26 չիք

ⁱ Dial. 42.27 + καὶ ὅτε πέφυκεν ἔχειν

^j E ծնեալ

^k Dial. 42.29 չիք ոչ կենդանոյն ասելի է, եթէ ոչ տեսանել կարէ ոտիւք, վասն զի ոչ ստացաւ կենդանին յոտսն ունել զանաւթ տեսութեան, բայց տեղափոխված է՝ Dial. 42.30-32 οὐδὲ τὸν πόδα λέγομεν τυφλόν, οὐ γὰρ πέφυκε τὸ ζῶον ἐν τῷ ποδὶ ἔχειν τὴν ἔξιν τῆς ὀράσεως

^l Dial. 42.30 + ἐπειδὴ οὐ πεφύκασιν κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν ἔχειν

^m E չիք

ⁿ E չիք

^o E չիք

շնչատրացն լինել աւագութիւն և անշնչիցն՝ հնութիւն: Իսկ ըստ պիտառելոյ յարանունաբար^a ի միմեանս փոփոխին: Երկրորդ, բնութեամբ առաջին է, որ ընդ ինքն ի ներս բերէ և ոչ ինքն ընդ այլում^b բերեալ լինի^c, և ընդ նմին ջնջեալ և բարձեալ, այլ ընդ ինքն բառնալ կարող է^d, որպէս կենդանին առաջին քան զմարդ է: Վասն զի յորժամ ոչ եղիցի կենդանին, և ոչ մարդ լինի, վասն զի կենդանի է մարդ: Իսկ եթէ մարդ ոչ է, եղիցի կենդանին, զի ձի, եզն և շուն կենդանիք են: Եւ մարդ մինչ է, ստոյգ է և կենդանին, զի կենդանի է մարդ, իսկ կենդանին մինչ է, ոչ ստոյգ է մարդ, այլ մի թէ ձի և շուն և այլ այնպիսիք^e, զի և սոքա կենդանիք են: Երրորդ, ըստ կարգի, որպէս և ասեմք, եթէ^f այբ^g, բեն և ապա շաղկապիլ^h: Չորրորդ, ըստ պատուոյ, որպէս ասի՝ առաջին զեպիսկոպոս, և ապա քանոնայ: Այլ յանդիմանեն ոմանք զայս տեսակ, զի լինի և այս, զի առաջինն կարգաւ յետին եղիցի պատուով: Հինգերորդն, որպէս ասացաք, զպատնառն և զորս ի պատնառէն, իբրև զայն, թէ Սոկրատ առաջին է քան զԼուք Կատկերⁱ, և հայր առաջին և մեծ քան զորդի, զի ի հարէ է պատնառ որդւոյ^j, զի ի հարէ որդի ծնանի: Եւ վասն այսորիկ երանելին Գրիգոր ըստ այսմ նշանադրութեան էառ, զոր վասն Տեսոն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի^k ասացեալ էր յԱւետարանին, եթէ «հայր իմ մեծ է քան զիս»⁴⁶:

Իսկ այլք յաւելուն զմանրամանինն խնդիրս, որպէս զի առաջին է հիմն, քան զպարիսպ, և այս վերաբերի առ չորրորդ տեսակին պատուով գոլով^l, զի որ մանրամասն գիտութեամբ առաջին է, նա գործովք յետին է^m: Այլ առաջին և յետին ոչ են ի հոմանունաց, իսկ առաջինն և վերջինն՝ մանաւանդ և նուագն ոչⁿ, այլ ի միոջէ առ մի:

^a Dial. 43.4 չիք

^b ընդ ինքն ի ներս բերէ և ոչ ինքն ընդ այլում // F շարաբերէ շարաբերի ըն

^c ... ի ներս բերէ և ոչ... բերեալ լինի // Dial. 43.7 συνεισφέρεται μέν, οὐ συνεισφέρει δέ

^d ընդ ինքն բառնալ կարող է // Dial. 43.7 οὐ συναναιρεῖται

^e Dial. 43.9 չիք և այլ այնպիսիք

^f Dial. 43.12 + πρῶτον

^g Dial. 43.12 + δεύτερον

^h Dial. 43.12-13 συλλαβία, εἶτα αἱ ψήφοι

ⁱ Dial. 43.17 + αὐτὸς γὰρ ἐστὶν αἷτιος τῆς ἰδίας εἰκόνο

^j F որդո պատնառ | զի ի հարէ է պատնառ որդւոյ // Dial. 43.18 չիք

^k Dial. 43.20 չիք Յիսուսի Քրիստոսի

^l F չիք

^m Dial. 43.25 + Ὅσαχῶς δὲ τὸ πρότερον, τοσαυταχῶς καὶ τὸ ὕστερον

ⁿ E չիք իսկ առաջինն և վերջինն մանաւանդ և նուագն ոչ

ԽԴ. Յաղագս ի միասին համանգամայն⁴⁷:

^aՀամանգամայն^a ասին, որոց^b լինելն ի մի եւ ի նոյն ժամ լինիցի, որպէս երկու, որ ծնանին ի մի և նոյն ականակել: Այս տեսակ ընդդիմադարձ գոյով առաջին նշանագրութեանն, որ վասն առաջնոյն էր: Իսկ երկրորդ նշանակումն ի միասին լինելոյ յանկարծակի մի ի միում միաբան գոյով և ոչ որոց ի նոցանէ էութիւն պատճառ և ի պատճառէն ելով, որպէս և երկու մասն և կէսն, զի փութապէս են ի միմեանս գոյգ գոյով, և բառնան եղծելով զմիմեանս և ընդ միմեանս^c բերեն զիրեարս: Իսկ այս յեղանակ տեսակ հակառակ է երկրորդ և հինգերորդ յեղանակին երկրորդի^d, վասն զի յերկրորդին ոչ ընդ ինքեանս ի ներք բերեն և ոչ բառնան ի միջոյ զմիմեանս, իսկ ի հինգերորդումն ուն եղիցի պատճառ, և ուն ի պատճառէն գոլ^e: Որով և հակառակ բաժանմունք կոչին ի նորին բաժանմանէ ի վայր իջանելով, որպէս են բանական և անբան ի կենդանոյն: Այլ այս յեղանակ ընդդիմադարձի առաջնոյն և երկրորդին, աղօտ^f մի ևս և այլոց երիցն:

ԽԵ. Վասն շարժողն գոյոյ եւ շարժողութեան⁴⁸:

Շարժումն^g է կատարելութիւն^h գոյովⁱ ներգործութեան^j զօրութեան, որ և այսպիսի ինչ է, որպէս պղինձ զօրութեամբ է լինել պատկեր: Վասն զի զաւրութիւն ունի պղինձ առնուլ զաւրիմակ անդրիանդի: Եւ անփոփոխ կայ ի պղինձ զաւրութիւն է պատկեր մարդոյ լինել հալմամբ, կոտելով, փերելով, որ^k այս շարժութիւնն են: Յորում ստորոգութիւն^l տեսանին զաւրութիւն^m, յիրաւի է տեսանել ի նոսա և շարժութիւն: Իսկ յորքանս ոչ տեսանին զաւրութիւն, անդ և ոչ շարժութիւն է: Եւ տեսանի ի գոյացութիւն, ի փանակ, ի յորակ, ի ստորոգութիւնⁿ: Զգոյութիւն՝ ծնունդն^o բերման^p, և է ի գոյացու-

^a F + Յանկարծակի և ընդ

^b F *տողից վեր* ազգ և ի լուս. ազգ է, որոց ծնունդն ասի տիրապէս, որ երկու ի մի և նոյն ժամ ծնանին, և նոյն ժամանակի, որպէս երկու ծնեալք ի միում ռոպէի

^c F *չիք* և ընդ միմեանս

^d Dial. 44.8 τοῦ προτέρου

^e Dial. 44.10-11 + Τρίτον σημαινόμενον τῶν ἅμα τὰ ἀντιδιωρημένα εἶδῃ

^f F փոքր *ուղղված* աղօտ

^g F շարժութիւն

^h F միշտ *ուղղված* ազգ կատարելութիւն

ⁱ F գոլ

^j Dial. 45.3 *չիք*

^k E + և

^l F արդ յորքան յասեալքն *ուղղված* ազգ յորում ստորոգութիւնք

^m E + արդ որքան յասացեալքն տեսանին զօրութիւն

ⁿ E *տողից վեր* ի յորն լուր

^o F զգոյութեանն ծննդեան

^p F + յորն լուր և է | Dial. 45.9 *չիք* Զգոյութիւն՝ ծնունդն բերման

թինն լինելություն և ապականություն^a, ի ֆանակի՝ անողֆն և պակասություն, յորակություն՝ տարբերություն, փոփոխություն, իսկ^b յուրն՝ շրջագայություն, որ կոչի շրջաբերություն, և ուղղաշարժ, որ կոչի ուղիղ գնացություն: Վասն այսորիկ ուղիղ շարժմանն տարբերութեան եղիցին^c վեց՝ վեր, վար, յետ, յառաջ^d, ներս, դուրս, յաջ, յահեակ: Վասն որոյ զկնի պարառութեանն է. տեղական շարժումն իցեն, զի ամենայն փոփոխական բերմունք կամ ինքն ինքեամբ փոփոխի, կամ յորոց ի նմա են ինչ, կամ յայնց^e, որ արտաֆոյ իւր են: Եւ որ ըստ ինքեան^f, առնէ ծնունդ^g և զապականություն^h, իսկ ի ձեռն այնոցիկ, որ յինքն են, կամ ֆանիսունութեամբ, առնէ զանողֆն և զնուագությունⁱ, իսկ^j որպէսութեամբ առնէ^k զտարբերություն^l, իսկ եթե^m այնոքիմ, որ արտաֆոյ նորա են, առնէ զտեղական փոփոխումն: Վասն զի տեղիմ ոչ այն է, որ շարժին, և ոչ այլ, յորոց ի նմա են, այլ յարտաֆնոցն ունի զշարժություն և ինքն արտաֆոյ է շարժելոյն և առաւել շարժելովն իցէⁿ:

Տարբերություն իսկ ծննդեան և ապականութեան. այլ բաժանին լինելություն և ապականություն^o, զի լինելություն յոչէիցն լինի և գա ի լինելություն. ֆանգի որ^p ոչ էր նախ, եղև յետոյ: Իսկ ապականություն սորին ընդդէմ շրջափակի՝ յէութենէ յանէություն փոփոխելով: Իսկ անողֆն^q և նուագություն. վասն զի անողֆն՝ ի մեծագոյն կոյս շարժություն, իսկ^r նուագություն^s առ սակաւն վայրագայիլ^t: Իսկ դարձեալ տարբերութիւնն զներհակն ախտֆ,

^a E չիք և ապականություն

^b F + առ

^c F իցեն

^d Dial. 45.13 չիք յետ, յառաջ

^e Dial. 45.15-16 + ἐν αὐτῷ ἢ κατὰ τι τῶν

^f որ ըստ ինքեան // F ըստ ինքեան ու

^g F + լինել

^h F + ելն

ⁱ F նուագություն

^j EFHI + ի ձեռն այնոցիկ որ յինքն են կամ ֆանիսունութեամբ կամ

^k F + խցէ

^l F + փոփոխություն

^m EF (I. n. u.) HI + յաղագս ինքեան առնէ ըստ տեղեացն փոփոխումն

ⁿ յարտաֆնոցն ունի զշարժություն և ինքն արտաֆոն է շարժելոյն և առաւել շարժելովն իցէ // Dial. 45.20-21 ἀλλὰ τοῖς κινουμένοις παρέπεται καὶ περὶ τὰ κινούμενά ἐστι

^o F ուղղված ազգ. առաւել շարժ լինելովն իցէ տարբերություն իսկ ծննդեան և ապականութեան

^p F չիք

^q F անություն

^r E + և

^s F + է

^t Dial. 45.26 չիք

դարձեալ հակառակ պատահմունք տեսանին^a ջերմութիւն, ցրտութիւն, սպիտակութիւն, սևութիւն: Այսուհետև հակառակ կայ լինելութեան ապականութիւն և անման նուագութիւն, իսկ տարբերութեան հակառակքն՝ և հանդարտութիւն: Հակառակ է իբրև ջերմացուցանել և ցրտացուցանել^b, զի յորժամ սահման առնու ջեռուցեալն և հասանէ ի վայրս կատարեալ ջերմութեանն, հանդարտի և դադարէ ի ջերմանալոյն: Սապէս և ընդ տեղեալ փոփոխմանն^c ընդդիմանայ^d հակադարձ ելով շարժութիւն և հանդարտութիւն. հակառակ ելով^e իբրև այն ինչ վերինն շարժութիւն՝ ներհնոցս իսկ հանդարտութիւն. զի եթէ ձգեսցէ ոք^f քար ի վերինս կոյս, ոչ վաղվաղակի սկսանի շարժել ի վերուստ^g ի վայր կոյս, մինչև ոչ հանդարտէ ի վեր կոյսն^h: Իսկ երկնային շարժութիւն ոչ է հակառակ շարժութիւն, վասն զի այլոց շարժութեանց փոփոխմանց կարծելի է հետևող լինել այլոց շարժմանց: Եւ զի լինելոյ և ապականելոյ և անել և նուագելն և պակասել և տեղուջէ ի տեղի շարժելⁱ ամենայնիւ այլայլեսցէ, ստուգապէս հետևեսցի փոփոխումն: Իսկ^k բնական շարժութիւն ի վերայ ծննդեան և ապականութեան, անման և նուագութեան: Ի վերայ բնական շարժութեանց թէպէտ և հետևեալ տեսանի այլոց շարժութեանց, այլ այնպէս կարողութիւն է փոփոխել, այլ ոչ շարժել այլոց այլում^m շարժութեամբ, որպէս և տեսեալ եղևⁿ ի վերայ քարի: Վասն զի այս ջեռնու և ցրտանայ և ոչ անէ և ոչ պակասի^o. և ի վերայ այլոց նոյնպէս: Զի թէպէտ և ունին զփոփոխելին գոլ այլոց շարժութեամբն, այլ այնպէս

^a Dial. 45.27 *չիք* դարձեալ հակառակ պատահմունք տեսանին (*հին թարգմանություն բեկոր է, որ հետևում է խմբագրված տարբերակին*)

^b Dial. 45.29 + ἥρεμια τε

^c F փոփոխմանէն

^d F + իսկ ներհակ շարժութիւն, որպէս ի վեր շարժի և ի վայր

^e F հակառակութիւն

^f E ոք ձգեսցէ

^g Dial. 45.34 *չիք* ի վերուստ

^h Dial. 45.34 *չիք* ի վեր կոյսն

ⁱ E անելու և նուագելու և տեղուջէ ի տեղի շարժելոյ

^j Dial. 45.37-38 *չիք* ստուգապէս հետևեսցի փոփոխումն (*խմբագրված տարբերակն է, իսկ նախնականն է ամենայնիւ այլայլեսցէ*)

^k F *չիք*

^l Dial. 45.38 *չիք* իսկ բնական շարժութիւն ի վերայ ծննդեան և ապականութեան, անման և նուագութեան

^m F այլոց

ⁿ Dial. 45.40 *չիք* տեսեալ եղև

^o Dial. 45.41 γινεται

կարողություն է, զի ինքն ինքեամբ ուրոյն տեսանելի լինիցի. որովք և^a խոստովանեսցի նմա տարբերություն և բաժանումն նոցա:

Իսկ շարժումն ասէ Արիստոտելէս զփոփոխմունս, զի ի հինկերորդ բանս իւր, որ վասն բնական խողութեանց արար, ցուցեալ է, եթէ ծնունդ և ապականություն փոփոխմունք են, այլ շարժություն ոչ են: Վասն զի շարժումն կացելոց իրաց լինի: Իսկ^b թէպէտ^c գտարբերութիւնն և գտեղոջէ ի տեղի զշրջելն ասեմք երկուս հակառակս լինել և յետսընդդէմ^d զշարժութիւն և զհանդարտութիւն, գիտասցես, եթէ ոչ անկար է այլ և այլ գոյ ի միասին լինել երկուս հակառակացն: Վասն զի հանդարտութիւն որպէս ունակութիւն^e և պակասութիւն է, իսկ հակառակք են ստուգիւ՝ որպէս զջերմութեանն ցրտութիւն^f:

ԽԶ. Վասն ունելոյ⁴⁹:

Ունել ըստ ուր յեղանակաց^g ասի՝ զի [ա.] կամ իբրև զշինուած և զազգ, այլ որակութիւն, քանզի ասեմք ունել զմակացութիւն^h և զառաքինութիւն, [բ.] կամ իբրև զբանիւանութիւն, վասն զի ասէր երիս կանգունսնⁱ մեծութիւն ունել^j, [գ.] կամ իբրև վասն գոյացութեանն զգոյութիւն, որ է ազգային ազգ. իսկ այս^k [դ.] կամ ամենայն մարմնոյն իբրև զհանդերձ, [ե.] կամ մասին ինչ անձին, իբր զմատանի ի մատին գոյ, [զ.] կամ իբրև զմասն ինչ^k (վասն զի ասեմք ունել ձեռին), [է.] կամ իբրև յանաւթ ինչ, իբրև ասեմք զգինի ունի ի կարաս, [ը.] կամ իբրև զստացուած^l, զի ասեմք, եթէ ունի ոմն տուն կամ ագարակ, այլ ասեմք և կին ունել և կնոջ այր ունել: Այլ աստար թոյի յունելոյ այլ տեսակ, զի յետսընդդէմ է, զի ոչ ինչ նշանագրեաց զմեծութիւն ունելոյն զառն կնոջ և զկնոջ առն, զի ոչ ումեք տիրէր միոյն ունելն ի վերայ միւսոյն ունելոյ^m, այլ հաւասարապէսⁿ ունել ասի: Զի եթէ ստացողն ունի զստա-

^a F չիք

^b F չիք

^c F + և

^d Dial. 45.49 չիք

^e Dial. 45.51 λήξιν

^f EHI զջերմութիւն ցրտութեան

^g F ուր ազգ ուղղված ըստ յեղանակաց

^h F զհամակացութիւն

ⁱ F ասէ և էր իսկ անգունսն

^j Dial. 46.4 + τὸ ξύλον

^k Dial. 46.7 ἐν ὅλῳ

^l F ստացուած

^m Dial. 46.12 չիք ունելն ի վերայ միւսոյն ունելոյ

ⁿ Dial. 46.12 + καὶ ἀδιαφόρως

ցուածն և ստացուածն՝ զստացողն, և այս յետսընդդէմ, այլ ոչ որպէս այր զկին տիրաբար ունի, նոյնպէս^a և կին զայր. զի ստացողն տէր և ինքնիշխան^b է ստացելոյն, և վասն այսորիկ^c ստացողին ունել ասի զստացուածն, իսկ ստացուածն՝ ոչ ունողն, այլ^d ունելի: Այլ այս յայտ է, զի ունելի յարանունութեանց է:

Իսկ ոմանք զայն տարբերիլ^e ասեն զունելն, որքան և^f զառնելն և զկրելն, որքան^g ունի պատահումն և լինելութիւն^h: Զի որպէս անդ գործողքն և հասու եղեալքն կամ շնչաւորք են կամ անշունչք, նոյնպէս և աստ կամ շնչաւոր գոյ ունող ևⁱ ունելի, կամ անշունչք: Ո՞րպէս և յո՞յրպիսեաց^j բաժանեալ ազգաց լինիցին սոցա բաժանմունք: Արդ զիա՞րդ տարբերական ազգք ի յինքեանս տարբերական եղիցին^k: Այլ ասելի է, եթէ ունող լինել կամ կատարեալ անձին է կամ կողման միոյ, որպէս և դիպի, զի^l զունելն կամ յաղագս բոլորի մարմնոյն է կամ յաղագս մասանց, և դարձեալ այս կամ մասն, կամ բոլորն^m:

Խէ. Վասն ճառելոյ եւ անճառելոյ, որ է այդ եւ ոչ⁵⁰:

Պարտ է գիտել, զի յառաջասացութիւն եւ յետասացութիւն յետասացութիւնⁿ կոչի: Եւ առաջասացութիւն՝ որ է ճառելի և այոյ^o, այսպէս նշանակէ, թէ զինչ է ումեք, այսինքն՝ թէ զինչ ոք է, իբրև «Սոկրատ իմաստուն է», «Սոկրատ շրջի»: Իսկ յետասացութիւն^p՝ անճառի և ոչ^q, զայս նշանակէ, թէ

^a Dial. 46.14 *չիք* տիրաբար ունի, նոյնպէս

^b Dial. 46.15 + καὶ κυριώτατόν

^c Dial. 46.15 + μᾶλλον

^d Dial. 46.16 *չիք* ոչ ունողն, այլ

^e F բաժանմունս ուղղված տարբերութիւն

^f F *չիք*

^g F *չիք*

^h Dial. 46.19 *չիք* որքան ունի պատահումն և լինելութիւն

ⁱ F կամ

^j Dial. 46.21 *չիք* յո՞յրպիսեաց

^k Dial. 46.21 *չիք* F *ի լուս.* Արդ զիա՞րդ տարբերական ազգք (F ազգ) ի յինքեանս տարբերական (F տարբերականք) եղիցին (Իմբագրված տարբերակն է, որ հաջորդում է բուն Թարգմանութեանը)

^l Հուն. *չիք* կամ կատարեալ անձին է կամ կողման միոյ, որպէս և դիպի, զի (նախնական տարբերակն է, որ նախորդում է իմբագրվածին)

^m F *ի լուս.* Զի զունելն կամ յաղագս բոլոր մարմնոյն է կամ յաղագս մասանց, և դարձեալ այս կամ մասն կամ բոլորն | մասն կամ բոլորն // Dial. 46.23 ἀμυντήριον ἐστὶν ἢ κόσμος

ⁿ F յետասացութիւն

^o Dial. 47.3 *չիք* որ է ճառելի և այոյ

^p F յետասացութիւն

^q Dial. 47.5 *չիք* անճառի և ոչ

զինչ թէ ոմն, այսպէս թէ՛ ոչ է և ոչ^a ոք, իբրև թէ «այս ոմն ոչ իմաստուն է» և «ոչ շրջի»: Այլ զի ամենայն ճատելեաց հակառակ է ոչ ճատելին, և ամենայն ոչ ճատելոյն ճատելին դիմահարի, վասն այսորիկ յառաջախաւսութիւն^b կոչեսցի: Այլ զայս գիտել պարտ է, եթէ^c հարկ է, զի մինն ստեսցէ և միւսն ճշմարտաբանեցէ յաղագս բացայայտութեանց^d:

ԽԸ. Վասն սահմանի եւ յառաջադիմութեան եւ ներհադրեալ խորհրդոց⁵¹:

Գիտել պարտ է, եթէ առաջի եղեալ կայ կարծիս ինչ բանատրին զներգործութիւն ուղղաձևել և յարգել զլինելութիւն^e: Իսկ յայտնութիւն նորա ներհադրեալ խորհուրդ է: Իսկ ներհադրեալ խորհուրդ ժողովեալ է յերկուց ճշմարիտ յառաջադրութեանց և կատարմանց, իբրև զայն զի կամիմ յայտնել, եթէ «անձն անմահ է», և ասեմ՝ «ամենայն մշտաշարժ անմահ է»: Այս յառաջադրութիւն է: Եւ ապա ասեմ զերկրորդ յառաջադրութիւն՝ «անձն մշտաշարժ է», և զկնի այսորիկ զկատարումն, եթէ «անձն ուրեմն անմահ է»: Իսկ իւրաքանչիւր յառաջադրութիւն ի սահմանաց ժողովեալ է, զի իւրաքանչիւր բառ յառաջադրութեան սահման կոչի: Վասն զի սահման է, առ որս լուծանի յառաջադրութիւն: Որպէս և այն յառաջադրութիւն է, եթէ «ամենայն մշտաշարժ անմահ է». և արդ «ամենայն» սահման կոչի, որպէս զմասն ինչ յառաջադրութեան, և «մշտաշարժ» նոյնպէս^f սահման ասի, և «անմահ զոլ» սահման կոչեսցի^g:

Եւ զայս գիտել պարտ է, եթէ սահման զսահմանադրեալն նշանակէ և զսահմանոմն և զկատարումն իրին, իբրև այն, զի սահման կան կոչի կատարումն իւր և թիւ, որ սահման է ումեքն, անոտանի սահման և առ որ լուծանի յառաջադրելին, այսինքն՝ մի կողմ յառաջադրելոյն, որպէս ասացաւ^h:

^a Dial. 47.5 չիք

^b վասն այսորիկ յառաջախաւսութիւն // Dial. 47.8-9 απόφασις ἡ ἀντικειμένη τῇ καταφάσει καὶ ἡ κατάφασις ἡ ἀντικειμένη τῇ ἀποφάσει ἀντίφασις

^c Dial. 47.9 չիք այլ զայս գիտել պարտ է, եթէ

^d Dial. 47.10 չիք F ի լուս. յաղագս բացայայտութեանց

^e առաջի եղեալ կայ կարծիս ինչ բանատրին զներգործութիւն ուղղաձևել և յարգել զլինելութիւն // Dial. 48.2-3 σκοπὸν ἔχει ἡ λογικὴ πραγματεία περὶ τῆς ἀποδείξεως

^f F այսպէս

^g Dial. 48.12 καὶ τὸ ‘ἐστίν’ ὅρος λέγεται

^h սահման զսահմանադրեալն նշանակէ և զսահմանոմն և զկատարումն իրին... մի կողմ յառաջադրելոյն, որպէս ասացաւ // Dial. 48.13-14 δεῖ τὰς προτάσεις ἀληθεῖς εἶναι καὶ τὸ συμπέρασμα ἀκολουθεῖν ταῖς προτάσεσιν

Պարտ է գիտել, եթե^a յորժամ գտանիցի մի ի յառաջադրելոցն սուտ գոլ, որ է կատարելութիւն արտադրեալ, թիւ խորհուրդ է այն և ոչ նեխադրեալ խորհուրդ:

Աստուած է մշտնջենաւոր գոյութիւն և անփոփոխելի և արարիչ ամենայն էիցս՝ բարեպաշտ մտաւ երկրպագեալ: Աստուած է հայր, որ և անծին է, որպէս ոչ յումեմէ ծնեալ, իսկ ծնող որդոյ մշտնջենաւորի: Աստուած է Ուրդի, որ էր միշտ ընդ հաւր և առ հայր, անժամանակ և մշտնջենաւոր, անխզելի և անախտ, անտանելի և անմեկնելի ի նմանէ ծնեալ: Աստուած է Հոգին Սուրբ, սրբողական զօրութիւն, ինքնանձնաւոր, անմեկնելի, համագոյ Հաւր և Ուրդոյ: Բան է էական միշտ և գոյով ընդ Հաւր: Բան է ներսադրեալ ի սրտի խորհել: Եւ դարձեալ բան է քարոզ մտածութեան: Եւ առաջնոյն ասեն գոյական և անձնաւոր, իսկ երկրորդին՝ ներսադրեալ, իսկ երրորդին՝ ձայնաւոր բան լեալ: Հոգի չորս ազգ իմանալի է՝ հոգի է Հոգին սուրբ Աստուած, հոգի է և հրեշտակ բարերար, հոգի է և դև՝ չար հոգի, հոգի է և անձն մարդոյ. է երբեմն, զի և միտք հոգի կոչի, և հոգի շնչաւոր օդ⁵²:

ԽԹ. Վասն անձնական միատրութեան հոգւոց⁵³:

Պարտ է գիտել, եթէ առանձնաւորութեամբ միատրութիւն զմի անձն խառնեալ կատարէ զմիատրելոցն կենդանի պահողն գոլ նոցա ի միասին և ի միութիւն^b ժողովելոցն^c և բաժանելութեան^d նոցա և բնական ինքնութեան^e նոցա^f անխառնակելեաց և անբաժանելեաց յանձն իւր լինել: Իսկ նա ինքն և ոչ մի ինչ ունի սեռական, այս ինքն անձնական բաժանմունս: ՏՎասն իւր լինիցին իւրաքանչիւրոցն ի մի ժողովելոցն տպատրական բաժանմունքն^h, որով բաժանի իւրաքանչիւրն յիւրումն համատեսակէն, և որպէս ի վերայ հոգւոյ և մարմնոյ տեսանի: Վասն զի մի ի յերկուցն կատարեացիⁱ Պետրոսի կամ՝ Պաղոսի խառնեալ անձն, այլ պահէ յինքն երկուս կատարեալ բնութիւնս՝ զհոգւոյ և զմարմնոյ, և զբաժանմունս նոցա անխառնակաբար և^k

^a Dial. 48.14 չիք Պարտ է գիտել, եթէ

^b J միասին

^c Dial. 50.4 φύσεως

^d F բաժանել EH բաժանման

^e FH յատկութեան

^f E չիք և բնական ինքնութեան նոցա

^g J + որ

^h F բաժանմունսն J բաժանմունք

ⁱ F կատարեցի

^j Պետրոսի կամ // J որպէս ի Հոռոմ

^k Dial. 50.12 + φυσικῶς

զյատկութիւնս նոցա անշփոքաբար^a: Եւ ունի յինքն զերկուցն տպատրական յատկութիւնսն՝ զհոգոյ և զբաժանողս նորին յայլ^b հոգոց, և^c զմարմնոյ և զբաժանողս նորա յայլոց^d մարմնոց, ոչ ուրեմ հեռացուցանելով զհոգին ի մարմնոյն, այլ միատրութեամբ և առադրութեամբ^e ի նմա, վասն զի յանկարծակի ընդ խառնելն նոցա մի^f ի նոցանէ խառնեալ անձն ժողովեալ բաժանեալ գոլով յայլոց ամենայն հոմաստեոից^g և տեսակցաց իւրոց^h անձանց: Այլ որովհետեւ միանգամայն ընդունին բնութիւնքն զառանձնութեամբ առ միմեանսⁱ և ընդ միմեանս զմիատրութիւնն, անբաժանելի կան մշտնջենատր: Զի թէպէտ և բաժանի հոգին ի մարմնոյն ի մահու անդր, այլ մի և նոյն է անձն երկոցունցն, վասն զի անձն է սկիզբն իւրաքանչիւրոցն^j էութեան՝ առ նա խառնեալ գոլով: Եւ կան հոգին ևս և մարմին՝ մշտնջենատրապէս ունելով զմի և զնոյն սկիզբն էութեան իւրում՝ զանձնատրութիւն սեռի, թէպէտ և բաժանին ի միմեանց:

Եւ զայս ի միտ առնուլ պարտ է, թէ բնութեանցն առ միմեանս անձնատրութեամբ միատրութիւն կարողութիւն է^k, որպէս և ի մարդն տեսանի^l, զի զբնութիւն առնուլ ի մարմնոյն^m և ի նմա անձնատր լինել կարելի է, որք և ի Քրիստոս Տէրնⁿ տեսանին երկոքինն (զի ի նմա բնութիւնքն՝ աստուածային և մարդկային, միատրեցան, և ի նախագոյ անձն Բանին Աստուծոյ անձնատր եղեն հոգևոր իւր^o մարմին, և զնա ունէր անձն), իսկ յերկուց բնութեանց մի բնութիւն խառնեցեալ կատարեալ լինել կամ յերկու անձնէ մի անձնատրութիւն ամենևինն անհնար է: Յաղագս այսորիկ զի ոչ գոյ հնար հակառակացն գոյութեամբ^p բաժանմանցն ի մի բնութիւն ի միմեանս բնակել, զի այս գործ հեռացուցանէ ի միմեանց զբնութիւնսն, յորում և տե-

^a F անշփոքաբար

^b EFHI չիք

^c IJ չիք

^d J յայլ

^e EFH առդրութեամբ

^f I չիք

^g EFi համաստեոից

^h EHI տեսակակցաց F տեսակակց ուղղված տեսակաց | հոմաստեոից և տեսակցաց իւրոց
// Dial. 50.17 ὁμοειδῶν

ⁱ Dial. 50.18 չիք առ միմեանս

^j J իւրոց

^k J չիք

^l Dial. 50.26 չիք

^m Dial. 50.26-27 ὑπὸ ὑποστάσεως

ⁿ Dial. 50.27 չիք

^o H հոգևորն իւրն

^p I բնութեամբ

սանի^a: Եւ դարձեալ անկարելի է միանգամ ուրոյն առանձնացելոց զայլ սկիզբն առանձնատրութեան^b ունել: Վասն զի անձն ինքն ինքեամբ էութիւն է ուրոյն: Այլ զայս գիտեա, եթէ ի վերայ սուրբ երրորդութեանն անձն է անսկիզբն ազգ իւրաքանչիւր^c նոցա մշտնջենատր էութեանն^d:

Այլ զայս պարտ է գիտել, զի յորժամ խառնեալ բնութիւն լինիցի, ժամանակակից պարտ է լինել իւրաքանչիւր^e կողմանց^f և յայլոյ այլ ինչ կատարել՝ ոչ պահելով զիւրն է^g, այլ փոփոխելով^h և այլայլելով նոցա, յորոց ժողովեցան, որպէս ի շորից նիւթիցⁱ ժողովեալ մարմին այլ իմն եղև յայլոց, և ոչ հուր կատարեալ, և ոչ յայլոցն ի նոցանէ ոմն է կամ կոշի, և որպէս ի ձիոց և յիշուց կողմնաւէշ^j լեալ, և ոչ ձի և ոչ էշ է կամ կոշի, այլ յայլոց այլ, ոչ որոց^k ի նոցանէ, յորոց է և խառնեցաւ, զմիոյ պահելով անխառն եւ անշփոթ զորակութիւնն^l 54:

^a Dial. 50.34 υπάρξουσι

^b I չիք

^c ազգ իւրաքանչիւր // J ազգատր

^d մշտնջենատր էութեանն // EH մշտնջենատրութեանն

^e FHI իւրաքանչիւրոց Dial. 50.40 չիք

^f HI կողմանցն

^g Dial. 50.40 չիք զիւրն է

^h FHI փոփոխելի ելով

ⁱ EFHI նիւթոց

^j J կողմնաւէշ

^k J որոյ

^l Dial. 50.45 չիք

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

ԳՐԻԳՈՐ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԱՅՈՒ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ ԲՆԱԳՐԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆ

Առաջաբան

Բանբեր Մատենադարանի-ի 2-րդ համարում հրատարակած «Զենոնի Յաղագս բնութեան երկի հայերեն թարգմանությունը» բնագրի առաջաբանում Լ. Խաչիկյանը հիշատակում է մեր ձեռագրերում առկա մեկ այլ փիլիսոփայական բնագիր՝ «Սահմանֆ փիլիսոփայականֆ», որում, Պլատոնի և Արիստոտելի հետ մեկտեղ, մեջբերվում է ստոիկյան փիլիսոփա Զենոնի մի կարծիք¹:

Հետագայում Ս. Արևշատյանը հրատարակեց այդ փոփոխված անանուն փիլիսոփայական բնագիրը՝ ռուսերեն թուղակի թարգմանությամբ, իսկ նրանից առաջ՝ էլ ավելի փոփոխված մի բնագիր «Ճարտասան» վերնագրով²: Արևշատյանը ենթադրել է, որ դրանք թարգմանություն են հունարենից. ինչպես կոեսենեն ստորև, միանգամայն ճիշտ է որակել այդ բնագրերը: Նա նաև դրանք բնորոշել է որպես ուսուցողական գրականության հազվագյուտ նմուշներ, քանի որ համառոտ են և բաղկացած են առանձին, միմյանց հետ չկապակցված հասկացությունների սահմանումներից, չունեն ներածություն, անհրաժեշտ եզրակացություններ, բացատրություններ, զուրկ են մանրամասնումներից:

Արևշատյանը փաստում է, որ երկու բնագրերը մաս են կազմում «Գրիգորի Երուսաղեմացոյ Սահմանֆ զանազանֆ արտորոշեալֆ ըստ սրբոց ի ծայրագոյն վարդապետաց յաղագս տարբերական և այլ և այլ անուանց» բանաֆաղ աշխատության³, որը համարում է ԺԲ. դարի գործ, և թվարկում է այն պարունակող հետևյալ ձեռագրերը՝ ՄՄ 3082 (1267 թ.), 431ա-451բ, ՄՄ 4166 (ԺԳ-ԺԴ դդ.), 242բ-244բ, ՄՄ 5254 (1280 թ.), 210բ-228բ, ՄՄ 1980 (1391 թ.), 269ա-286ա, ՄՄ 464 (ԺԷ դ.), 189ա-224ա, ՄՄ 2269 (ԺԸ դ.), 10ա-34բ, ՄՄ 7151 (ԺԳ դ.), 45բ-55բ, ՄՄ 8132 (ԺԴ դ.), 177բ-180բ:

«Սահմանֆ փիլիսոփայականֆ»-ի մի համառոտ տարբերակ հրատարակել ենք նաև մենք՝ ՄՀ-ի Ի հատորում Պավլիայի համալսարանի գրադարանի (Pavia, Bibliotheca Universitaria)՝ ԺԲ-ԺԴ դդ. Ms. Aldini 178 ձեռա-

¹ Լ. Խաչիկյան, «Զենոնի «Յաղագս բնութեան» երկի հայկական թարգմանությունը», *Բանբեր Մատենադարանի* 2, 1949 (էջ 65-80), էջ 70:

² С.С. Аревшатын, “Два древних философских фрагмента – ‘Ритор, о природе’ и ‘Философские определения’,” *Բանբեր Մատենադարանի* 5, 1960, էջ 371-391:

³ Անդ, էջ 373:

գրից (թթ. 114բ-116բ)¹, որտեղ այն թերի է՝ պարունակում է բնագրի մոտ կեսը (ընդհատվում է 58-րդ սահմանման մեջտեղում) և անմիջապես հետևում է Հովհան Դամասկացու «Դիալեկտիկայի» հունարենից Ֆագարատ Մամիկոնյանի թարգմանած սկզբից թերի բնագրին (թթ. 110ա-114ա): Որպես Արիստոտելի «Կատեգորիաների» անանուն և թերի մեկնություն մենք հրատարակեցինք այն ՄՀ-ի նույն հատորում²: Բացի այդ ՄՀ-ի նույն հատորում մենք հրատարակեցինք ևս մի անանուն գրված՝ «Սահման իմաստասիրական իբր հարցմամբ»³, որը նույնպես փիլիսոփայական սահմանումների մի շարք է, սակայն երեք անգամ ավելի ընդարձակ (ՄՀ-ի 19 էջ՝ «Սահման փիլիսոփայական»-ի թերի բնագրի 3 էջի դիմաց, այսինքն՝ ամբողջական բնագիրը կկազմեր մոտ 6 էջ), և սահմանումները դասավորված են այբբենական կարգով: «Սահման իմաստասիրական իբր հարցմամբ» վերնագիրը հեշտ չէ բացատրելը, քանի որ երկը բաղկացած է սահմանումներից, այլ ոչ հարց ու պատասխաններից: Այն կազմվել է հավանաբար ԺԳ. դարում, քանի որ այն պարունակող ամենավաղ ձեռագիրը՝ ՄՄ 6897, ընդօրինակված է 1330 թ.:

Մենք ուսումնասիրեցինք «Գրիգորի Երուսաղեմացոյ Սահման գանազանք արտորոշեալ ըստ սրբոց ի ծայրագոյն վարդապետաց յաղագս տարբերական և այլ և այլ անուանց» ժողովածուի ձեռագրերը: Երեք ձեռագիր՝ ՄՄ 464 (ԺԷ դ.), ՄՄ 2269 (ԺԸ դ.) և ՄՄ 3082 (1267 թ.), այդ վերնագրի տակ պարունակում են հետևյալ միավորները՝

«Յաղագս տարբերական և այլ և այլ անուանց» – ՄՄ 464, թ. 189ա, ՄՄ 2269, թթ. 10ա-բ, և ՄՄ 3082, թ. 431ա՝ «Աստուած» հասկացության երեք սահմանում է (սույն հավելվածի բնագիր Ա.1):

«Հարցմունք կարճառատաբար» – ՄՄ 464, թթ. 189ա-194բ, ՄՄ 2269, թթ. 10բ-13բ, և ՄՄ 3082, թթ. 431ա-434ա: Այս բնագրի մեծ մասը բաղկացած է Դավիթ Անհաղթի «Սահման իմաստասիրութեան»-ից առանձին փաղվածքներից, համարյա միշտ՝ բառացի, իսկ վերջին՝ մոտ մեկ փառորդը կազմող հատվածը աստվածաբանություն է՝ աստծո հատկանիշների բացահայտում

¹ Մատենագիրք հայոց, Ի հատոր, ԺԳ դար, «Յաւելուած՝ Դավիթ Անյաղթին վերագրուող և նրա անուանն առնչուող գրուածքներ», Երևան, 2014, էջ 745-747:

² Այդ մեկնությունն ամբողջապես սույն գրքում զետեղված առաջին բնագրին է:

³ Մատենագիրք հայոց, Ի հատոր, ԺԳ դար, «Յաւելուած՝ Դավիթ Անյաղթին վերագրուող և նրա անուանն առնչուող գրուածքներ», էջ 763-782:

փիլիսոփայական եզրերի առատ կիրառությամբ, որի ծագումը սակայն դեռևս պետք է պարզել (*սույն հավելվածի բնագիր Ա.2*):

«Արիստոտելի Արդ գոլ զեական» – ՄՄ 464, թթ. 194բ-198ա, ՄՄ 2269, թթ. 13բ-16ա, և ՄՄ 3082, թթ. 434ա-436ա, որ առանձին կրճատումներով այլ ձեռագրերում Դավիթ Անհաղթին վերագրված բնագիրն է, որն իրականում այդ խոսքերով սկսվող հատված է Արիստոտելի «Յաղագս մեկնութեան» երկի թարգմանությունից և անանուն մեկնությունից՝ այսպես կոչված «Պերիարմենիաս»-ից¹ (սույն գրքում այս բնագիրը չենք ներկայացնում):

Մի բնագիր, որ առանց վերնագրի և ընդհատման շարունակում է «Արիստոտելի Արդ գոլ զեական»-ը՝ դա մի հատված է Դավիթ Անհաղթին վերագրված մեկ այլ՝ փիլիսոփայական բնագրից² – ՄՄ 464, թ. 198ա-բ, ՄՄ 2269, թ. 16ա, և ՄՄ 3082, թ. 436ա (սույն գրքում այս բնագիրը չենք ներկայացնում):

Մի անվերնագիր փիլիսոփայական հատված, որ սկսվում է այսպես՝ «Անձնատրություն և առանձնատրություն և դեմ և ենթակացություն մի են, և մի վասն այնորիկ են» – ՄՄ 464, թ. 198բ-199ա, ՄՄ 2269, թ. 16ա-բ, և ՄՄ 3082, թ. 436ա-բ (սույն գրքում այս բնագիրը չենք ներկայացնում):

Մի անվերնագիր փիլիսոփայական հատված, որ սկսվում է այսպես՝ «ԲՆՈՒԹԻՒՆ է, որ ի գոյացողականաց ոմանց բաղկանայ» – ՄՄ 464, թ. 199ա-201բ, ՄՄ 2269, թթ. 16բ-18ա, և ՄՄ 3082, թթ. 436բ-437բ (*սույն հավելվածի բնագիր Ա.3*):

Ս. Արևշատյանի հրատարակած «Հարտասան» բնագիրը – ՄՄ 464, թթ. 201բ-202ա, ՄՄ 2269, թ. 18ա-բ, և ՄՄ 3082, թթ. 437բ-438ա (սույն գրքում այս բնագիրը չենք ներկայացնում³):

«Սահման փիլիսոփայական» (այսուհետ՝ ՍՓ) – ՄՄ 464, թթ. 202ա-208բ, ՄՄ 2269, թ. 18բ-23բ, և ՄՄ 3082, թթ. 438ա-442բ (*սույն հավելվածի բնագիր Բ*):

¹ Տե՛ս *Մատենագիրք հայոց*, Ի հատոր, ԺԲ դար, «Յաւելուած՝ Դավիթ Անյաղթին վերագրուող և նրա անունն առնչուող գրութներ», էջ 655-659՝ [Մեկնութիւն Արդ գոլ զեական-ի]:

² Անդ, էջ 652-654՝ [Յաղագս հարկատրին և կարելոյն]:

³ Ի տարբերություն հաջորդ բնագրերի, որոնք թարգմանություն են հունարենից, այս մեկնչանոց բնագիրը հավանաբար գրվել է հայերեն, ինչի վկայություն է նրա առաջին նախադասությունը. «Ստուգաբանի բնութիւն բանութիւն»:

«Բարոյականի յեղանակի սահման» (այսուհետ՝ *Բարոյական Ս.*) – ՄՄ 464, թթ. 208բ-210ա, ՄՄ 2269, թ. 23բ-24բ, և ՄՄ 3082, թթ. 442բ-443բ (*սույն հավելվածի բնագիր Գ*):

«Սահմանի իմաստասիրական միջակ» (այսուհետ՝ *ՍՄ*) – ՄՄ 464, թթ. 210ա-211բ, ՄՄ 2269, թ. 25ա-բ, և ՄՄ 3082, թթ. 443բ-444ա (*սույն հավելվածի բնագիր Դ*):

«Բանականի մասին սահման» (այսուհետ՝ *Բանական Ս.*) – ՄՄ 464, թթ. 211բ-213բ, ՄՄ 2269, թթ. 25բ-27ա, և ՄՄ 3082, թթ. 444ա-445բ (*սույն հավելվածի բնագիր Ե*):

«Մասունի մարմնոյ» (այսուհետ՝ *Մարմին*) – ՄՄ 464, թթ. 213բ-214ա, ՄՄ 2269, թ. 27ա-բ, և ՄՄ 3082, թթ. 445բ (*սույն հավելվածի բնագիր Զ*):

«Յաղագս տնկոց վերջին գլուխ» (այսուհետ՝ *Տունկը*) – ՄՄ 464, թթ. 214ա-բ, ՄՄ 2269, թ. 27բ, և ՄՄ 3082, թթ. 445բ-446ա (*սույն հավելվածի բնագիր Է*):

«Նիսացոյ» – ՄՄ 464, թթ. 214բ-215ա, ՄՄ 2269, թ. 28ա, և ՄՄ 3082, թթ. 446ա (*սույն հավելվածի բնագիր Ը*):

Երեւ ձեռագրում էլ նշվածներին հետևում է «Ի բժշկարանէն, յաղագս բնութեան մարդոյ» բնագիրը:

ՄՄ4166 (ԺԳ-ԺԴ դդ.) ձեռագրի թթ. 242բ-244բ-ում կարդում ենք «Սահմանի իմաստասիրաց Արիստոտելի», որ *ՍՓ* բնագրի մի սեղմած տարբերակ է:

Մեկ այլ ձեռագիր՝ ՄՄ 1980 (1391 թ.), պարունակում է «Սահմանի իմաստասիրական իբր հարցմամբ» (այսուհետ՝ *ՍԻԻՀ*) (թթ. 245ա-265ա), դատարկ էջեր (թթ. 265բ-268բ)¹ և վերը թվարկված բնագրերի մի մասը՝ «Ճարտասան» (թթ. 269ա-բ), *ՍՓ* (թթ. 270ա-278ա), *Բարոյական Ս.* (թթ. 278ա-280ա), *ՍՄ* (թթ. 280ա-281բ), *Բանական Ս.* (թթ. 282ա-284բ), *Մարմին* (թթ. 284բ-285ա), *Տունկը* (թթ. 285ա-բ), «Նիսացոյ» (թթ. 285բ-286ա):

ՍԻԻՀ-ի (*սույն հավելվածի բնագիր Ժ*) որոշ սահմանումներ բառացի համընկնում են «Յաղագս տարբերական և այլ և այլ անուանց» բնագրի բոլոր 3, *ՍՓ* բնագրի 159-ից 137 (5-ը՝ որոշ տարբերություններով), *Բարոյական Ս.*-ի 47-ից՝ 46 (1-ը՝ որոշ տարբերություններով), *ՍՄ*-ի 46-ից՝ 43 (2-ը՝

¹ Հավանաբար նախատեսված ժողովածուի հետևյալ բնագրերի համար՝ «Յաղագս տարբերական և այլ և այլ անուանց», «Հարցմունք կարճատևաբար», «Արիստոտելի Արդ գոյ գեական»-ից և «Յաղագս հարկատրին և կարելոյն»-ից հատվածների, «Անձնատրոսին և առանձնատրոսին և դէմ...» և «ԲՆՈՒԹԻՒՆ է, որ ի գոյացողականաց ոմանց բաղկանայ» բնագրերի:

որոշ տարբերություններով), *Բանական Ս.*-ի 58-ից՝ 54 (2-ը՝ որոշ տարբերություններով), *Մարմին* բնագրի բոլոր 22 (2-ը՝ որոշ տարբերություններով), *Տունկք* բնագրի 13-ից՝ 12, և «Նիսացոյ» բնագրի բոլոր 9 ձևակերպումների (1-ը՝ որոշ տարբերություններով) հետ: Եվս 6 սահմանում զուգահեռ ունեն «Հարցմունք կարճառատաբար» բնագրի, այսինքն՝ նրա փոքր մասի հետ (2-ը՝ որոշ տարբերություններով), իսկ 3 սահմանում՝ «Ցաղագս տարբերական և այլ և այլ անուանց»-ի հետ: «Գրիգորի Երուսաղեմացոյ Սահմանքանագանք...» ժողովածուի մյուս բնագրերի հետ *Սիհշ*-ը ոչ մի առնչություն չունի: Այսպիսով զուգահեռների ընդհանուր թիվը 335 է:

Իսկ 419 սահմանում պարունակող *Սիհշ*-ի մնացած 84 սահմանումները որևէ զուգահեռ չունեն նշված բնագրերում: Մյուս բնագրերն էլ («Հարցմունք կարճառատաբար»-ը չհաշված) *Սիհշ*-ի հետ ընդհանուր 335 սահմանման դիմաց ունեն 30՝ զուգահեռ չունեցող սահմանում:

Եթե *Սիհշ*-ի սահմանումները դասավորված են այբբենական կարգով, ապա *ՍՓ*-ի 1-14 սահմանումները տրամաբանական հասկացություններ են (*սահման, ենթագրություն, անուն, բայ, ստորոգումն* և այլն), 15-22-ը նվիրված են Արիստոտելի կատեգորիաները մեկնաբանող Պորփյուրիոսի առաջարկած 5 հասկացություններին (*սեռ, տեսակ, տարբերություն, յատուկ, պատահումն*), 23-27-ը՝ հարակից հասկացությունների (*սեռականագոյն, տեսակագոյն*) 28-53՝ իմացաբանական եզրեր են (*զգայություն, թուեցումն, լսելիք, միտք*), 54-104-ը՝ տրամաբանական և իմացաբանական եզրերի շարքեր են, 105-110՝ թվային հասկացություններ (*թիւ, գիծ, մակերևոյթ*), 111-123՝ զանազան փիլիսոփայական, թերևս գոյաբանական հասկացություններ (*ապականություն, աստուած, լինելություն*), 124-151՝ բարոյագիտական եզրեր (*առաքինություն, արդարություն, արություն*):

Բարոյական Ս. բնագրում հիմնականում արծարծվում են բարոյագիտական հարցեր (ոչ միայն *լաւ, վատթար, առաքինություն, չարություն, այլև վախումն, իմաստություն, ձայնակցություն, երազամտություն, մեծանձնություն, գծծություն*), ՍՄ-ում՝ ֆաղափական (*ՍՄ 21 և Սիհշ Թ.7՝ թագաւորություն, ՍՄ 22 և Սիհշ Ռ.1՝ ուսմկություն*) և մարդու մարմնական ու հոգեկան զանազան առանձնահատկություններին վերաբերող, թերևս՝ դարձյալ բարոյագիտական (*ողջություն, հիւանդություն, մահ, գեղեցկություն, ծերություն, ամուսնություն, ցանկություն, նախանձ, տագնապ, ջանասիրություն*), *Բանական Ս.*-ում՝ բնագիտական (*էություն, տարր, հուր, երկիր, ջուր, օդ, շարժություն, լինելու-*

թիւն, ապականութիւն, ժամանակ, տիւ, տարի, արու, էգ): Մարմին վերնագրի ներքո մարմնի մասերի և այլ մարդաբանական սահմանումներ են (արիւն, լեարդ, լեզու, մաղձ, կաթ), Տունկը-ը հիմնականում նվիրված է բույսերին (ծառ, պտուղ, գինի, մեղր, ձէթ): «Նիւսացոյ» բնագիրը բաղկացած է Գրիգոր Նյուսացու երկերից բաղված բարոյական հասկացությունների սահմանումներից (երանութիւն, սուգ, ամաւթ, ողջախոհութիւն):

Հայերեն բոլոր սահմանումները վերացարկված են տեղից, ժամանակից և մշակութային կամ կրոնական առնչություններից: Միայն Սիիշ-ում «սկիզբն» եզրի (Ս.13) սահմանմամբ, որ բաղված է *Բանական Ս.*-ից (5), ավելացված է մի ֆանի մեկնաբանություն, որոնցից մեկն ընդգծված ֆրիստոնեական է. «պատճառական, որպէս Աստուած Հայր՝ Որդոյ և Հոգոյ»:

Սիիշ-ի սահմանումների և մյուս բնագրերում դրանց աղբյուրների միջև մեկ էական տարբերություն կա. վերջիններում որոշ սահմանումներ վերագրված են Արիստոտելին, Պլատոնին և ստոիկյաններին՝ հաճախ նույն եզրի տարբեր մեկնաբանությունների դեպքում¹, իսկ Սիիշ-ից այդ անունները հեռացված են, և տարբեր մեկնաբանություններն իրար հետևում են *կամ* շաղկապով: Մեկ բացառություն կա, որ պատահական է թվում՝ «Խոհակա-նութին է բարեխորհութին մարդկայնոց իրաց, որպէս Պլատոն, իսկ ըստ Արիստոտելի՝ ունակութին հանդերձ բանի գործական» (Սիիշ Խ.7, որ բաղված է *Բարոյական Ս.5*-ից):

Հիշատակված են նաև այլ փիլիսոփաների անուններ՝ «Հերակլիտէս» (ՍՓ 94, սակայն անունը կա արդեն այս սահմանման աղբյուր Արիստոտելի մոտ), «Թէոփրատէս» (*Բարոյական Ս.* 12), որ Արիստոտելի հետևորդ պերիպատետիկյան Թեոփրաստոսի (մ.թ.ա. 4-3-րդ դդ.) անվան մի փոքր աղավաղված տարբերակն է, և «Եմպեդոկլէս» (*Տունկը* 9, հիշատակված է այս սահմանման աղբյուր Արիստոտելի մոտ):

Մեր ուսումնասիրությունը թույլ տվեց համոզվել, որ հայերեն սահմանումները թարգմանված են հունարենից, և որ «Գրիգորի երուսաղեմացոյ Սահման գանազան...» ժողովածուի մաս կազմող բնագրերը առաջնային

¹ «Սահման փիլիսոփայական» 1 (մասնավորեցված է՝ ըստ *Ձենոնի*), 5, 7, 8, 13, 15, 17, 20, 28, 29, 31, 43, 48, 58, 64, 85, 99, «Բարոյականի յեղանակի սահման» 15, 18, 20, 22, «Սահման Խմաստասիրական միջակ» 10, 35՝ (մասնավորեցված է՝ որպէս *Ձենոն*), 36, «Բանականի մասին սահման» 16, 41, 47:

են, իսկ ՄԻԻՀ-ը՝ դրանց այբբենական կարգով վերադասավորված տարբերակը: Վերջին ենթադրության օգտին է խոսում Պլատոնի, Արիստոտելի և մյուս հեղինակների անունների հեռացումը ՄԻԻՀ-ից, ինչպես նաև այն, որ մյուս բնագրերի որոշ միավորներ նրանում ձուլվել դարձել են մեկ: Օրինակ՝ ՄՓ-ի երեք սահմանում՝ «Մշտնջենական է, որ յամենայն ժամանակի է և յառաջագոյն էր և այժմ ոչ ապականի» (115), «Աստուած կենդանի անմահ, ինքնաբաւ առ ի ներփառութիւն, էութիւն մշտնջենատւր և բարոյ բնութեան պատճառ» (116) և «Վիճելոյթիւն խաղացումն էութեանց, փոփոխումն առ էութիւն ֆայլելով եղանակացս» (117), որոնցից յուրաքանչյուրն առանձին հունարեն զուգահեռ ունի, ՄԻԻՀ-ում մեկ միավոր են՝ Մ տառի տակ, ֆանի որ առաջին բառը «մշտնջենական»-ն է (Մ.6):

Իսկ մեկ այլ դեպքում նույն ՄՓ բնագրի երեք հաջորդական սահմանում, որոնք նաև առանձին միավորներ են ՄԻԻՀ-ում (Խ.2, Բ.11, Բ.12) և որոնցում բացատրվում է «խոհեմութիւն»-ը (126), «բարեփառութիւն»-ը (127) ու «բարեբաստութիւն»-ը (128), հիմնական գծերով համապատասխանում են հունարեն մեկ սահմանման՝ որոշ բառերի ներմուծմամբ:

Մեկ այլ դեպքում էլ հունարեն մեկ և ՄՓ-ում մեկ՝ մի փոքր երկար սահմանման (129) դիմաց, որ «արդարութիւն» եզրի բացատրությունն է, ՄԻԻՀ-ն ունի չորս սահմանում, երկուսը «արդարութիւն» (Ա.16, Ա.29), մեկը՝ «բնութիւն» (Բ.13), մեկն էլ՝ «լաւժարական» (Յ.9): Փաստորեն «բնութիւն»-ը, որով սկսվում էր բացատրության մասերից մեկը, դարձել է գլխաբառ՝ իբր բացատրության առարկա. «Բնութիւն է բաշխողական որ ըստ չափոց», իրականում՝ մի անխմաստ նախադասություն: Նույնը տեղի է ունեցել «լաւժարական»-ի հետ:

Բարոյական Մ. 48՝ «Անմոլար գունդ է, որ յարևելից յարևմուտս միշտ նմանապէս տարեալ լինի: Մոլար գունդ է, որ ընդդէմ աննմանապէս շրջին» սահմանումը, որ սերում է Արիստոտելի մեկնիչ Ալեքսանդր Ափրոդիսիացուց, ՄԻԻՀ-ում տրոհվել է երկու մասի և հանդես է գալիս որպես Ա.43 և Մ.27:

Սահմանումներից բաղկացած հայերեն բնագրերին ճիշտ համապատասխանող հունարեն բնագիր չի պահպանվել, կամ գոնե մեզ հայտնի չէ: Սակայն բազմաթիվ սահմանումների համար զուգահեռներ ենք գտել հին հունարեն տարբեր փիլիսոփայական և բառարանագրական բնույթի գրվածքներում, և շատ հաճախ հայերեն սահմանումները դրանց ճշգրիտ թարգմանությունն են կամ գոնե բավական մոտ են դրանց:

Ամենից շատ են՝ թվով 43, զուգահեռները Հովհան Դամասկացու (8-րդ դդ.) տարբեր գրվածքների հետ (*ՍՓ* 26, 27, 28, 43, 55, 56, *Բարոյական Ս.* 21, *Բանական Ս.* 17, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, *Տունկ* 1, *ՍիհՀ* Ա.51, Ա.59, Ա.60, Ա.61, 63, Բ.37, Գ.1, Է.1, Կ.10, Մ.26, Ո.2, Վ.3, Տ.1):

Շատ են (30) զուգահեռները նաև Պլատոնին վերագրված *Սահմանումների* հետ (հունարեն՝ Ὁροι, լատիներեն՝ *Definitiones*): Դա 184 փիլիսոփայական եզրերի բառարան է, որ երբեմն մաս է կազմում Պլատոնի գրվածքների ժողովածուների և մինչև ուշ անտիկ ժամանակները վերագրվել է Պլատոնին կամ նրա հետորդի և Ակադեմիայի երկրորդ ղեկավար Սպեսիպպոսին¹, սակայն ըստ մեծությա բանասիրության՝ երկրորդ ձեռքի փիլիսոփայության մի տարրական դասագիրք է, ենթադրաբար կազմված Պլատոնի Ակադեմիայի շրջանակներում, մ.թ.ա. 4-3-րդ դդ.: Այդ երկում 184 փիլիսոփայական եզրերն իրենց հակիրճ սահմանումներով այբբենական կամ որևէ այլ կարգով չեն դասավորված: Սակայն նշմարվում են որոշ բովանդակային խմբեր: 1–20 սահմանումները հիմնականում բնափիլիսոփայության եզրեր են՝ «մշտնջենավոր», «աստված», «գիմելություն», «արեգակ», «ժամանակ», «ցերեկ», «առշալույս», «կեսօր», «կեսօրից հետո», «գիշեր», «դիպված», «ծերություն», «շունչ», «օդ», «երկինք», «հոգի», «ուժ», «տեսողություն», «ոսկոր», «տարր», 21–107 միավորները մի քանի ոլորտի հասկացություններ են պարունակում՝ բարոյագիտություն (օրինակ՝ «առաքինություն», «արդարություն», «ողջախոհություն», «աշխատասիրություն» և այլն), ֆաղափականություն (օրինակ՝ «թագավոր», «իշխանություն», «օրենք», բռնակալ), տրամաբանություն (օրինակ՝ «ձայն», «բան», «անուն», «սահմանում», «ապացույց»), ֆերականություն (օրինակ՝ «վանկ»), և իմացաբանական (օրինակ՝ «գիտելիք»): Վերջին խումբը՝ 108–184 համարները, հասկացությունների խառնուրդ է, որտեղ երբեմն կրկնվում են արդեն մեկ անգամ մեկնաբանված եզրերը: Հավանաբար հավաքածուն փոփոխության է ենթարկվել դարերի ընթացքում, քանի որ սահմանումների թիվը տարբեր ձեռագրերում տարբեր է:

Այս երկի մասին մանրամասն խոսեցինք, քանի որ նրա հետ առնչությունը տեսնում ենք արդեն հայերեն *ՍՓ*-ի փոքրիկ նախաբանում (որը թերևս կարելի է ընկալել որպես ընդհանուր նախաբան՝ սահմանումներ

¹ L.G. Westerink, *Anonymous Prolegomena to Platonic Philosophy*, Amsterdam, 1962.

պարունակող բնագրերի ամբողջ շարքի համար)։ «Սահմանս դնելով իմաստասիրականի բանի, այսինքն՝ բնականի բանի, բարոյականի, և զամենայն գործ տրամաբանականի»։ Նաև ֆննվող հարցերի շրջանակը մոտավորապես նույնն է, ինչ և հայերեն սահմանումներում, իսկ ՄՓ -ի 25 (1, 13, 29, 33, 42, 43, 50, 51, 80, 115, 116, 117, 118, 121, 122, 123, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 133, 136, 143), *Բարոյական Ս.*-ի 3 (18, 20, 45) և ՄՄ-ի 2 (23, 38) սահմանում կամ բառացիորեն նույնանում են՝ թարգմանված են կամ էլ մոտ են Պլատոնին վերագրված սահմանումներին։

Եթե կեղծ-պլատոնական սահմանումների թիվը 184 է, ապա հայերեն բնագրերի միավորները երբեմն դժվար է նշգրիտ հաշվել։ Օրինակ՝ նշել ենք ՄՓ-ի 159 թիվը, սակայն այն պայմանական է։ Որոշ սահմանումներ մեկ նախադասությունից չեն բաղկացած, այլ երկու, երեք կամ ավելին, ուստի երբեմն հստակ չէ, թե որտեղ է ավարտվում մի սահմանումը և սկսվում հաջորդը։ Երբեմն սահմանումները միմյանցից բաժանելուն օգնում է այն, որ դրանք զուգահեռներ ունեն *ՄԻԻՀ*-ի տարբեր հատվածներում (սակայն, ինչպես վերը տեսանք, այստեղ էլ շփոթություններ կան)։

Պլատոնին վերագրված հունարեն *Սահմանումներից* ֆաղած 30 միավորից վեցում (ՄՓ 1, 5, 29, 43, *Բարոյական Ս.* 18, 20) նշում կա՝ «ըստ Պղատոնի»։ Մնացած 24-ի համար որևէ անուն հիշատակված չէ։ Նման երկու նշում էլ գտնում ենք այնպիսի սահմանումների մեջ (ՄՓ 7, 99, *Բարոյական Ս.* 22), որոնք զուգահեռներ ունեն Պլատոնի *Գորգիաս*, *Սոփիստես* և այլ տրամախոսությունների հետ։ Եվս հինգ անգամ «ըստ Պղատոնի» նշում կա (ՄՓ 13, 48, 64, *Բարոյական Ս.* 15, ՄՄ 35, *Բանական Ս.* 41), սակայն որևէ զուգահեռ պլատոնական նախադասություն մեզ չի հաջողվել գտնել։

ՄՓ 13-ի և 19-ի համար զուգահեռ կա նորպլատոնական փիլիսոփա Պորփյուրիոսի մոտ։ 13-ում նա մեջբերում է Պլատոնի համապատասխան կարծիքը՝ «Ձայն է ըստ Պղատոնի վիրատրումն աղոյ»։ Իսկ երեք անգամ (ՄՓ 15, 28, 58) այդպիսի նշումին համապատասխանում են զուգահեռներ Արիստոտելի երկերից։ Կան նաև դեպքեր, երբ Պլատոնի հետ զուգահեռները չեն ուղեկցվում նրա անվան հիշատակմամբ (ՄՄ 9, 22, 39, *ՄԻԻՀ* 2.5, Մ.26)։

15 անգամ որպես սահմանումների հեղինակ նշվում է Արիստոտելը (ՄՓ 1, 5, 13, 17, 29, 43, 58, 64, 85, *Բարոյական Ս.* 15, 18, 22, ՄՄ 10, 36, *Բանական Ս.* 41)։ 11-ի համար (ՄՓ 1, 5, 13, 17, 29, 43, 85, *Բարոյական Ս.* 15, 18, 22, *Բանական Ս.* 41) իրոք Արիստոտելի տարբեր երկերում դրանց զուգահեռներն են գտել։

Եվս 21 սահմանումների համար զուգահեռ նկատել ենք նրա երկերի հետ, սակայն բնագրում անունը չի հիշատակվում (*ՍՓ* 4, 6, 10, 35, 42, 57, 58, 63, 65, 75, 78՝ 2 զուգահեռ, 91, 94, 101, 104, 105, 107, 108, 112, 133՝ այստեղ նաև Պլատոնի հետ զուգահեռ կա, 138, *Բարոյական Ս.* 5, 12, 32, 33, *ՍՄ* 3, 5, 6, 16, 22, 31, 44, *Բանական Ս.* 16, 18, 20, 22, 32, 46, 54, 57, *Մարմին* 9, 20, *Տունկը*, 7, 9, 11, նաև *ՍԻԻՀ* Ա.67, Գ.2, Է.2, Մ.5, Շ.6, Ք.2, երկուսը՝ *ՍՓ* 63 և *ՍԻԻՀ* Շ.6, «Կատեգորիաներից», սակայն հայերեն թարգմանությունից մի ֆիշ տարբեր)¹:

Երրորդ հիշատակվող հեղինակությունը ստոիկյաններն են: Սակայն երբ կարդում ենք «ըստ ստոիկեանցն», զուգահեռներ փնտրելն ավելի դժվար է: Դրանք կարող են գտնվել տարբեր հեղինակների՝ լինեն դրանք ստոիկյան փիլիսոփաներ, քե նրանց մասին պատմողներ, բնագրերում: Առայժմ տասներկուսից վեցի (*ՍՓ* 8, 13, 21, 28, 44, *Բանական Ս.* 41) համար ենք կարողացել զուգահեռներ գտնել, վեցը (*ՍՓ* 29, 30, 43, 58, *Բանական Ս.* 16, 47), ինչպես նաև *ՍՓ* 8-ի երկու սահմանումներից մեկը, մնում են հարցական: Երեք անգամ էլ ստոիկյան Զենոնն է հիշատակված (*ՍՓ* 1, *ՍՄ* 35, 36), և առաջինի զուգահեռը գտել ենք փիլիսոփաների մասին պատմող Դիոգենես Լաերտիոսի (մ.թ.ա. 3-րդ դ.) «Փիլիսոփաների կյանքը» երկի՝ ստոիկյաններին նվիրված 7-րդ գլխում, որտեղ այն վերագրված է մեկ այլ ստոիկյանի՝ Անտիպատրոսին: Մյուս երկու դեպքում բավարար հունարեն զուգահեռ չկա: Նույն Դիոգենեսի հետ են *ՍՓ* 8, 13, 20 և 77-ի, *ՍՄ* 41-ի, *Բանական Ս.* 57-ի զուգահեռները, մեկը (*ՍՓ* 13) ունի ևս մեկ զուգահեռ՝ Հոմերոսի *Իլիական*-ի մի մեկնության մեջ: *ՍՓ* 44, 46 և 139, *Բարոյական Ս.* 8, 14, *Բանական Ս.* 41, 50 և *ՍԻԻՀ* Տ.1 սահմանումները զուգահեռ ունեն 2-րդ դարի երկրորդ կեսի փիլիսոփա Սեֆստոս Էմպիրիկոսի հետ:

Մնացած զուգահեռները գտել ենք զանազան փիլիսոփայական բնագրերում՝ ստոիկյան Անտիսթենեսի (*ՍՓ* 1), Արիստոտելի հետևորդ պերիպատետիկյաններ Թեոփրաստոսի (մ.թ.ա. 4-3-րդ դդ.՝ *Տունկը* 3) և Ալեքսանդր Ափրոդիսիացու (մ.թ. 2-3-րդ դդ., *ՍՓ* 53, 72, 109, *Բարոյական Ս.* 10,

¹ Օրինակ՝ «Շարժութեան տեսակք են Զ.՝ լինելութիւն, ապականութիւն, անումն, նուագութիւն, ի տեղաշէ ի տեղի փոփոխութիւն, այլայլութիւն» (*ՍԻԻՀ* Շ.6) – Κίνησεως δέ ἐστὶν εἴδη ἕξ· γένεσις, φθορά, αὐξήσις, μείωσις, ἀλλοίωσις, κατὰ τόπον μεταβολή (Arist. Cat. 15a.14): Արիստոտելի հին թարգմանության մեջ նույն հատվածը մի փոքր տարբերվում է. «Շարժութեան տեսակք են վեց՝ լինելութիւն, ապականութիւն, անելութիւն, նուագութիւն, այլայլութիւն, ըստ տեղոյ փոփոխութիւն», տե՛ս [Դավիթ Անյաղը], Յաղագս մեկնութեան՝ Պերիարմենիաս, Մեկնութիւն «Ստորոգութեանցն» Արիստոտելի», *Մատենագիրք հայոց*, ԺԷ հատոր, ԺԱ դար, Երևան, 2016, Յանվուած, էջ 975:

Բանական Ս. 46, 48, 49, 50, Մարմին 14, Սիհձ Բ.41, Ը.1, Հ.9), Արիստոտելի անանուն մեկնիչի (ՍՓ 134), մեկնիչ Թեմիստիոսի (4-րդ դ., ՍՓ 103, 141) և մեկնիչ ու աստվածաբան Հովհաննես Փիլոպոնոսի (5-6-րդ դդ., ՍՓ 55, 156, Տունկ 12, 13 Սիհձ Հ.6, Ս.17), նորպատոնական փիլիսոփաների մոտ՝ Ամմոնիոս Սակկասի (մ.թ. 3-րդ դ., ՍՓ 13, 38, 87, Սիհձ Ե.18), Պորփյուրիոսի (մ.թ. 3-4-րդ դդ., ՍՓ 13, 19, 42, Սիհձ Տ.7, Տ.8), Յամբլիխոսի (մ.թ. 3-4-րդ դդ., Բարոյական Ս. 42), Սիմպլիկիոսի (6-րդ դ., ՍՓ 61, 62, 112, Բանական Ս. 5), Օլիմպիոդորոսի (6-րդ դ., ՍՓ 7, Բարոյական Ս. 15, Սիհձ 37), Պրիսկիանոս Լիդացու (6-րդ դ.՝ ՍՓ 29), 4-րդ դարի ֆերական Դուսթեոսի (ՍՓ 14) մոտ, ստոիկյան Քրիսպյանից մեջբերումներում (մ.թ.ա. 3-րդ դ., ՍՓ 31, 97, Բարոյական Ս. 16, 22, 37, ՍՄ 2, 4, 38, 43, 46), Կղեմես Ալեքսանդրացու (2-3-րդ դդ.) «Ստոնմատա»-ում (ՍՓ 97), Պլուտարխոսի (1-2-րդ դդ.) «Ստոիկյանների դեմ» և այլ գործերում (ՍՓ 45, ՍՄ 13, Տունկ 1), Հերմոգենեսի (2-րդ դ.) և Ափրոնիոսի (4-րդ դ.) «Նախակրթություններում» (ՍՓ 113, ՍՄ 5, Սիհձ Դ.3), Փիլոն Ալեքսանդրացու երկերում (1-ին դ., ՍՓ 23, 31), Սվիդասի բառարանում (10-րդ դ., ՍՓ 21, 54, ՍՄ 7, 10, 36), առաջին դարի ալեքսանդրացի երկրաչափ Հերոնի (ՍՓ 106, 108, 109, Սիհձ Բ.41), մ.թ.ա. 1-ին դարի փիլիսոփա և Արիստոտելի երկերի հրատարակիչ Անդրոնիկոս Հոդագու (ՍՓ 140), կեղծ-Ջոնարասի բառարանում (ՍՓ 3, 4, 5, ՍՄ 1, 7, 37, Բանական Ս. 52, Մարմին 8), Գալենոսի (2-րդ դ., ՍՓ 111, ՍՄ 5, 34, Բանական Ս. 42, Մարմին 3, 19, Սիհձ Ն.9), կեղծ-Գալենոսի (ՍՓ 13, 29, Բանական Ս. 43), Նեմեսիոս Եմեսացու (Դ. դար) «Յադագս բնութեան մարդոյ» (Բանական Ս. 57, Սիհձ Ա.48, Ա.49, Ա.50, Ա.60, Մ.26, Ն.9), բյուզանդական շրջանի բժշկական (ՍՓ 28, Մարմին 7, Սիհձ Զ.5, Զ.6, Զ.7, Մ.26, 3.1, Վ.3), ֆերականության մի մեկնիչի (ՍՓ 58), Հովերոսի մեկնիչ Եվստաթիոսի (12-րդ դ., Մարմին 14) գրվածքներում:

10 սահմանում (ՍՓ 60, 71, 138, ՍՄ 12, Բանական Ս. 49, «Նիսացյոյ» 2, 4, Սիհձ Ա.64, Խ.9, Ո.15,) զուգահեռ ունեն 7-րդ դարի մի փառվածո գործում, որ կոչվում է *Doctrina patrum de incarnatione verbi* և պարունակում է 977 մեջբերում Աստվածաշնչից, եկեղեցու հայրերից, ժողովների որոշումներից, մասնավորապես նրա վերջին՝ 33-րդ գլխում, որ սահմանումների շարք է՝ դասավորված այբբենական կարգով¹:

¹ *Doctrina Patrum de incarnatione verbi. Ein griechisches Florilegium aus der Wende des 7. und 8. Jahrhunderts*, Ed. B. Diekamp, Münster, 1907, pp. 249-266, Kap. 33: ὅροι καὶ ὑπογραφαὶ ἐκ διαφόρων λόγων ἐπανισθέντες, B.R. Adrados, *Greek Wisdom Literature and the Middle Ages: The Lost Greek Models and Their Arabic and Castilian Translations*, Bern – Berlin – Bruxelles – Frankfurt am Main – New York – Oxford – Wien, 2009.

Եվս 10 սահմանում (*ՍՓ* 144-153) քարգմանությունն են Փոս պատ-
րիարքի հանրագիտարանային «Գրադարան» աշխատության մեջ թվարկ-
վող՝ Մարկոս Ասկետիկոսի (5-րդ դ.)՝ Մեղփաղեկին նվիրված երկի գլուխնե-
րի վերնագրերի:

Այսպիսով *ՍՓ*-ի 100 միավորի համար (որոնցից 72-ն ընդհանուր են
ՍԻԻՀ-ի հետ, իսկ յոթը՝ միայն մասնակիորեն) գտել ենք հունարեն զուգա-
հեռներ (որոշ դեպքերում՝ միայն սահմանման մի մասի համար), իսկ 60
սահմանման համար (9, 11, 12, 16, 18, 24, 25, 30, 32, 34, 36, 37, 39-42,
46-49, 52, 59, 64, 66-70, 73, 74, 76, 79, 81, 84, 86, 88-90, 92, 93, 95, 96,
98, 100, 102, 110, 114, 119, 120, 127, 132, 135, 137, 141, 142, 154-157,
159) դեռևս չի հաջողվել զուգահեռներ գտնել հունարեն փիլիսոփայական
կամ բառարանագրային գրվածքներում: Այդ 60-ից 55-ն ընդհանուր են
ՍԻԻՀ-ի հետ, իսկ վեցը՝ միայն մասնակիորեն:

Բարոյական Ս.-ի 20 (4, 5, 8, 10, 12-16, 19-22, 28, 30, 32, 33, 37, 41,
45) միավորի համար գտել ենք հունարեն զուգահեռներ, իսկ 27 միավորի
համար (1-3, 6-9, 11, 17, 19, 24-27, 29, 31, 34-36, 38-44, 46, 47)՝ ոչ:

ՍՄ-ի 29 (1-7, 9, 10, 12-14, 16, 20, 22, 23, 27, 31, 32, 35-39, 41-44, 46)
միավորի համար գտել ենք հունարեն զուգահեռներ, իսկ 18 միավորի (7, 8,
11, 15, 17-19, 21, 24-26, 28-30, 33, 34, 40, 45) համար՝ ոչ:

Բանական Ս. -ի 35 (5, 16, 18-23, 25-43, 46, 48-50, 52, 54, 56, 57) միա-
վորի համար գտել ենք հունարեն զուգահեռներ, իսկ 22 միավորի (1-4, 6-
15, 17, 24, 44, 45, 47, 51, 53, 55) համար՝ ոչ:

Մարմին-ի 7 (1, 2, 7, 8, 14, 19, 20) միավորի համար գտել ենք հունա-
րեն զուգահեռներ, իսկ 15 միավորի (3-6, 9-13, 15-18, 21, 22) համար՝ ոչ:

Տունկք-ի 7 (1, 2, 7, 9, 11-13) միավորի համար գտել ենք հունարեն զու-
գահեռներ, իսկ 6 միավորի (3-6, 8, 10) համար՝ ոչ:

Նիսացույց-ի 6 (1-4, 7, 8) միավորի համար գտել ենք հունարեն զուգա-
հեռներ, իսկ 3 միավորի (5, 6, 9) համար՝ ոչ:

ՍԻԻՀ-ի՝ մյուս բնագրերի հետ առնչություն չունեցող 84 սահմանումնե-
րից 40-ի համար (Ա.48, Ա.49, Ա.50, Ա.51, Ա.59, Ա.60, Ա.61, Ա.63, Ա.64,
Ա.67, Բ.37, Բ.41, Գ.1, Ե.4, Ե.18, Զ.5, Զ.6, Զ.7, Է.1, Ը.1, Ժ.3, Խ.3, Խ.9, Կ.10,
Հ.5, Հ.6, Հ.9, Մ.5, Մ.26, Յ.1, Ն.9, Շ.6, Ո.2, Ո.15, Ս.9, Ս.17, Ս.18, Վ.3, Վ.4,
Տ.1, Ք.2) հունարեն զուգահեռներ ենք գտել զանազան գրվածքներում: Իսկ
44-ի համար (Ա.7, Ա.8, Ա.9, Ա.57, Ա.58, Ա.62, Ա.65, Ա.66, Ա.68, Ա.69, Բ.33,

Բ.42, Բ.43, Գ.13, Ե.5, Ե.6, Ե.15, Ե.16, Ե.17, Է.3, Խ.11, Ծ.1, Ծ.4, Կ.2, Կ.9, Կ.11, Զ.7, Զ.8, Զ.13, Զ.27, Զ.4, Մ.23, Մ.24, Մ.25, Յ.2, Ն.1, Ո.6, Պ.3, Պ.4, Պ.6, Ս.13, Ս.19, Վ.2, Ց.1)՝ ոչ:

Զուգահեռներ չենք գտել նաև «Յադագս տարբերական և այլ և այլ անունանց» 3 սահմանումների համար: Հետևաբար 210 սահմանման հունարեն զուգահեռ գտել ենք, իսկ 197-ի՝ ոչ: Թվերը բավական մոտ են:

Կան սահմանումներ, որոնք ունեն (կամ որոնց համար ենթադրվում է) 2, 3, անգամ ավելի զուգահեռ, հատկապես եթե մեկ հասկացության՝ տարբեր փիրիսոփաների վերագրված սահմանումների շարք է, օրինակ.

«Սահման է ըստ Պղատոնի՝ «բան ի սեռ է և ի տարբերություն է» և կամ տարբերությանց մեկնողական էությունց բանից իրաց: Իսկ ըստ Արիստոտելի՝ «բան որ զինչերն գոյ յայտնելով» զինչ գոյոյն զինչն հաւասար կարողութամբ: Իսկ ըստ Զենոնի՝ «բան ըստ վերլուծության կատարողին յառաջ բերեալ»» (ՄՓ 1):

«Ըստ Պղատոնի»-ն զուգահեռ ունի Պլատոնին վերագրված *Սահմանումներ*-ում, «ըստ Արիստոտելի»-ն՝ Արիստոտելի *Տոպիկա*-ում, դրանք կցված բացատրությունը ընդհանուր եզրեր ունի ստոիկյան փիրիսոփա Անտիսթենեսի մի պատառիկի հետ, իսկ Զենոնին վերագրված հատվածի շատ նման մի սահմանում Դիոգենես Լաերտիոսը ստոիկյանների մասին պատմելիս վերագրում է մեկ այլ ստոիկյանի՝ նույն Անտիսթենեսին:

Մեկ այլ օրինակ՝

«Առաւելութիւն է փրկութիւն փառաց արինատրաց, դժնդակից և ոչ, որպէս Պղատոն, իսկ ըստ Արիստոտելի՝ միջակութիւն յանդգնութեան և զանգիտման կամ մակացութիւն դժնդակից և ոչ» (*Բարոյական Ս. 22*):

«Առաւելութիւն» բառը սրբագրվում է «Արիութիւն», ինչպես որ ընթերցվում է սրանից հաղված ՄԻԻՀ Ա.25-ում: Պլատոնին վերագրված՝ արիությանը վերաբերող միտքը գտնում ենք նրա «Հանրապետություն» երկում, Արիստոտելին վերագրվածը՝ «Եվդեմոսյան էթիկայում», իսկ վերջին՝ անանուն հատվածի զուգահեռը՝ ստոիկյան Քրիսիպպոսի մի պատառիկում:

Քանի որ ՄԻԻՀ-ից, ինչպես ասացինք, հանվել են «Ըստ Պղատոնի», «ըստ Արիստոտելի» և նման նշումները, ապա մեկ հասկացության մի ֆանի սահմանումները զուգակցվում են *կամ* շաղկապով: Օրինակ՝ «Արիութիւն՝ փրկութիւն փառաց արինատրաց, դժնդակաց և ոչ, կամ միջակութիւն յանդգնութեան և զանգիտման կամ մակացութիւն դժնդակաց և ոչ» (ՄԻԻՀ Ա.25):

Հունարեն զուգահեռները երբեմն օգնում են շտկել թարգմանության մեջ սպրդած սխալը: Հետևյալ օրինակում՝ «Ուղեղ է ի ջերմութենէ կառուցեալ» (*ՄՓ* 122) կամ «Ուղիղ է ի ջերմութենէ կառուցեալ» (*ՍԻԻՀ* Ո.7), երկու բնագրում էլ սահմանումը թերի է և այդու՝ անիմաստ: Հունարեն զուգահեռը՝ Ὅστος μυσλὸς ὑπὸ θερμοῦ παγείζ (*Plato Def.* 411.c.10) հուշում է, որ սկզբնապես եղել է «Ոսկր ուղեղ է ի ջերմութենէ կառուցեալ»:

Անշուշտ վերը թվարկված հեղինակների շարքը չի նշանակում, որ դրանք բոլորը խնդրո առարկա բնագրերի համար աղբյուր են ծառայել: Ավելին, միևնույն սահմանումները հանդիպում են տարբեր հեղինակների մոտ՝ երկից երկ մեջբերվելով: Սահմանումներից բաղկացած՝ մեր ֆննդության առարկա բնագրերը թարգմանվել են հունարեն սահմանումների՝ հավանաբար ուսուցողական նպատակով կազմված մի հավաքածուից, որը պարունակել է մեր գտած և դեռևս չգտած սահմանումները: Դրանք հավանաբար դասավորված են եղել մեր բնագրերում եղածների հերթականությամբ: Իսկ այբբենական կարգով սահմանումները դասավորողը՝ *ՍԻԻՀ*-ի կազմողը, երևի ծանոթ է եղել հունական միջավայրում նման երևույթին, ինչի օրինակ է վերոհիշյալ *Doctrina patrum de incarnatione verbi* երկի 33-րդ գլուխը:

Երկու հանգամանք՝ այն, որ «Սահմանք փիլիսոփայական»-ը մի ֆանի ձեռագրում (նկատել ենք հինգը՝ ՄՄ 8132, ՄՄ 8444, Pavia, Aldini 178, եղմ. 898, էջ 334ա-337ա, Վնտկ. 1598, էջ 44-49) հետևում է Հովհան Դամասկացու «Դիալեկտիկայի»՝ հունարենից թարգմանությամբ, և բոլոր բնագրերի 43 սահմանումների համար մեր գտած զուգահեռները այդ հեղինակի երկերի հետ են՝ 34-ը հենց «Դիալեկտիկայի», 5-ը՝ *Expositio fidei*-ի (հայերեն թարգմանությունն վերնագրված է «Աւանդութիւն ուղղափառ հաւատոյ»), 3-ը՝ փիլիսոփայական հատակոտորների, ստիպում է մտածել, որ գուցե ենթադրյալ հունարեն սահմանումների ժողովածուն ձեռագրերում ուղեկցել է Դամասկացու փիլիսոփայական երկերը: Գուցե և կա այդպիսին, բայց որպես երկրորդական բնագիր, զուտ դասագիրք, որ մինչ այժմ չի հրատարակվել: Մեկ լեզվական փաստ էլ հուշում է, որ գուցե հենց «Դիալեկտիկան» հունարենից թարգմանած Բագարատ Մամիկոնյանն է թարգմանել նաև սահմանումները: Այսպես՝ *μαλλον και ηττον* (բառացի՝ «ավելի շատ և ավելի քիչ») արտառոց կերպով թարգմանված է «ողորկ և խոշոր» «Դիալեկտիկայում» (գլուխ ԼԱ.) և *ՍԻԻՀ* 2.6-ում (հավանաբար նաև 2.7-ում, որի

հունարեն գուգահեռ, սակայն չենք գտել): Սակայն այս փաստն անշուշտ բավարար չէ նման վեոական կարծիք հայտնելու համար:

Այնուամենայնիվ նշված փաստերն են հիմք հանդիսացել մեկ գրքի մեջ միավորելու համար Հովհան Դամասկացու տրամաբանական երկի թարգմանություններն ու Գրիգոր Երուսաղեմացու կազմած փիլիսոփայական սահմանումների ժողովածուն:

Բնագրերը թարգմանված են հունարենից տառացիության սկզբունքով, սակայն որոշ եզրերի համար կերտված համարժեքները տարբերվում են հին՝ հունարեն շրջանի թարգմանություններում կիրառվածներից: Նշենք «յառաջածգութիւն»-ը՝ որ հունարեն *πρότασις*-ի դիմաց, որ տրամաբանական եզր է և նշանակում է «նախադրույթ», իսկ Դավիթ Անհաղթի երկերում թարգմանվել է «նախադասութիւն» (Դաւ. Պորփ. 19.1)¹ և «առաջարկութիւն» (Դաւ. Պորփ. 6.2)²: «Յնորումն» համապատասխանում է *φαντασία*-ին, որն Անհաղթի բնագրերում թարգմանվել է «երևակայութիւն»³:

Մինչդեռ բազմաթիվ եզրեր թարգմանված են հունարեն թարգմանիչների կերտած համարժեքներով: Օրինակ՝ «սեռ», «տեսակ», «տարբերութիւն», «յատուկ», «պատահումն», «ենթակայ», «ստորոգեալ», «մակացութիւն», «ներհմտութիւն», «ներգործութիւն», «նումանուն», «փաղանունութիւն», «ունակութիւն», «տրամադրութիւն», «ենթագրութիւն» և շատ ուրիշ եզրեր կարելի է գտնել և Դավիթ Անհաղթի նշված, և այլ թարգմանություններում:

¹ Ավելի հաճախակի՝ Արիստոտելի Վերլուծականի մեկնության մեջ՝ 1.5, 2.1-2, 6.1-2, 7.2, 4, 9.1, 12.9, 13.1, 14.1, հետևյալ գրքում՝ David the Invincible, *Commentary on Aristotle's Prior Analytics*, Old Armenian Text with an English Translation, Introduction and Notes by Aram Topchyan, Leiden – Boston: Brill, 2010: Ի դեպ «յառաջածգութիւն»-ը նշգրիտ է արտացոլում հունարեն բառի կառուցվածքը, քանի որ նրա երկրորդ մասը՝ *τάσις*, ածանցյալ է *τείνω* («ձգել») բայից, մինչդեռ «նախադասութիւն» համարժեքի դեպքում այն շփոթմամբ բխեցված էր *τάσσω*-ից ածանցյալ *τάξις* («կարգ, դաս») բառից, իսկ «առաջարկութիւն» տարբերակն անգամ դժվար է մեկնաբանել: Երկուսն էլ վկայում են, որ Դավթի թարգմանիչը չի հասկացել *πρότασις*-ի ստուգաբանությունը:

² Անդ. 1.5, 2.5-6, 5.1, 3-7, 10, 6.1.-3, 7.1, 5, 8.1-3, 9.1, 3, 9-10, 10.1, 5-6, 11.3, 12.1, 3, 5-7, 9-10, 13.1, 4, 14.5:

³ Անդ. 1.4, 5, Դաւ. Սահմ. 179:

ՔՆԱԳՐԵՐ

Հապավումներ և պայմանական նշաններ

Աստուած – «Յաղագս տարբերական եւ այլ եւ այլ անուանց» (բնագիր Ա.1)

Բանական Ս. – «Բանականի մասին սահմանս» (բնագիր Ե)

Բարոյական Ս. – «Բարոյականի յեղանակի սահման» (բնագիր Գ)

Բնութիւն (բնագիր Ա.3)

Հարց. կարճ. – «Հարցմունք կարճառատաբար» (բնագիր Ա.2)

Մարմին – «Մասունք մարմնոյ» (բնագիր Զ)

Նիւսացոյ – «Նիսացոյ» (բնագիր Ը)

ՍՄ – «Սահմանք իմաստասիրականք միջակք» (բնագիր Դ)

ՍՓ – «Սահմանք փիլիսոփայականք» (բնագիր Բ)

Տունկք – «Յաղագս տնկոց վերջին գլուխ» (բնագիր Է)

Համեմատվել են հետևյալ ձեռագրերն ու տպագիրը՝

K – ՄՄ 3082 (1267 թ.), 431ա-446ա՝ Գրիգոր Երուսաղեմացու ժողովածուն (այս ձեռագրին հատուկ է «այլ» գրությունը «այլ»-ի փոխարեն)

R – ՄՄ 464 (1731-1734), 189ա-215ա՝ Գրիգոր Երուսաղեմացու ժողովածուն

S – ՄՄ 2269 (ԺԸ դ.), 10ա-28ա՝ Գրիգոր Երուսաղեմացու ժողովածուն

A – ՄՄ 8132 (ԺԴ դ.), 177բ-182ա՝ ՍՓ

B – ՄՄ 8444 (ԺԷ դ.), 344ա-347բ՝ ՍՓ

G – ՄՄ 2041 (մինչև 1676), 344ա-347ա՝ ՍՓ

P – Pavia, Bibliotheca Universitaria, Ms. Aldini 178 (ԺԲ և ԺԴ դդ.)՝

ՍՓ թերի

Q – ՄՄ 2771 (1701 թ.), 498ա-503ա՝ ՍՓ

O – ՄՄ 6897 (1330 թ.), 397ա-410ա՝ ՍԻԻՀ

Ψ – ՄՄ 7151 (ԺԴ դ.), 46ա-55բ՝ ՍԻԻՀ

Ω – ՄՄ 1980 (1391), 245ա-265ա՝ ՍԻԻՀ, 269ա-286ա՝ Գրիգոր Երուսաղեմացու ժողովածուն թերի

Ar – ՍՓ ըստ Արևշատյանի հրատարակության՝ С.С. Аревшатын, “Два древних философских фрагмента – ‘Ритор, о природе’ и ‘Философские определения’”, *Բանբեր Մատենադարանի* 5, 1960, էջ 376-391

ԳՐԻԳՈՐԻ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԱՅԻՈՅ ՍԱՀՄԱՆՔ ԶԱՆԱԶԱՆՔ ԱՐՏՈՐՈՇԵԱԼՔ ԸՍՏ ՍՐԲՈՅ ԵՎ¹ ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՎԱՐԳԱՊԵՏԱՅ

Ա.1 ՅԱՂԱԳՍ ՏԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ԱՆՈՒԱՆՅ

[1] Զի՞նչ աստուած: Աստուած՝ վսեմական և ինֆնաբուն գոյություն^a:

[2] Աստուած՝ ծայրագոյն և երանեալ բարի^b:

[3] Աստուած՝ բոլորակերտող և նախախնամիչ յոշէից էացելոցս. և նոյն ինքն եռականութիւն եզականութեամբ երկրպագեալ և միականութիւն երրորդութեամբ բարեպաշտեալ առ ի բոլոր եղականաց, իմանալեաց և ի զգալեաց գոյութիւն գոյածեան² և մշտնջենաւոր^c:

^a = ՍԻԻՀ Ա.1:

^b = ՍԻԻՀ Ա.2:

^c = ՍԻԻՀ Ա.3:

Ա.2 ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ ԿԱՐՃԱՌԱԻՏԱԲԱՐ

[1] Զորիմ գլխով վարի ամենայն իրողություն՝ է, զինչէ, որպիսիինչէ³, վասն էր է: Եւ իրողութեանցն՝ ոմանք են և ասին, և ոմանք ոչ են և ոչ ասին, և ոմանք են և ոչ ասին, և ոմանք ասին և ոչ են^ա:

[2] Գոյն է արտադատաւ աշաց^բ:

[3] Մայր ապացուցից իմաստասիրութիւն է^գ:

[4] Նախ առաջին Պոեմիթիւս եգիտ բաժանողական հնարս^դ:

[5] Պարտ է յառաջ սահմանել և ապա բաժանել^ե:

[6] Ինն են գլովիմ իմաստասիրութեան^զ:

ա. Առաջին գլովին՝ սահման⁴ բան կարճատատ յայտնիչ բնութեան ենթակայ իրի⁵: Սակս որոյ և հակասահմանելով ասի անուն և սահման, զի անուն է սահման կարճատատ, իսկ սահման է անուն ծաւալեալ^հ:

բ. Երկրորդ գլովին՝ զանազանի սահման ի ստորադրութենէ, վասն զի սահման ի բաղկացականաց ձայնից գոյանայ, իսկ ստորադրութիւն^ի ի պատահմանց և պարագայից: Եւ բաղկացական⁵ է որ առընթեր գոյացուցանէ և ոչ գոյով ապականէ^լ:

^ա Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 147. «պարտ է գրեթէ յամենայն իրողութիւնս զշորսս զայստիկ խնդրել զգլովիս. եթէ է՞, եւ զի՞նչ է, եւ որպիսի՞ ինչ է, եւ վասն է՞ր է: Եւ յիւրաի այստիկ խնդրին, քանզի յիրողութեանցն ոմանք անգոյք են, որպէս եղչեռուսաբաղն եւ արալէզն, եւ որչափ ինչ մերս վերաստեղծէ մտածութիւն. իսկ ոմանք գոյութիւն ունին»:

^բ = Դաւ. Պոռփ. 21.9:

^գ Դաւ. Սահմ. 153, Բ.12, հմմտ. τὴν μητέρα τῶν ἀποδείξεων, φημί δὴ τὴν φιλοσοφίαν (Dav. Def. 8.26):

^դ = Դաւ. Սահմ. 153, Բ.23:

^ե = Դաւ. Սահմ. 154, Բ.32. «պարտ է նախ սահմանել՝ եւ ապա բաժանել»:

^զ Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 154, Բ.38-40. «Աւրդ ... զիմաստասիրութիւն... գլովիս ոմանս թուով ինն յարդարեացում»:

^հ = Դաւ. Սահմ. 154, Գ.2-3. «Եկեցոյք յառաջին գլովին եւ ասացոյք, թէ զինչ է սահման: Սահման է բան կարճատոտ, յայտնիչ բնութեան ենթակայ իրի», հմմտ. Ὅρος ἐστὶ λόγος σύντομος δηλωτικός τῆς φύσεως τοῦ ὑποκειμένου πράγματος (Dav. Def. 11.17-18 = *Doctrina Patrum* 264.4):

^ի Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 155, Գ.12-13. «հակասահմանին: Քանզի ասեն, եթէ անուն է սահման կարճատոտ, իսկ սահման է անուն ծաւալեալ»:

^լ Երկու անգամ «ստորագրութիւն»-ի փոխարեն, որ համապատասխանում է ὑπογραφή-ին («նուրվագծում, նկարագրութիւն»), կարդում ենք «ստորադրութիւն»:

⁵ Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 155, Գ.22-25. «զանազանի սահման ի ստորագրութենէ այսու. վասն զի սահման ի գոյացողականաց ձայնիցն առնու... իսկ ստորագրութիւն ի պատահմանցն առնու եւ զպարագայս ենթակայ իրին յայտնէ... գոյացողականն այն է, որ առընթեր գոյով գոյացուցանէ, իսկ ոչ գոյով ապականէ» - ὁρισμὸς ὑπογραφῆς διαφέρει, ὅτι ὁ μὲν ὁρισμὸς ἐξ οὐσιωδῶν φωνῶν λαμβάνεται... ἡ δὲ ὑπογραφή ἀπὸ συμβεβηκότων λαμβάνεται καὶ τὰ παρεπόμενα τῷ ὑποκειμένῳ πράγματι καὶ τὰ περὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ δηλοῖ... οὐσιωδὲς ἐστὶν ὃ παρὸν μὲν σώζει τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸν δὲ φθείρει (Dav. Def. 12.20-30):

[1] Զանազանի սահմանն ի սահմանադրությունէ, որպէս տեսակ ի սեռէ, այսինքն՝ մարդ ի կենդանւոյ, զի որ մարդ է, նա և կենդանի է, այլ ոչ որ կենդանի և եթ, նա և մարդ^a:

[2] Սահման առնու ի սեռէ և ի բաղկացուցիչ զանազանութեանց^b:

[3] Բարկութիւն է եռանդն զստիւն արեան առ ի տենչումն փոխարէն տրամեցուցանելոյ^c:

[4] Բժշկութիւն է արհեստ առողջութեան արարիչ^d:

գ. Երրորդ գլուխն՝ սահման ասի ի փոխաբերութենէ ազարակային սահմանաց, զի յիւրեանցն յատուկ վայելեսցեն և յայլոցն փախիցեն^e: Զանազանին ի սահմանի իր և բառ, յորժամ առաւելու իրն, պակասէ բառն, և յորժամ առաւելու բառն, պակասէ իրն^f:

դ. Չորրորդ գլուխն՝ անուն առնուն սահմանք կամ յենթակայէ^g կամ ի կատարմանէ և կամ յերկոցունց^h: Յենթակայէ՝ յորժամ ասեմք. իմաստասիրութիւն է գիտութիւն աստուածայնոց և մարդկայնոց իրողութեան, և ի կատարմանէ՝ իմաստասիրութիւն է նմանութիւն աստուծոյ ըստ կարողութեան մարդկան, իսկ յերկոցունց՝ յորժամ շարադրեմք զերկոսեանն առ միմեանս.

^a Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 155-156, Գ.28-29. «զանազանի սահմանն ի սահմանադրութենէ... որպէս մարդ և կենդանի... քանզի որ ինչ մարդ, նոյն և կենդանի, վասն զի ամենայն մարդ կենդանի, բայց ոչ որ ինչ կենդանի՝ նոյն և մարդ» (= Dav. Def. 3.28-29):

^b Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 160, Գ.41. «սահմանն ի սեռէ առնու և ի բաղկացուցիչ զանազանութեանց» = Dav. Def. 4.41:

^c = Դաւ. Սահմ. 160, Գ.48. «բարկութիւն է եռանդն զստիւն արեանն առ ի տենչումն փոխարէն տրամեցուցանելոյ» = Dav. Def. 18.27-28, Միշ Բ.31: Հմմտ. Միշ Բ.44, Բարոյական Մ. 5| ὁρμή τί ἐστίν· ὁ μὲν γὰρ ὅρεξιν ἀντιλυσήσεως ἢ τι τοιοῦτον, ὁ δὲ ζέσιν τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος καὶ θερμοῦ (Arist. De an. 403.a.30), τί ἐστίν ὁρμή· ζέσις τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος δι' ὅρεξιν ἀντιλυσήσεως (Themist. In Phys. 2,2.66.16):

^d Հմմտ. Միշ Բ.10:

^e Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 157, Գ.2-3. «Սկիզբն արասցուք և երրորդ գլխոյն... սահման ասի ի փոխաբերութենէ գեաղից և ազարակային սահմանաց. քանզի... յիւրեանցն վայելեսցեն և յայլոցն փախիցեն», հմմտ. = Dav. Def. 15.11-15:

^f Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 158, Գ.6. «ի սահմանս հակակիրք միմեանց լինին բառ և իրք. քանզի յորժամ սահմանն առաւելու բառիք, նուազեն իրք» = ἐν τοῖς ὅροις ἀντιπεπονθότως ἔχουσιν αἱ λέξεις πρὸς τὰ πράγματα· ἡνίκα μὲν γὰρ ὁ ὅρος πλεονάσῃ ταῖς λέξεσιν, ἐλλείπει τοῖς πράγμασιν (Dav. Def. 15.27-29):

^g Դաւ. Սահմ. 158, Գ.13-14. «Բայց եկեսցուք և ի չորրորդ գլուխն և ասացուք, թէ ուստի՞ առնու սահման: Եւ պարտ է գիտել, եթէ սահմանք կամ յենթակայէ առնուն և կամ ի կատարմանէ, և կամ յերկոցունց» = "Ελθωμεν δὲ καὶ ἐπὶ τὸ τέταρτον καὶ εἴπωμεν πόθεν λαμβάνονται οἱ ὀρισμοί. ἰστέον ὅτι οἱ ὀρισμοί λαμβάνονται ἢ ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου ἢ ἀπὸ οὗ τέλους ἢ ἀπὸ τοῦ συναμφοτέρου, τοῦτ' ἐστὶν ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου ἅμα καὶ τοῦ τέλους (Dav. Def. 16.13-15):

իմաստասիրություն է խոկումն մահու և նմանություն աստուծոյ ըստ կարողութեան մարդկան^a:

ե. Հինգերորդ գլուխն՝ կատարելություն և առողջություն սահմանի է անդրադարձիլ առ սահմանելին^b, և անկատարություն և յոռություն սահմանի է ոչն կարիլ անդրադարձիլ և ոչ կարիլն լինի յառաւելութենէ և ի նուագութենէ^c:

զ. Վեցերորդ գլուխն՝ ցուցանէ, թե վեց են սահմանք իմաստասիրութեան, և են այսոքիկ՝ ա. իմաստասիրություն է գիտություն գոյիցն, ըստ որում գոյք են, բ. գիտություն աստուածայնոց և մարդկայնոց իրողութեանց, գ. իմաստասիրություն է խոկումն մահու, դ. նմանություն աստուծոյ ըստ կարողություն մարդկան, ե.⁸ արհեստ արհեստից և մակացություն մակացութեանց, զ.⁹ իմաստասիրություն է սիրելություն իմաստութեան^d:

է. Երկներորդ գլուխն՝ թէ ընդէ՛ր իմաստասիրություն քան զվեցդ ոչ առաւելու և ոչ նուագէ, վասն զի դա է մայր և ապացուցություն արհեստից և ամենայն մակացութեանց և ի թիւս առաջին կատարեալ թիւ վեցն է, որ

^a Դաւ. Սահմ. 159-160, Դ.38-39. «Ի կատարմանէ, եւ ասեմք՝ յենթակայէ, երբ իմաստասիրություն է գիտություն աստուածայնոց եւ մարդկայնոց իրողութեանց. իսկ ի կատարմանէ, երբ իմաստասիրություն է նմանություն աստուծոյ ըստ կարողութեան մարդկան: Իսկ յերկոցունցն, որպէս յորժամ ասեմք, երբ իմ աստասիրություն է գիտություն աստուածայնոց եւ մարդկայնոց իրողութեանց եւ նմանություն աստուծոյ ըստ կարողութեան մարդկան», հմմտ. οὐτως οὖν καὶ τὴν φιλοσοφίαν ὀριζόμεθα ἀπὸ μὲν τοῦ ὑποκειμένου, ὡς ὅταν εἴπωμεν ‘φιλοσοφία ἐστὶ γνῶσις θεῶν τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων’, ἀπὸ δὲ τοῦ τέλους ‘φιλοσοφία ἐστὶν ὁμοίωσις θεῶ κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπων’ (Dav. Def. 18.6-9):

^b Դաւ. Սահմ. 161, Դ.61. «Իսկ հինգերորդ գլուխն, յորում խնդրեալ, երբ ո՛ր է կատարեալ սահման եւ ո՛ր անկատար: Եւ պարտ է գիտել, երբ կատարեալ սահման այն է, որ անդրադարձի առ սահմանելին...» = Πέμπτον δὲ ὑπάρχει κεφάλαιον, ἐν ᾧ ζητοῦμεν ποῖος τέλειος ὀρισμὸς καὶ ποῖος ἀτελής. ἰστέον ὅτι τέλειος ὀρισμὸς ἐστὶν ὁ ἀντιστρέφων πρὸς τὸ ὀριστόν (Dav. Def. 19.9-11):

^c Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 161, Դ.65-66. «Իսկ անկատար սահման է, որ ոչ անդրադարձի, քանզի յոռություն սահմանի է ոչ անդրադարձիլ: Իսկ յոռություն սահմանի լինի յառաւելութենէ եւ ի նուագութենէ սահմանի» = ἀτελής δὲ ὀρισμὸς ἐστὶν ὁ μὴ ἀντιστρέφων· κακία γὰρ ὅρου ἐστὶ τὸ μὴ ἀντιστρέφειν. τοῦτο δὲ γίνεται ἐκ τοῦ πλεονάζειν τὸν ὅρον ἢ ἐλλείπειν (Dav. Def. 19.13-11):

^d Դաւ. Սահմ. Ե.4-9. «Նախ եւ առաջին, որ ասեն՝ թէ իմաստասիրություն է գիտություն գոյիցն, ըստ որում գոյք են: Երկրորդ, իմաստասիրություն է գիտություն աստուածայնոց եւ մարդկայնոց իրողութեանց: Երրորդ, որ ասէ՝ իմաստասիրություն է խոկումն մահու: Չորրորդ, առ այսոքիւք է սահման, որ ասէ, թէ իմաստասիրություն է նմանություն աստուծոյ ըստ կարողութեան մարդկան: Հինգերորդ, որ ասեն՝ թէ իմաստասիրություն է արհեստ արհեստից եւ մակացություն մակացութեանց: Վեցերորդ ի վերայ այսոցիկ, որ ասեն՝ իմաստասիրություն է սիրելություն իմաստութեան» = Dav. Def. 20.27-31:

ինքեան մասամբ գինն բովանդակէ, պարտ էր կատարելագոյն իրողութեան իմաստասիրութեան¹⁰ կատարելագոյն թոյց լինել հանգիտաթիւ^a:

ը. Ուրերորդ գլուխն ցուցանէ զկարգաւորութիւն սահմանացն^b: Առաջին է¹¹ դաս կարգաւորութեան, որ ի հուպ ենթակայէ սահմանն է՝ գիտութիւն էական, ըստ որում էակն են: Երկրորդ դաս կարգաւորութեան, որ ի հետի ենթակայէ սահմանն է՝ գիտութիւն աստուածայնոց և մարդկայնոց իրողութեանց: Երրորդ դաս կարգաւորութեան¹², որ ի հուպ կատարմանէ սահմանն է իմաստասիրութիւն է խոկումն մահու: Չորրորդ դաս կարգաւորութեան¹³, որ ի հետի կատարմանէ սահմանն¹⁴ է իմաստասիրութիւն է նմանութիւն աստուծոյ ըստ կարողութիւն մարդկան: Հինգերորդ դաս կարգաւորութեան¹⁵ ունի, որ յարտունութենէ սահմանն է՝ արհեստ արհեստից և մականցութիւն մականցութեանց: Վեցերորդ կարգ սահմանին է՝ ստուգաբանութիւն, որ ասէ՝ սիրելութիւն իմաստութեան^{16c}:

թ. Իններորդ գլուխն ցուցանէ, թէ ո՞չք են գտաւր¹⁷ սահմանացս այսոցիկ: Երկոքին տոք, որ յենթակայէ սահմանն են, և մի որ ի ստուգաբանութենէ, ի Պիթագորէ լեալ գտեալ¹⁸, իսկ երկու սահմանն, որ ի կատարմանէ, ի Պղատոնէ գտան, իսկ որ յարտունութենէ սահմանն է, յԱրիստոտել վերաբերի^d:

^a Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 164, Ե.41-42. «վասն զի առաջին կատարեալ թիւ վեցն է, զի ոչ ոք է այլ յառաջ քան զսա կատարեալ թիւ, վասն այսորիկ վեց են սահմանն իմաստասիրութեան: Քանզի պարտ է մարտն եւ պատճառին ամենայն արհեստից որպէս կատարելագունի՝ կատարելագունի զարդարել թուով» = ἐπειδὴ πρῶτος τέλειος ἀριθμὸς ὃ ἔξ ἐστίν (πρὸ αὐτοῦ γὰρ ἄλλος τέλειος οὐκ ἔστιν), τοῦτου χάριν ἔξ εἰσὶν οἱ τῆς φιλοσοφίας ὀρισμοί· ἔδει γὰρ τὴν μητέρα τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τῷ πρώτῳ καὶ τελείῳ ἀριθμῷ κεκοσμηθῆναι (Dav. Def. 22.34-23.2):

^b Դաւ. Սահմ. 164, 2.2. «Եկեցոք եւ յուրերորդ գլուխն եւ ասացոք զկարգաւորութիւն սահմանաց իմաստասիրութեան» = Ἐλθωμεν ἐπὶ τὸ ὄγδοον κεφάλαιον καὶ εἰπωμεν τὴν τάξιν τῶν ὀρισμῶν τῆς φιλοσοφίας (Dav. Def. 23.3-4):

^c Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 2.7-12. «Առաջին սահման իմաստասիրութեան է, որ ի հուպ ենթակայն է, այն որ ասեն՝ թէ իմաստասիրութիւն է գիտութիւն էական, ըստ որում էակն են: Երկրորդ սահման, որ ի հետի ենթակայն է, որ ասեն՝ թէ իմաստասիրութիւն է գիտութիւն աստուածայնոց եւ մարդկայնոց իրողութեանց: Երրորդ սահման իմաստասիրութեան է, որ ի հուպ կատարմանէն է, որ ասեն՝ թէ իմաստասիրութիւն է խոկումն մահու: Չորրորդ սահման ի հետի կատարմանէն, որ ասեն՝ իմաստասիրութիւն է նմանութիւն աստուծոյ ըստ կարողութեան մարդկան: Հինգերորդ սահման, որ յարտունութենէ, որ ասեն՝ թէ իմաստասիրութիւն է արհեստ արհեստից եւ մականցութիւն մականցութեանց: Վեցերորդ սահմանին իմաստասիրութեան ի ստուգաբանութենէն է, որ ասեն՝ իմաստասիրութիւն է սիրելութիւն իմաստութեան» = Dav. Def. 23.17-21:

^d Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 165, 2.33-34. «Եկեցոք յիններորդ գլուխն եւ ասացոք ո՞րք են գտաւր սահմանացս այսոցիկ: Եւ պարտ է գիտել, թէ երկուց սահմանացդ, որ յենթակայն են, եւ միոյ, որ ի ստուգաբանութենէ, զՊիթագորաս ասեմք գտաւր» = Dav. Def. 25.25-27,

[7] Արդարություն է, որ զուգահեռասարություն հոմատեսակացն պահէ:

[8] Սուրբ է որ աստուածայնոցն ունի փոյթ յանձին^a:

[9] Առաքինությունիմ հոգոյ են չոր՞ արություն, արդարություն, ողջախոհություն, խոհեմություն^b:

[10] Մասունիմ հոգոյն զարդարին յառաքինութեանց, բան զարդարի խոհականութեամբ, բարկություն զարդարի արութեամբ, ցանկություն զարդարի ողջախոհութեամբ, իսկ արդարություն ընդ ամենայն մասունս հոգոյն անցեալ երևի, սակս որոյ յարմարություն և բարեկարգություն պահեսցի ի մէջ¹⁹ նոցա, յաղագս որոյ ոմն իշխէ, որպէս բան, և ոմանի իշխեն և իշխին, որպէս բարկություն, քանզի բարկություն իշխի ի բանէ, և իշխէ ցանկութեան, իսկ ցանկություն իշխի միայն^c:

[11] Բնական²⁰ առաքինություն է, որք միանգամ ըստ խառնուածոյ գոն մարմնոյն^d, որք ոչ հետևին միմեանց^e, որք և ծառայական և անբան կոչին. ծառայական^f վասն ի հարկէ հետևեալք խառնուածոյ մարմնոյն, և անբան^g վասն զի ոչ գիտէ զպատճառն, վասն էր առաքինանայ: Եւ դարձեալ վասն²¹ զի և²² յանբանս գտանի բնատուրեալ առաքինություն^f, որպէս տատ-

166, 2.40. «Իսկ երկու սահմանն վերաբերին ի Պղատոն, որք ի կատարմանն են», հմմտ. Dav. Def. 26.13-14, 2.45. «Իսկ որ յարտունությունն սահմանն է՝ վերաբերի յԱրիստոտել» = Dav. Def. 26.26-27:

^a = Դաւ. Սահմ. 174, Ժ.49. «սուրբ է, որ յաստուածայնոցն ունի փոյթ յանձին», հմմտ. ὁσος δὲ ὁ περὶ τὰ θεῖα ἐσποῦδακός (Dav. Def. 37.31-32):

^b Դաւ. Սահմ. 174, Ժ.52. «չորք առաքինությունիմ են հոգոյ՝ արիություն, արդարություն, ողջախոհություն, խոհեմություն» = τέσσαρές εἰσιν αἱ ἀρεταὶ τῆς ψυχῆς, ἀνδρία δίκαιοσύνη σωφροσύνη φρόνησις (Dav. Def. 38.1-2):

^c Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 174-175, Ժ.56-58. «Եւ այսոքիկ յիրաւի, վասն զի պարտ է զիրաւանչիր մասն հոգոյ իւրականաւ զարդարիլ առաքինութեամբ, ուստի բան խոհականութեամբ զարդարեալ գոյ, իսկ բարկություն՝ արիութեամբ, իսկ ցանկություն՝ ողջախոհութեամբ: Եւ վասն զի ոչ միայն պարտ է իւրաւանչիր մասին առանձնականաւ զարդարիլ առաքինութեամբ, այլ և յարմարումն առ միմեանս և բարեկարգություն պահել. վասն այսորիկ և արդարություն ընդ ամենեսեան անցեալ երեւի, զի մի միայն ի միում մասին, այլ և յամենեսեան ի մասունս տեսանեմք, զի յարմարություն և բարեկարգություն պահեսցի: Եւ որպէս յամենայնումն տեսանեմք գոմանս իշխան միայն գոյ, որպէս զաստուածայինն, և գոմանս իշխան և ընդ իշխանութեամբ, որպէս զմարդկայինս. քանզի մարդկայինս ընդ իշխանութեամբ են աստուածայնոցն, և իշխեն անասուն կենդանեաց. իսկ այլքն ընդ իշխանութեամբ միայն, որպէս նոքին իսկ անասուն կենդանիքն», հմմտ. Dav. Def. 38.8-17:

^d Հմմտ. Սիւրբ Բ.45:

^e Դաւ. Սահմ. 175, Ժ.65. «մակտացական առաքինությունիմ ասացան վասն բնականացն. իսկ բնական ասին, որք միանգամ ըստ խառնուածոյ մարմնոյ գոն», հմմտ. Dav. Def. 38.32-33:

^f Հմմտ. Սիւրբ Բ.39:

րակ ողջախոն, որպէս ուղտ՝ խոհեմ, ²³առիծ՝ արի, ²⁴արագիլ՝ արդար, զի զծերացեալ հայրն կերակրէ^a:

[12] Իսկ մակստացական առաքինութիւն է, որ զիտէ, վասն էր առաքինանայ, և կամ յաւանդութենէ կատարէ գառաքինութիւն^b:

[13] Կրկնապատկութեամբ սահմանեալն Արիստոտելի²⁵ զիմաստասիրութիւն՝ արհեստ արհեստից և մակացութիւն մակացութեանց, առաջնովն թագաւորի նմանեցոյց զիմաստասիրութիւն²⁶ և երկրորդումն՝ աստուծոյ^c:

[14] Բանական արուեստ և անբան: Բանական է, որ բանիւ ուսուցանէ, իսկ անբան՝ ձեռագործ արհեստ^d:

[15] Կատարեալ սահման է, որ զուգադարձի առ սահմանելին, և անկատար է, որ ոչ կարէ հակադարձել^{27e}:

[16] Մակացութիւն երկակի²⁸ է՝ ներստորադրական և աններստորադրական: Եւ ներստորադրական է, որ ներգործէ, և զպատճառ ներգործութեան յայլմէ խնդրէ ուսանել, և աններստորադրական է, որ ի գործելն, ոչ ունի պէտս զպատճառն յայլմէ ուսանել^f:

^a Դաւ. Սահմ. Ժ.65-68. «որք եւ ծառայականք կոչին եւ անբանք: Եւ ծառայականք կոչին՝ որպէս ի հարկէ հետեւեալք խառնուածոյ մարմնոյն. քանզի որ ի ցուրտ խառնուածոյն է, նա ի հարկէ ողջախոն գոյ: Իսկ անբանք կոչին՝ վասն ոչ զիտելոյ զպատճառն, թէ վասն է՛ր պարտ է ողջախոն լինել: Եւ դարձեալ, անբանք կոչին, վասն զի եւ յանբան կենդանիսն բնատրեցաւ այսպիսի առաքինութիւն տեսանիլ, որպէս յորժամ ասեմք զտատրակ ի բնութենէ ողջախոն, եւ զուղտ խոհեմ, եւ զառիծ արի, եւ զարագիլ արդար, վասն զի զծերացեալ հայրն կերակրէ», հմմտ. Dav. Def. 39.1-9:

^b Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 175, Ժ.69. «Եւ դարձեալ, մակստացական առաքինութիւնք ասացան վասն բարոյականաց առաքինութեանց, որք յաւանդութենէ եւ ի պատուիրելոյ, որպէս յորժամ ոք ի պատուիրելոյ գոյ ողջախոն» = *ή και πάλιν 'ἐπιστημονικαί' πρὸς κεῖται διὰ τὰς ἡθικὰς ἀρετὰς· ἡθικαὶ δὲ εἰσιν αἱ ἀπὸ παραδόσεως τινος καὶ παραγγελίας οὖσαι, οἷον ὥς ὅταν τις ἀπὸ παραδόσεως ἡ παραγγελίας τινὸς ἐστὶ σώφρων* (Dav. Def. 39.9-11):

^c Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 175-176, ԺԱ. 4-6. «Այլ պարտ է խնդրել, թէ զի՞նչ կամիցի երկախանչիւրոցդ վերակրկնակութիւն, այսինքն արհեստ արհեստից եւ մակացութիւն մակացութեանց. քանզի շատ է ասելն՝ իմաստասիրութիւն է արհեստ եւ մակացութիւն: Արդ խնդրելի է, թէ վասն է՛ր առադրեաց արհեստից եւ մակացութեանց: Եւ պարտ է ասել, թէ ի ձեռն առաջին կրկնապատկութեանն, այսինքն արհեստ արհեստից, թագաւորի նմանեցոյց զիմաստասիրութիւն. իսկ ի ձեռն երկրորդ կրկնապատկութեանն, այսինքն մակացութիւն մակացութեանց, աստուծոյ նմանեցոյց զիմաստասիրութիւնն», հմմտ. Dav. Def. 39.21-26:

^d Հմմտ. ՍԻԻՁ Բ.40:

^e Դաւ. Սահմ. 177, ԺԱ.31. «Իսկ կատարեալ սահմանք այնոքիկ են, որ զուգադարձին առ սահմանելիսն»:

^f Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 178-179, ԺԲ.18-20. «Եւ ներստորադրական է, որ առնու սկզբունս, որք պէտս ունին ապացուցութեան եւ որոց զպատճառսն անգիտանայ. որպէս յորժամ երկրաչափն առնու խոստովանաբար, եթէ նշան է անմասն ինչ, զորոյ զպատճառսն: Ոչ զիտէ, այլ զայն բնական իմաստասիրին է: Իսկ աններստորադրական մակացութիւն է, որ առնու սկզբունս զհասարակաց մտածութիւնս, որք ոչ ունին պէտս ապացուցութեան. որպէս յորժամ ասեմք, թէ աստուած բարի է, որ է հասարակաց մտածութիւն. վասն զի ամենայն ոք

[17] Արհեստ է բաղկացոյթին ի հասողութենէ ներհմտութեամբ նախակրթեալ առ ի պիտանացու ինչ կատարումն, որ ի կենցաղումն^a:

[18] Մակացոյթին է գիտութիւն անսխալ²⁹ իւրոց ենթակայից ունողութեանց, ըստ որում ունին զբնութիւն^b:

[19] Զանազանին ի միմեանց արհեստ և մակացոյթին, զի թէպէտ ըստ գիտութեան երկոքին անսխալ են, այլ մակացոյթին և ինքն անսխալ է, և ենթակայն³⁰, որպէս աստեղաբաշխութիւն և աստեղի, և կամ որպէս երկրաչափութիւն և երկիր: Իսկ արհեստ ըստ իւրում բանին անսխալ է, իսկ ըստ ենթակային՝ սխալական, որպէս հիւսնութիւն և փայտ, բրտութիւն և կաւ, ի ձեռն³¹ առանձին բոլորին է շարակցեալ գոյ սկսման և կատարման^c:

[20] Աստիճանք են իմաստասիրութեան հինգ՝ զգայութիւն, երևակայութիւն, կարծիք, տրամախոհութիւն, միտք: Եւ զգայութիւն է առաջիկայ իրի մասնական գիտութիւն: Իսկ կարծիք է երկակի՝ է որ պատճառաւ, և է որ առանց պատճառի: Առանց պատճառի է, որ զբանական³² հոգի կարծիքէ անմահ գոյ, իսկ պատճառաւ է³³, որ զբանականն հոգի գիտէ ինքնաշարժ, ինքնաշարժն՝ մշտաշարժ, մշտաշարժն՝ անմահ: Իսկ տրամախոհութիւն է ընդհանրականացն հանդերձ պատճառաւ գիտութիւն^d:

խոստովանի, թէ աստուած բարի է, և ոչ ինչ ունի պէտս ապացուցութեան», հմմտ. Dav. Def. 43.12-16:

^a = Դաւ. Սահմ. 179, ԺԲ.31. «արուեստ է բաղկացոյթին ի հասողութենէ, ներհմտութեամբ նախակրթեալ առ պիտանացու ինչ կատարումն, որ ի կենցաղումն» = τέχνη ἐστὶ σύστημα ἐκ καταλήψεων ἐμπειρία συγγεγυμνασμένη πρὸς τι τέλος εὐχρηστον τῶν ἐν τῷ βίῳ (Dav. Def. 44.5-6):

^b Դաւ. Սահմ. 179-180, ԺԲ.38. «մակացոյթին է գիտութիւն անսխալ իւրոց ենթակայից իրողութեանց, ըստ որում ունին զբնութիւն», հմմտ. ἐπιστήμη δὲ ἐστὶν... γνῶσις ἄπταιστος τῶν ὑποκειμένων αὐτῇ πραγμάτων, καθὼς ἔχουσι φύσεως (Dav. Def. 44.17-20):

^c Դաւ. Սահմ. 180, ԺԲ.43-45. «Առ զանազանին ի միմեանց արհեստ և մակացոյթին, վասն զի մակացոյթին և ենթակայն իւր անսխալ են, որպէս երկիր և երկրաչափութիւն, աստեղագիտութիւն և աստեղի. քանզի և աստեղագիտութիւն անսխալ է, և ենթակայն նորին, այսինքն աստեղի: Իսկ արհեստ ըստ իւրում բանին անսխալ է. իսկ ըստ ենթակային վասն զի հոսանութ է, թուի սխալական գոյ. որպէս հիւսնութիւն և փայտ՝ նորին ենթակայ», հմմտ. Dav. Def. 44.25-28:

^d Դաւ. Սահմ. 181, ԺԳ.10-12. «բազում իսկ աստիճանք են իմաստասիրութեան: Քանզի պարտ է գիտել զհինգ գիտական զարութիւն՝ զգայութիւն, զերևակայութիւն, զկարծիք, զտրամախոհութիւն, զմիտք: Եւ զգայութիւն է առաջիկայ իրի մասնական գիտութիւն», 16-18. «Իսկ կարծիք երկակի ասին, է որ պատճառաւ և է որ առանց պատճառի: Եւ առանց պատճառի՝ որպէս յորժամ ոք զբանական հոգի կարծիքէ անմահ, ոչ գիտելով զպատճառն, իսկ պատճառաւ՝ յորժամ և զպատճառն գիտէ զանմահութեանն: Եւ պարտ է գիտել, զի կարծիք հանդերձ պատճառաւ եզրակացութիւն է առաջարկութեանց. որգոն, հոգի ինքնաշարժ, ինքնաշարժն մշտաշարժ, մշտաշարժն անմահ է», 20. «Իսկ տրամախոհութիւն է ընդհանրականացն հանդերձ պատճառաւ գիտութիւն», հմմտ. Dav. Def. 45.26-30, 47.1-6, 9:

[21] Տեսակֆ են թուականութեան³⁴ երկու՝ դար և կոճատ: Դար է, որ յերկուս գոյգս բաժանի, և կոճատ՝ որ ոչ կարէ յերկուս գոյգս բաժանիլ: Սկիզբն հանուր թուոց՝ մի, իսկ դարին՝ երկու^a:

[22] Յատկութիւն է թուոց՝ բազմապատկելով մեծ թիւ բացակատարել քան թէ շարադրելով, և երկակն բազմապատկելով և շարադրելով, գնոյն թիւ կատարէ^b: Բաժանումն և մակաբաժանումն և ստորաբաժանումն³⁵, որպէս զկենդանին ի բանական և ի մահկանացուն և ի մարդն^c:

[23] Իմաստասիրութիւն բաժանի ի տեսականն և ի գործականն: Տեսականին՝ ճանաչել զամենայն գոյսս, և գործականին՝ ուղղութիւն առնել բարուցն^d: Եւ սակս այսորիկ ի տեսականն և ի գործականն բաժանի իմաստասիրութիւն, զի էականցեալ է ի մեզ տեսականն և գործականն^e: Զի որպէս միտք խնդրեն գտանել զիմաստ և զբան, և ձեռք խնդրեն շաշափել և ներգործել զնիւթական ինչ իրս, յաղթահարեն և յաղթահարին ի միմեանց տեսականն և գործականն: Տեսականն յաղթահարէ զգործականն, զի ամենայն գոյսս ենթակային նմա առ ի գիտել, իսկ գործականն յաղթահարէ զտեսականն ի ձեռն կատարման բարւոյն: Զի տեսականին կատարումն է ճշմարիտն, և պատուականագոյն է բարին քան զճշմարիտն, քանզի որ³⁶ ճշմարիտ է, նա և բարի, այլ ոչ ամենայն բարի ճշմարիտ^f:

^a Դաւ. Սահմ. 182, ԺԳ.2-5. «Թուականութեան երկուս տեսակֆ են՝ դար եւ կոճատ: Եւ դար է, որ կարող գոյ յերկուս գոյգս բաժանիլ... Իսկ կոճատ, որ ոչ կարող գոյ յերկուս գոյգս բաժանիլ... ընդհանուր սկիզբն դարիցն եւ կոճատացն միական է, իսկ դարին երկեակն», հմմտ. Dav. Def. 52.7-13, 20-21:

^b Հմմտ. Դաւ. Սահմ. 182, ԺԳ.7. «վասն զի ոչ ունի զյատկութիւն թուոյ յինքեան, վասն զի ամենայն թիւ բազմապատկելով մեծ թիւ բացակատարէ, քան շարադրելով», հմմտ. οὐ ἀριθμοὶ πολυπλασιαζόμενοι ἐφ' ἑαυτοῦς μείζονα ἀριθμὸν ἀποτελοῦσιν ἤπερ συντιθέμενοι ἑαυτοῖς (Dav. Def. 49.28-30):

^c Հմմտ. Դաւ. Սահմ. ԺԵ.5. «զի՞նչ է բաժանումն եւ մակաբաժանումն եւ ստորաբաժանումն՝ ուսցոյ՞» = τί ἐστι διαίρεσις καὶ τί ἐπιδιαίρεσις καὶ τί ὑποδιαίρεσις (Dav. Def. 55.7-8):

^d Դաւ. Սահմ. ԺԵ. 9. «Իմաստասիրութիւն բաժանի ի տեսականն եւ ի գործականն, զի ի ձեռն տեսականին գիտացոյ՞ զամենայն գոյսս. իսկ ի ձեռն գործականին ուղղութիւն արացոյ՞ բարուց մերոց» = ἡ φιλοσοφία διαίρεται εἰς θεωρητικὸν καὶ πρακτικόν. καὶ διὰ μὲν τούθω θεωρητικοῦ γινώσκει πάντα τὰ ὄντα, διὰ δὲ τοῦ πρακτικοῦ κατόρθωσιν ποιεῖται τῶν ἡθῶν (Dav. Def. 55.17-19):

^e Դաւ. Սահմ. ԺԵ. 13. «վասն այնորիկ իմաստասիրութիւն ի տեսականն եւ ի գործականն բաժանեցաւ, վասն զի էականցեալ է ի մեզ տեսականն եւ գործականն» = διὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία εἰς θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν διηρέθη, ἐπειδὴ συνουσιῶται ἡμῖν καὶ τὸ θεωρητικὸν καὶ τὸ πρακτικόν (Dav. Def. 55.25-27):

^f Հմմտ. Դաւ. Սահմ. ԺԵ. 27-31. «երկախանչիւր ոք ի սոցանէ յաղթահարին ի միմեանց եւ յաղթահարեն զմիմեանս. քանզի տեսականն յաղթահարէ զգործականն ըստ ենթակային, քանզի տեսականին ամենայն գոյք ենթակային առ ի գիտել, իսկ գործականին՝ մարդկային միայն հոգիք, քանզի զմարդկային միայն զհոգիս զարդարէ, եւ ոչ զանբանիցն... Իսկ գոր-

[24] Ամենայն գոյս եռակի են՝ է որ ենթակայությամբ և մականտածությամբ նիւթաւոր գոն, և է որ ենթակայությամբ և մականտածությամբ աննիւթ, և է որ ենթակայությամբ նիւթաւոր և մականտածությամբ աննիւթ, որպէս ձև^a, տեսակ, լոյս, կեանք, կենդանաստեղծ և որ ինչ սոցին նման է:

Որ ի պակասութենէ տեղի աստուածաբանութեան է, յորժամ ըստ իրացն մտածութիւն լինի ասել քեզ անեղ, անստացական, անեղծ, անմահ, անապական, անսկիզբն, անժամանակ, աննիւթ, անմարմին, անձև, անորակ, անհամակ և որ ինչ այսոցիկ ազգակից է:

Իսկ որ³⁷ ի ստորասական տեղեացն սկիզբն առնելի է ի նախադասութեանց, ասելով, թէ ահաւոր է, յաւետախաղաց է, ի հարկէ է, մշտնջենաւոր է, լոյս է, կեանք է, կենդանաստեղծ է և որ ինչ միանգամ ըստ հակասութեան առաջնոյ մասինն ներառկայանայ:

Որպէս ըստ միւսոյ մասինն հակասութեան, որոյ բացասութիւն³⁸ անուն է, որ յայսմ տեղոյ դիմեալ, ասելի է այսպէս, թէ աստուած ոչ է նիւթ, ոչ է մարմին, ոչ է շարադրեալ բնութիւն, ոչ է հասանելի, ոչ է սահմանելի, և այսոքիկ յաղագս այսոցիկ:

Իսկ յորժամ զբնութեանն ճառս ի մէջ առնուս, այս տեղի է աստուածաբանութեան, յորում թողի է զխտրանս³⁹ ստորասութեան և բացասութեան, ունակութեան և պակասութեան:

Այլ ամենեւումք զամենայն ասելի է, որք միանգամ ըստ իմացուածոյ իրացն իսկագոյն ճառիւք ի բնութիւն վերաբերին, ի ձեռն ասելոյ յաւետախաղաց ի հարկէ էակ, առաջին բնութիւն աստուած, հզաւոր, սուրբ, ամենակալ, անմահ և անապական, որ ոչ ունի սկիզբն շարժման և դադարման:

Այսոքիկ ամենեւեան զբնութեանն հասարակութիւն նշանակեն, իսկ երէ

ծականն յաղթահարէ զտեսականն ըստ կատարմանն, վասն զի կատարումն տեսականին ճշմարտութիւն է... Իսկ բարին պատուականագոյն է քան զճշմարիտն... քանզի ամենայն որ ճշմարիտ է, նա եւ բարի է, այլ ոչ ամենայն բարի ճշմարիտ է» = ἐκάτερον τούτων νικᾷ τὸ ἕτερον καὶ νικᾶται ὑπὸ τοῦ ἑτέρου· καὶ γὰρ τὸ θεωρητικὸν νικᾷ τὸ πρακτικὸν κατὰ τὸ ὑποκείμενον, ὅτι τῶ μὲν θεωρητικῷ πάντα τὰ ὄντα ὑποκείνται πρὸς γνῶσιν τῶ δὲ πρακτικῷ μόναι αἱ ἀνθρώπιναι ψυχαί· μόνας γὰρ τὰς ἀνθρωπίνους ψυχὰς κοσμεῖ τὸ πρακτικόν, οὐ μὴν καὶ τὰς τῶν ἀλόγων... τὸ δὲ πρακτικὸν νικᾷ τὸ θεωρητικὸν κατὰ τὸ τέλος· τέλος μὲν γὰρ τοῦ κοῦ ἡ ἀλήθεια... τὸ δὲ ἀγαθὸν τιμωτέρον ἐστὶ τοῦ ἀληθοῦς ὡς περιεκτικώτερον· καὶ γὰρ εἴ τι μὲν ἀληθές, τοῦτο καὶ ἀγαθόν, οὐκ εἴ τι δὲ ἀγαθόν, τοῦτο καὶ ἀληθές (Dav. Def. 56.18-29):

^a Դաւ. Սահմ. ԺԶ. 12-16. «ամենայն գոյք եռակի են՝ կամ ենթակայությամբ եւ մականտածությամբ նիւթաւոր գոն... եւ կամ ենթակայությամբ եւ մականտածությամբ իսկ աննիւթ... եւ կամ ենթակայությամբ նիւթաւոր գոն, իսկ մականտածությամբ աննիւթ, որպէս ձեւ» = τὰ δὲ ὄντα τριττά ἐστίν· ἢ γὰρ καὶ τῇ ὑποστάσει καὶ τῇ ἐπινοίᾳ ἔνυλά εἰσιν.. ἢ καὶ τῇ ὑποστάσει καὶ τῇ ἐπινοίᾳ ἄνυλά εἰσιν... ἢ τῇ μὲν ὑποστάσει ἔνυλά εἰσὶ τῇ δὲ ἐπινοίᾳ ἄνυλά ὥσπερ τὰ σχήματα (Dav. Def. 58.1-9):

ի դէմն փոփոխիցես, զմտածութիւն բանիդ ըստ իրացն, այս տեղի աստուածաբանութեան զմիայնակութիւն առանձնականացն ցուցանէ: Վասն զի նշմարիտ աստուածաբանութիւն աւետարանական հոգին ուսուցանէ, զի միում բնութեան աստուածութեանն երիս դէմն և երիս անձնատրութիւնս աներկբայաբար և առանց յապաղանաց փարոզէ գոլ, և երեք են զորոց թիւն է, զորս յատկապէս և ոչ հասարակաբար ունին:

Քանզի յորժամ ասես Հայր և անսկիզբն և անծին և անպատճառ և ծնալ և պատճառ և յառաջաբերալ, այսոքիկ դիմաց առանձնատրութիւնք ի հաւ⁴⁰ ենթակայութեան ասին գոլ և ոչ յարմարին տոբա ոչ Որդոյ և ոչ Հոգոյն սրբոյ, զի մի զդէմնն խառնակիցեմք, վասն զի յաւերժականացն առանձնատրութիւնք անշարժք, անփոփոխելիք և անխառնակելիք յաւերժաբար յիւրաքանչիւրս գոն: Իսկ եթէ ասես Որդի և բան և միածին և ծնեալ, յայտնապէս այսոքիկ յորդոյ ենթակայութեանն ենթակայանան, և ոչ փոփոխին Հաւ և ի Հոգոյն սրբոյ ենթակայութիւնս, որպէս յառաջաբերին և անծնելաբար բխումն ի Հաւէ, և Հոգի սուրբ գոլ և միխթարիչ ի սորին ենթակայութեան տեսանի անկարափոխելի գոլ ի Հաւէ⁴¹ և ի յՈրդոյ ենթակայութիւնս: Զի թէպէտ ծնեալն զբնութիւն ունի ծնալին իւրոյ, զի նոյն է բնութեամբ, այլ դէմն ոչ ունի զիւրոյ ծնալին, այլ զիւրն ըստ իւրոց առանձնական յատկութեանցն, նոյնպէս յառաջաբերեալն զյառաջաբերալին իւրոյ ունի նոյն գոլով ըստ բնութեանն, այլ իւրով⁴² առանձնայատկութեամբքն⁴³ դէմ զիւր և ոչ զյառաջաբերալին իւրոյ: Իսկ որ յերկուցն հանգիստաբար տեղի է աստուածաբանութեան, որ ի հասարակութենէ բնութեանն և միայնակութենէ առանձնութեանն, այսպէս և ըստ այսմ աւրինակի մակացուցանելի է դնել զմիայնակն և զհասարակն ի վերայ անեցուցանել, որպէս թէ ասես Հայր ըստ առանձնատրութեան իւրոյ, ի վերայ բերես զհասարակն, ասելով ամենակալ, ամմահ և անապական: Արդ որպէս հայրութիւն միայնոյ, անմահութիւնն և անեղութիւնն և նմանաբար⁴⁴ ասիցեալքն⁴⁵ հասարակաց, նոյնպէս ծնիցելոյն ըստ միայնակութեան ծնանիլն: Իսկ անմահութիւն և անեղութիւն և նմանաբար ասիցեալքն ըստ հասարակութեան բնութեանն զնոյն իմասցիս և ի վերայ հոգոյն սրբոյ, յառաջբերին առանձնութեանն իւրոյ և նոյն⁴⁶ հասարակութիւն ըստ նորին բնութեան:

Այսոքիկ են տեղի աստուածաբանութեան և զառաջարկութիւն⁴⁷ բոնահարութեանդ առնիցես ըստ իւրաքանչիւրոց տեղեացս այսոցիկ: Իսկ թափառական ձայնիւք հանդերձ մտաւ իւրով հայեցուցանել ի նշմարտութիւնն, զի եթէ յըստութեանն հայելանայ աստուածաբանականն առաջարկութիւնն անհանդէս և մերձ ի նզովս:

Ա.3 ԲՆՈՒԹԻՒՆ է, որ ի գոյացողականաց ոմանց բաղկանայ, և է ինֆ-նունակությունն հանապարհորդեալ առանց երևակայութեան եւ ունի սկիզբն շարժման եւ դադարման^a:

Արդ զի ի ի գոյացողականաց ոմանց բաղկանայ բնութիւն, յայտ է զի բաղկանայ ի սեռէ և ի տարբերութենէ և ի յատկութենէ: Այլ զի ի հոմանունն ձայնիցն է սեռ, բեր արխատոտեական⁴⁸ բացորոշութեանց հետևեալ: Աստանօր թողեալ զայլասեռսն⁴⁹, որք ոչ բաղկացուցանեն զբնութիւն, այլ յետ բնութեանն, որպէս յենթակայում ի նմա բաղկանան, առցոմ զայն սեռ, որ գոյացողապէս և փաղանունաբար զյոլովիցն և զտարբերեցելոց տեսակաց ներում զինչէն ստորոգեալ: Նոյնպէս և տարբերութիւն ի հոմանունն ձայնից է, վասն զի երեմ⁵⁰ նշանակութիւնմ եմ տարբերութեան՝ հասարակական և յատկական և տեսակագործական: Այլ հասարակն յանջատել ի պատահմանց բաղկացեալ ոչ կարէ շարալրական գոլ բնութեան, այլ և ոչ յատկապէսն շարալնոյ զբնութիւն կարացեալ: Զի թէպէտ և յանանջատից բաղկանայ, այլ ըստ պատահմանց և ոչ ըստ ինքեան բաղկանայ: Իսկ երրորդ նշանակութիւն տարբերութեան է տեսակագործականն սա, զի ըստ ինքեան բաղկացեալ կարող է շարալրական գոլ բնութեան: Եւ սա ոչ յորժամ բաժանական առ սեռն լինի, այլ յորժամ բաղկացական առ տեսակսն վերաբերի: Յայնժամ բնութեան եմ արարչականմ, քանզի բաժանումն բնութեան ապականիչ է և ոչ բաղկացուցիչ: Իսկ յատկութիւն ոչ մակագոյեղութսն, որպէս ծիծաղականն, քանզի ոչ կարեն մակագոյեղմն զգոյեղսն բաղկացուցանել: Ապա ուրեմն զգոյեղութսն յատուկսն առնլի է ի բնութեան արարչագործութիւն, որպէս մտաց և մակացութեան ընդունակ: Արդ երևեցաւ, զի յայսց գոյացողականաց բնութիւն, բայց ունակութիւն գոլով, ոչ գոր ընդ պակասութեանցն է լծեալ, այլ որ առ իրն հակադարձապէս⁵¹ ունի և գոլովն բաղկացուցանէ զիրն, իսկ ոչ գոլովն ապականէ: Զի ոչ է հնար բնութեանն ապականիլ և իրին մնալ, որպէս և ոչ իրին ապականիլ և բնութեանն մնալ հնար է: Եւ ճանապարհորդեալ վասն այնորիկ ասացաւ, զի ի հասմանէ առաջարկութեանն մինչև յանկումն նորին երթն ճանապարհաւ լինի և ոչ անուղի: Եւ գերազանց աշտինամական քայլափոխութիւն, զի այնպիսի գնացմ ոչ ունին ուստի սկսանի և ոչ ի յանկումն հասանիլ հնար գոյ: Եւ լինի այն ոչ մակացութիւն, այլ սուտ կարծիք: Իսկ առանց երևակայութեան ասացաւ, վասն զի

^a = Սիիչ Բ.18:

ոչ որպես արհեստ ի ձեռն տրամախոհութեան նախակրթական հանդիսի ի բաղկացութիւն անեցեալ, այլ գոյացութիւն գոլով, անտրամիմացաբար և անխորհրդօրէն, վասն զի և նախ իսկ է քան զայսոսիկ ոչ ունելով առաւելութիւն և նուագութիւն, այլ միշտ նոյնպէս գոլով յամենայն ժամ ամենեցուն զնոյն հաւասարութիւն հանդիպեցուցանէ: Վասն զի և ինքն գոյացութիւն է և յորս ունակապէսն տեսակագործի: Եւ այսոքիկ յաղագս այսոցիկ:

Բայց սկիզբն շարժման և դադարման ունել ասացաւ, զոր ըստ երկուց յեղանակաց հնար⁵² գոյ իմանալ: Մի՝ յորժամ ի լինելութիւն շարժի, սկիզբն յապականութիւն առնու, վասն զի յոչէութենէ յետքին սկսանի շարժիլ: Զի ոչէութիւն ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ ապականութեան էութիւն⁵³, և յայսմանէ սկիզբն առնով և առ սմին ունի դադարումն էութեան: Է և ապականութիւն նորին, որպէս իմաստասէրն բնութիւն զսկիզբն զայն անուանեաց, ասելով սկիզբն շարժման և դադարման: Այսինքն՝ թէ լուծանելովն շարժեցաւ յիւրմէն որ ինչէրն և առնով զգոյացութիւն կատարմանն դադարեաց: Արդ սկսեալ էանալ բնութեան, որպէս ասացաւ, յոչէութենէ, այսինքն է⁵⁴ յապականութենէ, առնու զդադարումն իւր ի նմին տեղոջ, զի որպէս լինելն սկիզբն է շարժման, ապականիլն սկիզբն է դադարման: Եւ եթէ կամիս, արիմակաւ վարեցիս ի վերայ մարդոյ: Զի գոյացելոյ մարդոյ, սկիզբն կալաւ շարժման բնութիւն սորին, որ է կենդանի բանատուր, մահկանացու, մտաց և մակացութեան ընդունակ, իսկ մահացելոյ մարդոյ, սկսանի դադարումն ընդունել բնութիւն: Զի է այնուհետև ոչ բանատուր ոչ կենդանի, և ոչ մահկանացու և ոչ այլոցն ընդունակ: Իսկ ըստ երկրորդ յեղանակի ասի՝ սկիզբն ունել բնութիւն շարժման և դադարման, վասն զի թէ որպէս ասացաւ, և բաղկանայ բնութիւն ի սեռէ և ի տարբերութենէ և ի յատկէ:

Ապա յայտ է, թէ սկիզբն շարժման է սեռ և դադարման յատուկն, վասն զի գոյացելոյ բնութեանն, նախ կենդանի լինի, որ է սեռ, և ապա բանատուր, որ է տարբերութիւն, և ապա մտաց և մակացութեան ընդունակ, որ է յատուկն և նոյն ինքն յանգումն⁵⁵ բնութեանն: Վասն զի սկսանելով ի լինելութիւն շարժիլ բնութեան ոչ ոք կարէ ուստի սկիզբն առնու⁵⁶, եթէ ոչ ի սեռէն: Նոյնպէս և ի⁵⁷ դադարումն ոչ այլ ուրիշ կարէ, թէ ոչ առ յատկութեան: Այլ յառաջ քան զնա դադարելն ոչ է կատարելութիւն, այլ անկատարելութիւն, և անկատարն ոչ է բնութիւն, վասն զի ոչ կարէ հակադարձիլ առ իրն, այլ և ոչ անցանել զյատկան հնար գոյ⁵⁸, զի այս առաւելութիւն առնէ ի բնութիւն, և բնութիւն որպէս ոչ բերէ զնուագութիւն, այսպէս ոչ բերէ զառաւելութիւն:

Զի եթէ բնութիւն սահման է իրին, ապա սահմանի առաքինութիւն է ոչ առաւել և ոչ նուազ գոլ, քան զինքն⁵⁹: Իսկ առաւելն և նուազ ոչ է առաքինութիւն սահմանի, այլ յոռութիւն, վասն զի ոչ կարէ հակադարձապէս առ իրն գոյանալ:

Արդ ցուցաւ աւասիկ, զի սկիզբն առնու բնութիւն շարժման ի սեռէ⁶⁰ և դադարման ի յատկութենէ⁶¹: Զի ոչ գոյ⁶² հնար ոչ նախ քան սեռն սկիզբն իմանալ բնութեանն, և ոչ յետ յատկութեանն դադարումն զոք, զի այսոքիկ այսպէս երևեցան: Յայս⁶³ է տեսութիւնս ի սահմանաց, ի բանատրական սահմանց՝ ի ստորագրութենէ⁶⁴, և ի ստորագրական⁶⁵ սահմանաց՝ ի համեմատականաց: Ի սահմանաց՝ որպէս ի հրոյ և փարի, և հրոյ գոյացողութիւն ի բանատրական սահմանց, որպէս բանատր կենդանի մահկանացու, ի ստորագրութենէ⁶⁶ որպէս երկոտանի, լայնեղունգն և ուղղորդագնաց, ի համեմատականաց՝ որպէս գոյացութիւն աստուած ոչ յենթակայէ գոլ, և փաղանունաբար ստորոգիլ և որ ի կարգին:

Բ. ՍԱՀՄԱՆՔ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆՔ⁶⁷

Սահման⁶⁸ դնելով իմաստասիրականի⁶⁹ բանի⁷⁰, այսինքն՝ բնականի բանի⁷¹, բարոյականի, և զամենայն գործ տրամաբանականի⁷², և զնիւթն եռակի⁷³ ունակութեամբ հատեալ և լցեալ ի բնականաց⁷⁴, բարոյականաց, բանականաց սահմանից, բարոյք ենթագրեի⁷⁵ նախ զբանական⁷⁶ սահմանս. և ահա ի սահմանէ սկսանելի է:

[1] Սահման է ըստ Պլատոնի՝ «բան ի սեռէ և⁷⁷ ի տարբերութենէ»^a և կամ տարբերութեանց մեկնողական էութեանց⁷⁸ բանից իրաց⁷⁹: Իսկ ըստ Արիստոտէլի՝ «բան որ զինչէրն⁸⁰ գոլ յայտնելով»⁸¹ ^b զինչ գոլոյն⁸² զինչէն հաւասար կարողութեամբ^c: Իսկ ըստ Զենոնի՝ «բան ըստ⁸³ վերլուծութեան կատարողին յառաջ բերեալ»^d:

[2] Իսկ ենթադրութիւն է⁸⁴ սահմանումն գաղափարաւ⁸⁵ կամ տկար սահմանումն^e:

[3] Իսկ ստուգաբանութիւն⁸⁶ ուղղութիւն իրի⁸⁷: Քանզի նոյն երկոքին՝ ենթակային ցուցումն իրի ներմտածութեամբ անուանակոչութեանն⁸⁸:

[4] Արդ սահմանումն է «մարդ կենդանի բնութեամբ փաղափական»^f, իսկ ստուգաբանութիւն է⁸⁹ ուղղութիւն անուան^g:

[5] Բան է ի⁹⁰ մտածութիւնսն, որ ներտրամադրեալն ասի, զոյգ ընդ անուանց և ընդ⁹¹ ախտից ի յանձին^h: Բան յառաջբերական էⁱ հոսումն ի

^a Հմմտ. "Օρος λόγος ἐκ διαφορᾶς καὶ γένους συγκεῖμενος (Plato *Def.* 414.d.10):

^b = ὁρισμός ἐστι λόγος ὃ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων (Arist. *Top.* 154a.31-32).

^c Հմմտ. εἰ γὰρ τὸ ἦν τὸ "ἔστι" σημαίνει, εἴη ἂν ὁ λόγος ὃ τὸ τί ἦν σημαίνων ὁ αὐτὸς τῷ "λόγος ὃ τὸ τί ἐστι σημαίνων" (Antisthenes *Fr.* 46.4):

^d Հմմտ. "Օρος δὲ ἐστίν, ὥς φησιν Ἀντίπατρος ἐν τῷ πρώτῳ Περὶ ὄρων, λόγος κατ' ἀνάλυσιν ἀπαρτιζόντως ἐκφερόμενος (Diog. Laert. *Vit.* 7.60.7-8). *Անտիպատրոսը Զենոնի նման ստոյիկեան փիլիսոփա էր:*

^e = ՍԻԻՀ Ե.1 | հմմտ. ὑπογραφή δὲ ἐστὶ λόγος τυπωδῶς εἰσάγων εἰς τὰ πράγματα, ἣ ὅρος ἀπλοῦστερον τὴν τοῦ ὄρου δύναμιν προσενηγεγμένους (Diog. Laert. *Vit.* 7.60.9-11): «ենթադրութիւն» ընթերցումը ծագել է «ենթագրութիւն»-ից (= ὑπογραφή): Ճիշտ ընթերցումը գտնուլ եմք ՍԻԻՀ Ե.1-ում:

^f = φύσει μὲν ἐστὶν ἄνθρωπος ζῶον πολιτικόν (Arist. *Pol.* 1278b.19).

^g = ՍԻԻՀ Մ.2 | Ἑτυμολογία ... ὀνόματος ὀρθότης (Pseudo-Zonaras *epsilon*, 891.9):

^h Հմմտ. ՍԻԻՀ Ն.2:

ⁱ Հմմտ. Դաւ. Ստորոգ. պր. ԼԲ, 340. «երկոքին բանք, այլ ոմն՝ առաջաբերական եւ ոմն՝ ներտրամադրական» = ἄμφω δὲ λόγοι, ἀλλ' ὃ μὲν προφορικὸς ὃ δὲ ἐνδιάθετος (Dav. *in Cat.* 183.21-22):

մտածութեան^a ընդ բայից⁹² և անուանց, որպէս Պղատոն⁹³, իսկ ըստ Արիստոտելի՝ ձայն նշանական ըստ զուգադրութեան⁹⁴ ^b կամ մասանց ինչ նշանական արտորոշեալ^{95c}:

[6] Անուն է ձայն արարողի կամ կրողի, կամ⁹⁶ ձայն նշանական ըստ զուգադրութեան⁹⁷ առանց ամանակի, որոյ⁹⁸ ոչ ինչ մասանց նշանակ է⁹⁹ արտորոշեալ^d:

[7] Բայ է¹⁰⁰ ձայն նշանական ըստ զուգադրութեան հանդերձ ամանակաւ^e: Իսկ որպէս Պղատոն¹⁰¹ ձայն գործոյ նշանական^{102 f}:

[8] Իսկ անուն է երկոքով հասարակ մասն նուաստ բանի, յոր նախ անշատի բան¹⁰³: Իսկ որպէս ստոյիկեան¹⁰⁴ անուն է¹⁰⁵ ձայն նշանական յանկատար¹⁰⁶, որպէս Սոկրատես, իսկ յորջորջումն է¹⁰⁷ ձայն նշանական, որպէս մարդ^g: Իսկ բայ՝ առանց շարադրութեան ձայն^{108 h} է, քանզի շարադրութեամբն¹⁰⁹ ստորոգական¹¹⁰ սաին, որքոն՝ «է ի Լիւկիայ»:

[9] Ստորոգումն է ասումն¹¹¹ յաւագս որումն¹¹² կամ յաղագս ոմանց ստորոգեալ: Իսկ ասումն է իր մտածութեամբ յանդիման կացուցեալ և կամ իրի¹¹³ ասական¹¹⁴ երևոյթ ընդ միտ ածեալ^{115 i}:

[10] Շաղկապ է ձայն դասու նշանական^j:

^a Հմմտ. Φωνή ρεῦμα διὰ στόματος ἀπὸ διανοίας (Plato *Def.* 414d.1), ὁ δὲ ἐνδιάθετος. λόγος ὁ μὲν ἐν τῇ διανοίᾳ, ἐνδιάθετος λεγόμενος, λέγεται συμπλοκῇ νοημάτων ἐν ψυχῇ. ὁ δὲ ἐν τῇ προφορᾷ καὶ χρήσει ρεῦμα ἀπὸ διανοίας ἐκπεμπόμενον μετὰ φωνῆς (Pseudo-Zonaras *lambda* 1315.7-11)

^b Հմմտ. "Ὄνομα μὲν οὖν ἐστὶ φωνὴ σημαντικὴ κατὰ συνθήκην (Arist. *Int.* 16a.19-20):

^c Հմմտ. Λόγος δὲ ἐστὶ φωνὴ σημαντικὴ, ἥς τῶν μερῶν τι σημαντικὸν ἐστὶ κευχωρισμένον (Arist. *Int.* 16b.26):

^d = *ՍԻԻԶ Ա.4* | Հմմտ. Արիստ. Մեկն. 158. «Բան է ձայն նշանական», 156. «Անուն է ձայն նշանական ըստ շարադրութեան առանց ամանակի, որոյ ոչ ինչ մասն է նշանական գաւեալ»: | "Ὄνομα μὲν οὖν ἐστὶ φωνὴ σημαντικὴ κατὰ συνθήκην ἄνευ χρόνου ἢς μηδὲν μέρος ἐστὶν σημαντικὸν κευχωρισμένον (Arist. *Int.* 16a.19-20). Հնայած նման է հին քարգմանոյթյանը, սակայն քարգմանված է նրանից անկախ:

^e = *ՍԻԻԶ Բ.1* | հմմտ. Արիստ. Մեկն. 157. «Բայ է որ նշանակէ ամանակ», τὸ ῥῆμα φωνὴ ἐστὶ σημαντικὴ κατὰ συνθήκην, ἔχει δὲ χρόνον (Olymp. *In Interpr.* XXVII.15):

^f Հմմտ. πράξεις σημαίνει ῥήματα (Plato *Sophista* 262.b.6):

^g Հմմտ. "Ἔστι δὲ προσήγορία μὲν κατὰ τὸν Διογένην μέρος λόγου σημαῖνον κοινὴν ποιότητα, οἷον Ἀνθρωπος, Ἴππος· ὄνομα δὲ ἐστὶ μέρος λόγου δηλοῦν ἰδίαν ποιότητα, οἷον Διογένης, Σωκράτης (Diog. Laert. *Vit.* 7.58.1-3):

^h Հմմտ. ῥῆμα δὲ ἐστὶ μέρος λόγου σημαῖνον ἀσύνθετον κατηγορημα (Diog. Laert. *Vit.* 7.58.4):

ⁱ = *ՍԻԻԶ Ա.7*:

^j = *ՍԻԻԶ Շ.1* | հմմտ. σύνδεσμος δὲ ἐστὶν φωνὴ ἄσημος (Arist. *Poetica* 1456b. 38). ἄσημος-ի դիմաց սպասելի էր «աննշան(ական)»:

[11] Յադ¹¹⁶ է ձայն փոխացուման¹¹⁷ նշանական ենթակային^a:

[12] Տրամաբանութիւն¹¹⁸ է բառից շարականութիւն կամ ցուցումն որակի¹¹⁹:

[13] Զայն է ըստ Պղատոնի¹²⁰ վիրատրումն արդոյ՝ անպատկան և անմարմին^b, իսկ ըստ¹²¹ ստոյիկեանցն՝ ապ վիրատրեալ լսելեաց զգալի և մարմին^c, իսկ ըստ Արիստոտելի՝ նայթիւն¹²² և շարժութիւն արդոյ արգելեալ¹²³ առ փխրի^{124d}: Իսկ ձայն անասնոց¹²⁵ է նայթիւն¹²⁶ անպատկան^{127 e} ի ձեռն ստուար շնչերակի^f: Իսկ մարդոյ ձայն է ձայն յաղատուր, որ ի գոյ յայտնի^g:

[14] Իսկ գիր է յաղատուր ձայնի մասն: Վասն զի¹²⁸ նուաստ տարր է հասարակաց, յորմէ հաստեցաւ¹²⁹ և յոր¹³⁰ լուծանի^h:

[15] Սեռ է ըստ Պղատոնի՝ իր ի վերայ յորովից և¹³¹ անմմանից էապէս ստորոգեալ, որգոն՝ կենդանիⁱ:

[16] Տարբերութիւն է տեսակարար ի վերայ բազմաց իրաց¹³², յորում¹³³ զանազանութիւն¹³⁴ յայտնելով ստորոգեալ¹³⁵, որպէս մահկանացու կամ անմահ^j: Իսկ տարբերութիւն տեսակարար է սահմանադրութեանն¹³⁶ լցուցողական^{137 k}:

^a = ՍԻԻՀ 3.15:

^b Հմմտ. Դաւ. Քեր. 82 «ասացին զձայն վիրատրութիւն արդոյ»: Դաւ. Սահմ. պր. ԺԱ, 177. «Քերթողք ի սահմանելն զձայն՝ վիրատրութիւն օրդ ասացին»: Πυθαγόρας> και <Πλάτων> και <Αριστοτέλης> άσώματον είναι την φωνήν υπολαμβάνουσιν (Pseudo-Galen *De hist. phil.* 101.2):

^c Հմմտ. ξστι δὲ φωνή ἀήρ πεπληγμένος ἢ τὸ ἴδιον αἰσθητὸν ἀκοῆς, ὡς φησι Διογένης ὁ Βαβυλώνιος ἐν τῇ Περί φωνῆς τέχνῃ (Diog. Laert. *Vit.* 7.55.2-4): Ὅμηρος κἀνταῦθα εἰπὼν τὸν κατὰ Ζήνωνα τῆς φωνῆς ὅρον προὔπεβαλεν, εἰπόντα “φωνή ἐστιν ἀήρ πεπληγμένος” (Com. ad Hom. *Il.* 4.237.5-6):

^d = ՍԻԻՀ 9.1 | հմմտ. ἢ δὲ φωνή ψόφος τίς ἐστιν ἐμψύχου (Arist. *de An.* 420b.5-6), ἀέρος κίνησις τίς ἐστιν ὁ ψόφος (Arist. *de An.* 420b.11), ἢ φωνή ἐστιν ἀέρος κίνησις (Arist., *Probl.* 900a.34):

^e Հմմտ. ἀγραμμάτους ψόφους προσαγορεύσει τὰς φωνὰς τῶν ἀλόγων ζώων (Ammon. *In de interpr.* 31.32):

^f = ՍԻԻՀ 9.2:

^g Հմմտ. Διάλεκτος φωνή ἀνθρώπου ἐγγράμματος (Plato *Def.* 414d.5), ζώου μὲν ἐστι φωνή ἀήρ ὑπὸ ὀρμῆς πεπληγμένος, ἀνθρώπου δ’ ἔστιν ἔναρθρος (Diog. Laert. 7.55.5):

^h = ՍԻԻՀ 5.2 | հմմտ. Γράμμα ἐστὶν στοιχεῖον φωνῆς ἐνάρθρου. στοιχεῖον ἐστὶν ἐνὸς ἐκάστου πράγματος ἀρχή, παρ’ οὗ λαμβάνεται τὸ ἐπαύξημα καὶ εἰς ὃ ἀναλύεται (Dositheus *Ars grammatica* 7.1):

ⁱ Γένος δ’ ἐστὶ τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἶδει ἐν τῷ τί ἐστὶ κατηγορούμενον... ζῶον (Arist. *Top.* 102a.31-32):

^j = ՍԻԻՀ 5.3:

^k = ՍԻԻՀ 5.4:

[17] Տեսակ է հանդերձ տարբերութեամբն, որպէս մարդ^a:

[18] Իսկ ըստ Արիստոտելի՝ սեռ է, որ ի վերայ բազմաց և անմմանից իրաց յորում զինչէ¹³⁸ ստորոգեալ^b: Իսկ տարբերութիւն է սահմանադրութեան կատարողական:

[19] Եւ տեսակ է, որ ի վերայ յոլովից անմմանից իրաց, յորում որպիսիէ ստորոգեալ^c:

[20] Սեռ է ըստ ստոյիկեանց՝ յոլովից անմմանից ներմտածութեանց ի մի¹³⁹ ներմտածութեան պարառումն¹⁴⁰ d.

[21] Իսկ յատուկ է, որ միայնում¹⁴¹ է և հակաստորոգեալ¹⁴², որպէս մարդոյ ծիծաղականն, ըստ որում միայնոյ¹⁴³ գոլ հակաստորոգեալ¹⁴⁴ էապէս^e:

[22] Պատահումն է, որ ոչ էապէս է նումե¹⁴⁵, որպէս սպիտակն¹⁴⁶ մարմնոյ, որ ներընդունակ¹⁴⁷ է գոլ նորին և ոչ, որպէս ջերմութիւն հրոյ¹⁴⁸ f.

[23] Տարրորոշումն է սեռի ի տեսակս հատումն^g, որպէս կենդանւոյն՝ աստուած, մարդ, կամ ձայն նշանակեալ, որպէս կենդանւոյ արտածայնութեան¹⁴⁹ է ինչ որ ձայն¹⁵⁰, և է ինչ որ ենթակայ, և է¹⁵¹ ինչ որ նշանակեալ:

[24] Հակատարրորոշումն է ներհակացն¹⁵² սեռից, որգովն՝ մահկանացու ի կենդանւոյ հատումն կամ¹⁵³ հատումն սեռի ի տեսակս՝ երկուս մնացելոյն¹⁵⁴ տեսակի տեսակֆ:

[25] Ստորտարրորոշումն¹⁵⁵ է տարրորոշելոցն¹⁵⁶ տարրորոշումն¹⁵⁷, որգոն կենդանւոյն է ինչ որ մահկանացու¹⁵⁸, և է ինչ որ անմահ, և¹⁵⁹ է ինչ որ ոտնաւոր¹⁶⁰, և է ինչ որ անոտն, և ոտնաւորին՝ բազմոտն և սակաւոտն¹⁶¹:

[26] Սեռականագոյն է, որ սեռ է¹⁶² և ոչ տեսակ^h:

^a = ՍԻԻՀ 5.5:

^b = Γένος δ' ἐστὶ τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἶδει ἐν τῷ τί ἐστὶ κατηγορούμενον (Arist. *Top.* 102a.31-32).

^c Հմմտ. ՍԻԻՀ 5.8 Տեսակ է որ ըստ յոլովից և տարբերեցելոց թուով ի ներգիւնչէն ստորոգի | εἰδός ἐστὶ τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ ἐν τῷ τί ἐστὶ κατηγορούμενον (Porphy. *Isag.* 4.11-12):

^d Հմմտ. γένος δὲ ἐστὶ πλειόνων καὶ ἀναφαιρέτων ἐννοημάτων σύλληψις (Diog. Laert. *Vit.* 7.60.11-12):

^e = ՍԻԻՀ 3.3 | հմմտ. τὸ ἴδιον ἀντικατηγορεῖται τοῦ πράγματος καὶ μόνω ὑπάρχει· ὥς τῷ ἀνθρώπῳ τὸ γελαστικόν. καὶ τοῦτὸ ἐστὶν ἀντικατηγορεῖσθαι (Suda alpha 2669.1-3):

^f = ՍԻԻՀ 9.5 | հմմտ. Συμβεβηκός ἐστιν ὃ ἐνδέχεται τῷ αὐτῷ ὑπάρχειν ἢ μὴ ὑπάρχειν (Porphy. *Isag.* 13.3):

^g = ՍԻԻՀ 5.9 | διάκρισις δὲ ἐνδὸς εἰς πλείω τομή, καθάπερ ἐπὶ γένους καὶ τῶν κατ' αὐτὸ εἰδῶν ἔχειν συντέτευχεν (Philo *De somniis* 192.2-3):

^h = Γενικώτατον γένος ἐστίν, ὃ γένος ὄν οὐκ ἔστιν εἶδος (Joann. Damasc. *Dial.* 10.64).

[27] Տեսակագոյն է, որ միայն¹⁶³ տեսակ է¹⁶⁴, որպէս մարդ^a:

[28] Յնորումն¹⁶⁵ է այսինքն մտաց երևոյթ՝ ըստ Պղատոնի, շարամանութիւն կարծեաց^b և զգայութեան^{166 c}: Իսկ ըստ¹⁶⁷ ստոյիկեանցն՝ ցնորումն է տիպ իմն¹⁶⁸ իշխանականին^{169d}:

[29] Զգայութիւն է ըստ Պղատոնի ախտ անձին, ի ձեռն մարմնոյ^c, որ ի ձեռն զգայականին¹⁷⁰ կիրք^{171 f} կամ հասարակաց ախտ հոգոյ և մարմնոյ^{172 g}: Իսկ ըստ Արիստոտելի՝ տեսակ ցնորման^h, իսկ¹⁷³ ստոյիկեանցն՝ զգայականի երևոյթ^{174 i}:

[30] Բաղստադրութիւն՝ որ է խոստովանումն^j:

[31] Թուեցումն է թուեցելոյ իրիք, իբր զի թէ հոս մարմին է, ամենայն փառք կարծիք յանձին, թուեցումն¹⁷⁵, որ առ բազմաց գովեստ^k:

[32] Իսկ ստոյիկեանցն¹⁷⁶ թուեցումն է տկար կարծիք^{177 l}, առն իմաստասիրի՝ հաստատուն և նշմարիտ յաղագս խնդրելեաց իմաստասիրութեամբ¹⁷⁸ անփոխակարծ¹⁷⁹ ի բան^m է, որպէս թէ մինչ¹⁸⁰ անձն անմահ է¹⁸¹ ասէ:

[33] Երեսք¹⁸² են¹⁸³ զգայութիւն դատողական երևելեացⁿ:

[34] Լսելիք են զգայութիւն ընդունական ձայնից:

^a Հմմտ. εἰδικώτατον εἶδος ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος (Joann. Damasc. *Dial.* 10.172):

^b Հմմտ. Ἡ δὲ ἀνάπλασμα διανοίας τυγχάνει κατὰ συμπλοκὴν αἰσθήσεως τε καὶ φαντασίας (Joann. Damasc. *Fr.* 18.7):

^c Հմմտ. φανερόν τοίνυν ὅτι οὐδὲ δόξα μετ' αἰσθήσεως, οὐδὲ δι' αἰσθήσεως οὐδὲ συμπλοκὴ δόξης καὶ αἰσθήσεως φαντασία ἂν εἴη (Arist. *de An* 428a.24-26):

^d Հմմտ. *Սիհ՝ 3.1* | <τ>ί ἐστὶ φαντασία; τύπωσις τοῦ ἡγεμονικοῦ (Leo Phil. 9.5-6), φαντασία δὲ ἐστὶ τύπωσις τοῦ ἡγεμονικοῦ (Meletius, *De nat. hom.* 21.12):

^e = Αἴσθησις ἐστὶ πάθος ψυχῆς διὰ σώματος (Pseudo-Galen *Def. med.* 19.378.12).

^f ἡ αἴσθησις, τὸ δὲ πάθος ἐν τῷ αἰσθητηρίῳ (Priscianus *Metaphrasis in Theophrastum* 3.21).

^g Հմմտ. αἴσθησις ψυχῆς φορὰ, νοῦ κίνησις, ψυχῆς διὰ σώματος εἰσάγγελσις εἰς ὥρας ἀνθρώπων, ἀφ' ἧς γίγνεται ψυχῆς ἄλογος δύναμις γνωριστικὴ διὰ σώματος (Plato *Def.* 414.c.5-7):

^h Հմմտ. ἡ δὲ φαντασία ἐστὶν αἴσθησις τις ἀσθενής (Arist. *Rhet.* 1370.a.28):

ⁱ = *Սիհ՝ 9.4*:

^j *Սիհ՝ 8.3*:

^k = *Սիհ՝ 10.1*:

^l = *Սիհ՝ 10.3* | Հմմտ. Δόξα, ὡς ὁ παλαιὸς λόγος, ψευδής ἐστὶν ὑπόληψις καὶ δόκησις ἀβέβαιος (Philo, in exod. 2.107, հմմտ. Փիլ. Ել. Բ 107. «Իսկ փառք, որպէս հին բանն կամի, սուտ կարծիք են, և կարծիքն անհաստատ՝ առանձինն ըստ ինքեան անհաստատ»), Διττὰς γὰρ εἶναι δόξας, τὴν μὲν ἀκαταλήπτω συγκατάθεσιν, τὴν δὲ ὑπόληψιν ἀσθενή (Chrysipp. *Fr.* 548.6):

^m Հմմտ. ἔσται ἡ δόξα σφοδρὰ τῷ βέβαιον εἶναι καὶ ἀμετάπειστον (Arist. *Magna mor.* 3.6.12.3).

ⁿ = *Սիհ՝ 6.2* | հմմտ. Ὅψις ἔξις διακριτικὴ σωμάτων (Plato *Def.* 412.e.1):

- [35] Հոտոտելիֆ են զգայություն¹⁸⁴ հոտոց¹⁸⁵ a:
- [36] Ճաշակելիֆ են զգայություն համոց¹⁸⁶ b:
- [37] Շաշափելիֆ են զգայություն շաշափմանց¹⁸⁷ c:
- [38] Միտֆ են աստուած յետ առաջնոյն ինֆնաներգործութեամբ^d:
- [39] Իմացություն¹⁸⁸ է ներգործություն մտաց ի յիմացականն^e:
- [40] Ներմտածություն է իմացումն¹⁸⁹ շտեմարանեալ յանձին^f:
- [41] Իմացական է, որ ի մտաց իմացեալ¹⁹⁰ լինի, այսինքն՝ իմացական աշխարհ^g:
- [42] Մակացություն^h է ուղիղ թուեցումն կապեալ պատճառաւ ի խոր-հուրդս¹⁹¹ i կամ բառ սկզբնականաց¹⁹² և առաջնոց¹⁹³ պատճառից¹⁹⁴ j, կամ բառ հաստատուն յանձին անփոխակարծ¹⁹⁵ ի բանէ¹⁹⁶ k, որպէս¹⁹⁷ յիմաստնումն¹⁹⁸ լինին արհեստ¹⁹⁹:
- [43] Յիշումն է փրկություն զգայութեանց կամ իմացուածոյ, որպէս Պղատոն²⁰⁰ l: Իսկ ստոյիկեանցն²⁰¹ խոստովան լինել²⁰² բաղադրություն²⁰³ պատուոյ անցելոյ: Իսկ ըստ²⁰⁴ Արիստոտելի՝ ունակություն ցնորից, որպէս պատկերի^m:

a = ՍԻԻՀ Հ.4 | հմմտ. 'H δ' ὁσφρησις γίνεται διὰ τούτου τοῦ μέρους· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ αἴσθησις ὁσμήs (Arist. *Hist. anim.* 492.b.13):

b = ՍԻԻՀ Ճ.1:

c = ՍԻԻՀ Շ.2:

d = ՍԻԻՀ Մ.1 | հմմտ. οἷά ἐστι τὰ νοητὰ καὶ θεῖα, αὐτοενέργειαι εἶναι ῥηθῆσονται (Ammon. *In de interp.* 248.18):

e ՍԻԻՀ Ի.1:

f = ՍԻԻՀ Ն.3:

g = ՍԻԻՀ Ի.2:

h Հմմտ. ՍԻԻՀ Հ.2 Հանճար, հմմտ. ՍԻԻՀ Մ.2՝ մակացություն է ուղիղ թուեցումն կապեալ պատճառաւ:

i = ՍԻԻՀ Մ.2 | հմմտ. περὶ θεῶν τιμῆς ὑπόληψις ὀρθή· ἐπιστήμη τῆς περὶ θεῶν τιμῆς (Plato *Def.* 413.1):

j Հմմտ. ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐπιστήμην πίπτει τὸ ζητούμενον ὄνομα· δεῖ γὰρ ταύτην τῶν πρῶτων ἀρχῶν καὶ αἰτίων εἶναι θεωρητικὴν (Arist. *Metaph.* 982.b.8):

k Հմմտ. ἡ ἐπιστήμη τὸ ἀμετάπειστον ὑπὸ λόγου (Arist. *Top.* 134.a.2):

l = ՍԻԻՀ 3.4 | Հմմտ. Μνήμη διάθεσις ψυχῆς φυλακτική τῆς ἐν αὐτῇ ὑπαρχούσης ἀληθείας (Plato *Def.* 414.a.8-9), μνήμη γάρ ἐστι ... σωτηρία αἰσθήσεως τε καὶ νοήσεως (Joann.Damasc. *Exp.* 34.4):

m Հմմտ. τί μὲν οὖν ἐστὶ μνήμη καὶ τὸ μνημονεύειν, εἴρηται, ὅτι φαντάσματος, ὡς εἰκόνοc οὗ φάντασμα, ἔξις (Arist. *Mem.* 451a.14-16):

[44] Հասողութիւն²⁰⁵ է ըստ²⁰⁶ ստոյիկեանցն բաղստադրութիւն²⁰⁷ հասողական²⁰⁸ զարութեան²⁰⁹ a:

[45] Յնորումն գոյի է²¹⁰ ի գոյէ, որպէս ի գոյէ ըստ գոյի²¹¹ տպացեալ^b: Ձամենայն ինչ, զոր միտք տպացուցանեն, որպէս պատկեր իմն՝ է ինչ²¹² նշմարիտն, և է ինչ որ²¹³ սուտ²¹⁴, ցնորումն կոչեն իմաստասէրք: Ճշմարիտն ի գոյէ կոչի, զի²¹⁵ է ինչ որ ոչ լինի ի գոյէ:

[46] Բաղստորադրութիւն²¹⁶ է ընդունելութիւն կամ իմացուածոյ, կամ ցնորման^c, կամ զգայութեան²¹⁷, ածելով ունակութեան²¹⁸ երևութիւն²¹⁹ d:

[47] Տարակուսումն²²⁰ է սաստկութիւն հակառակից, խորհրդոց²²¹ բացկացութիւն²²², անյաւժարութիւն իրաց կամ անկամութիւն անձին յիրս ինչ կամ²²³ վասն տարակուսանաց^e:

[48] Դատումն է հաւաքումն հասարակաց մտածութեանց, նախ նշմարտից և ապա ստոց²²⁴ դատել զէս²²⁵ ըստ որում գիտէ դատելոյ²²⁶ իմաստուն միտք²²⁷, կամ ի լրոյ դատի²²⁸ f: Դատեալն²²⁹ նշմարիտ է՝ ըստ Պղատոնի²³⁰ բազմապատկապէս²³¹ ի բանի²³² բացերեական գոլով նշմարիտ ի մասնկունսն²³³ բանի^g, անուան ուղղութիւն²³⁴, նշմարիտ ի բառս և ի տրամադրութեան ունակութիւն անձին, նշմարտական, նշմարիտ յէութեան²³⁵ ենթակայիցս, առաջին էութիւնն և աննիւթ:

[49] Սուտ է բան ցուցողական²³⁶ ոչ գոլով^h:

[50] Հաւատ է կարծիք ուժգնակիⁱ:

[51] Ապացոյց է բաղխոհութեան²³⁷ բան ցուցողական²³⁸, յառաջնոց և միջնոց²³⁹ և նշմարտից ժողովեալ²⁴⁰, կամ բան, յորոց ի ձեռն նոցունց²⁴¹ ծանարք ցուցանելով^j:

a Հմմտ. *φασί... κατάληψιν δὲ καταληπτικῇ φαντασίᾳ συγκατάθεσιν* (Sext. Empir. *Pyrr* 3.241.3-6):

b Հմմտ. *φαντασία γάρ τις ἡ ἔννοιά ἐστι, φαντασία δὲ τύπωσις ἐν ψυχῇ* (Plut. *Adversus Stoicos* 1084.F.4):

c Հմմտ. *ἡ κατάληψις καταληπτικῆς φαντασίας συγκατάθεσις ἐστίν* (Sextus Emp. *Adv. math.* 7.154.2):

d ՍԻԻՀ Բ.4:

e ՍԻԻՀ Տ.11:

f = ՍԻԻՀ Գ.1:

g = ՍԻԻՀ Ճ.2:

h = ՍԻԻՀ Ս.8:

i = ՍԻԻՀ Հ.11 | հմմտ. *Πίστις ὑπόληψις ὁρθὴ τοῦ οὐτως ἔχειν ὡς αὐτῷ φαίνεται· βεβαιότης ἥθους* (Plato *Def.* 413.c.4-5):

j = ՍԻԻՀ Ա.56 | հմմտ. *Ἀπόδειξις λόγος συλλογιστικὸς ἀληθείας, λόγος ἐμφανιστικὸς διὰ προγινγνωσκομένων* (Plato *Def.* 414.e.2-3):

[52] Բաղխոհութիւն է բան, որով²⁴² խոստովանեցելոց իրաց այլ ինչ, քան զխոստովանեալսն²⁴³ պատահի ի հարկէ ի ձեռն նոցունց խոստովանեցելոցն^a:

[53] Թուեցումն է, որ ամենից կամ յոլովից թոյի կամ իմաստնոց^b և նոցա կամ²⁴⁴ ամենեցունց²⁴⁵ կամ յոլովից և կամ մանաւանդ ծանաւից կամ ըստ արհեստից յառեղեալ²⁴⁶ և նորին չափաւորաց²⁴⁷ նմանամասն բաղխոհութեան²⁴⁸ յառաջագումն²⁴⁹ Ը:

[54] Յառաջագոյութիւն²⁵⁰ է բան, զոր վարկանին յառաջագել²⁵¹ ի ձեռն հարցման^d:

[55] Սահման է մասն յառաջագոյութեան նուաստ, յորմէ նախ հաստի²⁵² և յոր անդէն²⁵³ լուծանի^e:

[56] Ստորասութիւն է բան ցուցողական յումեք է²⁵⁴, որգոն «սա գնայ»^f:

[57] Ստորոգական²⁵⁵ է յառաջագոյութիւն²⁵⁶ և բան ցուցողական կամ հետևողի կամ մարտուցելոյ²⁵⁷ կամ շարամանելոյ²⁵⁸ կամ բաղդատեցելոյ յայտնողաբար^h:

[58] Հակասութիւն է ստորասութիւն և բացասութիւնⁱ, որպէս մինչ²⁵⁹ «սա գնայ», «սա չգնայ», որպէս Պղատոն: Իսկ²⁶⁰ Արիստոտելի²⁶¹ ընդդիմադրութիւն անմիջոց ըստ նորին²⁶² յ կամ բանք, որոց մին²⁶³ քան²⁶⁴ զմիսն առաւելու կամ նուազ²⁶⁵ Կ: Իսկ²⁶⁶ ստոյիկեանցն՝ ներհակումն ընդդիմա-

^a = ՍԻԻՀ Բ.5:

^b Հմմտ. ὑπόληψις, ὅταν μὲν ἔχῃ προσκείμενον <τῶν γνωρίμων τινὰ κατὰ φιλοσοφίαν,> ἔξει τῶν σοφῶν τινὰ ἀμφισβητοῦντα ἢ τοῖς πολλοῖς ἢ τοῖς σοφοῖς (Alex. In Top. 81.29):

^c = ՍԻԻՀ Թ.4:

^d = ՍԻԻՀ 3.5 | հմմտ. Πρότασις· ἡ προτεινομένη ἐρώτησις (Suda Pi 2863.3):

^e = ՍԻԻՀ Մ.4 | հմմտ. ὡς μέρος προτάσεως καὶ συλλογισμοῦ λέγεται ὅρος (Joann. Damasc. Dial. (brev.) 48.21-22); Ἐκάστη δὲ πρότασις ἐξ ὅρων σύγκειται, ἐκάστη γὰρ λέξις τῆς προτάσεως ὅρος λέγεται· ὅρος γὰρ ἐστίν, εἰς ὃν ἀναλύεται ἡ πρότασις (Joann. Damasc. Dial. (fus.) 68.8-10); ὅρος λέγεται, ὅταν δὲ ὡς μέρος προτάσεως, φάσις (Joann. Philop. In anal. 13.2.11.2):

^f Հմմտ. ՍԻԻՀ Մ.5 | հմմտ. Κατάφασις ἐστὶ λόγος σημαίνων τί τινὶ ὑπάρχει, οἷον “Σωκράτης βαδίζει” (Joann. Damasc. Fr. 18.30):

^g Հմմտ. Εἰ δὲ ἡ κατηγορικὴ πρότασις ἐστὶν ἀναγκαία (Arist. APr. 30b.18-19):

^h = ՍԻԻՀ Մ.6:

ⁱ καὶ ἔστω ἀντίφασις τοῦτο, κατάφασις καὶ ἀπόφασις αἱ ἀντικείμεναι (Arist. Interp. 17.a.33-34).

^j ἀντίφασις δὲ ἀντίθεσις ἧς οὐκ ἔστι μεταξὺ καθ’ αὐτήν (Arist. Anal. 72a.12).

^k = ՍԻԻՀ Հ.12:

դրութեանց առնէ²⁶⁷ տիւ և գիշեր: Ներհակք եմ, բազում ինչ ի միմեանց մէկուսեալք, որպէս շար և բարի²⁶⁸ a:

[59] Առինչ է որ զգոլն²⁶⁹ առ այլ ինչ ունի, որգոն աչ և ձախ:

[60] Ունակութիւն է որակութիւն յարամնայ²⁷⁰ b:

[61] Տրամադրութիւն²⁷¹ է ունակութիւն դիւրաշարժ^c:

[62] Մարտ է ընդդիմադրութիւն էից, որոց և ոչ ըստ միոյ յեղանակի է հնար²⁷² ճշմարտակից լինել կամ ստակից, որպէս տիւ և գիշեր^d:

[63] Պակասութիւն²⁷³ և ունակութիւն է հակադրութիւն առէի և ոչէի, որպէս երեսք և կոտրութիւն^e:

[64] Հստ Պղատոնի²⁷⁴ մարթ է լինելն անարգելաբար, որպէս մասն²⁷⁵ իմաստասիրեցէ, իսկ ըստ Արիստոտելի²⁷⁶ մարթ է ոչ եղելոյ²⁷⁷ ճշմարիտ գոյ, որ ինչ²⁷⁸ անմարթ պատահի^f:

[65] Կարևոր է մշտնջենատր ճշմարիտն, առ²⁷⁹ ամենայն առաքինութիւն օգտակար է^g:

[66] Անմարթ է մշտնջենատր սուտն, որպէս երեքն չորք կամ ըստ իրիք²⁸⁰ ժամանակի ստաբար, որպէս այժմ գիշեր գոլ^h:

[67] Քաջայայտ է որ իմեամբ յայտնէ²⁸¹, որպէս «բարին օգտակար է»ⁱ:

[68] Անյայտ է որոյ թագուն է²⁸² հաւատքն^j:

[69] Արժանատրութիւն է յառաջաձգութիւն հետևման յայտնողականի²⁸³ մարդն²⁸⁴ կամ կենդանի ինչ^k,

a Հմմտ. ՍԻԻՀ Ն.4 ներհակ է ընդդիմադրութիւն մեկուսելոց, որպէս տիւ առ գիշեր եւ շար առ բարի | հմմտ. ἐναντίον δὲ τῷ συνυφισταμένῳ τὸ ἀντικείμενον... ἡμέραν γὰρ εἶναι κατὰ ταύτὸν καὶ νύκτα ἀδύνατον (*Comm In Dion. Th. Gramm.* 388.28):

b = ՍԻԻՀ Ո.1 | հմմտ. <Ἐξίς> μέν ἐστι ποιότης τις ἕμμονος (*Doctrina Patrum* 259.5):

c Հմմտ. ՍԻԻՀ Տ.14 | հմմտ. οὐκέτι γὰρ ἴδιον ἔσται τὸ εὐκίνητον τῆς διαθέσεως· καὶ γὰρ ἡ ἔξις εὐκίνητος ἔσται (*Simplic. in Cat.* 8.236.29-30):

d = ՍԻԻՀ Մ.3 | հմմտ. μάχεται δὲ τὰ ἀντικείμενα, τὸ τίς καὶ τὸ οὐδεὶς, καὶ τὸ πᾶς καὶ οὐ πᾶς· καὶ ἀδύνατον ἀλλήλοις συναληθεύειν ἢ συμψεύδεσθαι (*Simplic. In Epict. Enchiridion* 136.40-42):

e = ՍԻԻՀ Պ.9 | հմմտ. Στέρησις δὲ καὶ ἔξις λέγεται μὲν περὶ ταύτόν τι, οἶον ἡ ὄψις καὶ ἡ τυφλότης περὶ ὀφθαλμόν (*Arist. Cat.* 12.a.26, հմմտ. Արիստ. Ստորոգ. 960. «Յաղագս հակակայց. ունակութիւն և պակասութիւն առ նոյն ինքն, որբար երեսք եւ կոտրութիւն»):

f = ՍԻԻՀ Մ.4:

g = ՍԻԻՀ Կ.8 | հմմտ. ἀνάγκη δὲ μεγίστας εἶναι ἀρετὰς τὰς τοῖς ἄλλοις χρησιμωτάτας (*Arist. Rhet.* 1366b.4):

h = ՍԻԻՀ Ա.53:

i = ՍԻԻՀ Ք.1:

j = ՍԻԻՀ Ա.54:

k = ՍԻԻՀ Ա.55:

[70] կամ շարամանեալ յառաջածգութին է գոյութեան²⁸⁵ նշանական²⁸⁶, որգոն մարդ թէ և կենդանի է, զատ է:

[71] Բաղդատական է յառաջածգութին ի ձեռն առաւել և²⁸⁷ նուազ շաղկապութեանց յառաջ եկեալ²⁸⁸ a բաղհակադրութեամբ^b այսպիսեալ²⁸⁹. «մարդ ծիծաղական է, ոչ ծիծաղականն՝ ոչ մարդ»^c:

[72] Լծակցութին է շարամանութին երկուց թէ և յոլովից յառաջածգութեանց ըստ²⁹⁰ իրի՛ք հասարակորդութեան²⁹¹ կամ հասարակաց սահմանից, որպիսի. «այսպիսի²⁹² ինչ մարդ՝ կենդանի շնչատու»^d:

[73] Պատերազմ հասարակ²⁹³ սահմանի առ ծայրսն, իբր զի այսպիսի ինչ²⁹⁴ «մարդ կենդանի, մարդ ծիծաղական»^e:

[74] Յեղանակ է տեսակացեալ²⁹⁵ ձև, թէ այսպիսոյս այս ինչ առաջին է, այս²⁹⁶ ինչ ուրեմն երկրորդ^f:

[75] Մակածութին²⁹⁷ է յիւրաքանչիւրոյն ի հանուրն կոյս գալուստ^g, այսպիսի ինչ. «Մարդ կենդանի և ընդունական²⁹⁸ շնչոյ, ձի կենդանի է ներընդունական²⁹⁹ շնչոյ, ամենայն կենդանի ուրեմն ընդունակ³⁰⁰ շնչոյ է»:

[76] Յարացոյց է³⁰¹ իր նման և հաւաստի, ի վերայ հաւաստեաց նմանի նմանապէս առմամբ ցուցանել^h:

[77] Տրամաբանութին է մակացութին ճշմարտից³⁰² i կամ մակացութին հարցման և պատասխանոյ:

[78] Տրամաբանական է հարցումն կամ յառաջածգումն փառաւոր^j, հակասութեանց^k:

a Հմմտ. Συγκριτικόν ἐστὶ πρότασις διὰ τοῦ μάλλον καὶ ἥττον προσαγομένη (*Doctrina Patrum* 264.27):

b Մրա համարժեքը ստոիկյան սոնանտիզեսիս եզրն է, որ նշանակում է զգայական տպավորության տրամաբանական ընդունում (պարզ իմաստով՝ «համաձայնություն», հանդիպում է Դավիթ Անհաղթի մեկնության մեջ (հմմտ. Elias, *in Cat.* 158.2) և քարգմանված է «հակաբաղդական» (Դաւ. Ստորոգ. պր. ԻԲ., 324), այսինքն՝ նախածանցները հակառակ հերթականությամբ են:

c = ՍԻԻՀ Բ.6:

d = ՍԻԻՀ Լ.1 | հմմտ. καλεῖται ἡ τοιαύτη τῶν προτάσεων συμπλοκή συζυγία· συζυγία γάρ ἐστὶ κοινωνία δύο προτάσεων κατὰ ἕνα ὅρον, ὅς ἐστι μέσος (Alex. *In Analyt.* 45.9-10):

e = ՍԻԻՀ Պ.2:

f ՍԻԻՀ 3.6:

g ἐπαγωγὴ δὲ ἢ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα ἐπὶ τὸ καθόλου ἔφοδος (Arist. *Top.* 105.a.13).

h = ՍԻԻՀ 3.4:

i Հմմտ. Διαλεκτική δέ ἐστίν, ὥς φησι Ποσειδώνιος, ἐπιστήμη ἀληθῶν καὶ ψευδῶν (Diog. Laert. *Vit.* 7.62.8-9):

j Հմմտ. ἔστι δὲ πρότασις διαλεκτική ἐρώτησις ἔνδοξος (Arist. *Top.* 104.a.8):

k ἢ δὲ διαλεκτική ἐρώτησις ἀντιφάσεώς ἐστίν (Arist. *Anal. Pr.* 24.a.25).

[79] Հարցումն է պատասխանոյ^a: Պատասխանի է երկամանչիւր կողմանց հակասութեանց պատասխանի^{303 b}:

[80] Աղաթք են³⁰⁴ հայցումն³⁰⁵ բարեաց առ ի յաստուծոյ^c:

[81] Երդումն է առնուլ զաստուած ի հաւատ ասացելոյ ինչ կամ գործելոյ³⁰⁶ ըստ երից ամանակաց^d:

[82] Տրամաբանական է մակացութիւն լուծման³⁰⁷, շարադրութեան, ապացոյցի, մակացութեան և բաղխոհութեան^e:

[83] Լուծումն է յետնոյ բնութեամբ³⁰⁸ յառաջինսն բնութեամբ վերածումն^{309 f}:

[84] Շարադրութիւն է յառաջնոցն ի կատարումն գալուստ:

[85] Արհեստ է ըստ Արիստոտէլի ունակութիւն հանդերձ բանի^g, պիտանի բանի կենցաղոյս կամ շարակցութիւն հանրականից ապացոյցից կրթեցելոց^{310 h} զոյգ առ վախճան բարիոք պիտանեաց ունողաց զվերաբերութիւն:

[86] Իմաստութիւն է բան իմաստնական³¹¹ կամ բան դաւանանօղ կամ բաղխոհութիւն նպերտականⁱ:

[87] Համանունութիւն³¹² է բառ անշարադիր նշանական յոլովից, որպէս սա³¹³ ձայն բանի³¹⁴ միայն է հասարակորդ³¹⁵, ըստ որում է ձայն յոլովից յայտնող^j:

[88] Փաղանունութիւն է բառ հասարակորդութեան յայտնողական իրաց և ձայնի, որպէս կենդանի^k:

^a = ՍԻԻՀ Հ.14:

^b = ՍԻԻՀ Հ.15:

^c = ՍԻԻՀ Ա.5 | հմմտ. Εύχρη ἀΐτησις ἀνθρώποις ἀγαθῶν ἢ δοκούντων παρὰ θεῶν (Plato *Def.* 415.b.2):

^d = ՍԻԻՀ Ե.3:

^e Հմմտ. ՍԻԻՀ Տ.15 Տրամաբանական մակացութիւն լուծումն շարադրութեան տարորոշման, ապացոյցի մակացութիւն եւ բաղխոհութեան | հմմտ. Διαλεκτική δέ ἐστίν, ὥς φησι Ποσειδώνιος, ἐπιστήμη ἀληθῶν καὶ ψευδῶν καὶ οὐθετέρων (Diod. Laert. 7.62.8):

^f Հմմտ. ՍԻԻՀ Լ.5 | հմմտ. ἀνάλλυσις γάρ ἐστιν ἡ εἰς τὰ ἄνω καὶ εἰς τὰ πρότερα λύσις τῶν δευτέρων (Eustrat. *In anal.* 3.6):

^g Հմմտ. οἰκοδομική τέχνη τις ἐστὶ καὶ ὅπερ ἔξις τις μετὰ λόγου ποιητική (Arist. *Eth. Nicomach.* 1140.a.7):

^h Հմմտ. οἱ τοιοῦτοι, δι' ἐπιστήμης δὲ καὶ τέχνης οἱ παιδεύοντες καὶ ἰατρούοντες καὶ οἱ <τὰ> πρὸς τὸν βίον χρήσιμα δημιουργοῦντες... (Arist. *Divisiones* 23.2.4-5):

ⁱ = ՍԻԻՀ Ի.3:

^j Հմմտ. ՍԻԻՀ Հ.16 | հմմտ. αἱ δὲ γε ὁμόνυμοι φωναὶ μόνως πολλῶν εἰσὶ σημαντικαὶ πραγμάτων (Ammon. *In Interp.* 74.20):

^k = ՍԻԻՀ Փ.1:

[89] Բազմանունություն³¹⁶ է յայտնումն նմին իրի յոլովիմ ձայնիմ:

[90] Երկբայություն է բառ երկու շարադրութեամբ կամ ի բազմաց յայտնողական³¹⁷ տիրապես և³¹⁸ բանեղաբար^a:

[91] Յանդիմանումն է հակասութեան խոստովանություն^b:

[92] Տրամաբանություն է բան ըստ հարցման և պատասխանոյ յառաջ եկեալ³¹⁹ c:

[93] Յառաջարկություն է տեսություն շարաձգելով առ նպերտ և փախուստ և կամ առ տեսությունս պիտանութեան:

[94] Դրություն է հրաշափառ ումեմն ի ծանօթից իմաստասիրութեան, որոնք թէ³²⁰ «ամենայն ինչ շարժի»^d, որպէս Հերակլիտէս³²¹ e:

[95] Դրություն է³²² ամենախնդիր իմաստասէր կամ երկբայություն բանական, անսահման բան³²³ բանիմ³²⁴, դիմաւ^f իբր «թէ³²⁵ ամուսնանալի է»³²⁶ f:

[96] Խնդիր է հասարակորդություն տրամաբանական բառից³²⁷ կամ գիտ անգիտացելոց^g:

[97] Գիտ³²⁸ վախճան խնդրոյ^h:

[98] Վհատություն³²⁹ է տրամադրություն բանից՝ ոչ նախախոհից և երկայնիցⁱ:

[99] Ճարտասանական³³⁰ է բան հաւանութեան արարչագործ, հաւատացուցանալ, յաղագս իրաւանց և անիրաւութեան, հանդերձ բանի և հմտութեամբ փութանակի^j, որպէս Պղատոն^k, կամ անբան³³¹ կրթություն, փաղափականի մասին ուրուական պատկեր^l:

a = ՍԻԻՀ Ե.7:

b = ՍԻԻՀ 3.8 | = ὁ γὰρ ἔλεγχος ἀντιφάσεως συλλογισμός (Arist. *Anal pr.* 66.b.1).

c Հմմտ. ՍԻԻՀ Տ.13:

d = ՍԻԻՀ Գ.2:

e Հմմտ. Θέσις δέ ἐστίν ὑπόληψις παράδοξος τῶν γνωρίμων τινὸς κατὰ φιλοσοφίαν, οἷον ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντιλέγειν, καθάπερ ἔφη Ἀντισθένης, ἢ ὅτι πάντα κινεῖται, καθ' Ἡράκλειτον (Arist. *Top.* 104.b.19):

f Հմմտ. ՍԻԻՀ Գ.3:

g = ՍԻԻՀ Խ.1:

h = ՍԻԻՀ Գ.12 | հմմտ. ἡ εὐρεσις δὲ πέρας καὶ ἀνάπανσις ζητήσεως (Clem. Alex., *Strom.* 6.14.801 (Chrysippus *Fr.* 102.3)):

i = ՍԻԻՀ Վ.1:

j Հմմտ. {ΠΩΛ.} Ἀλλὰ τί σοι δοκεῖ ἡ ῥητορικὴ εἶναι;... {ΣΩ.} Ἐμπειρίαν ἔγωγέ τινα (Plato *Gorg.* 462.c.1-3):

k Հմմտ. Ἡ ῥητορικὴ ἄρα, ὡς ἔοικεν, πειθοῦς δημιουργὸς ἐστίν πιστευτικῆς ἀλλ' οὐ διδασκαλικῆς περὶ τὸ δίκαιόν τε καὶ ἄδικον (Plato *Gorgias* 454.E. 9).

l = ՍԻԻՀ Ճ.3 | = ἔστιν γὰρ ἡ ῥητορικὴ κατὰ τὸν ἐμὸν λόγον πολιτικῆς μορίου εἶδωλον (Plato *Gorgias* 463.d.1):

[100] Նախագուշակումն է³³² վերաշարժություն արուեստաւոր զառա-
ջիկայ իրաց ցուցանել ըստ պիտոյից:

[101] Հաւատ է ցուցումն ճարտասանական բաղխոհութեան^a:

[102] Հաւանականություն է, որ ի խոստովանություն ածի^{333 b}:

[103] Գովություն է վկայություն առ ի յառափնություն^c:

[104] Պարսաւ է, որ ի շարութենէ վկայություն է^d:

[105] Թուականություն է արուեստ³³⁴ որակութեան թոյլ^{335 e}:

[106] Երկրաշափություն է³³⁶ արուեստ ըստ մեծութեան ձևոյ^f:

[107] Թիւ է բազմություն միակաց^g:

[108] Գիծ է երկայնություն անլայն^{337 h}:

[109] Մակերևոյթ է որոյ մեծություն ունի լայնություն և երկայնությունⁱ:

[110] Աստեղաբաշխություն է արհեստ՝ գիտություն աստեղաց շրջագա-
յութեան, մեծութեան, ձևոյ, դրութեան, բացկացութեան³³⁸, շարժութեան,
կայից³³⁹ առ այսուսիկ և առ միմեանս:

[111] Բժշկական է արհեստ ողջացուցիչ³⁴⁰ ախտացեալ մարմնոյ^{341 j} յ
մարդկան կամ արհեստ առ ի լրումն և թափումն մարմնոյ բերողաց կամ
արհեստ³⁴² գործողական^k:

[112] Ապականություն է³⁴³ ներհակ լինելութեան^l:

^a = ՍԻԻՀ Հ.17 | հմմտ. ἡ δὲ πίστις ἀπόδειξις τις (τότε γὰρ πιστεύομεν μάλιστα ὅταν ἀποδεδείχθαι ὑπολάβωμεν), ἔστι δ' ἀπόδειξις ῥητορική ἐνθύμημα (Arist. *Rhet.* 1355.a.4-7):

^b = ՍԻԻՀ Հ.18:

^c = ՍԻԻՀ Գ.8 | = ἔπαινος μαρτύριον ἐστὶν ἀρετῆς (Themistius *Περὶ φιλανθρωπίας* 3.d.1):

^d = ՍԻԻՀ Պ.1 | հմմտ. ἔτι δὲ μαρτυροῦσιν οἱ τ' ἔπαινοι καὶ οἱ ψόγοι γινόμενοι. ἐπὶ μὲν γὰρ τῇ ἀρετῇ ἔπαινος, ἐπὶ δὲ τῇ κακίᾳ ψόγος (Arist. *Magna mor.* 1.9.1.3-5):

^e = ՍԻԻՀ Թ.5 | հմմտ. ἀριθμητική περὶ ἀριθμῶν, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν τεχνῶν (Arist. *Rhet.* 1355.b.30):

^f = ՍԻԻՀ Ե.8 | = Γεωμετρία ἐστὶν ἐπιστήμη μεγεθῶν καὶ σχημάτων (Heron *Def.* 135.1.1):

^g = ὁ δ' ἀριθμὸς πλῆθος μονάδων (Arist. *Metaphys.* 1053.a.58):

^h Հմմտ. ՍԻԻՀ Գ.2 | հմմտ. καθάπερ οἱ τὴν γραμμὴν ὀριζόμενοι μῆκος ἀπλατὲς εἶναι (Arist. *Top.* 143b.11-12); Γραμμὴ δὲ ἐστὶ μῆκος ἀπλατὲς καὶ ἀβαθὲς (Heron *Def.* 2.1.2):

ⁱ Հմմտ. ἐπιφάνεια δὲ ὁ μῆκος καὶ πλάτος ἔχει (Alex. *In metaphys.* 230.5); Ἐπιφάνειά ἐστίν, ὃ μῆκος καὶ πλάτος μόνον ἔχει (Heron *Def.* 8.1.2):

^j = ՍԻԻՀ Բ.7:

^k Հմմտ. τί ποτ' ἐστὶν ἰατρική, φαίη τέχνην εἶναι θεραπευτικὴν μὲν νοσοῦντων (Galen. *Thrasymbulus* 5.810.17):

^l = ՍԻԻՀ Ա.10 | = ἡ δὲ φθορὰ γενέσκει ἐναντίον (Arist. *Phys.* 225.a.32):

[113] Եղծումն է բացաբարծումն առաջիկայ իրի^a:

[114] Ապականելի է մարդ, որ է կրկին³⁴⁴ բանիւ, յորում³⁴⁵ ներգոյ մարմին, շունչ: Ապականելի է մարդ³⁴⁶ զկնի մահու, յորում ներգոյ անկենդանին, անզգայականն և աններանձնաւորն:

[115] Մշտնջենական է, որ յամենայն ժամանակի է և յառաջագոյն³⁴⁷ էր և այժմ ոչ ապականի^b:

[116] Աստուած կենդանի անմահ, ինքնաբաւ առ ի ներփառութիւն, էութիւն մշտնջենաւոր և բարոյ բնութեան պատճառ^c:

[117] Լինելութիւն³⁴⁸ խաղացումն³⁴⁹ էութեանց, փոփոխումն³⁵⁰ առ էութիւն փայլելով եղանակաց^d:

[118] Բախտ է³⁵¹ բերումն յաներևոյթէն³⁵² պատճառ փառաւոր իրի^e:

[119] Շունչ է, որ զանձն խաղացուցանէ, պատճառ շարժելութեան^f:

[120] Կենդանի է կենդանեաց զաւրութիւն, որ ըստ ինքեան է արարչականութիւն:

[121] Դէլք է բնութիւն ընտրողական մարմնոյ^g:

[122] Ուղեղ է ի ջերմութենէ կառուցեալ^h:

[123] Տարր է, որ ժողովէ և փակտէ զշարադիրսն^{353 i}:

[124] Առաքինութիւն է³⁵⁴ հաստատադրութիւն կամ վեհագոյն բնութիւն մահացու ի կենդանութեան ըստ ինքեան գովելի^j:

[125] Բարբ է³⁵⁵ ըստ որում բարի կոչի, հաղորդութիւն օրինաց արդարակ^k:

^a Ἀνασκευή ἐστὶν ἀνατροπή προκειμένου τινὸς πράγματος (Aphthon. 5), Ἀνασκευή ἐστὶν ἀνατροπή τοῦ προτεθέντος πράγματος (Hermog. Prog. 5.1).

^b Հմմտ. ՍԻԻՀ Մ.6 | = Αἰδίου τὸ κατὰ πάντα χρόνον καὶ πρότερον ὄν καὶ νῦν μὴ ἐφθαρμένον (Plato Def. 411.a.1-2):

^c Հմմտ. ՍԻԻՀ Մ.6 | = Θεὸς ζῶν ἀθάνατον, αὐταρκες πρὸς εὐδαιμονίαν· οὐσία αἰδίου, τῆς τάγαθοῦ φύσεως αἰτία (Plato Def. 411.a.3-4):

^d Հմմտ. ՍԻԻՀ Մ.6 | = Γένεσις κίνησις εἰς οὐσίαν· μετάληψις οὐσίας· πόρευσις εἰς τὸ εἶναι (Plato Def. 411.a.5-6):

^e = ՍԻԻՀ Բ.8 | հմմտ. Τύχη φορὰ ἐξ ἀδήλου εἰς ἄδηλον, καὶ ἡ ἐκ τοῦ αὐτομάτου αἰτία δαιμονίας πράξεως (Plato Def. 412.d.2-3):

^f = ՍԻԻՀ Շ.3:

^g = ՍԻԻՀ Դ.4 | "Οὐσις ἔξις διακριτικὴ σωμάτων (Plato Def. 411.c.9):

^h Հմմտ. Ὅστουν μυελὸς ὑπὸ θερμοῦ παγείς (Plato Def. 411.c.10) | հմմտ. ՍԻԻՀ Ո.3. Ուղիղ է ի ջերմութենէ կառուցեալ և ՍԻԻՀ Ո.8. Ուկր է պատճառ ուղիղ:

ⁱ = ՍԻԻՀ Տ.16 | = Στοιχείον τὸ συνάγον καὶ διαλύον τὰ σύνθετα (Plato Def. 411.c.11):

^j = ՍԻԻՀ Ա.12-ի սկիզբը:

^k = ՍԻԻՀ Բ.9 | Ἀρετὴ διάθεσις ἡ βελτίστη· ἔξις θνητοῦ ζῶου καθ' αὐτὴν ἐπαινετή· ἔξις καθ' ἣν τὸ ἔχον ἀγαθὸν λέγεται· κοινωνία νόμων δικαία (Plato Def. 411.d.1-3): Փաստորեն ՍՓ 125-ը պիտի ՍՓ 124-ի շարունակւորւմը լինէր, և «բարբ»-ը լինէր ոչ թե մեկնվող գլխաբառ, այլ «առաքինութիւն» եզրի ևս մի մեկնաբանւորյան սկիզբ:

[126] Խոհեմություն է զօրություն արարողական ըստ իմֆեան մարդոյն^a:

[127] Բարեփառություն է³⁵⁶, խրատ բարեաց և³⁵⁷ շարեաց, բարբ արարողական^f:

[128] Բարեբաստություն է³⁵⁸ տրամադրություն, որով որոշեմք զինչ է գործելի³⁵⁹ և զինչ ոչ^b:

[129] Արդարություն՝ համախոհություն անձին նմին և բարեկարգություն անձին³⁶⁰ մասանց առ իրեարս և զիրերոփ^c, բնություն³⁶¹ է բաշխողական, որ ըստ չափոյ, յօժարական է երեկեաց նմա³⁶² արդարական^d:

[130] Համեստություն է³⁶³ նուաստություն անձին, որ ի նմա ըստ բնութեանն լինի ցանկություն³⁶⁴, փաշայարմարություն և բարեկարգություն, առ ըստ բնութեան ցանկությունս և հեշտությունս^e, ձայնակցություն է առ անձին առ իշխել և...^f

[131] Արություն է բնություն անձին անշարժ յերկիւղէ^g, փաշություն պատերազմական, տեղեկություն, որ ըստ պատերազմի իրաց, ժուժկալություն է անձին առ ի յահատր և յապառու³⁶⁵, խոհականութենէն, փաշախրախ յուսություն առ մահուամբ^h:

^a = ՍԻԻՀ Խ.2:

^b Φρόνησις δύναμις ποιητική καθ' αὐτήν τῆς ἀνθρώπου εὐδαιμονίας· ἐπιστήμη ἀγαθῶν καὶ κακῶν· διάθεσις καθ' ἣν κρίνομεν τί πρακτέον καὶ τί οὐ πρακτέον (Plato Def. 411.d.5-7): Այս հունարեն սահմանմանը համապատասխանում են ՍՓ 126-128: Հշգրիտ համապատասխանը կլինե՛ր. *«Խոհեմություն է զօրություն արարողական ըստ իմֆեան մարդոյն բարեփառութեան, խրատ բարեաց և շարեաց, տրամադրություն, որով որոշեմք զինչ է գործելի և զինչ ոչ»:

^c = ՍԻԻՀ Ա.16:

^d Հմմտ. Δικαιοσύνη ὁμόνοια τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτήν, καὶ εὐταξία τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν πρὸς ἄλληλά τε καὶ περὶ ἄλληλα· ἔξις διανεμητική τοῦ κατ' ἀξίαν ἐκάστω· ἔξις καθ' ἣν ὁ ἕχων προαιρετικός ἐστὶν τῶν φαινομένων αὐτῷ δικαίων (Plato Def. 411.d.8-e.3) | Հմմտ. ՍԻԻՀ Ա.16. «Արդարություն՝ համախոհություն անձին եւ բարեկարգություն անձին մասանց առ իրեարս և զիրերաւ», ՍԻԻՀ Ա.29. «Արդարություն բնություն բաժանողական զարութեան ըստ արժանատրութեան իւրաքանչիւր ումեք», ՍԻԻՀ Բ.13. «Բնություն է բաշխողական որ ըստ չափոց և յօժարական է երեկեաց նման արդարական», ՍԻԻՀ 3.9. «Յաւաճարական է երեկեաց նման արդարական»:

^e = ՍԻԻՀ Հ.19:

^f Հմմտ. ՍԻԻՀ Զ.5 Ձայնակցություն է իշխանի եւ որ ընդ իշխանութեամբ եւ կամ բարիոք ունակություն ցանկականի մասին անձին | հմմտ. Σωφροσύνη μετρίοτης τῆς ψυχῆς περὶ τὰς ἐν αὐτῇ κατὰ φύσιν γιγνομένας ἐπιθυμίας τε καὶ ἡδονάς, εὐαρμοστία καὶ εὐταξία ψυχῆς πρὸς τὰς κατὰ φύσιν ἡδονάς καὶ λύπας, συμφωνία ψυχῆς πρὸς τὸ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι (Plato Def. 413.a.3-6):

^g ՍԻԻՀ Ա.17:

^h = ՍԻԻՀ Ժ.4 | Ἀνδρεία ἔξις ψυχῆς ἀκίνητος ὑπὸ φόβου· θάρσος πολεμικόν· ἐπιστήμη τῶν κατὰ πόλεμον πραγμάτων· ἐγκράτεια ψυχῆς πρὸς τὰ φοβερά καὶ δεινά· τόλμα ὑπηρετική φρονήσεως· εὐθαρσία ἐπὶ θανάτου προσδοκίᾳ (Plato Def. 412.a.3-7):

- [132] Ակնկալութիւն է³⁶⁶ սարաս³⁶⁷ պահպանութեան^a։
- [133] Երկիւղ է ակնկալութիւն չարի^b։
- [134] Ցանկութիւն է³⁶⁸ անխափան ներգործութիւն բնական ունակութեան³⁶⁹ ^c։
- [135] Խաբէութիւն է³⁷⁰ ընդդիմակ ճշմարտութեան։
- [136] Ամպարհաւանութիւն է պատճառ բարոյ ոչէի^d։
- [137] Հպարտութիւն է³⁷¹ հանութիւն իւր միայնոյ³⁷²։
- [138] Բարի՝ որում ամենեւեան ցանկան^e։
- [139] Զար է որ ամենեցուն փախչելի³⁷³ ^f է։
- [140] Մեծանձնութիւն է նմանաբար կարել³⁷⁴ բերել զերկաբանչիւր պատահմունս³⁷⁵ ^g։
- [141] Բարեբաստութիւն է³⁷⁶ ներգործութիւն ըստ առաքինութեան^h ի կեանս կատարեցելում³⁷⁷ և արտաբնոցն բաւականաբար յաշողեցելոյⁱ։
- [142] Տրամութիւն է ներգործութիւն և կատարումն անբան ունակութեան։
- [143] Արդարութիւն է³⁷⁸ ունակութիւն հասարակութեան³⁷⁹ բաշխող^j։ Եվ կրկին է արդարութիւն՝ է որ ըստ իրի, և է որ ըստ դիմաց։
- [144] Սահման հաւատոյ³⁸⁰ մտածութիւն յաղագս աստուծոյ անախտաբար^k,

^a = ՍԻԻՀ Ա.20։

^b Հմմտ. ՍԻԻՀ Ե.11 Երկիւղ է անբան արտաբնոցութիւն կամ ակնկալութիւն հանդերձելոյ չարի | հմմտ. Φόβος ἔκπληξις ψυχῆς ἐπὶ κακοῦ προσδοκία (Plato *Def.* 415.e.5), τὸν φόβον ὀρίζονται προσδοκίαν κακοῦ (Arist. *Eth. Nicom.* 1115a, line 9)։

^c = ՍԻԻՀ Զ.2 | հմմտ. ἡ ἡδονή, ἀναπλήρωσις τῆς φυσικῆς ἔξεως (Anon. *In eth. Nicom.* 156.2)։

^d Հմմտ. ՍԻԻՀ Ա.19 Ամբարհաւանութիւն՝ պատճառ բարոյ ոչէի կամ շարութիւն ստութեան | հմմտ. Ἀλαζονεία ἔξις προσποιητικῆ ἀγαθοῦ ἢ ἀγαθῶν τῶν μὴ ὑπαρχόντων (Plato *Def.* 416.a10-11)։

^e = ՍԻԻՀ Բ.14 | ὁ βουλόμεθα, τὸ ἀγαθόν (Arist. *Eth. Eud.* 1235.b.23), <Ἀγαθόν> ἐστίν, οὗ πάντα ἐφίεται (*Doctrina Patrum* 249.25)։

^f = ՍԻԻՀ Զ.1 | հմմտ. τὸ κακὸν φευκτόν ἐστίν (Sext. *Emp. Adv. math.* 11.119.6), πᾶν δὲ κακὸν φευκτόν (Arius Didymus 68.1.14)։

^g Հմմտ. ՍԻԻՀ Մ.22 | հմմտ. Μεγαλοψυχία δὲ ἐστίν ἀρετὴ ψυχῆς καθ' ἣν δύνανται φέρειν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν τιμὴν καὶ ἀτιμίαν (Andron. Rhod. *De pass.* 7.5.1 = Stob. 3.1.194.29)։

^h Հմմտ. ... εὐτυχία, εὐτεκνία, ἐνέργεια κατ' ἀρετήν... (Themist. *In Analyt.* 23.3.99.30)։

ⁱ = ՍԻԻՀ Բ.15։

^j Հմմտ. Δικαιοσύνη ... ἔξις διανεμητικῆ τοῦ κατ' ἀξίαν ἐκάστω (Plato *Def.* 411.d.8-e.2)։

^k = ὁρος τῆς πίστεως ἔννοια περὶ Θεοῦ ἀπαθείς (Photius *Bibl.* 163.a.31-32)։

[145] յուսոյ արտագնացումն մտաց առ յուսացեալն^a,

[146] համբերութեամբ զաներևոյթն, որպէս զերևեալ տեսանել մտացն աշօք անպակաս ժուծկալելով^b:

[147] Անարծաթսիրութիւն՝ այնպէս կամելն զոչ ունելն³⁸¹, որպէս ոք կամի գունելն^c:

[148] մակածականարութեան³⁸² անգիտանալով զինքն արտակայութեամբն³⁸³ աստուծոյ^d:

[149] Խոնարհամտութեանն³⁸⁴ մոռացմամբ ուղղութեանց զգոչանալ³⁸⁵ Ե:

[150] Ոչ բարկութեան³⁸⁶ ցանկութիւն բազում ունել սակս ոչ բարկանալոյ^f,

[151] անփորձութեան չարի զգայումն միշտ աստուծոյ հետեւմանն^g:

[152] Սէր է անումն բարոյ առ թշնամանօղս^h,

[153] կատարեալն այլայլութեան³⁸⁷ առ փափկութեամբն աստուծոյ ուրախութիւն վարկանել զտրամականս մահուⁱ:

[154] Գոյութիւն³⁸⁸ միտք, բան, մակացութիւն և այլք, որք են գոյացոյցիչք^j:

[155] Գոյացութիւն է, յորմէ այլք գոյանան, որպիսի³⁸⁹ ի սեռէ³⁹⁰ տեսակքն, և ի տեսակէն անհատն³⁹¹ k:

^a Հմմտ. ὡς δεύτερος ὅρος τῆς ἐλπίδος ἐκδημία τοῦ νοῦ πρὸς τὰ ἐλπιζόμενα (Photius *Bibl.* 163.a.32-33 β):

^b ՄՓ 144-146 = ՄԻԻՀ Հ.10 | հմմտ. ὅρος τῆς ὑπομονῆς, τὸν ἀόρατον ὡς ὁρατὸν ὀρῶντα τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς ἀδιαλείπτως καρτερεῖν (Photius *Bibl.* 163.a.33-35 γ):

^c = ՄԻԻՀ Ա.21 | հմմտ. ὅρος τῆς ἀφιλαργυρίας, οὕτως ἔχειν τὸ μὴ ἔχειν ὡς θέλει τις τὸ ἔχειν (Photius *Bibl.* 163.a.36 δ):

^d Հմմտ. ὅρος τῆς ἐπιγνώσεως, ἀγνοεῖν ἑαυτὸν ἐν τῷ ἐκστῆναι θεῷ (Photius *Bibl.* 163.a.37-38 ε):

^e Հմմտ. ՄԻԻՀ Խ.5 | հմմտ. ὅρος τῆς ταπεινοφροσύνης, λήθη τῶν κατορθουμένων προσεχῆς (Photius *Bibl.* 163.a.38-39 ζ):

^f = ՄԻԻՀ Ո.4 | հմմտ. ὅρος τῆς ἀοργησίας, ἐπιθυμία πολλῇ τοῦ μὴ ὀργίζεσθαι (Photius *Bibl.* 163.a.39-40 ζ):

^g Հմմտ. ὅρος τῆς ἀγνείας, αἴσθησις αἰὲ κεκολλημένη τῷ Θεῷ (Photius *Bibl.* 163.a.40-41 η):

^h Հմմտ. ὅρος τῆς ἀγάπης, αὕξησης φιλίας πρὸς τοὺς ὑβρίζοντας (Photius *Bibl.* 201.163.a.41-b.1 θ):

ⁱ ՄՓ 152-153 = ՄԻԻՀ Ա.10 | հմմտ. ι' ὅρος τῆς τελείας ἀλλοιώσεως ἐν τρυφῇ Θεοῦ χαρὰν ἡγεῖσθαι τὸ στυγνὸν τοῦ θανάτου (Photius *Bibl.* 163.b.2-3):

^j = ՄԻԻՀ Գ.6:

^k = ՄԻԻՀ Գ.7:

[156] Դէմ է կենդանեացն կերպ, գնդին բոլորակութիւն, հրոյն³⁹² ջերմութիւն, այլ ձև և կերպ յարանունաբար ունին³⁹³, առ որ ասին³⁹⁴, քան-գի³⁹⁵ ուրումն են, զի կերպն ուրումն³⁹⁶ է կերպ, և ձև՝ ուրումն է ձև^a:

[157] Թիւ՝ ըստ յառաջակայելումդ սեռ, իսկ միակդ³⁹⁷ ի դմանէ՝ սկիզբն դորայ^b:

[158] Բնութիւն նշանակիչ է կերպի. ապա ուրեմն սեռ բնութիւն է^c:

[159] Անսկիզբն՝ բնութեամբ առաջին, որպէս³⁹⁸ ի սկզբանց արարիչ^d, բնութիւն հրշտակաց³⁹⁹ սկսեալ և ոչ դադարեալ^e:

^a = ՍԻԻՀ Գ.5:

^b = ՍԻԻՀ Թ.6:

^c = ՍԻԻՀ Բ.16 | հմմտ. Τὸ μὲν γὰρ γένος φύσις ἔστι τις ἐν τοῖς εἶδεσι μὲν ὑπάρχουσα (Joann. Pilop. *In de an.* 256.28):

^d = ՍԻԻՀ Ա.22:

^e = ՍԻԻՀ Բ.17:

Գ. ԲԱՐՈՅԱԿԱՆԻ ՅԵՂԱՆԱԿԻ⁴⁰⁰ ՍԱՀՄԱՆ

[1] Արդ բաղձականին յարձակման⁴⁰¹ գոլով սկիզբն ի յախտս հանապարհի իրողութեան:

[2] Քանզի բաղձականին յարձակման է՝ ինչ որ սրտմտութիւն է, և է՝ ինչ որ ցանկութիւն, և⁴⁰² է՝ ինչ որ կամեցողութիւն յայսմանէ է զհետ⁴⁰³ երթալ առափնութեանց և փախչել ի ներհակացն^a և ի բաղձմանէ սկսանելի է:

[3] Բաղձալի է, որ ամենևին բարի է կամ երևեալ բարի, յորոյ վերայ յարձակումն լինի^b:

[4] Յարձակումն է բերումն մտաց յիր⁴⁰⁴ ինչ կամ յիրէ իմեմէ^c:

[5] Բարկութիւն է փոխարէն տրամեցուցանելոյ կամ եռանդն զսրտի արեանն^d:

[6] Խորհուրդ է խնդիր աւգտակարաց կամ հաւաքումն խոհեցմանց կամ բաղդատութիւն կրանից բանականաց կամ տրամադրութիւն բարոյ և շարի^e:

[7] Բարի է, որ ամենևին ըստ ինքեան է հանելի կամ աւգտակարն կամ հանելին ի կենցաղումս, կամ ունակութիւն բանականի անծին^f, կամ վեհագոյն գոյացութիւն, որոյ բանականն փափաքէ անձն, առ նմանութիւն⁴⁰⁵ փափագելոյ և բաղձալոյ^g:

[8] Չար է, որ ամենևին յինքեան է փախչելի կամ վնասակար որ ինչ ի կենցաղումս է, վատթարութիւն է⁴⁰⁶ ունակութիւն բանականի անծին^h:

[9] Լաւ է բարի⁴⁰⁷ գովելիⁱ:

[10] Վատթար է չար պարսաւելի^j:

^a = ՍԻԻՀ Բ. 22:

^b = ՍԻԻՀ Բ. 21:

^c ՍԻԻՀ 3.10 | ὁρμὴν δεόντως ἄν τις ἀφορίζοιτο, λέγων εἶναι φορὰν διανοίας ἐπὶ τι τῶν ἐν τῷ πράττειν (Arius Didymus *De philosoph. sectis* 73.2.5):

^d = ՍԻԻՀ Բ. 31, հմմտ. Հարց. կարճ. 6.բ.3, ՍԻԻՀ Բ. 44, ՍԻԻՀ Ս. 17 | հմմտ. ὁργὴ τί ἐστίν· ὁ μὲν γὰρ ὁρεξὶν ἀντιλμπήσεως ἢ τι τοιοῦτον, ὁ δὲ ζέσιν τοῦ περὶ καρδίαν αἵματος καὶ θερμοῦ (Arist. *De an.* 403.a.30):

^e = ՍԻԻՀ Խ. 6:

^f = ՍԻԻՀ Բ. 19:

^g = ՍԻԻՀ Բ. 20:

^h = ՍԻԻՀ Գ. 2 | հմմտ. περὶ τοῦ κακοῦ, λέγοντες κακὸν εἶναι βλάβην ἢ οὐχ ἕτερον βλάβης, οἱ δὲ τὸ δι' ἑαυτὸ φευκτόν (Sextus Emp. *Adv. math.* 3.176.5):

ⁱ = ՍԻԻՀ Լ. 2:

^j = ՍԻԻՀ Վ. 5 | հմմտ. τὰ δὲ κακὰ ψεκτά (Alex. *De fato* 210.23), τὸ δὲ αἰσχροὺν ψεκτόν (Alex. *De fato* 207.14):

[11] Միշակ անուանի ոչ բարին և ոչ չարն գոլ տարբերություն գոլով ի⁴⁰⁸ մէջ առաքինութեան և շարութեան^a:

[12] Առաքինություն է որ ամենևին է⁴⁰⁹ ունակություն բարի բանականի անձին, բարեաց յառաջածու կամ տրամադրություն խոստովանելի յամենայն վայրս⁴¹⁰, որպէս պատերազմաց, կամ ունակություն նախալուծարական և գործաւորական բարոյ կամ գեղեցկութեան^b, որպէս Թէոփրատէս⁴¹¹ Ե:

[13] Չարություն է ունակություն անձին բանականի վատթար^d, կամ ախտ անձին վատթարի, կամ շարություն անձին, կամ տրամադրություն ոչ խոստովանելի յամենայն վայրս^e:

[14] Իմաստություն է մակացություն առաջին և պատուական, աստուածային կամ յԱստուած առաքինություն^f:

[15] Խոհականություն է բարեխոհություն մարդկայնոց իրաց, որպէս Պղատոն, իսկ ըստ Արիստոտելի՝ ունակություն հանդերձ բանի գործական^g:

[16] Գործ է ներգործություն բանականի անձին ի ձեռն մարմնոյ կամ մակացություն գործելաց^h:

[17] Անզգամություն է շարախոհություն⁴¹² մարդկայնոց իրաց կամ ունակություն գործաւորական անբան կամ տգիտություն գործելաց և ոչⁱ:

^a = ՍԻԻՀ Մ.29:

^b ՍԻԻՀ Ա.12:

^c Հմմտ., քեև հեռավոր գուգահեւ է, ἀρετή μεσότης παθῶν, ἢ ἔξις ὀρίζουσα τοῦ πάθους τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔλλειπιν τῷ τῆς φρονήσεως λόγῳ· ἢ ἔξις προαιρετικὴ τοῦ καλοῦ περὶ ἡδονᾶς καὶ λύπας (Arius Didymus *De philosoph. sectis* 54.2.35-37):

^d Հմմտ. Κακία ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ κακὴ ἔξις (Orig. *Hom. In Job* 369.25), ἢ γὰρ κακία ἔξις ἐστὶ πονηρά (Anonymi *In Eth. Nicom.* 33.25):

^e = ՍԻԻՀ Զ.3:

^f = ՍԻԻՀ Ի.4 | հմմտ. οἱ μὲν οὖν Στωικοὶ ἔφασαν τὴν μὲν σοφίαν εἶναι θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων ἐπιστήμην (Sext. Emp. *Adv. math.* 9.13.4):

^g = ՍԻԻՀ Խ.7 | հմմտ. ἡ φρόνησις ἂν εἴη ἔξις τις προαιρετικὴ καὶ πρακτικὴ (Arist. *Magna mor.* 34.11.1), ἔδει γὰρ αὐτὸν εἰπεῖν φρόνησιν, ὃ δὲ εἶπεν εὐβουλίαν (Olymp. *In Alcib.* 182.18):

^h = ՍԻԻՀ Գ.3 | հմմտ. καὶ ἔστιν ἡ μὲν <πρᾶξις <ἡ σπουδαία>> ψυχῆς ἐνέργεια λογικῆς..., διὰ τοῦ συμφυοῦς καὶ συναγωνιστοῦ σώματος ἐκτελουμένη (Chrysipp. *Fr.* 293.6), λέγεται δὲ πρᾶξις καὶ ἡ κατὰ πρακτικὴν ἐπιστήμην ἐνέργεια (Aspasius *In Eth. Nicom.* 3.19):

ⁱ = ՍԻԻՀ Ա.23:

[18] Որպես Պղատոն՝ արդարություն է ինքնաբար ներգործություն անձին մասանց^a, իսկ ըստ Արիստոտելի՝ միջակություն առաւելութեան հասարակաց աւգտի հանդիպմամբ^b կամ մակացություն հանդիպելեաց և ոչ^c:

[19] Անիրատություն է⁴¹³ արտագործություն մասանց անձին կամ ունակություն գրկողական⁴¹⁴ կամ ունակություն հաւասարութեան գրկաւ կամ տգիտություն հետևելեաց⁴¹⁵ և ոչ^d: Թշնամանք են անիրատություն, որ⁴¹⁶ ամաշեցուցանէ զողջախոհություն:

[20] Զայնակցություն է իշխանի և որ ընդ իշխանութեամբ են՝ ըստ Պղատոնի^e, և կամ բարոյ ունակություն ցանկականի մասին անձին^f:

[21] Վախումն է գերազանցություն ողջախոհութեան^g, անգիտություն երկնչելեաց և ոչ:

[22] Առաւելություն⁴¹⁷ է փրկություն փառաց աւրինատուաց, դժնդակից և ոչ, որպէս Պղատոն^h, իսկ ըստ Արիստոտելի՝ միջակություն յանդգնութեան և զանգիտմանⁱ կամ մակացություն դժնդակից և ոչ^{418 j}:

[23] Խոստովանություն է գիտություն⁴¹⁹ աւգտակարաց^k:

[24] Երազամտություն է խոստովանություն գտաւական⁴²⁰ վաղվաղակի վայելուչ գոյոյ^l:

[25] Կորովություն է խոստովանողական դիպողություն⁴²¹ ամենայն դիտաւորութեան^m:

^a Հմմտ. Δικαιοσύνη... εὐταξία τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν πρὸς ἄλληλά τε καὶ περὶ ἄλληλα (Plato *Def.* 411.d.8):

^b Հմմտ. ἡ δικαιοσύνη μεσότης τις ἂν εἴη ὑπεροχῆς καὶ ἐλλείψεως καὶ πολλοῦ καὶ ὀλίγου (Arist. *Magna mor.* 1.33.5.4):

^c Հմմտ. *Սիհձ* Ա.18:

^d = *Սիհձ* Ա.24:

^e Հմմտ. Σωφροσύνη... συμφωνία ψυχῆς πρὸς τὸ ἄρχειν καὶ ἄρχεσθαι (Plato *Def.* 411.e.9): Σωφροσύνη գիտաբարին համապատասխանում է նախորդ սահմանման վերջին՝ «ողջախոհություն» բառը:

^f = *Սիհձ* Զ.5:

^g = *Սիհձ* Վ.6 | հմմտ. Ἡ μὲν οὖν ἀκολασία ἔλλειψίς ἐστι τῆς σωφροσύνης, ἡ δὲ ἡλιθιότης ὑπερβολή (Joann. Damasc. *Dial. (fus.)* 58.35):

^h Հմմտ. τὴν ... σωτηρίαν... δόξης... νομίμου δεινῶν τε πέρι καὶ μὴ ἀνδρείαν ἔγωγε καλῶ καὶ τίθεμαι (Plato *Resp.* 430.b.4):

ⁱ Հմմտ. ἡ μέση διάθεσις θρασυτήτος καὶ δειλίας ἐστὶν ἀνδρεία (Arist. *Eth. Eudem.* 1228b.2-3):

^j = *Սիհձ* Ա.25 | = ἀνδρεία δὲ ἐπιστήμη δεινῶν καὶ οὐ δεινῶν καὶ οὐδετέρων (Chrysipp. *Fr.* 266.5):

^k = *Սիհձ* Խ.8:

^l = *Սիհձ* Ե.9:

^m = *Սիհձ* Կ.3:

[26] Բարեհմնարություն է խոստովանություն գտողական⁴²² ելից գործոց⁴²³ a:

[27] Բարեզարդություն է զարություն արարողական վայելուչ և անվայելուչ շարժութեան^b:

[28] Ամաթ է երկիւղ յողիւղ⁴²⁴ պարսաւանաց, կամ^c երկիւղ շարափառութեան^d:

[29] Ժուժկալություն է զարություն հանդուրժողական աշխատութեանց^e:

[30] Քաջալերություն է մակացություն պանծանաց⁴²⁵ կամ զարություն նախագիտութեան^f:

[31] Մեծանձնություն է ի վերայ ամենայնի ի մէջ առափնութեան և շարութեան, մանաւանդ կենաց և մահու^g:

[32] Մեծավայելչություն է առափնություն պարզևատոութեան^h:

[33] Փոքրանձնություն է շարություն նիհարեալ որ ի⁴²⁶ մէջ առափնութեան և շարութեանⁱ:

[34] Ամբարհաւանություն է շարություն ստութեան^j:

[35] Մեխմեխություն է զանգիտություն պատճառել^k:

[36] Համեմատություն է համակցություն հասարակաց բարոյ. հասարակաց բարի է միայն աստուած^l:

[37] Գծծություն է ունակություն պարկեշտութեան չափոյ ի ծախս^m:

[38] Երջանկություն է նմանություն Աստուծոյ ըստ կարողութեան մարդկան⁴²⁷ կամ կենցաղ երանութեանⁿ:

a = ՍԻԻՀ Բ.23:

b = ՍԻԻՀ Բ.24:

c = ՍԻԻՀ Ա.26:

d = ՍԻԻՀ Ա.28 | հմմտ. Αίσχύνη φόβος ἐπὶ προσδοκία ἀδοξίας (Plat. Def 416.a.9):

e = ՍԻԻՀ Ժ.1:

f = ՍԻԻՀ Ք.3 | հմմտ. Ἀνάγκη ἐστὶ κρίσις βεβαία καὶ ἀμετάτρεπτος δύναμις προνοίας (Corpus Hermeticum Fr. 13.1.1):

g = ՍԻԻՀ Մ.8:

h = ՍԻԻՀ Մ.7 | = μεγαλοπρέπεια δὲ ἀρετὴ ἐν δαπανήμασι (Arist. Rhet. 1366.b.18).

i Հմմտ. ՍԻԻՀ Փ.2 | հմմտ. μικροψυχία δὲ ἐστὶ κακία ψυχῆς (Arist. Virt. 1250a.27, Joannes Stob. 3.1.194):

j = ՍԻԻՀ Ա.19:

k = ՍԻԻՀ Մ.9:

l = ՍԻԻՀ Հ.24:

m = ՍԻԻՀ Գ.4 | հմմտ. Εὐτέλεια δὲ ἔξις ἀνυπέαρτος ἐν δαπάναις καὶ παρασκευαῖς (Chrysipp. Fr. 272.5):

n = ՍԻԻՀ Ե.10:

[39] Վախճան է, որոյ աղագաւ այլն ամենայն, իսկ ինքն ոչ ուրով աղագաւ, կամ վերջին ցանկալի:

[40] Դիտաւորութիւն է ներհակայ կատարեալն բարի^a:

[41] Կատարումն է հանդիպել⁴²⁸ դիպողութեան⁴²⁹ b:

[42] Յորդորումն է փոխադրութիւն⁴³⁰ յիւրոց վարուց յիմաստասիրութիւն ածեալ⁴³¹ c:

[43] Մեղանշումն է ամենայն որ ոչ ըստ վայելուչ գոլոյ⁴³² կամ գործ ոչ արինատր^d:

[44] Աւելն է բան ուղղակի կարգաւորական գործելի, իսկ հրաժարականն՝ որ ոչ գործելի, որ է կրան հասարակաց, քաղաքի կամ էի գիւտ^e:

[45] Բարեպաշտութիւն է արդարութիւն առ Աստուած սրբութեան^f:

[46] Սրբութիւն է հանաչել զԱստուած և առնել զկամս նորա^g:

[47] Տաւն է ժամանակ հանգստեան և առնելոյ զկամս Աստուծոյ^h:

a = ՍԻԻՀ Գ.6:

b = ՍԻԻՀ Կ.4:

c = ՍԻԻՀ 3.11 | հմմտ. Τίς ἡ διὰ συμβόλων προτροπή εἰς φιλοσοφίαν καὶ ἀπόρρητος δογματῶν ἔμφασις καὶ ἀποκεκρυμμένη (Iambli. *De vita Pyth.* 23.1):

d = ՍԻԻՀ Մ.10:

e = ՍԻԻՀ Ա.30:

f = ՍԻԻՀ Բ.26 | հմմտ. Εὐσέβεια δικαιοσύνη περὶ θεοῦς (Plato *Def.* 412.e.14):

g = ՍԻԻՀ Ս.11:

h = ՍԻԻՀ Տ.17:

Գ. ՍԱՀՄԱՆՔ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆՔ ՄԻՋԱԿՔ

[1] Ողջություն է չափակցություն ի մարմնի տարեց, այսինքն՝ ջերմոյ, ցրտոյ, խոնաւոյ, ցամաքոյ^a:

[2] Հիւանդություն է անչափակցություն նոցունց^b:

[3] Զաւրություն է չափակցություն⁴³³ ջրաց⁴³⁴ և ոսկերաց^c:

[4] Տկարություն է անչափակցություն նոցունց^d:

[5] Գեղեցկություն է չափակցություն մասանց մարմնոյ հանդերձ բարիոք գունով^e:

[6] Տգեղություն է անչափակցություն նոցունց^f:

[7] Ցաւ է խոշոր շարժություն^g զգայություն տալով ճանապարհի բնատրականի⁴³⁵ բնատրին^{436 h}:

[8] Ցանկական հեշտություն է շարժությունⁱ ի զգայութեան կատարեալ^j:

[9] Մահ է լուծումն և որոշումն հոգոյ ի⁴³⁷ մարմնոյ^k:

[10] Հարստություն է բազմություն ստացուածոց և ընչից: Տնանկություն է կարատություն ստացուածոց և ընչից^{438 l}: Հարստություն է ըստ Արիստոտէլի՝ հայցումն բաւականութեան առ ի կեանս կամ երջանկություն^m:

^a = ՍԻԻՀ Ո.5 | = ὕγεια συμμετρία τῶν ἐν σώματι στοιχείων, θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, ὑγροῦ καὶ ξηροῦ (Pseudo-Zonaras upsilon, 1761.10):

^b Հմմտ. ՍԻԻՀ Հ.21 | հմմտ. λέγεται δὲ εἶναι σώματος νόσος ἡ ἀσυμμετρία τῶν ἐν αὐτῷ, θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, ξηροῦ καὶ ὑγροῦ (Chrysippus Fr. 471.47):

^c = ՍԻԻՀ Զ.1 | հմմտ. ἡ μὲν γὰρ ἰσχὺς ἐν τοῖς νεύροις καὶ ὁστοῖς, τὸ δὲ κάλλος τῶν μελῶν τις συμμετρία δοκεῖ εἶναι (Arist. Top. 116.b.22):

^d Հմմտ. ՍԻԻՀ Տ.18 | հմմտ. λέγεται δὲ εἶναι σώματος νόσος ἡ ἀσυμμετρία τῶν ἐν αὐτῷ, θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, ξηροῦ καὶ ὑγροῦ (Chrysippus Fr. 471.47):

^e = ՍԻԻՀ Գ.5 | հմմտ. τὸ δὲ κάλλος τῶν μελῶν τις συμμετρία δοκεῖ εἶναι (Arist. Top. 116.b.22), ὅντως ἀληθινὸν κάλλος, ὅπερ ἐστὶν εὐχροιά τε καὶ εὐσαρκία καὶ συμμετρία τῶν μορίων (Galen. Thrasybulus 5.822.8), τὸ κάλλος ἐστὶ συμμετρία μελῶν καὶ μερῶν μετ' εὐχροίας (Hermog. Περί ὁρεῶν 1.12.22):

^f Հմմտ. ՍԻԻՀ Տ.19 | հմմտ. τὸ μὲν ἀσυμμετρία... τῶν ὀργανικῶν τὸ αἶσχος (Arist. Fr. 4.45.31):

^g = πόνος δὲ τραχεῖα κίνησις (Suda eta 97.9, Pseudo-Zonaras eta 976.7).

^h = ՍԻԻՀ Յ.3:

ⁱ Հմմտ. Ἡδονὴ δὲ ἐστὶ λεία κίνησις (Suda eta 97.9, Pseudo-Zonaras eta 976.7):

^j = ՍԻԻՀ Յ.4:

^k = ՍԻԻՀ Մ.11 | հմմտ. Οὐκοῦν τοῦτο γε θάνατος ὀνομάζεται, λύσις καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος; (Plato Phaedo 67.d.4):

^l = ՍԻԻՀ Տ.20 | հմմտ. ἡ δὲ πτωχεία παντελὴς τῆς κτήσεως ἔκπτωσις (Suda Pi 3052.2):

^m = ՍԻԻՀ Հ.22 | հմմտ. Πλοῦτος κτήσις σύμμετρος πρὸς εὐδαιμονίαν· περιουσία χρημάτων εἰς εὐδαιμονίαν συντεινόντων (Plat. Def 415.d.1):

- [11] Մանկություն է աճում մարմնոյ:
 [12] Ծերություն է նուազում մարմնոյ^a:
 [13] Տղայություն է սկիզբն և զարգացումն մարմնոյ անման^b:
 [14] Փառք են գովություն առ ի բազմաց^c:
 [15] Բարեփառություն է փառք⁴³⁹ ի բարեաց^d:
 [16] Բարետոհմություն է փոխանորդություն ազգի իւրոյ առաքինություն^e:
 [17] Վատազգի ծնունդ է, որ ոչ է բարւոյ:
 [18] Ամուսնություն է զուգաւորություն առն և կնոջ՝ յորդեծնություն,
 կենցաղոյս կցորդություն^f:
 [19] Տուն է հաւաքումն բազմաց հանապազաւեայ բաւականութեան
 սակս^g:
 [20] Տնաւորնական է մակացություն կարգաւորություն տան^h:
 [21] Թագաւորություն է միապետություն անպարտաւոր հասարակաց⁴⁴⁰
 աւգտիⁱ:
 [22] Ռամկություն է, յորում ուամիկ⁴⁴¹ տիրեն և տնանկի^j:
 [23] Քաղաքականություն է մակացություն քաղաքի աւգտի^k:
 [24] Դատողական է մակացող⁴⁴² դատելոյ^l:
 [25] Դատ է վերականգնումն մեղանշանաց, զի նա է նուազումն մարմ-
 նոյ և արտաքոյ^m:

^a = ՍԻԻՀ Ծ.2 | հմմտ. Γῆρας ἔστι φθίσις σώματος φυσικῶς ὑπὸ χρόνου γινομένη (Doctrina Patrum 254.9):

^b = ՍԻԻՀ Տ.21 | հմմտ. νέος ὢν ἔτι καὶ τὰς πρώτας ἔχων τῆς αὐξήσεως ἀρχάς (Plut. Cicero 20.6.2):

^c = ՍԻԻՀ Փ.3 | = ἡ δόξα ὁ παρὰ τῶν πολλῶν ἔπαινος (Dio Chrys. Or. 77/78.17.5):

^d = ՍԻԻՀ Բ.25:

^e = ՍԻԻՀ Բ.27 | հմմտ. εὐγένεια γὰρ ἐστὶν ἀρετὴ γένους (Arist. Pol. 1283.a.35):

^f = ՍԻԻՀ Ա.31:

^g = ՍԻԻՀ Տ.22:

^h = ՍԻԻՀ Տ.23 | հմմտ. Οὐκοῦν, ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐπιστήμης μέν τινος ἐδόκει ἡμῖν ὄνομα εἶναι ἡ οἰκονομία, ἡ δ' ἐπιστήμη αὕτη ἐφαίνετο ἢ οἴκους αὖξιν δύνανται ἄνθρωποι (Stob. 4.28.23.2):

ⁱ = ՍԻԻՀ Թ.7:

^j = ՍԻԻՀ Ռ.1 | հմմտ. Δημοκρατία δὴ οἷμαι γίγνεται ὅταν οἱ πένητες νικήσαντες (Plato Resp. 557.a.2), ἡ μὲν δημοκρατία, ἐν ἣ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως κυριεύει (Arist. Divisiones 4.2.7):

^k = ՍԻԻՀ Ք.4 | հմմտ. Πολιτικὴ ἐπιστήμη καλῶν καὶ συμφερόντων· ἐπιστήμη ποιητικὴ δικαιοσύνης ἐν πόλει (Plato Ded. 413.b.11):

^l = ՍԻԻՀ Գ.7:

^m = ՍԻԻՀ Գ.8:

[26] Շահ է անումն միոյ անձին աւգուտ լուծանելով զախտս և չափաւոր առնելով^a:

[27] Բարիոք է կարգ անձին ի հրահանգէ մտեալ^b:

[28] Հրահանգ է հայրենական արինակարգութիւն իւրաքանչիւր ուրոք կամ յիւրաքանչիւր ումեքէ գրել իրաւացի^c:

[29] Սովորութիւն է հրահանգից հաւաքումն⁴⁴³ անշրջելի^d:

[30] Բարոյական է առաքինութիւն կամ ախտականի անձին բարւոք ունակութիւն⁴⁴⁴ կամ ի հրահանգէ և յառաքինութենէ ժողովեալ^e:

[31] Բնական առաքինութիւն է, որ բնութեան է պարզև, զոր բարեբուն կոչեմք^f:

[32] Բարեբնութիւն է պատեհութիւն ի բնութենէ յառաքինութիւն^g:

[33] Ախտ է շարժումն անբան մասին անձին ըստ ամբարձման կամ ըստ ամփոփման^h:

[34] Յարձակումն է անբան շարժութիւն անբանի մասին անձին. ընդդիմացեալ⁴⁴⁵ ուղղաբանի որպէս ցանկականն հեշտութիւնⁱ:

[35] Տրտմութիւն է անբան ամփոփումն, շարժումն անբանի մասին անձին^j, որպէս Զենոն, իսկ ըստ Պղատոնի՝ երկիւղ է անբան արտակոշութիւն⁴⁴⁶ կամ ակնկալութիւն հանդերձելոյ շարի^k:

[36] Յանկութիւն է բաղձումն հեշտալի^l, իսկ ըստ Արիստոտելի՝ բաղձումն անբան^m, իսկ ըստ Զենոնի՝ բաղձումն մարմնոյ կարաւտմանցⁿ:

^a = ՄԻԻՀ Շ.4:

^b ՄՄ 32 և ՄՄ 27-ի բնագրերը հաջորդաբար միավորված զուգահեռ են գտնում ՄԻԻՀ Բ.30-ում. «Բարեբնութիւն է պատեհութիւն ի բնութենէ յառաքինութիւն բարւոք կարգ անձին ի հրահանգէ մտեալ»:

^c = ՄԻԻՀ Հ.23:

^d = ՄԻԻՀ Ս.12:

^e = ՄԻԻՀ Բ.28:

^f = ՄԻԻՀ Բ.29 | οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς εὐφύεστατος πρὸς ἀπάσας, ὥστε τὴν μὲν ἦδη τὴν δ' οὐπω εἰληφὼς ἔσται· τοῦτο γὰρ κατὰ μὲν τὰς φυσικὰς ἀρετὰς ἐνδέχεται (Arist. *Eth. Nicom.* 1144b.34):

^g Տե՛ս ՄՄ 27-ի ծանոթագրությունը:

^h = ՄԻԻՀ Ս.32:

ⁱ = ՄԻԻՀ Յ.14:

^j = ՄԻԻՀ Տ.24:

^k = ՄԻԻՀ Ե.11 | հմմտ. πάθος δ' ἐστὶν, ὥς μὲν <Ἀριστοτέλης> ἄλογος ψυχῆς κίνησις πλεοναστική... πάθος ἐστὶ κίνησις τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς (Stob. 2.7.1.20-27):

^l = ἢ δ' ἐπιθυμία ὄρεξις ἡδέος (Arist. *Top.* 147.a.1):

^m = ἐπιθυμία ἐστὶν ἄλογος ὄρεξις (Suda epsilon 2341.1):

ⁿ = ՄԻԻՀ Յ.5:

[37] Մախանֆ եմ տրտմութիւն ի վերայ ընկերին յառաջադիմութեան^a:

[38] Նախանձ է տրտմութիւն, թէ որ ինչ⁴⁴⁷ այլոց է բարին, նոյն և ի մեզ
գոյ բաղձումն երանութեան^b:

[39] Պակուցումն է երկիւղ հանդերձելոյ շարի^c:

[40] Տագնապ է երկիւղ կործանման կամ երկիւղ պարտութեան:

[41] Զարհուրումն է երկիւղ ցնորման^d:

[42] Ամաւթ է երկիւղ անփառութեան^{448 e}:

[43] Ահ է երկիւղ դժնդակութեան^f:

[44] Տոփում⁴⁴⁹ է ցանկութիւն սիրոյ կամ սպասատրութեան Աստուծոյ^g:

[45] Փափաքումն է ցանկութիւն տոփելոյ իրի ի հարուստ^h:

[46] Զանասիրութիւն է տրամադրութիւն գործողական ձեռնարկու-
թեամբ աշխատութեանⁱ:

^a = ՍԻԻՀ Մ.12 | = Φθόνος πάθος λύπης ἐπὶ τῇ τῶν πέλας εὐπραγίᾳ (Pseudo-Zonaras 1806.1):

^b = ՍԻԻՀ Ն.6 | հմմտ. Φθόνος λύπη ἐπὶ φίλων ἀγαθοῖς ἢ οὖσιν ἢ γεγενημένοις (Plato *Def.* 416.a.13), Φθόνος δὲ λύπη ἐπ’ ἄλλοις ἀγαθοῖς· ζῆλος δὲ λύπη ἐπὶ τῷ ἑτέρον ἐπιτηγχανεῖν ὧν αὐτὸς ἐπιθυμεῖ, αὐτὸν δὲ μή· λέγεσθαι δὲ καὶ ἑτέρως ζῆλον, μακαρισμὸν ἐνδεοῦς (Chrysipp. *Fr.* 413.1):

^c = ՍԻԻՀ Պ.7 | = δέος γὰρ εἶναι προσδοκίαν μέλλοντος κακοῦ (Plato *Laches* 198.b.9):

^d = ՍԻԻՀ Զ.2 | հմմտ. ἔκπληξις δὲ φόβος ἐκ φαντασίας ἀσυνήθους πράγματος (Diog. Laert. 7.113.1):

^e Հմմտ. ՍԻԻՀ Ա.28. «Ամաւթ՝ երկիւղ վատափառութեան» | հմմտ. *Քարոյական Ա.* 28. «Ամաւթ է երկիւղ յուղիղ պարսաւանաց, կամ երկիւղ շարափառութեան» | հմմտ. Αἰσχύνῃ φόβος ἐπὶ προσδοκίᾳ ἀδοξίας (Plat. *Def.* 416.a.9):

^f = ՍԻԻՀ Ա.33 | = δέος δὲ φόβος δεινοῦ (Chrysipp. *Fr.* 408.3):

^g = ՍԻԻՀ Տ.31 | հմմտ. ὁ ἔρως ἐπιθυμία συνουσίας ἐστίν (Arist. *Top.* 146.a.9):

^h Հմմտ. ՍԻԻՀ Փ.4 Փաւք է ցանկութիւն տոփելոյ իրի ի հեռուստ:

ⁱ Հմմտ. ՍԻԻՀ Զ.1 | հմմտ. τὴν γὰρ φιλοπονίαν διάθεσιν ἐξεργαστικὴν εἶναι τῶν ἐπιβαλλόντων ἀνυπόπτως διὰ πόνον (Chrysipp. *Fr.* 683.2):

Ե. ԲԱՆԱԿԱՆԻ ՄԱՍԻՆ ՍԱՀՄԱՆՔ⁴⁵⁰

[1] Սկիզբն մարմնոյ բնատրականաւ⁴⁵¹:

[2] Բնատրականի⁴⁵² սկիզբն՝ մարմին^a:

[3] Բարոյականի սկիզբն՝ յարձակումն, բանականի⁴⁵³ սկիզբն է ցնորումն, որ է մտաց երևոյթ^b:

[4] Բնութիւն է ըստ էութեան բոլորից անձն⁴⁵⁴, իսկ ըստ ունակութեան՝ իբր զի արուեստ ինչ ի լինելութիւն ածեալ ի կատարումն, տունկս, կենդանիս և տարերցն ի միմեանս փոխադրութիւն⁴⁵⁵, որ է սկիզբն շարժութեան և կայից^c:

[5] Սկիզբն է ամենայն, որ⁴⁵⁶ ինչ նախագոյն է՝ պատճառ լինելութեան իրիք, որով լինի եղեալն^d:

[6] Արարչական պատճառ է, որ զատ է յեղելոցն, որպէս Աստուած, և կամ յումէ⁴⁵⁷ լինի եղեալն, որպէս բարի^e:

[7] Նիւթական պատճառ է, յորմէ լինի եղեալն, որ ոչ է ի զատ⁴⁵⁸ յեղելոյն, յորոյ էութենէ լինի եղեալն կամ բոլորն^f:

[8] Յարացոյցական պատճառ է, ըստ որոյ արիմակի լինի եղեալն. այս է տեսութիւն, և տեսութիւն է միմն⁴⁵⁹ ինքնակատար մշտնջենատրին Աստուծոյ^g:

[9] Յարացոյցն յափտեմական է⁴⁶⁰ ըստ որոյ արիմակի լինին ի բնութենէ եղեալն, էութիւն մշտնջենատր, պատճառ բոլորից, իբր այսպիսի իմն. Աստուած՝ կենդանի⁴⁶¹ մշտնջենատր, բանական, անախտ, առաջին և երկնային միշտ⁴⁶², անախտաբար ըստ ինքեան առանց նիւթոյ, Աստուած՝ էութիւն ինքնագոյ, անձն, առաջին և պատճառական, աննիւթ միտ^h:

[9ա] Դե է ոգի բացարձակ ի հողեղէն մարմնոյⁱ:

[10] Քաջ է ոգի բացարձակ ի հողեղէն մարմնոյ՝ ըստ ինքեան գոլով բարի^j:

a = ՍԻԻՀ Բ.32:

b = ՍԻԻՀ Բ.34:

c = ՍԻԻՀ Բ.35:

d = ՍԻԻՀ Ս.13:

e = ՍԻԻՀ Ա.34:

f = ՍԻԻՀ Ն.8:

g = ՍԻԻՀ 3.12:

h = ՍԻԻՀ 3.13:

i = ՍԻԻՀ Դ.9-ի առաջին կեսին:

j = ՍԻԻՀ Ք.5:

[11] Դև՝ և նիւթ և անձն, անձն բանական, էութիւն անմարմին, անախտ⁴⁶³ մշտնջենաւոր ըստ ինքեան^a:

[12] Հակատագիր է ընդելուզումն պատճառաց անխափանելեաց կամ հետևող պատճառ ի⁴⁶⁴ վեր արձակեալ, որոց ի մեզն է կամ աստուածային արինադրութիւն, յորմէ ոչ է փախշելի⁴⁶⁵ ըստ ճակատագրին. ի հարկէ հետևեալ որոց ի մեզն⁴⁶⁶, այսինքն անձնիշխանական առաջնորդին⁴⁶⁷ b:

[13] Նախախնամութիւն է խնամակալութիւն անձին հանրականին յԱստուծոյ⁴⁶⁸:

[14] Անհաւասարութիւն⁴⁶⁹ է ճակատագիր ի վերայ բերող իւրաքանչիւր ուրում զիրն^c:

[15] Ակամայ է՝ որոյ սկիզբն արտաբնատ կամ որոյ սկիզբն ի ներբնատ, և⁴⁷⁰ որոյ ի մեզն, այսինքն՝ անձնիշխանականին ոչ ի կամաց^d:

[16] Բախտ է⁴⁷¹ պատճառ, որ անյայտ է կամաց մարդոյ դիպմամբ եղեալ, կամ պատճառ անսահման կամ պատճառ անկարելի մարդկայնոյ մտածութեան^e, որպէս ստոյիկեանքն:

[17] Հարկ է պատճառ բնութեամբ^f և արտաբնատ, առանց որոյ ոչ կարէ⁴⁷² եղեալն փորձակից լինել^g:

[18] էութիւն է առաջին գոյացութիւն մարմնոյ, պատճառաւոր է ամենայն մարմնոյ, առաջին ենթակայ^h մերկ ի պատահմանց կամ ամենայն մարմնոյ ենթակայ արհեստⁱ:

[19] Տարր է հասարակաբար, յորմէ լինի ինչ յառաջագոյն և յոր յետոյ լուծանի^j, իբր զի ի հուր, ի ջուր, յաւ, յերկիր, որ է հող^k:

a = ՍԻԻՀ Դ.9-ի երկրորդ կէսին:

b = ՍԻԻՀ Ճ.4:

c = ՍԻԻՀ Ա.35:

d = ՍԻԻՀ Ա.36:

e = ՍԻԻՀ Բ.36 | հմմտ. δοκεῖ εἶναι μὲν αἰτία ἡ τύχη, ἀδελος δὲ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ (Arist. Phys. 196.b.6), ἔστι δ' ἀπὸ τύχης μὲν τὰ τοιαῦτα γινόμενα, ὅσων ἢ τε αἰτία ἀόριστος (Arist. Rhet. 1369.a.32):

f Հմմտ. Ἀνάγκη ἐστὶ βίας αἰτία (Joann. Damasc. Dial (fus.) 68.2): «Բնութեամբ» ընթերցումը հավանաբար ծագում է «բռնութեամբ»-ից:

g ՍԻԻՀ Հ.1:

h Հմմտ. δοκεῖ εἶναι οὐσία τὸ ὑποκείμενον πρῶτον (Arist. Metaphys. 1028.b.36):

i = ՍԻԻՀ Է.2:

j Հմմտ. ՍԻԻՀ Տ.2 (= ՍՓ 14):

k = Στοιχεῖόν ἐστι κοινῶς μὲν, ἐξ οὗ τι γίνεται πρῶτου, καὶ εἰς αὐτὸ ἐπ' ἐσχάτου ἀναλύεται... οἷον πῦρ, ὕδωρ, ἀήρ, γῆ (Joann. Damasc. Dial (fus.) 68.2-5).

[20] Հուր է մարմին նրբամասնագոյն^a կամ միայնացեալ մարմին և քերթ: Հուր է մարմին ջերմ և ցամաք^b:

[21] Երկիր է մարմին ցամաք և ծանր^c:

[22] Զուր է մարմին խոնաւ և ցուրտ^d:

[23] Աւդ է մարմին խոնաւուտ և թոյլ^e:

[24] Շարժութիւն է ներգործութիւն շարժողին ի շարժելն⁴⁷³ կամ յաճախումն շարժելոյն կամ շարժելեացն^f:

[25] Լինելութիւն է շարժութիւն ըստ էութեան յոչ գոյէ^g:

[26] Ապականութիւն է շարժութիւն էութեան յոչ գոյ^h:

[27] Նմանապէս անումն է շարժութիւն ինքնակի ըստ մեծութեանⁱ:

[28] Նուագումն է շարժութիւն ի դէմս ըստ նմանութեան^j:

[29] Այլայլումն⁴⁷⁴ է շարժութիւն ի տեղուղէ⁴⁷⁵ կամ ըստ խստութեան^{476 k}:

[30] Շրջագայութիւն⁴⁷⁷ է շարժութիւն ի նմին տեղուղէ^l:

[31] Ժամանակ է⁴⁷⁸ թիւ շարժութեան նախկնումն և վերջնումն^m:

^a = τὸ πῦρ ἐστὶ σῶμα τὸ λεπτομερέστατον (Arist. *Top.* 146.a.15).

^b = ՍԻԻՀ Հ.25. «Հուր է մարմին ջերմ և ցամաք» | հմմտ. πῦρ ἐστὶ σῶμα λεπτομερέστατον καὶ θερμότατον καὶ ξηρότατον (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.6):

^c = ՍԻԻՀ Ե.12 | = γῆ ἐστὶ σῶμα ξηρότατον καὶ βαρύτερον (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.7):

^d = ՍԻԻՀ Զ.2 | = τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ ὑγρὸν καὶ ψυχρόν (Arist. *De gener. et corrupt.* 331.a.34), ὕδωρ ἐστὶ σῶμα ὑγρὸν καὶ ψυχρότατον (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.7-8):

^e ՍԻԻՀ Ա.37 | = ἀήρ ἐστὶ σῶμα ὑγρότατον καὶ μαλακόν (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.8-9):

^f = ՍԻԻՀ Շ.5:

^g Հմմտ. Γένεσις ἐστὶ κίνησις κατ' οὐσίαν εἰς τὸ εἶναι (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.10):

^h = ՍԻԻՀ Ա.14 | = φθορά ἐστὶ κίνησις ἐκ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μὴ εἶναι (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.11):

ⁱ = ՍԻԻՀ Ա.15 | հմմտ. Αὐξήσις ἐστὶ κίνησις ἐν τῷ ποσῷ κατὰ μέγεθος (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.12). ἐν τῷ ποσῷ հոշում է, որ «ինքնակի» ընթերցումը ծագում է նախնական «ի քանակի»-ից:

^j = ՍԻԻՀ Ն.7 | հմմտ. Φθίσις ἐστὶ κίνησις ἐν τῷ ποσῷ κατὰ μείωσιν τε καὶ ἐλάττωσιν (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.12-13):

^k = ՍԻԻՀ Ա.38 | հմմտ. Ἀλλοίωσις ἐστὶ κίνησις ἐν τῷ ποιῷ κατὰ μεταβολήν (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.13-14); ἡ ἀλλοίωσις κίνησις κατὰ τὸ ποιόν (Arist. *De caelo* 270.a.27):

^l = ՍԻԻՀ Շ.7 | περιφορά ἐστὶ κίνησις ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.15-16): ՍԻԻՀ Շ.7-պահպանել է նախնական «շրջաբերումն» (=περιφορά) ընթերցումը, իսկ «շրջագայութիւն»-ն ածանցյալ է նրանից:

^m Հմմտ. Χρόνος ἐστὶ μέτρον κινήσεως καὶ ἀριθμὸς τοῦ ἐν κινήσει προτέρου καὶ ὑστέρου (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.18-19):

[32] Տիւ է արեգական ի վեր քան զերկիր բերումն^a կամ ժամանակ, յորում արեգակն ի վեր քան զերկիր բերեալ լինի^b:

[33] Տիւ և գիշեր է երկնի հանդերձ զարդու իւրով շրջաբերութիւն^c:

[34] Ամիս է ի ճանապարհակցութենէ լուսնի առ արեգակն⁴⁷⁹, ի ճանապարհակցութիւն որ զկնի նորին^d:

[35] Տարի է ժամանակ, յորում արեգակն ընդ կենդանատեսակս անցանէ^e:

[36] Ժամանակ է⁴⁸⁰ չորրեակ մասն տարւոյ կամ երկոտասան մասն աւուր⁴⁸¹ կամ աճումն անձին կամ մարմնոյ, որգոն մարդ^f:

[37] Գարուն է ժամանակ, յորում խոնաւ տիրէ^g:

[38] Ամառն է ժամանակ, յորում ջերմութիւն զաւրանայ^h:

[39] Աշուն է ժամանակ, յորում չորութիւնն զաւրանայⁱ:

[40] Զմեռն է ժամանակ, յորում ցրտութիւն զաւրանայ^j:

[41] Տեղի է տեղւոյ պարունակեցելոյ սպառուած^k, իսկ ըստ Արիստոտելի^l ունայն ըմբոնեալ ի մարմնոյ^l, իսկ ըստ ստոյիկեանցն՝ հեռակցութիւն ըմբոնեալ ի մարմնոյ, իսկ ըստ Պղատոնի^m հեռակցութիւն աներկոյթ^m:

^a = ՍԻԻՆՆ Տ.25 | = ἡμέρα ἡλίου φορὰ ὑπὲρ γῆς ἐστὶν (Arist. *Top.* 142.b.3):

^b = Ἡμέρα ἐστὶν ἡλίου ὑπὲρ γῆς φορὰ ἢ χρόνος, ἐν ᾧ ὁ ἥλιος ὑπὲρ γῆς φέρεται (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.19-20):

^c = ՍԻԻՆՆ Տ.25 | հմմտ. Νυχθήμερόν ἐστι κόσμου περιστροφή (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.22), ἔστι τε νυχθήμερον χρόνος, ἐν ᾧ ὁ ἥλιος πρὸς τὸν μένοντα ἰσημερινὸν ἐκ τῆς τοῦ κόσμου περιφορᾶς ποιεῖται μίαν περίοδον (Ptol. *Hypotheses* 2.76.10):

^d = ՍԻԻՆՆ Ա.39 | = Μῆν ἐστὶ χρόνος ἀπὸ συνόδου σελήνης πρὸς ἥλιον ἐπὶ τὴν ἐξῆς σύνοδον (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.22-24):

^e = ՍԻԻՆՆ Տ.27 | = ἐνιαύσιος ἔστι χρόνος, ἐν ᾧ ὁ ἥλιος τὸν ζῳδιακὸν διέξεισι κύκλον (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.25):

^f = ՍԻԻՆՆ Ժ.2 | հմմտ. Ὡρα ἐστὶ μέρος ἐνιαυτοῦ τὸ τέταρτον ἢ τῆς ἡμέρας τὸ δωδέκατον ἢ ἀκμὴ ψυχῆς ἢ σώματος ἄνθος ἢ νεότητος κάλλος (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.27-29):

^g = ՍԻԻՆՆ Գ.9 | = Ἑαρ ἐστὶ χρόνος, ἐν ᾧ τὸ ὑγρὸν ἐπικρατεῖ (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.29-30):

^h = ՍԻԻՆՆ Ա.40 | = θερος ἐστὶ χρόνος, ἐν ᾧ τὸ θερμὸν ἐπικρατεῖ (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.30):

ⁱ = ՍԻԻՆՆ Ա.41 | = φθινόπωρόν ἐστὶ χρόνος, ἐν ᾧ τὸ ξηρὸν ἐπικρατεῖ (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.31):

^j = ՍԻԻՆՆ Զ.6 | χειμὼν ἐστὶ χρόνος, ἐν ᾧ τὸ ψυχρὸν ἐπικρατεῖ (Joann. Damasc. *Dial (fus.)* 68.32):

^k Հմմտ. εἰ ὁ τόπος περιεκτικὸς νοεῖται τοῦ σώματος, τὸ δὲ περιέχον ἐκτός ἐστι τοῦ περιεχομένου (Sext. *Empir. Adversus math.* 10.24.2):

^l Հմմտ. τὸ γὰρ κενὸν τόπος ἂν εἴη ἐστερημένος σώματος (Arist. *Phys.* 208b.27):

^m Հմմտ. ՍԻԻՆՆ Տ.28:

[42] Մարմին է⁴⁸² էություն եռակի տարրոռոշ, հանդերձ հակատպու-
թեամբ^a:

[43] Մարմին կրական է մեծություն եռակի տարրոռոշ^b, բնական մարմին՝
որ յարհեստէ զարդարեալ կենդանոյ:

[44] Մարմին է պատճառ շնչոյ^c:

[45] Խառնումն է ի միմեանս հեղումն խոնավից^d կամ խառնեցելոց և
այլայլեցելոց:

[46] Միատրություն է խառնումն խոնավից կամ խառնեցելոց և այլայլե-
ցելոց⁴⁸³ e:

[47] Աշխարհ է հաստումն երկնի և երկրի, և բնութեանցն որ ի միջին,
կամ կենդանեաց մեծամեծաց, զգայականաց զամենայն կենդանիս, որ ի
նմա պարստեալ, կամ զոր յամենայն յէութենէ առանձապէս առնլով⁴⁸⁴ f:
Ըստ ստոյիկեանցն՝ երկին է վերջին մասն աշխարհիս:

[48] Անմուլար գունդ է, որ յարևելից յարևմուտս միշտ նմանապէս
տարեալ լինի⁴⁸⁵ g: Մուլար⁴⁸⁶ գունդ է, որ ընդդէմ⁴⁸⁷ աննմանապէս շրջին^h:

[49] Կենդանի էություն՝ անձնատուր, զգայունⁱ, ի մարմնոյ և ի շնչոյ հաս-
տատեալ⁴⁸⁸ j:

[50] Մարդ է կենդանի բանատուր, մահկանացու և այլքն^k:

[51] Այր է մարդ նախունակ սերման^l:

^a = ՍԻԻՀ Մ.13 | հմմտ. σῶμα... τριχῇ διαστατὸν μετὰ ἀντιτυπίας (Porph. *In Tim.* 2.38.6),
λεγέτωσαν οὐσίαν σωματικὴν τριχῇ διαστατὴν μετὰ ἀντιτυπίας (Galen. *Quod
qualitates incorporeae sint* 19.484.5):

^b ՍԻԻՀ Մ.14 | Σῶμά ἐστι μέγεθος τριχῇ διάστατον (Pseudo-Galen *Ded.* 356.1).

^c = ՍԻԻՀ Մ.15:

^d Հմմտ. ՍԻԻՀ Խ.10:

^e = ՍԻԻՀ Մ.16 | հմմտ. οὐδὲ ἡ τῶν τυχόντων ὑγρῶν ἔνωσις κρᾶσις τε καὶ μῖξις (Alex. *De
mixtione* 229.1), ἡ δὲ μίξις τῶν μικτῶν ἀλλοιωθέντων ἔνωσις (Arist. *De gener. et
corrupt.* 328.b.22):

^f = ՍԻԻՀ Ա.42:

^g ՍԻԻՀ Ա.43:

^h = ՍԻԻՀ Մ.27 | հմմտ. ἡ μὲν ἀπλανὴς (σφαῖρα) ἀπὸ ἀνατολῆς ἐπὶ δυσμὰς κινεῖται, αἱ δὲ
πλανώμεναι ἀνάπαλιν (Alex. *In metaph.* 690.37):

ⁱ = Ζῳὸν ἐστὶν οὐσία ἔμψυχος αἰσθητικὴ (*Doctrina Patrum* 260.25, Alex. *In top.*
432.1):

^j = ՍԻԻՀ Կ.5:

^k Հմմտ. ՍԻԻՀ Մ.17 | οἱ μὲν οὕτως ἀπέδοσαν “ἄνθρωπός ἐστι ζῶον λογικὸν θνητόν, νοῦ
καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν” (Sext. Emp. *Adversus math.* 7.269.6 = Alex. *In metaph.* 520.9-
11):

^l ՍԻԻՀ Ա.44:

- [52] Կին է ընդունակ նախունակ⁴⁸⁹ սերման⁴⁹⁰ a:
 [53] Արու է կենդանի, որ յայլ ումեմէ⁴⁹¹ ծնանի^b:
 [54] Էգ է կենդանի⁴⁹², որ յինքեան յղանայ^c: Էգ պտղատու:
 [55] Բանական մասն անձին է ընտրողականն:
 [56] Սրամտող մասն անձին է անբանն և ըմբռնողն^d:
 [57] Ցանկական մասն անձինն է բաղձականն, յորմէ հեշտութիւնք և տրամութիւնք^e:

^a = ՍԻԻՀ Կ.6 | հմմտ. παρὰ τὸ γῶ, τὸ λαμβάνω καὶ δέχομαι, γίνεται γυνή, <ή> δεκτικὴ τοῦ σπέρματος (Pseudo-Zonaras 459.7):

^b Հմմտ. ՍԻԻՀ Ա.45:

^c = ՍԻԻՀ Է.4 | հմմտ. ἀδύνατον τὸ θῆλυ αὐτὸ ἐξ αὐτοῦ γεννᾶν ζῶον (Arist. *Gener. anim.* 741.a.14):

^d = ՍԻԻՀ Ա.16 | հմմտ. τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ἐστὶν αἵτιον τοῦ ἐπιθυμεῖν φαγεῖν καὶ τοῦ πλησιᾶσαι καὶ τῶν τοιούτων πάντων (Arist. *Divis.* 15.1.11):

^e = ՍԻԻՀ 3.6 | հմմտ. τὸ ἐπιθυμητικὸν διαιρεῖται εἰς δύο, εἰς ἡδονὰς καὶ λύπας (Nemes. 75.9-10, հմմտ. հին քարգմանությունը. «ցանկականն տարրողի յերդու՝ ի հեշտութիւնս եւ ի տրամութիւնս», Նեմես. 1.16), ἢ μὲν λύπη ἐν τῷ ἐπιθυμητικῷ (ἐν τούτῳ γὰρ καὶ ἡ ἡδονή) (Arist. *Top.* 126.a.9):

2. ՄԱՍՈՒՆՔ ՄԱՐՄՆՈՅ

[1] Ուղեղ⁴⁹³ է մասն մարմնոյ զշաղկապն կենաց յինքեան ունելով^a:

[2] Ոսկր է պատնառ ուղղոյ^b:

[3] Զիղ է գործարան մարմնականի շարժութեան^c:

[4] Երակ է գործարան արեան^d:

[5] Արիւն է սնունդ մարմնոյ^e:

[6] Շնչերակ է գործարան ոգոյ:

[7] Ոգի է գործարան առաջնոյ շահեկանութեան^f:

[8] Լեարդ է գործարան արիւնացուցանելոյ զկերակուրն^g:

[9] Սիրտ է սկիզբն կենդանութեան կենդանական կամ սկիզբն արեան^h և ոգոյⁱ:

[10] Ոգի է միոյ շնչոյ^j:

[11] Զեռն են գործարանն տալոյ և առնելոյ^k:

[12] Ուրն են գործարանն սպասաւորականն գնալոյ^l:

[13] Բերան է գործարան ձայնի և կերակուր առնելոյ^m:

[14] Լեզու է գործարան ձայնի և ճաշակմանⁿ:

[15] Զգայարանն են գործարանն⁴⁹⁴ զգայութեան^o:

[16] Ունկն է գործարան լսելոյ^p:

[17] Ունչն են գործարանն հոտոտելոյ⁴⁹⁵ զ^q:

^a = ՍԻԻՀ Ո.7:

^b = ՍԻԻՀ Ո.8:

^c = ՍԻԻՀ Զ.3 | հմմտ. ὁ μὲν γὰρ τένων τὸ πρῶτόν ἐστιν αὐτὸ τῆς κινήσεως ὄργανον (Galen. *De usu partium* 4.9.12):

^d = ՍԻԻՀ Ե.19:

^e = ՍԻԻՀ Ս.46:

^f = ՍԻԻՀ Ո.9-ի սկիզբը | հմմտ. τὸ πνεῦμα ὄργανόν ἐστι τῆς δυνάμεως (Joann. *Comm. in Hipp.* 2.235.5):

^g = ՍԻԻՀ Լ.3 | = Ἦπαρ. ὄργανον ἐξαιματώσεως τροφῶν (Pseudo-Zonaras 1001.20):

^h Հմմտ. ἀνάγκη τὴν καρδίαν εἶναι καὶ τοῦ αἵματος ἀρχὴν (Arist. *De part. anim.* 666. a.33):

ⁱ = ՍԻԻՀ Ս.15:

^j = ՍԻԻՀ Ո.9-ի վերջը:

^k = ՍԻԻՀ Զ.7:

^l Հմմտ. ՍԻԻՀ Ո.10. Ուրն են գործաւորականն սպասաւորն գնացից:

^m = ՍԻԻՀ Բ.38:

ⁿ = ՍԻԻՀ Լ.4 | հմմտ. Γλῶσσα δὲ νῦν μὲν τὸ τῆς φωνῆς ὄργανον (Eustath. *Ad Hom. Il.* 1.150.22), τῆς γεύσεως ὄργανον ἢ γλῶττα (Alex. *De an.* 55.5):

^o = ՍԻԻՀ Զ.3:

^p = ՍԻԻՀ Ո.12:

^q = ՍԻԻՀ Ո.11:

[18] Մարմին է գործարան շաշափմանց⁴⁹⁶ a:

[19] Մաղն է պարզումն արեան^b:

[20] Մաղաս է յաւելուած առաջնոյ կերակրոյ^c:

[21] Սերմն է խոնատուտ հանդերձ շնչով ի փոխադրութենէ արեան՝ պատեն առ կենդանաձնութիւն կամ յաւելուած յետնոյն կերակրոյ կամ ամենայն իրի⁴⁹⁷ արարողական^d:

[22] Կաթն⁴⁹⁸ է յարենէ կերակուր կենդանոյ ի փրկութիւն մարմնոյ^e:

a = ՍԻԻՀ Մ.28:

b = ՍԻԻՀ Մ.18 | հմմտ. ή ξανθή χολή της οἷον ὑποστάθμης τοῦ αἵματος (Galen. *De atra bile* 5.112.3):

c = ՍԻԻՀ Մ.19 | հմմտ. τὸ φλέγμα τῆς χρησίμου τροφῆς περίττωμά ἐστιν (Arist. *De gener. anim.* 725.a.15):

d = ՍԻԻՀ Ս.20:

e = ՍԻԻՀ Կ.7:

Է. ՅԱՂԱԳՍ ՏՆԿՈՅ⁴⁹⁹ ՎԵՐՋԻՆ ԳԼՈՒԽ

[1] Տունկ է կենդանի երկրային կամ էութիւն շնչատու անզգայ կամ որոյ շունչ միատուրեալ ընդ երկրի^a:

[2] Ծառ է տունկ յարմատոյ բազմոստեան ճիւղատուր^b:

[3] Թուփ է տունկ յարմատոյ բազմոստեան⁵⁰⁰:

[4] Դալարի է տունկ յարմատոյ բազմատերեւ⁵⁰¹ c:

[5] Սիրտ տնկոյ է սննդականութեան քաշաւ^d:

[6] Պտուղ է կատարումն տնկոյ ըստ բնութեան, կերակուր մարդոյ⁵⁰²:

[7] Տերեւ է ծածկոյթ պտղոյ^e:

[8] Այգի է տունկ գինոյ ծնողական^f:

[9] Գինի է ըստ եմպեղոկիւեայ⁵⁰³ չոր փոխեալ ի փայտի⁵⁰⁴ կամ խոնաւ բնութիւն ջերմին և արբուցանող^g:

[10] Մեղր է ցաւ առաւել ամոքեալ կամ գործ մեղուի ի միայնոյ^h:

[11] Մեղու է կենդանի թևատու, խայթող յետուստ կուլ⁵⁰⁵ i:

[12] Ձէթ է խոնաւ բնութիւն ջերմին վերևագայ ամենայն խոնաւից^j:

[13] Հակակայքն քառակի տարրորոշին՝ կամ որպէս ներհակք, կամ որպէս առինչ, կամ որպէս ունակութիւն և պակասութիւն, այսինքն՝ որպէս երեսք և կուրութիւն, կամ որպէս ստորասութիւն և բացասութիւն^k:

^a = Սիհճ Տ.29 | հմմտ. Γηγενές ζῷον ἢ φυτὸν (Plut. *De Pythiae oraculis* 400.B.5), λαμβάνω οὐσίαν ἔμφυτον ἀναίσθητον καὶ ποιῶ φυτὸν (Joann. Damasc. *Dial. (fus.)* 10.198):

^b = Սիհճ Ծ.3 | Δένδρον μὲν οὖν ἐστὶ τὸ ἀπὸ ῥίζης μονοστέλεχος πολύκλαδον (Theophr. *Hist. plant.* 1.3.1.7):

^c = Սիհճ Գ.10:

^d = Սիհճ Ս.14:

^e = Սիհճ Տ.30 | հմմտ. τὸ φύλλον περικαρπίου σκέπασμα, τὸ δὲ περικάρπιον καρποῦ (Arist. *De an.* 421.b.2):

^f = Սիհճ Ա.47:

^g Հմմտ. Սիհճ Գ.10 | հմմտ. οὐδ' ὁ οἶνος ἐστὶν ὕδωρ σεσηπός, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς φησὶ σαπὲν ἐν ξύλῳ ὕδωρ (Arist. *Top.* 127.a.18), οἶνος καταμεθύσκουσα τοῖς ἀγαθοῖς τὰν διάνοιαν (Pseudo-Archytas *Fr.* 13.10), ὑγρὸν γὰρ καὶ θερμὸν ὁ οἶνος (Athen. *Deipnosoph.* 11.67.13):

^h = Սիհճ Մ.20:

ⁱ = Սիհճ Մ.21 | = αἱ μέλτται· οὐθὲν δ' ἐστὶν ὀπισθόκεντρον δίπτερον μόνον (Arist. *Hist. anim.* 532.a.22):

^j = Սիհճ Ձ.8 | հմմտ. τὸ γὰρ ἔλαιον... ἐξ ὕδατός ἐστὶ καὶ ἀέρος, ἅπερ ἄμφω ὑγρὰ τὴν φύσιν (Joann. Philop. *In de an.* 15.282.12):

^k = Սիհճ Հ.26 | հմմտ. τὰ τοίνυν ἀντικείμενα, φησί, τετραχῶς ἀντίκειται, ἢ ὥς πρὸς τι ἢ ὥς ἐναντία ἢ ὥς στερησις καὶ ἕξις ἢ ὥς κατάφασις καὶ ἀπόφασις... ἕξις καὶ στερησις, οἶον ὄψις καὶ τυφλότης (Joann. Philop. *In cat.* 168.13-15, 27):

Ը. ՆԻՒՍԱՅԻՈՅՆ

[1] Երանութինն է պարառութինն ամենայն ըստ բարոյն իմանալեաց, յորոց հեռի է ի բարի ցանկութենէն եկելոց և ոչինչ^a:

[2] Սուգ է⁵⁰⁶ տխրական փոփոխումն հոգւոյ, պակասութինն ախորժեղեացն եղելոց, որպէս որք ի ցանկութեան կեցցեն, գոյանալոյ տեղի ոչ ունի: Սուգ է զգայութինն իմն ցասման ի զուարեացուցչացն պակասութեան^b:

[3] Արդարութինն է բնութինն բաժանողական⁵⁰⁷ ըստ արժանատւութեան իւրաքանչիւր ումեմ^c:

[4] Ողորմութինն է կամաւոր տրամութինն յատարացն շարիս գոյացեալ: Ողորմութինն է դժուարակարացն ի վտանգաւոր իրս սիրոյ կիրք^{508 d}:

[5] Ամաւթ է յերկարաձգեալ պատկառանք, իսկ պատկառանք է⁵⁰⁹ ընդդէմ նմին թուլագոյն⁵¹⁰ ամաւթ^e:

[6] Ամաւթ լեալ հանդերձ ստգտանաւ պատկառանք, և զպատկառանս անդրէն դարձուցանելով նախ քան զլինել ինչ բամբասանաց ամաւթ^f:

[7] Սիրելութինն է ի ներքն եղեալ ըստ ախորժակացն յանկութինն⁵¹¹ հեշտութեամբ և ախտակից լինելով գործ, իսկ ատելութինն՝ ի տաղտկալեացն ատարութինն⁵¹² և ի տրամեցուցանողէն ի բաց դարձումն^g:

[8] Առաքինութինն է չափ ի միջոցի երեւեալ և չափեալ^h:

[9] Ողջախոհութինն է որ ամենայն հոգւոյ շարժմանց հանդերձ իմաստութեամբ և հանճարով բարեկարգէ ի մատակարարութիննⁱ:

^a = ՍԻԻԶ Ե.14 | = Μακαριότης ... περίληψις πάντων τῶν κατὰ τὸ ἀγαθὸν νοουμένων· ἥς ἅπεστι τῶν εἰς ἀγαθὸν ἐπιθυμίαν ἡκόντων οὐδέν (Greg. Nys. Or. VIII de beat. 44.1196. 53):

^b = ՍԻԻԶ Ա.21 | հմմտ. Λύπη ἐστὶ διάθεσις ἡδονῶν ἐστερημένη (Doctrina Patrum 263.4). Λύπη ἐστὶ στέρησις ἐπιθυμίας (263.8):

^c = ՍԻԻԶ Ա.29 | = Φασί... δικαιοσύνην εἶναι ἔξιν ἀπονεμητικὴν τοῦ Ἰσοῦ, καὶ τοῦ κατ' ἄξίαν ἐκάστω (Greg. Nys. Or. VIII de beat. 44.1233.47):

^d = ՍԻԻԶ Ա.13 | հմմտ. "Ἐλεός ἐστὶν ἐκούσιος λύπη ἐπ' ἄλλοτρίοις κακοῖς συνισταμένη (Doctrina Patrum 260.11-12, Greg. Nys. Or. VIII de beat. 44.1252.28-30), "Ἐλεός ἐστὶν ἡ ἐπὶ τῶν δυσφορούντων ἐπὶ τισὶν ἀνιανοῖς ἀγαπητικὴ συνδιάθεσις (13-14, Greg. Nys. Or. VIII de beat. 44.1252.37-38):

^e Հմմտ. ՍԻԻԶ Ա.26:

^f = ՍԻԻԶ Ա.27:

^g = ՍԻԻԶ Ա.22, հմմտ. ՍԻԻԶ Ա.52 | = φίλτρον ἐστὶν ἡ ἐνδιάθετος περὶ τὸ καταθύμιον σχέσις δι' ἡδονῆς καὶ προσπαθείας ἐνεργουμένη, μῖσος δὲ ἡ πρὸς τὸ ἀηδὲς ἄλλοτρίοις καὶ ἡ τοῦ λυποῦντος ἀποστροφὴ (Greg. Nys. In Ecclesiasten (hom. 8) 5.417.13-15):

^h ՍԻԻԶ Ա.13-ի առաջին կետը | = ἡ ἀρετὴ μέτρον ἐστὶ τῇ μεσότητι τῶν παραθεωρουμένων μετρούμενον (Greg. Nys. In Ecclesiasten (hom. 8) 5.375.4):

ⁱ ՍԻԻԶ Ա.14:

Ժ. ՍԱՀՄԱՆ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ԻՔՐ ՀԱՐՅՄԱՄԲ

Ա.1 Աստուած՝ վսեմական և ինքնաբուն գոյութիւն^a:

Ա.2 Աստուած՝ ծայրագոյն և երանեալ բարի^b:

Ա.3 Աստուած՝ բոլորակերտող և նախախնամիչ յոշիկից էացելոցս և նոյն ինքն եռականութիւն եզականութեամբ երկրպագեալ և միականութիւն⁵¹³ երրորդութեամբ բարեպաշտեալ ի բոլոր եղականաց, իմանալեաց և զգալեաց գոյութիւն գոյ ածէ⁵¹⁴ և մշտնջենատու^c:

Ա.4 Անուն է ձայն արարողի կամ կրողի կամ ձայն նշանական ըստ գոյք շարադրութեան առանց ամանակի, որոյ ոչ ինչ ի մասանց նշանակ է արտորոշեալ^d:

Ա.5 Աղաբք են հայցումն բարեաց առ ի յաստուծոյ^e:

Ա.6 Արհեստ⁵¹⁵ բաղկացութիւն ի թողմանէ նախակրթեցելոցն, առ ի պիտանացու ինչ բնատուրեալ^f:

Ա.7 Առաջարկութիւն⁵¹⁶ առ տեսութիւնս պիտանութիւն:

Ա.8 Աստեղագիտութիւն է⁵¹⁷ արհեստ աստեղաց շրջագայութեան, մեծութեան և ձևոյ դրութեան բացկացութեան շարժութեան⁵¹⁸ կայից առ այսոսիկ և առ միմեանս:

Ա. 9 Անհատ է ի յատկութեանց բաղկացեալն, որոյ հաւաքումն ի վերայ այլոց ոչ տեսցի:

Ա.10 Ապականութիւն՝ ներհակ լինելութեան^g:

Ա.11 Ապականելի է մարդ յետ մահու, յորում ներգոյ անկենդանին և անզգայականն և աններանձնատուն^h:

Ա.12 Առաքինութիւն՝ հաստատադրութիւն կամ վեհագոյն բնութիւն մահացու ի կենդանութեան ըստ ինքեան գովելիⁱ կամ ամեննին ունակութիւն բարի բանականի անձին, բարեաց յառաջածու կամ տրամադրութիւն խոստովանելի յամենայն վայրս, որպէս ի⁵¹⁹ պատերազմաց, կամ ունակութիւն նախայաւժարական գործատրական բարոյ կամ գեղեցկութեան^j:

^a = Աստուած 1:

^b = Աստուած 2:

^c = Աստուած 3:

^d = ՍՓ 6:

^e = ՍՓ 80:

^f Հմմտ. Հարց. կարճ. 6.թ.10:

^g = ՍՓ 112:

^h Հմմտ. ՍՓ 114:

ⁱ = ՍՓ 124:

^j = Բարոյական Ս. 12.

Ա.13 Առափնություն՝ չափ ի միջոցի երևեալ և չափեալ^a կամ վեհագոյն փոխադրություն:

Ա.14 Ապականություն՝ շարժություն էութեան յոչէություն^b:

Ա.15 Անումն է շարժություն ինֆնակի ըստ մեծութեան^c:

Ա.16 Արդարություն՝ համախոհություն անձին և բարեկարգություն անձին մասանց առ իրեարս և զիրեարս^d:

Ա.17 Արություն՝ բնություն անձին անշարժ յերկելէ^e:

Ա.18 Արդարություն՝ ունակություն հասարակութեան բաշխող^f կամ ինֆնաբար ներգործություն անձին մասանց կամ միջակություն առաւելութեան հասարակաց աւգտի հանդիպմամբ կամ մակացություն հանդիպելեաց և ոչ^g:

Ա.19 Ամբարհաւանություն՝ պատճառ բարոյ ոչէի^h կամ շարություն ստութեանⁱ:

Ա.20 Ակնկալություն՝ սարաս պահպանութեան^j:

Ա.21 Անարծաթսիրություն՝ այնպէս կամելն զչունելն, որպէս ոք կամի գունելն^k:

Ա.22 Անսկիզբն՝ բնութեամբ առաջին, որպէս սկզբանց արարիչ^l:

Ա.23 Անզգամություն⁵²⁰ շարախոհություն մարդկայնոց իրաց կամ ունակություն գործատրական անբան կամ տգիտություն գործելեաց և ոչ^m:

Ա.24 Անիրատրություն⁵²¹ արտագործություն մասանց անձին կամ ունակություն հաւասարութեան զրկաւ⁵²² կամ ունակություն զրկողական կամ տգիտություն հետեւելեաց և ոչⁿ:

^a Նիւսացոյ 8:

^b = Բանական Ս. 26:

^c = Բանական Ս. 27:

^d = ՍՓ 129:

^e = ՍՓ 131:

^f = ՍՓ 143:

^g = Բարոյական Ս. 18:

^h = ՍՓ 136:

ⁱ = Բարոյական Ս. 34:

^j = ՍՓ 132:

^k = ՍՓ 147:

^l = ՍՓ 159:

^m = Բարոյական Ս. 17:

ⁿ = Բարոյական Ս. 19:

Ա.25 Արիություն⁵²³ փրկություն փառաց արինատրաց, դժնդակաց և ոչ, կամ միջակություն յանդգնութեան և զանգիտման կամ մակացություն դժնդակաց և ոչ^a:

Ա.26 Ամաւթ՝ երկիւղ յուղիւղ պարսաւանաց^b, կամ ամաւթ է յերկարա-
ձգեալ պատկառանք, և պատկառանք է թուլագոյն ամաւթ^c:

Ա.27 Ամաւթ է հանդերձ ստգտանաւ պատկառանք, և պատկառանք է անդրէն դարձուցանելով առանց⁵²⁴ ըստգտանաց ամաւթ^d:

Ա.28 Ամաւթ⁵²⁵ երկիւղ վատափառութեան^e:

Ա.29 Արդարություն⁵²⁶ բնութիւն բաժանողական զարութեան⁵²⁷ ըստ արժանատրութեան իւրաքանչիւր ումեմ^f:

Ա.30 Աւրէն⁵²⁸ բան ուղղակի կարգատրական գործելի, իսկ հրաժարա-
կանն՝ որ ոչ գործելի, որ է կրան հասարակաց քաղաքի կամ էի գիւտ^g:

Ա.31 Ամուսնութիւն՝ զուգատրություն առն և կնոջ՝ յորդեծնութեան⁵²⁹ կենցաղոյս կցորդութեան⁵³⁰ h:

Ա.32 Ախտ⁵³¹ շարժումն անբան մասին անձին ըստ ամբարձման կամ ամփոփութեանⁱ:

Ա.33 Ահ⁵³² երկիւղ դժնդակութեան^j:

Ա.34 Արարչական պատճառ՝ ազատ է յեղելոցն⁵³³, որպէս Աստուած, կամ յոմեմէ լինի եղեալն, որպէս բարի^k:

Ա.35 Անհաւասարություն՝ է հակատագիր ի վերայ բերող իւրաքանչիւր ուրում⁵³⁴ զիւրն^l:

Ա.36 Ակամա⁵³⁵ որոյ⁵³⁶ սկիզբն արտաբուստ կամ որոյ սկիզբն ի ներ-
բուստ, և որոյ ի մեզէն⁵³⁷, այսինքն՝ անձնիշխանականին ոչ ի կամաց^m:

^a = Բարդուղիան Ա. 22:

^b = Բարդուղիան Ա. 28-ի առաջին մասը:

^c Հմմտ. Նիւսացոյ 5:

^d Հմմտ. Նիւսացոյ 6:

^e = Բարդուղիան Ա. 28-ի երկրորդ մասը (սակայն «չարափառութեան»-ը փոխարինված է «վատափառութեան»-ով), հմմտ. ՍՄ 42, որտեղ նույն ἄδοξιας թարգմանված է «անփառութեան»:

^f = Նիւսացոյ 3:

^g = Բարդուղիան Ա. 44:

^h = ՍՄ 18:

ⁱ = ՍՄ 33:

^j = ՍՄ 43:

^k = Բանական Ա. 6:

^l = Բանական Ա. 14:

^m = Բանական Ա. 15:

Ա.37 Աւ^{53a} մարմին խոնաւտաւ և թոյլ^a:

Ա.38 Այլայլումն՝ շարժութիւն ի տեղւոջէ կամ խստութիւն^b:

Ա.39 Ամիս՝ ի ճանապարհակցութենէ լուսնի առ արեգակն, ի ճանապարհակցութիւն որ զկնի նորին^c:

Ա.40 Ամառն⁵³⁹ ժամանակ, յորում շերմութիւն զաւրանայ^d:

Ա.41 Աշուն՝ ժամանակ, յորում չորութիւն զաւրանայ^e:

Ա.42 Աշխարհ⁵⁴⁰ հաստումն, որ ի յերկնէ և ի յերկրէ, և բնութեանց որ ի միջին, կամ կենդանեաց մեծամեծաց, զգայականաց զամենայն կենդանիս, որ ի նմա պարառեալ, կամ զոր յամենայն էութենէ առանձապէս առնելով^f:

Ա.43 Անմոլար գունդ է, որ յարեւելից յարեւմուտս միշտ նմանապէս տարեալ լինի^g:

Ա.44 Այր⁵⁴¹ մարդ նախունակ սերման^h:

Ա.45 Արու⁵⁴² կենդանի, որ յայլում ծնանիⁱ:

Ա.46 Արին՝ սնունդ մարմնոյ^j:

Ա.47 Այգի⁵⁴³ տունկ գինոյ ծնողական^k:

Ա.48 Ախտ է շարժութիւն զգայական հարկաւոր ցանկականին զաւրութեան, սեռութիւն բարւոյ և չարի^l:

Ա.49 Դարձեալ ախտ է անբան շարժութիւն անձին վասն կարծեաց բարւոյ և չարի^m:

Ա.50 Ախտ է շարժութիւն այլում այլմէ^{544 n}:

a = Բանական Ա. 23:

b = Բանական Ա. 29:

c = Բանական Ա. 34:

d = Բանական Ա. 38:

e = Բանական Ա. 39:

f = Բանական Ա. 47:

g = Բանական Ա. 48:

h = Բանական Ա. 51:

i = Բանական Ա. 53:

j = Մարմին 5:

k = Տունկք 8:

^l = πάθος ἐστὶ κίνησις τῆς ὁρεκτικῆς δυνάμεως αἰσθητῇ ἐπὶ φαντασίᾳ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ (Nemes. 74.3-4), հմմտ. հին քարգմանությունը. «Ախտ է շարժութիւն զգալի հարկաւոր ցանկականին զաւրութեան, տեսութեան բարւոյ կամ չարի» (Նեմես. 15.3):

^m = πάθος ἐστὶ κίνησις ἄλογος τῆς ψυχῆς δι' ὑπόληψιν καλοῦ ἢ κακοῦ (Nemes. 74.5), հմմտ. հին քարգմանությունը. «Ախտ է անբան շարժութիւն անձին՝ վասն կարծեաց բարւոյ կամ չարի» (Նեմես. 5.3):

ⁿ = πάθος ἐστὶ κίνησις ἐν ἐτέρῳ ἐξ ἐτέρου (Nemes. 74.6-7), հմմտ. հին քարգմանությունը. «Ախտ է շարժութիւն յայլում այլմէ» (Նեմես. 5.3):

Ա.51 Ակամայ⁵⁴⁵, որոյ սկիզբն արտաբուստ ոչ ինչ նպաստ եղեալ ըստ յիւրում արձակման բռնաւորեցելոյն⁵⁴⁶ a:

Ա.52 Ատելութիւն՝ ի տաղտկալեացն աստարութիւն և ի տրամեցուցչն ի բաց դարձումն^b:

Ա.53 Անմարթ է մշտնջենատր սուտն, որպէս երեքն չորք կամ ըստ իրիք ժամանակի ստաբար, որպէս այժմ գիշեր գոլ^c:

Ա.54 Անյայտ է՝ որ թափուն են հաւաքումն^d:

Ա.55 Արժանատրութիւն է յառաջաձգութիւն հետևման և յայտնողական, որպէս մարդ կենդանի ինչ^e:

Ա.56 Ապացոյց է բաղիտհոութիւն բան ցուցողական յառաջնոց, միջնոց և հշմարտից ժողովեալ, կամ բան, յորոց ձեռն նոցունց ծանալից, գորս ոչ ի ձեռն նոցունց ծանալի^f⁵⁴⁷ ցուցանելով^f:

Ա.57 Առաքինութիւն է անգեղ⁵⁴⁸ զուարեութիւն:

Ա.58 Ագահութիւն⁵⁴⁹ սրընթաց որոգայթ:

Ա.59 Ակամայ է որ գործոց⁵⁵⁰ հետևի ողորմութիւն և թողութիւն և տրամելին և ոչ երբէք հանելին^g:

Ա.60 Ակամայ է առ ոչ կամատրն գոլ տրամական և ապաշաւանաւ⁵⁵¹ h, զի է և անգիտութեամբ ակամայ, յորոց⁵⁵² կատարիլն⁵⁵³ խնդամբ, յորժամ յանգէտս թշնամի սպանանեմք կամ գանձ գտանեմք, զայսոսիկ ոչ ի կամաց ասեմք⁵⁵⁴ և ոչⁱ:

^a Τοῦ δὲ ἀκουσίον τοῦ μέν ἐστι κατὰ βίαν, τὸ δὲ δι' ἄγνοϊαν· κατὰ βίαν μὲν, ὅταν ἡ ποιητικὴ ἀρχὴ ἦγουν αἰτία ἔξωθεν ἐστίν (Joann. Damasc. *Exp.* 38.15-16, հմմտ. հին քարգմանությունը. «Իսկ ակամայիս է ոմն որ բռնադատութեամբ է, և է ոմն որ անգիտութեամբ. և բռնադատութեամբ է յորժամ գործական է սկիզբն որ է պատճառն արտաբուստ յայլմէ լինիցի»): Հմմտ. նաև τῶν τοίνυν κατὰ βίαν ἀκουσίων ἡ ποιητικὴ ἀρχὴ ἔξωθεν ἐστίν (Nemes. 94.16), հմմտ. հին քարգմանությունը. «Արդ ըստ բռնութեան ակամայիցն արարողականն սկիզբն արտաբուստ է» (Նեմես. 29.1):

^b = ՍԻԻՀ Ս. 22 և ՆԻՍԱՅԵՅ 7-ի երկրորդ կետը:

^c = ՍՓ 66:

^d = ՍՓ 68:

^e = ՍՓ 69:

^f = ՍՓ 51:

^g Հմմտ. τὸ ὄντως ἀκούσιον... Ταῖς δὲ πράξειςιν ἔπεται ἔπαινος ἢ ψόγος, καὶ αἱ μὲν αὐτῶν μεθ' ἡδονῆς, αἱ δὲ μετὰ λύπης πράττονται... αἱ μὲν τῶν πράξεων ἐλεοῦνται, αἱ δὲ συγγνώμης ἀξιοῦνται (Joann. Damasc. *Exp.* 38.2-6, 8-9).

^h ἀκούσιόν ἐστι τὸ πρὸς τῷ μὴ ἐκούσιον εἶναι ἐπίλυτον καὶ ἐν μεταμελείᾳ (Nemes. 96.23-24), հմմտ. հին քարգմանությունը. «ակամայ է առ ոչ կամատրն գոլն, տրամական է և ապաշաւանաւ» (Նեմես. 30.1):

ⁱ Հմմտ. Πολλὰ πράττομεν δι' ἄγνοϊαν ἐφ' οἷς μετὰ τὴν πρᾶξιν χαίρομεν, ὥς ὅταν τις ἄκων μὲν ἐχθρόν φονεύσῃ, χαίρῃ δὲ ἐπὶ τῷ φόνῳ. ταῦτ' οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα καλοῦσιν οὐχ ἐκούσια, οὐ μέντοι καὶ ἀκούσια (Nemes. 96.14-16):

Ա.61 Ախտն հոմանուն է՝ մարմնական հիւանդութիւնք և վէրք, անձնական ցանկութիւն և սրամտութիւն^a:

Ա.62 Ախտ է, որոյ⁵⁵⁵ հետեւին հեշտութիւն կամ սրամտութիւն^{556 b}:

Ա.63 Այլ ոչ է նոյն ախտն խաւթ տրամութիւն⁵⁵⁷, զի անզգայքն ախտանան, այլ ոչ խաւթանան, զի այլ է ախտն և այլ՝ խաւթութիւն, զի խաւթութիւն սգայութիւն ախտի է^c:

Ա.64 Առաքինութիւն է ունակութիւն մտաց բարիոք կարգաւորեալ^d:

Ա.65 Առաքինութիւն է ունակութիւն մտաց ըստ կերպի հաւանական բանականան են:

Ա.66 Առաքինութիւն է հաւասարութիւն կենաց համաձայնեալ բանականութեան:

Ա.67 Առաքինութիւն է ունակութիւն մտաց կալով ի մէջն ի մեր կողմանէ^e:

Ա.68 Առաքինութիւն է բարի ունակութիւն մտաց, որով ուղիղ կեայ և ոչ ոք չարաչար կիր առնու, զոր Աստուած ներգործէ ի մեզ առանց մեր:

Ա.69 Առաքինութիւն է ուղղութիւն և կատարումն բանականին⁵⁵⁸:

Բ.1 Բայ⁵⁵⁹ ձայն նշանական ըստ շարադրութեան⁵⁶⁰ հանդերձ ամանակաւ կամ ձայն գործոյ նշանական^f:

Բ.2 Բայ՝ առանց շարադրութեան գնայն⁵⁶¹ է, իսկ շարադրութեամբքն ստորոգականք են⁵⁶², որգոն՝ «ի Լիկիա»^g:

Բ.3 Բաղստորադրութիւն է խոստովանումն^h:

^a = τὸ πάθος ὁμωνύμως λέγεται· λέγεται γὰρ πάθος καὶ τὸ σωματικόν, ὡς τὰ νοσήματα καὶ τὰ ἔλκη, λέγεται πάλιν πάθος καὶ τὸ ψυχικόν, ἢ τε ἐπιθυμία καὶ ὁ θυμός (Joann. Damasc. *Exp.* 36.2, հմմտ. հին քարգմանությունը. «Ախտք փաղանունարար կոչին, վասն զի ախն ախտ և մարմնականք իմն, որպէս հիւանդութիւնք և վէրք»):

^b = τὸ πάθος ... ὃ ἔπεται ἡδονῇ καὶ λύπῃ (Joann. Damasc. *Exp.* 36.4-5, հմմտ. հին քարգմանությունը. «որոյ հետեւի ցանկութիւն և տրամութիւն»):

^c = Καὶ οὐκ αὐτὸ τὸ πάθος ἐστὶ λυπη· τὰ γὰρ ἀναίσθητα πάσχοντα οὐκ ἀλγεῖ. Οὐκ ἄρα τὸ πάθος ἐστὶν ἄλγημα, ἀλλ' ἡ τοῦ πάθους αἰσθησις (Joann. Damasc. *Exp.* 36.5-7, հմմտ. հին քարգմանությունը. «Եւ ոչ եթէ ինքն տրամութիւնն ախտ է (վասն զի մինչ ախտանայ ինչ անզգայական ոք, ոչ ցաւ է և ոչ եթէ ախտ այն է, որ ցաւն է), այլ զգայութիւն ախտին»):

^d = Ἀρετὴ ἐστὶν ἕξις ἀρίστη ψυχῆς λογικῆς (*Doctrina Patrum* 250.10).

^e Հմմտ. "Ἐστὶν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικὴ, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς (Arist. *Eth. Nic.* 1106b.36):

^f = ՍՓ 7:

^g = ՍՓ 8:

^h = ՍՓ 30:

Բ.4 Բաղստորադրություն⁵⁶³ է ընդունելություն կամ իմացուածոյ, կամ ցնորման, կամ զգայություն⁵⁶⁴, ածելով ունակություն երևութին^a:

Բ.5 Բաղխոհություն է բան խոստովանեցելոց իրաց, այլ ինչ քան զխոստովանեալն⁵⁶⁵ պատահի ի հարկէ ի ձեռն նոցունց խոստովանեցելոցն^b:

Բ.6 Բաղդատական է յառաջածություն ի ձեռն առաւել⁵⁶⁶ կամ նուագ շաղկապութեանց յառաջ եկեալ բաղհակադրութեամբ այսպիսեալ. «մարդ ծիծաղական է, ոչ ծիծաղականն՝ ոչ մարդ»^c:

Բ.7 Բժշկական է արհեստ առողջացուցիչ ախտացեալ մարմնոյ⁵⁶⁷ մարդկան կամ արհեստ առ ի լրումն և թափումն մարմնոյ բերողաց կամ արհեստ գործողական^d:

Բ.8 Բախտ բերումն յաներևութեան, պատճառ փառաւոր իրի^e:

Բ.9 Բարժ՝ ըստ որում բարի կոչի, հաղորդություն աւրինաց արդարակ^f:

Բ.10 Բժշկականություն է արհեստ յաղագս մարդկային մարմնոյ եղեալ առողջութեան արարիչ^g:

Բ.11 Բարեփառություն՝ խրատ բարեաց և ոչ չարեաց բարժ արարողական^h:

Բ.12 Բարեբաստություն⁵⁶⁸ տրամադրություն, որով որոշեմք զի՞նչ է գործելի և զի՞նչ ոչⁱ:

Բ.13 Բնություն է բաշխողական որ ըստ չափոց^j:

Բ.14 Բարի⁵⁶⁹ որում ամենեւեան ցանկան^k:

Բ.15 Բարեբաստություն⁵⁷⁰ ներգործություն ըստ առաքինութեան ի կեանս կատարեցելով⁵⁷¹ և արտաբնոցն բաականաբար յաշողեցելոյ^l:

Բ.16 Բնություն է նշանակիչ կերպի⁵⁷², ապա ուրեմն սեռ բնություն է^m:

Բ.17 Բնություն հրեշտակաց սկսեալ և ոչ դադարեալⁿ:

a = ՍՓ 46:

b = ՍՓ 52:

c = ՍՓ 71:

d = ՍՓ 111:

e = ՍՓ 118:

f = ՍՓ 125:

g Հմմտ. Հարց. կարճ. 6.բ.4:

h = ՍՓ 127:

i = ՍՓ 128:

j = ՍՓ 129:

k = ՍՓ 138:

l = ՍՓ 141:

m = ՍՓ 158:

n = ՍՓ 159:

Բ.18 Բնութիւն է, որ ի գոյացողականաց ոմանց⁵⁷³ բաղկանայ և է ինքնուրանկութիւն ճանապարհորդեալ առանց երևակութեան և ունի սկիզբն շարժման և դադարման^a:

Բ.19 Բարի է՝ որ ամենևին յիմեան է հանելի կամ աւգտակարն և⁵⁷⁴ հանելին ի կենցաղումս, կամ ունակութիւն բանականի անձին⁵⁷⁵:

Բ.20 Բարի՝ վեհագոյն գոյացութիւն, որում բանականն փափաքէ անձն, առ նմանութիւն բաղձալոյ և փափագելոյ^b:

Բ.21 Բաղձալի՝ որ ամենևին բարի է կամ երևեալ բարի, յորոյ վերայ յարձակումն լինի^c:

Բ.22 Բաղձականին յարձակման է՝ ինչ որ տրամութիւն է, և է ինչ որ⁵⁷⁶ ցանկութիւն, և է ինչ որ կամեցողութիւն յայսմանէ է զհետ երթալ⁵⁷⁷ առափնութեան և փախչել⁵⁷⁸ ի ներհակացն^d:

Բ.23 Բարեհմարութիւն է խոստովանութիւն գիտողական ելից գործոց⁵⁷⁹ e:

Բ.24 Բարեգարդութիւն է զաւրութիւն արարողական վայելուչ և անվայելուչ շարժութեանց^f:

Բ.25 Բարեփառութիւն՝ փառք է⁵⁸⁰ բարեաց^g:

Բ.26 Բարեպաշտութիւն⁵⁸¹՝ արդարութիւն առ Աստուած սրբութեան^h:

Բ.27 Բարետոհմութիւն⁵⁸²՝ փոխանորդութիւն ազգի իւրոյ առափնութեանⁱ:

Բ.28 Բարոյական առափնութիւն⁵⁸³՝ կամ ախտականի⁵⁸⁴ անձին առափնութիւն⁵⁸⁵ կամ ի հրահանգութենէ⁵⁸⁶ և յառափնութենէ ժողովեալ^j:

Բ.29 Բնական առափնութիւն⁵⁸⁷՝ որ բնութեան է պարգև, զոր բարեբուն կոչենմ⁵⁸⁸ k:

Բ.30 Բարեբնութիւն է պատեհութիւն ի բնութենէ յառափնութիւն^l բարտք կարգ անձին ի հրահանգէ մտեալ^m:

^a = Բնութիւն

^b Սիւշ Բ.19-20 = Բարոյական Ս. 7:

^c = Բարոյական Ս. 3:

^d = Բարոյական Ս. 2:

^e = Բարոյական Ս. 26:

^f = Բարոյական Ս. 27:

^g = ՍՄ 15:

^h = Բարոյական Ս. 45:

ⁱ = ՍՄ 16:

^j = ՍՄ 30:

^k = ՍՄ 31:

^l = ՍՄ 32:

^m Հմմտ. ՍՄ 27 | հմմտ. ἦν εὐφύϊαν ἅν τις ἀποκαλέσειεν, ὥς ἐκ τῆς φύσεως ὠρμημένην τῆς τε ὅλης καὶ τῆς αὐτῶν τῶν εὐφύων λεγομένων ψυχῶν (Procl., *In Parmen.* 927.8-10):

Բ.31 Բարկութիւն⁵⁸⁹ փոխարէն տրամեցուցանելոյ կամ եռանդն զսրտիւ արեան^a:

Բ.32 Բնատրականի սկիզբն⁵⁹⁰ մարմին^b:

Բ.33 Բարոյական է ի ձեռն գործարանաց վնարեալն առ որ մտաց դատողութեամբ լինի յարձակումն:

Բ.34 Բարոյականի սկիզբն՝ յարձակումն, բանականի սկիզբն՝ ցնորումն, որ է մտաց երևոյթ⁵⁹¹ c:

Բ.35 Բնութիւն է ըստ էութեան բոլորից անձն⁵⁹², իսկ ըստ ունակութեան՝ իբր զի արուեստ ինչ ի լինելութիւն ածել⁵⁹³ ի կատարումն, տունկս և կենդանիս և տարերցս⁵⁹⁴ ի միմեանս փոխադրութիւն⁵⁹⁵, որ է սկիզբն շարժման և կայանի^d:

Բ.36 Բախտ՝ պատճառ որ է անյայտ կամաց մարդոյ դիպմամբ եղեալ, կամ պատճառ անսահման կամ պատճառ անկարելի մարդկայնոյ մտածութեան^e:

Բ.37 Բաժանումն⁵⁹⁶ առաջին հատումն ենթակայ իրի, որգոն. կենդանին բաժանի ի բանականն և յանբանն⁵⁹⁷: Մակաբաժանումն՝ բաժանի⁵⁹⁸ բանատրն⁵⁹⁹ ի մահկանացուն և յանմահին: Ստորաբաժանումն՝ մահկանացուն բաժանի ի մարդ և յարշառ^f:

Բ.38 Բերան՝ գործարան ձայնի և կերակուր առնելոյ^g:

Բ.39 Բնական⁶⁰⁰ առաքինութիւն է որ ի խառնուածոց մարմնոյն լինի^h, որք ոչ երկին ի միմեանց, այլ ծառայականք կոչին իբր ի հարկէ հետևեալք

^a = Բարդղական Ս. 5, Հարց. կարճ. 6.բ.3, հմմտ. ՍԻԻՀ Բ.44, ՍԻԻՀ Ս.17 սրտմտութիւն:

^b = Բանական Ս. 2:

^c = Բանական Ս. 3:

^d = Բանական Ս. 4:

^e = Բանական Ս. 16:

^f = διαίρεσις μὲν οὖν ἐστὶν ἡ πρώτη τοῦ πράγματος τομὴ, ὡς ὅταν τὸ ζῶον διέλῳ εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον. ἐπιδιαίρεσις... οἷον <ὅτε> τὸ ζῶον διέλῳ εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον. ὑποδιαίρεσις... ὡς ὅτε τὸ λογικὸν τμηθὲν ἐκ τοῦ ζώου τέμῳ πάλιν εἰς ἄγγελον καὶ εἰς ἄνθρωπον (Olymp. In cat. 85.2-6): Հմմտ. Διαίρεσις ἐστὶν ἡ πρώτη τομὴ τοῦ πράγματος, ὑποδιαίρεσις δὲ ἡ τοῦ ἐνὸς τῶν τμηθέντων σκελῶν τομὴ, ἐπιδιαίρεσις δὲ ἡ δευτέρα τομὴ τοῦ αὐτοῦ πράγματος· οἷον τὸ ζῶον διαιρεῖται εἰς λογικὸν καὶ ἄλογον – ἰδοὺ διαίρεσις –, τὸ λογικὸν εἰς θνητὸν καὶ ἀθάνατον (Joann. Damasc. Fr. philos. 9.40-41):

^g = Մարմին 13:

^h = ՍԻԻՀ Բ.45:

խառնուածոյն, ևս և անբանֆ, զի ոչ գիտեն զպատճառն՝ վասն է՛ր են առափինի, այլ և զի յանբանս գոյ առափինութիւն^a:

Բ.40 Բանական արուեստ է որ բանիւ բաղկանայ, և անբան՝ որ գործով ևեթ^b:

Բ.41 Բոլոր է ձև պարզ ուղիղ, և պատէ գնա մի գիծ^c:

Բ.42 Բարի⁶⁰¹՝ թէ յոգտջէ խնդութիւն առնէ, թէ մատ կոյս⁶⁰², թէ հեռի, դժուարահասատութիւն, թէ ևս հեռի անհասատութիւն:

Բ.43 Բարոյական⁶⁰³ առափինութիւն է առանց պատճառի յաւանդութենէ և ի պատուիրելոյ եղեալ⁶⁰⁴:

Բ.44 Բարկութիւն⁶⁰⁵ եռանդն զսրտին արեան առ ի տենչումն փոխարէն տրամեցուցանելոյ^d:

Բ.45 Բնական առափինութիւն է առանց պատճառի ի խառնուածէ մարմնոյն եղեալ^e:

Գ.1 Գոյ է հասարակ անուն ամենայն գոյից և այս արդեամբ գոյ հատանի յերթիւն և ի պատահումն^f:

Գ.2 Գիծ է երկայնութիւն առանց լայնութեան և բովանդակութիւն իւր յերկուս կէտս^g:

Գ.3 Գործ է ներգործութիւն բանականի անձին ի ձեռն մարմնոյ կամ մակացութիւն գործելեաց^h:

Գ.4 Գձնութիւն է ունակութիւն պարկեշտութեան չափոյ ի ծախսⁱ:

Գ.5 Գեղեցկութիւն՝ չափակցութիւն մասանց մարմնոյ հանդերձ բարտֆ գունով^j:

^a Հարց. կարճ. 6.թ.5:

^b Հմմտ. Հարց. կարճ. 6.թ.7:

^c Հմմտ. τὸ μὲν οὖν σχῆμα καλεῖται κύκλος, ἡ δὲ περιέχουσα γραμμὴ αὐτὸ περιφέρεια (Heron Def. 27.1.3), κύκλος ἐστὶ σχῆμα ἐπίπεδον ὑπὸ μιᾶς γραμμῆς περιεχόμενον (Alex. In metaph. 512.25):

^d = Բարոյական Ս. 5, Հարց. կարճ. 6.թ.3, հմմտ. Սիրիշ Բ.31, Ս.17 սրամտութիւն:

^e Հմմտ. Սիրիշ Բ.39:

^f = Τὸ ὄν κοινὸν ὀνομά ἐστὶ πάντων τῶν ὄντων (Joann. Damasc. Dial. brev. 1.3), τέμνεται τὸ ὄν εἰς οὐσίαν καὶ συμβεβηκός (10.125-126).

^g Հմմտ. ՍՓ 108 | հմմտ. τὸ πέρας τῆς γραμμῆς στιγμὴ ἔσται (Arist. De lineis insecabilibus 970b.23):

^h = Բարոյական Ս. 16:

ⁱ = Բարոյական Ս. 37:

^j = ՍՄ 5:

Գ.6 Գոյութիւն է⁶⁰⁶ միտք, բան, մակացութիւն և այլ⁶⁰⁷ որք են գոյացոյցիչ⁶⁰⁸ ^a:

Գ.7 Գոյացութիւն է՝ յորմէ այլք գոյանան, որպէս ի սեռէ տեսակն, և ի տեսակէ անհատն^b:

Գ.8 Գովութիւն է⁶⁰⁹ վկայութիւն առ ի յառաքինութենէ^c:

Գ.9 Գարուն է ժամանակ, յորում խոնաւ տիրէ^d:

Գ.10 Գիւնի է շուր փոխեալ ի փայտի և խոնաւ բնութիւն ջերմ և արբուցանող^e:

Գ.11 Գիր է յատարաւ ձայնի մասն նուաստ^f:

Գ.12 Գիւտ է վախճան⁶¹⁰ խնդրոյ^g:

Գ.13 Գեղեցկութիւն՝ խաբէութիւն ծածկեալ⁶¹¹:

Դ.1 Դատումն է հաւաքումն հասարակաց մտածութեանց, նախ նշմարտից և ապա ստից՝ դատել զէսս⁶¹², ըստ որում գիտէ⁶¹³ դատել իմաստուն միտ կամ ի լրոյ դատի^h:

Դ.2 Դրութիւն է հրաշափառ ունեմն⁶¹⁴ ի ծանալից իմաստասիրութեան, ո՞րգոն, թէպէտ «ամենայն ինչ շարժի»ⁱ:

Դ.3 Դրութիւն է⁶¹⁵ ամենախնդիր⁶¹⁶ իմաստասէր կամ երկբայութիւն բանական, անսահման բանիւք, իսկ դիմաք՝ իբր թէ ամուսնանալի է^j կամ այցելութիւն տեսութեան իրի^k:

Դ.4 Դէմք է բնութիւն ընտրողական մարմնոյ^l:

Դ.5 Դէմ է կենդանեաց կերպ՝ գնդին բոլորակութիւն, հրոյ ջերմութիւն, այլ ձև և կերպ, յարանունաբար ունին, առ որ ասին, զի ուրումն⁶¹⁷ են կերպ՝ ուրումն⁶¹⁸ կերպ, և ձև՝ ուրումն⁶¹⁹ ձև^m:

^a = ՍՓ 154:

^b = ՍՓ 155:

^c = ՍՓ 103:

^d = Բանական Ս. 37:

^e = Տունկը 9:

^f Հմմտ. ՍՓ 14:

^g = ՍՓ 97:

^h = ՍՓ 48:

ⁱ = ՍՓ 94:

^j = ՍՓ 95:

^k Հմմտ. Θέσις ἐστὶν ἐπίσκεψις λογικὴ ἀμφισβήτησιν ἐπιδεχομένη ἄνευ προσώπων ὠρισμένων καὶ πάσης περιστάσεως, οἷον εἰ γαμητέον (Theon Prog. 120.13-15), Θέσις ἐστὶν ἐπίσκεψις λογικὴ θεωρουμένου τινὸς πράγματος (Aphth. Prog. 10.41.13-14):

^l = ՍՓ 121:

^m = ՍՓ 156:

Դ.6 Դիտաւորութիւն⁶²⁰ ներհակայ կատարեալն բարի^a:

Դ.7 Դատողական է մակացող դատաստանի^b:

Դ.8 Դատ է վերականգնումն⁶²¹ մեղականաց, զի նա է նուագումն և արտաբնոցն^c:

Դ.9 Դև⁶²² ոգի բացարձակ ի հողեղէն մարմնոյ^d, դև՝ և նիւթ և անձն, անձն բանական, էութիւն անմարմին, անախտ մշտնջենաւոր ըստ ինքեան^e:

Դ.10 Դալարի⁶²³ տունկ յարմատոյ բազմատերև^f:

Ե.1 Ենթագրութիւն⁶²⁴ սահմանումն գաղափարի կամ տկար սահմանումն^g:

Ե.2 Երեւ⁶²⁵ զգայութիւն դատողական երևելեաց^h:

Ե.3 Երդումն է առնուլ զաստուած ի հաւատս ասացելոյ ինչ կամ գործեցելոյ ըստ երից ամանակացⁱ:

Ե.4 Երդումն է բան հաւատարմացուցանող ինքեամբ զնշմարտութիւն^j: 5 է որ⁶²⁶ ուրացական⁶²⁷ զԱստուած ուրանայ, թէ սուտ է, է որ վկայական՝ Աստուած⁶²⁸ վկա, զի ոչ ստեմ, է և խոստովանական՝ այն⁶²⁹ նշմարիտ Աստուածն, զի այսպէս է: 6 Եւ բաժանի յերկուս⁶³⁰ դէմս կամ զի ոք վասն իւր երդնուցու, զի հաւատարմացի առ ոք⁶³¹ կամ զոք երդմնեցուցէ մի ստել:

Ե.7 Երկբայութիւն է բառ երկու շարադրութեամբ⁶³² կամ ի բազմաց յայտնողական է տիրապէս, և է⁶³³ բանեղաբար^k:

Ե.8 Երկրաչափութիւն արուեստ⁶³⁴ ըստ մեծութեան ձևոյ^l:

Ե.9 Երագամտութիւն՝ խոստովանութիւն գտողական վաղվաղակի վալելոյ^m գոլոյ^m:

^a = Բարոյական Ս. 40:

^b = ՍՄ 24:

^c = ՍՄ 25:

^d = ՍԻԻՀ Ք. 5, Բանական Ս. 9ա:

^e = Բանական Ս. 11:

^f = Տունկը 4:

^g = ՍՓ 2:

^h = ՍՓ 33:

ⁱ = ՍՓ 81:

^j = ὁρκος ἐστὶ λόγος πιστούμενος δι' ἑαυτοῦ τὴν ἀλήθειαν (Greg. Nyss. *In Cant.* (hom. 15) 6.130.6).

^k = ՍՓ 90:

^l = ՍՓ 106:

^m = Բարոյական Ս. 24:

Ե.10 Երջանկություն՝ նմանություն Աստուծոյ ըստ կարողութեան մարդկան կամ կենցաղ երանություն^a:

Ե.11 Երկիւղ է անբան արտակոչություն կամ ակնկալություն հանդերձելոյ շարի^b:

Ե.12 Երկիր է մարմին ցամաք և ծանր^c:

Ե.13 Երկին է վերին մասն աշխարհի:

Ե.14 Երանություն⁶³⁵ պարտություն ամենայն բարեաց իմացելոց, յորոց հետի է ի բարի ցանկութենէն եկելոց և ոչինչ^d:

Ե.15 Երկիւղ է⁶³⁶ տրամություն խառնեալ տարակուսանք:

Ե.16 Երկիւղ է⁶³⁷ փաշալերություն, վստահություն և համարձակություն:

Ե.17 Երկիր՝ զարհուրումն և երկիւղ հոգւոյ:

Ե.18 Երկին՝ կայական մարմին մշտաշարժ^e:

Ե.19 Երակ է գործարան արեան^{638 f}:

Զ.1 Զարություն է չափակցություն ջլաց և⁶³⁹ ոսկերաց^g:

Զ.2 Զարհուրումն՝ երկիւղ ցնորման^h:

Զ.3 Զգայարանք են գործարանք զգայութեանցⁱ:

Զ.4 Զգայություն է ախտ անձին ի ձեռն մարմնոյ որ ի ձեռն սգայարանի կիրք կամ հասարակաց ախտ հոգւոյ և մարմնոյ կամ տեսակ ցնորման կամ սգայականի երևություն^j:

Զ. 5 Զարություն անձին⁶⁴⁰ ընդունական սգալեացս, կամ կցորդություն անձին և մարմնոյ առ արտաբոյս^k:

6 Զարություն անձին⁶⁴¹ և գործարան մարմնոյ և երկոքին ի ձեռն տեսութեան է իմն ընդունակ արտաբոյս^l:

^a = Բարդուղիան Ս. 38:

^b = ՍՄ 35, հմմտ. ՍՓ 133:

^c = Բանական Ս. 21:

^d = Նիւսացւոյ 1:

^e Հմմտ. ἀεικίνητον ἐστιν ὁ οὐρανός (Ammon. *In isag.* 14.9):

^f = Մարմին 4:

^g ՍՄ 3:

^h ՍՄ 41:

ⁱ = Մարմին 15:

^j = ՍՓ 29:

^k Հմմտ. δύναμις ψυχῆς ἀντιληπτικῇ τῶν αἰσθητῶν. ὁ δὲ Πλάτων τὴν αἴσθησιν δυνάμεως καὶ ὀργάνου κοινωνίαν πρὸς τὰ ἐκτὸς ὀρίζεται (Meletius *De nat. hom.* 49.22-24):

^l = ἡ γὰρ δύναμις ψυχῆς, τὸ δ' ὄργανον σώματος· ἄμφω δὲ διὰ φαντασίαν ἀντιληπτικὰ τῶν ἔξωθεν (Meletius *De nat. hom.* 49.25-26).

Զ.7 Զգայություն⁶⁴² հոգի իմանալի յիշխանականէն ի գործարան կոյս կարգեալ^a:

է.1 էութիւն իր իմն է ինքնագոյ, որ շունի պէտս այլոյ առ ի գոլն, այլ ինքն յինքեան գոյ^b:

է.2 էութիւն է առաջին գոյացություն մարմնոյ, պատճառաւոր է ամենայն մարմնոյ, առաջին ենթակայ^c մերկ ի պատահմանց կամ ամենայն մարմնոյ ենթակայ արհեստ⁶⁴³ d:

է.3 էն ըստ հումանունութեան ասի:

է.4 էգ է կենդանի, որ յինքենէ յղանայ^e:

Ը.1 Ընդհանուր է մի թուով ըստ տեսակի բազմաց ընկալեալ^f:

Թ.1 Թուեցումն է թուեցելոյ⁶⁴⁴ իրիք, իբր թէ զի հուր մարմին է: 2 Ամենայն փառք կարծիք յանձին թուեցումն⁶⁴⁵, որ առ բազմաց գովեստ^g:

Թ.3 Թուեցումն՝ տկար կարծիք^h:

Թ.4 Թուեցումն՝ որ ամենից կամ յոլովից թուի կամ իմաստնոց⁶⁴⁶ և նոցա կամ ամենից կամ յոլովից⁶⁴⁷ և կամ մանաւանդ ծանալից կամ ըստ արհեստից առեղեալ⁶⁴⁸ և որ ինչ փառաց նմանամասն բաղխոհութեանց յառաջածգումնⁱ:

Թ.5 Թուականություն է արհեստ որակութեան թուոց⁶⁴⁹ j:

Թ.6 Թիւ⁶⁵⁰ ըստ յառաջակայելումդ սեռ, իսկ⁶⁵¹ միակդ ի դմանէ սկիզբն դորա⁶⁵² k:

Թ.7 Թագաւորութիւն է միապետութիւն անպարտաւոր հասարակաց աւգաի^l:

^a = Αἰσθησις... πνεύμα νοερὸν ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐπὶ τὰ ὄργανα τεταμένα (Meletius *De nat. hom.* 49.21). «կարգեալ»-ը ենթադրում է τεταγμένα ընթերցում:

^b = Οὐσία ἐστὶ πρᾶγμα αὐθύπαρκτον μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς σύστασιν, ἥγουν τὸ ἐν ἐαντῷ ὄν (Joann. Damasc. *Dial. brev.* 1.7).

^c Հմմտ. δοκεῖ εἶναι οὐσία τὸ ὑποκείμενον πρῶτον (Arist. *Metaphys.* 1028.b.36):

^d = *Բանական Մ.* 18:

^e = *Բանական Մ.* 54:

^f Հմմտ. τὸ καθόλου, τὸ κατὰ πλείονων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ ἐν τῷ τί ἐστὶ κατηγορούμενον (Alex. *In metaph.* 523.23):

^g = *ՄՓ* 31:

^h = *ՄՓ* 32:

ⁱ = *ՄՓ* 53:

^j = *ՄՓ* 105:

^k = *ՄՓ* 157:

^l = *ՄՄ* 21:

Ժ.1 Ժուժկալութիւն է զարութիւն հանդուրժողական աշխատութեանց^a:

Ժ.2 Ժամանակ՝ չորրեակ մասն տարւոյ կամ երկոտասան մասնատր կամ անումն անձին կամ մարմնոյ, որգոն մարդ^b:

Ժ.3 Ժամանակ է չափ շարժութեան⁶⁵³ արեգական և աստեղաց^c:

Ժ.4 Ժուժկալութիւն է անձին առ ի յահատր և յապառոտ խոհականութենէ⁶⁵⁴ փաշախախ յուսութիւն առ մահուամբ^d:

Ի.1 Իմացելումն⁶⁵⁵ է ներգործութիւն մտաց յիմացականն⁶⁵⁶ e:

Ի.2 Իմացական է՝ որ ի մտաց իմացեալ⁶⁵⁷ լինի, այսինքն իմացական աշխարհ^f:

Ի.3 Իմաստութիւն է բան իմացական կամ բան դաւանանող կամ բաղխոհութիւն նպերտական^g:

Ի.4 Իմաստութիւն՝ մակացութիւն առաջին և պատուական աստուածային կամ յԱստուած առաքինութիւն^h:

Լ.1 Լծակցութիւն է շարամանութիւն երկուց կամ յոլովից յառաջձգութեանց ըստ իրի՛ փ հասարակորդութեանց կամ հասարակաց սահմանից, որպիսի ինչ՝ մարդ կենդանի շնչատրⁱ:

Լ.2 Լաւ է բարի գովելի^j:

Լ.3 Լեարդ է գործարան արինացուցիչ կերակրոյ^k:

Լ.4 Լեզու՝ գործարան ձայնի և ճաշակմանց^l:

Լ.5 Լուծումն է յետնոյ բնութեան յառաջինսն բնութեամբ վերալուծումն⁶⁵⁸ m:

Խ.1 Խնդիր է հասարակորդութիւն տրամաբառից⁶⁵⁹ կամ գիտ անգիտացելոցնⁿ:

^a = Բարոյական Ս. 29:

^b = Բանական Ս. 36:

^c Հմմտ. Χρόνος ἡλίου κίνησις, μέτρον φορᾶς (Plat. Def. 411.b.1):

^d = ՍՓ 131:

^e = ՍՓ 39:

^f = ՍՓ 41:

^g = ՍՓ 86:

^h = Բարոյական Ս. 14:

ⁱ = ՍՓ 72:

^j = Բարոյական Ս. 9:

^k = Մարմին 8:

^l = Մարմին 14:

^m = ՍՓ 83:

ⁿ = ՍՓ 96:

Խ.2 Խոհեմություն է զարուրին արարողական ըստ ինքեան մարդոյն^a:

Խ.3 Խրատ է բան բացասական՝ յորդորելով յինչ կամ հրաժարեցուցանելով^b:

Խ.4 Խաբէություն՝ ընդդիմակ ճշմարտութեան^c:

Խ.5 Խոնարհամտություն է մոռացումն ուղղութեանցն ըզգուշութեամբ^d:

Խ.6 Խորհուրդ է խնդիր աւգտակարաց կամ հաւաքումն խոհեցմանց կամ բաղդատություն կրանից բանականաց⁶⁶⁰ կամ տրամադրություն բարւոյ և չարի^e:

Խ.7 Խոհականություն է բարեխորհություն մարդկայնոց իրաց, որպէս Պղատոն, իսկ ըստ Արիստոտելի՝ ունակություն հանդերձ բանի գործական⁶⁶¹ f:

Խ.8 Խոստովանություն⁶⁶² գիտողություն աւգտակարաց^g:

Խ.9 Խաղաղություն է սիրով առ հոմացեղսն կալ մնալ^h:

Խ.10 Խառնումն է ի միմեանս յեղումն խոնափցի՝ վայելչական:

Խ.11 Խնդություն և յոյս բարեխառնություն առնէ, յոյս և դժուարահաւատություն կեղակարծություն:

Ծ.1 Ծաղր⁶⁶³ մերկություն մարմնոյ անվայելուչ, շնչոյ կարկաշումն, ձգտումն այտից, մերկություն ատամանց և լնդից, կոկորդին ի պարանոցին բաբախումն, ձայն անբան:

Ծ.2 Ծերություն՝ նուագումն մարմնոյ՝:

Ծ.3 Ծառ է տունկ⁶⁶⁴ յարմատոյ բազմոստեան ճիւղաւոր^k:

Ծ.4 Ծաղր՝ հատումն և կոտորումն շնչոյ, և զի՞նչ այլ, բայց անմտություն և խելագարություն⁶⁶⁵:

Կ.1 Կենդանի⁶⁶⁶ կենդանեաց զարություն, որ ըստ ինքեան է արարչականություն^l:

^a = ՍՓ 126:

^b Հմմտ. Γνώμη ἐστὶ λόγος ἐν ἀποφάνσεσι κεφαλαιώδης ἐπὶ τι προτρέπων ἢ ἀποτρέπων (Aphthon. 10.7.2-3):

^c = ՍՓ 135:

^d Հմմտ. ՍՓ 149:

^e = Բարդղական Ս. 6:

^f = Բարդղական Ս. 15:

^g = Բարդղական Ս. 23:

^h = Εἰρήνη ἐστὶν ἀγαπητικὴ τις πρὸς τὸ ὁμόφυλον συνδιάθεσις (Doctrina Patrum 258.1-2).

ⁱ = Բանական Ս. 45:

^j = ՍՄ 11:

^k = Տունկք 2:

^l = ՍՓ 120:

Կ.2 Կեանք է պատկեր անեղական էին⁶⁶⁷:

Կ.3 Կորովութիւն է խոստովանողական դիպողութիւն ամենայն դիտողութեան^{668 a}:

Կ.4 Կատարումն է հանդիպել դիպողութեան^b:

Կ.5 Կենդանի էութիւն՝ անձնատու զգայուն, ի մարմնոյ և ի շնչոյ հաստատեալ^c:

Կ.6 Կին է ընդունակ և նախունակ սերման^d:

Կ.7 Կարն է յարենէ կերակուր կենդանոյ ի փրկութիւն մարմնոյ^e:

Կ.8 Կարևոր է մշտնջենատու ճշմարիտ, առ ամենայն առաքինութիւն⁶⁶⁹ ազտակար է^f:

Կ.9 Կարևոր է ճշմարտութեամբ ազուտ լինելն:

Կ.10 Կարծիք՝ ընդհանուր գիտութիւն առանց պատճառի^g:

Կ.11 Կարծիք են յերևմանէ ըստ կարծեաց այսպիսոյ ինչ իրիք վարկանումն:

Հ.1 Հարկ է պատճառ բնութեամբ⁶⁷⁰ և արտաբնատ, առանց որոյ ոչ կարէ եղեալն փորձակից լինել^h:

Հ.2 Հանճար է ուղիղ թուեցումն կապեալ պատճառաւ ի խորհուրդս կամ բառ սկզբնականաց և առաջնոց կամ բառ հաստատուն յանձինⁱ:

Հ.3 Հաստդութիւն⁶⁷¹ է բաղստորադրութիւն⁶⁷² հաստդական⁶⁷³ զարուքեան^j:

Հ.4 Հոտոտելիք են սգայութիւն հոտոյ^k:

Հ.5 Հոտ է շոգի ի ջրոյ և ի յաւոյ գոյացեալ. ջրոյ՝ անաւստմասնագոյն⁶⁷⁴ և աւոյ՝ թանձրամասնագոյն⁶⁷⁵. և յայտ է ի յրոնգաց ծանրաշնչութենէ, զի քաշէ զաւղ և զթանձրութիւն ոչ սգայ, զի խցեալ է անցն^{676 l}:

a = Բարդական Ս. 25:

b = Բարդական Ս. 41:

c = Բանական Ս. 49:

d = Բանական Ս. 52:

e = Մարմին 22:

f = ՍՓ 65:

g Հմմտ. Δόξα ἐστὶ δύναμις τῆς ψυχῆς, καθ' ἣν ἄνευ αἰτίας γινώσκει τὸ πράγματα (Joann. Damasc. *De part. Animae* 95.232.24):

h = Բանական Ս. 17:

i = ՍՓ 42:

j = ՍՓ 44:

k = ՍՓ 35:

l Հմմտ. εἰσὶν τε ὅσμαι σύμπασαι καπνὸς ἢ ὀμίχλη, ... ὅθεν λεπτότεραι μὲν ὕδατος, παχύτεραι δὲ ὅσμαι σύμπασαι γεγόνασιν ἀέρος. δηλοῦνται δὲ ὁπόταν τινὸς

Հ.6 Հաւասարն և անհաւասարն սեռ է ողորկին և խոշորին^a:

Հ.7 Հաւասարութիւն ընդ խտութիւն խառնեալ ողորկ է, և անհաւասարութիւն ընդ խտութեան՝ խոշոր:

Հ.8 Հեշտութիւն՝ եղելութիւն ի բնութիւն սգայական կամ զերծումն ի տրամութենէ, այլ այսֆ չեն կատարումք, զի զգայական և եթ պարունակէ, քանզի հեշտութիւն են մարմնականք⁶⁷⁷, որ սգայութեամբ են, և են տեսական որ, հոգոյն և եթ:

Հ.9 Արդ հեշտութիւն ներգործութիւն է ըստ բնութեան ունակութեան անխափան^b, զի խափանումն բնութեան ունակութեան տրամութիւն է:

Հ.10 Հաւատ է մտածութիւն յաղագս Աստուծոյ անախտաբար, յուսոյ արտագնացումն, մտաց առյուսացեալն, համբերութեամբ զաներևոյթն որպէս զերևեալ տեսանել մտացն աչաւ անպակաս ժուժկալելով^{678 c}:

Հ.11 Հաւատ է կարծիք ուժգնակի^d:

Հ.12 Հակասութիւն է ստորասութիւն և բացասութիւն, որգոն. «սա գնայ», «սա չգնայ»⁶⁷⁹, կամ ընդդիմադրութեան միջոց⁶⁸⁰ կամ բանք, որ մի քան զմիւսն աւելու⁶⁸¹ կամ նուազի^e:

Հ.13 Հետ է, որ ոչ ինչ ունի մասն զպատճառէ բոլորակ ձևոյն և թէ մասն ընկալցի, խանգարէ⁶⁸² զբոլորն ի գնդաձև գոլոյ, ուստի բոլորն շուրջ զսպելով զնա ոչ թողու սփռիլ յայսկոյս և յայնկոյս:

Հ.14 Հարցումն է պատասխանոյ: Հ.15 Պատասխանի է երկաւանչիւր կողմանց հակասութեանց^f:

Հ.16 Հոմանունութիւն է բառ անշարադիր նշանական յորովից, որպէս ձայն, բառի⁶⁸³ միայն է հասարակորդ, ըստ որում է ձայն յորովից յայտնող^g:

Հ.17 Հաւատ է ցուցումն ճարտասանական բաղխոհութեան^h:

Հ.18 Հաւանականութիւն է՝ որ ի խոստովանութիւն ածէⁱ:

ἀντιπραχθέντος περὶ τὴν ἀναπνοὴν ἄγῃ τις βίᾳ τὸ πνεῦμα εἰς αὐτόν· τότε γὰρ ὅσμη μὲν οὐδεμία συνδιηθεῖται, τὸ δὲ πνεῦμα τῶν ὁσμῶν ἐρημωθὲν αὐτὸ μόνον ἔπεται (Plato *Tim.* 66.e.2-8):

^a Հմմտ. ἴσον καὶ ἄνισον μᾶλλον καὶ ἥττον λέγεται (Joan. Philop. *In cat.* 13.1.110.3):

^b = πᾶσα μὲν ἡδονὴ “ἐνέργεια τῆς κατὰ φύσιν ἔξεως ἀνεμπόδιστος” (Alex. *In Anal.* 302.8).

^c ՍԻԻՀ Հ.10:

^d = ՍՓ 50:

^e = ՍՓ 58:

^f = ՍՓ 79:

^g = ՍՓ 89:

^h = ՍՓ 101:

ⁱ = ՍՓ 102:

Հ.19 Համեստութիւն՝ նուաստութիւն անձին, որ ի նմա ըստ բնութեան լինի ցանկութիւնք և հեշտ ցանկութիւնք և փաշայարմարութիւն և բարեկարգութիւն առ ըստ բնութեան ցանկութիւնս և հեշտութիւնս⁶⁸⁴ a:

Հ.20 Հպարտութիւն՝ հանութիւն իւր միայնոյ⁶⁸⁵ b:

Հ.21 Հիւանդութիւն է անշափակցութիւն ի մարմնոյ ի տարերաց՝ ջերմոյ, ցրտոյ, խոնաւոյ⁶⁸⁶, ցամաքի⁶⁸⁷ c:

Հ.22 Հարստութիւն՝ բազմութիւն ընչից և ստացուածոց կամ հայցումն բաականութեան առ ի կեանս կամ երջանկութիւն^d:

Հ.23 Հրահանգութիւն է հայրենական արինակարգութիւն իւրաքանչիւր ուրոյ կամ յիւրաքանչիւր ումեք գրել իրաւացի^e:

Հ.24 Համեմատութիւն՝ համակցութիւն հասարակաց բարոյ. հասարակաց բարի է միայն^f:

Հ.25 Հոր է մարմին ջերմ և ցամաք^g:

Հ.26 Հակակայքն փռակի տարորոշին՝ կամ որպէս ներհակք, կամ որպէս առինչ, կամ որպէս ունակութիւն և պակասութիւն, որ են երեսք և կուրութիւն, կամ որպէս ստորասութիւն և բացասութիւն^h:

Հ.27 Հաւանականութիւն է ընդարձակութիւն ոգոյ, անհաւանութիւն՝ նեղութիւն մտաց⁶⁸⁸:

Ձ.1 Ձայն է վիրատուումն աւոյ և⁶⁸⁹ անպատկան և անմարմին կամ աւո⁶⁹⁰ վիրատուեալ, լսելեաց սգալի և մարմին, նայթութիւն և շարժութիւն աւոյ արգելեալ առ ի փոխիլⁱ:

Ձ.2 Ձայն անասնոյ՝ նայթին անպատկան ի ձեռն ստուար շնչերակի^j:

Ձ.3 Ձայն մարդոյ՝ ձայն յատուար, որ ի գոյ յայտնի^k. գիր է յատուար ձայնի⁶⁹¹ մասն^l:

a = ՍՓ 130:

b = ՍՓ 137:

c = Հմմտ. ՍՄ 2:

d = ՍՄ 10:

e = ՍՄ 28:

f = Բարոյական Ս. 36:

g = Բանական Ս. 20:

h = Տունկք 13:

i = ՍՓ 13:

j = ՍՓ 13:

k = ՍՓ 13:

l = ՍՓ 14, ՍԻԻՀ Գ.11:

Ձ.4 Ձև է, որ պարունակի ի միոյ սահմանէ և ի բազմաց:

Ձ.5 Ձայնակցութիւն է իշխանի և որ ընդ իշխանութեամբ են կամ բարիոք ունակութիւն ցանկականի մասին անձին^a:

Ձ.6 Ձմեռն է ժամանակ, յորում ցրտութիւն զաւանայ^b:

Ձ.7 Ձեոք են գործարանք տալոյ և առնլոյ^c:

Ձ.8 Ձէթ է խոնաւ բնութիւն ջերմին վերևագայ ամենայն խոնաւից^d:

Ճ.1 Ճաշակելիք են սգայութիւն համոց^e:

Ճ.2 Ճշմարիտ է բազմապատկապէս ի բանի բան բացերևական գոլով նշմարիտ ի մասնկտմն բանի^f:

Ճ.3 Ճարտասանութիւն⁶⁹² է բան հաւանութեան արարչագործ հաւատացուցանալ յաղագս իրաւանց և անիրատւեան հանդերձ բանի և հմտութեամբ փութանակի կամ անբան կրթութիւն փաղափականի մասին ուրուական պատկերի^g:

Ճ.4 Ճակատագիր է ընդելուզումն պատճառաց անխափանելեաց կամ հետևող պատճառ ի վեր արձակել⁶⁹³, որոց ի մեզ⁶⁹⁴ է կամ աստուածային արինադրութիւն, յորմէ ոչ փախչել ըստ նակատագրին. հարկ է հետևել որոց ի մեզն է, այսինքն անձնիշխանական⁶⁹⁵ առաջնորդին^h:

Մ.1 Միտք են Աստուած յետ առաջնոյն ինքնաներգործութեամբⁱ:

Մ.2 Մակացութիւն է ուղիղ⁶⁹⁶ թուեցումն կապեալ պատճառաւ:

Մ.3 Մարտ է ընդդիմադրութիւն էից, որոց և ոչ ըստ միոյ յեղանակի է հնար նշմարտակից լինել կամ ստակից⁶⁹⁷, որպէս տիւ և գիշեր^k:

Մ.4 Մարթ է լինելն անարգելաբար, որպէս սա իմաստասիրեացէ, կամ մարթ է ոչ եղեցելոյ⁶⁹⁸ նշմարիտ գոյ, ոչինչ անմարթ պատահի^l:

^a = Բարոյական Ս. 20:

^b = Բանական Ս. 40:

^c = Մարմին 11:

^d = Տունկը 12 Ձ.8, Ձ.7:

^e = ՍՓ 36:

^f = ՍՓ 48:

^g = ՍՓ 99:

^h = Բանական Ս. 12:

ⁱ = ՍՓ 38:

^j = ՍՓ 42, հմմտ. Սիւշ Հ.2:

^k = ՍՓ 62:

^l = ՍՓ 64:

Մ.5 Մակամտածություն է յիւրաքանչիւրոյն ի հանուրն կոյս գալուստ. այսպիսի ինչ՝ մարդ⁶⁹⁹ կենդանի և ընդունակ շնչոյ, ձի⁷⁰⁰ կենդանի ընդունակ շնչոյ. ամենայն կենդանի ուրեմն⁷⁰¹ ընդունակ շնչոյ:

Մ.6 Մշտնջենաւորական է, որ յամենայն ժամանակի էր և այժմ ոչ ապականի՝ Աստուած, կենդանի, անմահ, ինքնաբաւ առ ի ներփառութիւն, էութիւն մշտնջենաւոր և բարոյ բնութեան պատճառ լինելութեան, խաղացումն էութեանց, խաղացումն առ յէութիւն ֆայլելով յեղականացս⁷⁰² a:

Մ.7 Մեծ վայելչութիւն է առաքինութեան պարգևատուութիւն^b:

Մ.8 Մեծանձնութիւն⁷⁰³ ի վերայ ամենայնի ի մէջ առաքինութեան և չարութեան, մանաւանդ կենաց և մահու^c:

Մ.9 Մեխմէխութիւն է զանգիտութիւն պատճառել^d:

Մ.10 Մեղանշումն է ամենայն որ ոչ ըստ վայելուչ գոյոյ կամ գործ ոչ արինաւոր^e:

Մ.11 Մահ է լուծումն և որոշումն հոգւոյ և մարմնոյ^f:

Մ.12 Մախանֆ են տրտմութիւն ի վերայ ընկերին յառաջադիմութեան^g:

Մ.13 Մարմին⁷⁰⁴ էութիւն եռակի տարրորոշ, հանդերձ հակառակութեամբ^h:

Մ.14 Մարմին կրական է մեծութիւն եռակի տարրորոշ, բնական մարմին որ յարհեստէ զարդարեալ կենդանոյⁱ:

Մ.15 Մարմին է պատճառ շնչոյ⁷⁰⁵ j:

Մ.16 Միատրութիւն⁷⁰⁶ է խառնումն խոնաւից կամ խառնեցելոց և այլայլեցելոց^k:

Մ.17 Մարդ է կենդանի բանաւոր⁷⁰⁷, մահկանացու, մտաց և հանճարոյ⁷⁰⁸ ընդունակ^l:

Մ.18 Մաղձ⁷⁰⁹ է պարզումն արեան^m:

a = ՍՓ 115, ՍՓ 116, ՍՓ 117:

b = Բարդղական Ս. 32:

c = Բարդղական Ս. 31:

d = Բարդղական Ս. 35:

e = Բարդղական Ս. 43:

f = ՍՄ 9:

g = ՍՄ 37:

h = Բանական Ս. 42:

i = Բանական Ս. 43:

j = Բանական Ս. 44:

k = Բանական Ս. 46:

l = Բանական Ս. 50:

m = Մարմին 19:

Մ.19 Մաղաս է յաւելուած առաջնոյ կերակրոց^{710 a}:

Մ.20 Մեղր է ցաղ առաւել ամոֆել⁷¹¹ կամ գործ մեղոյի ի միայնոյ^b:

Մ.21 Մեղու է կենդանի թևաւոր, խայթալ յետուստ կուսէ^c:

Մ.22 Մեծանձնութիւն է նմանաբար բերել բարեփառութիւն և վատաբախտութիւն⁷¹²:

Մ.23 Մոռացումն է խաւար հոգոյ⁷¹³:

Մ.24 Միաֆ է ակն հոգոյ իմանալի:

Մ.25 Մարմին է ընդարմացուցիչ անձին:

Մ.26 Մոռացումն է յիշման ի բաց ընկեցումն^d:

Մ.27 Մոլոր գունդ⁷¹⁴ է, որ ընդդէմ և աննմանապէս շրջին^e:

Մ.28 Մարմին է գործարան շաւափմանց^f:

Մ.29 Միջակ⁷¹⁵ ոչ բարին և ոչ չարն գոլ տարբերութիւն գոլով ի մէջ առափնութեան և չարութեան^g:

3.1 Յիշումն է տեսութիւն ի ներքս⁷¹⁶ մնացեալ յիմեֆէ զգայութենէ ըստ ներգործութեան երևեցելոյ^h:

3.2 Յաւժարութիւն է ցանկութիւն խորհրդական, որոց ի մեզ է առնելն:

3.3 Յատուկ է, որ միայնումն և հակաստորոգեալ, որպէս մարդոյ ծիծաղականն, ըստ որում միայն գոյն հակաստորոգեալ էապէսⁱ:

3.4 Յիշումն է փրկութիւն զգայութեանց կամ իմացուածոյ^j:

3.5 Յառաջածգութիւն է բան գոր վարկանին յառաջածգեալ⁷¹⁷ ի ձեռն հարցման^k:

3.6 Յեղանակ է⁷¹⁸ տեսակացեալ ձև, թէ այսպիսոյս այս ինչ առաջին է, այն ինչ ուրեմն⁷¹⁹ երկրորդ^l:

a = Մարմին 20:

b = Տունկք 10:

c = Տունկք 11:

d = λήθη ἐστὶ μνήμης ἀποβολή (Leo *De nat. hom.* 12.2, Nemes. 69.11, Joann. Damasc. *Exp.* 34.14), հմմտ. ἔστι γὰρ λήθη μνήμης ἔξοδος (Plato *Phileb.* 33.e.3):

e = Բանական Ս. 48:

f = Մարմին 18:

g = Բարդղական Ս. 11:

h = "Ἐστὶ δὲ μνήμη, ὥς μὲν Ἀριστοτέλης, φαντασία ἐγκαταλελημμένη ἀπὸ τινος αἰσθησεως τῆς κατ' ἐνεργείας φαινομένης (Meletius *De nat. hom.* 29.9).

i = ՍՓ 26:

j = ՍՓ 43:

k = ՍՓ 54:

l = ՍՓ 74:

3.7 Յարացոյց է իր նման և հաւաստի ի վերայ⁷²⁰ հաւաստեաց նմանի, նմանապէս առմամբ ցուցանել^a:

3.8 Յանդիմանումն է հակասութեան խոստովանութիւն^b:

3.9 Յաւժարական է երեւելեաց նման արդարական^c:

3.10 Յարձակումն է բերումն յիւս ինչ կամ յիւ է իմեք^d:

3.11 Յորդորումն է⁷²¹ յիւրոց վարուց յիմաստասիրութիւն ածեալ^e:

3.12 Յարացուցական պատճառ է, ըստ որոյ արինակի⁷²² լինի եղեալն. այս է տեսութիւն, և տեսութիւն նմին ինքնակատար մշտնջենատրին Աստուծոյ^f:

3.13 Յարացոյցն յաւիտենական՝ ըստ որոյ արինակի լինին ի բնութենէ եղեալն, էութիւն մշտնջենատր, պատճառ բոլորից, իբր այսպիսի իմն. Աստուած՝ կենդանի մշտնջենատր, անախտ, առաջին և երկնային, միշտ անախտաբար ըստ ինքեան առանց նիւթոյ, Աստուած՝ էութիւն, անձն և գոյ, առաջին պատճառ, աննիւթական միտ^g:

3.14 Յարձակումն է անբան շարժութիւն, անբանի միասին^{723 h} առանձին ընդդիմացեալ ուղղաբանի, որպէս ցանկական հեշտութիւնⁱ:

3.15 Յաւղ է ձայն փոխացուցման նշանական ենթակային^j:

Ն.1 Նախախնամութիւն է յԱստուծոյ ի յէս եղեալ հպատակումն կամ կամք Աստուծոյ, որով ամենայն էֆս առնուն զպատեհն իւրեանց ելս:

Ն.2 Ներտրամադրեալ բան է ի մտածութիւնս⁷²⁴ գոյգ ընդ անուանց և ախտից ի յանձին^k:

Ն.3 Ներմտածութիւն է իմացումն շտեմարանեալ յանձին^l:

Ն.4 Ներհակ է ընդդիմադրութիւն մեկուսելոց, որպէս տիւ առ գիշեր և շար առ բարի^m:

^a = ՍՓ 76:

^b = ՍՓ 91:

^c = ՍՓ 129:

^d = Բարդական Ս. 4:

^e = Բարդական Ս. 42:

^f = Բանական Ս. 8:

^g = Բանական Ս. 9:

^h Հմմտ. ὁρμὴ λέγεται εἶναι καὶ παρὰ φύσιν καὶ ἄλογος κίνησις ψυχῆς (Galen. *De placitis Hippocratis et Platonis* 4.2.18.5):

ⁱ = ՍՄ 34:

^j = ՍՓ 11:

^k = ՍՓ 5:

^l = ՍՓ 40:

^m = ՍՓ 58:

Ն. 5 Նախագուշակումն է վերաշարժութիւն արուեստատու զառաջիկայ իրաց⁷²⁵ ցուցանել ըստ պիտոյից^a:

Ն.6 Նախանձ է տրտմութիւն, թէ որ ինչ այլոց է ի բարին, նոյն և ի մեզ գոլ բաղձումն երանութեան^b:

Ն.7 Նուագումն է շարժութիւն ի դէմս ըստ նմանութեան^c:

Ն.8 Նիւթական պատճառ է, յորմէ լինի եղեալն, որ ոչ է ի զատ յեղեղոցն, յորոյ էութենէ լինի եղեալն կամ բոլորն^d:

Ն.9. Ներգործութիւն է շարժութիւն արարողական, որ է յինքնէն, այս է արարողականն, իսկ տրտմութիւն՝ ներգործութիւն սրտմտատեսակին^e:

Շ.1 Շաղկապ է ձայն դասու նշանակամ^f:

Շ.2 Շաւափելիք են զգայութիւն շաւափելեաց^g:

Շ.3 Շունչ է՝ որ զանձն խաղացուցանէ, պատճառ շարժութեան^h:

Շ.4 Շահ է անումն յանձին յաւգուտ, լուծանելով զախտս և չափաւոր առնելովⁱ:

Շ.5 Շարժութիւն է ներգործութիւն շարժողին ի շարժեալն կամ յանախումն շարժելոյն կամ շարժելեացն^j:

Շ.6 Շարժութեան տեսակք են Զ.՝ լինելութիւն, ապականութիւն, անումն, նուագութիւն, ի տեղտջէ ի տեղի փոփոխութիւն, այլայլութիւն^k:

Շ.7 Շրջաբերումն⁷²⁶ է շարժութիւն ի նմին տեղտջէ^l:

Ո.1 Ունակութիւն է որակութիւն յարամնայ^m:

^a = ՍՓ 100:

^b = ՍՄ 38:

^c = Բանական Ս. 28:

^d = Բանական Ս. 7:

^e Հմմտ. ἡ μὲν οὖν ἐνέργεια κίνησις δραστική, δραστικὸν δὲ λέγεται τὸ ἐξ ἑαυτοῦ κινούμενον. οὕτως οὖν καὶ ὁ θυμὸς ἐνέργεια μὲν ἐστὶ τοῦ θυμοειδοῦς (Nemes. 74.7-9, հմմտ. Հայերեն թարգմ. «Փսկ ներգործութիւն է շարժութիւն արարողական ըստ բնութեան: Եւ արարողական ասի յինքնէն շարժեալն: Արդ այսպէս եւ սրտմտութիւն ներգործութիւն է սրտմտատեսականին», Նեմես. 5.4):

^f = ՍՓ 10:

^g = ՍՓ 37:

^h = ՍՓ 119:

ⁱ = ՍՄ 26:

^j = Բանական Ս. 24:

^k Κινήσεως δὲ ἐστὶν εἶδη ἔξ· γένεσις, φθορά, αὐξήσις, μείωσις, ἀλλοίωσις, κατὰ τόπον μεταβολή (Arist. Cat. 15a.14, հմմտ. հին թարգմանությունը. «Շարժութեան տեսակք են վեց՝ լինելութիւն, ապականութիւն, անելութիւն, նուագութիւն, այլայլութիւն, ըստ տեղտյ փոփոխութիւն», տե՛ս Արիստ. Ստորոգ., էջ 975):

^l = Բանական Ս. 30:

^m = ՍՓ 60:

Ո.2 Որակն բոլորագոյն ինչ է քան գորակութիւն, զի որակն նշանակէ գորակութիւն⁷²⁷ և զմերձակայ նորին, այս ինքն⁷²⁸ զջերմութիւն և զջերմն, որ⁷²⁹ ունի զջերմութիւն^a:

Ո.3 Ուղիղ է ի ջերմութենէ կառուցեալ^b:

Ո.4 Ոչ բարկութիւն է ցանկութիւն բազում ունել սակս ոչ բարկանալոյ^c:

Ո.5 Ողջութիւն է չափակցութիւն ի մարմնի տարերաց՝ ջերմոյ, ցրտոյ, խոնաւոյ, ցամաքոյ^d:

Ո.6 Ողջութիւն է հաստատութիւն, որ ունի զբնութիւն ի պնդութեան:

Ո.7 Ուղիղ է մասն մարմնոյ զշաղկապն կենաց յինքեան ունող^e:

Ո.8 Ոսկր է պատճառ ուղղոյ^f:

Ո.9 Ոգի է գործարան առաջնոյ շահեկանութեան^g, կամ ոգի է միոյ շնչոյ^h:

Ո.10 Ուրբ են գործաւորականք սպասաւորք գնացիցⁱ:

Ո.11 Ունչք են գործարանք հոտոց^j:

Ո.12 Ունկն է գործարան լսելոյ^k:

Ո.13 Ողորմութիւն է կամաւոր տրտմութիւն յատարացն շարիս գոյացեալ կամ դժուարակարացն ի վտանգաւոր իրս սիրոյ կիրք^l:

Ո.14 Ողջախոհութիւն է որ ամենայն հոգւոյ շարժմամբ⁷³⁰ հանդերձ իմաստութեամբ և հանճարով բարեկարգի⁷³¹ մատակարարութիւն^{732 m}:

Ո.15 Ունայնութիւն է բան անիմաստ կամ իրք անաւգոստ կամ փոյթ ընդ վայր կամ ամենից աւգոսակարացն անգոյութիւնⁿ:

^a = τὸ ποιὸν καθολικώτερόν ἐστι τῆς ποιότητος· τὸ γὰρ ποιὸν σημαίνει τὴν ποιότητα καὶ τὸ μετέχον αὐτῆς ἥγουν τὴν θερμότητα καὶ τὸ θερμόν, τὸ ἔχον τὴν θερμότητα (Joann. Damasc. *Dial. (fus.)* 52.6-7).

^b = ՍՓ 122:

^c = ՍՓ 150:

^d = ՍՄ 1:

^e = Մարմին 1:

^f = Մարմին 2:

^g = Մարմին 7:

^h = Մարմին 10:

ⁱ Հմմտ. Մարմին 12: Ուրբ են գործարանք սպասաւորականք գնալոյ

^j = Մարմին 17:

^k = Մարմին 16:

^l = Նիւսացւոյ 4:

^m = Նիւսացւոյ 9:

ⁿ Հմմտ. Ματαιιότης ἐστὶ πρᾶγμα ἀδιανόητον (*Doctrina Patrum* 263.12), ματαιότης ἐστὶν ἡ ῥῆμα ἀδιανόητον ἢ πρᾶγμα ἀνόνητον... ἡ σπουδὴ πέρας οὐκ ἔχουσα ἢ

Չ.1 Չար է՝ որ ամենեցուն փախչելի է^a:

Չ.2 Չար է՝ որ ամենևին ըստ ինքեան է փաղչելի կամ վնասակար որ ինչ ի կենցաղումս է, վատթարութեան ունակութիւն բանականի անձին^b:

Չ.3 Չարութիւն է ունակութիւն անձին բանականի վատթար կամ ախտ անձին վատթարի⁷³³ կամ տրամադրութիւն ոչ խոստովանելի յամենայն վարս^c:

Պ.1 Պարսաւ է՝ որ ի շարութենէ վկայութիւն է^d:

Պ.2 Պատերազմ սահմանի առ ծայրսն. որգոն՝ «մարդ կենդանի, մարդ⁷³⁴ ծիծաղական»^e:

Պ.3 Պղծութիւն մարմնոյ է խառնակեալ ինքնագործութեամբ ի հրաժարելիսն, իսկ հոգոյ՝ առանց ընդորութեան վարիլ, ընդ որ խորհին զայստոսիկ, յորմէ սրբի ոք ոչ ուտելով հաց ընդ այսպիսիսն, այլ տրտմիլ վասն մեղատուաց, որպէս կորնթացիքն^f:

Պ.4 Պատիւ է առ յէպպէսն պատուականագումնացն ընդունելութիւն⁷³⁵:

Պ.5 Պատահումն է, որ ոչ էպպէս ումեք, որպէս սպիտակն մարմնոյ, որ ներընդունակ գոլ նորին, և ոչ որպէս ջերմութիւն հրոյ^g:

Պ.6 Պակասութիւն է հեռատրութիւն պատուականին, յորում բնատուեցան⁷³⁶ գոլ:

Պ.7 Պակուցումն է երկիւղ հանդերձելոյ մերձատր շարի^h:

Պ.8 Պտոռ է կատարումն տնկոյ ըստ բնութեան կերակրական⁷³⁷ h:

Պ.9 Պակասութիւն և ունակութիւն է հակադրութիւն առէի և ոչէի, որպէս երեսք և կուրութիւնⁱ:

Պ.10 Պսակն է արդար զուգատրութիւն արուի և իգի ունելով անբաժանելի կենցաղավարութիւն⁷³⁸ j:

καθόλου τὸ ἐπὶ παντὶ λυσιτελοῦντι ἀνύπαρκτον (Greg. Nys. *In Eccl.* (hom. 8) Vol. 5.282.6):

^a = ՍՓ 139:

^b = Բարդղական Ս. 8:

^c = Բարդղական Ս. 13:

^d = ՍՓ 104:

^e = ՍՓ 43:

^f = ՍՓ 22:

^g = ՍՄ 39:

^h = Տունկբ 6:

ⁱ = ՍՓ 63:

^j Հմմտ. ՍԻԻՀ Ս.31:

Ջ.1 Ջանասիրություն է տրամադրություն գործողական ձեռնարկութեամբ աջողութեամբ^a:

Ջ.2 Ջուր է մարմին խոնաւ և ցուրտ^b:

Ջ.3 Ջիլ է գործարան⁷³⁹ մարմնականի շարժութեան^c:

Ռ.1 Ռամկություն է՝ յորում ուամիկ տիրեն և տնանկ^d:

Ս.1 Սահման է բան կարեառատ յայտնի բնութեան ենթակայ իրին^e:

Ս.2 Ստուգաբանություն է ուղղություն անուան^f:

Ս.3 Սեռ է որ⁷⁴⁰ ըստ յոլովից և աննմանից, յորում զինչ է ստորոգեալ^g:

Ս.4 Սահման է մասն յառաջածգութեան նուաստ, յորմէ նախ հաստի⁷⁴¹ և յոր և⁷⁴² անդրէն լուծանի^h:

Ս.5 Ստորասություն է՝ որգոն «սա գնայ»ⁱ:

Ս.6 Ստորոգական յառաջածգություն է⁷⁴³ բան ցուցողական կամ հետևողի կամ մարտուցելոյ⁷⁴⁴ կամ շարամանեցելոյ կամ բաղդատեցելոյ յայտնողաբար^j:

Ս.7 Ստորոգումն է ասումն յաղագս ուրումն⁷⁴⁵ կամ յաղագս ոմանց ստորոգեալ, իսկ ասումն է իր մտածութեամբ յանդիման կացուցեալ և կամ իրի ասական երևոյթ ընդ նմին ծնեալ⁷⁴⁶ k:

Ս.8 Սուտ է բան ցուցողական ոչ գոլով^l:

Ս.9 Սահման է պարագրություն իրաց^m:

Ս.10 Սէր է անումն բարոյ առ թշնամանողսⁿ, կատարեալն այլայլութեամբ՝ առ փափկութեամբն Աստուծոյ ուրախություն վարկանել գտրտմականս մահու^o:

a = ՍՄ 46:

b = Բանական Ս. 22:

c = Մարմին 3:

d = ՍՄ 22:

e = Հարց. կարճ. 6.ա:

f = ՍՓ 4:

g = ՍՓ 15, 18:

h = ՍՓ 55:

i = ՍՓ 56:

j = ՍՓ 57:

k = ՍՓ 9:

l = ՍՓ 49:

m Հմմտ. δ γὰρ ὁρος περιγραφή (Eustratius *In eth. Nicom.* 73.12):

n = ՍՓ 152:

o = ՍՓ 153:

Ս.11 Սրբություն է ճանաչել զԱստուած և առնել զկամս նորա^a:

Ս.12 Սովորություն է հաստատմն հրահանգից անշրջելի⁷⁴⁷ b:

Ս.13 Սկիզբն է ամենայն, որ ինչ նախագոյ⁷⁴⁸ է^c, պատճառ լինելութեան իրիք, որով լինի եղեալն^d, Ա. է, որ արարչական որպէս Աստուած՝ աշխարհի և շինիչ՝ ֆաղափ, Բ. է որ պատճառական, որպէս Աստուած Հայր՝ Որդոյ և Հոգոյ, Գ. է որ նիւթական, որպէս փայտ աթոռոյ և Դ. տարեւր՝ աշխարհի, Դ. գործարան՝ որպէս տապար հիւսան, և բնար երաժշտականի, Ե. նախագոյական, որպէս հիմն տան և ողնափայտ նաւի և սիրտ կենդանոյ, Զ.⁷⁴⁹ բանական և արինադրական, որպէս սկիզբն իմաստութեան՝ երկիւղ Տեառն, և սկիզբն բարի կենաց՝ արդարություն:

Ս.14 Սիրտ տնկոյ է սննդականութեան փառշաւ^e:

Ս.15 Սիրտ է սկիզբն կենդանութեան կենդանական կամ սկիզբն արեան և ոգոյ^f:

Ս.16 Սրտմտողականն մասն է անձինն անբանն և ըմբռնաւն^g:

Ս.17 Սրտմտութիւն⁷⁵⁰ է եռանդն շուրջ զսրտի արեանն^h:

Ս.18 Ստորասութիւն է դրութիւն իրացⁱ:

Ս.19 Սերմն է հոս արուեստական ի ճանապարհ անկեալ ի ծնունդ⁷⁵¹:

Ս.20 Սերմն է խոնատուտ հանդերձ շնչով ի փոխատրութենէ արեան՝ պատեն առ կենդանածնութիւն կամ յաւելուած յետնոյ կերակրոյ կամ ամենայն իրիք արարողական^j:

Ս.21 Սուգ է տիրական փոփոխումն հոգոյ ի պակասելոյ ախորժեւեացն, որպէս ի ցանկալի կեցեալսն և գոյանալ ոչ կարէ, կամ սուգ է զգայութիւն իմն ցասման զուարճացելոցն պակասութիւն^k:

a = Բարոյական Ս. 46:

b = ՍՄ 29:

c Հմմտ. τὸ προὔπαρχον ἀρχή ἐστι (Simplic. *In Phys.* 9.200.22):

d = Բանական Ս. 5:

e = Տունկք 5:

f = Մարմին 9:

g = Բանական Ս. 56:

h Հմմտ. Բ.31, Բ.44, Բարոյական Ս. 5, Հարց. կարճ. 6.բ.3:

i Հմմտ. ἡ γὰρ ἀπόφασις ἀναίρεσιν καὶ φθορὰν μιμεῖται, ἡ δὲ κατάφασις γένεσιν καὶ θέσιν (Dav. *In cat.* 164.26):

j = Մարմին 21:

k = Նիւսացոյ 2:

Ս.22 Սիրելութիւն է ի ներքս եղեալ ըստ ախորժակացն ցանկութիւն հեշտութեամբ և ախտակից լինելով գործ: Ատելութիւն՝ ի տաղտկալեացն աստարութիւն և ի տրամեցուցչն ի բաց դարձումն^a:

Վ.1 Վստահութիւն է՝ տրամադրութիւն բանից ոչ նախախտնից և երկայնից^b:

Վ.2 Վստահութիւն է արութիւն հոգուց⁷⁵²:

Վ.3 Վերստին յիշումն է յիշման տկարացելոյ զարգացումն, որ լինի ի մոռացմանէ՝:

Վ.4 է և այլ վերստին յիշումն՝ բնատրական մտածութիւն առանց ուսման, որպէս գոյն Աստուած^d:

Վ.5 Վատթար է չար պարսաւելի^e:

Վ.6 Վախումն է գերազանցութիւն ողջախոհութեան^f:

Տ.1 Տեղի է բովանդակութիւն պարագրողին, ըստ որում պարագրէ զպարագրեալն^g:

Տ.2 Տարր է հասարակաց, յորմէ հաստատեցաւ և ուր լուծանի^h:

Տ.3 Տարբերութիւն է տեսակարար ի վերայ բազմաց, յորում զմամնութիւն յայտնելով ստորոգեալ, որպէս մահկանացու կամ անմահⁱ:

Տ.4 Տարբերութիւն տեսակարար է սահմանադրութիւն լցուցողական^j:

Տ.5 Տեսակ է հանդերձ տարբերութեամբն, որպէս մարդ^k:

Տ.6 Տարբերութիւն է սահմանադրութեան կատարողական^l:

^a = Նիւսացոյց 7: 2-րդ կէտը = Սիւր Լ. 52:

^b = ՍՓ 98:

^c = ἀνάμνησις δέ ἐστι μνήμης ἐξιτήλου γενομένης ἀνάκτῃσις· γίνεται δὲ ἐξίτηλος, ὑπὸ τῆς λήθης (Meletius De nat. hom. 29.15), ἀνάμνησις δὲ λέγεται μνήμης ἀπολλυμένης ὑπὸ λήθης ἀνάκτῃσις (Joann. Damasc. Exp. 34.13).

^d Հմմտ. ἐτέρα δέ ἐστιν ἀνάμνησις ἥτις... ἔστιν... τῶν φυσικῶν ἐννοιῶν· φυσικὰς δὲ λέγομεν ἐννοίας τὰς ἀδιδάκτως πᾶσι προσοῦσας (Nemes. 13.27):

^e = Բարդղական Ս. 10:

^f = Բարդղական Ս. 2:

^g = τόπος γάρ ἐστι πέρας τοῦ περιέχοντος, καθὸ περιέχει τὸ περιεχόμενον (Joann. Gramm. Disputatio cum Manichaeo 46).

^h = ՍՓ 14, Բանական Ս. 19:

ⁱ = ՍՓ 16:

^j = ՍՓ 16:

^k = ՍՓ 17:

^l = ՍՓ 18:

S.7 Տարբերություն՝ որ ըստ յոլովից և տարբերեցելոց⁷⁵³ տեսակաւ յորպիսիինչէն ստորոգի^a:

S.8 Տեսակ է որ ըստ յոլովից և տարբերեցելոց⁷⁵⁴ թուով⁷⁵⁵ ի ներգիինչէն ստորոգի^b:

S.9 Տարորոշումն է սեռի ի տեսակս հատումն^c:

S.10 Տեսակագոյն է որ միայն տեսակ է, ոչ սեռ, որպէս մարդ^d, սեռականագոյն, որ միայն սեռ է և ոչ տեսակ, որպէս գոյ^e:

S.11 Տարակուսումն է սաստկութիւն հակառակաց, խորհրդոց բացկացումն⁷⁵⁶, անյաւաճութիւն իրաց կամ անկամութիւն անձին յիւ ինչ կամ վասն տարակուսանաց^f:

S.12 Տրամաբանութիւն է բառից շարականութիւն⁷⁵⁷ կամ ցուցումն որակի^g:

S.13 Տրամաբանութիւն է բան առ բան հարցումն և պատասխանի^h:

S.14 Տրամաբանութիւն է ունակութիւն դիւրաշարժⁱ:

S.15 Տրամաբանական մակացութիւն լուծումն շարադրութեան տարորոշման, ապացուցի մակացութիւն և բաղխոհութեան^j:

S.16 Տարր է, որ ժողովէ և քակտէ զշարադրեալն^k:

S.17 Տաւն է՝ ժամանակ հանգստեան և առնելոյ զկամս Աստուծոյ^l:

S.18 Տկարութիւն է անշափութիւն ջլաց և ոսկերաց^m:

S.19 Տգեղութիւն է անշափակցութիւն մասանց մարմնոյ հանդերձ տժգունութեամբⁿ:

S.20 Տնանկութիւն է կարատոութիւն ընչից և ստացուածոց^o:

^a = διαφορά ἐστὶ τὸ κατὰ πλείονων καὶ διαφερόντων τῷ εἶδει ἐν τῷ ποίῳν τί ἐστὶ κατηγορούμενον (Porphy. *Isag.* 11.7-8).

^b = εἶδός ἐστὶ τὸ κατὰ πλείονων καὶ διαφερόντων τῷ ἀριθμῷ ἐν τῷ τί ἐστὶ κατηγορούμενον (Porphy. *Isag.* 4.11-12).

^c = ՍՓ 23:

^d = ՍՓ 27:

^e = ՍՓ 26:

^f = ՍՓ 47:

^g = ՍՓ 12:

^h Հմմտ. ՍՓ 92:

ⁱ Հմմտ. ՍՓ 61:

^j Հմմտ. ՍՓ 82:

^k = ՍՓ 123:

^l = Բարոյական Ս. 47:

^m Հմմտ. ՍՄ 4:

ⁿ Հմմտ. ՍՄ 6:

^o = ՍՄ 10:

S.21 Տղայություն է սկիզբն և զարգացումն մարմնոյ անման^a:

S.22 Տուն է հաւաքումն բազմաց հանապազատեայ բաւականութեան սակս^b:

S.23 Տնաւրինական մակացություն է կարգատրություն^{758 c}:

S.24 Տրամություն է անբան ամփոփումն, շարժումն անբան մասին անձին^d:

S.25 Տիւ է արեգական ֆան զերկիր⁷⁵⁹ բերումն^e:

S.26 Տիւ և գիշեր՝ շրջաբերումն երկնի հանդերձ զարդու իւրով^f:

S.27 Տարի է ժամանակ⁷⁶⁰, յորում արեգակն ընդ կենդանատեսակս անցանէ^{761 g}:

S.28 Տեղի է տեղոյ պարունակեցելոյ սպառուած կամ ունայն ըմբռնեալ ի մարմնոյ կամ ունայն հեռակցություն աներևոյթ^h:

S.29 Տունկ է կենդանի երկրային կամ էութին շնչաւոր անզգայ կամ որոյ շունչ⁷⁶² միատրեալ ընդ երկրիⁱ:

S.30 Տերև է ծածկոյթ պտղոյ^j:

S.31 Տոփություն⁷⁶³ է ցանկություն սիրոյ կամ սպասատրութեան Աստուծոյ^k:

Յ.1 Յնորումն է երևոյթ մտաց կամ շարամանութին կարծեաց և⁷⁶⁴ զգայութին^l, կամ ստեղծական իմն սուտ մտածութին զգալեաց ինչ իրաց. այս սահմանս անկարգ ցնորֆ է, իսկ զկարգատրն այլ սահմանֆ⁷⁶⁵ ունին կամ տիպ իմն նշանական^{766 m}:

Յ.2 Յանկություն անխափան ներգործություն բնական⁷⁶⁷ ունակութեանⁿ:

^a = ՍՄ 12 | հմմտ. νέος ὢν ἔτι καὶ τὰς πρώτας ἔχων τῆς ἀνέξεως ἀρχάς (Plut. Cicero 20.6.2):

^b = ՍՄ 19:

^c = ՍՄ 20:

^d = ՍՄ 35:

^e = Բանական Ս. 32:

^f = Բանական Ս. 33:

^g = Բանական Ս. 35:

^h = Բանական Ս. 41:

ⁱ = Տունկք 1:

^j = Տունկք 7:

^k = ՍՄ 44:

^l = ՍՓ 28:

^m Հմմտ. ՍՓ 28:

ⁿ = ՍՓ 134:

Յ.3 Յաւ է խոշոր շարժութիւն զգայութիւն տալով ճանապարհի ի բնականէ ի բնատրին^a:

Յ.4 Յանկական հեշտութիւն է շարժութիւն զգայութեամբ կատարեալ^b:

Յ.5 Յանկութիւն է բաղձումն հեշտալի կամ բաղձումն անբան կամ բաղձումն մարմնոյ կարատամանց^c:

Յ.6 Յանկական մասն է անձին բաղձականն⁷⁶⁸, յորմէ հեշտութիւն^f և տրամութիւն⁷⁶⁹ d:

Փ.1 Փաղանունութիւն է բառ հասարակորդութեան յայտնողական իրաց և ձայնի, որպէս կենդանի^e:

Փ.2 Փոքրանձնութիւն է շարութիւն նիհարեալ⁷⁷⁰ որ ի մէջ առաքինութեան և շարութեան^f:

Փ.3 Փառք են գովութիւն առ ի բազմաց^g:

Փ.4 Փառք⁷⁷¹ է ցանկութիւն տոփելոյ իրի ի հեռուստ^h:

Ք.1 Քաջայայտ է որ ինքեամբ յայտնի է, որպէս «բարին ազտակար է»ⁱ:

Ք.2 Քուն է ախտ, որ լուծանէ զպնդութիւն մարմնոյն, և անգործ առնէ զգայութիւնսն ի ճանատր գործոց և մոռացումն է մարդկային հոգոց^j:

Ք.3 Քաջալերութիւն է մակացութիւն պանծանաց կամ զարութիւն նախագիտութեան^k:

Ք.4 Քաղաքականութիւն է մակացութիւն քաղաքի ազգաի^l:

Ք.5 Քաջ է ոգի բացարձակ ի հողեղէն մարմնոյ^m ըստ ինքեան գոլով բարիⁿ:

a = ՍՄ 7:

b = ՍՄ 8:

c = ՍՄ 36:

d = Բանական Ս. 57:

e = ՍՓ 88:

f = Բարոյական Ս. 33:

g = ՍՄ 14:

h = ՍՄ 45:

i = ՍՓ 67:

j Հմմտ. ὁ γὰρ ὕπνος πάθος τι τοῦ αἰσθητικοῦ μορίου ἐστίν (Arist. *De somno et vigiliis* 454.b.10), ὕπνος ... λύει τὸν τόνον τοῦ σώματος, ποιεῖ δὲ καὶ λήθην τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ φροντίδων (Greg. Nyss. *In cant.* 6.311.19):

k = Բարոյական Ս. 30:

l = ՍՄ 23:

m = ՍԻԻՀ Գ.9:

n = Բանական Ս. 10:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Բազառափ՝ հունարենից քարգմանած բնագրի

¹ Dial. 1. Περὶ τοῦ ὄντος οὐσίας τε καὶ συμβεβηκότος | Բոլոր ձեռագրերում առաջին գլխի վերնագիրը նախորդում է (այսպես, այլ ոչ թե հաջորդում է) երկրի ընդհանուր վերնագրին՝ որպես նրա անկապտելի մաս:

² Dial. 2. Περὶ γένους καὶ εἴδους, τοῦ γενικωτάτου καὶ τοῦ εἰδικωτάτου καὶ τῶν ὑπαλλήλων.

³ Dial. 3. Περὶ ἀτόμου.

⁴ Էուրբին սեռականի սեռ է... Էուրբին՝ ըստ սրբոց հարցն պարբերությունը, որ *A*-ում ներկայացված է աղյուսակի առաջին սյունակի ձևով (տե՛ս էջ 43, նկ. 1), համապատասխանում է հունարեն ընդարձակ խմբագրության 47 գլխի 4-21 հատվածին:

⁵ Այդ պարբերությունը, որ *A*-ում ներկայացված է աղյուսակի երկրորդ սյունակի ձևով (տե՛ս նկ. 1), համապատասխանում է հունարեն գլուխ 30.4-23 հատվածին, որ կառուցված է նույնպիսի աղյուսակի ձևով:

⁶ Այս ի մէջ սեռականի սեռի... հաստատականն ներմնոցս հատվածը ճշգրիտ հունարեն համարժեք չունի. այն համեմատելի է ընդարձակ խմբագրության 10.190-192 և համառոտ խմբագրության 2.187-189 հատվածների հետ (հմմտ. նաև վերջինիս թարգմանությունը սույն բնագրում Իսկ որ ի մէջ սեռականի սեռի և տեսականի տեսակի, սեռ իցեն և տեսակ միմեանց՝ տեսակ իմն վերնոցն, իսկ սեռ՝ որոց ի ստորինս: Եւ այսոքիկ իցեն էական և բնական տարբերութիւնք և որակութիւնք, զորս ոմանք բաժանելիք ասին և դադարելիք՝ բաժանական վերնոցն և հաստատականն ներմնոցն): Նման հատված կա և մյուս թարգմանության լլ. գլխում, որ ենթադրում է համարյա նույնական հունարեն սկզբնագիր:

⁷ և որակութիւն... արտադրի հատվածի զուգահեռ հունարեն բնագրերում չկա, սակայն կա Սիմեոնի թարգմանության լլ. գլխում, որ ենթադրում է համարյա նույնական հունարեն սկզբնագիր, հմմտ. և որակութիւնք, որք բաժանին ի վերնոցն և հաստին ընդ ներմնոցն և տեսակազործին ըստ տպատրական տեսակի և հաստեն զնոսա և բաժանեն զբնութին ի զբնութենէ:

⁸ Dial. 4. Περὶ διαφορᾶς.

⁹ Dial. 5. Περὶ συμβεβηκότος.

¹⁰ Dial. 6. Περὶ ἰδίου.

¹¹ Dial. 7. Περὶ τῶν κατηγορουμένων.

¹² Dial. 8. Περὶ συνωνύμου καὶ ὁμωνύμου κατηγορίας.

¹³ Dial. 9. Περὶ τῆς ἐν τῷ τί ἐστι κατηγορίας καὶ τῆς ἐν τῷ ὁποῖόν τί ἐστι κατηγορίας.

¹⁴ Dial. 10. Περὶ ὑποστάσεως καὶ ἐνυποστάτου καὶ ἀνυποστάτου, հմմտ. համառոտ տարբերակը Յաղագս անձնատրութեան և որ յանձնատրութեան և անձնատրութեան:

¹⁵ Dial. 11. Περὶ οὐσίας καὶ φύσεως καὶ μορφῆς ἀτόμου τε καὶ προσώπου καὶ ὑποστάσεως.

¹⁶ Dial. 12. Περὶ διαιρέσεως.

¹⁷ Dial. 13. Περὶ τοῦ φύσει προτέρου.

¹⁸ Dial. 14. Περὶ ὁρισμοῦ.

¹⁹ Dial. 15. Περὶ ὁμωνύμων.

²⁰ Հմմտ. Arist. *Cat.* 1a.1 – Արիստ. Ստորոգ. 883. «Հովանունք ասին, որոց անուանք միայն հասարակ իսկ ըստ անուանն բան գոյացութեանն՝ այլ»:

²¹ Dial.16. Περὶ συνωνύμου.

²² Հմմտ. Arist. *Cat.* 3b.7:

²³ Dial. 17. Περὶ πολλωνύμων.

²⁴ Dial.18. Περὶ ἐτέρων καὶ ἑτερονύμων.

²⁵ Dial. 19. Περὶ παρωνύμων.

- ²⁶ Dial. 20. Περὶ τῶν δέκα γενικωτάτων γενῶν.
²⁷ Dial. 21. Περὶ ὁμογενῶν καὶ ὁμοειδῶν ἑτερογενῶν τε καὶ ἑτεροειδῶν καὶ ἀριθμῶν διαφορόντων.
²⁸ Dial. 22. Περὶ τοῦ ἕν τι.
²⁹ Dial. 23. Περὶ οὐσίας.
³⁰ Dial. 24. Περὶ φύσεως.
³¹ Dial. 25. Περὶ μορφῆς.
³² Dial. 26. Περὶ ὑποστάσεως.
³³ Dial. 27. Περὶ προσώπου.
³⁴ Հմմտ. Գործք ԽԱ 40:
³⁵ Dial. 28. Περὶ ἐνυποστάτου.
³⁶ Dial. 29. Περὶ ἀνυποστάτου.
³⁷ Dial. 30. Διαίρεσις τοῦ ὄντος καὶ τῆς οὐσίας.
³⁸ Dial. 33. Περὶ ποσοῦ καὶ ποσότητος.
³⁹ Dial. 34. Περὶ τῶν πρὸς τι.
⁴⁰ Dial. 35. Περὶ ποιοῦ καὶ ποιότητος.
⁴¹ Dial. 36. Περὶ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν.
⁴² Dial. 37. Περὶ τοῦ κείσθαι.
⁴³ Dial. 38. Περὶ τῆς ποῦ.
⁴⁴ Dial. 39. Περὶ τῆς ποτέ.
⁴⁵ Dial. 40. Περὶ τοῦ ἔχειν.
⁴⁶ Dial. 41. Περὶ ἀντικειμένων.

**Սիմեոն Պրճնաճանեցու՝ վրացերենից բարգմանած բնագրի
Առաջաբանի (Պատասխանի թղթոյն Կոզմայի Մամիացոյ եպիսկոպոսի)**

- ¹ Dial. proem.t. <Προοίμιον – Ἐπιστολή> Τῷ ὁσιωτάτῳ καὶ θεοτιμήτῳ Κοσμᾷ, ἀγνωτάτῳ ἐπισκόπῳ τοῦ Μαιουμᾶ, Ἰωάννης μοναχός.
² Յակ. Ա 17 «զի ամենայն տուրք բարիք եւ ամենայն պարգևք կատարելալք ի վերուստ եմ իջեալ առ ի հաւրէն լուսոյ»:
³ Հմմտ. Greg. Naz. *In sancta lumina* (orat. 39) 3 (36.336.44-337.1):

Բուն բնագրի

- ¹ Dial. 1. Περὶ τοῦ ὄντος οὐσίας τε καὶ συμβεβηκότος.
² Dial. 2. Περὶ γένους καὶ εἴδους, τοῦ γενικωτάτου καὶ τοῦ εἰδικωτάτου καὶ τῶν ὑπαλλήλων.
³ Dial. 4. Περὶ διαφορᾶς.
⁴ Dial. 5. Περὶ συμβεβηκότος.
⁵ Dial. 6. Περὶ ἰδίου.
⁶ Dial. 7. Περὶ τῶν κατηγορουμένων.
⁷ Dial. 8. Περὶ συνωνύμου καὶ ὁμωνύμου κατηγορίας.
⁸ Dial. 9. Περὶ τῆς ἐν τῷ τί ἐστὶ κατηγορίας καὶ τῆς ἐν τῷ ὁποῖον τί ἐστὶ κατηγορίας.
⁹ Dial. 10. Περὶ ὑποστάσεως καὶ ἐνυποστάτου καὶ ἀνυποστάτου.
¹⁰ Dial. 11. Περὶ οὐσίας καὶ φύσεως καὶ μορφῆς ἀτόμου τε καὶ προσώπου καὶ ὑποστάσεως.
¹¹ Dial. 12. Περὶ διαιρέσεως.
¹² Dial. 13. Περὶ τοῦ φύσει προτέρου.
¹³ Dial. 14. Περὶ ὀρισμοῦ.
¹⁴ Dial. 15. Περὶ ὁμωνύμων.

¹⁵ Dial.16. Περὶ συνωνύμου.

¹⁶ Dial. 17. Περὶ πολωνύμων.

¹⁷ Dial.18. Περὶ ἐτέρων καὶ ἑτερονύμων.

¹⁸ Dial. 19. Περὶ παρωνύμων.

¹⁹ Dial. 20. Περὶ τῶν δέκα γενικωτάτων γενῶν.

²⁰ Dial. 21. Περὶ ὁμογενῶν καὶ ὁμοειδῶν ἑτερογενῶν τε καὶ ἑτεροειδῶν καὶ ἀριθμῶ διαφερόντων.

²¹ Dial. 22. Περὶ τοῦ ἕν τι.

²² Dial. 23. Περὶ οὐσίας.

²³ Dial. 31. Περὶ τοῦ τί ὑπάρχει ἴδιον τῆς οὐσίας (*«Յաղագս քէ զինչ է յատուկն գոյացութեանն») | *Բազարատն այս գլուխը չի թարգմանել:*

²⁴ Dial. 24. Περὶ φύσεως.

²⁵ Dial. 25. Περὶ μορφῆς.

²⁶ Dial. 26. Περὶ ὑποστάσεως.

²⁷ Dial. 27. Περὶ προσώπου.

²⁸ Dial. 3. Περὶ ἀτόμου.

²⁹ Dial. 28. Περὶ ἐνυποστάτου.

³⁰ Dial. 29. Περὶ ἀνυποστάτου.

³¹ Dial. 30. Διαίρεσις τοῦ ὄντος καὶ τῆς οὐσίας.

³² Իսկ ի միջինն սեո՞ք են, որ են գոյութիւն... հաստիւնընդ ներհնոցն հատվածը ճշգրիտ հունարեն համարժեք չունի. այն համեմատելի է ընդարձակ խմբագրության 10.190-192 և համառոտ խմբագրության 2.187-189-հատվածների հետ (հմմտ. նաև վերջինիս թարգմանությունը սույն բնագրում Իսկ միջինն սեռականագոյն սեռի և տեսակագոյն տեսակի սեո՞ք են և տեսակի, ընդմիջեամբ՝ տեսակի վերնագունից, իսկ, սեո՞ք ներհնկացելոցն): Նման հատված կա և մյուս թարգմանության Գ. գլխում, որը ենթադրում է համարյա նույնական հունարեն սկզբնագիր:

³³ և որակութիւնի, որք բաժանին ... բաժանեն զբնութիւն ի բնութենէ հատվածի զուգահեռ Դամասկացու հունարեն բնագրերում չկա, սակայն կա մյուս թարգմանության Գ. գլխում, որ ենթադրում է համարյա նույնական հունարեն սկզբնագիր: Հմմտ. և որակութիւն տեսականի տեսակի հաստատելով զայս. և բաժանի բնութիւն ի բնութեանց, իսկ բնութիւն ի վերայ տեսական տեսակի արտադրի:

³⁴ Dial. 32. Ἔτι περὶ ὁμογενῶν καὶ ὁμοειδῶν ἑτερογενῶν τε καὶ ἑτεροειδῶν καὶ ὁμοὑποστάτων καὶ ἀριθμῶ διαφερόντων.

³⁵ Dial. 33. Περὶ ποσοῦ καὶ ποσότητος.

³⁶ Dial. 34. Περὶ τῶν πρὸς τι.

³⁷ Dial. 35. Περὶ ποιοῦ καὶ ποιότητος.

³⁸ Dial. 36. Περὶ τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν.

³⁹ Dial. 37. Περὶ τοῦ κεῖσθαι.

⁴⁰ Dial. 38. Περὶ τῆς ποῦ.

⁴¹ Dial. 39. Περὶ τῆς ποτέ.

⁴² Dial. 40. Περὶ τοῦ ἔχειν.

⁴³ Dial. 41. Περὶ ἀντικειμένων.

⁴⁴ Dial. 42. Περὶ ἕξεως καὶ στερήσεως.

⁴⁵ Dial. 43. Περὶ προτέρου καὶ ὑστέρου.

⁴⁶ Յովհ. ԺԳ 28:

⁴⁷ Dial. 44. Περὶ τοῦ ἅμα.

⁴⁸ Dial. 45. Περὶ κινήσεως.

⁴⁹ Dial. 46. Περὶ τοῦ ἔχειν.

⁵⁰ Dial. 47. Περὶ ἀποφάνσεως ἀποφάσεώς τε καὶ καταφάσεως.

⁵¹ Dial. 48. Περὶ ὄρου καὶ προτάσεως καὶ συλλογισμοῦ.

⁵² Այս վերջին պարբերությունը, որ բոլորովին տարբեր է Dial. 48.16-66-ից, Հովհան Դամասկացու «Աւանդութիւն ուղղափառ հաւատոյ» երկից է՝ 13.83-91, 93-94, 96-102, սակայն անկախ է այդ երկի թարգմանական բնագրից:

⁵³ Dial. 50. Περὶ τῆς καθ' ὑπόστασιν ἐνώσεως, հմմտ. Յանկում Վասն առանձնատուրութեամբ միատուրեանն:

⁵⁴ Վերնագրերի ցանկը պարունակում է ևս երկու վերնագիր՝ «Ծ. Սահման իմաստասիրութեան»: «ԾԱ. Բան վասն անձին մարդկայնոյ», սակայն դրանց համապատասխանող գլուխներ չկան:

Գրիգոր Երուսաղեմացու ժողովածուի բնագրերի տարընթեցումներ

(Ի տարբերության գրքի հիմնական բնագրերի, որոնց ձեռագրային տարընթեցումները բերել ենք էջերի տողատակում, իսկ ծանոթագրությունները՝ այստեղ, տվյալ դեպքում հակառակն ենք վարվել, քանի որ հունարեն բնագրերից բերվող զուգահեռներն ավելի ընկալելի են նույն էջին զետեղված լինելու պարագայում, իսկ տարընթեցումները շատ էական չեն:)

¹ RS ի

² ՍԻԻՀ Ա.3 գոյ ածէ

³ S չիք

⁴ S չիք

⁵ RS բաղկացան

⁶ S ենթակայէ

⁷ KR չիք և կամ յերկոցունց

⁸ K Ե.երորդն

⁹ K գ.երորդն

¹⁰ R իմաստութեան

¹¹ RS չիք

¹² R դասակարգութեան

¹³ RS դասակարգութեան

¹⁴ R սահման

¹⁵ RS դասակարգութիւն

¹⁶ KS չիք R ի լուս. Վեցերորդ կարգ սահմանին է՝ ստուգաբանութիւն, որ ասէ՝ սիրելութիւն իմաստութեան

¹⁷ S գիտողս

¹⁸ S գտեալս

¹⁹ RS միջի

²⁰ RS բանական

²¹ RS չիք

²² RS չիք

²³ S + որպէս

²⁴ S + որպէս

²⁵ K սահմանելն Արիստոտէլի

²⁶ RS զիմաստութիւն

²⁷ RS հակադարձիլ

²⁸ S երկարի

²⁹ S անսղալ

³⁰ R + է

³¹ K ձևս

³² K զբանականն

- 33 RS չիք որ զբանական հոգի կարծիցէ անմահ գոլ, իսկ պատճառաւ է
 34 KS թվականութեան
 35 S չիք և ստորաբաժանումն
 36 S չիք
 37 KS չիք
 38 R բացատտութիւն S բացատտութիւն
 39 RS զխորանս
 40 S հօրէ
 41 KS հօր
 42 KR չիք զյառաջաբերալին իւրոյ ունի նոյն գոլով ըստ բնութեանն, այլ իւրով
 43 R զ'յառանձնական յատկութիւնքն S զյառ անական յատկութիւնքն
 44 R անմահաբար
 45 KS ասացեալքն
 46 KS զնոյն
 47 KS զառարկութիւն
 48 K արիստոտելական
 49 K զայդ սեռսն
 50 S էք
 51 S հակադասէս
 52 R հնարս
 53 S ապականութիւն էութեան
 54 KS չիք
 55 RS յանկումն
 56 S առնել
 57 K չիք
 58 R հնարագոյ
 59 K զիրն
 60 R սեռի է
 61 R + է
 62 S չիք
 63 S այս
 64 RS ստորադրութենէ
 65 RS ստորադրական
 66 RS ստորադրութենէ
 67 B Յաղագս սահմանաց ֆիլիսոփականաց
 68 Ar Q սահման
 69 Ar GQR իմաստասիրական
 70 O բանին
 71 Ar QΩ բանականի չիս բնականի բանի
 72 A տրամաբառական BP տրամաբանական
 73 Ω եռականի
 74 ABGPQ բանականաց
 75 Ar ենթադրեալ BΩ ընթադրեալ
 76 Ar Q զբանականացն
 77 Q + կամ
 78 ABP զնիւթական ունակութեամբ չիս և զնիւթն եռակի ունակութեամբ հատեալ... մեկ-
 նողական էութեանց
 79 Q իւրոց
 80 AP զինչէր
 81 GO յայտնեցի

- ⁸² Q գոլ B չէք զինչերն գոլ յայտնելով զինչ գոլոյն
⁸³ B վասն
⁸⁴ Միտ՝ Ե.1 ենթագրութիւն փխ Իսկ ենթադրութիւն է
⁸⁵ Միտ՝ Ե.1 գաղափարի P գեղափարայի
⁸⁶ Ar OQΩ + է
⁸⁷ Միտ՝ Ս.2 անուան
⁸⁸ GOQ անուանակոչութեամբ
⁸⁹ G չէք
⁹⁰ P չէք
⁹¹ BPQ չէք
⁹² B բանից P բայից
⁹³ B ըստ Պղատոնի
⁹⁴ OQ + և
⁹⁵ AP արտորոշել
⁹⁶ B + անուն է
⁹⁷ Միտ՝ Ա.4 զոյգ շարադրութեան
⁹⁸ Ω որ
⁹⁹ Ar է մասանց նշանակ GOR է մասանցն նշանակ Ω է մասանց նշանական փխ մասանց
 նշանակ է
¹⁰⁰ GO Միտ՝ Բ.1 չէք Ar QΩ բայց
¹⁰¹ B ըստ Պղատոնի
¹⁰² Ar GOQΩ նշանակ
¹⁰³ AB չէք յոր նախ անշատի բան
¹⁰⁴ B ըստ ստոյիկեանցն
¹⁰⁵ G անուան է
¹⁰⁶ AQΩ յայտարար B անկատար
¹⁰⁷ Ar Ω չէք է | GR չէք նշանական յանկատար, որպէս Սովկրատէս, իսկ յորչորչումն է
¹⁰⁸ Ar ABΩ Միտ՝ Բ.2 գնայն
¹⁰⁹ Ar շարադրութիւնն
¹¹⁰ G ստորոգանք R ստորոգական
¹¹¹ AP + է
¹¹² Ar R Միտ՝ Ս.7 ուրումն և Ω որումն և
¹¹³ AGOS իր
¹¹⁴ Ar Ω երազական փխ իրի ասական
¹¹⁵ Ar ABGOQΩ Միտ՝ Ս.7 ընդ նմին ծնեալ
¹¹⁶ B օդ
¹¹⁷ R փաղացուցման
¹¹⁸ AB տրամափառութիւն P տրամաբառութիւն
¹¹⁹ Ar GOQΩ չէք
¹²⁰ B ըստ Պղատոնի ձայն է Միտ՝ Զ.1 չէք ըստ Պղատոնի
¹²¹ AP չէք
¹²² P նայութիւն Միտ՝ Զ.1 նայութիւն
¹²³ Ar Q արգելով
¹²⁴ BS փխիլ G փխիլ Ω Միտ՝ Զ.1 փոխիլ
¹²⁵ OQ Միտ՝ Զ.2 անասնոյ
¹²⁶ Ar GRΩ չէք
¹²⁷ G անպատուական
¹²⁸ Ar GOQΩ չէք մասն: Վասն զի
¹²⁹ Ar Ω Միտ՝ Տ.2 հաստատեցաւ

- 130 Ar յորում GOQՉ յորումն ՄիհՉ Տ.2 ուր
 131 G չիք
 132 GRՉ ՄիհՉ Տ.3 չիք
 133 ABP յորոյ իմ
 134 ABP ՄիհՉ Տ.3 գնմանութիւն
 135 Ar ստորոգել
 136 Ar GOQՉ ՄիհՉ Տ.4 սահմանադրութիւն
 137 Ar GOQՉ է ցուցողական
 138 Ar Չ զինչէն B ի ներ զինչէին
 139 Չ նմին
 140 GR պատառնումն
 141 AB միայն Չ միայնումն
 142 Ar ABPՉ հակստորոգեալ
 143 Չ ՄիհՉ Յ.3 միայն
 144 Ar ABP հակստորոգեալ
 145 Ar էապէս են ումեք P էապէս է ումեք AB ՄիհՉ Պ.5 էապէս ումեք
 146 Ar պիտակն Q պիտական
 147 AQQՉ ներընդունական
 148 P իրոյ
 149 Q արտաձայնութիւն
 150 O չիք որ ձայն
 151 Q չիք
 152 ABP ներհակիցն
 153 G չիք հատումն կամ
 154 Չ մնացելոցն
 155 Ar տարորոշումն
 156 AB տարորոշելոց
 157 Ar GOQՉ չիք տարորոշելոցն տարորոշումն
 158 OQ + է
 159 Ar OQQՉ չիք
 160 Չ + է
 161 AB չիք եւ ոտնատրին՝ բազմոտն եւ սակաւոտն
 162 OQQՉ չիք
 163 R չիք Տեսակագոյն է, որ միայն
 164 ABP իբր զի + ոչ սեռ
 165 AB ցրումն
 166 Չ զգայութեանց ՄիհՉ Յ.1 զգայութիւն
 167 Q չիք
 168 Չ չիք
 169 ABP երեւութիւն
 170 ABP զգայարանի
 171 Ar GOQՉ + և
 172 ՄիհՉ Զ.4 + կամ տեսակ ցնորման
 173 Ar BG + ըստ
 174 ABP երեւութիւն | ՄիհՉ Զ.4 սգայականի երեւութիւն
 175 B թուեցելումն
 176 ՄիհՉ Թ.3 չիք Իսկ ստոյիկեանցն Ar GHRՉ չիք [30] Բաղստադրութիւն, որ է խոստովա-
 նումն, [31] թուեցումն է թուեցելոյ իրիք, իբր զի թէ հուր մարմին է: Ամենայն փառք կարծիք
 յանձին, թուեցումն որ առ բազմաց գովեստ: [32] Իսկ ստոյիկեանցն
 177 B չիք Իսկ ստոյիկեանցն թուեցումն է տկար կարծիք

- 178 Ar OQΩ չիք յաղագս խնդրելեաց իմաստասիրութեամբ
 179 AB անփոխագործ Q անփոփոխակարծ
 180 Ar ինչ
 181 Q չիք
 182 A երեմ
 183 Սիւն Ե.2 չիք
 184 AQΩ + ընդունիչ
 185 GR չիք հոտոտելիք են զգայութիւն հոտոց Սիւն Հ.4 հոտոյ
 186 GOQΩ չիք ճաշակելիք են զգայութիւն համոց
 187 Սիւն Շ.2 շաշակելեաց
 188 ABP Սիւն Ի.1 իմացելումն
 189 AP + ի
 190 AP իմացեալն
 191 Սիւն Մ.2 ABP չիք ի խորհուրդս
 192 ABP սկզբան է կանաց (P կանանց)
 193 Ar GOQΩ առաջնոյ
 194 Սիւն Հ.2 չիք
 195 B անփոխագործ
 196 Ar GO անփոխակարելի բան QΩ անփոխակարծելի բան
 197 AB որ
 198 Ar P իմաստումն AB յիմաստնում
 199 ABP արհեստ Սիւն Հ.2 չիք անփոխակարծ ի բանէ, որպէս յիմաստնումն լինին արհեստ
 200 Սիւն Յ.4 չիք որպէս Պղատոն B ըստ Պղատոնի
 201 B ըստ ստոյիկեանցն է
 202 Ar խոստովանել
 203 AP բաղատադրութիւն B պաղքատադրութիւն
 204 GOQΩ չիք
 205 Ar GOQΩ ասողութիւն
 206 Ar GOQ չիք
 207 Ar GOQΩ բաղադրութիւն
 208 GOQ + ցնորումն է հասողական
 209 Ω չիք
 210 Ar GOQ է գոյի փիւ գոյի է
 211 Ar GO գոյ ի գոյէ փիւ ի գոյէ ըստ գոյի
 212 Ar GOQΩ ինչ թէ փիւ իմն, է ինչ
 213 Ar GOQΩ թէ փիւ է ինչ որ
 214 B ստան
 215 Ar GOΩ կոչիցի R կոչի փիւ կոչի զի
 216 ABPQΩ բաղատադրութիւն GO բաղատարութիւն
 217 Սիւն Բ.4 զգայութիւն
 218 Սիւն Բ.4 ABPΩ ունակութիւն
 219 B երևութեան
 220 G տարակումն
 221 BP խորհրդոյ
 222 Ar բացակացութիւն AP բացկացու Սիւն Տ.11 B բացկացումն
 223 Ar GOQ չիք
 224 Սիւն Գ.1 ստից
 225 Սիւն Գ.1 զէսս
 226 Ar AB դատել

- 227 BPQ ՍԻԻՀ Գ.1 միտ
 228 Ar գրատեալն
 229 ՍԻԻՀ Ճ.2 չիք Ar դատի գրատեալն
 230 ՍԻԻՀ Ճ.2 չիք ըստ Պղատոնի
 231 B բազմակատարապէս
 232 ՍԻԻՀ Ճ.2 Ar ABGR + բան
 233 P մանկունս
 234 GO անուանողութիւն
 235 Ar GO յէութենէ
 236 GOQ ցուցական
 237 Ar GOQ ՍԻԻՀ Ա.56 բաղխոհութիւն
 238 Ar GOQ բացողական
 239 AB չիք եւ միջնոց
 240 AP ժողովել
 241 AP + ծանալթից, զորս ոչ ի նեոն նոցունց
 242 ՍԻԻՀ Բ.5 չիք
 243 AP Բանգի խոստովանեալսն B Բան զխոստովանեալն
 244 Ar GOQ չիք ամենից կամ յոլովից թի կամ իմաստնոց եւ նոցա կամ
 245 ՍԻԻՀ Թ.4 ամենից
 246 ՍԻԻՀ Թ.4 առեղեալք
 247 Ar ABGOQ ՍԻԻՀ Թ.4 որ (G նոր) ինչ փառասիրաց (AB փառատրաց)
 248 GO բաղխոհութեանց ՍԻԻՀ Թ.4 բաղխոհութեանց
 249 Ar ABGOQ յառաջածգումն
 250 Ar յառաջածգումն
 251 Ar յառաջ ձգել P յառաջձգեալ ՍԻԻՀ Յ.5 AB յառաջձգեալ
 252 B հաստատի Ar GHR խորհուրդ հաստատի փխ նախ հաստի
 253 Ar ՍԻԻՀ Ա.4 անդրէն
 254 AB ՍԻԻՀ Ա.5 չիք բան ցուցողական յումեք է
 255 Ar ստորասական
 256 ABP ՍԻԻՀ Ա.6 յառաջածգութիւն է
 257 Ar (B) մատուցելոյ P ձեռագիրն այստեղ ընդհատվում է
 258 Ar AH ՍԻԻՀ Ա.6 շարամանեցելոյ
 259 Ar մի ինչ ՍԻԻՀ Հ.12 որզոն փխ որպէս մինչ
 260 Ar + ըստ
 261 ՍԻԻՀ Հ.12 կամ փխ որպէս Պղատոն: Իսկ Արիստոտելի
 262 Ar GOQ ստորին
 263 Ar A էինն B մինն ՍԻԻՀ Հ.12 որ մի
 264 Ar չիք
 265 Ar ABH ՍԻԻՀ Հ.12 նուագի
 266 Ar + ըստ
 267 AB ընդդիմադրութիւն է ի յառնէ
 268 AB շարի բարւոյ
 269 AB որոյ գոլն
 270 A յարամնաց
 271 ՍԻԻՀ Տ.14 տրամաբանութիւն
 272 GO հաննար
 273 Ar OQ ապակասութիւն
 274 ՍԻԻՀ Մ.4 չիք ըստ Պղատոնի
 275 AB ՍԻԻՀ Մ.4 սա

- 276 ՄԻԻՀ Մ.4 կամ *փխ* իսկ ըստ Արիստոտելի
- 277 AB եղեցելոյ
- 278 A ոչինչ
- 279 Ar ABGOQ *չիք*
- 280 B երից Q իրֆ
- 281 ՄԻԻՀ Ք.1 յայտնի է
- 282 ՄԻԻՀ Ա.54 որոյ թափում են
- 283 Ar ABOQ յայտնողական ՄԻԻՀ Ա.55 + որպէս | AB (*նաև եղմ. 898*) այստեղ ավարտվում են | B *հիշատակարան*. Ասարտ գրոցս ծաներոմ, ով հետևողք հշմարտութեան, զի զԽ. և զԽԱ. և զԲ և զԽԴ պրական, զորս ի ցանկումն տեսանէք, յիւրում կարգի աստ ոչ գրեցի, վասն զի կարի տաղտկացայ վասն անյարմար շարադրութեանց բանիցն գրփս, որպէս իսկ տեսանին: Ուստի աղաչեմ գտեսարդ ներել Յակոբայ իբր վարդապետի գրչիս և ոչ մեղադրել սակս սխալանաց, զի յոյժ զղջմամբ գրեցի:
- 284 Q մարթն մարդ
- 285 Ar գոյութիւն
- 286 Q նշանակ
- 287 ՄԻԻՀ Բ.6 կամ
- 288 ՄԻԻՀ Բ.6 եկեալ
- 289 ՄԻԻՀ Բ.6 այսպիսեամբ
- 290 H գատ
- 291 ՄԻԻՀ Լ.1 հասարակորդութեանց
- 292 ՄԻԻՀ Լ.1 *չիք*
- 293 ՄԻԻՀ Պ.2 *չիք*
- 294 ՄԻԻՀ Պ.2 որգոն *փխ* իբր զի այսպիսի ինչ
- 295 Ar տեսակցեալ
- 296 ՄԻԻՀ 3.6 այն
- 297 ՄԻԻՀ Մ.5 մականտածութիւն Ar մակացութիւն
- 298 ՄԻԻՀ Մ.5 ընդունակ
- 299 ՄԻԻՀ Մ.5 ընդունակ *փխ* է ներընդունական
- 300 Ar ընդունական
- 301 G *չիք*
- 302 Ar + և ստից
- 303 ՄԻԻՀ Հ.15 *չիք*
- 304 ՄԻԻՀ Ա.5 *չիք*
- 305 G *չիք*
- 306 ՄԻԻՀ Ե.3 գործեցելոյ
- 307 Q լծման ՄԻԻՀ Տ.15 լուծումն
- 308 ՄԻԻՀ Լ.5 բնութեան
- 309 ՄԻԻՀ Լ.5 վերալուծումն
- 310 Ar կրթելոց
- 311 ՄԻԻՀ Ի.3 իմացական
- 312 Ar ՄԻԻՀ Հ.16 հոմանունութիւն
- 313 ՄԻԻՀ Հ.16 *չիք*
- 314 ՄԻԻՀ Հ.16 բառիւ
- 315 O հասակորդ
- 316 G բազանունութիւն
- 317 ՄԻԻՀ Ե.7 + է
- 318 ՄԻԻՀ Ե.7 + է

- 319 Միժ՝ Տ.13 առ բան հարցումն եւ պատասխանի *փ/ս* ըստ հարցման եւ պատասխանոյ յառաջ եկեալ
 320 Միժ՝ Գ.2 թէպէտ
 321 G Հերակլիտիս Միժ՝ Գ.2 *չ/ք* որպէս Հերակլիտէս
 322 G *չ/ք*
 323 Միժ՝ Գ.3 Ar Q *չ/ք*
 324 Միժ՝ Գ.3 Ar + իսկ
 325 Q + զի
 326 Միժ՝ Գ.3 + կամ այցելութիւն տեսութեան իրի
 327 Միժ՝ Խ.1 տրամաբառից
 328 Միժ՝ Գ.12 + է
 329 Միժ՝ Վ.1 վստահութիւն
 330 Միժ՝ Ճ.3 հարտասանութիւն
 331 Q բան
 332 G *չ/ք*
 333 Q Միժ՝ Հ.18 Ar ածէ
 334 Միժ՝ Թ.5 արհեստ
 335 Ar Միժ՝ Թ.5 թուոց
 336 Միժ՝ Ե.8 *չ/ք*
 337 Միժ՝ Գ.2 առանց լայնութեան եւ բովանդակութիւն իւր յերկուս կէտս
 338 Ar բացակայութեան
 339 Q կայիղ
 340 Միժ՝ Բ.7 առողջացուցիչ
 341 Ar R մարնոց
 342 GO *չ/ք* առ ի լրումն եւ թափումն մարմնոյ բերողաց կամ արհեստ
 343 Միժ՝ Ա.10 *չ/ք*
 344 G + մարդ, որ է կրկին
 345 Ar *չ/ք*
 346 G *չ/ք* է մարդ
 347 Միժ՝ Մ.6 *չ/ք* է եւ յառաջագոյն
 348 Միժ՝ Մ.6 Ar լինելութեան
 349 O + առ
 350 Միժ՝ Մ.6 խաղացումն
 351 Միժ՝ Բ.8 *չ/ք*
 352 Միժ՝ Բ.8 յաներեւութեան
 353 Միժ՝ Տ.16 զշարադրեալն
 354 Միժ՝ Ա.12 *չ/ք*
 355 Միժ՝ Բ.9 *չ/ք*
 356 G Միժ՝ Բ.11 *չ/ք*
 357 Միժ՝ Բ.11 + ոչ
 358 Միժ՝ Բ.12 *չ/ք*
 359 GO գործելն Q գործել
 360 G + առ
 361 G բնակութիւն
 362 GO Միժ՝ Ա.29 Միժ՝ Յ.9 նման
 363 G *չ/ք* BOQ համեմատութիւն
 364 Ar Q ցանութիւն *Միժ՝ Հ.19* ցանկութիւն եւ հեշտ ցանկութիւն եւ
 365 Q յանպատում
 366 Միժ՝ Ա.20 *չ/ք*

- 367 G չիք
 368 ՍԻԻՀ 3.2 չիք
 369 ՍԻԻՀ 3.2 ունակութեան
 370 ՍԻԻՀ Խ.4 չիք H չիք անխափան ներգործություն բնական ունակութեանս: Խաբելություն է
 371 ՍԻԻՀ Հ.20 չիք
 372 GO մարմնոյ
 373 Q փախելի
 374 ՍԻԻՀ Մ.22 չիք
 375 ՍԻԻՀ Մ.22 բարեփառություն եւ վատաբախտություն *փ/ս* զերկաբանչիւր պատահմունս
 376 G ՍԻԻՀ Բ.15 չիք
 377 G կատարելում
 378 ՍԻԻՀ Ա.18 չիք
 379 G հաասարակութեան
 380 Ar հաւատ է
 381 ՍԻԻՀ Ա.21 գշունելն
 382 Ar մակաժանոթություն | Q անարժաքսիրութեան *փ/ս* Անարժաքսիրություն՝ այնպէս կա-
 մէլն զոչ ունելն, որպէս ո՛ր կամի զունելն՝ մակաժականաւորութեան
 383 GO տակայութեամբն
 384 ՍԻԻՀ Խ.5 խոնարհամտություն
 385 ՍԻԻՀ Խ.5 ըզգուշութեամբ
 386 ՍԻԻՀ Ո.4 Ar բարկություն
 387 ՍԻԻՀ Ս.10 այլայլութեամբ
 388 ՍԻԻՀ Գ.6 չիք
 389 ՍԻԻՀ Գ.7 որպէս
 390 O սեռփ *փ/ս* ի սեռէ
 391 ՍԻԻՀ Գ.7 տեսակն... անհատն
 392 ՍԻԻՀ Գ.5 հրոյ
 393 G չիք
 394 G մասին
 395 ՍԻԻՀ Գ.5 զի
 396 G ուրեմն
 397 GO մակդ
 398 G չիք
 399 ՍԻԻՀ Բ.17 հրեշտակաց
 400 O չիք Բարոյականի յեղանակի
 401 Օ յարակման
 402 K չիք S է
 403 OS չիք
 404 S յոր
 405 KO նմանութեանն
 406 KS վատթարութեան *փ/ս* վատթարություն է
 407 O + և
 408 S գովելի *փ/ս* գովով ի
 409 Օ չիք
 410 KS վարս
 411 Օ Թէոյփրատէս
 412 Օ շար խոհություն
 413 KOS չիք
 414 O չիք կամ ունակություն զրկողական

- 415 Օ հետևեցեալ
 416 S + ոչ
 417 Մի՛շ Ա.25 արիւրին
 418 Ո չի՞ք որպէս Պղատոն, իսկ ըստ Արիստոտէլի՝ միջակութիւն յանդգնութեան և զանգիտման կամ մակացութիւն դժնդակաց և ոչ
 419 Տ գիտողութիւն
 420 KOS գտողական
 421 OS գիտութիւն
 422 Օ գտողական Մի՛շ Բ.23 գիտողական
 423 K գործոյ
 424 Ո յուղեղ
 425 Տ պարծանաց
 426 Տ չի՞ք
 427 KOS չի՞ք
 428 R հանդիպիլ Ո հանդիպեալ
 429 KO դիտատրութեանն Ո դիպատրութեանն
 430 Մի՛շ 3.11 չի՞ք
 431 Տ ածել
 432 Տ գեղոյ
 433 Ո չի՞ք նոցունց: Զարութիւն է չափակցութիւն
 434 KՈ ջղաց
 435 KS բնատրական է ի
 436 Օ բնատրական է ի բնատրին
 437 Ո և
 438 OS չի՞ք Տնանկութիւն է կարատրութիւն ստացուածոց և ընչից
 439 S + առ
 440 Ո հասարակացաւ
 441 Ո + ուսմիկ
 442 Ո մակացող
 443 K հաւաքումն հրահանգից
 444 Օ չի՞ք կամ ախտականի անձին բարիոք ունակութիւն
 445 Ո ընդդիմակացեալ
 446 Օ անբանատր կոչութիւն *փ*ս անբան արտակոչութիւն
 447 Ո զոր ինչ և *փ*ս որ ինչ
 448 Օ չի՞ք Զարհուրումն... անփառութեան
 449 Մի՛շ Տ.31 Տոփութիւն
 450 Ո սահման
 451 Տ բանատրականաւ
 452 OS բանատրականի
 453 Ո բնականի
 454 Օ յանձն
 455 Օ փոխատրութիւն
 456 Տ չի՞ք
 457 Օ ումէ
 458 KS զատէ
 459 KOS մին Մի՛շ 3.12 նմին
 460 KOS Մի՛շ 3.13 չի՞ք
 461 Ո չի՞ք մշտնջենատր, պատնառ բոլորից, իբր այսպիսի իմն. Աստուած՝ կենդանի
 462 OS միտ
 463 Օ անախատ

- 464 Օ չիք
 465 K ՍԻԻՀ Ճ.4 փախչել
 466 Օ + է | OS չիք կամ աստուածային արինադրություն, յորմէ ոչ է փախչելի ըստ նակա-
 տագրին. ի հարկէ հետևեալ որոց ի մեզն է
 467 S առաջնորդական
 468 Օ աստուծոյ
 469 S անհաւանութիւն
 470 S չիք որոյ սկիզբն ի ներհատ, և
 471 Օ չիք
 472 Օ կարեն
 473 K շարժեալն
 474 K այդայդումն
 475 KOS տեղոջ
 476 Օ խստութիւն *փի* ըստ խստութեան
 477 ՍԻԻՀ Շ.7 շրջաբերումն
 478 Օ չիք
 479 OS արեգական
 480 KO ՍԻԻՀ Ժ.2 չիք
 481 OS ՍԻԻՀ Ժ.2 մասնատր
 482 KOS չիք
 483 Օ չիք Միատրութիւն է... այլայլեցելոց
 484 KOS ՍԻԻՀ Ա.42 առնելով
 485 K լինին
 486 ՍԻԻՀ Մ.27 մոլոր
 487 Օ + և S ընդ և
 488 KOS հաստեալ
 489 S չիք
 490 Օ չիք Կին է ... սերման
 491 Օ յայլմէ K յայդմէ *փի* յայլ ումեմէ
 492 S չիք էգ է կենդանի
 493 Օ ուղիղ
 494 KOS գործարան
 495 KOS հոտոյ ՍԻԻՀ Ո.11 հոտոց
 496 S շօշափելոյ *ուղղված* շօշափմանց
 497 Օ իր իր
 498 Օ կերակրոյն
 499 Օ տնկոյ
 500 Օ բազմատերև
 501 Օ չիք Դալարի է տունկ յարմատոյ բազմատերև
 502 ՍԻԻՀ Պ.8. կերակրական
 503 KOS եմպեղոկղեայ
 504 OS փայիէ
 505 S կուէ
 506 Օ չիք
 507 ՍԻԻՀ Ա.29 + զարութեան
 508 Օ Ողորմութիւն է դրուարակրացն... կիրք: Ողորմութիւն է կամատր... գոյացեալ
 509 S չիք իսկ պատկառանք է
 510 K թուղագոյն
 511 Օ յանգութիւն S յատկութիւն ՍԻԻՀ Ս.22 ցանկութիւն

- 512 Ու ատելություն
 513 ՕՍ միականություն
 514 Աստուած 3 գոյածեան
 515 Ու + է
 516 Ու + է
 517 Օ չիք
 518 Օ շարժելութեան
 519 Օ չիք որպէս ի
 520 Ու + է
 521 Ու + է
 522 Ու չիք կամ ունակություն հասաստութեան գրկաւ
 523 Բարոյական Ս. 22 առաւելություն
 524 Օ չիք
 525 Ու + է
 526 Ու + է
 527 Նիւսացոյ 3 չիք
 528 Ու + է
 529 Ու յորդեմություն
 530 Ու կցորդություն
 531 Ու + է
 532 Ու + է
 533 Օ չիք
 534 Ու զիւրնոմ
 535 Ու + է
 536 Ու որոց
 537 ՕՈ զմեզն
 538 Ու + է
 539 Ու + է
 540 Ու + է
 541 Ու + է
 542 Ու + է
 543 Ու + է
 544 Ու + ուրին՝ ի տաղտկալեացն ատարություն եւ ի տրամեցուցչէն ի բաց բարձումն
 545 Ու + է
 546 Մ բռնատրեցեալն
 547 Օ ծանաւ Մ ծանաւից
 548 ՕՍ անգիղջ
 549 Ու + է
 550 Ու գործ
 551 ՕՈ ապաշաւանք
 552 Մ յորոյ
 553 ՄՈ կատարիլ
 554 ՕՍ ասեն
 555 ՄՈ որ
 556 Մ տրամությունն Ու սրամտությունն
 557 Ու տրամությունն ուղղված խաւրությունն փխ խաւր տրամություն
 558 ՕՍ չիք Ա. 69
 559 Ու + է
 560 Սփ 7 զուգադրութեան
 561 Սփ 8 ձայն

-
- 562 Սֆ 8 ասեն
 563 Մ բաղստադրութիւն... բաղստադրութիւն
 564 Սֆ 44 զգայութեանն
 565 Օ զխոստովանելն
 566 ՕՄ ասել
 567 Օ մարնոց
 568 Օ + է
 569 Օ + է
 570 Օ + է
 571 Օ կատարեցելումն
 572 Օ կերպիւ
 573 Օ չիք
 574 Մ չիք
 575 Օ կամ ունակութիւն բանականի անձին, կամ ազտակարն եւ հանելին ի կենցաղումս
 576 Օ չիք
 577 Մ երթեալ
 578 Օ փախչելն
 579 Օ չիք Բ.23
 580 Մ չիք
 581 Օ + է
 582 Օ + է
 583 Օ + է
 584 Օ ախտի
 585 Օ ՍՄ 30 ունակութիւն
 586 Մ հրահանգէ Օ հրահանկէ
 587 Օ + է
 588 Օ + բարեհնարութիւն՝ խոստովանութիւն զիտողական ելից գործոց
 589 Օ + է
 590 Օ + է
 591 Օ + բնական սկզբանցն որումն որ է մտաց
 592 Օ անձին
 593 Մ ածեալ
 594 Մ տարերացն
 595 Մ փոխադրութիւն
 596 Օ + է
 597 Մ + յանբան
 598 Օ չիք
 599 Մ չիք
 600 Մ բանական
 601 Օ + է որ
 602 Մ յոյս
 603 Օ բարուական
 604 Օ ելեալ
 605 Օ + է
 606 ՕՕ չիք
 607 Օ ալլ
 608 Օ գոյացութիւն
 609 ՄՕ չիք
 610 Օ + իւր
 611 Օ չիք Գ.13

- 612 Օ գէս
 613 Օ գիտել
 614 Օ ուրեմն
 615 ՍՕ չիք
 616 Օ ամենայն խնդիր
 617 Ս որումն Օ ուրեմն
 618 Օ ուրեմն է
 619 Օ ուրեմն
 620 Օ + է
 621 ՍՕ վերականկումն
 622 Օ + է
 623 Օ + է
 624 Օ ենթակդի է
 625 Օ + է
 626 Օ է Օ որ է փ/ս է որ
 627 Օ ստացական
 628 Օ + է
 629 Օ չիք
 630 ՕՕ յերկու
 631 Ս բանն փ/ս առ ո՛ր
 632 Օ շարադրութեամբ
 633 Օ եւ է փ/ս եւ է
 634 Օ արհեստ
 635 Օ + է
 636 ՕՍ և
 637 ՕՍ և
 638 Օ չիք Ե.19
 639 ՕՕ չիք
 640 Օ + է
 641 Օ + է
 642 Օ + է
 643 Օ + է
 644 Օ թուելոյ
 645 Օ թուեցելում
 646 Օ իմաստից
 647 Օ չիք կամ յովովից
 648 Ս առեալ՝
 649 Ս չիք
 650 Օ + է
 651 Օ + ի
 652 Ս չիք
 653 Օ շարժութեանց
 654 Օ յապառումն խոհականութեան
 655 ՍՓ 39 իմացութիւն
 656 Օ իմացականն
 657 ՕՍ չիք
 658 ՍՓ 83 վերլուծումն
 659 ՍՕ տրամաբան բառիցն
 660 Օ բանական
 661 Օ գործարան

- 662 $\Omega + \xi$
 663 $\Omega + \xi$
 664 Ω տնկոյ
 665 Ω Ծաղր է հատում... խելագարութիւն: Ծերութիւն է նուագում մարմնոյ:
 666 $\Omega + \xi$
 667 Ψ անեղ անէին ϕ/μ անեղական էին
 668 Ω դիպողութեան
 669 Ω առաջինութեան
 670 Ψ բնութեան
 671 Ω հաղորդութիւն
 672 $O\Psi$ բաղստադրութիւն
 673 Ω հաստողական
 674 Ω նաւարամասնագոյն
 675 Ω χ/ρ եւ աւոյ՝ թանձրամասնագոյն
 676 Ω անցն
 677 Ω հեշտութիւնն են մարմնական
 678 Ω χ/ρ
 679 Ω ոչ գնա
 680 Ψ անմիջոց Ω ան μ ρ ւււ.
 681 Ω առաւելու
 682 Ψ խանգարէն
 683 Ψ բառ
 684 Ψ հեշտ ցանգութիւնս
 685 Ω χ/ρ Հ.20
 686 Ω խոնայոյ, ցրտոյ
 687 O ցամաքոյ
 688 $\Omega +$ Հաւատն է մնացական տեղակայութիւն հաւատացելոց որ տեղակալէ զարդարն ի նշմարտութիւն եւ զնշտութիւն ի նոսայ: Հաւատն է լուսատրութիւն մտաց եղեալ յառաջին լուսոյն առ ի տեսանել զհոգեւոր բարիսն: Հաւատն է խոնարհեալ հաւանութեամբ զայնոսիկ, որ վերաբերին առ քրիստոնէական կրան: Հաւատ է մտածութիւն յաղագս Աստուծոյ, անախտաբար յուսոյ արտագնացումն մտաց առ յուսացեալ համբերութեամբ զաներեւոյթն, որպէս զերեւեալ տեսանել մտացն աչամ անպակաս ժուժկալելով: Հպարտութիւն է հանութիւն իւր միայնոյ:
 689 O μ ρ ւււ. արիստոտել
 690 O μ ρ ւււ. պղատոն
 691 $\Psi + \mu$
 692 ՈՓ 99 հարտասանական
 693 Ω վերառնակելեաց
 694 Ω մեզս
 695 Ω անձնիշխանականն
 696 O ուղեղ
 697 Ω կայից
 698 Ω եղեցելոց
 699 $\Omega + \xi$
 700 $\Omega + \xi$
 701 Ψ χ/ρ
 702 O ուղղած է յեղանականացս Ω եղանակացս
 703 $\Omega + \xi$
 704 $\Omega + \xi$
 705 $\Psi\Omega$ χ/ρ

- 706 ՓՁ միութին
 707 Փ բանատր կենդանի
 708 Ռ մակացութեան
 709 ՕՓ մաղց
 710 Ռ կերակրոց
 711 Ռ ամոֆելի
 712 Ռ *ուղղված է վստահաբախտություն*
 713 Ռ *չիք*
 714 Օ մոլորագունդ *Բանական Ս. 48* մոլար գունդ
 715 Փ + է Ռ + է ու
 716 Ռ ներս
 717 Ռ յառաջածել
 718 Ռ + բան
 719 Օ *չիք*
 720 Ռ *չիք* հաւաստի ի վերայ
 721 *Բարոյական Ս. 42* + փոխադրություն
 722 Ռ որում յատուկ *փ/ս* որոյ արհմակի
 723 Ռ մասին
 724 Ռ + յիմացություն
 725 Օ *չիք*
 726 *Բանական Ս. 30* շրջագայություն
 727 Օ *չիք* որակն նշանակէ գորակություն
 728 Ռ + է
 729 ՕՓ *չիք*
 730 Օ շարժմանց
 731 Ռ բարեկարգէ ի
 732 Ռ *ի լուս.* ողջախոհություն է թողուլ զամենայն գոր ինչ ի պէտս մարմնոյն պահանջ ու-
 ֆան տեւէ բնություն
 733 ՕՓ *չիք* կամ ախտ անձին վատթարի
 734 Օ *չիք*
 735 ՓՁ *չիք Պ.4*
 736 Փ բնատրեցաւ
 737 *Տունկէ 6* կերակուր մարդոյ
 738 ՕՓ *չիք Պ.10*
 739 Օ *չիք Ռ ի լուս.*
 740 ՕՓ *չիք*
 741 Ռ հաստատի *ուղղված է* հաստի
 742 ՕՌ *չիք*
 743 Ռ է յառաջածություն
 744 Ռ մատուցելոյ
 745 ՕՌ ուրով
 746 *Սփ 9* ընդ միտ ածեալ *փ/ս* ընդ մմին ծնեալ
 747 Ռ անշիջելի
 748 Ռ նախագոյն
 749 Օ *չիք*
 750 *ՍիհՇ Բ.31, Բ.44* բարկություն
 751 ՓՁ *չիք*
 752 Օ հեզոց *ուղղված է* հոգոց Ռ *չիք* հեզոց հոգոց
 753 Ռ տարբերաց

754 Օ տարբերաց

755 ՓՕ չիք

756 ՕՓ բացկացու

757 Օ շարակութին

758 Օ + միամտութին առն եւ կնոջ առ միմեանս, սէր յորդոց վերայ, երկիւղ ի վերայ ծա-
ռայից, չափաւորութին ելի եւ մտից, վասն զի երկաբանչիւրոցն անչափութին յոռեգոյն է

759 Օ + ի վեր

760 Փ չիք

761 Օ անցանեն

762 Օ որոյ շնչ Փ որոշ չիւ որոյ շունչ

763 ՍՄ 44 Տոփութին

764 Օ + կամ հեռակցութին ըմբռնեալ ի մարմնոյ

765 Օ սանմանք

766 ՍՓ 28 իշխանականին

767 Փ բանական

768 Օ անձինս բաղմականն չիւ անձին բաղձականն

769 Օ տրամութին

770 Փ հարեալ

771 ՍՄ 45 փափաքումն

**ДРЕВНЕАРМЯНСКИЕ ПЕРЕВОДЫ “ДИАЛЕКТИКИ”
ИОАННА ДАМАСКИНА. КРИТИЧЕСКИЕ ТЕКСТЫ И
ИССЛЕДОВАНИЕ
РЕЗЮМЕ**

Из многочисленных трудов отца православной церкви Иоанна Дамаскина (675/676-749) многие были переведены на древнеармянский, вероятно, в 40-ые годы XIII века в армяно-халкидонитской среде. Место перевода – монастырь Пгндзаанк (ныне Ахтала), в XIII в. перешедший под юрисдикцию Грузинской церкви, переводчик – Симеон Пгндзаанец, известный также переводами с грузинского “Первооснов теологии” Прокла Диадоха, “Лествицы” Иоанна Синайского, “Истории Грузии” и грузинского Часослова. Из трудов Иоанна Дамаскина он перевел первую и третью части “Источника знания” – “Диалектику” и “Точное изложение православной веры”, а также речи “Против яковитов”, “Слово против несториан”, “Слово о вере против несториан”, “О двух волях во Христе”, “Похвальное слово на Успение Богородицы и Приснодевы Марии”, и следующие, приписываемые Иоанну труды, существующие только на армянском: “Слово о римлянах: как четыре церкви были не согласны с ними”, “Ответ евреям” и “Ответ армянам” (лишь последний трактат был издан).

Издание этих армянских переводов задумано нами в трех томах. Настоящий, первый том включает два полных перевода “Диалектики,” а также сокращенный вариант первого перевода. Кроме симеоновского перевода с грузинского, который, как и его греческий оригинал, обычно предшествует в рукописях “Точному изложению православной веры”, существует перевод “Диалектики” непосредственно с греческого, сделанный неким Багаратом Мамиконяном предположительно в X веке (во всяком случае, до XIII века, времени копирования самой ранней рукописи), а также его сокращенный вариант. “Точное изложение православной веры” составит второй том, а в третий войдут перечисленные выше речи.

Оба перевода независимо друг от друга восходят к краткой первоначальной редакции “Диалектики”, которая состоит из 50-и глав и

сопутствует “Изложению православной веры”; впоследствии она была переработана самим автором в пространную редакцию из 68 глав.

Перевод Багарата с греческого неполный, в нем не отражены часть 30-й главы, главы 31 и 32, конец 41-й и последние девять глав трактата – 42-50. Хотя этот перевод уступает по точности переводам “грекофильской школы” (конец V – VIII вв.), переводчику были знакомы созданные ею армянские эквиваленты основных логических терминов, и он старался по возможности использовать их.

Перевод с греческого присутствует в рукописях также в сокращенном варианте; в нем опущены 4 главы, а также многие предложения и более пространные куски текста. Этот краткий вариант также представлен в настоящем издании.

Перевод Симеона с грузинского состоит из 49-и глав (не переведена 49-ая глава и “Другая 49-ая глава” оригинала, некоторые главы переставлены). Перевод Симеона предваряется списком глав, за которым сразу следует список 100 глав “Изложения православной веры”, а также послание Дамаскина к сводному брату Косме, епископу Маиюмскому, которого нет в переводе Багарата. Перевод, опосредованный грузинским, привел к тому, что логическая терминология весьма отличается от принятой издревле. Рукописи, однако, содержат свидетельства работы неизвестного редактора, который сличил перевод с греческим оригиналом и вписал “канонические” термины, а иногда и целые фразы, между строк; впоследствии они попали в основной текст, местами заменяя, местами сопровождая первоначальные чтения. Редактор абсолютно независим от багаратова перевода с греческого, а некоторые куски отредактированного им текста превосходят перевод Багарата точностью передачи греческого оригинала.

Книга содержит критические тексты всех трех вариантов (перевод с греческого, его сокращенный вариант и перевод с грузинского) и аналитические предисловия к ним.

В приложении к текстам Дамаскина мы поместили анонимные философские тексты, переведенные с греческого. Дело в том, что “Определения философии”, составляющие ядро этого сборника, непосредственно следуют за “Диалектикой” Иоанна Дамаскина в переводе

Багарата Мамиконяна по крайней мере в пяти рукописях: М8132, М8444, Pavia, Aldini 178, J898, V1598, то есть, вероятно, воспринимались вместе с «Диалектикой» как единый комплекс по крайней мере какой-то частью армянских средневековых эрудитов.

В нескольких рукописях (самая ранняя – М3082, 1267 г.) содержится коллекция различных философских текстов, составленная неким Григором Иерусалимским. В некоторых случаях это выдержки из существующих философских текстов, в других – это ряд философских определений, распределенных по темам: “О различительном [признаке] и различных именах” (3 определения Бога), “Философские определения” (159 пунктов), “Этические определения” (47 пунктов), “Средние философские определения” (46 пунктов), “Определения разума” (58 пунктов), “Части тела” (22 пункта), “О растениях” (13 пунктов), “[Выдержки из Григория] Нисского» (9 пунктов).

Упомянутые тексты – краткие определения логико-эпистемологических и естественнонаучных терминов. Большая часть этих дефиниций (335 из 365) в алфавитном порядке включена в другой текст со странным названием «Философские определения в виде вопросов»; имена авторов определений – Платона, Аристотеля и стоиков здесь опущены. Текст содержит еще 84 определения, которым нет параллелей в других текстах.

Определения переведены с греческого. Мы обнаружили параллели ко многим из них у Платона, Аристотеля и в других философских и лексикографических трудах. Большая часть (43 определения) взяты из «Диалектики» и других произведений Иоанна Дамаскина, другие 30 – из «Определений» (Ὅροι), приписываемых Платону; этот словарь из 184 терминов был составлен, вероятно, в Академии вскоре после смерти Платона.

Возможно, что рассматриваемые армянские тексты свидетельствуют об утраченном греческом сборнике философских определений.

OLD ARMENIAN VERSIONS OF THE *DIALECTICS* BY JOHN OF
DAMASCUS. CRITICAL TEXTS AND STUDY

SUMMARY

Many of the numerous works by the father of the Orthodox Eastern Church, John of Damascus (675/676-749) were translated into classical Armenian, probably in the 40-es of the 13th c., in the Armenian Chalcedonian milieu, in the Pñjahank‘ monastery (modern Axt‘ala which in the 13th c. fell under the jurisdiction of the Georgian Church). The translator was Simēon Pñjahaneč‘i (he also translated from Georgian the *Elements of Theology* of Proclus Diadochus, the *Ladder of Divine Ascent* by John Climacus, a *History of Georgia* and the Georgian Horologion). Of John of Damascus’ works Simēon translated the first and third parts of the *Fountain of Wisdom*: the *Dialectics* and *The Exact Exposition of the Orthodox Faith*; also the sermons *Against the Jacobites*; *Against the Nestorians*; *On the Faith, against the Nestorians*; *On the Two Wills in Christ*; *Encomium on the Dormition of Mary the Mother of God and Ever-Virgin*; also the following writings ascribed to John and extant only in Armenian: *A Sermon on the Romans, how Four Churches Disagreed with Them*; *A Response to the Jews*; and *A Response to the Armenians* (only the last one has been published).

We are planning the edition of the Armenian translations in three volumes. The present volume contains two translations of the *Dialectics*. Besides the translation by Simēon from Georgian, which like its Greek original usually precedes in the manuscripts the *Exposition of the Orthodox Faith*, there also exists a translation from Greek by a certain Bagarat Mamikonean, probably made in the 10th c. (at least before the 13th c., when the earliest manuscript was copied), and its abridged version.

Both translations (non-dependent of each other) are made from the original short recension of the *Dialectics* (it has 50 chapters), which accompanies the *Exposition of the Orthodox Faith* and was expanded by the author himself (the long recension has 68 chapters).

Bagarat’s translation from Greek is incomplete; the following chapters are missing: a part of Chapter 30, Chapters 31 and 32, the last

passage of 41, and the last nine chapters, 42-50. Although this version is not as exact as the “Hellenizing” translations (late 5th- 8th cc.) of philosophic works, the translator knew the Armenian equivalents of the most important logical terms and used them as often as possible.

The abridged translation from Greek, which is also included in this volume, omits 4 chapters, many sentences and larger passages.

Simēon’s translation from Georgian consists of 49 chapters (chapter 49 and “the other chapter 49” of the original are not translated, some chapters are transposed). The text is preceded by a list of chapters (followed by the list of the 100 chapters of the *Exposition of the Orthodox Faith*), and by the letter to John’s stepbrother Cosmas, bishop of Maiuma (this letter is absent from Bagarat’s translation). As a result of translation through Georgian mediation the logical terminology significantly differs from that adopted in the old translations. But the manuscripts contain traces of redactor’s work. He collated the text with the Greek original and inserted the “canonical” terms, and sometimes whole phrases between the lines (later on they made their way into the main text, replacing some original readings or accompanying others). This redaction is absolutely independent from Bagarat’s translation from Greek, but some revised passages appear to be more accurate than those in the translation from Greek.

This volume contains the critical texts of all the three versions (the translation from Greek, its short recension, and the translation from Georgian).

This volume has an appendix, anonymous philosophical texts translated from Greek (at least in five manuscripts, M8132, M8444, Pavia, Aldini 178, J898, V1598, the *Definitions of Philosophy*, which forms the core of this collection, immediately follows John of Damascus’ *Dialectics*, translated from Greek by Bagarat Mamikonean).

Several manuscripts (the earliest is M3082, copied in 1267) contain a collection of various philosophical texts compiled by a certain Grigor of Jerusalem. Some are excerpts of existing philosophical texts, while the following are series of philosophical definitions arranged by topic: «Յու-

դագս տարբերական և այլ և այլ անուանց» (3 definitions of god), «Սահմանք փիլիսոփայական» (*Definitions of Philosophy*, 159 units), «Բարոյականի յեղանակի սահման» (*Ethical Definitions*, 47 units), «Սահմանք իմաստասիրական միջակ» (*Middle Philosophical Definitions*, 46 units), «Բանականի մասին սահման» (*Rational Definitions*, 58 units), «Մասունք մարմնի» (*Parts of the Body*, 22 units), «Յաղագս տնկոց» (*Concerning Plants*, 13 units), «Նիսացոյ» (*From Gregory of Nyssa*, 9 units).

The mentioned texts are series of short definitions of logical, epistemological and natural-scientific terms. The majority of these definitions (335 of 365) were borrowed and arranged in alphabetic order in another text, bearing a strange title: «Սահման իմաստասիրական իբր հարցմամբ» (*Philosophical Definitions As Questions*), omitting the names of Plato, Aristotle and the Stoics, to whom some definitions are ascribed. This text also contains 84 definitions without parallels in the other texts.

The definitions are translated from Greek. We have found parallels for many of them in the works of Plato, Aristotle and other philosophic and lexicographical writings. Most (43) of them are in the *Dialectica* and other works of John of Damascus, another 30, in the *Definitiones* (Ὅροι) ascribed to Plato, which is a vocabulary of 184 philosophic terms, probably written in his Academy shortly after his death.

It is quite probable that the Armenian writings in question are a witness to a lost Greek collection of philosophical definitions.

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ¹

Արիստ. Ստորոգ. – Մատենագիրք հայոց, ԺԷ հատոր, ԺԱ դար, Երևան, 2016, էջ 883-979. Յաւելուած՝ Մեկնութիւն «Ստորոգութեանցն» Արիստոտելի (մեկնությունը ներառում է թարգմանությունն ամբողջությամբ), նշվում է էջը:

Արիստ. Մեկն. – Մատենագիրք հայոց, ԺԷ հատոր, էջ 796-882. Յաղագս մեկնութեան Պերիարմենիաս [Արիստոտելի] (մեկնությունը ներառում է թարգմանությունն ամբողջությամբ), նշվում է էջը:

Դաւ. Պորփ. – David the Invincible, *Commentary on Porphyry's Isagoge*, Old Armenian Text with the Greek Original, an English Translation, Introduction and Notes by Gohar Muradyan, Brill: Leiden – Boston, 2014 (Philosophia Antiqua: A Series of Studies on Ancient Philosophy, vol. 137. Commentaria in Aristotelem Armeniaca. Davidis Opera curantibus Valentina Calzolari et Jonathan Barnes, vol. 3), նշվում է պրակի և պարբերության համարը (կան + նշանով պրակների համարներ):

Դաւ. Սահմ. – Դաւիթ Անյաղթ, Սահմանք և տրամատությունք իմաստասիրութեան, աշխատասիրությամբ Ս. Արևշատյանի, Մատենագիրք հայոց, Գ հատոր, Զ դար, Անթիլիաս-Լիբանան, 2004, նշվում է էջը, պրակը և նախադասությունը:

Դաւ. Ստորոգ. – Դաւթի փիլիսոփայի Մեկնութիւն «Ստորոգութեանցն Արիստոտելի», Մատենագիրք հայոց, Գ հատոր, Զ դար, նշվում է պրակը և էջը:

Դաւ. Քեր. – «Դաւթի փիլիսոփայի Մեկնութիւն ֆերականին», Նիկողայոս Ադունց, Երկեր հինգ հատորով. Գ, Հայերէնագիտական ուսումնասիրութիւններ, Երևան, 2008, էջ 77-124:

Նեմես. – Նեմեսիոս Եմեսացի, Յաղագս բնութեան մարդոյ, աշխատասիրութեամբ Կարինե Մոսիկյանի, Երևան, 2019, նշվում է գլուխը և պարբերությունը:

Dav. Def. – A. Busse, *Davidis Prolegomena et in Porphyrii Isagogen Commentarium*, Berolini, 1904.

Dial. – *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, vol. 1, ed. B. Kotter, Berlin, 1969, pp. 47-111: *Dialectica sive Capita philosophica* (recensio brevior), նշվում է գլուխը և տողը:

Doctrina Patrum – Doctrina Patrum de incarnatione verbi. Ein griechisches Florilegium aus der Wende des 7. und 8. Jahrhunderts, Ed. B. Diekamp, Münster, 1907.

Nemes. – Nemesius Emesenus, *Nemesii Emeseni De natura hominis*, ed. Moreno Morani, Leipzig: BSB B.G. Teubner Verlagsgesellschaft, 1987, նշվում է էջը և տողը:

¹ Հունական աղբյուրների համահայտ հապավումները զանց ենք առել:

ՀՈՎՀԱՆ ԴԱՄԱՍԿԱՅԻ
ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՎԱԾ ԵՐԿԵՐ
ՀԱՏՈՐ Ա
JOHN OF DAMASCUS
ARMENIAN TRANSLATIONS
VOLUME I
ИОАНН ДАМАСКИН
АРМЯНСКИЕ ПЕРЕВОДЫ
TOM I

Կազմի 1-ն և 4-րդ էջերին՝ ՄՄ 116 ձեռագրից թթ. 8ա և 9բ, որոնցում տեսանելի է խմբագրի աշխատանքը (նա վրացերենից թարգմանված բնագիրը համեմատել է հունարեն սկզբնագրի հետ և կարմիրով ուղղումներ արել):

էջադրումը և համակարգչային ձևավորումը՝ Շողիկ Զադոյանի:

Տպագրված է «Տիգրան Մեծ» տպագրատանը
ֆ.Երևան, Արշակունյաց 2

Ստորագրված է տպագրության
Զափսը՝ 70x100 1/16: Տպ. մամուլը՝
Տպաքանակ՝ 250

Մետրոպ Մաշտոցի անվան «Մատենդարանի» հրատարակչական բաժին
ֆ.Երևան, Մաշտոցի պող. 53